

anadolum
e K a m p ü s
ve
anadolu mobil
dilediğin yerden,
dilediğin zaman,
öğrenme fırsatı!

(ekampus.anadolu.edu.tr)

(mobil.anadolu.edu.tr)

ekampus.anadolu.edu.tr

Takvim

Duyurular

Ders
Kitabı (PDF)

Epub

Html5

Mobi
Kitap

Sesli Kitap

Canlı Ders

Video

Ünite
Özeti

Sesli Özet

Sorularla
Öğrenelim

Alıştırma

Çözümlü
Sorular

Deneme
Sınavı

Tartışma
Forumu

Çıkmış Sınav
Soruları

Sınav Giriş
Bilgisi

Sınav
Sonuçları

Öğrenci
Toplulukları

AOS DESTEK
AÇIKÖĞRETİM DESTEK SİSTEMİ

Açıköğretim Sistemi ile ilgili
merak ettiğiniz her şey AOS Destek Sistemimde...

- Kolay Soru Sorma ve Soru-Yanıt Takibi
- Sıkça Sorulan Sorular ve Yanıtları
- Canlı Destek (Hafta İçi Her Gün)
- Telefonla Destek

aosdestek.anadolu.edu.tr

AOS DESTEK Sistemi İletişim ve Çözüm Masası

0850 200 46 10

www.anadolu.edu.tr

Bölüm 1

Temel Kavramlar

Öğrenme çıktıları	Önemli Kavramlar 1. Bilgi, enformasyon ve veri kavramlarını ayırt edebilme	Bilgi İşleme Modeli ve Bilgi İşleme Süreci 2. Bilgi işleme süreci ve aşamalarını örnekledirebilme
	Bilgisayarların Özellikleri 3. Bilgisayarları oluşturan bileşenleri sıralayabilme	Bilgi İşleme ve Teknoloji 4. Bilgi işleme konusunda teknolojinin oynadığı rolü açıklayabilme
	Sosyal Hayatta Teknoloji 5. Teknolojinin sosyal yaşam üzerindeki etkilerini tartışabilme	

Öğrenme çıktıları

Bölüm içinde hangi bilgi, beceri ve yeterlikleri kazanacağınızı ifade eder.

Bölüm Özeti

Bölümün kısa özetini gösterir.

Sözlük

Bölüm içinde geçen önemli kavramlardan oluşan sözlük ünite sonunda paylaşılır.

Sözlük

Açıklama: Teknolojiyi tanımladıkten her bir bilgi ve verinin oluşturulduğu şekilde değişim ve etkileşimi, bilgi paylaşımını ve bilgi akışını ifade eder.

Karekod

Bölüm içinde verilen karekodlar, mobil cihazlarınız aracılığıyla sizi ek kaynaklara, videolara veya web adreslerine ulaştırır.

Tanım

Bölüm içinde geçen önemli kavramların tanımları verilir.

Masaüstü Yayıncılık: Desktop publishing

Dikkat

Konuya ilişkin önemli uyarıları gösterir.

Neler Öğrendik ve Yanıt Anahtarları

Bölüm içeriğine ilişkin 10 adet çoktan seçmeli soru ve cevapları paylaşılır.

Öğrenme Çıktısı Tablosu

Araştır/İlişkilendir/Anlat-Paylaş

İlgili konuların altında cevaplayacağınız soruları, okuyabileceğiniz ek kaynakları ve konuyla ilgili yapabileceğiniz ekstra etkinlikleri gösterir.

Yaşamla İlişkilendir

Bölümün içeriğine uygun paylaşılan yaşama dair gerçek kesitler veya örnekleri gösterir.

Araştırmalarla İlişkilendir

Bölüm içeriği ile ilişkili araştırmaların ve bilimsel çalışmalarını gösterir.

Karşılaştır	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
1988 yılında Pablo Picasso bir girişiminde "Bilgisayarlar işe yararsınız. Size yalnızca cevapları vermişler" demiştir. Bu girişim kârdır mı? Sizce bu girişim bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ışığında nasıl geçerli midir?	VERB yazan ile teknolojik gelişmeler arasındaki ilişkileri değerlendirin.	Bilginin, okullardaki eğitim ile aynı boyutta bir araçtır mı? Açıklayın.

Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler

Editörler

Prof.Dr. Ersin KALAYCIOĞLU
Prof.Dr. Deniz KAĞNICIOĞLU

Yazarlar

BÖLÜM 1, 2 Prof.Dr. Ersin KALAYCIOĞLU

BÖLÜM 3 Prof.Dr. Cemil OKTAY

BÖLÜM 4 Prof.Dr. Sabri SAYARI

BÖLÜM 5 Doç.Dr. Emine Eylem AKSOY RETORNAZ

BÖLÜM 6 Doç.Dr. Emre HATİPOĞLU

BÖLÜM 7 Doç.Dr. Hasret DİKİCİ BİLGİN

BÖLÜM 8 Prof.Dr. Deniz KAĞNICIOĞLU

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 3758
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 2573

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2018 by Anadolu University
All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

Grafik Tasarım ve Kapak Düzeni
Prof.Dr. Halit Turgay Ünalın

Grafiker
Ayşegül Dibek

Dizgi ve Yayına Hazırlama

Burcu Vurucu
Selin Çakır
Arzu Ercanlar
Gülşah Sokum
Sinem Yüksel
Burak Arslan
Yasin Narin
Gül Kaya

KARŞILAŞTIRMALI SİYASAL SİSTEMLER

E-ISBN
978-975-06-2502-2

Bu kitabın tüm hakları Anadolu Üniversitesi'ne aittir.

ESKİŞEHİR, Eylül 2018
2383-0-0-0-2009-V01

İçindekiler

BÖLÜM 1

Karşılaştırmalı
Siyaset: Giriş

Giriş	3
Karşılaştırma Olgusu ve Siyaset	4
Bir Yöntem Olarak Karşılaştırma	4
Gözlem ve Önerme	6
Karşılaştırmalı Siyaset Olgusuna Kuramsal Yaklaşımlar	8
Kurumsal - Yapısalcılık	9
Yapısal İşlevsel Yaklaşımlar	10
Bağımlılık Kuramı	11
Kolektif Eylem Kuramı	13
Yeni Kurumsalcılık	13
Konusal (Mevzii) Karşılaştırma Kuramları	14
Karşılaştırmalı Kamu Politikaları	15
Siyasal Sistemlerin Sınıflandırılması	16
Demokrasiler	18
Başkanlık Rejimi	21
Yarı-Başkanlık Rejimi	22
Otoriter Rejimler	23
Totaliter Rejimler	25
Siyasal Sistemlerde İktidar Dağılımı	27
Üniter Devlet	27
Konfederal Devlet (Konfederasyon)	28
Federal Devlet	28
Sonuç	29

BÖLÜM 3

Çoğunlukçu
Kurumsallaşmış Yarı-
Başkanlık Rejimi: Fransa

Giriş	73
Konumu, Genel Coğrafi ve Beşeri Özellikleri ...	73
Fransa'nın Geçirdiği Evrim ve Temel Özellikleri	75
Beşinci Cumhuriyet Fransa'sının Anayasal Yapısı	80
Yeni Anayasanın Öngördükleri	82
Fransa'da Siyasal Kültür ve Siyasal Katılma....	88
Fransa'da Kamu Siyasetlerinin Oluşması	93
Sonuç	95

BÖLÜM 2

Çoğunlukçu
Kurumsallaşmış
Parlamentar Rejim:
Birleşik Krallık (Britanya)

Giriş	39
Britanya Siyasal Sisteminin Evrimi	39
Britanya Devlet Sistemi	43
Yasama	44
Yürütme	46
Yargı	46
Demokrasi Modeli Olarak Britanya Parlamentar Rejimi	47
Üniter Devlet ve Siyasal Evrim	48
Siyasal Kültür	49
Siyasal Partiler ve Parti Sistemi	49
Seçim Sistemi	50
Politik İktisat	56
Ekonomik Sistem Tartışmaları: Millileştirme, Özelleştirme ve Liberalleşme	56
Sosyal Refah Devleti	57
Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık	58
Sonuç	62

BÖLÜM 4

Çoğunlukçu
Kurumsallaşmış
Başkanlık Rejimi: ABD

Giriş	105
Konumu, Genel Coğrafi ve Beşeri Özellikleri ..	105
Amerikan Siyasal Sisteminin Gelişimi	106
Amerikan Siyasetinin Anayasal Çerçevesi	108
Federalizm	109
ABD'de Siyasi Haklar ve Özgürlükler ...	110
Abd'de Politika Yapıcı Kurumlar	111
Başkanlık	111
Kongre	112
Yargı ve Yüksek Mahkeme	113
Abd'de Siyasal Kültür Ve Siyasal Katılma ...	115
Siyasal Kültür	115
Siyasal Katılma	115
Siyasal Partiler	116
Seçimler ve Seçmen Davranışı	117
Çıkar Grupları ve Lobicilik	118
Abd'de Kamu Siyasetlerinin Oluşumu	122
Sonuç	123

BÖLÜM 5

Oydaşmacı
Kurumsallaşmış Rejim:
İsviçre

Giriş	133
İsviçre Modeli Federalizm	134
Siyasal Kurumlar ve Siyasal Kurumların İşleyişi	136
Yasama (Federal Meclis)	136
Yürütme (Federal Konsey)	136
Yargı (Federal Mahkeme)	137
Kuvvetler Ayrılığı İlkesi	138
Siyasal Kültür ve Siyasal Katılma	140
Seçim Sistemi	140
Siyasi Partiler	141
Çekimsellik	143
Doğrudan Demokrasi	143
Kamu Politikalarının Oluşumu ve Belirlenmesi	145
Sonuç	146

BÖLÜM 7

Totaliter Rejimler

Giriş	175
Totaliter Rejim Kavramı	175
Totaliter Rejim Uygulamaları	180
İtalya Örneği: Faşizm	180
Almanya Örneği: Nazizm	181
Sovyetler Birliği Örneği: Stalinizm	183
Çin Örneği: Maoizm	186
Totaliter Rejimlerde Siyasal Kültür ve Toplumsallaşma	188
Totaliter Rejimlerin Ekonomi Politikası ve Korporatizm	190
Sonuç	191

BÖLÜM 6

Otoriter Rejimler

Giriş	153
Otoriter Rejim Kavramı	153
Otoriter Rejim Türleri	154
Askeri Cunta Yönetimi	155
Tek-Parti Yönetimi	155
Dikta Yönetimi	156
Otoriter Rejimlerde Devlet-Birey İlişkileri .	159
Denetim	159
Baskı Kurma	160
Sisteme Bağlama (Co-optation)	160
Lider Kültü	161
Siyasi Katılma	161
Otoriter Rejimler ve Seçimler	162
Otoriter Rejim Örneği: Franco Dönemi'nde İspanya	164
Sonuç	166

BÖLÜM 8

Bir Konfederalizm
Örneği Olarak
Avrupa Birliği

Giriş	201
Avrupa Birliği Fikri Nasıl Doğdu?	201
Avrupa Topluluklarının Gelişimi ve Avrupa Topluluğundan Avrupa Birliğine Geçiş Süreci .	203
Avrupa Topluluklarının Gelişimi	203
Avrupa Topluluğundan Avrupa Birliğine Geçiş Süreci	204
Avrupa Birliğinin Genişlemesi	206
Avrupa Birliğinin Yapısı ve Kurumları	212
Avrupa Birliği'nin Yapısı	212
Avrupa Birliği'nin Kurumları	213
Avrupa Birliği Konseyi (The Council of the European Union)..	214
Avrupa Komisyonu (European Commission)	215
Avrupa Parlamentosu (European Parliament).....	216
Avrupa Birliği Adalet Divanı (European Court of Justice)	218
Avrupa Sayıştayını	218
Avrupa Birliği Zirvesi	219
Avrupa Merkez Bankası	219
Diğer Kurumlar ve Organlar	219
Avrupa Birliği Müktesebatı (Acquis Communautaire)	220
Birincil Mevzuat	221
İkincil Mevzuat	221
Uluslararası Antlaşmalar	222
İçtihatlar	222
Üye Devletler Arasındaki Sözleşmeler	222
Avrupa Birliği Ortak Politikaları ve Sosyal Tarafların Etkinliği	223
Sonuç	225

Önsöz

Sevgili öğrenciler,

Karşılaştırma yaşamın bir parçası olarak her gün hepimizin kullandığı bir ölçme ve değerlendirme yöntemidir. İnsan toplumları kadar eski olan bu yöntem nasıl giyineceğimizden nasıl barınacağımıza, nasıl besleneceğimizden nasıl konuşacağımıza kadar etkili olmaktadır. Modadan spora, ekonomiden kültüre ve ideolojilerimize kadar her türlü değerlendirme-mizde doğal ve sürekli olarak kullandığımız bir zihinsel süreçtir karşılaştırma. Günlük yaşantımızda adeta farkında bile olmadan yaptığımız gibi, kim ne söylemiş, nasıl giyinmiş, nasıl bir konutta ikamet etmekteymiş, hangi üniversitenin hangi fakültesini kazanmış gibi açıkça ve bilinçli olarak yaptığımız karşılaştırmalarla kendimizi kendi gözümüzde başkalarıyla karşılaştırarak tartarız. Kilomuzun az mı, çok mu olduğuna, bir dersin sınavına hazırlanmamızın yeterli mi, yetersiz mi olduğuna hep kendimizi başkalarıyla, onların çalışmaları, yaşantıları, duruş ve davranışlarıyla karşılaştırarak karar veririz.

Bu sürecin ne kadar önemli toplumsal sonuçları olduğunu en belirgin olarak saptayanların başında ünlü sosyolog Samuel Stouffer gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerikan ordusundaki askerlerin morallerini ölçmek için yapılan araştırmaları yönetmekte olan Stouffer'ın dikkatini iki farklı kuvvette görev yapan subayların terfilerine ilişkin yaptıkları değerlendirmeler çekmiştir. Askeri inzibat (military police) olarak görev yapan subayların terfi konusundaki değerlendirmelerinde hemen hepsinin hızla ve hakça terfi etmekte olduklarını belirttiklerini gören Stouffer, daha önceki sorgulamalarında Hava Kuvvetleri'nde uçucu pilot olarak savaşan subayların doldurdıkları soru cetvelleri aklına takılmıştır. Bu cetvelleri inceleyen Stouffer büyük çoğunluğunun terfilerinin çok uzun zaman aldığını ve genellikle pek de hakça olmadığını söylediklerini saptamıştır. Bunun üzerine inzibatlarla pilotların hangi sürelerde terfi ettiklerini araştıran Stouffer ortalama bir inzibat subayının üç yılda, bir pilotun ise savaş koşullarında olmanın da verdiği bir etkiyle de bir yıla varmadan terfi ettiğini saptamıştır. O zaman üç yılda

bir terfi eden inzibatlar buna "hızlı ve hakça" derken, altı ayda bile terfi edebilen pilotlar bu duruma neden "yavaş ve haksız" demişlerdir? Stouffer araştırmalarını derinleştirdiğinde saptamıştır ki inzibatlar kendilerini inzibatlarla, pilotlar da kendilerin pilotlarla karşılaştırmaktadırlar. İnzibatların beklentileri üçer yılda bir terfi etmek olarak belirlendiğinden ve hepsi de üçer yılda bir terfi ettiğinden bu durumu hızlı ve hakça olarak görmektedirler. Stouffer, pilot subayların kendilerini diğer pilotlarla karşılaştırdıklarında, kendilerinin daha fazla uçtuğunu ve daha fazla kahramanlık gösterdiklerini, buna rağmen kendi gözlerinde daha az başarılı buldukları arkadaşlarının onlardan önce terfi ettiklerini düşünüp, terfi sisteminin yavaş ve adil olmayan bir şekilde işlediği sonucuna vardıklarını görmüştür. Stouffer hayatta herkesin kendisine ölçü olarak aldığı bir toplumsal grubu bulunduğunu ki, buna atıf grubu (reference group) adını veriyoruz, bu grubun içindekilerle yaptığı karşılaştırmalara dayanarak kendisinin haksızlığa uğrayıp uğramadığına karar verdiğini varsayımıştır. Bu varsayıma göre, Stouffer kendi atıf grubuna göre bir şeylerden yoksun bırakıldığını düşünenlerin görece yoksunluk (relative deprivation) duygusu diye adlandırdığı bir tutuma sahip olacaklarını öne sürmüştür. Görece yoksunluk duygusunda olan insanlar bir sınırlandırılma, engellenme, ket vurulma psikolojisiyle hareket edeceklerini, bunun da insanların sistemin kendisine adil davranmadığını düşünmesine yol açacağını ileri sürmüştür. Haksız yere sınırlandırıldığını düşünen insanların ise isyan etme eğilimi içerisine girerek başkalarına kötü muamele etme, saldırma, kavga etme gibi davranış göstereceğini ifade etmiştir. Kısaca ifade edersek, bu çalışmadan itibaren görece yoksunluk duygusu insan ilişkilerinde şiddete eğilimi arttıran bir neden olarak düşünülmeye başlanmıştır.

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi karşılaştırma, (örneğin inzibatlar ile pilotların terfi hakkındaki algılarının kıyaslanması), toplumsal yaşantıda olduğu kadar toplumsal bilimde de temel bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Bir toplumun kaynaklarını nasıl kullandığını, geli

ri ve serveti eşit olarak dağıtıp dağıtamadığını, bireysel özgürlüklere değer verip vermediğini, devletin vergi toplamakta etkili olup olmadığını, hükümetin şiddete başvurmadan ülkeyi yönetip yönetemediğini ancak o toplumu veya onun ekonomik veya siyasal sistemini diğer toplumlar ve onların benzer sistemleriyle karşılaştırarak anlayabiliriz. Bir toplumda günde 5 TL'den az bir gelire geçinenlerin oranı yüzde 15 ise bu toplumda fakirliğin yaygın olup olmadığını, ancak dünyadaki diğer toplumların aynı durumda olan birey oranlarını saptayarak ve karşılaştırarak bulabiliriz. Eğer dünyadaki 190'dan fazla Birleşmiş Milletler üyesi devletten 150'sinde bu oran yüzde 15'ten daha fazla ise, o zaman incelediğimiz toplumun durumunun pek fena olmadığını, eğer ancak 15 devlette bu oran yüzde 15'ten daha fazla ise, o zaman incelediğimiz toplumun durumunun fevkalade kötü olduğu sonucuna varabiliriz.

Ayrıca karşılaştırma siyasal sistemlerin nasıl yönetildiklerini, yönetme yeteneklerini, izledikleri iç ve dış politikalarının etkili olup olmadığını da saptamamıza yarar. Devletlerin ekonomik, siyasal ve kültürel özelliklerinin betimlenmesi ancak karşılaştırılmak suretiyle olabilir. Benzerlikler ve farklar saptandığında bazı ön koşulların, bir olgunun oluşmasına neden olduğunu saptayabiliriz. Samuel Stouffer'ın yukarıda anlattığımız görece yoksunluk konusundaki buluşunda da karşılaştırma yönteminin kullanıldığını görüyoruz. Stouffer iki meslek grubunu, inzibat ve pilotları karşılaştırarak bu grupların içinde bulunan bireylerin nasıl farklı yoksunluk duyguları geliştirdiklerini saptayabilmiştir. Böyle bir karşılaştırma imkânı olmasaydı, Stouffer'in görece yoksunluk olgusunu gözlemlemesi ve buna dayanarak temel bir sosyoloji kavramını tanımlaması ve önemli bir sosyal psikolojik açıklama önerebilmesi mümkün olamayacaktı. Tüm siyasal olgularda da farklı toplumsal ve bireysel koşullar, geçmişler ve ortamların etkileri altında bulunarak davranılmasından dolayı, bu farklılıkları dondurarak sadece değişiklik gösteren bir ön koşul ile onun etkisiyle

oluşan bir gelişmenin varlığının saptanması da ancak karşılaştırma ile mümkün olabilir. Bu amaçla farklı süreçler ve mantık yürütme yolları tasarlanmış olup halen uygulanmaktadır. Bu dersin konusu da bu yöntemleri uygulamak suretiyle üretilen bulgular ışığında farklı siyaset uygulamalarını barındıran siyasal sistemleri tanımak, çalışma koşullarını anlamak, neden ve nasıl bazı sistemlerin ortaya çıktığını ve nasıl birer evrim geçirdiklerini öğrenmektir. Bu elinizdeki kitap size bu konularda ışık tutmak için ülkemizin değişik üniversitelerinin uzmanları tarafından derlenmiş bir çalışmadır.

Bu çalışma tek bir üniversitenin, tek bir siyaset bilimi bölümünün ve tek bir siyaset bilimcinin çalışması değildir. Bu kitap Anadolu Üniversitesi'nden Prof.Dr. Deniz Kağnıcıoğlu ile Sabancı Üniversitesi'nden Prof.Dr. Ersin Kalaycıoğlu'nun derleyiciliği (editörlüğü) ve yazarlığında, Bahçeşehir Üniversitesi'nden Prof.Dr. Sabri Sayarı, Yeditepe Üniversitesi'nden Prof.Dr. Cemil Oktay, Galatasaray Üniversitesi'nden Doç.Dr. Eylem Aksoy Rétornaz, Sabancı Üniversitesi'nden Doç.Dr. Emre Hatipoğlu ve İstanbul Bilgi Üniversitesi'nden Doç.Dr. Hasret Dikici Bilgin'in katkılarıyla oluşmuş bir yayındır. Bu yayının gerçekleştirilmesi için hiçbir desteğini esirgemeyen Anadolu Üniversitesi'nin Rektörü Prof.Dr. Naci Gündoğan'a özellikle teşekkürü bir borç biliriz. Bu derlemenin basımı sırasında her türlü teknik yardımı sunan ve Açık Öğretim'de kullanılacak bu yayını oluşturan tasarımın ortaya çıkmasında büyük emeği geçen Uzaktan Öğretim Tasarım Birimine de özellikle teşekkür etmek isteriz.

07 Eylül 2018, İstanbul

Editörler

Prof.Dr. Ersin Kalaycıoğlu

Prof.Dr. Deniz Kağnıcıoğlu

Bölüm 1

Karşılaştırmalı Siyaset: Giriş

öğrenme çıktıları

Karşılaştırma Olgusu ve Siyaset

- 1 Siyaset olgusunun farklı kültür, toplum, ekonomi ve siyasal tarihten gelen insan topluluklarında ne tür farklılıklar ve benzerlikler göstermekte olduğunu açıklayabilme

Karşılaştırmalı Siyaset Olgusuna Kurumsal Yaklaşımlar

- 2 Karşılaştırma sayesinde kültür, toplum, ekonomi v.b. koşulların etkilerinden sadece bir veya birkaçını araştırma kapsamına alarak nasıl genel önermeler üretilebileceğini tanımlayabilme

Siyasal Sistemlerin Sınıflandırılması

- 3 Farklı siyasal sistemlerin ne bakımdan ayrıldığını ve hangi bakımlardan benzediğini ve bunların arasındaki farkları açıklayabilme

Siyasal Sistemlerde İktidar Dağılımı

- 4 Çeşitli siyasal rejim, siyasal topluluk ve siyasal sistemlerin işleyişinde geçerli olan yapısal ve kurumsal farkları ayırt edebilme

Anahtar Sözcükler: • Siyaset • Demokrasi • Karşılaştırmalı Siyaset • Otoriter Rejim • Yöntem
• Totaliter Rejim • Sınıflandırma • Gözlem

GİRİŞ

Karşılaştırmak içinde yaşadığımız çevre ve aile başta olmak üzere kurumlar içindeki yerimizi tanımlamak, anlamlandırmak ve değerlendirmek için hayatın başından itibaren yaptığımız bir davranıştır. Kendi cinsiyetimizi ve bunun toplumsal cinsiyet olarak anlamını, kendi kimliğimizi deri rengimizden başlayarak toplumda sahip olduğumuz kan bağlarını, hısımlık ilişkilerini, yaşadığımız yeri, o toprağı paylaşanlarla olan ilişkilerimizi, inançlarımızı da ancak karşılaştırma yoluyla toplumsal yaşantının içinde anlamlandırabiliriz. O zaman kendimizi toplumda belirli bir konuma yerleştirebilmek, bir erkek veya kız öğrenci olarak tanımlayabilmek, bunun toplumsal anlamını kavrayabilmek ve ona göre başka erkek ve kız öğrencilere davranmak söz konusu olabilir. Karşılaştırma zihinsel olarak farkında bile olmadan yapabildiğimiz, ancak bazen bilinçli olarak yaptığımız bir mantıksal çikarsamadır.

Toplumsal yaşantının geneli için geçerli olan bu davranış, toplumdaki değerlerin bağlayıcı karar alma gücü bulunan kurum ve kişilerin (otoritelerin) müdahalesiyle bölüşümü (tahsisi) olgusu olan siyaset için de geçerlidir. Siyaseti anlamlandırabilmek ve hatta anlayabilmek için karşılaştırma temel bir mantık yürütme sürecidir. Örneğin, ülkemizde mevcut olan siyasal yapı ve kurumlara oldukça aşinayız. Onların adlarını ilköğretim yıllarından itibaren öğreniyor, bu konularda verilen dersler çerçevesinde nasıl ortaya çıktıklarını, geçirdikleri evrimi ve içerikleri hakkındaki temel bilgileri ediniyoruz. Ancak, internete girip ufak bir arama yaptığımızda Türkiye’de Millet Meclisi denilen kurumun Fransa’da Assemblée Nationale (Millet Meclisi) olarak adlandırıldığını, oysa Britanya’da House of Commons (Avam Kamarası) olarak anıldığını görüyoruz. Bu ufak karşılaştırmada bile yasama organının farklı yapıları olabileceğini, Türkiye’de tek meclisli (kamaralı) bir içerikteyken Fransa ve İngiltere’de iki kamaralı bir içerikte olduğunu saptıyoruz. Türkiye de, Fransa da, Britanya da demokrasi ile yönetilmektedir, ama Türkiye’de yasama organı sadece Millet Meclisi’nden ibaretken, Fransa’da Assemblée Nationale ve Sénat (Senato’dan), Britanya’da ise House of Commons ve House of Lords’dan (Lordlar Kamarasından) oluştuğunu görüyoruz.

dikkat

Burada kullandığımız tanım siyaset hakkında yapılan pek çok tanımdan birisi olan David Easton’ın 1953 yılında yayınlanan kitabında önerdiği tanımdır. Bu tanımın İngilizce aslı Easton tarafından “...politics is the authoritative allocation of values” (1953: s. 130) olarak önerilmiştir. Easton tarafından öne sürülen bu tanım demokrasi veya otoriter - totaliter rejim farkı söz konusu olmaksızın, çağdaş siyaset kadar ilk çağ Mısır, Çin, Hindistan, Yunan, Türk v.b. siyasetlerini tanımlamak için de geçerli olabilecek, olabildiğince zaman ve mekân aşırı bir içerikte olan bir tanım olduğundan burada temel alınmıştır.

Bu farklılıkların gözlenmesi onların neden ve nasıl ortaya çıktığı sorularını sormamıza olanak sağlamaktadır. Bu tür bir sorgulama ise bize siyaset olgusu hakkında ayrıntılı ve derinlemesine gözlem yapma olanağı tanıyacağı gibi, farklı siyasal olguların olduğu, bunların hepsine özgü olabilen özelliklerin mevcudiyetini ayırtılabilmek olanağı verecektir. Karşılaştırmalı gözlem aynı zamanda birbirine çok benzer siyasal kültürlere sahip oldukları varsayılan ulus-devletlerin bile çok farklı siyasal yapı ve olgulara sahip olduğunu ortaya koyabiliyor. Örneğin, aynı dili (İngilizce) konuşan, bireysellik, özgürlük, girişkenlik v.b. kültürel değerleri paylaşan, benzer demokrasi esaslarına göre yüzyıllardan beri yönetilen Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) araştırıldığında, Britanya’da kurulan dernek ve kuruluşların büyük çoğunluğunun ulusal kuruluşlar olduğu, oysa ABD’deki derneklerin büyük çoğunluğunun ise yerel örgütler olduğu görülmektedir (Wilson, 1995, 82-85). Ayrıca, Britanya’daki çıkar grupları daha kuruluşlarından itibaren ulusal düzeyde kurulurken, ABD’nde aynı kuruluşların öncelikle yerel düzeyde ortaya çıktıkları, bazılarının zamanla ulusal bir içerik kazandıkları görülüyor. Böylece, benzer siyasal olgulardaki farklılıkların, farklı siyasal olgulardaki benzerliklerin gözlemlenebilmeleri ve bunları ortaya çıkaran koşul ve nedenlerin ayırtılabilmesi de karşılaştırma yoluyla olabilmektedir. Dolayısıyla, karşılaştırma bir mantık yürütme aracı olarak kullanılmak

suretiyle bilimsel geçerliliği olan neden-sonuç (cause-effect) ilişkilerine ulaşmayı, bilimsel kuram (teori) ve nihayet bilimsel yasalar üretmeyi hedefler. Bu da bize karşılaştırmaların aynı zamanda bir yöntem olduğunu göstermektedir.

KARŞILAŞTIRMA OLGUSU VE SİYASET

Toplumbilimlerinden olan siyaset biliminin bir alt dalı olarak karşılaştırmalı siyaset alanında da, diğer toplumbilimleri dallarında olduğu gibi bir sonuç ile onu doğuran etkiyi belirleyebilmek için laboratuvar deneyi yapmak mümkün veya ahlaki değildir. İnsanları kobay olarak kullanmak ahlaken kabul edilemeyeceği gibi, Kuzey Kore gibi totaliter rejimler dışında insanların özgürlüklerini ellerinden alarak onları belirli kurallara göre hareket etmeye de zorlayamayız. Onun için karşılaştırmalı siyaset alanında deney yapmak olasılığı yoktur. Ancak, siyasal olgular, yapılar, gelişmeler gözlemlendiğinde adeta deney benzeri koşulların varlığı saptanabilir ve bazı mantık süreçleri kullanarak ve gözlemlerimizi sınıflandırmak suretiyle bu koşullar içinden neden-sonuç ilişkilerini ayırtmak mümkün olabilir. Zaten doğa bilimlerinde laboratuvar yapılan da bundan ibarettir. Laboratuvar ortamında her türlü etmenin etkileri denetim (control) altına alındıktan sonra sadece neden olması olası olan tek bir etmenin değişmesine fırsat verilir. Eğer her türlü etmenin etkileri sabit tutulurken (denetlenirken), tek bir etmenin serbestçe değişmesi söz konusu olursa, o zaman diğer etmenlerden bağımsız olarak değişen etkiler ortaya çıkmış olur. Bu tür davranan etmenlere bilimde bağımsız değişken adını veriyoruz. Bu değişimin etkisi olmadan hareketsiz duran bir nesne veya olgu bağımsız değişkenin gösterdiği değişiklikler sırasında veya sonrasında birden değişim gösterirse, o zaman o nesne veya olgunun bağımsız değişkene bağlı olarak değiştiği sonucuna varırız. Bu bağımsız değişkenden etkilenecek değiştiğini saptadığımız değişkenlere de bilimde bağımlı değişken adını veririz.

✓ Siyaseti anlamlandırabilmek ve hatta anlayabilmek için karşılaştırma temel bir mantık yürütme sürecidir.

Bir Yöntem Olarak Karşılaştırma

Karşılaştırma yöntemi kullanılarak yapılan bir araştırmada da, aynen laboratuvar ortamındaki gibi, bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde etkisi olup olmadığını araştırarak koşullar üretilmeye çalışılır. Ancak, burada laboratuvar ortamının ayarlamaları mümkün olmadığından, incelenecek olan olgunun ortaya çıktığı ve/veya çıkmadığı siyasal sistemler gözlemlenir. Bu durumda izlenebilecek olan iki temel yöntem olduğunu 19. yüzyıl düşünürlerinden *John Stuart Mill* ilk kez ortaya koymuştur. Mill önerdiği mantık süreçlerine karşılaştırmalı yöntem adını vermemiş ve birisine *uyuşma yöntemi* (method of agreement), diğerine de *fark yöntemi* (method of difference) adını vermiştir.

Mill'in uyuşma yöntemine göre bir siyasal olay, gelişme veya olgu farklı siyasal sistemlerde ortaya çıktığında (bağımlı değişken), onunla aynı anda veya onun hemen öncesinde bir bağımsız değişkenin değiştiği gözlemleniyorsa, o zaman bu bağımsız değişkenle, o olgunun (bağımlı değişkenin) bir uyuşması söz konusudur. Burada dikkat edilecek olan husus, diğer tüm koşullar farklı iken bir siyasal olay her ortaya çıktığında eğer bir bağımsız değişken de mevcutsa o zaman, o bağımsız değişken o siyasal olgunun nedeni olarak saptanır (bakınız Çizelge 1.1). Çizelge 1.1. incelendiğinde görülecektir ki dört ülkede de aynı siyasal olgunun (Z) ortaya çıktığı saptanmıştır. Oysa her ülkedeki koşullar, bir koşul hariç (Y), çok farklıdır ve bu koşul (Y) araştırdığımız siyasal olgu (Z) her ortaya çıktığında her dört ülkede de mevcuttur. O zaman Y ile Z arasında mükemmel bir uyuşma vardır. Y ne zaman ortaya çıkarsa, Z de o zaman ortaya çıkmaktadır. Bu durumda Z bağımlı değişkeni, Y bağımsız değişkeninin matematiksel olarak fonksiyonudur [$Z = f(Y)$].

✓ Mill'in *uyuşma yöntemine* göre bir siyasal olay, gelişme veya olgu farklı siyasal sistemlerde ortaya çıktığında (bağımlı değişken), onunla aynı anda veya onun hemen öncesinde bir bağımsız değişkenin değiştiği gözlemleniyorsa, o zaman bu bağımsız değişkenle, o olgunun (bağımlı değişkenin) bir uyuşması söz konusudur.

Tablo 1.1 Uyuşma Yöntemi

	Ülke A	Ülke B	Ülke C	Ülke D
Koşul	I	II	VII	IX
Koşul	III	III	V	III
Koşul	IV	XII	VIII	XIII
Koşul	XV	XX	XXV	XXII
Koşul	Y	Y	Y	Y
Olgu	Z	Z	Z	Z

Bu durumu bir siyasal örnekle de açıklayabiliriz. Çok farklı tarihlerde, çok farklı coğrafyalarda ve çok farklı siyasal ve toplumsal ortamlarda toplumsal ihtilaller olmuştur. ABD (1776), Fransız (1789), Rus (1917) ve İran (1979) Devrimleri bu tür ihtilallerin başlıca örnekleridir. Bu dört ülkenin de siyasal kültür ortamları, iktisadi yapıları ve gelişmişlik düzeyleri farklıdır. Bunların üçü krallıkla yönetilmekle birlikte ABD bir sömürgeydi ve kendisinin bir kralı yoktu. Onun dışında bu dört devletin hemen hemen her özelliği birbirinden farklıydı. Ancak, siyaset sosyoloğu olan James C. Davies yaptığı bir araştırmada bu ihtilallerden önce ülke ekonomilerinin hızlı bir büyüme sürecine girdiğini, ancak tam halk ayaklanması öncesindeyse birdenbire büyük bir yavaşlamaya ve hatta küçülmeye tabi olduğu saptanmıştır. Davies'in J- eğrisi olarak bilinen bu önermesine göre, büyük hızla süren iktisadi büyüme dönemlerinin arkasından iktisadi büyümede rastlanılan ani ve hızlı duraklama halk ayaklanmalarına yol açan bir toplumsal psikolojik etki yaratır. Bu dört örnekte de benzer bir hızlı büyüme dönemi ve onun ani yavaşlamasından kaynaklanan bir duraklama söz konusu olmuştur. Bu durumda toplumsal ihtilallere yol açan halk ayaklanmalarının nedeni iktisadi gelişmenin sürati ve seyri ile ilgilidir. Mill'in uyuşma yöntemiyle benzersiz koşullar içinde bir tane değişmeyen uyuşma bize hangi bağımsız değişkenin ihtilalci halk ayaklanmalarının nedeni olduğunu işaret etmektedir.

Mill'in önerdiği **fark yöntemi** ise biraz daha karmaşıktır. Burada bir siyasal olay, olgu veya gelişmenin ortaya çıktığı ve çıkmadığı durumlar göz önünde bulundurulur. Bu olgunun ortaya çıktığı her durumda var olan ve ortaya çıkmadığında da var olmayan bağımsız değişken, o bağımlı değişkenin nedeni olarak ayrışır (bakınız Çizelge 1.2). Aslında fark yöntemi uyuşum yönteminin iki defa üst üste uygulanması gibi bir şeydir. Bu kez araş-

tırmacı çok farklı koşulları olan siyasal sistemler arasından bir siyasal olgunun ortaya çıktığı ve aynı olgunun ortaya çıkmadığı örnekleri gözlemler. Bu bağımlı değişkenin (Z) her ortaya çıktığı ortamda diğer tüm koşullar farklı iken bir etkenin (bağımsız değişken Y) de ortaya çıktığını saptar. Aynı anda o bağımlı değişkenin (Z) ortaya çıkmadığı durumlarda da bağımsız değişken olarak gözlemlendiğinin de (Y) var olmadığını görürse, o zaman Z'nin Y'ye bağımlı olduğuna hükmeder [$Z = f(Y)$]. Bu durumda Y varken Z de var olmakta, Y yokken Z de yok olmakta veya oluşmamaktadır. Hem olumlu hem olumsuz ilişki olarak bağımsız - bağımlı değişkenler arasında ilişki olduğu böylece saptanmış olur. Bu yöntemin de sorunları vardır. Eğer bir olgunun birden fazla nedene bağlı olarak ortaya çıkması söz konusuysa, bu bağımsız değişkenlerin gözlemlenme sırasına dikkat edilemediği durumlarda sanki o değişkenlerden sadece bir tanesi gerçek değişkenmiş gibi kabul edilmesi söz konusudur.

dikkat

Burada dikkat edilmesi gereken husus siyasal olguların ortaya çıkmasında nadiren tek bir bağımsız değişkenin etken olmasıdır. Hemen hemen tüm siyasal olay, olgu ve gelişmelerin birden fazla nedene bağlı olduğu saptanmıştır. Toplumsal ihtilaller konusunda Theda Skocpol'un, James C. Davies'den sonra yaptığı araştırma da toplumsal ihtilallerin diğer bazı bağımsız değişkenler tarafından belirlendiğine işaret etmiştir. Buradaki sorun, laboratuvar koşullarından farklı olarak karşılaştırmalı gözlemler sırasında bilinebilen her türlü koşulu denetlemenin genellikle mümkün olamamasıdır. Özellikle zamanaşırı etkileri olan değişkenler gözlem anında varlıklarını belli etmeyebilmektedirler. O zaman gözlemlenen bağımsız ve bağımlı değişken ilişkisi, daha önce ortaya çıkan başka bir olgu, koşul, yani bir başka bağımsız değişken tarafından da aynı anda belirlenebilir. O zaman bir üçüncü değişken asıl neden olarak gizli kalırken, biz sadece görünen nedeni asıl neden olarak ayırtmış oluruz, oysa o neden gerçek neden olmayıp sahte (spurious) neden içerindedir. Onun için üçüncü ve gerçek neden konumundaki değişkenleri gözlemekte başarısız olma rizikosunu bu yöntem uygulandığında her zaman mevcut olacaktır.

✓ *Mill'in Fark Yöntemi'ne* göre siyasal olay, olgu veya gelişmenin ortaya çıktığı her durumda var olan ve ortaya çıkmadığında da var olmayan bağımsız değişken, o bağımlı değişkenin nedeni olarak ayrıştırılır.

Tablo 1.2 Fark Yöntemi

	Ülke A	Ülke B	Ülke C	Ülke D
Koşul	I	II	VII	IX
Koşul	III	III	V	III
Koşul	IV	XII	VIII	XIII
Koşul	XV	XX	XXV	XXII
Koşul	Y değil	Y	Y değil	Y
Olgu	Z değil	Z	Z değil	Z

Toplumsal ihtilallere yol açan halk ayaklanmalarının ortaya çıkmadığı iki örneği ABD ve Rusya yerine ikame edebiliriz. Örneğin, Britanya ve Hindistan'ı, ABD ve Rusya'nın yerine ikame edip karşılaştırma kapsamına alacak olursak, o zaman hızı değişkenlik gösteren iktisadi gelişme olgusunun halk ayaklanmasıyla birlikte oluştuğunu gözlemlemek zorlaşmaktadır. Britanya'da ve Hindistan'da halk ayaklanmaları olmakla birlikte toplumsal ihtilal boyutlarına ulaşmamıştır. İlk göze çarpan bunların hızlı iktisadi büyüme dönemlerinin sekteye uğramasıyla eşanlı olmamasıdır. Bu durumda sekteye uğrayan büyük iktisadi gelişme dönemleri olmaması (Y değil), toplumsal ayaklanma ve onun sonunda da ihtilallere yol açmamıştır (Z değil). Bu durumda daha önceki J-egrisi önermesini destekleyen gözlemlerimizin daha büyük bir güç kazandığını söylemek mümkündür.

Gözlem ve Önerme

Buraya kadarki anlatımımızda hep az sayıda gözlemden yola çıkarak tekil bir bağımsız değişkenin bir bağımlı değişkenle olan ilişkisini araştırmakla yetindik. Bunun için de az sayıda siyasal sistemi örnek olarak kullandık. Toplumsal ihtilal gibi bir olguyu açıklamaya kalktığımızda bu olguya dünya tarihinde az rastlanması nedeniyle az sayıda gözlemlerle yetinmek zorunda olmamız kaçınılmazdır. Ancak, yine de tüm siyasal sistemleri tarihleri boyunca izlemek gibi fevkalade zor ve karmaşık bir yola gitmek pek

mümkün değildir. Onun için bu tür araştırmalarda ister istemez 193 Birleşmiş Milletler (BM) üyesi ulus-devletten az sayıda seçerek gözlem yapmak zorunluluğunu doğurmaktadır. Bu durumda sorulacak soru kaç tane ulus-devlet bir karşılaştırma yöntemi uygulaması için yeterli olarak kabul edilebilir?

✓ *Przeworski ve Teune, OBST* ile az sayıda ve çok benzer ülkeleri belirli bir zaman aralığında gözlemek suretiyle bir toplumsal olgu ile onun siyasal sonuçlarının var olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamışlardır.

Aslında Mill'in önerdiği yöntemlerden uyuşma yöntemine benzer bir biçimde az sayıda ve çok benzer ülkeleri belirli bir zaman aralığında gözlemek suretiyle bir toplumsal olgu ile onun siyasal sonuçlarının var olup olmadığını görgül (ampirik) olarak saptamak bir çözüm olacaktır. Bunun için birbirine çok benzer ülkeler örnekleme tasarlanmalıdır. Bu yaklaşıma *Adam Przeworski ve Henry Teune* **olabilirdiğince benzer sistemler tasarımı** (most similar systems design, **OBST**) adını vermişlerdir (1970, 32 -34). Burada birbirlerine çok benzer durumda olan siyasal sistemler seçilir. Örneğin, Britanya, İrlanda ve Avustralya aynı milletler topluluğuna bağlı, aynı dil ve benzer kültürel özelliklere sahip ülkelerdir. Siyasal kültür ve ekonomik gelişmişlik düzeyi benzerlikleri birçok değişkenin etkilerinin olmadığını varsaymamızı kolaylaştırır. Britanya'da uygulanan seçim sistemi, bu kitabın ikinci bölümünde incelendiğinde göreceğiniz gibi, çoğunlukçu bir mantıkla işleyen, en fazla oyu alanın kazandığı (first-past-the-post) bir sistem olması dolayısıyla, en fazla oyu alan partinin parlamento sandalyelerinde büyük artışlara yol açan adaletsiz bir sistemdir. Oysa İrlanda'da uygulanan tek transfer edilebilir oy (single transferable vote) sistemi oyları nispi temsil (proportional representation) esasına göre adilane olarak meclis sandalyelerine dönüştürdüğünden her parti aldığı oya yakın oranda meclis sandalyesi işgal eder. Benzer olarak Avustralya'daki almaşık oy (alternate vote) sistemi oyların meclis sandalyelerine dönüşmesinde temsilde adalete duyarlıdır. Bu durumlarda koalisyon hükümetlerinin sıklıkla oluşması kaçınılmazdır. Çok benzer ülkelerde uygulanan farklı seçim sistemlerinin farklı hükümet tiplerine yol açmakta olduğu Maurice

Duverger (1954) tarafından ortaya atılmıştır. Duverger çoğunlukçu seçim sistemlerinin parti hükümetine, nispi temsile dayalı seçim sistemlerininse koalisyon hükümetlerine yol açacağını önermiştir. Bu durumda uygulanan seçim sistemleri (bağımsız değişken) ortaya çıkan hükümet tipinin parti veya koalisyon içerisinde olmasına (bağımlı değişken) etken olur denencesine (hipotez) ulaşabiliriz.

✓ **OFST**'de amaç tekil bir bağımsız değişkenin tek bir bağımlı değişken üzerindeki etkisini saptamak olmayıp, belirli bir düzenli ilişkiyi çok farklı toplumlarda da gözlemleyerek tüm siyasal sistemler için geçerli olabilecek önermelere ulaşmaktır.

Bir diğer yaklaşım ise yine *Przeworski ve Teuné'nin* önerdiği **olabildiğince farklı sistemler tasarımı** (most different systems design, **OFST**) yaklaşımıdır. Buna göre amaç tekil bir bağımsız değişkenin tek bir bağımlı değişken üzerindeki etkisini saptamak olmayıp, belirli bir düzenli ilişkiyi çok farklı toplumlarda da gözlemleyerek tüm siyasal sistemler için geçerli olabilecek önermelere ulaşmaktır. Eğer çok farklı siyasal tarih, coğrafya, kültür, iktisadi rejim ve gelişme düzeyi v.b. özelliklere sahip olan ülkeleri gözlemlediğimizde hepsinde aynı ilişkiyi saptayabilirsek, o zaman burada bir bilim yasasını andıran genellikte bir açıklama kalıbına ulaşmış oluruz. Örneğin, Rusya, Japonya, Almanya, İtalya, Peru, Güney Afrika, Kanada, Malezya ve Mısır'ın hepsinde de toplumun en üst kesimini oluşturan yüksek sınıftan kimselerin seçimlerde oy kullanma eğiliminin orta sınıftan çok daha düşük düzeyde olduğunu saptadığımızı varsayalım. O zaman ortaya siyasal tarih, coğrafya, kültür, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, ekonomik rejim gibi farklardan etkilenmeyen genellikte bir ilişki örüntüsü (pattern) çıkmış olur ki, bu da toplumsal sınıf üyeliğinin oy kullanma olgusuna yaklaşımında evrensel bir düzenlilik olduğunu gösterir. Bu düzenliliği yüksek toplumsal sınıfların siyasal katılma davranışları oy kullanmayı içermemek eğilimindedir diye ifade edebiliriz. Daha etraflı araştırmalar bu konumdaki bireylerin oy verip de onun sonuçlarını beklemek gibi dolambaçlı bir katılma biçimi yerine, doğrudan yöntemleri daha etkili bulduklarını gösterebilir. Bu kişilerin toplumsal konumları, mal

varlıkları, eğitim düzeyleri, sosyo-ekonomik ilişkileri yüksek düzey bürokrat ve politikacılara çok kolay ulaşabilir bir konuma getirir. O durumda, üst sınıf mensupları doğrudan doğruya, hatta yüz yüze görüşerek siyasal karar alıcılara öneri veya isteklerini aktarabilirler. Oysa herhangi bir orta veya alt sınıf mensubunun böyle bir olanak bulması zordur. O durumda orta ve alt sınıf mensupları oy kullanmayı ne kadar dolambaçlı da olsa kendi etkilerini siyasal kararlara taşıyan temel bir araç olarak görmeye devam edeceklerdir. Bu durumda bir adım daha ileri giderek toplumsal statü düştükçe oy kullanarak siyasal hayata katılma artar biçiminde bir denence (hipotez) ileri sürebiliriz. Yukarıda sıraladığımız gibi bir çeşitlilikteki ulus-devletler için bu düzenli ilişkiyi gözlemleyebilirsek, o zaman genel bir açıklamaya veya adeta bir bilimsel yasaya ulaşmış oluruz.

Buraya kadar olan anlatımımızda karşılaştırma yöntemini hangi amaçla kullanacağımıza bakarak, ona göre iki veya daha fazla sistemi karşılaştırmanın anlamlı olabileceğini ifade ettik. Aslında tek bir sistemin, örnek olay olarak (case study) adlandırılan bir yaklaşımla araştırılması da karşılaştırmalı siyaset araştırmalarında rastlanılan bir durumdur. Bu genellikle araştırmacının vatandaşı olduğu ülkeden farklı bir ulus-devlet örnek seçilerek yapılır. Bu tür çalışmalar aslında karşılaştırmalı siyaset disiplininin bir parçası olmakla birlikte lisans ve lisansüstü ders programlarında öğrencilerin vatandaşı olduğu ulus-devletin siyasal sistemi olarak ayrıca okutulur. Türkiye'de Türk Siyasal Hayatı, Fransa'da Fransız Siyasal Hayatı, ABD'nde Amerikan Siyasal Hayatı gibi konu başlıkları altında okutulurlar. Bu tür ders konuları ve araştırma alanları karşılaştırmalı siyaset yönteminin ürettiği kavram, kuram ve yaklaşımları kullanarak araştırma ve eğitimlerini sürdürdükleri sürece siyaset bilimi kapsamındadır. Bu durumda araştırma konusu olan tekil ülke hakkındaki bulgular başka ülkelerde aynı kavram, kuram ve yöntemlerle yapılan araştırmalara kolayca eklenilebilir ve siyaset biliminin siyasal olgular hakkında genel kuram oluşturma yöntemine (nomothetic method) hizmet etmeye devam eder. Ancak, eğer bu araştırmalarda ve eğitimde amaç bir sistemin mükemmel yalnızlığı içinde onun tekilliğini veya benzersizliğini göstermek olursa, o zaman siyaset biliminin kapsamı dışına çıkılır. Bu tür araştırmalar daha çok mükemmel betimlemeler yoluyla açıklama hedefine yönelik olup (ideographic method) tarih tarafından kullanılırlar.

Yaşamla İlişkilendir

Eğer Türkiye hakkında çok kısa zamanda öğrendiğiniz kadar bilgi almayı hedefleseniz, örneğin bir yarıyıl boyunca Türkiye'nin sosyolojik özellikleri, siyaseti, ekonomik nitelikleri hakkındaki bilginizi geliştirmek isterseniz, hangi kente gidip bir yarıyılı orada geçirmeyi planladınız?

Bir bireyin kendi içinde doğup büyüdüğü ülke hakkında en kısa zamanda en etkili bir biçimde bilgi sahibi olmasının yolu, bir başka ülkeyi ziyaret ederek, örneğin bir öğrenci mübadele programı ile başka bir ülkeye giderek bir yarıyıl veya daha fazlasını geçirmesidir. Bu yolla, birey

başka bir kültür ortamında insanların nasıl davrandığını, ne tür olaylara nasıl tepkiler verdiklerini, nasıl beslendiklerini, nasıl çalıştıklarını, nasıl dinlendiklerini v.b. yakından gözlemlemek olanağı bulacaktır. Bu durumda kendisinin ve kendisi gibi yetişenlerin neden bu durumlarda farklı davrandığını sorgulayabilecek, o zaman da kendi içinde doğup büyüdüğü kültürün özelliklerini, diğer kültürlerle göre olan farklarını, böylece kendisinin ve içinde doğup büyüdüğü toplumun kültürel özelliklerini gözden geçirme, anlamlandırma ve anlama olanağı bulacaktır.

Öğrenme Çıktısı

1 Siyaset olgusunun farklı kültür, toplum, ekonomi ve siyasal tarihten gelen insan topluluklarında ne tür farklılıklar ve benzerlikler göstermekte olduğunu açıklayabilme

Araştır 1

“Tek bir ülke siyasetini bilen hiçbir ülke siyasetini bilmemektedir” diyen Giovanni Sartori neden haklıdır?

İlişkilendir

Karşılaştırma ile siyasal olguların ne kadar ayrı veya farklı olduklarını saptamayı amaçlıyoruz. Bu durumda bir siyasal sistemin başka hiçbir siyasal sisteme benzediğini, tamamen kendisine özgü olduğunu ve genel olarak başka sistemlerle onun karşılaştırılmasının mümkün olmadığı önermesini nasıl sınavabiliriz?

Anlat/Paylaş

Siyasal davranışların aslında bireyin ait olduğu toplumsal çevrenin bir ürünü olduğu önermesini sık sık duymaktayız. Bu duruma göre siyasette bir köylünün bir kentliden, bir işçinin, bir mühendisten daha farklı davranacağını düşünmeliyiz. Bu önermenin doğru olup olmadığını sınamak için ne gibi bir yöntemle başvururdunuz?

KARŞILAŞTIRMALI SİYASET OLGUSUNA KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Karşılaştırmalı siyaset konusundaki ilk araştırmalar insanların mutluluğunu sağlayacak devlet yapısına ulaşmanın formülünü bulmak güdüsü ile yapılan kısmen normatif, kısmen pozitif önermelerden oluşan çalışmalardan oluşmuştur. *Aristo*'nun *Politika* adlı ünlü eseri bu tür bir arayışın ilk ürünlerinden olup pozitif yanı daha ağır basan bir niteliktedir. Bu araştırmalardan ilk ciddi sapış N. *Machiavelli* (*Makyavel*) tarafından yazılmış olan, daha çok kamu yönetimi sanatı içeriğinde önermelerden oluşan, ancak farklı siyasal sistemler ve kültürlerde yapılan gözlemlerden derlenen *Prens* adlı kitaptır.

✓ *Machiavelli* mutluluğu sağlayacak mükemmel devlet arayışını bir kenara bırakarak, bir devletin varlığını idame ettirmesi ve refah, istikrar ve iktidarını arttırmasının nasıl olacağı sorularına yönelmiştir.

Machiavelli mutluluğu sağlayacak mükemmel devlet arayışını bir kenara bırakarak, bir devletin varlığını idame ettirmesi ve refah, istikrar ve iktidarını arttırmasının nasıl olacağı sorularına yönelmiştir. Burada devletin ideolojik içeriği, Hristiyan veya Müslüman bir topluluğu yönetiyor olması, kralın kişiliği v.b. özellikler göz ardı edilerek, iktidar mücadeleleri içinde bulunan bir kralın içeride isyan çıkartmadan, dışarıdan gelen tehditlere boyun eğmeden nasıl yönetimde kalabileceği araştırılmıştır. Erdemi ve ahlakı hiçe sayan bir çalışma olarak görülen bu eser ve onun yazarına karşı müthiş bir eleştiri kampanyası başlatılmış; erdemsizlik ve ahlaksızlık imalarını içeren bir biçimde ahlakı bir kenara bırakarak salt iktidar mücadelesine odaklı olarak düşünenlere Makyavelist denilmesi hemen tüm dillere yerleşmiştir. Oysa Machiavelli çok daha günümüze özgü bir yaklaşımla siyasal sistem içi ve sistemler arası iktidar mücadelelerinin mantığını ve mekanizmalarını gözlemlemeye ve anlamaya yönelmiştir.

Endüstri devrimi sonrası Batı Avrupa'da güçlenen kapitalist ekonomiler dünyayı aralarında pay etmeye çalışan bir emperyalizm dönemini başlattılar. Böylece Asya, Afrika ve Latin Amerika topraklarını paylaşma kavgaları ve oralarda oluşan yeni yönetimler ortaya çıktı. Bunlara sömürge (colony) yönetimi adını veriyoruz. Bu yönetimler o toprakları işgal eden büyük devletler tarafından kurulmuş olduğundan özerk veya bağımsız bir içerik taşıyorlardı. Dünya ticaretinin kapsamı genişledi, yönetim yapılarında bir türdeşleşme ortaya çıktı, ama bunlar kendiliğinden (spontaneous) üretilmiş olan siyasal olgular niteliğinde olmayıp, sömüren ana devletlerin o topraklarda kurdukları idari yapılarıydı. Bu durumda, hem yeni siyasal yönetim alanları oluştu, hem de bunların siyasal uygulamaları önemli benzerlikler göstermeye başladı. Tarihleri ve coğrafyaları çok farklı olan Hindistan ile Kenya ve Uganda benzer bir idari yapıya İngiliz sömürgecileri eliyle sahip oldular. Bu durum asıl olan birkaç

temel siyasal yönetim biçimi olduğu görüntüsünü ortaya çıkarttı. Bunlar da güçlü Avrupa kapitalist sistemlerinin siyasal yönetim biçimlerinden ibaretti. Dolayısıyla, özellikle on dokuzuncu yüzyılda başlayan ve İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar egemen olan bir temel karşılaştırmalı siyaset kuramı kurumsal-yapısal yaklaşımla özdeş olarak anıldı.

Kurumsal - Yapısalçılık

Bu kuram büyük sömürgeci devletlerin sahip olduğu siyasal kurumların çalışma esaslarını betimleyen (tasvir eden), onların tarihi evrilişlerini anlatan, hangi tür anayasaların bu yapılarla birlikte oluştuğunu anlatan bir içeriğe sahip oldu. Örneğin, Britanya'daki kraliyet kurumu, parlamento, başbakanlık ve kabine, yargının bağımsızlığı, siyasal partiler, baskı grupları ve seçimleri olabildiğince ayrıntılı olarak anlatan bir içerik bu kitaplarda ön plana çıktı. Sonra, Rusya'daki Çarlık rejiminin otoriter yapı ve geleneklerini, Fransa'daki devrim ve sonrasındaki monarşi ve cumhuriyet arasındaki gel-gitlerini betimleyen ve bunları Amerika Birleşik Devletleri (ABD) içinde uygulanan yerinden yönetimci federal yapı içindeki Başkan, Kongre, Yüce Mahkeme (Supreme Court), çıkar grupları, siyasal partiler ve seçimler çerçevesinde resmeden bir görüntüyü karşılatırdılar. Bu örnekler 1870'lerden sonra Almanya veya İtalya'nın ulus-devlet olma mücadeleleri, onların oluşturduğu yeni monarşiler, bu yönetimlerin idari teşkilat yapılarını anlatan betimlemeler de eklendi. Burada siyaset hakkında genel bir bulguya ulaşmaktan çok adeta bir devlet nasıl yönetilebilir konusuna verilen görece mükemmel örnekler sergilenmekteydi. Tam bir emperyalist yukarıdan bakış ile sömürgelere adeta onları sömüren devletlerdeki sistemleri inceleyip onlardan hangisine aitseler ona göre bir gelişmeye öykünmeleri iması söz konusuydu. Anlatımların pozitif önermelerden ibaret olması, bir Batı, kapitalist, emperyalist üstünlüğünün peşin kabulünü içermiyordu izlenimini verse de, bu çalışmalarda tüm dünyadaki devlet yapıları incelenmiyor, sadece güçlü emperyalist devletlerin ayrıntılı kurumsal fotoğraflarının çekilmesiyle yetiniliyordu. Bu çalışmalarda söz konusu devlet yönetim kurumlarının bir eleştirisini yapmak da temel hedef gibi görünmüyordu. Bunların en azından iyi çalıştığı varsayımı kabul görmekteydi.

✓ *Kurumsal-Yapısalcılık* büyük sömürgeci devletlerin sahip olduğu siyasal kurumların çalışma esaslarını betimleyen, onların tarihi evrilişlerini anlatan, hangi tür anayasaların bu yapılarla birlikte oluştuğunu anlatan bir içeriğe sahiptir.

Yapısal İşlevsel Yaklaşımlar

Yapısal İşlevsel Yaklaşımlar, Kurumsal - Yapısal Yaklaşımlara bir tepki olarak ortaya çıktı. Siyaset bilimindeki ilk örneklerini 1950'lerde vermekle birlikte bu konudaki ilk araştırmaların on dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren sosyologlar tarafından yapılmaya başladığını biliyoruz. Bunlar arasında en etkili olanı Alman sosyoloğu Max Weber oldu. Weber kapitalizmin Avrupa'nın batısındaki gelişiminde temel etkenin ne olduğu kuramsal (teorik) sorusuna yanıt ararken karşılaştırmalı yöntemi kullandı. Weber kapitalizmin ilk geliştiği Britanya, Hollanda gibi ülkelerde Protestan mezhebine mensup olan orta sınıfın sahip olduğu değerlere işaret etti. Weber'in Protestan Etik adını verdiği bu değerler yüzünden üretimde başarı elde eden sanayiciler lüks tüketime harcamayı günah olarak addettikleri için artan sermayeleriyle saraylar köşkler yapmak yerine işlerini büyütme zorunda kaldılar. Benzer zenginliğe sahip olan tacirler arasından Protestanlar yatırıma yönelirken Katolikler ve diğer Batı Avrupalı orta sınıf mensupları Weber'e göre lüks içinde yaşamayı tercih ediyorlardı. Bu durumda İngiliz ve Hollandalı tacir ve sanayiciler dev servetlere kavuşarak kendi ülke siyasetlerinde ağırlıklarını koymaya başlarken, Fransızlar topraktan geçinen aristokrasiye sanayi ve ticarete yönelteyip ancak bir toplumsal ihtilalle Fransız siyasetinde güçlü mevkilere gelebilmişlerdi. Weber daha sonraki yıllarda Fransız tarihçisi Fernand Braudel başta olmak üzere çok farklı düşünürler tarafından eleştirilse bile, kültürün iktisadi ve siyasal yaşantıdaki önemine parmak basmış oldu. Weber'in karşılaştırmalı araştırmalara olan katkısı onların artık kültürün bir etken olarak oynadığı rolü göz ardı edememeleri oldu.

✓ Kurumsal-Yapısal Yaklaşımlara bir tepki olarak ortaya çıkan Yapısal İşlevsel Yaklaşımların ilk örneği *Max Weber*'dir.

İkinci Dünya Savaşı yüzünden dünyadaki son imparatorluk olan Britanya İmparatorluğu da yıkılınca ortaya çıkan yeni bağımsız devletler eski sömürge yönetimlerinin yerinde yükselmişlerdir. Üstelik Çin ve Hindistan gibi ülkelerde yaşayan nüfusa dikkat edecek olursak, bunların dünyada yaşayan insanların çoğunluğuna sahip olduğu da görülmüştür. 1945 yılında 45 devletin katılımıyla kurulan Birleşmiş Milletler'in (BM) üye sayısı şimdi 193'ye çıkmıştır. Bu durumda ortaya çıkan bu yeni olguyu araştırmaya yönelik siyaset bilimcilerin elinde kültürel öğeleri pek de ayrıntılı işlenmemiş veya tam bir uyumsuzluk içinde görülen ana sömürge devlet yapılarına ilişkin çalışmalar ve bir de Max Weber'in sosyolojik anlayışı bulunmaktadır. O tarihte de Karl Marx'ı izleyenlerin Marksist yaklaşımları mevcut olmakla birlikte yeni başlayan Soğuk Savaş ortamında özellikle ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin akademik ortamlarında revaçta değildi.

dikkat

Karl Marks ve Friedrich Engels'in tarihsel determinizm kuramını ilerdeki sayfalarda ayrıca ele alacağız.

Bu bakış açısından yaklaşan Gabriel A. Almond ve Sidney Verba'nın üçü Avrupa'dan ikisi Amerika kıtasından olan beş devlette yürüttükleri Civic Culture araştırması 1950'lerde yapıldı ve aynı adla yayınlandı. Bu araştırmayı Princeton University Press tarafından basılan bir dizi araştırma Princeton Series in Political Development adıyla 1960'lar ve 1970'lerde izledi. Bu çalışmaların hedefi siyasal yapılar ve onların somut ve istikrarlı uygulamaları olan kurumların belirli işlevler (fonksiyon) görmek için kuruldukları varsayımından hareketle her yeni siyasal sistem için bu yapı - işlev bağlantısını modellemek olmuştur. Özellikle Gabriel A. Almond tarafından önerilmiş olan bu yaklaşım her uygulandığı sistemde aynı işlevlerin var olduğunu, fakat bu siyasal işlevleri gören yapıların çok farklı içeriklerde gelişebileceklerini ve hatta kurumsallaşabileceklerini kabul eder. Yapısal - işlevsel yaklaşım için işlevler evrenseldir ve her siyasal sistemde mutlaka olmaları gerekir, aksi halde siyasal sistemlerin işleme olanaksızdır. Almond'un bu yaklaşımına göre her siyasal sistem mutlak bağlayıcı karar üretme, bu kararları uygulama, uygulamada çıkacak uzlaşmazlıkları çözme, karar üreticilerine etkide bulunmak için çalışma, bu karar alıcıların seçilmesi (atanması veya halkoyuyla seçilmesi) v.b. işlevlere

sahip olacaktır. Bu işlevler gelişmiş siyasal sistemlerde yasama meclisleri, yürütme organı (bakanlar kurulu, bakanlıklar, kamu bürokrasisi v.b.), yargı kurumları (mahkemeler, yargıç, savcı ve avukatlar v.b), baskı grupları, siyasal partiler, medya ve basın, genel seçimler v.b. aracılığıyla yerine getirilecektir. Gelişmemiş sistemlerdeyse onların yerine bir emir, şeyh, sultan v.b. hem bağlayıcı kararları alacak hem uygulatacak ve belki de bir niza çıktığında tarafları divanına davet edip uzlaştırarak yargı işlevini de görecektir. Böyle bir sistemde siyasal partiler hiç olmayacak, basın ve medya ya hiç olmayacak ya da çok sınırlı ve denetimli olarak mevcut olacak, onun yerine dedikodu temel siyasal iletişim işlevini görecektir. Bu durumda ortaya bir siyasal gelişme kuramının da koyulduğunu söyleyebiliriz. Yapısal ve kurumsal sadelik ve zafiyet içinde olan siyasal sistemleri gelişmemiş, kurumsallık düzeyi yüksek, farklı işlevler gören çok sayıda yapıyı ahenk içinde çalıştırabilen sistemlere de gelişmiş siyasal sistemler nitelemesi böylece mümkün olmuştur. Bu tanımlamayı Political Order of Changing Societies adlı kitabında en açık bir biçimde kurumsallaşma temeline oturtan Samuel P. Huntington olmuştur.

dikkat

James K. Feibleman, (zikreden Gerhard Lenski ve Jean Lenski, 1974, 53) kurumları (institutions) toplumda tekrar eden hatta sürekli veya düzenli aralarla tekrar etme özelliği gösteren “*Temel Sorunları Çözmek İçin Üretilen Donmuş Yanıtlar*” (frozen answers to fundamental questions) olarak tanımlıyor. Dolayısıyla bir toplumsal yapı büyük bir istikrar ve yerleşiklik kazandığında artık ona sadece bir yapı olarak değil, bir kurum olarak da bakabiliriz.

Bu yaklaşım gelişmiş bir siyasal sistemi model aldığı için daha önceki kurumsal yaklaşımın bir diğer biçimi olarak eleştirilmiştir. Aynı zamanda, yine ABD, Britanya ve diğer Batı demokrasilerinin siyasal rejimlerini ve onların yapılarını dünyadaki tüm sistemlerin ereği olarak kabul ettiği ileri sürülerek gelişmekte olan dünya düşünürleri tarafından emperyalist Batı devletlerinin bir diğer biçimde takdimi olarak da yerilmiştir. Nihayet, Machiavelli'ye yapılan türden bir eleştiri ile ahlaki değerleri hiç

dikkate almamakla da eleştirilmiştir. Bu eleştirileri yapanların önemli bir kısmının hareket noktası ise başka bir yapısal çözümleme yaklaşımı olan Marksizm ve onun temel hareket kaynağını oluşturduğu bağımlılık kuramı (dependency theory) olmuştur.

Bağımlılık Kuramı

Bu kuramsal yaklaşımda birey ve onun düşünce ve davranışları temel çözümleme ve gözlem birimi değildir. Karşılaştırmalı siyasette tarihsel yapısalılık diye adlandıracağımız ve kökeni Karl Marx'ın önerdiği tarihsel materyalizme giden bir düşünce sistematiği kullanılır. Siyasal yapılar tanım olarak eylemcilerin (actor) ilişkilerinden oluşur. Bireylerin siyasal hayatta oynadığı rollerin oluşturduğu ilişkiler siyasal yapıları (political structures) oluşturur. Yapısalcı çözümlemelerde temel çözümleme birimi yapıyı oluşturan ilişkiler ve yapılar arasındaki bağlantılar, dayanışmalar ve çatışmalardır. Yapısalcı yaklaşıma göre bireyin davranışları yapılar içinde ve onların koyduğu kısıtlar arasında, hatta bireyin yaşadığı toplumsal çevrenin etkisi ile oluşur. Bu çevre tarihsel temel olgular tarafından belirlenmiştir. Marx'ın yaklaşımında bu temel olgu teknolojik değişim ve onun belirlediği ekonomik olgulardır. Toplumdaki her kültürel, ideolojik, hukuki, siyasal olgu ekonomik ilişkiler tarafından belirlenir. Ekonomik güçler ise bir toplumsal ağ veya ilişkiler yumağı biçiminde yapılandırılmışlardır. Dolayısıyla, toplum sadece bireylerden oluşmamıştır. Bireyler ekonomik etkiler altında oluşan toplumsal yapılar ve tabakalar halinde yaşarlar. Bunların en önemlisi de toplumsal sınıflardır. Birey içinde yer aldığı bir toplumsal sınıfın konumu ile bilinçlenir, toplumu ve dünyayı anlar ve anlamlandırır. Her toplumsal sınıfın ekonomik temelleri farklıdır. Bu farklar Marx'a göre birbiriyle bağdaşmaz; çatışan, egemenlik ilişkileri oluştururlar. Bu çatışmalar siyasete de yansır ve sınıf çatışması, daha doğrusu sınıfsal çıkarların zıtlığından doğan çatışma, toplumdaki değişimin ve ona bağlı olarak siyasal değişimin de belirleyicisidir.

Tarihsel olarak bakıldığında, çok uzun dönemlerde toplumsal sınıf ilişkileri durağan ve dingin değildir; değişirler. Bu değişim sınıfların çatışmasının daha yoğun bir hal alması ve bir toplumsal ihtilalle egemen sınıfın tasfiye olup, yeni bir egemen sınıfın üretim araçları ve biçimiyle, teknolojiyle, hukuk ve siyasetiyle topluma egemen olmasıyla gerçekleşir.

şir. Bu değişim bağlamında bireyin önemi içinde bulunduğu toplum sınıfının önemine bağlıdır; kadere de öyle. Batı toplumları feodalizmden kapitalizme geçerken daha önce köylü (serf) ile derebeyi (efendi) arasındaki ilişki de önemini yitirmiş, yerine işçi (proleter) ve kentli, orta sınıf işveren (burjuva) ilişkisi geçmiştir. Feodalizm için serf-efendi ilişkisi en önemli sosyo-ekonomik yapısal ilişkiyi oluştururken, kapitalizmde de proleter-burjuva ilişkisi en önemli hal almıştır. Bu değişme birey tarafından durdurulamayacağı gibi, bu ilişkide bireyin nerede olduğu, bundan ne kadar haberdar olduğu da bir şeyi değiştirmeyecektir. Toplumsal ihtilalin koşulları oluştuğunda onu durdurmak için bireyin yapabileceği bir şey yoktur. Yapısal ilişkiler ağının içerdiği toplumsal ve siyasal olayların akışını belirleyecektir.

✓ Batı toplumları feodalizmden kapitalizme geçerken daha önce köylü ile derebeyi arasındaki ilişki de önemini yitirmiş, yerine işçi ve kentli, orta sınıf işveren ilişkisi geçmiştir. Feodalizm için serf-efendi ilişkisi en önemli sosyo-ekonomik yapısal ilişkiyi oluştururken, kapitalizmde de *proleter-burjuva* ilişkisi en önemli hal almıştır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Marx'ın fikirlerinden hareketle yola çıkan siyaset ve toplum bilimciler tarihsel yapısal değişimin tekil olarak bireysel etkilerle hareket etmeyeceğini kabul etseler de, kolektif bireysel hareketle değişim geçirebileceğini ileri sürmüşlerdir (bakınız Fernando H. Cardoso ve Enzo Faletto, 1979). Böylece, insan toplumlarının kolektif davranışı ile yapısal değişimin oluşması, ideolojilerin etkisiyle veya toplumsal hareketlerle toplumsal ve siyasal değişmelerin olabileceği savını ortaya çıkartmıştır. Bu düşünce ortaya atılırken, aynı zamanda devletlerarasındaki ilişkilerin yapısal ve sistemik bir içerikte olduğu, sömürgecilik çağı bağımsız devletlerin doğmasıyla yıkılmış gibi görünse de, aslında dünyadaki ekonomik ilişkilerin devletlerarasında bağımlılıkların sürmesini sağladığı ileri sürülmüştür.

Yeni devletler hammadde üreten ve ihraç eden ekonomileriyle, eski sömürge devletlerin işlenmiş maddelerine gereksinim duymaktadırlar. Petrolü eski sömürgesi Nijerya'da topraktan çıkartan ve sa-

tın alan Britanya şirketleri onu işleyip plastik araç ve gereç olarak Nijerya'ya geri satmaktadır. Hem madencilik hem de plastik üretiminden kar sağlayan Britanya şirketleri Nijerya'nın doğal kaynaklarını ve zenginliğini kendi kasalarına aktarmaya devam etmektedir. Bu durumda da Nijerya'nın Batılı çok uluslu şirketlere ve onların devletlerine ekonomik bağımlılığı sürmeye devam etmektedir. Bu görünüyü daha genelleştirdiğimizde dünyada ekonomik gücü elinde bulunduran bir merkezin ve ona bağımlı olan çeşitli çevrelerin bulunduğunu ve bunların yapısal ve sistemik ilişkiler içinde konuşlandıklarını görmemiz mümkündür. Dünyadaki merkez sayısı çeşitli de olsa, en büyük ve etkin olan merkez ABD'nde konumlu olanıdır ve diğer merkezler onun adeta çevresini oluşturmaktadır. Böylece iç içe geçmiş çeşitli bağımlılık ilişkileri dünya ekonomisi politikasını da, dünya siyasetindeki gelişmeleri de küresel olarak belirlemektedir. Bu çözümlemeyi ilerlettiğimiz zaman artık dünyayı küresel tek bir ekonomik yapı (piyasa) olarak görmek mümkündür. Onun içindeki bağımlılık ilişkilerini incelemeye başladığımız zaman da artık küresel (global) düzeyde çözümleme yapmak durumundayız ki, bu alan da artık karşılaştırmalı siyasetten çok uluslararası ilişkilerin konusu haline dönüşmektedir.

Bağımlılık kuramı öncelikle siyasal sistemler arasındaki gelişmişlik düzeyi farklarını açıklama ve bunların ekonomik bağımlılık ilişkilerinden kaynaklandığı temel savına dayanır. Burada emperyalizmin ortadan kalkmadığı, kapitalist piyasa ekonomilerinin ürettiği güç dengesizliklerinin gelişmişlik düzeyi farklılığı üreteceği ve bu farkı korumak için çalışacağı da öngörülmektedir. Ayrıca, burada sömürü, eşitsizlik, şirket karını maksimize etmek gibi temel olguların varlığını ön plana çıkararak, insanların aşağılanması ve yoksulluğa mahkum edilmesini sağlayan bir dünya düzeni resmi de çizilmektedir. Yapısal - işlevsel yaklaşımın bireysel, ussal (rasyonel) yaklaşımına karşılık, burada belirli değerlere atıfta bulunan bir yapısal çözümleme söz konusudur. Bununla birlikte, bağımlılık kuramının az gelişmiş siyasal sistemlerin hep az gelişmiş kalacakları öngörüsü pek tutmamışa benzemektedir. Birçok az gelişmiş devlet 1950'lerden günümüze kadar büyük değişme göstererek gelişmiş siyasal sistemler arasına katılmışlardır. Bunlar içinde Güney Kore en önemlisidir. Ancak, bu listeye Çin Halk Cumhuriyeti, Singapur, Hindistan, Brezilya gibi farklı çaptaki başka örnekleri de dahil etmek müm-

kündür. Bu değişimin mümkün olması bireysel davranışların kolektif sonuçlarının yapısal değişikliklere önemli ölçülerde etki edebileceğinin bir diğer kanıtını oluşturmaktadır. Bireysel davranışların kolektif sonuçları sadece bağımlılık kuramının bir unsuru olarak gelişmemiştir. Bu yaklaşım ussal davranış üzerine kurulu olan geniş bir alanın temel çözümleme evrenini de oluşturmuştur.

Kolektif Eylem Kuramı

Birçok tekil, birbirinden bağımsız ve bireysel olarak alınan karar birbiriyle eşanlı veya çok yakın zamanlı olarak ortaya çıktığında ortaya ilginç kolektif sonuçlar çıkartırlar. Seçim günü sandık başında yaptığımız tekil, birbirinden bağımsız bireysel davranışlarımız bu içeriktedir. Akşam oylar sayıldığında sanki tüm seçmenleri oluşturan bir soyutlama olarak “millet” konuşmuş gibi bir sonuç ortaya çıkar. Doğal olarak, böyle bir “milli eylem” söz konusu değildir. Her seçmen tek başına, gizlilik içinde kendi bireysel kararının sonucu olan oy verme davranışı sonucunda oyunu kullanmış, oylar sayılmış, toplanmış ve ortaya bir genel sonuç çıkmıştır. Milletın kararı bir soyutlama ve hatta mantık yanılığsıdır. Söz konusu davranış kolektif, herkesin bir arada, bir kitle olarak yaptığı bir içerikte değildir. Aynı şekilde, bireysel olarak verdiğimiz birbirinden bağımsız olarak alınmış kararlarla gidip ayakkabı, buzdolabı, bilgisayar, kitap, kalem ve pek çok başka mal satın alıyoruz. Bunlar toplandığında da büyük çoğunluğun kırmızı ayakkabı, beyaz buzdolabı aldığı ortaya çıktığında, milletin tercihinin tecellisi olarak kırmızı ayakkabı veya beyaz buzdolabı çıktığını düşünmüyoruz. Buradaki milli tercih de bir soyutlama olup, bizi soyutlamaları eşyalaştırmaya (reification) yol açan bir mantık yanılışına götürür.

Gerek iktisat gerek siyaset bilimi bireylerin çıkar olarak algıladıklarını azamiye çıkartma, zarar olarak kabul ettiklerini de asgariye indirmek için davrandığı varsayımına dayalı, tercihlerini daha yararlı kılma davranışını ussallık (rationality) olarak kabul eder. Bireyin davranışının ussal olacağı varsayımından hareketle seçim, katılma, dernekleşme veya ortaklıklar kurma ve yaşatma, vergi verme v.b. birçok anlamlı davranış biçimlerini açıklama ve öngörme mümkün hale gelmektedir. Siyasal parti üyeliği, dernek etkinlikleri, oy verme, koalisyonlar kurma gibi birçok davranışını açıklamak us-

sal davranan tekil bireylerin başka bireylerle olan etkileşimleri aracılığıyla açıklanmaktadır. Burada güdülen hedef genel ve küresel olarak geçerli olan önermelere ve denencelere ulaşmak ve onların görgül sınamasını yaparak bilimsel yasalara, yani yanılışlanması artık söz konusu olamayacak kesinlikte açıklamalara ulaşmaktır.

Yeni Kurumsalcılık

Aynı ussal davranış yaklaşımının karşılaştırmalı siyasete uygulandığı bir diğer alan da **yeni kurumsalcılık** (neo-institutionalism) olarak bilinen alandır. On dokuzuncu yüzyıldan gelen geleneksel kurumsalcı yaklaşımın hukuk ve normlara dayalı anlatımından tamamen farklı olarak, burada ussal davranan bireylerin kurumların oluşturduğu yapı içerisinde oynadığı rolleri inceleyen bir yaklaşım söz konusudur. Yeni kurumsalcılık kurumlara özgü değerler ve yazısız kurallara (normlara) birer gözlem birimi veya değişken olarak yaklaşır. Örneğin, yasama meclislerinin çalışabilmesi için yazısız kurallar vardır. Uygarca ve kibar davranmak, nezaket, sıra ve süreye saygı göstermek bunların başlıca örneklerindedir. Bu yazısız kurallara uymamanın etkileri onları hiçe sayanları dışlamak, adam yerine koymak olabilecektir. Bu bilgi ile donanmış kişilerin oluşturduğu ortamlarda kurumsal ortama uygun davranış kalıpları gelişecek, bireyler dışlanmak gibi maliyetlere katlanmamak için nazik davranmaya dikkat etmeleri gerekecektir. Bu davranışların ne derecede saygı gördüğünü görgül olarak gözlemek ve buna göre de yasama meclislerini kurumsal gelişmişlik açısından sıralamak mümkündür. Dolayısıyla, yeni kurumsalcılığa göre normlar kurumların üyelerinin davranışlarını mutlak olarak belirlemez. O davranışlara uyma ve uymama konusunda ortaya koydukları yaptırımlar aracılığıyla bireysel üyeleri belirli yönde davranmaya doğru yöneltirler. Bu yönelim gözlemlenebilen, yani görgül bir olgu olup, normatif değildir.

✓ **Yeni Kurumsalcılıkta** ussal davranan bireylerin oluşturduğu yapı içerisinde oynadığı rolleri inceleyen bir yaklaşım söz konusudur. Yeni kurumsalcılık kurumlara özgü değerler ve yazısız kurallara birer gözlem birimi veya değişken olarak yaklaşır.

Yeni kurumsalcılık kuramına göre kurumlar önemli koşullar ve kısıtlar ortaya çıkartarak bireylerin ussal davranışına etkide bulunurlar. Onların sunduğu çeşitli teşvik edici etkiler (incentives) söz konusudur. Bu teşvikler ussal birey tarafından algılanır, üzerinde düşünülür, yarar - zarar hesabı yapılabilir ve buna göre de bireyin bir yönde veya bir diğer yönde davranması sağlanabilir. Örneğin, temsil kurumlarından olan seçimlerde uygulanan kurallar bireyin ussal olarak yarar - zarar hesabı yapmasını sağlayan teşviklere iyi bir örnek oluşturur. Eğer uygulanan seçim kuralına göre seçmenlerin oyları çok sayıda milletvekili adayını içeren listelere veriliyorsa (parti listesine oy verilen geniş seçim çevreleri varsa) ve olabildiğince orantılı olarak meclis sandalyesine dönüştürülüyorlarsa, o zaman seçmen en fazla kendi düşünce ve çıkarlarına yakın gördüğü liste için oy kullanmakta yarar görecektir. Bu oy vereceği parti çok az da oy alsa, oy aldığı oranda meclis sandalyesi ile ödüllendirilecektir. Bu yolla seçmen de kendisinin en fazla tercih ettiği bir partinin adaylarına oy vermiş olacaktır. Bu bireysel ussal tercihlerin ortaya çıkartacağı kolektif sonuç mecliste çok sayıda siyasal partinin oy aldıkları oranda temsil edilmesi olacağı gibi, bu durumda bir koalisyon hükümetinin kurulması da şaşırtıcı olmayacaktır. Oysa aynı ülke tek milletvekili sandalyesinin doldurulmasının söz konusu olduğu seçim çevrelerine (dar bölge sistemi) bölünecek olursa, o zaman nispi temsil kuralı değiştirilmese bile, sadece en fazla oy alan parti veya adayın seçimi mümkün olacağından, ussal seçmenin algıladığı kural onun davranış biçimini değiştirecektir. Bu durumda, seçmen en fazla tercih ettiği adayın seçilme şansı olup olmadığını dikkate alabilecek ve en fazla tercih ettiği adaya değil de, seçilmesi mümkün olan adaylar arasından en fazla tercih ettiğine oy vermeye yönelecektir. Kurumsal düzenlemenin (seçim sistemi) değişen koşulları ve kuralları (teşvikler) hem bireysel seçmen davranışını hem de bu bireysel davranışların kolektif sonuçlarını değiştirecektir. Zamanla bu davranışlar istikrar kazanarak kurumsallaşma özelliği göstereceklerdir.

Yeni kurumsalcılık kurumların siyasal hayatta başlı başına önem arz ettiklerini, siyasal hayatın değer verilen istikrarlı davranış örüntüleri olarak birçok siyasal olay ve olgunun belirlenmesinde sadece hukuki ve normatif olmayan etkilerinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Kurumların yazılı ve yazısız çok sayıda kurala sahip oldukları, onların

bireyin içinde yaşadığı ve ilişki içine girdiği siyasal ağları oluşturduğu da düşünülecek olursa, çevresel koşullandırıcılar olarak etkili olduklarını da görürüz. Burada esas olan sadece hukuka ilişkin düzenlemeleri sıralamak ve ayrıntılı olarak betimlemekle yetinmeyen, fiilen, gerçek yaşantıda ortaya çıktığı ve uygulandığı biçimiyle yazılı ve yazısız kurallar ve onların oluşturduğu teşvikleri ussal bireysel davranış açısından inceleyen bir kuram söz konusudur.

dikkat

Samuel Huntington tarafından önerilen kurum tanımı değer verilen ve düzenli olarak tekrarlanan (istikrarlı) davranış örüntüleridir. Orijinal İngilizce metinde kurum "valued and stable patterns of behavior" olarak tanımlanmıştır (bakınız Samuel P. Huntington, (1968, 12). Bu tanım yeni kurumsalcılık kuramları tarafından temel olarak kabul edilen kurum tanımı haline gelmiştir.

Konusal (Mevzii) Karşılaştırma Kuramları

Son yıllarda çeşitli toplumsal ve siyasal olgu, olay, gelişme veya eylemden etkilenerek gelişen karşılaştırmalı siyaset kuramları ortaya çıkmış bulunmaktadır. Örneğin, 1990'lerden itibaren biten Soğuk Savaş'la birlikte gelişen bir demokrasi dalgası dünyayı sarmış bulunmaktadır. Otoriter rejimlerin çöküşü, demokrasilerin kurulması, sürdürülebilmesi ve pekişmesi (consolidation) çok sayıda araştırmaya ve geniş bir yazına esin kaynağı olmuştur. Bu konunun **Demokratik Pekişme Kuramı** (Democratic Consolidation Theory) diye adlandırılacak bir alt dalı da son yirmi yılda ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bu kuramlar çerçevesinde otoriter rejimlerin nasıl ve neden çöktüğü, demokrasiye geçişin nasıl ve neden ortaya çıktığı öncelikle araştırılan konulardandır. Bu araştırmaları demokrasilerin sürdürülebilirliğini etkileyen koşulların araştırılması izlemiştir. Bu da demokrasi tasarımlarının (design) oluşturduğu siyasal rejim türelerinin araştırılmasına yol açmış bulunmaktadır. Bu konuda parlamenter, yarı-başkanlık ve başkanlık rejimlerinin özellikleri, sorunları ve dayanıklılıklarını açıklamaya yönelik araştırmalar 2000'li yıllardan beri ivme kazanmıştır.

✓ **Demokratik Pekişme Kuramı** çerçevesinde otoriter rejimlerin nasıl ve neden çöktüğü, demokrasiye geçişin nasıl ve neden ortaya çıktığı öncelikle araştırılan konulardandır.

Benzer olarak, 11 Eylül 2001'de el-Kaide'nin ABD'nin New York, Washington, D. C. ve Philadelphia kentlerinde estirdiği terör ile birlikte hız kazanan bir yeni kuramsal çalışma alanı da dinin siyasete etkileri üzerinde yeni kuramsal araştırmalardır. Özellikle köktendinciliğin (religious fundamentalism) her üç semavi dinde ortaya çıkması ve siyasal hayatı etkilemesi üzerine özellikle Hristiyanlık ve Müslümanlıktaki köktendincilik olgusu ve bunun siyaset üzerindeki etkilerini, demokrasi ile bağdaşlılığını araştıran araştırmalar 2000'li yıllarda ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Toplumsal cinsiyet açısından siyasal hayatı yorumlayan toplumsal ve siyasal araştırmaların da 1970'lerden sonra yaygınlaşmaya başladığını görüyoruz. Siyasal hayatın erkeklerin egemenliğine dayalı olarak geliştiğini vurgulayan ve toplumdaki temel ilişkilerin kadın ve erkek toplumsal cinsiyet rolleri etrafında kurgulandığını ileri süren araştırmalar genel olarak feminizm başlığı altında toplanmaktadır. Feminist kuramların yaygınlaşmasının da etkisiyle gerek onların savlarını araştıran, gerek kadının toplumdaki rollerini, siyasal iktidarın kadınlara yönelik politikalarını araştıran ve karşılaştıran çalışmalar, Türkiye'deki uygulamaları da içine alacak biçimde gelişmiştir.

1950'lerden sonra ve özellikle Soğuk Savaş yıllarının son evrelerinde artan görüntüleriyle çevre örgütleri siyasetteki rollerini güçlendirmişler, başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesinin siyasal hayatında önemli roller oynamaya başlamışlardır. Bazı ülkelerde toplumsal hareketler, bazılarında baskı grupları, bazılarında da siyasal partiler olarak önem kazanan çevre örgütlerinin oluşması, siyasetle olan ilişkileri, süren ve sürmeyen etkileri, farklı çevre siyasetlerinin oluşması yeni karşılaştırmalı araştırmalara yol açmıştır. Son yıllarda artan iklim değişikliği olgusu ve ona dikkat çeken doğa bilimi araştırmaları çevre örgütlenmelerine ve hükümetlerin çevre politikalarına yeni bir ivme kazandırmışa benzemektedir. Sür-

dürülebilir ekonomik gelişmenin hükümet politikalarında ağırlık kazanması gerektiğini savunan çeşitli görüşlere sahip çevre hareketleri, örgüt ve partilerinin yeni siyasal gelişmelerin temel kurumları olma özellikleri ortaya çıkmıştır. Bu durumda yeni kurumsal yaklaşım ve kolektif bireysel davranış yaklaşımlarıyla yapılan çeşitli araştırmalar çevre konusunu siyaset biliminin de önemli bir araştırma alanı haline dönüştürmüştür.

Karşılaştırmalı Kamu Politikaları

Kamu politikalarının oluşturulması ve uygulama başarılarının araştırılması gerek merkezi devlet, gerek yerel yönetimler açısından en önemli siyaset bilimi araştırma alanlarından. Bu konuda yapılan siyaset bilimi araştırmaları da karşılaştırmalı bir kuramsal çerçeve içinde gelişmelerini sürdürmüşlerdir. Özellikle ABD ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde devletin sosyal hizmet ve refah uygulamalarını araştıran ve karşılaştıran çalışmalar son otuz yıl boyunca artan bir sıklıkta yapılmaktadır. Bu son alandaki çalışmalar sosyal devlet uygulaması içinde olan gelişmiş ekonomilere sahip olan demokrasilerin benzerlik ve farklılıklarını ve farklı ideolojilerdeki siyasal partilerin iktidara gelmesiyle farklı sosyal devlet politikalarının üretilip üretilmediğini araştıran çalışmalardır. Kamu politikalarının seçmenin oy verme davranışına etkileri de bu araştırmalar tarafından incelenmektedir. Burada kamu politikalarının ekonomik gelişme düzeyi, ideoloji, iktidar partilerinin kimlikleri, v.b. değişkenlerin etkisiyle nasıl biçimlendiğinin araştırılması hedeflenmektedir.

✓ Kamu politikalarının oluşturulması ve uygulama başarılarının araştırılması gerek merkezi devlet, gerek yerel yönetimler açısından en önemli siyaset bilimi araştırma alanlarından.

Benzer olarak ekonomik ve siyasal ilişkilerin birbirine olan etkileşimini araştıran bir alt disiplin olarak ekonomi politik araştırmaların da bu çalışmalara paralel olarak geliştiğini görmekteyiz. Bu çalışmalar sadece Marx'ın fikirlerinden hareket etmeyen, ama ekonomik etkenlerin seçmen davranışına, siyasal partilerin iktidarda kalıp düşmelerine, izlenen vergi politikası, tarım destek politikaları v.b.

alanlara olan etkilerini araştırın içeriktedir. Benzer siyasal sistemlerde ortaya çıkan ekonomi siyaset ilişkilerini araştırın bu politikalar herhangi bir ekonomik değişkenin seçmenin oyuna veya siyasal iktidarların politika tercihlerine etki edip etmediğini saptamaya yönelmektedirler. Farklı siyasal sistemlerde aynı siyaset ve ekonomi ilişkisini araştırın araştırmalar ise ekonominin, örneğin kültür veya toplumsal tabaka (sınıf) gibi değişkenlere göre görece önemini saptamaya, açıklamaya, anlamaya ve hatta öngörmeye yönelmektedirler.

Öğrenme Çıktısı

2 Karşılaştırma sayesinde kültür, toplum, ekonomi v.b. koşulların etkilerinden sadece bir veya birkaçını araştırma kapsamına alarak nasıl genel önermeler üretilebileceğini tanımlayabilme

Araştır 2

Karşılaştırmanın içeriği ve bilimdeki rolü nedir?

İlişkilendir

Kamu politikalarının oluşturulmasında ülkelerin siyasi yapılarının etkisini değerlendirin.

Anlat/Paylaş

Yapısal İşlevsel Yaklaşımlara Weber'in hangi çalışmaları katkı sağlamıştır?

SIYASAL SİSTEMLERİN SINIFLANDIRILMASI

Bundan önceki bölümde siyaseti değerlerin bağlayıcı karar alma, yani yaptırımlarla (ödüllendirme veya cezalandırmayla) desteklenen kararlar alabilme meşru yetkisine dayalı olarak paylaşılması (tahsisi) olarak tanımlayan yaklaşımı esas almıştık. Bu durumda siyaset kimin veya kimlerin, nasıl, niçin ve kimler için yaptırım ile desteklenen kararlar üretebildiği ve bu kararlardan yararlanabildiği ile ilgilidir. Bu bir süreç olarak ortaya çıkar. Siyasal yetkelerin belirlenmesi, onların kararlarını etkilemek için siyasal topluluk üyelerinin yarışmaları, çabalamaları ve örgütlenmeleri söz konusu olur. Bu süreçte çeşitli ve karşılıklı etkileşimler, siyasal partiler, baskı grupları, Meclis, Bakanlıklar v.b. siyasal yapıların karşılıklı temasları, birbirlerini etkileyen karar ve davranışları söz konusudur. Bu etkileşimler siyasal yapılar arasında karşılıklı olarak birbirlerine bağımlılıklar üretir. Bir yapının kararları bir diğer yapıyı etkileyecek, onun tepkisiyle de başka yapılar etkilenecek ve sonunda karar alma süreci de, karar alıcılar da bu sürecin etkisi altına

gireceklerdir. Bu karar alma sürecinde siyasal yapılar arasında karşılıklı etkileşimle ve hatta bağımlılıkla sağlanan bir bütünlük ortaya çıkacaktır ki biz bu bütüne **siyasal sistem** adını vermekteyiz.

✓ Karar alma sürecinde siyasal yapılar arasında karşılıklı etkileşimle ve hatta bağımlılıkla sağlanan bütüne **siyasal sistem** denir.

Çağdaş dünyadaki siyasal sistemlerin temel görüntüsü belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insan toplumu üzerinde fiziksel güç kullanma meşru tekeline sahip, sonsal karar alma erkini kullanan siyasal yetkeler ve kurumlar biçimindedir. Bu durumda bir toprak parçasına (yurt) egemen olma iddiası genel kabul gören, o toprak üzerinde yaşayan insanların oluşturduğu topluma hükmetme erkini elinde tutan bir sistem söz konusudur ki, buna devlet adını veriyoruz. Devletin yurttaşları durumundaki bireylerin oluşturduğu bir arada yaşama alışkanlığı olan ve geleceği de paylaşma iradesi gösteren toplumlara **ulus** adını vermekteyiz. Çağımızdaki siyasal sistemlerin en belirgin görüntüsü ulus-devlet olmalarıdır.

✓ Bir toprak parçasına egemen olma iddiası genel kabul gören, o toprak üzerinde yaşayan insanların oluşturduğu topluma hükmetme erkini elinde tutan sisteme **devlet**, devletin yurttaşı durumundaki bireylerin oluşturduğu bir arada yaşama alışkanlığı olan ve geleceği de paylaşma iradesi gösteren toplumlara **ulus** adını verilir.

Ulus-devletlere biraz daha yakından baktığımızda her birisinin örgütleniş biçimlerinin tamamen birbirinin aynısı olmadığını kolaylıkla görürüz. Bu farklılıklar temel olarak tarihten, tarihin bugüne yansımaları olan siyasal kültürden, devletlerin kuruluş felsefelerinden, kuruldukları tarihlerdeki uluslararası ilişkilerin ve kuruluş antlaşmaları varsa onların içeriklerinden kaynaklanır. Ulus-devletin örgütlenme biçimleri, temel kurumları, bu kurumların iç işleyişini belirleyen yazılı ve yazısız kuralları ile bu kurumların birbirleriyle ilişkileri siyasal rejimlerini oluşturur. Bir siyasal rejim parçası olduğu siyasal sistemdeki temel siyasal süreç, etkileşim ve davranışlara egemen olan kuralları bütünüdür. Basitleştirecek olursak, siyasal rejim unsuru olduğu sistemde oynanan siyasal oyunun kurallarından ibarettir.

Yönetimi oluşturma şekli, yöneticilerin yönetim biçimi (üslubu), yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkilerin içeriğine bakarak siyasal rejimleri sınıflandırabiliriz. Yönetilenlerin yöneticilerin seçiminde etkili olabildiği, yönetenlerin kendilerini seçenlere periyodik olarak hesap verdiği, tekrar seçilmek için destek istediği, her siyasal karar alma mevkii için birden fazla ve değişik siyasal görüş, fikir veya çıkarları temsil eden adayların korkusuzca, hakça yarıştığı bir ortam söz konusuysa bu rejime **demokrasi** adını vermekteyiz. Bu koşulların olmadığı rejimlerde fikir, örgütlenme, haber alma ve muhalefet özgürlüğü kısıtlıdır veya yoktur. Yönetenlerin siyasal yetkeleri belirlemeleri söz konusu değildir. Ancak, gerek birey gerek kurumlar iktidardakileri onamak için adeta bir noter görevi görebilirler. Bu rejimlere **otoriter rejimler** adını veriyoruz. Nihayet, toplumdaki her yapının, kurumun (aileden okula, okuldan işyerine kadar) hükümet ve ajanları tarafından denetim altında tutulduğu, özgürlüklerin hiç olmadığı ve hatta rejim için tehdit olarak kabul edildiği rejimlere **totaliter rejimler** adını veriyoruz. Totaliter rejimleri otoriter

rejimlerden ayıran onların daha yüksek bir gelişmişlik düzeyinde, denetim kapasitesinde olmaları ve bir ideolojinin rehberliğinde siyasal sistemi yapılandırmak üzere hareket etmeleridir. Totaliter rejimler yönettikleri toplumu tam anlamıyla seferber etmek, tek tek her bireyi izlemek, davranışlarını düzenlemek ve denetlemek yeteneğine sahip olan rejimlerdir. Otoriter rejimlerin ideolojik eğilimleri ne olursa olsun, bu denli güçleri veya yetenekleri mevcut olmayıp, sadece yakalayabildiklerine yaptırım uygulayabilecek bir içeriktedirler.

✓ Yönetilenlerin yöneticilerin seçiminde etkili olabildiği, yönetenlerin kendilerini seçenlere periyodik olarak hesap verdiği, tekrar seçilmek için destek istediği, her siyasal karar alma mevkii için birden fazla ve değişik siyasal görüş, fikir veya çıkarları temsil eden adayların korkusuzca, hakça yarıştığı bir ortam söz konusuysa bu rejime **demokrasi**; fikir, örgütlenme, haber alma ve muhalefet özgürlüğü kısıtlı olduğu veya bulunmadığı, yönetenlerin siyasal yetkeleri belirlemelerinin söz konusu olmadığı rejimlere **otoriter rejimler**; toplumdaki her yapının, kurumun hükümet ve ajanları tarafından denetim altında tutulduğu, özgürlüklerin hiç olmadığı ve hatta rejim için tehdit olarak kabul edildiği rejimlere **totaliter rejimler** adı verilir.

Siyasal rejimler içinde buldukları siyasal sistemlerin ne ölçüde yerleşik kurum ve kurallara sahip olup olmadığına göre de farklı bir görüntü alırlar. Siyasal rejimin kuralları ve bunların işleminde etkili olan yapıları gerek siyasal yetkeler gerek yönetilenler gözünde itibar ve saygıya sahip, istikrarlı bir içerik gösterirlerse onları kurumsallaşmış siyasal rejimler olarak kabul edebiliriz. Kurumsallaşmış siyasal rejimlere sahip olan siyasal sistemlerin gelişmiş siyasal sistemler olduğunu da varsayabiliriz (Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız Huntington, 1968, 12-96). Siyasal yapılar siyasal yetkeler ve yönetilenler gözünde itibar, saygı uyandırmayan ve istikrar kazanmamış olan bir görüntü sergiliyorlarsa, onları kurumsallaşmamış siyasal rejimler olarak kabul edebiliriz. Genellikle, herhangi bir siyasal yapısı hemen hiçbir kurumsallaşma sürecine gir-

memiş olan çağdaş devlet sayıları fazla değildir. Şu anda Somali, Afganistan, on yıl önce Sierra Leone ve Liberya gibi ülkeler bu konumda olarak kabul edilebilirler. Bunlar adeta kurumsallaşma düzeyi sıfır olan siyasal rejim örneklerini oluşturmaktadır. Buna karşılık İzlanda parlamentosu 1000 yılında kurulmuş olan ve kesintisiz on yüzyıldır çalışan, yasama içinden gücünü alan bir yürütme organına; saygı ve itibar gören bir yargı sistemine de sahip olan İzlanda devletinde yüksek düzeyde bir siyasal kurumsallaşmadan bahsedebiliriz.

Çağdaş dünyadaki siyasal sistemler bu iki uç arasında geniş bir kurumsallaşma yelpazesine yayılmışlardır. Bu kitapta kurumsallaşma düzeyleri itibarıyla birbirinden farklı olan rejimlere göre farklılaşan her türlü rejim uygulamasını inceleme şansımız yoktur. Onun için sadece temel siyasal rejim tiplerine ve bunlardan etkilenerek kurulmuş ama henüz kurumsallaşma yolunda olan siyasal rejim örneklerine bakarken seçici olacağız. Tamamen çökmüş olan bir devletteki kurumsal olmayan rejim uygulamasını ise incelemeyeceğiz. Kurumsallaşmanın uzun bir süreç olduğunu bilerek daha henüz bir yüzyılı geçmemiş olan örneklerin pekişmemiş olduğunu varsayarak bu örnekleri kurumsallaşma yolunda olan rejimler örnekleri olarak inceleyeceğiz.

Demokrasiler

Demokrasi kavramı yeni üretilmiş bir terim değildir. Aristoteles'in Politika adlı bundan 25 yüzyıl önce yapıpı yayınlanmış çalışmasını inceleyecek olursanız demokrasi adıyla bir rejimden bahsedildiğini görebilirsiniz. Aristoteles çoğunluğun yönetimi olarak timokrasi diye bir rejim tanımlamış ve bunun bozulmuş biçimi olarak "demos (halk)" ve "cratos (yönetim)" kavramlarını birleştirerek demokrasi kavramını üretmiştir (Barker, 1973, 373 - 374). Aristoteles'e göre erdemli bir halk yönetimi olan timokrasi bozulduğu, ayağa düştüğü ve devlet sokaktaki gruplar tarafından yönetilmeye başlandığı zaman demokrasiye dönüşmekteydi. Ancak, yüzyıllar içinde timokrasi kavramı unutuldu ve halk yönetimi demokrasi olarak anılmaya başlandı. Amerikan başkanlarından Abraham Lincoln bu kavramı biraz daha rafineleştirerek demokrasiyi halkın halk için halk tarafından yönetilmesi olarak tanımladı. Soğuk Savaş döneminde bireyin

özgürlüğünü vurgulayan demokrasi uygulamalarına Batı Demokrasisi veya Liberal Demokrasi, eşitliği vurgulayan totaliter rejim uygulamalarına da Halk Demokrasisi adı verildi. Daha sonraları da demokrasi farklı sıfatlarla nitelenerek kullanılmaya devam edildi. Günlük siyasal temaslarda da demokrasi kavramı sık kullanılmaya başlandığından pek çok ve farklı anlama çekilebilir bir içerik kazandı. Bu durumda demokrasinin bilimsel bir kavram olarak tek bir anlama gelebilecek biçimde uygulanıp uygulanamayacağı siyaset bilimciler arasında tartışılmaya başlandı.

dikkat

Bu kitapta çağdaş demokrasileri kapsıyoruz. Demokrasi ilk kez uygulandığında fevkalade küçük site devletlerinde ve halk olarak kabul edilen aile reisi erkeklerin tamamının bazen seçmen, bazen de siyasal yetke (otorite) olarak rol aldıkları bir siyasal uygulamaydı. Bu tür halk olarak kabul edilen herkesin hem seçmen hem de yetke rolü oynayabildikleri, her türlü kararın meydan toplantılarıyla ve herkese açık olarak tartışılarak alınabildiği demokrasilere doğrudan demokrasi adını vermekteyiz. İsviçre'deki devlet katında da kanton yönetimlerinde de bu tür bir yöntem günümüze kadar gelmiştir. ABD'nde de gerek kuruluşundaki süreçte, gerek zaman zaman bugün küçük yerleşim birimlerinde "kent toplantıları" (town hall meetings) adıyla toplantılar yapılarak bir ufak yerleşim birimini ilgilendiren bir konu burada tartışılıp herkesin oy verdiği bir genel oyla karara bağlanabilmektedir. Sadece çok az sayıda kişinin yaşadığı yerleşim birimlerinde kullanılabilen bu yöntemin milyon hatta milyarların yaşadığı toplumlarda uygulanma şansı yoktur. Onun yerine çağdaş toplumlarda uygulanan demokrasi çok sayıda halkın seçmen olarak verdikleri oylarla kendilerini, halkın yokluğunda halkın sahip olduğu yetkinin tamamen aynıysa karar alarak yönetecek temsilcilerini seçmesi esasına dayalı olan temsili demokrasidir. Burada çağdaş demokrasi olarak ifade ettiğimiz temsili demokrasi olup, çağdaş dünyada genel uygulamaya konu olmayan doğrudan demokrasi bu kitapta incelenmemektedir.

✓ **Dahl** demokrasi kavramının günlük konuşmalara konu olduğunu, farklı anlamlar kazandığını ve bilimsel bir kesinlik içeren bir kavram olmaktan uzaklaştığını dolayısıyla bilimsel çalışmalarda kullanılmaması gerektiğini ileri sürerek demokrasi yerine, çoğunluğun yönetimi anlamına gelen poliarsşi (polyarchy) kavramını önermiştir.

ABD'nin Yale Üniversitesi siyaset bilimcilerinden R. **Dahl** aslında demokrasi kavramının günlük konuşmalara konu olduğunu, farklı anlamlar kazandığını ve bilimsel bir kesinlik içeren bir kavram olmaktan uzaklaştığını dolayısıyla bilimsel çalışmalarda kullanılmaması gerektiğini ileri sürmüştür. Dahl demokrasi yerine, çoğunluğun yönetimi diye Türkçeye çevirebileceğimiz **poliarşi** (polyarchy) kavramını önermiştir. Dahl'a göre poliarsşinin gerçekleşebilmesi için aşağıdaki sekiz koşulun siyasal yaşamda kabul görmesi gereklidir ve bunlar şöyle sıralanabilirler. 1. Dernek kurma ve kurulmuş derneklere katılma özgürlüğü, 2. İfade özgürlüğü, 3. Genel oya katılma (oy verme) hakkı, 4. Kamu görevlerine seçilebilme hakkı, 5. Siyasal liderlerin seçmen tercihini kazanmak için yarışabilme hakkı, 6. Değişik haberalma kaynaklarının varlığı, 7. Serbest ve hakça seçim, 8. Hükümet politikalarını oylara ve diğer tercih belirtme süreçlerine dayandırmak için gereken kurumların varlığı ve çalışması (Lijphart, 1984, 2). Dahl'ın tanımında vurgulanan ifade, örgütlenme, seçilmek için yarışma, seçime katılma, haberleşme özgürlükleri muhalefetin özgürce ve korkusuzca çalışabilmesine işaret etmektedir. Ancak, poliarsşiyi hayata geçirmek için kamu politikalarının oylara ve seçmen tercihlerine dayanmasını sağlayan kurumsal altyapı, yani yasama organı, siyasal partiler, baskı grupları, mahkemeler v.b. yapıların özerk mevcudiyeti ve baskı altında kalmadan çalışması esastır. İster poliarsşi, ister demokrasi diyelim, bu tür rejimler muhalefetin, muhalif fikirlerin ve iktidardan bireysel şikayetlerin özgürce, baskıdan, korkudan uzak ifade edilebildiği rejimlerdir.

Sonuçta çağdaş demokrasi anlayışının Dahl'ın önerdiği poliarsşi kavramına çok yakın gelen bir içeriği olduğu ve siyaset biliminde de bu içeriğiyle genel kabul gördüğünü söyleyebiliriz.

Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Demokrasi Tipleri

Demokrasiler yönetenlerin yöneticileri nasıl belirleyecekleri, ne tür kurallar ve kurumlar kullanarak hem yöneticileri seçeceklerini, hem de ne tür kurallar ve kurumlar aracılığıyla tercihlerini kamu politikalarına yansıtacakları konusunda önemli tasarım (design) farkları gösterirler. Bu açılardan yapılan düzenlemeler iki çağdaş demokrasi tipini ortaya çıkartmıştır. Bunlardan ilki yönetilenlerin çoğunluğunun seçim ve yönetim sırasında etkili olması esasına dayanan çoğunlukçu (majoritarian) demokrasi tipi olup ilk uygulama modelini Britanya'da geliştirdiğinden **Westminster Tipi Demokrasi** diye anılmaktadır. Çağdaş demokrasilerin diğer temel tipi olarak kabul edilen uygulama ise İsviçre'deki çoğulculuk esasına göre yönetenlerle yönetilenlerin ilişkisini kuran tasarımdır. Bu demokrasi tipinde temel mantık siyasal karar üreten tüm milleti olabildiğince karara katmak, hiçbir azınlığı dışarıda bırakmamaya çalışmaktır. Westminster tipi demokrasideki çoğunluğun dediği olur fikrinin tam tersi olan İsviçre'deki uygulama, azınlıkları dışlamamak, özellikle toplumun bir kesimini alınan siyasal kararlarda sürekli olarak azınlıkta bırakılmaktan geçmektedir. Onun için İsviçre'deki bu çoğulcu anlayışa dayanan demokrasi tasarımına oydaşmacı (consociational) demokrasi tipi adını vermekteyiz (Bu sınıflandırma için bakınız Lijphart, tarihsiz: 13 -19).

✓ Yönetilenlerin çoğunluğunun seçim ve yönetim sırasında etkili olması esasına dayanan çoğunlukçu (majoritarian) demokrasi ilk uygulama modelini Britanya'da geliştirdiğinden **Westminster Tipi Demokrasi** diye anılmaktadır.

Çoğunlukçu Demokrasinin Parlamente Rejimi

Çoğunlukçuluk ve çoğulculuk esasına göre ikiye ayrılan temel demokrasi modellerinin siyasal hayata uygulanması sırasında demokrasi rejimlerinin yine farklılıklar gösterdikleri ve üç değişik tür uygulamaya konu olduklarını görmekteyiz. Britanya'da uygulanan Westminster tipi çoğunluk rejiminde hükümet kuvvetleri arasında yasama organının yürütme ve yargıya ve diğer her tür devlet kurumuna üstün tutulması söz konusudur. Demokrasinin temsile dayalı olarak uygulanması Westminster modeline göre yasama organını özel bir konuma taşır. Yasama organı doğrudan doğruya seçmenin (halkın) oyuyla seçilen üyelerden oluşan bir kamaraya (chamber) sahiptir. Britanya'daki yasama organının iki kamarası vardır. Bunlar seçmenlerin oyları ile seçilen ve halkın temsilcilerinden oluşan Avam Kamarası (House of Commons) ve Kraliyet'e bir kısmı kan bağı ile bağlı olan ve diğerleri Kraliyet tarafından genellikle kahramanlık veya evlilik yoluyla çeşitli unvan ve payeye layık görülen asillerden (aristokrasiden) oluşan Lordlar Kamarası (House of Lords). Avam Kamarası yıllar içinde gücünü arttırarak Kral veya Kraliçe'nin elindeki iktidarı da, asillerin elindeki ayrıcalıkları ve gücü de alarak, meşruti monarşi kalıpları içinde halkın demokratik temsilcileri eliyle yönetimini tesis etmiştir. Bu durumda temsili demokrasinin meşru güç merkezi Avam Kamarası olarak ortaya çıkmaya başlamış, Britanya Parlamentosu meşru iktidarın odak noktası haline gelmiştir. Bu durumda Avam Kamarası içinde en fazla sandalyeye sahip olan siyasal parti grubunun lideri aynı zamanda hem yasama organının gündemini ve kararlarını belirleyen, hem de yürütmeyi denetleyen kabine'nin en önemli üyesi, başbakan haline gelmiştir. Böylece yasama ve yürütme adeta iç içe geçmiş ve tek bir siyasal yetke (başbakan) ve onun yakın mesai arkadaşları tarafından yönetilmeye başlamıştır. Uygulamada fiilen başbakanlık rejimine dönüşen bu uygulama, yasama organı çoğunluğuna olan vurgusu nedeniyle parlamente rejim olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla, çoğunlukçu Westminster tipi demokrasinin bir uygulaması parlamente demokrasi rejimi olmuştur.

Oydaşmacı Demokrasinin Parlamente Rejimi

İsviçre başta olmak üzere, Hollanda, Belçika gibi Avrupa ve Lübnan gibi Asya ülkelerinde ise parlamente rejim uygulamaları çoğulculuk esasına göre yaygınlık kazanmıştır. Burada özellikle mezhep ve etnik kimlik açısından büyük farklılıklar gösteren toplumlarda bu farklılıkları dikkate alarak temsilcilerin yasama organlarına seçilmeleri temin edilmiştir. Britanya ve ABD'nde olduğu gibi çoğunluk, tek bir Meclis sandalyesi için yarışan adaylardan en çok oyu alanın seçilmesi esası yerine, çoğulculuk esasına göre düzenlenen seçimlerde nispi temsil ilkesine göre seçmenlerin oyları Meclis sandalyelerine dönüştürülür. Burada esas olan her temsilcinin veya siyasal partinin aldığı oy oranında yasama organında temsilini temin etmektir. Böylece toplumdaki farklılıklar olduğu gibi ve çarpıtılmadan yasama organına yansımaktadır. Eğer toplumda çok sayıda farklılık varsa ve seçmenler çok sayıda kesime ayrılmışsa, bunların tamamını da çok sayıda parti yasama organında temsil eder. O zaman da hükümet kurmak için yasama organındaki grupların ortak bir zeminde uzlaşması ve bu uzlaşma esasına göre hükümetin kurulması yasama organının desteğini alması sağlanır. Seçmen yasama organındaki temsilcilerini belirler, o temsilciler de yasama organı içinde bir çoğunluğun hükümeti oluşturacak biçimde bir araya gelmesini sağlar. Seçmenin oylarıyla kurulamayan çoğunluk parti grubu, çeşitli parti gruplarının koalisyon oluşturacak biçimde birleşmeleriyle temsilciler eliyle kurulur. Çoğulcu demokrasinin doğal hükümet biçimi koalisyon hükümetidir. Çoğunlukçu demokrasilerdeyse tek bir partinin kurduğu kabinelerden oluşan parti hükümetleri iktidara gelebilir. Ancak, unutulmamalıdır ki çoğunlukçuluğun en uzun süredir uygulandığı Britanya, Yeni Zelanda, Avustralya, Kanada gibi ülkelerde bile, seçmen tercihlerinin bir hayli bölünmesi sonucunda, bugünlerde görüldüğü gibi koalisyon hükümetleri kurulmak zorunluluğu doğmaktadır. Bu durumda da koalisyon hükümet biçiminin sadece demokrasilerde mümkün olabilen bir hükümet biçimi olarak, demokrasinin çoğulcu içeriğine en uyumlu hükümet biçimi olarak ortaya çıktığını görmekteyiz.

dikkat

Bu iki temel tip arasında birçok karmaşık veya melez uygulama da mevcuttur. Ancak bunların tümünü burada ele almayacağız. Öğrencilerimizin parlamenter demokrasinin sadece çoğunlukçu veya sadece oydaşmacı içerikte olmadığını, ancak birçok parlamenter rejim uygulamasının daha çok çoğunlukçu veya daha çok çoğulcu bir içerikte ortaya çıktığını bilmesinde yarar vardır. Nihayet, 21. yüzyılın başından itibaren çoğulculuğun giderek daha ağır basmakta olduğunu, Westminster tipi demokrasinin de giderek daha fazla çoğulcu parlamenter rejimlerde görülen referandum, yazılı anayasa, bağımsız anayasa yargısı gibi kurumları geliştirdiğini ve hatta çoğunlukçuluğun temel kurumu olan seçim sistemini bile referanduma sunduğunu görmekteyiz. Bu noktada çoğunlukçuluk, milli irade ve yasama üstünlüğü temelini dayanan temsili demokrasi anlayışının yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladığını her üç hükümet kuvvetini de aynı derecede meşru gören bir yazılı sözleşme anlamında bir anayasada meşruluğunu bulan bir temsili demokrasi uygulamasının yaygınlaştığını, özellikle Avrupa demokrasilerinde gözlemlemekteyiz.

✓ Seçmenlerin tercihlerinin yasama meclislerinde sandalyeye dönüştürülmesi için farklı yollara başvurulması temsil sürecinin ve onun ürettiği sonucu nasıl değerlendirdiğimize bağlıdır. Eğer temsilden bir toplumda yaşayan her topluluğun, kesimin, sınıfın, v.b. farklılıklarını aynen yasama meclisine yansımaları anlıyorsak, o zaman oyların meclis sandalyesine dönüşmesinde orantısızlık hoş görülemez demektir. O zaman temsildeki dağılımın toplumdaki farklılıkları aynen yansıtmasını sağlayacak bir biçimde yaparız ve bu durumda temsilde adalet temin etmiş oluruz. Bu tür bir sonuç farklılıkları korur, onlara saygı duymamızı ve hoşgörmemizi sağlar. Ancak, eğer temsilden bir seçim çevresinde, kentte veya ilde yaşayanların en çok tercih ettiği temsilciyi seçmesini ve bu yolla da sadece en fazla desteklenen adayları saptayarak çoğunluğun tercihine ulaşmak istiyorsak, o zaman bu yolla adaletli olmasa da her seçimden sonra bir çoğunluğu yasama meclisine taşır ve hükümet kurulmasını sağlarız. Burada da amaç toplumda en fazla destek bulan temsilcileri çoğunluğun tercihini hükümet edecek biçimde öne çıkartmaktır. Bu iki tanım birbiri ile genellikle bağdaşmaz niteliktedir. Onun için ya birinci yöntem ve çoğulcu bir yönetim biçimi, ya da ikinci yöntem ve çoğunlukçu bir yönetim biçimi seçilir. Toplumda derin toplumsal ve kültürel farklılıklar olan demokrasiler genellikle çoğulcu yöntemi, toplumda kültürel farkların pek olmadığı toplumsal ve iktisadi farkların ise bir tek boyuta indirgenebileceği demokrasilerde ise ikinci yöntem olan çoğunlukçuluğun tercih edildiği görülür.

Başkanlık Rejimi

Kuzey Amerika'da Britanya İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunan sömürge topraklarında yaşayan, üst sınıftan olanların çoğunluğunun İngiliz etnik grubundan olduğu halk on sekizinci yüzyılda Britanya İmparatoru III. George'a karşı ayaklandıklarında Britanya'daki parlamenter rejim henüz yukarıda anlattığımız meşruti kraliyet içerisinde temsili demokrasi olma keyfiyetini tam olarak kazanmamıştı. Amerikan ihtilalcileri III. George'un rejimini keyfi bir siyasal yönetim biçimi, zalimane bir yönetim üslubu olarak betimleyerek, bunun nedeninin Britanya'da yasama organının yürütmeden

yeterince bağımsız olamaması olarak görmüşlerdir. Yasama ve yürütmenin iç içe geçmiş olmasını ve Britanya'daki üst yargı organlarının da Lordlar Kamarası'nın bir komisyonu gibi çalışmasını kuvvetlerin birliği ve onlara egemen olan Kralı da bir despot olarak görmüşlerdir. Bu sakatlığı gidermeden demokrasinin hayata geçirilemeyeceğini savunarak, üç hükümet kuvveti olan yasama, yürütme ve yargıyı birbirinden tam anlamıyla bağımsızlaştırarak hiçbir kuvvetin diğerine egemen olamamasını sağlayacak biçimde eşit güçle donatmak yoluna gitmişlerdir. Böylece Westminster tipi çoğunlukçu demokrasinin farklı bir uygulaması ortaya çıkmıştır.

✓ Hükümet kuvvetlerinin birbirinden bağımsız biçimde halk tarafından seçildiği, eşit güçle birbirlerini dengelediği ve denetlediği, onların uzlaşması durumunda yönetimin sağlandığı, uzlaşmadıkları durumda da yönetimin mümkün olmadığı bir demokrasi uygulaması Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkelerde **başkanlık rejimi** olarak adlandırılmaktadır.

Seçmenin iki kamaralı Amerikan yasama organını (Kongre) doğrudan oy ile seçtiği, alt kamaralar olan Temsilciler Meclisi'nin (House of Representatives) tek kişi tek oy esasına göre, her seçim çevresinin eşit sayıda kayıtlı seçmene sahip olduğu ve tek Meclis sandalyesini doldurmak üzere 435 üyeden oluşmasını sağlamışlardır. Üst Kamaralar olan Senato'nun (Senate) ise seçmen nüfusu sayısına bakılmaksızın her eyaletten (state) iki senatörü seçerek oluşmasını getirmişlerdir. Yürütmenin başına geçecek olan siyasal yetkenin de (Başkan) iki dereceli bir seçimle belirlenmesi ilkesini kabul ederek, yasama ve yürütmenin üyelerini halkoyuyla doğrudan ve dolaylı olarak ve farklı seçimlerle belirleme esasını kabul ederlerken monarşiyi de reddederek cumhuriyet esasını kabul etmişlerdir. Yüce Mahkeme'nin (Supreme Court) kuruluşu ile bir en üst temyiz mahkemesi halinde örgütlenmesini ve onun üyelerinin de Başkanın (yürütmenin başındaki yetkenin) önerisi ve Senato'nun onayı ile seçilmesi esasını kabul etmişlerdir. Burada hem hükümetin onların algıladıkları III. George yönetimi gibi tek elde toplanarak ceberutlaşmasını engellemek, hem de Amerikan halkının özgürce yaşamasını garanti altına almak endişesi rol oynamış gibi görünmektedir. Ancak, artık Westminster demokrasisinde olduğu gibi bir yasama üstünlüğü vurgusu ortadan kalkmakta, onun yerine devletin timsali de olan yürütmenin başı olan Başkan'ın dolaylı olarak halk tarafından seçilmesi ve Meclis'le eşit güce sahip olarak denge üzerine oturan bir yapı kurulmaktadır. Bu hükümet kuvvetlerinin birbirinden bağımsız, eşit güçle birbirlerini dengeleyen ve denetleyen, onların uzlaşması durumunda yönetimin sağlandığı, uzlaşmadıkları durumda da yönetimin mümkün olmadığı bir demokrasi uygulaması Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkelerde başkanlık rejimi adı ile anılmıştır. Bu rejim zaman içinde özellikle Latin Amerika, bazı Afrika ve Asya ülkelerinde uygulanmaya başlamıştır.

Yarı-Başkanlık Rejimi

Yarı-başkanlık rejimleri bir anlamda parlamenter rejimlerle başkanlık rejimlerinin bir karması görüntüsünde olan melez rejimler olup yalnızca cumhuriyet ile yönetilen sistemlerde kullanılabilirler. Devlet başkanının bir hanedanın üyesi olarak doğuştan belirlenen kalıtsal bir yöntemle işbaşına geldiği sistemlerde devlet başkanının seçmen tarafından seçimi gerçekleştirilemeyeceği için, tıpkı başkanlık rejiminde olduğu gibi, yarı-başkanlık rejimi uygulaması da olanaksızdır. Dolayısıyla, gerek başkanlık gerek yarı-başkanlık rejimlerinin ön koşulu cumhuriyettir. Yarı başkanlık rejimleri ilk kez Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve Finlandiya'da 1919 yılında kurulmuşlardır. Alman yarı-başkanlık rejimi demokrasiyi korumak ve geliştirmekte tam bir hezimete uğramış, 1930'larda Nasyonal Sosyalist (Nazi) Partisi'nin iktidara geçerek demokrasiyi sonlandırmasını engelleyememiştir. Finlandiya'da ise 20. yüzyıl sonuna kadar varlığını sürdürmüştür.

✓ **Yarı-başkanlık rejimleri** parlamenter rejimlerle başkanlık rejimlerinin bir karması görüntüsünde olan melez rejimler olup yalnızca cumhuriyet ile yönetilen sistemlerde kullanılabilirler.

Yarı-başkanlık rejimini esas popüler hale getiren uygulama 1958 yılında kabul ettiği Beşinci Cumhuriyet anayasası ile Fransa olmuştur. Bu anayasa devlet başkanlığına adeta yalvar yakar davet edilen General Charles de Gaulle'ün isteğine göre düzenlenmiş bir metindir. Başkan'a başkanlık rejiminde mevcut olmayan yasama organını feshetme ve altı ay süreyle olağanüstü hal ilan edip ülkeyi kendi başına yönetme gibi olağanüstü yetkiler vermiş olan bu rejim aynı zamanda başbakanlık kurumunu ve bakanlar kurulunu (Britanya'daki parlamenter uygulamadaki kabineyi) olduğu gibi yerli yerinde bırakmıştır. Parlamenter rejimin temel bir uygulaması olan yasama organının başbakan ve bakanlardan oluşan kurula ve onun her bir üyesine güvenoyu vermesi uygulamasını da koruyarak başbakan ve bakanlar kurulunu da yasama organının desteğine tabi kılmaya da devam etmiştir. Başbakan ve bakanlar kuruluna güvenoyu verilmemesi halinde yasama organının otomatikman kendi kendisini feshedeceğini de kabul eden bu uygulamada, güven-

noyu verilmemesi de aşırı derecede zorlaştırılmıştır. Bu durum yasama organını da bir tür hükümet tasarruflarının tasdik makamı haline dönüştürmüştür. Aynı zamanda da hükümet seçmenin oyuyla doğrudan seçilen başkan ile seçmenin oyu ve yasama organının desteği ile seçilen başbakan ve bakanlar kurulu olarak ikiye ayrılmış bulunmaktadır. Başkan meşru yetkisini doğrudan doğruya ulustan alırken, hükümetin geri kalanı meşru yetkisini ulusal yasama organından, o da ulustan almaktadır. Bu durumda iki başlı bir meşru yetki alanı ortaya çıkmakta, bu iki alandan birisi bir siyasal parti, diğeri de ona muhalefet eden bir siyasal partinin elinde bulunduğu da hükümet etmek için çok özel koşullara gerek duymaktadır. Fransa'da bu tür bir yönetim anayasada mevcut olmayan bir yazısız siyasal kural veya seçkinler uzlaşması ile yürütülmektedir. Buna da Fransız uygulamasında bir arada yaşama (co-habitation) adı verilmektedir.

Yarı-başkanlık rejimi parlamenter rejimdeki yasama organının gücü ve üstünlüğünü ortadan kaldırarak, iki başlı yürütmenin üstünlüğü altında çalışan bir uygulama hayata geçirmiştir. Geniş olarak ve hoşgörü ile yorumlanan özgürlükler, dernekleşme ve ifade özgürlüğü, basın-yayın ve medya özgürlüğü ve çeşitliliği ile birleştiğinde Fransa'nın demokratik kültürüne has bir demokrasi uygulaması ortaya çıkmıştır. Siyasal protestoların yoğun yaşandığı, bol grev ve sokak gösterileriyle donatılan bir görüntüdeki Fransa'nın siyasal geleneklerine uyum gösteren bir evrim geçirerek uygulanabilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında Avrupa Birliği'ne üye olan Doğu Avrupa ülkelerinin tamamı yarı-başkanlık uygulamasını benimsemiş ve halen sürdürmektedirlerdir. Ancak, yarı-başkanlık rejimi Avrupa başta olmak üzere dünyadaki uygulamalarında Fransız veya Finlandiya uygulamasından çok 1919'da başlayan Weimar Cumhuriyeti Almanyası standartlarına daha uygun bir çerçeveye dönüşme eğilimi göstermiştir. Avrupa Birliği üyesi olmayan Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanan yarı - başkanlık rejimlerinin ne derecede demokratik oldukları halen tartışmalıdır.

Otoriter Rejimler

Yarı-başkanlık rejimlerinin Doğu Avrupa'ya doğru yayılması 1990'larda Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte başlamış bir süreçtir. Marksist-Leninst partilerin iktidarındaki yapıda da bir Cumhur-

başkanı ve bir Başbakan'ın bir arada mevcut olması yarı-başkanlık uygulamasını demokratikleşmeyle birlikte Doğu Avrupa'da cazip kılmıştır. Doğu Avrupa'daki bu yayılma Avrupa Birliği üyesi olduktan sonra daha çok Finlandiya veya Fransa uygulamasını andıran bir görüntü vermiştir. Ancak, AB sürecinde ilerleyemeyen devletlerde daha çok kişisel, ceberut, muhalefete hoşgörüsüz, özgürlükleri isyan olarak görüp aşırı güç kullanarak bastıran, sadece başkanı öven ifade açıklamalarına izin veren bir diktatörlük biçimine dönüşmüştür. Önce Belarus'ta sonra Ukrayna ve Rusya'da istikrar kazanan bu uygulama artık bir demokrasi uygulaması olmayıp bir otoriter rejim uygulamasına dönüşmüş bulunmaktadır. Ancak, otoriter yarı-başkanlık görüntüsündeki rejim örnekleri bu ülkelerle sınırlı kalmamıştır. Batı Balkanlar'da Arnavutluk, Hırvatistan, Sırbistan gibi ülkelerle, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan da bu tür otoriter yapıyla yönetilmişlerdir. Bu ülkelerde serbest ve hakça olarak kabul edilen seçimler yapılabilir bile bu durum seçimsellik (electoralism) diye adlandırabileceğimiz bir sonuç doğurmakta, demokrasiye yol açmamaktadır (Terry L. Karl, 2000). Dahl'ın poliarşi tanımını anımsayacak olursanız, orada sayılan sekiz unsurdan sadece seçmenin katılımının özgürce olduğu serbest ve hakça yapılan bir genel seçim çağdaş demokrasiyi gerçekleştirme yetmemektedir. Çağdaş demokrasinin pekişmesi (consolidation) için aynı zamanda muhalefetin olabildiğince özgürce çalışabilmesi, bireylerin korkusuzca iktidardan şikâyet edebilmeleri, kendilerini ifade edebilmeleri ve dernekleşerek siyasal hayata katılabilmeleri, özgür ve muhalefeti de içeren bir basın ve medyanın varlığı gereklidir. Bu durumda da demokrasi seçim kampanyaları ile başlayan ve seçimle biten bir rejim değildir. Genel seçim demokrasinin günlük yaşama yerleşmesi için bir merhaleden ibarettir. Bu merhaleden sonraya gidip güçlü ve canlı bir muhalefeti içeren bir süreç hayata geçirilemezse, o zaman sadece seçimsel demokrasi gerçekleştirilmiş olur ki bu şartlarda yarı-otoriter bir rejimin varlığından veya otoriter bir rejimden demokratik bir rejime geçmeye çalışan bir siyasal sistemden bahsetmek daha doğru olur.

Otoriter rejimler büyük çoğunluğunun kitlesel halk desteğine dayandığı savını güçlendirmek için kitlesel seferberlik yaratacak yapılar olan siyasal partiler, dernek ve kuruluşları kullanırlar. Örneğin,

Irak ve Suriye’de Baas Partisi ulusalcılık ve sosyalizm ideolojilerini birleştiren bir fikir hareketinin ürünü olarak 1940’larda ortaya çıkmış ve askeri darbelerin yardımıyla iktidara gelerek Irak’ta 2003 yılındaki Amerikan işgaline kadar varlığını sürdürmüştür. Suriye’de ise Baas halen iktidardaki tek partidir. Bu durumda bulunan otoriter rejim uygulamalarına tek parti rejimi adını vermekteyiz. Tek parti rejimi veya hükümeti siyaset biliminde sadece tek bir partinin meşru olarak mevcut olabildiği ve iktidara sahip olduğu rejimlere verilen addır. Eğer otoriter rejimler kitlesel siyasetin bir ürünü olarak ortaya çıkmışlar ve halka dayandıklarını iddia etmekteyseler, genellikle tek parti rejimleri olarak çalışırlar.

Ancak, çağımızdaki tüm otoriter rejimler modernliğin zorunlu kıldığı çağdaş uygulamalar değildir. Bu durumda geleneksel siyasal yetki kullanımı yöntemlerine dayalı olarak meşruluklarını iddia ederler. Geleneksel siyasal yetki savını kullanarak yönetilen otoriter rejimlere çeşitli örnekler Orta Doğu’da ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında en ünlüsü Suudi Arabistan rejimidir. Bir mutlakiyetçi krallık olan Suudi Arabistan rejimi Suud hanedanının ülkeyi siyasal olarak yönetme yetkisini geleneklere bağlılığına ve özellikle İslam dininin Sünni-Hanbeli-Vahabi uygulamasına sahip çıkmasıyla meşrulaştırdığı görülmektedir. Bu görüntüsüyle Suudi Arabistan dünyada kitlesel siyasete ve onu hareketlendirmek için elzem olan siyasal partiye sahip olmayan, Nepal veya Brunei Sultanlığı gibi ender rejimlerden birisidir. Ancak, otoriter rejimlerin büyük çoğunluğu modernleşmeden etkilenen toplumların kitleselleşen siyasal hayatının ürünleridir.

Otoriter rejimler arasında özellikle askeri darbelerle kurulan ve cunta hükümetleri tarafından sürdürülen uygulamalara Latin Amerika, Asya, Orta Doğu ve Afrika’da yirminci yüzyıl boyunca çok sayıda rastlanmıştır. Bu rejimler genellikle kısa ömürlü olmuşlardır. Mısır ve Suriye gibi Arap ülkelerinde darbeyi yapan askeri lider kadrosunun bir siyasal parti eliyle otoriter tek parti rejimine dönüş çabaları başarılı olmuş gibi görünmektedir. Bu iki ülkede askeri darbe ile kurulan hükümetler kurucuları olan askeri liderlerin ömürlerinden daha uzun süre iktidarda kalmayı başarmışlardır. Afrika’da bu derecede uzun ömürlü ve başarılı başka askeri darbe ile kurulmuş bir otoriter rejim örneği bulunmamaktadır. Latin Amerika’da İkinci Dünya Savaşı sonrasında çok sayıda askeri darbe ile kurulan otoriter rejim ortaya çıkmış, ancak bunların hepsi Soğuk Savaş’ın bitimine doğru yıkılarak demokratik rejimlere yol vermişlerdir. Bu demokratik rejimler içinden Venezuela yakın zamanda güçlü ve askeri bir geçmişi olan Başkan Chavez eliyle bir tür otoriter rejime doğru evrim göstermesine karşın onun da uzun ömürlü olabileceğini söylemek zordur.

dikkat

Alman sosyologu Max Weber’in ünlü eseri Ekonomi ve Toplum ‘da (Wissenschaft und Gesellschaft’ta) geliştirdiği üçlü sınıflamaya göre meşru siyasal yetki gelenekleri temsil ettiğini, yönetilenlerin gözünde olağandışı güce sahip olduğunu veya yasaları ussal bir biçimde uyguladığını kanıtlayan iktidarlar tarafından kullanılırlar. Buna göre meşru siyasal yönetme hakkı ve yetkisi geleneksel, karizmatik ve yasal-ussal yetki tiplerine ayrılabilir. Gerçek hayatta bu üç tip teker teker bulunabileceği gibi ikisi veya üçü birden bir arada da ortaya çıkabilmektedir.

Yaşamla İlişkilendir

Otoriter Rejimler Niye Sürekli Olamaz?

Otoriter rejimler ya geleneksel siyasal meşruluk anlayışına göre siyasal yetki kullanımına dayanır, ya siyasal istikrarsızlık dönemleri sonunda bir askeri darbeye kurulum, ya da özellikle başkanlık rejimlerinde demokrasi ile işbaşına gelen bir siyasal liderin özgürlükleri ve insan hakları-

nı artan ölçüde kısıtlamasına seçmenden aldığı destekle kurulumlar. Geleneksel otoriter rejimlerde değişme ve modernleşme eğilimleri ortaya çıktığında bu rejimler bazı reform uygulamaları içinde girerler. Oysa siyasal reform fikri geleneksel siyasal meşruluğun bir parçası değildir. Bu rejimler hızla siyasal meşruluklarını kaybederler

ve yıkılma rizikoları artar. Askeri otoriter rejimler de bir istikrarsızlık döneminden sonra siyasal istikrar getirmek, ülkeyi tehdit eden bir tehlikeyi savuşturmak için iktidara el koyarlar. Bu tehdidin geçtiği ve siyasal istikrarın sağlandığı izlenimi doğunca siyasal meşruluklarını kaybetmeye başlarlar. Bu durumda ya yeni tehdit senaryolarının doğmasını veya üretilmesini temin ederek işbaşında kalmaya gayret ederler. Örneğin 1974 yılında meşruluğu sorgulanmaya başlanan Yunan askeri hükümeti Kıbrıs'ta bir askeri darbe yaparak Başpiskopos Makarios'un hükümetini devirmek ve Kıbrıs'ı bir oldu bitti ile Helenleştirmek suretiyle bir askeri zafer kazanarak iktidarını pekiştirmeye girişmiştir. Darbe yapmakta başarılı olduğu halde, sonrasında Başpiskopos'u elinden kaçırmış ve arkasından gelen Türkiye'nin garantörlük haklarını kullanarak yaptığı Temmuz 1974 askeri müdahalesine de engel olamayınca iktidardan düşmüştür. Nihayet, demokratik seçimle iş-

başına gelen bir siyasal liderin giderek özgürlük ve hakları kısıtlamasına seçmen desteği temin etmesi mümkündür. Bugün Venezuelada bu tür gelişme Başkan Chavez'in ve onu izleyen Başkan Maduro'nun iktidarında yaşanmaktadır. Bu tür rejimler söz konusu liderlerin kişiliği ile yakından ilgili olduğundan, onların karizmatik bir kişilik olarak meşruluk kazanmasını sağlarlar. Kişinin karizmasını sürdürmesi de bu karizmayı iktidarı sonrasında, örneğin ölümünden sonra, başka bir lidere devretmesi de fevkalade zordur. Özellikle kuşaktan kuşağa karizma naklinin başarılı olduğunu gösteren kanıtta pek rastlanmamaktadır. Dolayısıyla, Arjantin'de Peron, Portekiz'de Salazar gibi diktatörler zamanla karizmalarını yitirmişler, bazen kendi hayatlarında bazen de ölümlerinden sonra otoriter rejimleri yıkılmıştır. Bu rejimlerin çöküşünü hızlandıran ekonomik daralma, savaş, iç savaş v.b. olguların olduğunu da görmekteyiz.

Totaliter Rejimler

Totaliter rejim (totalitarianism) kavram olarak faşist İtalyan diktatörü gazeteci Benito Mussolini tarafından yirminci yüzyılın üstün rejimi olarak, çürüyüp gitmekte olan eski tür fikirler olarak takdim ettiği liberalizm ve demokrasi karşısında gelişen yeni rejim türü olarak ifade edilmiş veya onun tarafından icat edilmiş benzemektedir (Rodee, Anderson, Christol, Grene, 1987, 43). Totaliter rejim bir ideolojinin hayata geçirilmesi amacıyla hizmet eden bir uygulamadır. Toplumun ve tekil yurttaşın yaşantısının tamamının denetim altına alındığı ve en ufak bir mahrem yaşantının devletin bilgisi, onayı ve düzenlemesi dışında mevcut olmasının mümkün ve arzulanabilir olmadığı bir siyasal rejimdir totaliter rejim. Bu durumda toplum, aile, okul, işyeri, dernek ve kulüpler, sendikalar ve akla gelebilecek her türlü toplumsal, ekonomik ve kültürel yapı tek bir siyasal ideoloji, parti ve liderin denetimi ve düzenlemesi altında biçimlenecektir. Günün her saatinde herkes herkesi izleyecek, denetleyecek ve gerekli gördüğünde de devletin ajanlarına bildirecektir. Bu durumda sadece anne ve babalar çocuklarını izlemeyecek, aynı zamanda çocuklar da anne ve babalarını, öğretmenlerini, sınıf ve spor yapıyorlarsa takım arkadaşlarını izleyecek, denetleyecek ve devletin ajanlarına jurnalleyecek biçimde yetiştirilirler. Fevkalade kapsamlı bir tekil ideolojik görüş, bir dünya görüşü veya felsefeden hareketle bir inanç sistemi ve davranış rehberi olarak topluma egemen kılınır. Bu ideolojik çerçeve mükemmel olarak kabul edilen bir siyasal sistemin de tanımını verir. Onun için totaliter rejimlerin değişmesi bir yana, bu rejimlerde reform fikri dahi fevkalade tehlikelidir. Mükemmelden ayrılış olsa olsa bir tür bozulma veya bir cennetten kovulma olgusu gibi düşünülebilir. Onun için totaliter rejimin baskıcı yapısının meşruluğunu tartışmaya açan reform girişimi onun sonunu da getirebilir. Nitekim Sovyetler Birliği'nin 1985'te reform yaparak daha açık ve güçlü bir yapıya kavuşmak üzere yola çıktığından altı yıl sonra içine doğru çökerek yok olması bir tesadüf değildir.

Bu konudaki en kapsamlı araştırmalardan birisini yapmış olan Carl J. Friedrich ve Zbigniew K. Brzezinski, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, (New York: Praeger, 1962) tarihli eserlerinde totaliterliği "bir toplumun tüm üyelerinin uymak mecburiyetinde bırakıldıkları ve toplum hayatının tüm cephelerini kaplayan bir resmi ideoloji" (Aynı eser: 9) olarak tanımlamışlardır. Burada biz totaliter rejimi bu resmi ideolojiyi uygulayan siyasal sistemlerin sahip olduğu rejimler olarak tanımlayarak kullanacağız.

Totaliter rejimler demokratik rejimlerin tam tersini oluşturan bir siyasal kültür ortamında gelişirler. Demokrasideki özgürlük ve çoğulcu kültür, aykırı düşünme ve davranışın (dissent) hoş görülmesi hatta teşvik edilmesi, totaliter rejimlerde yerini tek bir fikre sarsılmaz bir imanla bağlanmaya bırakır. Özgürlük de, aykırı ve hatta farklı düşünce de kabul edilemeyecek zafiyet, tehdit, düşmanlık v.b. olarak karşılanır ve cezalandırılır. Totaliter rejimler geleneksel toplumlarda mevcut olamazlar. Onların oluşabilmesi için fevkalade güçlü bir hükümetin tüm devlet yapısı ve kurumlarını kullanarak toplumdaki her yapıyı ve hatta teker teker toplumun her üyesini gözetim ve denetim altında tutabilme yeteneğine sahip olmaktadır. Totaliter rejimler hem mükemmel bir toplum yaratmak için gerekli olan Marksizm-Leninizm, Faşizm veya Nasyonal Sosyalizm gibi bir ideolojiye, hem de bu ideolojiyi gerçekleştirecek siyasal izleme ve denetleme yeteneğine sahiplerdir. Bu iki yetenek bir araya gelmeden totaliter bir rejimin oluşması ve pekişmesi pek zordur.

Totaliter rejimler demokrasiler kadar uzun ömürlü olmamışlardır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan totaliter rejimlerin bir kısmı İkinci Dünya Savaşı'nda savaşı kaybederek çökmüşlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan zaferle çıkan ve daha sonra bir süper güç haline gelen Sovyetler Birliği de 31 Aralık 1991'de çökmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan totaliter devletlerden Çin Halk Cumhuriyeti halen hızla gelişen kısmen liberal bir ekonomiye sahiptir. Çin'in Marksizm - Leninizm - Maoizm ideolojisine göre oluşan bir devlet yapısı ve siyaseti olmakla birlikte, Mao'nun ölümünü takiben başa geçen Deng Ziao Ping döneminde ekonomisini ülkenin çeşitli yerlerinde serbest piyasa ekonomisi haline getirdikten sonra müthiş bir iktisadi gelişme gösterdiği görülmüştür. Çin Halk Cumhuriyeti'nin totaliter ideolojiye sahip bir siyasal uygulama ile ekonomik özgürlüğe dayalı bu örneği daha ne kadar sorunsuz bir biçimde götürebileceği bilinmemektedir. Vietnam, Kamboçya, Laos gibi Çin Hindi ülkeleri, Küba gibi Karayip ülkelerinde de uzun süredir Marksizm - Leninizm ideolojisine uygun bir siyasal rejim mevcut olmakla birlikte, bu uygulamaların Sovyetler Birliği deneyiminden daha uzun süreli olup olmayacağı bilinmemektedir. Britanya, İsviçre, ABD, Fransa, İzlanda, Kanada, Avustralya, Norveç, İsveç v.b. başlangıçları on sekiz ve on dokuzuncu yüzyılda olan demokrasiler yanında totaliter devletlerin bir yüzyıl bile sürmeyen geçmişleri bu rejimlerin demokrasi rejimlerine göre daha az dayanıklı olduklarını göstermektedir.

Yaşama İlişkilendir

Totaliter rejimler neden siyasal reforma uğradıklarında çökme tehlikesi geçirmektedirler?

Totaliter rejimler belirli bir ideolojiyi mükemmel uygulamak suretiyle dünyada mümkün olan en iyi siyasal sisteme sahip oldukları iddiasıyla kurulurlar. Mükemmel olan bir siyasal yapı hiçbir biçimde daha iyi bir hale getirilemez. Nitekim mükemmel devlet hakkında ilk temel yapıtlardan birisini oluşturan Platon, "Devlet" adlı yapıtında mükemmel olan devleti değişmez, mutasyona tabi olmayan "idea"lar aleminin bir unsuru olarak tanımlamıştır. Platon'a göre değişme sadece bozulma biçiminde olur ve değişen her şey çürür ve yok olmaya mahkûmdur. Tüm totaliter rejimlerde bir parça Platonik mükemmellik yani değişmezlik içeriği vardır. Oysa reforma gereksinim duymak demek bazı özelliklerin yerli yerinde olmaması, iyi çalışmaması, en azından daha da iyi hale getirilebilmesi imasını taşır. Bu nedenle, siya-

sal reform gereksinimini dillendiren totaliter devlet yöneticileri rejimlerinin mükemmelliğini de ve ona dayanan siyasal meşruluğunu da sorgulamış olurlar. O zaman bireysel özgürlüğün hiç olmadığı bir ortamı ve vatandaşlardan beklenen bireysel özverileri artık makul olarak anlatmak olanaksızlaşır. Siyasal reform yoluna giren totaliter rejimler kendi elleriyle varlıklarını tehlikeye atıp rejimlerinin çökmesine yol açabilirler. Örneğin, Sovyetler Birliği yeniden yapılanma (perestroika) ve açıklık (glasnost) politikalarını uygulamaya başladıkları andan itibaren giderek artan ölçüde özgürlük talepleriyle karşılaşmış, özgürlük arttıkça da refah düzeyinin Batı demokrasilerine göre daha düşük olduğu olgusu daha açık bir biçimde halk tarafından gözlenebilmiştir. Bu durumda da özgürlük talepleri daha da artmış ve sonunda Sovyetler Birliği reformların hayata geçirildiği 1985'ten altı yıl sonra 31 Aralık 1991'de sona ermiştir.

Öğrenme Çıktısı

3 Farklı siyasal sistemlerin ne bakımdan ayrıldığını ve hangi bakımlardan benzediğini ve bunların arasındaki farkları açıklayabilme

Araştır 3

Siyasal rejimler içinde demokrasiyi farklı kılan özellikler nelerdir?

İlişkilendir

Temsili demokraside seçmenin seçtiği temsilciler aracılığıyla yönetmek sözü konusu olduğuna göre, neden seçmen tercihlerini saptamak farklı demokrasi tiplerine yol açmaktadır?

Anlat/Paylaş

Totaliter rejimleri otoriter rejimlerden ayıran en önemli özellik nedir?

SIYASAL SİSTEMLERDE İKTİDAR DAĞILIMI

Siyasal sistemler güç kullanma tekeliyle meşru olarak ellerinde bulundurmaları suretiyle devlet haline gelseler bile, burada devletlerin farklı iktidar paylaşımı uygulamaları içine girdiklerini görüyoruz. Bu paylaşım her devlette görülen çeşitli kamu yönetimi katmanları arasında dikey olarak meşru iktidarın nasıl bölüneceği ile ilgili farklı kural ve uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Bu farklar genellikle devletlerin kuruluşunda yaşanan gelişmeler, kuruldukları tarihteki uluslararası sistemden kaynaklanan etkiler, siyasal kültürlerinin içerdiği özellikler göre farklılıklar gösterir.

Üniter Devlet

Genellikle tek bir etnik topluluktan oluştuğu fikri genel kabul gören ulus-devletler, iktidar kullanımını için oluşturdukları tasarımları merkezde iktidarı yoğunlaştıran, tek ve standart (uniform) uygulama olan mutlak eşitlik esasına göre kural, yasa, yönetmelik v.b. siyasal kararlar üreten ve düzenlemeler yapar ve uygularlar. Bu tür iktidar kullanımlarının üniter (tekdüze) devlet yapısını oluşturduğunu görmekteyiz. Üniter devletler genellikle çok büyük ve parçalı topraklara sahip olmadıkları gibi, tarihten gelen derin ayrımlarla bölünmüş etnik, mezhep, din v.b. kültürel topluluklara sahip değillerdir. Ancak, bu üniter devlet yapısı için bir

ön koşul olmak niteliğinde de değildir. Örneğin, Britanya'daki Birleşik Krallık İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda topraklarından oluşmuş olup bu topraklardaki insan toplulukları farklı etnik kökenden gelen ve İngilizler tarafından işgal edilerek Londra'daki yönetime bağlanan bir geçmiş sahiplerdir. Britanya yirminci yüzyıl sonuna kadar fevkalade katı bir merkezîyetçi iktidar uygulaması içinde olmuş bir üniter devlettir. Ancak, son yıllarda Britanya bu katılığı attığı bir dizi güç devri (devolution) yasasıyla terk etmekte, daha az merkezîyetçi bir üniter devlet yapısına dönüşmektedir. Siyasal kararların tek elden ve merkezi hükümet tarafından alındığı ve tüm ülke ve ulusa eşit ve aynı biçimde uygulandığı devlet yapıları üniter yapılarıdır.

✓ Üniter devletler iktidar kullanımı için oluşturdukları tasarımları merkezde iktidarı yoğunlaştıran, tek ve standart uygulama olan mutlak eşitlik esasına göre kural, yasa, yönetmelik v.b. siyasal kararlar üreten ve düzenlemeler yapar ve uygularlar.

Burada dikkat edilecek olan husus, merkezi hükümetin elindeki gücü mutlaka tamamen kendisinin kullanması değildir. Merkezi hükümet yasama organı eliyle çıkartacağı yasa veya yasalarla merkezdeki gücü uygun gördüğü ölçüde ve uygun gördü-

ğü yöntemlerle bölge, il, kent, kasaba, köy yönetimlerine devredebilir. Bu durumda üniter devlet uygulaması ortadan kalkmayacak, belirli konularda yönetim daha çok yerinden yönetim (adem-i merkeziyet) esaslarına göre yürütülecektir. Önemli olan bu düzenleme yetkisinin sadece merkezde olup olmamasıdır. Merkezi hükümet bu yetkiyi verdiği gibi lüzum gördüğünde meşru ve yasal yollarla geri de alabilir. Daha alt yönetim birimlerinin bu merkezi hükümet tasarruflarını meşru ve yasal engelleme yolları mevcut olmadığı sürece üniter devlet yapısı sürecektir. Devletin yapısı anayasa ile belirlenecek bir niteliktedir ve bu belirleme sırasında da idare yapısı ve bu yapının çeşitli katmalarının yetki ve yükümlülükleri de tanımlanabilir. Bu tanımlamalar üniter bir nitelik taşıdığı sürece, merkezi hükümetin ağırlığı altında çalışan bir tekdüze idari sistemi mevcut olacak demektir.

Konfederal Devlet (Konfederasyon)

Özellikle komşularına göre görece olarak küçük, kaynakları kısıtlı, nüfusu az olan ve dolayısıyla zayıf olan üniter devletler, kendilerini tehdit ettiğini algıladıkları bir devlete karşı varlıklarını korumak için benzer devletlerle ittifaklar kurmak yolunu seçerler. Bu ittifaklar genellikle askeri yardım, savaş sırasında birlikte savaşmak, birbirlerinin kaynaklarını daha iyi kullanmak için iktisadi işbirliği v.b. uygulamaları içerir. Bu ittifakların daha sürekli ve sıkı hale getirmek için yapılan antlaşmalar bu üniter devletlerin her birinin bir parçasını oluşturduğu daha büyük bir devletin kurulmasını sağlar. Bu yolla İsviçre, özellikle Alman yayılmasına karşı, sekizinci yüzyıldan itibaren küçük üniter devletçiklerin birer kanton olarak katılmasıyla Confédération Helvétique adıyla kurulmuştur. İsviçre'nin adından da anlaşılacağı gibi kuruluşunda İsviçre devleti üniter devletlerin antlaşmasıyla kurulmuş olan bir konfederasyondur.

✓ *Konfederasyon*, üniter devletin tam tersi özellikte olup merkezi hükümetin fevkalade zayıf ve çok az konuda karar alma meşru yetkine sahip olduğu devlet biçimleridir.

Konfederasyonlar, üniter devletin tam tersi özellikte olup merkezi hükümeti fevkalade zayıf ve çok az konuda karar alma meşru yetkine sahiptir. Üni-

ter devletler kurucu unsurlar olarak iktidar kullanma meşru yetkisini olabildiğince kendilerine özge bir yetki olarak kabul etmişlerdir. Konfederasyonun merkezi hükümeti onu kuran üniter devletlerin devrettiği ölçüde yetki kullanma meşru ve yasal yetkisine sahip olur. Meşru siyasal iktidar kurucu devletlerindir. Zamanla bunlar konfederasyonun birer devleti, kantonu, ili v.b. de olsalar anayasal olarak siyasal iktidar onların elindedir. Bunlar anlaşılabilir da uygun gördükleri siyasal kararları alma yetkisini merkezi hükümete devrettiği kadarıyla merkezi hükümet bu yetkileri kullanır. Bu uygulama anayasada belirtilir ve bu maddelerin değişmesi de kantonların ağırlıklı bir çoğunluğunun, örneğin dörtte üçünün veya üçte ikisinin, uygun görülen yöntemlerle onayı suretiyle olur. Burada genellikle merkezi hükümet savunma, güvenlik, dış temsil gibi işlevleri görmekle sınırlı yetki devrine mazhar olur. Onun dışında standart ve eşit uygulanan iktisadi, kültürel, toplumsal v.b. kararlar ender olarak alınabilir. Konfederasyonu meydana getiren parçalar arasında büyük farklar oluşturan eğitim, kültür, hatta ekonomi uygulamaları ortaya çıkabilir. Bu yapıda farklılık doğaldır ve yaygın kabul görür, eşitlik ise ender olarak gerçekleştirilen bir uygulamadır.

Çağdaş dünyada konfederasyon olarak yönetilen devletlere pek rastlamıyoruz. Adında konfederasyon olsa bile İsviçre 1850'lerde yaşadığı bir iç savaş sonrası merkezi hükümetin daha güçlü olduğu bir yerinden yönetim uygulamasına dönüşmek gereğini duyarak anayasasını değiştirmiş ve federal bir devlet olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de konfederasyon olarak kurulmuş ve o da federal bir devlet sistemine dönüşmüştür. Konfederasyonlar son derecede istikrarsız yapıdadırlar. Kuruluşlarının ardından ya yerinden yönetimi iyice güçlü ama daha sıkı bir birliktelik ve güçlü bir merkezi hükümet yaratmak gereksinimi duyarak federal bir devlete, ya da parçalanarak kendilerini oluşturan üniter devletlere geri dönmektedirler. Şu anda konfederasyon türünden bir siyasal gelişme örneği gösteren bir uygulama Avrupa Birliği projesidir. Bu kitabın sekizinci bölümünde Avrupa Birliği örneği üzerinde uzun boylu durulacaktır.

Federal Devlet

Federal devlet sistemleri, konfederasyon gibi merkezi hükümeti pek zayıf olan bir tasarımla, üniter devlet gibi merkezi hükümeti müthiş güçlü bir yapının arasında bir yerde durmaktadır. Federal

devletlerde yine esas olan o devleti oluşturan birimlerin kendi kendilerini yönetmeleridir. Onların uzlaşması sonucunda ve uygun gördükleri ölçülerde, ama konfederasyonlarla karşılaştırılmayacak kadar çok ve kapsamlı işlev, özellikle tek bir ulusal piyasayı düzenleyecek ve denetleyecek yetkilerin hemen hemen tamamı merkezi hükümete devredilir. Bu yetkilerin neler olduğu yine anayasada belirtilir ve bunların değiştirilmesi de çok sayıda federe birimin onayına tabi kılınır. Bu onay mekanizmaları da federal anayasada ifade edilir.

✓ *Federal devlet sistemleri*, konfederasyon gibi merkezi hükümeti pek zayıf olan bir tasarımla, üniter devlet gibi merkezi hükümeti mütahiş güçlü bir yapının arasında bir yerdedir.

Federal devletlerin merkezi hükümeti üniter devlete göre daha az güce sahip olmakla birlikte, federe birimler arasındaki ticareti, mali bütünlüğü, üretim standartlarını, insan hakları uygulamalarındaki farkları gidermeyi amaçlayan müdahalelerde bulunur. Örneğin, ABD federal (merkezi) hükümeti eğitim alanından sağlık alanına, işçi haklarından, kadın haklarına, din ve vicdan özgürlüğünden ırk ayrımcılığına kadar geniş bir alanda ülkede tek bir standart yaratmak için çaba göstermektedir. Bu farkları gidermek için eğitim kurumlarına federal yardım yapmak veya kesmekten vergisini ödemeyen dini cemaat liderlerini silah zoru ile vergi ödemeye icbar etmeye, istihdam ettikleri kadın, Afrika kökenli, İspanyol asıllı veya Asya kökenli çalışan sayıları yetersiz görülen devlet işletmelerine ceza kesmeye, bütçelerinden kesinti yapmaya kadar farklı uygulamalar yürütülür. Eyaletlerin de kendi anayasa ve hükümet yapıları vardır ve bunlar aracılığıyla vergi topladıkları gibi jandarma benzeri askeri veya milis kuvveti toplamaktan farklı eğitim, sağlık, kültür v.b. politikaları uygulamaya kadar karar alır ve uygularlar. Ancak, anayasada federal hükümete verilen bir yetki alanına girmeleri söz konusu olmadığı gibi, burada eyalet ile merkezi hükümetin sınırların ne olduğu konusu sürekli bir hukuki tartışma alanı oluşturmaktadır. Zaman içinde federal (merkezi) hükümetlerin güçleri büyük ölçüde artmış ve federal hükümetlerin elinde toplanan güç ile yerinden yönetime eğilimli üniter devletlerin merkezi hükümetleri elindeki güç birbirine yaklaşmıştır.

Sonuç

Bu kitap öğrenciye karşılaştırmalı siyaset alanını tanıtmayı, farklı siyasal kültürlerde ortaya çıkan uygulamaları, onların başarı ve başarısızlıklarını göstermeyi, siyaset olgusunun değişik cephelerine dikkati çekmeyi hedeflemektedir. Karşılaştırmanın aslında bir yöntem olduğunu, bu suretle bilimsel araştırmada kullanılan denetim altında gözlemin mümkün olduğunu özellikle bir kez daha vurgulamak isteriz. Gözlemlenen siyasal olgunun hem birey, hem bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan grup, hem de grupların ilişkilerinden oluşan sistem düzeyinde oluştuğuna da dikkat edilmelidir. Bu yüzden karşılaştırmalı siyaset alanında geliştirilen kuramlar bireysel, grup ve sistem düzeylerinde oluşturulan soyutlama ve çözümlenmelerden ve aynı düzeyde gözlemlenen birimlerden yararlanmak zorundadır. Bu yüzden, karşılaştırmalı siyaset sadece devletlerin karşılaştırılması olmayıp, aynı zamanda yasama organları veya mahkemeler gibi kurumların, dernek ve vakıflar gibi çıkar gruplarının, hatta tekil bireysel siyasal davranışlar olan oy verme, dilekçe yazma, protesto mitingine katılma gibi davranışları da kapsar.

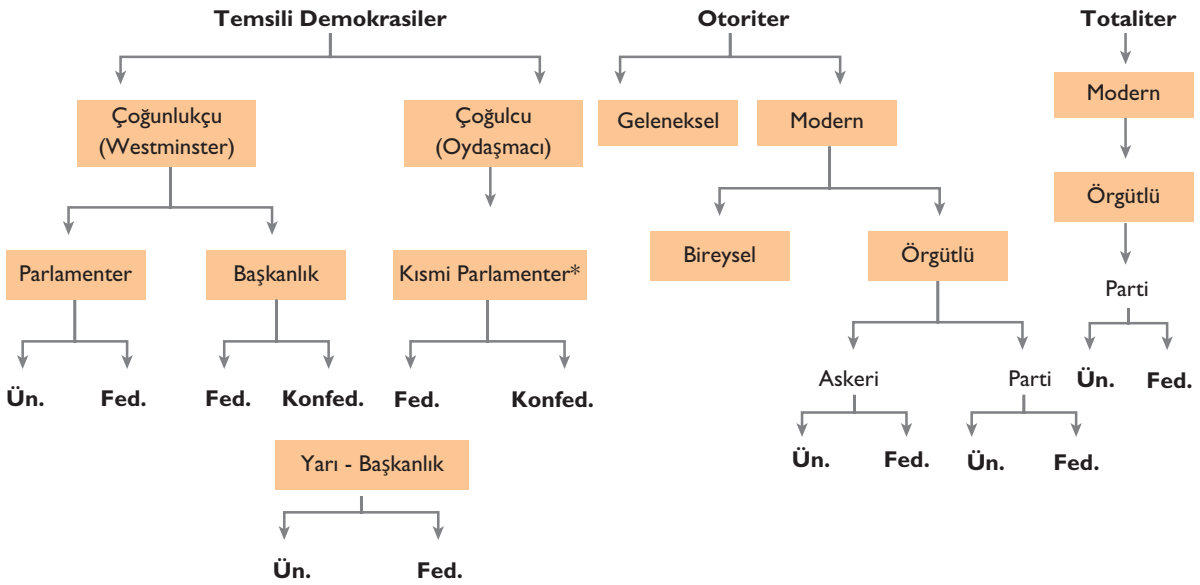
Karşılaştırmalı siyaset kuramları da bu çeşitliliğe uygun olarak farklı çözümlenme düzeylerinde, tek bir değişkenin bir siyasal olaya etkisinin olup olmadığını araştırmaktan, çoklu değişkenler arasındaki ilişkilerin varlığını saptamaya ve onlar hakkında evrensel genellemelere ulaşma hedefine yönelebilirler. Karşılaştırma yöntemi karşılaştırmaya elverişli kavram ve önermeler kullanılarak tek bir siyasal sistemi aşrtmak için de, iki siyasal sistemi, birkaç benzer veya farklı siyasal sistemi veya çok sayıda ve farklı siyasal sistemi araştırmakta kullanılabilir. Burada karşılaştırmada kaç tane siyasal sistem kullanılacağından çok, kullanılan kavramların, denencelerin ve kuramların karşılaştırmaya elverişli olup olmadığı esastır. Ancak, karşılaştırmaya konu olan sistem sayısı arttıkça daha kapsayıcı genellemelere ulaşmanın ve bilimsel katkısı yüksek araştırmalara ulaşmanın olasılığı da artacaktır.

Çağdaş dünyadaki siyasal rejimleri demokrasiler, otoriter ve totaliter rejimler olarak üç ayrı sınıfa ayırdık. Ayrıca, demokrasileri çoğunlukçu ve çoğulcu (oydaşmacı) olarak iki temel tipe ayırarak inceleyebileceğimizi ve her iki temel demokrasi tipinin içinde parlamenter, başkanlık ve yarı-başkanlık demokratik rejimlerinin gelişebile-

ceğini de önerdik. Ancak, çoğulcu rejimlerin temel özelliği İsviçre’de kendisine özgü bir uygulama olarak ortaya çıktığından, çoğulculuk esasına göre kurulan siyasal rejimlerin genellikle İsviçre’yi tam anlamıyla izlemediklerini ve parlamenter bir rejim olarak kurumsallaşmaya yöneldiklerini görmekteyiz. Onun için bu tipin yarı-başkanlık veya başkanlık uygulamaları pek hayata geçememiştir. Zaten Avrupa’da uygulandığı Hollanda veya Belçika gibi ülkeler cumhuriyet olmadıklarından devlet başkanları kral veya kraliçe olup oyla iktidara

gelmemektedirler. Bu durumda da bu devletlerin yarı- başkanlıkla yönetilebilmeleri olanaksızdır. Nihayet, bu değişik rejim tiplerinin siyasal iktidarın devleti merkezi ve yerel yönetimleri arasında dikey olarak federal, üniter ve konfederasyon olarak üç ayrı tipte paylaşılabilirdiğini de gösterdik. Bu anlatımın basitleştirilmiş bir özetini de Çizelge 1.3’te göstermekteyiz. Sonuç olarak bu çizelgede sadece dünyamızda çağdaş olarak görülen temel rejim tiplerini ve bunların örgütlenme biçimlerini ve temel karakterlerini göstermekteyiz.

Tablo 1.3 Rejim Tipleri

Öğrenme Çıktısı

4 Çeşitli siyasal rejim, siyasal topluluk ve siyasal sistemlerin işleyişinde geçerli olan yapısal ve kurumsal farkları ayırt edebilme

Araştır 4

Devletlerde iktidarın dikey paylaşımı (merkez ve taşra arasındaki güç paylaşımı) neden farklılıklar gösterir?

İlişkilendir

Konfederasyonu federasyondan ayıran özellikler nelerdir?

Anlat/Paylaş

Üniter devletlerin yapısını anlatın.

1

Siyaset olgusunun farklı kültür, toplum, ekonomi ve siyasal tarihten gelen insan topluluklarında ne tür farklılıklar ve benzerlikler göstermekte olduğunu açıklayabilme

Karşılaştırma Olgusu ve Siyaset

Siyaset biliminin altı temel alanından biri karşılaştırmalı siyasettir. Karşılaştırmalı siyaset ulus-devletlerin özellikleri, rejimleri, içlerinde gelişen siyasal süreç, yapı ve kurumlar ile birey-siyaset ilişkilerini kapsar. Benzer siyasal olgulardaki farklılıkların, farklı siyasal olgulardaki benzerliklerin gözlenebilmeleri ve bunları ortaya çıkaran koşul ve nedenlerin ayrıştırılabilmeleri karşılaştırma yoluyla olabilir.

Karşılaştırma yöntemi kullanarak yapılan bir araştırmada da, aynen laboratuvar ortamındaki gibi, bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde etkisi olup olmadığını araştırarak koşullar üretilmeye çalışılır. Ancak, burada laboratuvar ortamının ayarlamaları mümkün olmadığından, incelenecek olan olgunun ortaya çıktığı ve/veya çıkmadığı siyasal sistemler gözlemlenir. Bu durumda izlenebilecek olan iki temel yöntem olduğunu 19. yüzyıl düşünürlerinden John Stuart Mill ilk kez ortaya koymuştur. Mill önerdiği mantık süreçlerine karşılaştırmalı yöntem adını vermemiş ve birisine uyuşma yöntemi, diğerine de fark yöntemi adını vermiştir.

2

Karşılaştırma sayesinde kültür, toplum, ekonomi v.b. koşulların etkilerinden sadece bir veya birkaçını araştırma kapsamına alarak nasıl genel önermeler üretilebileceğini tanımlayabilme

Karşılaştırmalı Siyaset Olgusuna Kurumsal Yaklaşımlar

Karşılaştırmalı siyaset konusundaki ilk araştırmalar insanların mutluluğunu sağlayacak devlet yapısına ulaşmanın formülünü bulmak güdüsü ile yapılan kısmen normatif, kısmen pozitif önermelerden oluşan çalışmalardan oluşmuştur. Aristo'nun Politika adlı ünlü eseri bu tür bir arayışın ilk ürünlerinden olup pozitif yanı sıra daha ağır basan bir niteliktedir. Bu araştırmalardan ilk ciddi sapış N. Machiavelli (Makyavel) tarafından yazılmış olan, daha çok kamu yönetimi sanatı içeriğinde önermelerden oluşan, ancak farklı siyasal sistemler ve kültürlerde yapılan gözlemlerden derlenen Prens adlı kitaptır.

Karşılaştırmalı siyaset alanında deney yapmak olasılığı olmadığı için siyasal olgular, yapılar, gelişmeler gözlemlenerek deney benzeri koşulların varlığı saptanır ve gözlemlerin sınıflandırılmasıyla bu koşullar içinden neden-sonuç ilişkileri ayrıştırılabilir. Karşılaştırmalı siyaset konusunda geliştirilen kuramlar şöyle sıralanabilir: kurumsal-yapısalcılık, yapısal işlevsel yaklaşımlar, bağımlılık kuramı, kolektif eylem kuramı, yeni kurumsalcılık, konusal karşılaştırma kuramları ve karşılaştırmalı kamu politikalarıdır.

3

Farklı siyasal sistemlerin ne bakımdan ayrıldığını ve hangi bakımlardan benzediğini ve bunların arasındaki farkları açıklayabilme

Siyasal Sistemlerin Sınıflandırılması

Ulus-devletin örgütlenme biçimleri, temel kurumları, bu kurumların iç işleyişini belirleyen yazılı ve yazısız kurallar ile bu kurumların birbirleriyle ilişkileri siyasal rejimlerini oluşturur. Bir siyasal rejim parçası olduğu siyasal sistemdeki temel siyasal süreç, etkileşim ve davranışlara egemen olan kurallar bütünüdür. Yönetimi oluşturma şekli, yöneticilerin yönetme üslubu, yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkilerin içeriğine bakarak siyasal rejimleri sınıflandırılabilir. Yönetilenlerin yöneticilerin seçiminde etkili olabildiği, yönetenlerin kendilerini seçenlere periyodik olarak hesap verdiği, tekrar seçilmek için destek istediği, her siyasal karar alma mevkii için birden fazla ve değişik siyasal görüş, fikir veya çıkarları temsil eden adayların var olduğu rejime demokrasi denilmektedir. Bu koşulların olmadığı, fikir, örgütlenme, haber alma ve muhalefet özgürlüğünün kısıtlı olduğu veya hiç olmadığı rejimlere otoriter rejimler denilmektedir. Bu rejimlerde yönetenlerin siyasal yetkeleri belirlemeleri söz konusu değildir. Toplumdaki her yapının, kurumun (aileden okula, okuldan işyerine kadar) hükümet ve ajanları tarafından denetim altında tutulduğu, özgürlüklerin hiç olmadığı ve hatta rejim için tehdit olarak kabul edildiği rejimlere ise totaliter rejimler adı verilir.

Siyasal rejimler içinde buldukları siyasal sistemlerin ne ölçüde yerleşik kurum ve kurallara sahip olup olmadığına göre de farklı bir görüntü alırlar. Siyasal rejimin kuralları ve bunların işleminde etkili olan yapıları gerek siyasal yetkeler gerek yönetilenler gözünde itibar ve saygıya sahip, istikrarlı bir içerik gösterirlerse onlar kurumsallaşmış siyasal rejimler olarak kabul edilebilir. Buna bağlı olarak, her iki demokrasi tipinin içinde de parlamenter, başkanlık ve yarı başkanlık demokratik rejimleri gelişebilmektedir.

4

Çeşitli siyasal rejim, siyasal topluluk ve siyasal sistemlerin işleyişinde geçerli olan yapısal ve kurumsal farkları ayırt edebilme

Siyasal Sistemlerde İktidar Dağılımı

Karar alma sürecinde siyasal yapılar arasında karşılıklı etkileşimle ve hatta bağımlılıkla sağlanan bütünlüğe siyasal sistem denilmektedir. Çağdaş dünyadaki siyasal sistemlerin temel görüntüsü belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insan toplumu üzerinde fiziksel güç kullanma meşru tekeline sahip, karar alma erkini kullanan siyasal yetkeler ve kurumlar biçimindedir. Bir toprak parçasına (yurt) egemen olma iddiası genel kabul gören, o toprak üzerinde yaşayan insanların oluşturduğu topluma hükmetme erkini elinde tutan bir sisteme devlet adı verilmektedir. Devletin yurttaşları durumundaki bireylerin oluşturduğu bir arada yaşama alışkanlığı olan ve geleceği de paylaşma iradesi gösteren toplumlara ulus denilmektedir. Ulus-devletler aynı zamanda uluslararası ilişkilerin de temel öğelerinden birisini oluştururlar ve uluslararası hukuk açısından da birbirlerinin ulusal yurtları üzerindeki meşru güç tekeline sahip olarak kabul edildikleri sürece hukuki varlıklarını sürdürürler. Bu durumda çağdaş siyasal sistemler bir toprak ve onun üzerinde yaşayan ulusları yöneten hükümetler biçiminde örgütlenmiş olan devletlerden oluşurlar.

Siyasal sistemler güç kullanma tekelini meşru olarak ellerinde bulundurmaları suretiyle devlet haline gelseler bile, burada devletlerin farklı iktidar paylaşımı uygulamaları içine girdiklerini görüyoruz. Bu paylaşım her devlette görülen çeşitli kamu yönetimi katmanları arasında dikey olarak meşru iktidarın nasıl bölüneceği ile ilgili farklı kural ve uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Bu farklar genellikle devletlerin kuruluşunda yaşanan gelişmeler, kuruldukları tarihteki uluslararası sistemden kaynaklanan etkiler, siyasal kültürlerinin içerdiği özellikler göre farklılıklar gösterir. Siyasal sistemlerde iktidar dağılımı üniter devlet, konfederal devlet ve federal devlet olmak üzere üçe ayrılarak incelenebilir.

1 Karşılaştırmalı siyaset ile en yakından ilgili olan bilimsel yöntem hangisidir?

- A. İstatistik
- B. Gözlem
- C. Yapısalcılık
- D. Deney
- E. Yukarıdakilerin hepsi

2 John Stuart Mill tarafından önerilen fark yöntemi neyi bulmayı amaçlamaktadır?

- A. Karşılaştırmaların hepsinde doğru olan bir ilişki olduğunu
- B. Bir bağımsız değişkenin bir siyasal olgu ile ilişkili olduğunu
- C. Aslında her siyasal olgunun farklı devletlerde aynı olduğunu
- d. Koşullar ne olursa olsun, bir bağımsız değişkenin mutlaka var olduğunu
- E. Uyuşma yönteminin gerçekten var olup olmadığını

3 Gabriel Almond her siyasal sistemde aşağıdakilerden hangisinin var olduğunu ortaya koymuştur?

- A. Yapılarla işlevler arasında bir ilişki olmadığını bulmuştur.
- B. Yapılarla işlevler arasında aynı içerikte bir ilişki olması gerektiğini ispatlamıştır.
- C. Yapılar farklı da olsa aynı işlevlerin görüldüğünü ileri sürmüştür.
- D. İşlevlerin yapıları değiştirdiğini gözlemlemiştir.
- E. Yapısal karmaşıklığın gelişmeyle azalarak işlevlerin arttığını saptamıştır.

4 Adam Przeworski ve Henry Teune karşılaştırmalı siyasette evrensel önermelere ilişkin aşağıdakilerden hangisini ortaya koymuştur?

- A. Siyasette evrensel önermelere ulaşmanın olanaksız olduğunu göstermişlerdir.
- B. Siyasette evrensel önermelere ancak uzun süreli gözlem yoluyla ulaşılabileceğini önermişlerdir.
- C. Siyasette evrensel önermelere genel kuramlar aracılığıyla ulaşılabileceğini iddia etmişlerdir.
- D. Siyasette evrensel önermelere birbirine çok benzer sistemler içinde ortaya çıkan farklı siyasal olguları gözlemlemekle ulaşılabileceğini iddia etmişlerdir.
- E. birbirlerinden çok farklı sistemlerde aynı değişkenler arasında aynı ilişkilerin varlığının saptanmasıyla ulaşılabileceğini önermişlerdir.

5 John Stuart Mill'in uyuşum yöntemi önerisi ile aşağıdakilerden hangisini ortaya koymuştur?

- A. İki siyasal sistemdeki benzerliklerin ayrıştırılabileceği ilk kez ispatlanmıştır.
- B. Benzer etmenlerin koşulları sabit tutulurken, farklı olan tek bir olgunun değişmesi gözlenerek, ortaya çıkan bir siyasal olay üzerinde bu değişikliklerin etkisi saptanmaya çalışılmıştır.
- C. Benzer etmenlerin etkileri altında hareket eden değişkenlerin birbirleri üzerindeki farklı etkilerinin irdelenmesi mümkün olabilmiştir.
- D. Benzer etmenlerin değişmelerindeki farkların ortak etkisini dikkate alan bağımsız değişkenleri ayrıştırmamız mümkün olabilmiştir.
- E. Benzer siyasal sistemlerin nasıl farklı bağımsız ve bağımlı değişken ilişkilerine işaret edebilecekleri saptanmıştır.

6 Yeni kurumsalcı yaklaşım ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- A. Yapısal-kurumsalcılığın eksiklerini tamamlayarak Soğuk Savaş sonrası dünyadaki Batı hegemonyasını sürdürmek için tasarlanmıştır.
- B. Kurumların aslında yapılardan farklı birer organizma olarak varlığının olduğunu göstermek için geliştirilmiştir.
- C. Kurumların bireysel davranışı biçimlendiren teşvikler üretebildiği savına dayanmaktadır.
- D. Kurumların bireylerin siyasal davranışlarında tek etkili olan bağımsız değişken olduğunu gösteren çalışmalara yol açmıştır.
- E. Kurumların artık siyasal hayatta bir yerinin olmadığını ve tüm siyasetin bireylerin davranışlarına indirgenebileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

7 Ulus-devletlerde siyasetin gerçekleşmesinde etkili olan yazılı ve yazısız kuralların bütününe ne ad vermektediriz?

- A. Siyasal sistem
- B. Uluslararası ilişkiler
- C. Siyasal yaptırım
- D. Siyasal rejim
- E. Siyasal norm

8 Çağdaş demokrasilerin içeriğinin poliarşi olduğunu ifade etmek ne anlama gelmektedir?

- A. Çağdaş demokrasilerin sadece hakça ve özgür seçimlerle işbaşına gelen hükümetlerden ibaret olmadığı, aynı zamanda özgürlükler ve haklar rejimine de sahip oldukları anlamına gelmektedir
- B. Çağdaş demokrasilerin doğrudan demokrasi uygulamaları olan referandum gibi uygulamaları hayata geçirmeden saygınlık kazanamayacakları anlamına gelmektedir
- C. Çağdaş demokrasilerin çoğunluğa dayalı bir yönetim biçimi olarak çalışmalarının doğal hatta zorunlu olduğu anlamına gelmektedir
- D. Çağdaş demokrasilerin aslında temsili kurumlar aracılığıyla çalıştıklarından halkın kendi kendisini yönetmesinin artık imkansız hale geldiği anlamına gelmektedir
- E. Çağdaş demokrasilerin hükümetler sayesinde var olduğu anlamına gelmektedir

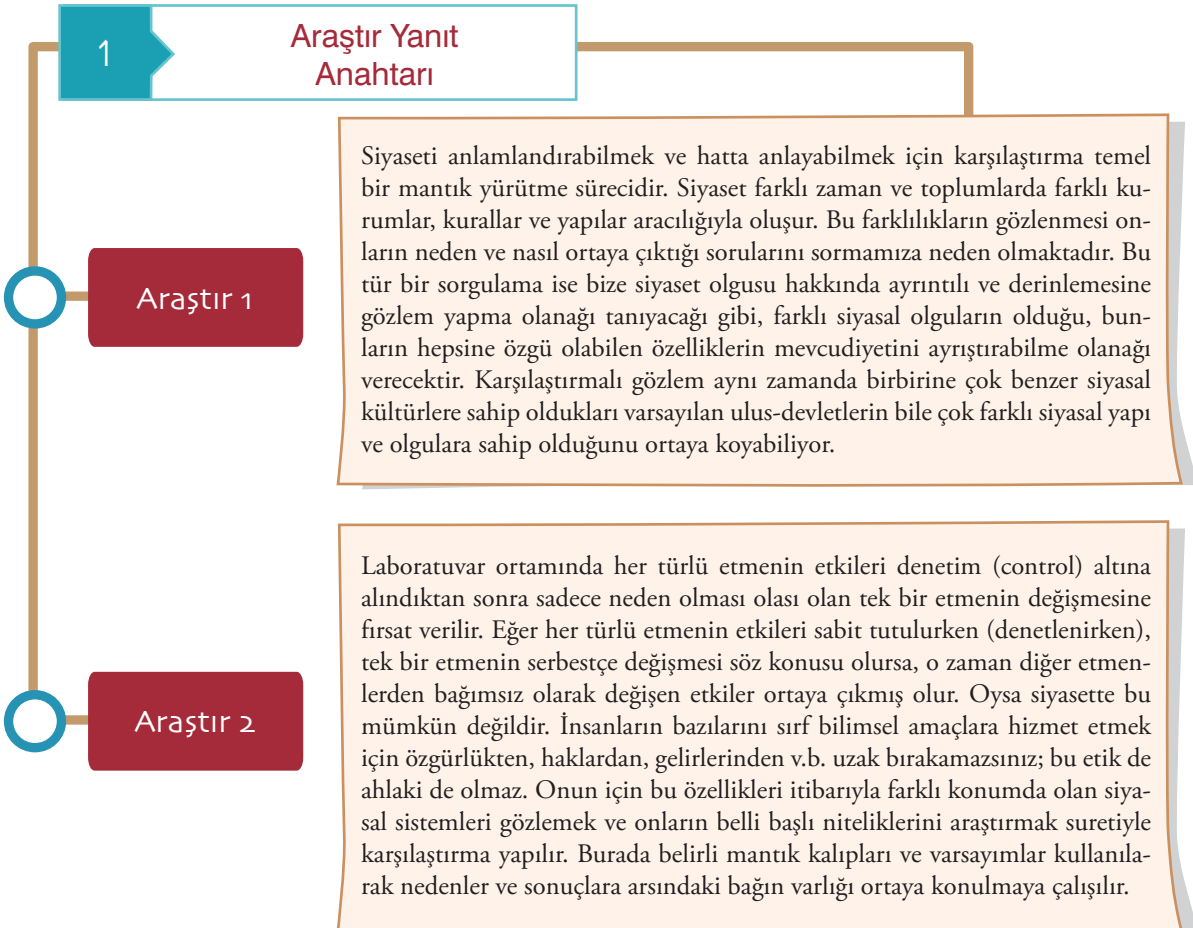
9 Derin toplumsal yarıklarla ayrılmış toplumlara uygulanan demokrasi tipine ne ad verilmektedir?

- A. Temsili Demokrasi
- B. Westminster Demokrasisi
- C. Oydışmacı Demokrasi
- D. Parlamenter Demokrasi
- E. Yarı-başkanlık Rejimi

10 Hükümetin gücünü sınırlamak için kurulan hükümet kuvvetlerinin eşit güçte olduğu ve birbirlerini denetleyip dengelediği siyasal rejime ne ad verilir?

- A. Başkanlık rejimi
- B. Yarı-başkanlık rejimi
- C. Başbakanlık rejimi
- D. Diktatörlük
- E. Poliarşi

1. D	Yanıtınız yanlış ise “Bir Yöntem Olarak Karşılaştırma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	6. C	Yanıtınız yanlış ise “Yeni Kurumsalcılık” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. B	Yanıtınız yanlış ise “Bir Yöntem Olarak Karşılaştırma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	7. D	Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Sistemlerin Sınıflandırılması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. C	Yanıtınız yanlış ise “Yapısal İşlevsel Yaklaşımlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	8. A	Yanıtınız yanlış ise “Demokrasiler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. E	Yanıtınız yanlış ise “Gözlem ve Önerme” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	9. C	Yanıtınız yanlış ise “Oydaşmacı Demokrasinin Parlamenter Rejimi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. B	Yanıtınız yanlış ise “Bir Yöntem Olarak Karşılaştırma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	10. A	Yanıtınız yanlış ise “Başkanlık Rejimi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

1

Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 3

Araştır 4

Yönetilenlerin yöneticilerin seçiminde etkili olabildiği, yönetenlerin kendilerini seçenlere periyodik olarak hesap verdiği, tekrar seçilmek için destek istediği, her siyasal karar alma mevkii için birden fazla ve değişik siyasal görüş, fikir veya çıkarları temsil eden adayların korkusuzca, hakça yarıştığı bir ortam söz konusuysa bu rejime demokrasi adını vermekteyiz.

Demokrasinin temel değerleri aynı anda hem özgürlük, hem eşitlik, hem de toplumsal dayanışmayı gerektirdiği ve bunların da birbirleriyle uyumsuzluk içinde olmaları dolayısıyla farklı toplumlarda farklı değerler ön plana alınarak demokrasi rejimleri oluşturduğundan farklı demokratik rejim tipleri oluşmaktadır. Eşitliği ve özellikle temsili demokraside eşit temsili vurgulayan demokrasiler çoğulcu (plüralist) içerikte ortaya çıkarken, özgürlükleri korumak için hesap verilebilirliği ön plana alan demokrasiler ise çoğunlukçu (majoritarian) içerikte kurgulanırlar.

Devletlerin kuruluşunda yaşanan gelişmeler, kuruldukları tarihteki uluslararası sistemden kaynaklanan etkiler, siyasal kültürlerinin içerdiği özellikler ve coğrafi büyüklük veya küçüklüklerine göre devletlerin dikey iktidar paylaşımı farklılıklar gösterir. Lüksemburg veya Uruguay gibi çok az nüfusa ve küçük bir yerleşim birimine sahip olan devletlerde federal bir yerinden yönetim yapısı kurmak makul de mümkün de değildir; onlar kaçınılmaz olarak üniter bir yapıda kurulmak ve yönetilmek durumundadırlar. Oysa, Rusya, Brezilya veya Kanada gibi devasa coğrafyaya sahip olan ülkelerin merkezi bir içerikte yönetilmesi hem mümkün hem de makul değildir.

Kaynakça

- Almond, G. A. ve Verba, S. (1963). *Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, (Princeton, New Jersey: Princeton University Pres.
- Almond, G. A. ve Powell, Jr., G. B. (1967). *Comparative Politics: A Developmental Approach*, Boston, Massachusetts: Little Brown and Co.
- Aristoteles (2001). *Politika*, (çeviren Mete Tunçay), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cardoso, F. H. ve Faletto, E. (1979). *Dependency and Development in Latin America*, Berkeley, California: California University Pres.
- Chilcote, Ronald H. (1994). *Theories of Comparative Politics: The Search for a Paradigm Reconsidered*, (2nd Ed.), Boulder, San Francisco, Oxford: Westview, ss. 3-118.
- Davies, J. C. (1962). "Towards a theory of revolution," *American Sociological Review*, vol. XXVII,; ss. 5—18.
- Dogan, Mattei ve Kazancigil, Ali (1994). *Comparing Nations: Concepts Strategies, Substance*, Oxford UK & Cambridge, Oxford, Blackwell.
- Dogan, M. ve Pelassy, D. (1990). *How to Compare Nations: Strategies in Comparative Politics*, Chatham, N. J., Chatham House Pub.
- Duverger, M. (1954). *Political Parties*, New York, New York: John Wiley.
- Easton, D. (1953). *The Political System*, New York, New York: Alfred A. Knopf.
- Holt, Robert T. ve Turner, John E. (1973). "Competing Paradigms in Comparative Politics" in Holt and Turner (der.) *The Methodology of Comparative Research*. New York, The Free Press.
- Huntington, S. P. (1968). *Political Order of Changing Societies*, New Haven, Connecticut: Yale University Press.

- Huntington, S. P. (1991). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman, Oklahoma: University of Oklahoma Press.
- Huntington, S. P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order*, New York, New York: Simon and Schuster.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Post Modernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Countries*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Lassman, P. and Spiers, R. (2002). *Weber: Politics Writings, Cambridge Texts in the History of Political Thought*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- King, G., Keohane, R. O. ve Verba, S. (1994). *Designing Social Inquiry*, Princeton, N.J., Princeton University Press.
- Landman, T. (2000). *Issues and Methods in Comparative Politics: An Introduction*, London, New York: Routledge.
- Lenski, G. ve Lenski, J. (1974). *Human Societies: An Introduction to Macrosociology*, (2. Baskı), New York, New York: McGraw Hill.
- Lijphart, A. (Eylül, 1971). "Comparative Politics and Comparative Method," *American Political Science Review*, vol. 65, no. 3.: ss. 682 - 693.
- Migdal, J. S. (1991). "A Model of State-Society Relations" in Howard J. Wiarda (ed.) *New Directions in Comparative Politics*, Boulder, San Francisco, Oxford, Westview Press), pp. 45-58, Mill, John S. (1959). *A System of Logic*, London, UK: Longman.
- Nettl, J. P. (Temmuz, 1968). "The State as a Conceptual Variable," *World Politics*, vol. 20, no. 4: ss. 559 - 592.
- Pennings, P., Keman, H. ve Kleinnijenhuis, J. (1999). *Doing Research in Political Science: An Introduction to Comparative Methods and Statistics*, London, Beverly Hills, Calif., Sage Publications.
- Peters, G. (1998). *Comparative Politics: Theory and Methods*, New York, New York University Press.
- Popper, K. (2002). *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*, London, UK: Routledge.
- Przeworski, A. and Teune, H. (1970). *The Logic of Comparative Social Inquiry*, New York, New York: John Wiley.
- Ragin. C. (1994). *Constructing Social Research*, Thousands Oaks, CA, Pine Forge Press.
- Riker, W. H. (1962). *The Theory of Political Coalitions*, New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- Riker, W. H. (1990). "Political Science and Rational Choice," in J. E. Alt and K. A. Shepsle (der.), *Perspectives on Positive Political Economy*, Cambridge, UK: Cambridge University Press, ss. 163 - 181.
- Rustow, D. A. ve Erickson, K. P. (eds.) (1991). *Comparative Political Dynamics: Global Research Perspectives*, New York, Harper Collins.
- Skocpol, T. (1979). *States and Social Revolution: A Comparative Analysis of France, Russia and China*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Skocpol, T ve Somers, M. (1980). "The Uses of Comparative History in Macro-social Theory" *Comparative Studies in Society and History*, vol. 22: 174-197.
- Skocpol, T. (1984). *Visions and Methods in Comparative in Historical Sociology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, C. (1984). *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons*, New York, Basic Books.
- Weber, M. (2001). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, (yeni çeviri ve giriş Stephen Kalberg), Chicago, Illinois: Roxbury Publishing Co.
- Wilson, J. Q. (1995). *Political Organizations*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Afrika Sosyal Barometreleri (Afrobarometer): <http://www.afrobarometer.org/>
- Asya Sosyal Barometreleri (Asian Barometer): www.asianbarometer.org/
- Birleşmiş Milletler Yayınları: <http://www.un.org/en/aboutun/index.shtml>.
- Dünya Değerler Araştırmaları (WVS): www.worldvaluessurvey.org.
- Latin Amerika Sosyal Barometreleri (Latino Barometro): www.latinobarometro.org/
- Uluslararası Sosyal Tarama Programı (ISSP): www.issp.org/

Bölüm 2

Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Parlamenter Rejim: Birleşik Krallık (Britanya)

öğrenme çıktıları

1 Britanya Siyasal Sisteminin Evrimi

- 1 Britanya'nın mevcut siyasal sisteminin özelliklerini açıklayabilme

3 Siyasal Kültür

- 3 Britanya'nın mevcut seçim ve parti sistemini, vatandaşların siyasete katılma süreçlerini açıklayabilme

2 Britanya Devlet Sistemi

- 2 Britanya'nın yasama üstünlüğü rejimini, parlamenter sistem uygulamasını oluşturan çoğunlukçu temsil fikrini ve üniter devlet uygulamasını değerlendirebilme

4 Politik İktisat

- 4 Britanya'nın bir ülke olarak son yıllardaki siyasi ve ekonomik gelişiminin arkasında yatan kamu politikaları, toplumsal değişim ve halen karşı karşıya olduğu ekonomik ve siyasal bunalımlar gibi konuları analiz edebilme

Anahtar Sözcükler: • Temsili Demokrasi • Birleşik Krallık • Parlamenter Demokrasi Rejimi • Üniter Devlet • Çift Parti Sistemi • Çoğunlukçu Seçim Sistemi • Merkezîyetçilik • Sosyal Refah Devleti

GİRİŞ

Birleşik Krallık (United Kingdom) endüstri devriminden beri dünya siyasetinin en belli başlı güçlerinden birisi olagelmış olan ve günümüzde de meşruti monarşi ile yönetilen bir devlettir. Özellikle 19. yüzyılda dünyanın en büyük imparatorluğunu oluşturan bu meşruti monarşi toprakları üzerinde güneşin batmadığı, yani yerkürenin hemen her tarafından sömürcülere sahip olan bir büyüklüğe ulaşmıştır. Britanya toprakları üzerinde İngiltere (England), İskoçya, (Scotland), Galler (Wales) ve Kuzey İrlanda (Ulster) olmak üzere dört bölgeden oluşan Birleşik Krallık, dünya dillerinin birçoğunda ve Türkçe’de de kısaca İngiltere olarak anılmaktadır. Hem endüstri devrimini ilk gerçekleştiren ülke olması, hem çağdaş temsili demokrasinin kendiliğinden ortaya çıktığı ilk topraklardan birisini oluşturması dolayısıyla Birleşik Krallık güçlü kökleri olan, doğal bir siyasal uygulama olarak demokrasiyi adeta bir siyasal hayat tarzı olarak yaşayan ve kendine özgü bir demokrasi modeline sahip olan bir devlettir. Bu bölümde Britanyalı’ların ürettiği yasama meclisi üstünlüğüne dayalı bir köklü (kurumsallaşmış) parlamenter siyasal rejim uygulaması olan Britanya siyasal sistemini inceleyeceğiz. Bu demokrasi uygulaması benzer siyasal sistemlere esin kaynağı olarak örneğin Hollanda, Belçika, İtalya, İsveç, Danimarka gibi Avrupa ülkelerinde, hem de Hindistan gibi İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlığına kavuşan eski sömürgelerindeki başarılı demokratik rejim uygulamalarına olanak sağlamıştır.

Aynı zamanda, on sekizinci yüzyılda İngiliz siyaseti iki önemli olaya kaynak teşkil etmiştir. İngiliz parlamenter demokrasi uygulaması henüz daha gelişme göstermeden mutlakiyetçi monarşi dönemi sonlarına doğru dünyadaki sömürgeleri arasından ilk bağımsızlık savaşı da Birleşik Krallığa karşı Amerikan kolonilerinde ilan edilmiş ve on sekizinci yüzyıl İngiliz rejiminin bir eleştirisi üzerine Başkanlık Rejimi ve onu belgeleştiren Amerika Birleşik Devletleri (ABD) anayasası oluşturulmuştur. 1748 yılında Manş Denizi’nin karşı kıyısındaki Fransa’da Baron de Montesquieu, Kanunların Ruhu adlı eserini yayınlayarak İngiltere’de hükümet kuvvetleri olan yasama, yürütme ve yargının birbirinden bağımsız oldukları ve bu yüzden bu ülkedeki siyasal uygulamaların Fransa’daki gibi baskıcı siyasal uygulamalara yol açmadığını savunmuştur. Daha sonraları, Britanya siyaseti ABD ile

hemen hemen aynı zamanda, on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında bugünkü siyasal partilerinin ilk örgütlenmelerine sahne olmuş, siyasal parti olgusu Britanya ve ABD’deki uygulamalarından dünyaya yayılmıştır. Zaten, arada bir bağımsızlık savaşı olmasına karşın Britanya ile ABD’nin ilişkileri aynı dili paylaşan benzer kültürel özellikleri olan iki demokrasinin özel yakınlığını koruyagelmıştır. Temsili demokrasinin temel kurumları olan yasama meclisi (Parliament) üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı, temsili demokrasi, siyasal parti gibi uygulamalarda öncü ve esin kaynağı bir siyasal sisteme sahip olan Britanya’da siyasetin nasıl oluştuğunu bu bölümde daha yakından inceleyeceğiz.

BRİTANYA SİYASAL SİSTEMİNİN EVRİMİ

Britanya Avrupa kıtasından Manş Denizi ile ayrılan, Kuzey Atlantik’te iki büyük ve çok sayıda küçük ada üzerine yayılmış bir ada devletidir. Birleşik Krallık tüm bu adaların toplamı olan 242,514 km² kadar bir alana sahiptir (UK 2004, 2003, 1). Ülke, Büyük Britanya adası üzerinde güneyde İngiltere (England), Kuzey’de İskoçya (Scotland), Batı’da Galler (Wales) ve ayrı bir ada olan İrlanda’nın kuzeyinde Kuzey İrlanda (Ulster) olarak dört büyük bölgeden oluşmuştur. 1800 yılında kabul edilen Birlik Yasası (Act of Union) ile Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland) (UK) adıyla resmen bugünkü devlet yapısını içerecek biçimde oluşturulmuştur (UK 2005, 2004, 1). İrlanda adasının büyük çoğunluğu eskiden Birleşik Krallığın sömürgesi olan ve 1926 yılında kendi kendini yönetmeye başlayan ve 1937’deyse bağımsız bir devlet haline gelen İrlanda Cumhuriyeti’ne aittir. Birleşik Krallığın başka bir kara komşusu yoktur. Doğu’da İskandinavya’dan Polonya, Almanya, Fransa, Portekiz ve İspanya’ya uzanan tüm Batı Avrupa devletleri ile deniz üzerinden ilişkileri çok eski tarihlerden beri mevcuttur ve halen de devam etmektedir. Batısında İrlanda Cumhuriyeti dışında İzlanda ve onun ötesinde ABD, Grönland ve halen dominyonu olan Kanada ile yakın ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkiler içerisinde.

Birleşik Krallık’ta son nüfus istatistiklerine göre 60.975.300 kişi yaşamaktadır (<http://www.statistics.gov.uk/STATBASE/Product.asp?vlnk=5399>). Bu nüfusun en yoğun olarak yaşadığı bölge Büyük

Britanya adasının İngiltere bölgesidir. Bol yağışlı bir iklimi olan İngiltere'nin ekonomik ilişkilerinde denizin ve deniz ticaret yollarının büyük önemi olagelmıştır. Gerek coğrafi konumu, gerek nüfus büyüklüğü, gerek yüzölçümü itibarıyla aslında Avrupa kıtasının bir köşesinde bulunan Birleşik Krallığın nasıl olup da dünyayı yöneten bir imparatorluğa dönüştüğünü anlamak ilk bakışta kolay değildir. Britanya'nın tarihine baktığımızda uzun yıllar boyunca Keltler (Celtics), Romalılar, Danimarkalılar (Vikingler) ve nihayet 11. yüzyılda bugünkü Fransa'nın batı kıyılarında hüküm süren Norman Kralı Fatih William (William the Conqueror) tarafından fethedildiğini görmekteyiz. Fazla bir direnişle karşılaşmayan bu güçler Büyük Britanya adalarını kolaylıkla ele geçirerek onun toprakları üzerinde egemen olmuşlardır. Bu istila ve fetihler adanın kuzeyindeki İskoç ve batısındaki Galya'yı ve Kuzey İrlanda'yı içermemişlerdir. Ancak, zamanla adanın güneyindeki İngiltere bölgesinin kralları İskoçya, Galler ve İrlanda'nın tamamını kılıç zoruyla egemenlikleri altına almışlardır.

Birleşik Krallık bir anlamda 1066'dan itibaren Norman (Frenk) lordları (toprak ağası şövalyeler) tarafından kurulmuş bir monarşidir. Bu nedenle de Manş Denizinin iki kıyısı arasındaki bağ uzun yıllar boyunca sürmüştür, Fransa ve Birleşik Krallığın birbirleri üzerinde egemenlik tesis etme mücadelesi 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar ve çok ciddi bir tehdit olan Alman devleti kurulup güçleninceye değin sürmüştür. Ancak, 16. yüzyılın başlarında İngiltere'de de etkili olmaya başlayan Reform hareketi Kral VIII. Henry'nin papayı siyasal güç mücadelesi yapan bir kral olarak kabul etmesi ve kendisini İngiltere Kilisesi'nin (Church of England) başı ilan etmesiyle sonuçlanmıştır. Böylece kurulan Anglikan Kilisesi Roma'daki Katolik Kilisesi ve Papa'ya karşı önemli bir güç olarak yükselmeye başlamıştır. VIII. Henry'nin Katolik Kilisesi'nin İngiltere'deki mallarına el koyması ile o zamanın tarım ekonomisinde büyük bir toprak sahibi olmasına ve önemli bir zenginliğe yol açmıştır. Bu serveti deniz kuvvetleri başta olmak üzere ordunun güçlenmesine harcamaya başlayan VIII. Henry gerek Fransız Krallığı, gerek onun müttefiki olan İskoçya Krallığı'nı savaşta yenerek Birleşik Krallığın bir güç olarak yükselmesini sağlamıştır (Elias, 2000, 277 - 289).

✓ Birleşik Krallık, güçlü bir deniz kuvvetine ve deniz ticaret filosuna sahip olduğu için güçlü bir sanayi ülkesi haline dönmüş ve Endüstri Devrimi'ni ilk gerçekleştiren devlet ve ekonomi haline gelmiştir.

Amerikan kıtasının 1492'de keşfi ile birlikte başlayan kıtanın istila ve yağması, Kuzey Atlantik ticaretini dünyanın egemen ticaret bölgesi haline getirmiş, deniz kuvvetleri giderek güçlenen İngiltere ise İspanya, Portekiz ve Fransız deniz kuvvetlerini yenerek Kuzey Atlantik ticaret bölgesinin temel gücü haline gelmiştir. 17. yüzyıldan itibaren gerek Büyük Britanya ve İrlanda'nın tamamını, gerek Kuzey Amerika, Hindistan ve Afrika'nın batı ve doğu bölgelerini egemenliği altına alan İngiltere, dünya ticaretine de egemen olmaya başlamıştır. Buharın enerji üretiminde kullanımında öncülük ederek daha hızlı deniz ulaşımını gerçekleştirmeyi başaran Birleşik Krallık hem güçlü bir deniz kuvvetine hem de deniz ticaret filosuna sahip olmuştur. Bu gelişmeler İngiltere başta olmak üzere Britanya'nın bir sanayi ülkesi haline dönmesine ve Endüstri Devrimini ilk gerçekleştiren devlet ve ekonomi haline gelmesine de olanak sağlamıştır. Endüstri'den elde ettiği ekonomik gücü, ordunun emrine veren Birleşik Krallık, deniz kuvvetlerinin tüm dünya denizlerinde başat güç haline gelmesiyle dünyanın en büyük İmparatorluğu'nu da kurmuştur.

Bu gelişmeler Britanya'nın Protestan (Anglikan) ve Katolik olarak farklı Hristiyan mezheplerine sahip olmasına, farklı etnik gruplardan oluşan adalara, Karayiplerden, Hindistan'dan, Afrika'dan gelen göçmenlerin yerleşmesiyle farklı ırklardan gelen Britanya vatandaşlarının da eklenmesini sağlamıştır. 1947'de Hindistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve hemen arkasından da Pakistan ve Hindistan'ın ayrılmasından sonra Britanya'ya göç eden Müslüman Hintli nüfus artmış ve bugün Birleşik Krallık Müslüman, Sih, Hindu ve Budist azınlıkları da barındıran, beyaz, siyah ve sarı ırktan azınlıklara sahip olan karmaşık kültürel yapıda bir topluma dönüşmüştür.

Dünya Savaşları, taşınmaları fevkalade zor olan bir mali külfeti imparatorlukların sırtına yüklemiştir. Yirminci yüzyılın Dünya Savaşları sonunda tüm imparatorluklar çökmüştür. Birleşik Krallık da bu gelişmeden payını almış ve İmparatorluğun geniş toprakları üzerinde çok sayıda bağımsız ulus-devlet ortaya çıkmıştır. Bu bağımsız devletlerle özel antlaşmalar yapan Birleşik Krallık, onları **Britanya Devletler Topluluğu** (*British Commonwealth*) olarak yeni bir statüde bütünleştirmiştir. Bu sayede Britanya'nın eski sömürgeleriyle özel ilişkileri ekonomik ve kültürel olarak yeniden tanımlanarak sürmüş, uluslararası siyasal ilişkiler de yeni bir içerikte devam etmiştir. Britanya'nın sömürgelerinde başarılı bir biçimde kültürel miras olarak bıraktığı İngiliz dili ve kültürü dünyada en fazla konuşulan dilin de İngilizce olmasında yardımcı olmuştur. Ancak, bu gelişmeler Britanya'nın 19. yüzyıldaki egemen dünya gücü konumunu ortadan kaldırmış, onun yerine ABD ve Rusya önemli güçler olarak yükselmiş ve bilahare ABD, Birleşik Krallığın oynadığı rolü 20. Yüzyılın ikinci yarısında üstlenmiştir.

✓ Yirminci yüzyılın Dünya Savaşları sonunda İmparatorluğun geniş toprakları üzerinde ortaya çıkan bağımsız devletlerle özel antlaşmalar yapan Birleşik Krallık onları **Britanya Devletler Topluluğu** (*British Commonwealth*) olarak yeni bir statüde bütünleştirmiştir.

Britanya'nın ekonomik gücü de 20. yüzyıl boyunca hızla azalmıştır. 1930'lar Dünya Krizinde ABD Britanya'yı ekonomik olarak geçmiştir. 20. yüzyılın sonuna kadar Britanya Fransa, Almanya, Japonya gibi ekonomiler tarafından geride bırakılarak, büyük ölçüde 1970'lerde keşfedilen Kuzey Denizi petrol gelirleri ve liberal bir piyasa ekonomisi uygulamalarına dayanarak ekonomisindeki çöküntüyü durdurabilmiştir. Bugün dünyanın finans kapital merkezlerinin en başında gelen başkenti Londra'ya sahip olan Britanya aynı zamanda G-7 ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üyesidir. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden birisi olan Birleşik Krallık eski sömürgesi ABD ile yakın uluslararası siyasal dayanışma içinde Kuzey Atlantik Antlaşması örgütü (NATO) kurucu üyesi olmuştur. Aynı zamanda Avrupa Konseyi'nin de kurucu üyesi olan Birleşik Krallık, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (daha sonraları Avrupa Birliği, AB) Fransa'nın uzun boylu direncini sonunda kırarak 1972'de tam üye olmuştur.

Öğrenme Çıktısı

1 Britanya'nın mevcut siyasal sisteminin özelliklerini açıklayabilme

Araştır 1

Britanya Siyasal Sistemi'nin evrimini iki kavram ile tanımlamaya çalışsanız bu kavramlar ne olurdu?

İlişkilendir

Endüstri Devrimi'nin neden ilk olarak İngiltere'de başladığını değerlendirin?

Anlat/Paylaş

Britanya Devletler Topluluğu'nun nasıl ortaya çıktığını anlatın.

Yaşamla İlişkilendir

İngiltere'de kraliyeti ayakta tutan nedir?

Romantizm, ihtişam, gelinlik vb gibi daha sürükleyici sohbet başlıklarının gerisinde kalsa da, “Demokrasinin beşiği kabul edilen bir ülkede, üstelik de 21. yüzyılda, monarşi nasıl oluyor da varlığını sürdürüyor?” sorusu hem İngiltere’de hem de dünyada bir kez daha sorulur oldu. Bu soruya verilebilecek en temel yanıt, İngiltere kamuoyunda ve dolayısıyla da siyasetinde aksi yönde güçlü bir talep olmaması, monarşi karşıtlarının onu kaldıracak bir girişime yeterli destek bulamaması galiba. Peki neden?

Uyum

İngiltere, parlamento ve monarşinin bu kadar uzun süre yan yana var olabildiği ender ülkelerdendir. Kuruluşundan itibaren geçen 300 yılda, parlamentonun yetkileri ve üstünlüğü hep artarken, monarşinininki geriledi. Bugün parlamentonun açılış töreni, bir yanıyla onun Kraliçe’nin parlamentosu olduğunu hatırlatan bir sembolizm içerse de, bir yanıyla seçilmişlerin üstünlüğünü ve belirleyiciliğini vurgular. Her şeyden önce okuduğu hükümet programı, Kraliçe’nin eline hükümet tarafından tutuşturulmuş bir metindir. Asıl vurgu ise törene yedirilmiştir. Kraliçe Lordlar Kamarası’ndaki yerini aldıktan sonra, Black Rod adlı temsilcisini vekilleri çağırması için Avam Kamarası’na yollar. Black Rod tam içeri girecekken Avam Kamarası’nın kapısı şiddetle yüzüne çarpılır. Kapıya elindeki asa ile vurduktan ve Kraliçe’nin talebini “nazık” bir şekilde aktardıktan sonra içeri alınır. “Avam”ın bağımsızlığı ve üstünlüğü yeterince vurgulanmıştır. Son olarak Black Rod’a birkaç laf atılır, kahkahalar yükselir ve çok da acele etmeden, Kraliçe’yi dinlemek için Lordlar Kamarası’na doğru yürümeye başlarlar.

Sembolik rol

Bu adetlerle her yasama yılının başında hatırlansa ve hatırlatılsa da, kraliyetin ülke yönetimindeki rolünün sembolik olduğu icra sürecinde de açıktır aslında. Kraliçe’nin bundan sonraki işlevi

önüne getirilen yasaları onaylamaktan ibarettir. Birçok gözlemciye göre, Kraliçe 2. Elizabeth yasaların ve çağın gereği olan bu sembolik rolüne sadık kalma konusunda, yasama faaliyetlerinin dışındaki alanlarda çok daha hassastır. Sadece siyasette değil, başka konularda da tartışma yaratacak bir şey söylememeye gösterdiği özen bilinir. Röportaj vermez, hayatını konu alan bir belgesel için bile kamera karşısına geçmez.

Eski güzel günlere özlem

Londra’da yayımlanan Evening News gazetesi 16 Ağustos 1923’te şu manşetle çıkar: Boş bir taht için bir İngiliz centilmeni aranıyor. Alt başlık da şöyledir: **Bir Kral aranıyor. İngiliz centilmeni olması tercih sebebidir.** Haber abartılı olsa da şaka değildir. Kendine bir kral arayan Arnavutluk hükümetidir. İngiliz centilmeni istenmesinin sebebi de, kısa süre önce kazanılan bağımsızlık için büyük mücadele veren İngiliz milletvekili Aubrey Herbert’a duyulan hayranlık ve vefadır. Krallık bir yanıyla, İngiltere’nin tüm dünyada hayranlık uyandırdığı geçmişinin ve o geçmişin mirasçısı olan aristokrasinin temsilcisidir. Ülke içindeki ayrıcalıklı konumunu 21. yüzyıla ve demokrasiye aykırı bulsalar bile, geniş halk kitlelerinin, İngiltere’nin dünyada eskisi gibi algılanmasını sağlayacak bir kurumun devamından gizli bir zevk alması doğal bulunur. Kraliyet de, düşünler ve türlü çeşit başka törenler vesilesiyle sunduğu vitrinle, bu hissi hem ülke içinde hem de dünyada canlı tutmayı başarır. 1860’larda Economist dergisinin editörlüğünü yapan Walter Bagehot’un dediği gibi, **“Krallıklar duygulara hitap ettikleri için hep güçlü, Cumhuriyetler ise akla hitap ettikleri için hep zayıf kalacaklardır.”**

KAYNAK: (http://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/04/110428_royalty_analysis.shtml?print=1) (28.11.2011)

BRİTANYA DEVLET SİSTEMİ

Birleşik Krallık halen bir monarşidir, ancak uzun yıllar süren evrim sonunda mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçmiştir. Bu süreç içerisinde Taç'ın (Crown) gücü azalarak bir devlet simgesi (timsali) haline dönüşmüştür. Halen kalıtsal olarak aile içinde en büyük evlada geçen Taç, şu anda Britanya tarihinin en uzun süreden beri görevde bulunan kraliçelerinden birisi olan Kraliçe II. Elizabeth tarafından taşınan bir görevdir. Onun tahttan feragati veya vefatı durumunda Galler Prensi (Prince of Wales) unvanını taşıyan aile üyesine geçmesi beklenmektedir. Taç'ın temel siyasal işlevi artık sadece Başbakan'ı atamak ve devleti temsil etmek, yani ulusal siyasal dayanışmanın simgesi olmaktan ibarettir. Diğer işlevleri, örneğin Anglikan Kilisesi'nin başı olmak, her Parlamento (yasama organı) açılışında hükümetin programını okumak, Başbakan'dan düzenli olarak siyasal gelişmeler hakkında bilgi almak gibi işlevlerinin içeriği siyasal etkiden arındırılmış bulunmaktadır. Hükümet programı iktidar partisinin de lideri olan Başbakan tarafından yazılmakta, Kraliçe tarafından Parlamento'da okunmaktadır. Kraliçe'nin Anglikan Kilisesi'nin başında gördüğü dini bir işlev yoktur. Başpiskopos statüsünde bir dini lider Kilise'nin dini işlevlerini yönetmektedir ve fiiliyatta (de facto) bu dini lider de Başbakan tarafından seçilmektedir. Taç'ın sahip olduğu ve VIII. Henry gibi güçlü Krallar tarafından fevkalade kanlı bir biçimde uygulanan siyasal karar alma hakkı, çeşitli ayaklanmalar ve 1648'deki bir savaş sonunda Kral II. Charles'ın yenilmesi gibi gelişmelerle Taç'tan alınarak yasama organı olan Parlamento'ya (Parliament) devredilmiştir. Bu süreç aynı zamanda yasama organının güçlenmesine ve zamanla Parlamento'nun alt meclisi olan Avam Kamarası'nın (House of Commons), üst meclis olan Lordlar Kamarası'nın da (House of Lords) yetkilerini ele geçirmesiyle halkın temsilcisi olarak seçilen Avam Kamarası çoğunluklarının eline geçmesiyle sonuçlanmıştır. Bu evrim 19. yüzyılın ilk yarısında büyük ölçüde tamamlanmıştır. Aynı zamanda İngiltere'de Endüstri Devrimi ile ortaya çıkan orta sınıfın da sigortacılık ve bankacılık sermayesine ve onun uzantısı olan sanayi kapitaline hükmetmeye başladığı andan itibaren tarım ekonomisinin egemenleri olan aristokrasinin de (Lordların da) gücü zayıflayarak orta sınıfa (burjuvaziye) boyun eğmesi söz konusu olmuştur. Lordlar Kamarası korunarak, tıpkı Taç gibi siyasal

gücü törpülenmek suretiyle daha çok bir simgeye dönüştürülmüş, fiilen Avam Kamarası Britanya'nın meşru siyasal karar alma mercii (yetkesi, authority) haline dönüşmüştür.

✓ Birleşik Krallık'ta gücü azalarak bir devlet simgesi (timsali) haline dönüşen Taç'ın temel siyasal işlevi artık sadece Başbakan'ı atamak ve devleti temsil etmek, yani ulusal siyasal dayanışmanın simgesi olmaktan ibarettir.

Britanya siyasetinin bu gelişmelerini içeren bir yazılı anayasaya Birleşik Krallık hiçbir zaman sahip olmamıştır. 19. yüzyılda Bagehot tarafından yazılmış olan *The English Constitution* (1867) adlı çalışma bu alandaki ilk derli toplu anlatımla Birleşik Krallık'ın siyasal rejimini betimleyen ve Amerikan başkanlık rejimi ile karşılaştıran bir içeriktir. Bugüne kadar da Bagehot'un bu çalışması Britanya siyasal rejimini anlamak için kullanılan temel eser işlevi görmüştür. Fransız düşünürleri ve onları izleyen Türk hukuk ve siyaset uzmanları bu anayasası'nın "yazısız" bir anayasa olarak mevcut olduğunu kabul etmişlerdir. Oysa, Britanya'nın yazılı veya yazısız bir anayasası olmamıştır. Ancak, 21. yüzyılın başında AB yargısı tarafından verilen kararların Britanya halkını ve hükümetini kapsamaması ile Britanya bir haklar katalogu (Bill of Rights) hazırlayarak kabul etmek gereğini duymuştur. Böylece Birleşik Krallık, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tarafı olmalarının ötesinde bir yazılı Haklar Beyannamesi'ne sahip olarak yazılı anayasa oluşturma yoluna girmiş bulunmaktadır. Britanya siyasal yönetim kültürü yazılı anayasa yerine Parlamento ve giderek Avam Kamarası'nın çıkarttığı yasalarla oluşan siyasal mevzuat, buna dayalı olarak doğan ve kök salan kurum, norm, mevzuat ve uygulamalara dayalı olarak yönetilen bir siyasal rejime sahip olmuştur.

Bu siyasal rejimin kökeninde belirgin bir temsili demokrasi anlayışı yatmaktadır. 17. yüzyıl liberal siyaset felsefesine kadar uzanan bu siyasal rejim uygulamasına göre halkın yönetimi onun seçtiği temsilcileri ile olur. Halkın yokluğunda halkı temsil etme yetkisi dürüst, hakça ve serbest yapılan seçimlerle tescil edilen temsilcileri heyeti eliyle ki, bu heyet de Avam Kamarası'ndan ibarettir, aynen halkın sahip olduğu siyasal erke ve yetkilere sahip

olarak karar alır. Yasama meclisi ile halk özdeş, yani mükemmelen tam ve ayındır. Devlet erki Britanya Parlamentosu'ndadır ve o yasama organında da halkın temsilcileri Avam Kamarasındadırlar. Zaten lordluk uzun zaman kalıtsal olarak aile içinde bir kuşaktan diğerine geçen bir görev niteliğinde sürmüştür. 1990'larda İşçi Partisi hükümeti bu tür kalıtsal lord unvanlıların sayısını azaltmış, Margaret Thatcher gibi büyük liyakate şayan olduğu düşünülen kişilere Taç tarafından verilen bireysel başarı ve liyakate dayalı Lordluk veya Lady'lik unvanına sahip olanların oranını arttırmıştır. Ancak, bunlar ne kadar devlete hizmet eden liyakat sahibi kişiler olarak tanımlansalar da, yine de halkın temsilcisi olmayıp Taç'ın ihsanına mazhar olmuş kimselerdir. Onun için fiiliyatta Britanya Parlamentosu'nda siyasal güç halkın temsilcilerinin oluşturduğu Avam Kamarasındadır.

✓ Britanya siyasal yönetim kültürü yazılı anayasa yerine *Parlamento* ve giderek *Avam Kamarası*'nin çıkarttığı yasalarla oluşan siyasal mevzuat, buna dayalı olarak doğan ve kök salan kurum, norm, mevzuat ve uygulamalara dayalı olarak yönetilen bir siyasal rejime sahip olmuştur.

Bu anlayışa göre oluşan siyasal rejimlere (anayasalara) yasama egemenliği rejimi adını vermekteyiz. Türkiye Cumhuriyeti'nin de, kuramsal olarak da olsa, kuruluşundan beri aynı siyasal anlayışı yansıtan yasama egemenliği esaslı anayasalarla yönetildiğini, bir anlamda Britanya siyasal geleneğinden etkilendiğini veya esinlendiğini ifade edebiliriz. Yasama üstünlüğü rejiminde meşru siyasal yetki sadece halkın temsilini mükemmel olarak gerçekleştirdiği varsayılan yasama kurumundadır. Britanya devletinin de kurumsal adresinin hukuken sonsal (nihai) karar alma yetkisini kullanan ve egemen meşru iktidar kurumu olarak Parlamento'dan ibaret olduğunu ifade edebiliriz.

Yasama

Britanya siyasetinin eğer bir özelliği yasama egemenliğine bağlı bir parlamenter demokrasi rejimi uygulamasıysa, diğer özelliği de bu parlamenter rejim uygulamasının dayandığı temel ilkenin **çoğunlukçuluk** (*majoritarianism*) ilkesi olmasıdır. Daha sonra göreceğimiz gibi, seçim sisteminin de

yardımla Britanya siyasetinde bir siyasal partinin tek başına seçimden sonra hükümeti kurması için gereken koşullar yaratılmaya çalışılmış ve 21. yüzyıla kadar da fazla bir tartışmaya yol açmadan bu ilkenin çalışması sağlanmıştır. Buna göre her seçime siyasal partiler başkanlarının seçimi kazanması durumunda başbakan olacağı ve yanındaki mesai arkadaşlarının da bakan olarak görev yapacakları varsayımı ile katılırlar. Yine siyasal partiler aynı anlayışın bir uzantısı olarak uygulayacakları politikaları içeren programlarını yayınladıklarında seçmene hangi politikaların hangi politikacılar tarafından uygulanacağını beyan etmiş olurlar. Seçmen de bu kişileri ve politikaları değerlendirerek oy kullanacağı varsayımıyla hareket eder. Bu durumda yapılan seçimler sonunda seçmenin ilk tercihi olan siyasal kadro ve politikaları seçilmiş ve bir dönem için ülkeyi yönetmek üzere Parlamento'nun Avam Kamarasındaki çoğunluğu oluşturmuş olurlar. Aynı zamanda ikinci en fazla oyu alan parti de ana muhalefet partisi olarak Avam Kamarasındaki yerini almış olur.

✓ Britanya siyasetinin bir özelliği yasama egemenliğine bağlı bir parlamenter demokrasi rejimi uygulaması, diğer özelliği ise bu parlamenter rejim uygulamasının dayandığı temel ilkenin **çoğunlukçuluk** (*majoritarianism*) ilkesi olmasıdır.

Britanya Parlamentosu'nun genel kurul salonunun mimarisi de bu tür bir çalışmayı yansıtacak biçimde düzenlenmiştir. Majesteleri'nin hükümeti olarak adlandırılan siyasal parti grubu birbirine paralel olarak oluşturulan sıralarda (bench) otururlar, onların karşısında da Majesteleri'nin muhalefeti aynı sıra düzeninde yerlerini alırlar. Bu durumda gerek iktidar gerek muhalefet partilerinin Majesteleri'ne sadık olduğu ve siyasal sistemin temel unsuru olan partiler oldukları da bir kez daha vurgulanmış olur. Genel Kurul'da iktidar ve muhalefet partileri birbirleri ile karşı karşıya ve yüz yüze yerlerini almış olurlar. Her iki grubun yanında ve ikisine de eşit mesafede Avam Kamarası'nın Başkanı (Speaker) yer alır. Başkan üyeler arasından oy çoğunluğu ile seçilir, deneyimli ve saygın bir üye olmasına özen gösterilen bir siyasal kişiliktir. Avam Kamarası'nın çalışmasını Başkan parlamenter çalışma geleneklerine ve teamüllere göre düzenler

ve yönetir. İktidar partisi sıralarının ilkinde (front bench) başbakan ve bakanlar otururlar ve bu sıraların Başkanlık kürsüsüne yakın olan kısmında büyüğe bir masa görüntüsünde bir kürsü bulunur. Başkan söz verdikçe Başbakan ve Bakanlar yerlerinden kalkarak bu kürsüye gelir ve gerekli konuşmaları yaparlar. Aynı kürsünün karşı tarafından da ana muhalefetin başkanı tam başbakanın karşısında ve en ön sırada oturur ve onun da yanında gölge bakanlar (shadow ministers) tabir edilen parti önde gelenleri yerlerini alırlar. Muhalefet parti grubunda da her bir iktidar partisi bakanına tekabül eden bir gölge bakan görev yapar. Eğer bir dahaki seçimde muhalefet partisi iktidara seçilirse, o gölge bakanın bu sefer Başbakan'ın Kabinesi'ndeki bakanlık koltuğunu dolduracağı varsayılır. Muhalefet de iktidar kadar politikaların içeriğine gölge bakanları aracılığıyla hakim bir konumdadır. Bunu da muhalefetin verdiği sözlü ve yazılı sorularla yaptığı yasama denetimleri sırasında görmek mümkündür.

✓ Britanya'nın meşru siyasal karar alma mercii (yetkesi, authority) fiilen Avam Kamarası'dır. Avam Kamarası'ndaki çoğunluk lideri Taç tarafından başbakan olarak atanır, ama görevini sürdürebilmesi için Parlamento'nun güvenoyuna sahip olmak zorundadır.

Britanya Parlamentosu'nun görevi sadece hükümeti kurmaktan ibaret değildir. Avam Kamarası'ndaki çoğunluk lideri Taç tarafından başbakan olarak atanır, ama görevini sürdürebilmesi için Parlamento'nun güvenoyuna sahip olmak zorundadır. Güvenoyu, başbakan atanıp kabinesini ve hükümet programını açıkladığında Avam Kamarası'ndaki oylama sonucunda verilir. Zaten çoğunluk parti grubunun başkanı olan başbakanın o gruptaki milletvekillerinden güvenoyu alamaması söz konusu değildir. Britanya parlamenter demokrasisinde yasama organındaki partiler disiplinli partilerdir. Her parti grubunu başında bulunan bir grup başkanı temsilcisi, ülkemizdeki adıyla grup başkan vekili (whip) her parti grubu üyesi milletvekilini yakından izler ve oy vereceği zaman onlara ne şekilde davranmaları gerektiğini anımsatır veya icabında ikazla oy vermeleri için gerekli teşvikte bulunur. Britanya Avam Kamarası'nda standart oylama uygulaması milletvekillerinin evet veya hayır anlamı taşıyan kapılardan yürüyüp geçmeleri sure-

tiyle olur. Onun için her milletvekilinin ne yönde oy kullandığı veya oylamada bulunup bulunmadığını saptamak kolaydır. Başkan vekilinin ikazlarına karşın oylamaya katılmayan veya partinin istediğinden farklı oy kullanan milletvekilleri whip tarafından disipline tabi tutulur. Bu uygulamada partiden ihraç edilmek gibi cezalar da mevcuttur ki, bu durumda o milletvekilinin siyasal kredisi yok olduğundan başka siyasal partilerde göreve devam etmesi imkansızca yakın bir zorluktur. Seçildiği partiden atılan bir milletvekilinin seçmen gözünde de itibarı ve güvenilirliği kalmadığı için bir daha seçilmesi de hemen hemen olanaksızdır. Buna karşın buldukları siyasal partinin ideolojisinde ve uygulamalarında sapma olduğu savıyla onu eleştiren ve o partiden ayrılıp kendi görüşlerine uyan bir ideolojik konumu bulunan başka bir partiyi kuran veya böyle bir partiye katılan milletvekillerine rastlanmıştır. Bu durumda ise siyasal kredinin tamamen zarar görmediği ve milletvekilinin seçilebilirliğinin sürdüğü de göze çarpmaktadır.

Güvenoyu aynı zamanda iktidarı denetim işle- vi de görür. Özellikle bazı hassas politik tercihlerin konu olduğu durumlarda milletvekilleri seçim çevrelerinden ağır baskı altında kalabilmektedir. O zaman partinin önde gelenlerinin veya başbakanın belirli bir yasa taslağında ısrar etmesi Avam Kamarası'nın arka sıralarında oturan çoğu yeni milletvekili olan parti grubu üyelerinin çok sayıda veya topluca ayak diremesine neden olabilir. İktidar partisi içinden gelen bu tür bir direnme bir anlamda güvenoyunun kaybedilmesi olarak yorumlanır. Buna Britanya siyasetinde arka sıraların isyanı (back bench revolt) denmektedir ki, bu tür bir direnme genellikle başbakanın hem parti başkanlığı hem de başbakanlık koltuğunu kaybetmesine yol açar.

Avam Kamarası'nın önemli bir işlevinin iktidarın denetlenmesi olduğu açıktır. Bu amaçla güvenoyu dışında yazılı ve sözlü soru sormak ve bu sorulara başbakan ve bakanların yanıt vermesi esası sıkı sıkıya uygulanmaktadır. Britanya Avam Kamarası'nda bir başbakanın kendisine sorulan soruları savaştırmaması, yanıtlamaması, yanıtları geciktirmesi gibi uygulamalar iktidar partisine ciddi kredi ve oy kaybettiren sonuçlar doğurmaktadır. Kritik soru seansları Britanya medyası tarafından yayınlandığından seçmenin de bu denetim sürecini izlemesi söz konusudur. Onun için hükümetin bu konuda vereceği yanıtlar kritik içeriktedir. Örne-

ğin, Irak'ta 2003 yılında ABD işgaline destek veren Britanya Başbakanı Tony Blair'in Pârlamento'da yaptığı ve sonra medyada tekrar ettiği açıklamaların temelsiz olduğu duyusunun yaygınlaşması hem seçmenlerin protestolarına hem de Başbakan'ın so-ruşturmaya hedef olmasına yol açmıştır.

Yürütme

Britanya siyasetinde hukuken, yürütme yasa-madan bağımsızdır. Ancak, fiilen hem yürütmenin en etkili kurumu olan başbakanlık hem de Avam Kamarası çoğunluğu tek bir kişinin denetiminde olduğundan adeta her iki hükümet gücünün bir-birine kaynaşması söz konusudur. Onun için baş-bakanlık kurumunda muazzam bir iktidar birikimi (temerküzü) oluşmakta, parlamenter rejim adeta bir “başbakanlık rejimi” olarak çalışmaktadır. Bu durumda, fiilen yasama ve yürütme bağımsızlığı bir hayli kuramsal bir içerikte kalmaktadır. Yürüt- me başbakan ve onun Taç'tan devralmış olduğu ka- binesi ki, orada da harcama gücü olan bakanlıklar bulunmaktadır, tarafından yönetilir. Britanya siste- minde Bakanlık görevinin uygulamada uzun süreli olmadığı, çoğu bakanın ortalama bir yıldan daha az bir süre görevinde kaldığı da bir gerçektir. Bu duruma karşılık, Bakanlık bürolarında çalışan bü- rokratlar (civil servants) çok uzun birer kariyer ve itibar sahibidirler. Bakanlıklar idari bakımdan sü- rekli arz eden müsteşarlıklar (under secretariat) tarafından yönetilirler. Bakanlık müsteşarları siya- sal iktidarın değişimiyle göreve gelmez ve görevle- rini kaybetmezler. Liyakatle (merit) hizmet ettikleri sürece iktidar olan partinin değil, Birleşik Krallık- ın çıkarlarına hizmet ederler. Onun için bu rolü oynayan kişilere sürekliliğe vurgu yapmak üzere daimi müsteşar olarak Türkçe'ye çevirebileceğimiz “permanent secretaries” adı verilmiştir. Kuvvetli hukuki gerekçeleri olmadan hiçbir daimi müsteşar görevden alınamaz ve alınmaz. Bu tür bir davra- nış aşırı partizanlık olarak algılandığı için söz ko- nusu başbakan veya bakanın olduğu kadar iktidar partisinin de seçmen gözündeki kredisi fevkalade zarar görebilir. Bu nedenle kamu personeli kendi kariyer ilkeleri, normları ve kültürleri içinde par- tizan tehditlerden varestedirler. Britanya tabii bu noktaya kolay gelmemiştir. Uzun yıllar süren ve ciddi partizanlık uygulamalarından sonra kamu bürokrasisini yozlaşmadan korumak için bu tür bir özerklik Britanya'da kabul edilmiş, liyakatli bürok- rat yetiştirme ve özerk olarak çalıştırma konusunda

seçilmiş siyasi seçkinler arasında genel bir siyasi uzlaşmaya varılmıştır. Bu düzenlemede başbakan ve bakanlar bürokratlarından aldıkları hizmete güven- mek, bürokratlar da siyasi efendilerinden aldıkları desteğe itibar etmek durumundadırlar. Kamu bü- rokrasisinin siyasi iktidara istediği uzman destek, bilgi ve hizmeti vermesi ilke olarak kabul edilmekle birlikte, kamu bürokrasisinin de bu hizmeti verir- ken Birleşik Krallık'ın çıkarlarını savunacağı genel kabul görmekte, aksine davranışlar da hoşgörü ile karşılanmamaktadır.

✓ İngiltere'de aslında Parlamento çatısı altında toplanan yasama, yürütme ve üst yargı, yir- mi birinci yüzyılda, biraz da AB'nin etkisiyle kurumsal olarak ayrılıp yasama tasarruflarının anayasaya uygunluk denetimini yapmaya baş- layarak yasama egemenliği ilkesini bir hayli zayıflatmış bulunmaktadır.

Kamu yönetimi açısından bakıldığında yasa- ma üstünlüğü ilkesi özellikle kamu siyasalarının (public policy) üretilmesi ve uygulanmasında pek dikkate alınmaz. Hükümetin siyasaları dış politika- dan savunmaya, güvenlikten enerjiye, ekonomiden eğitime kadar uzanan bir alanda kamu bürokrasisi ve baskı grupları arasında sürdürülen düzenli ve sürekli temas, görüşme, bilgi ve fikir alışverişi ve pazarlıklar aracılığıyla Başbakanlığın ve genel an- lamda hükümet binalarının bulunduğu mekanda yürütülmektedir. *Whitehall* adı verilen hükümet bürolarının bulunduğu bu semt İngiliz kamu yö- netiminin mutfağı konumundadır. Burada iş ve endüstri temsilcileri, işçi temsilcileri ve bakanlık temsilcilerinin oldukça gayri resmi ve pek çoğu aynı okullardan yetişmiş olmanın verdiği yakınlık içerisinde sürdürülen (İngilizcesiyle old boy net- works) düzenli temasları Britanya'daki kamu siya- setinin içeriğini her sektör için belirler. Parlamento bu kararların odağında olmayıp, hükümet tasarıla- rı olarak önüne gelen yasa tasarılarını tartışmak ve parti disiplini içinde onamakta devrededir.

Yargı

Britanya parlamenter demokratik rejiminde yargı da, yasama ve yürütmeden bağımsız bir ko- numdadır. Ancak, yakın zamana kadar üst yargı veya en yüksek temyiz mahkemesi olarak kabul

edebileceğimiz bir işlevi Lordlar Kamarası'ndaki Hukuk Lordları (Law Lords) görmekteydi. Bu mahkeme ayrıca parlamenterlerin yargılanmasında da ilk aşama mahkemesi olarak görev yapmaktaydı. Bu durum 2005'de çıkan bir yasayla değişmiş ve Hukuk Lordları Lordlar Kamarası'nın dışında Birleşik Krallık Yüce Mahkemesi (The Supreme Court of the United Kingdom) adıyla yeni bir en üst temyiz mahkemesi ve anayasa mahkemesine dönüştürülmüş ve 2010'dan itibaren de Parlamento dışında çalışmaya başlamıştır. Bu yolla üst yargı tamamen yasama meclisi dışına hem işlev hem de mekan olarak taşınmış ve anayasa yargısı anlamında bir üst yargı makamı oluşturulmuştur. Daha önceki mevcut olmayan yasama erkinin kullanımında anayasaya uygunluğun denetiminin yargı tarafından yapılmasının da önü açılmış bulunmaktadır. Böylece İngiltere'de aslında Parlamento çatısı altında toplanan yasama, yürütme ve üst yargı, yirmi birinci yüzyılda, biraz da AB'nin etkisiyle kurumsal olarak ayrılıp yasama tasarruflarının anayasaya uygunluk denetimini yapmaya başlayarak yasama egemenliği ilkesi bir hayli zayıflatılmış bulunmaktadır. Bu arada Britanya AB hukuk sistemini ve Avrupa Konseyi'nin İnsan Hakları Konvansiyonu'nu kabul ederek, yasamanın değiştiremeyeceği bir dizi hukuk normunu da hukuk sistemine dahil etmiş bulunmaktadır. Artık Parlamentosu'nun çıkardığı yasalar bu Avrupa insan hakları antlaşmalarına da uygun olmak zorunluluğu altına girdiğinden, Britanya'da uygulanan yasama üstünlüğü anlayışı daha da törpülenmiş bulunmaktadır.

✓ Britanya'da 2005'de çıkan bir yasayla Hukuk Lordları Lordlar Kamarası'nın dışında *Birleşik Krallık Yüce Mahkemesi* (The Supreme Court of the United Kingdom) adıyla yeni bir en üst temyiz mahkemesi ve anayasa mahkemesine dönüştürülmüş ve 2010'dan itibaren de Parlamento dışında çalışmaya başlamıştır.

Demokrasi Modeli Olarak Britanya Parlamenter Rejimi

Bazen siyaset bilimi yazınında *Westminster Demokrasisi* diye anılan siyasal rejimin içeriği yukarıdaki anlatımda ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu rejimin temel dayanaklarının dokuz noktada toplanabileceğini A. Lijphart (1984, 4 - 6) önermiştir: 1. Yürütme gücü tek bir parti ve onun oluşturduğu

bakanlar kurulunda (kabine) toplanmaktadır. 2. Yürütme ve yasama yakın bir ilişki içinde olup neredeyse kaynaşmıştır. 3. Yasama organı iki meclisten oluşmuş olmakla birlikte halkın seçtiği alt meclis hemen tüm siyasal iktidarı elinde bulundurmaktadır (asimetrik meclis ilişkisi). 4. Bu sistem biri iktidar birisi de ana muhalefet rolü oynayan iki büyük partiden oluşan bir parti sistemi sayesinde çalışır. 5. Bu iki partililik toplumu oluşturan bireyleri birbirinden ayıran tek bir toplumsal fay hattına sahip olduğunda ki, (bu ayırım Britanya'da sosyo-ekonomik bir ayırım olan sınıfsal farklılıklardan ibarettir), işlerlik kazanır. 6. Çoğunluk oyunu kazanan aday veya siyasal partinin seçimi kazandığı anlayışına göre düzenlenen bir seçim sistemi iki partili sistemi güçlü kılmaktadır. 7. Britanya hükümeti üniter ve merkezîyetçi bir yapıya sahiptir. 8. Britanya'nın çok yakın zamana kadar anayasası yoktur. Yerleşik adetler, normlar, geleneklerden oluşan hukuk uygulamaları Bagehot'un 1867'de öne sürdüğü gibi adeta yazısız bir anayasa olarak kabul edilmiştir. Bu durum Parlamento üstünlüğünün uygulanmasının bir sonucudur. Yazılı bir anayasa ve anayasa yargısı yasamanın tabi olacağı sınırlamalar getirir. Oysa Parlamento'nun üstünlüğü ilkesine göre çalışan sistemde yasamanın sınırları yoktur. Yasama kurumu istediği gibi karar alır ve aldığı kararlar yasal olarak bağlayıcı ve halkın yokluğunda onların temsilcileri tarafından alınan kararlar olduğundan halkın kararları ile özdeş ve demokratik olarak da meşrudur. Bu durumda anayasaya gerek yoktur. 9. Yasama organı her durumda gerekli olan kararı alıp yasal düzenlemeyi özgürce yapacak konumda olduğundan yazılı bir metin olarak anayasa üretmek yoluna gidilmemiştir. Mutlak bir temsili demokrasi uygulaması biçiminde olan Westminster demokrasisinde siyasal iktidar Parlamento'da, daha doğrusu Avam Kamarası'nda toplanmış olduğu için doğrudan demokrasi uygulamalarına hiç yer vermez.

✓ Westminster Demokrasisi diye anılan siyasal rejimde Yasama kurumu istediği gibi karar alır ve aldığı kararlar yasal olarak bağlayıcı ve halkın yokluğunda onların temsilcileri tarafından alınan kararlar olduğundan halkın kararları ile özdeş ve demokratik olarak da meşrudur.

Üniter Devlet ve Siyasal Evrim

Bu temel özellikleriyle Westminster demokrasisi on dokuzuncu yüzyılın başından Britanya'nın ilk olarak Galler ve İskoçya'ya iktidar devri ile ilgili olarak yaptığı 1973 tarihli referanduma kadar devam etmiştir. Birleşik Krallık iki yıl sonra da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üye olduktan sonra üyelik konusunda çıkan tartışmaları sonlandırmak için istişari (consultative) bir referandum yaparak bu halk oylamasını iyice yerleşik hale getirmiştir. Bu referandumlar aslında Westminster demokrasisinin temel ilkelerini sarsan bir içerikte değildir, çünkü yasal olarak bağlayıcı değildir. 1975 referandumundan evet yerine hayır oyları daha çok çıksa AET'deki üyeliğin devam edip etmeyeceğini hiç kimse bilemeyecektir. Ancak bu referandumun ardından 1979 ve 1997 yıllarında, merkezdeki yetkilerin bir kısmının İskoçya'ya ve Galler'e devrine ilişkin iki referandum daha yapılmış, bunu Galler'de 4 Mart 2011 referandumunu izlemiştir. Bu referandumların sonucunda da Britanya Parlamentosu'nun çıkarttığı yasalarla İskoç ve Galler ulusal meclisleri kurularak birçok konuda bu meclislere yasa yapma yetkisi devredilmiştir. 5 Mayıs 2011 tarihinde de Britanya seçim sistemini daha temsili hale dönüştürecek bir seçim sistemi olan Alternatif Oy uygulamasına geçip geçmemek için bir referandum daha yapmıştır. Alternatif oy teklifi, oy verenlerin %70'e yakını tarafından reddedilmiş olmakla birlikte yasama egemenliği ilkesi bir kez daha göz ardı edilmiştir (<http://www.bbc.-co.uk/news/uk-politics-13297573>).

Bu arada 2000'li yıllarda Londra büyük şehir belediye başkanını da halkoyu ile seçme ilkesini kabul eden Britanya Parlamentosu yerinden yönetime daha fazla olanak tanımaya başlamıştır. Böylece merkezîyetçi devlet örgütlenmesi de yerini adem-i merkezîyetçi (yerinden yönetim) ilkelerine göre düzenlenmiş bir uygulamaya terk etmeye başlamıştır. Bu gelişmeler Westminster demokrasisinin mutlak temsili demokrasi özelliğini büyük ölçüde yitirmeye başladığını göstermektedir.

Britanya Parlamentosu artık iktidarı kuramsal olarak da tekelinde buldurmeyen, anayasa yargısının denetimine tabi, referandumlarla yönetimi çok sık olmasa da kabul eden ve bazı konular itibarıyla halk adına ve halk olarak karar alma yetkisine sahip olmadığını teyit eden bir konumdadır. Böylece Britanya siyasal sistemi anayasasız yasama egemenliğinden yazılı anayasası olan sınırlı, dengeli ve denetimli hükümet biçimine doğru evrim içerisinde olan bir demokrasi rejimine sahiptir.

✓ Britanya siyasal sistemi anayasasız yasama egemenliğinden yazılı anayasası olan sınırlı, dengeli ve denetimli hükümet biçimine doğru evrim içerisinde olan bir demokrasi rejimine sahiptir.

Öğrenme Çıktısı

2 Britanya'nın yasama üstünlüğü rejimini, parlamenter sistem uygulamasını oluşturan çoğunlukçu temsil fikrini ve üniter devlet uygulamasını değerlendirebilme

Araştır 2

Britanya'da siyasal rejimin en önemli bileşeni olan anayasanın temel özellikleri nelerdir?

İlişkilendir

Birleşik Krallığın neden hiçbir zaman yazılı bir anayasası olmamıştır?

Anlat/Paylaş

Birleşik Krallığın siyasal rejimine zaman zaman başbakanlık rejimi dendiği de olmuştur. Bu tür bir ifade kullanmaya niye gerek duyulmuştur?

SIYASAL KÜLTÜR

Britanya'nın siyasal kültürü endüstri-ötesi (post-industrial), sosyal sınıfların bireyin siyasal kimliğini derinden etkilediği, ancak giderek daha fazla Britanya Devletler Topluluğu'ndan gelen bireylerle kültürel karmaşıklık gösteren bir toplumun Westminster demokrasisi ile etkileşimi sonucunda üretilmiş olan bir içeriktedir. Son yıllarda etnik ve dini farklılıklar yüzünden ortaya çıkan çok kültürlü (multi-cultural) görüntüye karşın Britanya siyasal kültürü, temsili demokrasi kurumları olan Parlamento, ulusal ölçekte örgütlenmiş siyasal partiler, çok sayıda ve yine siyasal olarak örgütlenmiş ekonomik ve sosyal çıkar grubu ve çoğunlukçu bir mantıkla düzenlenen seçim sistemi etrafında oluşmuştur.

Siyasal Partiler ve Parti Sistemi

Britanya siyasal partilerinden ikisinin uzun geçmişleri vardır. Muhafazakâr Parti'nin (Conservative Party) kökleri Britanya Parlamentosu içinde Tory adıyla anılan ve aristokrat kökeninden gelen çok sayıda parlamenter barındıran bir grubun on sekizinci yüzyılda güçlü bir hizip olarak ortaya çıkmasına kadar uzanır. 1980'lerin sonunda Sosyal Demokratlarla birleştikten sonra adını Liberal Demokrasi Partisi (Liberal Democracy Party) olarak değiştiren Liberal Parti de benzer olarak aynı dönemlerde Britanya Parlamentosu içinde örgütlenen burjuva (orta sınıf) kökenli Whig adıyla anılan parlamenter hizbin on dokuzuncu yüzyıl içinde Parlamento dışında da ulusal çapta örgütlenmesiyle ortaya çıkmıştır. İşçi Partisi (Labour Party) ise işçi sendikalarının birliğinin (Trade Union Congress - TUC) büyük desteği ile işçi sınıfını temsil eden siyasal parti örgütü olarak aristokrasinin Muhafazakâr Partisi ile burjuvazinin Liberal Partisi'ne karşı kurulmuş olan bir partidir. Kökleri on dokuzuncu yüzyıla uzanmakla birlikte bugünkü adıyla kuruluşu yirminci yüzyıldadır ve 1920'lerden itibaren Britanya siyasal hayatında ağırlık kazanmış olan İşçi Partisi ilk kez tek başına 1945'ten sonra iktidara gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Britanya siyaseti Muhafazakâr Parti ile İşçi Partisi arasında geçen bir rekabet ortamı olarak görülebilir. Ancak, 2010 yılında yapılan seçimlerden güçlenerek çıkan Liberal Demokratlar, Muhafazakâr Parti'nin tek başına iktidara gelebilecek sayıda parlamento sandalyesi kazanamaması üzerine onlarla

bir koalisyon kurarak nerdeyse bir yüzyıl sonra tekrar iktidara gelebilmişlerdir. Ancak, 2011 yerel seçimleri ve seçim sistemini değiştirmeyi öneren referandumu kaybetmeleri, özellikle Liberal Demokratların müthiş oy kaybına uğramasıyla koalisyon hükümetinin de zorlanmasına yol açmıştır (<http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-13297573>). Bu koalisyon hükümetini de Westminster demokrasisinin değişen içeriğinin bir başka tezahürü olarak kabul edebiliriz.

✓ Britanya siyasal kültürü, temsili demokrasi kurumları olan Parlamento, ulusal ölçekte örgütlenmiş siyasal partiler, çok sayıda ve yine siyasal olarak örgütlenmiş ekonomik ve sosyal çıkar grubu ve çoğunlukçu bir mantıkla düzenlenen seçim sistemi etrafında oluşmuştur.

Muhafazakâr Parti genellikle aristokrat veya diğer üst sınıf İngiliz liderlere sahip olmasına karşın alt sınıfların da oyunu almayı beceren, pek ideolojik bir görüntü vermeyen, piyasa ekonomisi uygulamalarını savunan ve AB karşıtı bir parti görünümündedir. Büyük mali olanaklara, iyi eğitim görmüş liderlere, zamanın koşullarına göre değişebilen ideolojik bir özelliğe sahip olan Muhafazakârlar yirminci yüzyıldan beri Britanya'nın en başarılı siyasal partilerinden birisini oluşturmuşlardır. Britanya toplumundaki katı sınıf ayrımlarını aşarak alt ve orta sınıfların da oyunu alma becerisini gösteren Muhafazakâr Parti, 1997 - 2010 arasında olduğu gibi uzun süreli muhalefete düşse de, geri gelip iktidara geçmeyi başaran canlı bir örgüt yapısına sahiptir.

Liberaller ise uzun süredir Britanya'nın üçüncü partisi konumundadırlar. 1980'lerde İşçi Partisi'nden ayrılan ve kendi Sosyal Demokrat Partileri'ni kurup seçim yarışlarında başarılı olmayan Sosyal Demokratlarla 1987'de birleştiklerinden beri Liberal Demokratlar üçüncü parti konumlarını sadece koruyabilmişlerdir. Bunu biraz da İşçi Partisi'nin iktidara geldiği 1997'den itibaren izlediği iktisadi, eğitim ve sağlık gibi sosyal politikalarındaki başarıları sağlamıştır. Liberal Demokratların İşçi Partisi'ni ekarte edebilmesi için gereken eleştirileri yapacak pek bir alan bulamayan Liberal Demokratlar, İşçi Partili Başbakan Tony Blair'in Irak'taki savaşa katılma kararına karşı çıkışları ve son yıllarda Britanya ekonomisinin girdiği mali kriz yüzünden oy kazanabilmişlerdir. 2010 yılı Bri-

tanya seçimleri Liberal Demokrat'ların oy kazanmaları kadar İşçi Partisi'nin başkanı ve Başbakan Gordon Brown'ın kaybı olarak da görülebilir.

✓ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Britanya siyaseti *Muhafazakâr Parti* ile *İşçi Partisi* arasında geçen bir rekabet ortamında şekillenmektedir.

İşçi Partisi diğer iki partiye göre daha farklı bir geçmişten gelmektedir. Tory ve Whig'ler Parlamento'nun içinden çıkan "sistem partileri" olarak ifade edilebilirler. Oysa İşçi Partisi, Parlamento dışından büyük bir mücadele ile önce on dokuzuncu yüzyılda oy verme hakkını elde eden, sonra yirminci yüzyıl başlarında farklı ve birçoğu da köktenci (radical) olan sendikaların birleşmesiyle kurulmuş olan bir "sistem dışı" parti geçmişine sahiptir. İdeolojik köktenciliklerini çok uzun bir süreçte yumuşatarak sosyal demokrat, solcu bir parti özelliği taşımaya başlamıştır. İşçi sınıfının partisi olma iddiasına karşın tüm işçi sınıfının, özellikle beyaz yakalı ofis çalışanlarının oylarının çoğunu Muhafazakâr Parti ile paylaşmak zorunda kalmıştır. Mavi yakalı, kol gücü ile çalışan ve sayıları giderek azalan işçiler arasında daha popüler olmasına karşın İşçi Partisi onların da tamamının oyunu alamamış, onların da küçük bir kısmının oylarını Muhafazakâr Parti'yle paylaşmıştır. İşçi partisinin TUC ile olan ilişkileri her zaman ciddi ideolojik çalkantılar içinde olmasına yol açmıştır. Bu zaman zaman partiden ayrılmalara yol açtığı gibi, partinin ideolojik görünümünü zamana uyarlayarak (adaptation) seçim yarışında öne geçmesini de zorlamıştır. Ancak, buna rağmen Tony Blair başkanlığında bir Yeni İşçi hareketi ve ideolojisi (New Labour) ortaya konarak 1979'dan beri süren Muhafazakâr Parti iktidarı 1997'de sonlandırılabilmiştir.

Britanya'da bunların dışında yerel olarak güçlü olan çeşitli partiler vardır. İskoçya'da Scottish National Party (İskoç Ulusal Partisi, SNP), İngiltere'de British National Party (Britanya Ulusal Partisi, BNP), Galler'de Plaid Cymru (Party of Wales - Gallerin Partisi) ve Kuzey İrlanda'da (Ulster) Katolik İrlandalıların Sinn Féin (Sadece Bizler Partisi) ile Protestanların Ulster Unionist Party (Kuzey İrlanda Birlik Partisi) gibi siyasal partiler de mevcuttur. Yerel siyasal hayatta ve 1990'ların sonundaki yetki devrinden sonra Britanya'yı oluşturan bölge-

lerde güç kazanan bu partiler, Britanya siyasetinde ve özellikle Parlamento'da çok az sayıda temsil edilmekte veya hiç temsil edilememektedirler. Bunlar genellikle yerel milliyetçi kuruluşlar olup, örneğin bunlardan Britanya Ulusal Partisi göçmen ve Müslüman düşmanı bir aşırı ulusalcı programa sahiptir. 2011 bölgesel seçimlerinden büyük bir başarı ile İskoçya'da çoğunluk desteğini alan ayrılıkçı SNP ilk kez İskoç Parlamentosu'nda çoğunluğu ele geçirmiştir. Birkaç yıl içinde bağımsızlık için referanduma gitmeyi hedeflediği düşünülen SNP'nin yaratacağı yeni durum Britanya'da daha büyük değişikliklere de yol açabilecek gibi görünmektedir. Dolayısıyla, küçük partiler ancak yerel düzeyde başarılı olsalar da ulusal düzeyde büyük değişiklikleri zorlayabilecek yetenektedirler.

✓ Britanya'da dar bölgede (tek Parlamento sandalyesinden oluşan seçim çevresinde) çok sayıda partili ya da bağımsız adayın girdiği seçim yarışında en fazla oyu alan, yani tek bir oy farkıyla da olsa önde olan aday seçimi kazanır.

Seçim Sistemi

Britanya'da uygulanan seçim sistemi tipik bir çoğunluk sistemi uygulaması olan ipi ilk göğüsleyenin kazandığı (first-past-the-post, FPTP) adeta atletizm yarışı içeriğinde olan bir sistemdir. Bu uygulamada dar bölgede (tek Parlamento sandalyesinden oluşan seçim çevresinde) çok sayıda partili ya da bağımsız adayın girdiği seçim yarışında en fazla oyu alan, yani tek bir oy farkıyla da olsa önde olan aday seçimi kazanır. Çoğunluk seçim sistemi uygulamada çokluk, yani en fazla oyu alan adayın kazandığı bir niteliğe dönüşür. Böylece bir partinin adayının kazanması için o seçim çevresinde oyların basit çoğunluğunu (%50 + 1 oy) alması gerekmez, sadece en fazla oyu alması, bu oy miktarı ve yüzdesi ne kadar düşük olursa olsun yeterlidir. Bu durumda zaman zaman gayet düşük oranda oy alan bir aday en fazla oyu aldığı için o seçim çevresini temsil etmeye hak kazanmaktadır. Bu içerikte ve oyların çoğunun heba olduğu ve seçim çevrelerinde yaşayan seçmenin çoğunluğunu her zaman temsil etmeyen milletvekilleri uygulaması Britanya'da iki yüzyıldan fazla süreyle uygulanmaktadır. Bu sistemin amacı seçim biter bitmez kimlerin sandalye kazandığının hızlı ve tartışma götürmeyecek biçimde belli olmasıdır. Bu yolla,

hangi partinin en çok sandalyeye sahip olarak Parlamento çoğunluğunu sağladığı kolayca ve genellikle belli olur. Bu koşullarda hükümet genellikle bir tek parti tarafından kurulan bir parti hükümeti olacaktır. Buna rağmen 2010 yılı seçimlerinde hiçbir parti tek başına sandalyelerin çoğunu kazanamamış ve dolayısıyla Britanya koalisyon hükümeti ile yönetilmeye başlanmıştır. Muhafazakâr - Liberal Demokrat koalisyon hükümetinin kuruluş anlaşmasında seçim sistemini çoğunluk sisteminden uzaklaştıracak ve daha temsili yapacak bir uygulama olan Alternatif Oy sistemine geçilebilmesi için bir referandum yapılması kararlaştırılmış ve 5 Mayıs 2011'de gerçekleştirilen bu referandumdan değişiklik lehine bir sonuç çıkmamıştır.

dikkat

Bir siyasal partinin tek başına kurmak hakkını kazandığı hükümette **parti hükümeti**, birden fazla, iki veya daha çok siyasal partinin bir arada kurduğu hükümete ise **koalisyon hükümeti** adını veriyoruz. Örneğin, Türkiye'de 2011 genel seçimleri sonrasında AKP tarafından kurulmuş olan hükümet parti hükümetiydi. Oysa 1999 genel seçimleri sonrasında DSP - ANAP - MHP tarafından kurulmuş olan hükümet ise koalisyon hükümetiydi. Britanya'da da 2005 seçimleri sonrasında kurulan İşçi Partisi hükümeti parti hükümetiydi. Oysa 2010 genel seçimleri sonrasında Muhafazakâr - Liberal Demokrat Partiler tarafından kurulan hükümet ise koalisyon hükümetiydi.

Seçimler ve Siyasal Sonuçları

Britanya siyasal hayatında demokratik hayatın bir unsuru olarak seçimlerin çok uzun bir geçmişi vardır. Ancak, gelir, sınıf, cinsiyet gibi kısıtların tamamen kaldırılarak kitlesel siyasete geçilmesi yirminci yüzyıla kadar sürmüştür. İşçi sınıfı on dokuzuncu yüzyılın sonunda, kadınlar ise 1920'lerden itibaren seçme ve seçilme haklarını elde etmişlerdir.

Bu gelişmelere karşın seçim sistemi esas itibarıyla çoğunlukçu bir içerikte ve aynı kalmıştır. Dar bölge (tek Parlamento sandalyesinin olduğu) seçim çevrelerinde en fazla oyu alan adayın seçimi kazandığı (first-past-the-post) uygulaması 2010 genel seçimlerine kadar değişmeksizin uygulanmıştır. Ancak, seçim çevreleri on dokuzuncu yüzyıldan itibaren sürekli olarak sınır değişikliğine uğramıştır. İktidara geçen siyasal partilerin gayretlerini seçim çevrelerinin sınırlarını değiştirerek kendi adaylarına daha çok oy vermeye eğilimli olanların yaşadıkları çevreler üretmek olduğunu görmekteyiz. Bu durum, en fazla oy alan iki siyasal partiye zaman zaman aldıkları oya oranla daha fazla Parlamento sandalyesi kazanma olanağı sunarken, üçüncü ve daha geriden gelen partiler ise sistematik olarak aldıkları oyun çok altında sandalye kazanma sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır. Örneğin, 1981 - 1955 yılları arasında Liberal Parti, Britanya Avam Kamarasında aldığı oy oranının çok altında kalan oranda sandalyeye sahip olabilmştir (John G. Grumm, *Midwest Journal of Political Science*, 1958: 361). Oysa 1945 seçimlerinde İşçi Partisi % 47,8 oranında oyla % 61,5 sandalyeye sahip olabilmştir, 1951 yılındaysa oy oranı % 48,8 olduğu halde sandalye oranı % 47,2'de kalmıştır (Grumm, 1958: 361). Bu farklılıklar seçim çevrelerinin niteliğine göre oy toplamının seçim çevrelerine dağılımına göre yarattığı bir etkidir. Belirli bölgelerde toplanan oylar oy oranını yükseltse bile seçilen aday sayısını arttırmamaktadır. Bir adayın bir seçim çevresinde %1 oyla veya bir tek oyla seçimi kazanması ile %30 farkla veya binlerce oy farkla seçimi kazanması sandalye sayısı açısından hiçbir fark yaratmamaktadır. Bir seçim çevresinde kazanmaya yetecek oydan daha fazlası o partinin aldığı ulusal oy oranını kabartmakta, ama Parlamento sandalyesinin sayısını arttırmamaktadır. Bu durumda seçim çevrelerini iyi ayarlayabilen siyasal parti, daha az fakat iyi dağılmış toplam oyla daha fazla sandalyeye sahip olabilmektedir. Örneğin, İşçi Partisi 1929'da % 37 oyla sandalyelerin % 46,8'ini kazanabilmiştir (Grumm, 1958: 361, ayrıca bakınız Tablo 1). Ancak 2015 Parlamento seçimlerinde hemen hemen aynı oranda oyla (%36,8) Muhafazakâr Parti seçimlerinde 330 sandalye ve Meclis başkanı hariç 11 sandalye farkla, onbir partinin yer aldığı Parlamento'nun Avam Kamarası'nda tek başına çoğunluğu kazanmayı başarmıştır (<http://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/CBP-7186>).

2015 seçimlerden muzaffer olarak çıkan Muhafazakâr Parti hükümeti Avrupa Birliği (AB) ile Şubat 2016'da Euro bölgesinde olmayan AB üyesi ülkelerin tek piyasa koşullarının korunması, kırtasiyenin azaltılması, Britanya'nın daha yakın AB ilişkilerine zorlanmaması ve AB'den Birleşik Krallığa gelen göçmenlerin sayısının kısıtlanması ağırlıklı görüşmeler sürdürmüştür. Bu konularda Şubat sonunda AB ile anlaşan Muhafazakâr Parti hükümeti 22 Şubat 2016'da 23 Haziran 2016 tarihinde yapılacak bir referandum ile Birleşik Krallığın AB üyeliğini devam ettirmek veya AB'nin Lizbon Antlaşması'nın 50. maddesini uygulayarak iki yıl içinde AB üyeliğinden çekilmek üzere bir referanduma gitmek için Parlamento'ya yasa teklifi sunmuştur. Kabul edilen bu teklife göre yapılan referandumda AB'den ayrılma taraftarları %51,89 oyla çoğunluğu oluşturmuşlardır. Muhafazakâr Parti'nin lideri ve Başbakan David Cameron bu sonuç üzerine istifa etmiş, yerine yapılan parti içi seçimlerde Bayan Theresa May lider olarak seçilmiştir. Başbakan May AB ile görüşmeleri yürütecek yeni bir kabine kurmuş ve AB'den ayrılma konusunda çalışmış olan Muhafazakâr Parti milletvekillerinden bazılarını bu görüşmeleri sürdürecektik bakanlıklara atamıştır. AB ile Birleşik Krallık hükümeti arasında sürdürülen ön görüşmeler çerçevesinde Britanya Parlamento'sunda alınan bir kararla AB'den çıkmak için AB'nin Lizbon Antlaşması'nın 50. Maddesi 29 Mart 2017'de uygulamaya konulmuştur. Bunun neticesinde Haziran 2017'de başlayan bir süreçle en fazla iki yıl sürecek olan görüşmeler sonunda varılacak bir anlaşmaya göre Birleşik Krallık en geç 2019 yılında AB'den ayrılma kararı almıştır. Hiçbir anlaşmaya varılması mümkün olmasa bile Birleşik Krallığın üyeliği 2019 yılının Mart ayında sona erecektir. Bu durumda yapılacak görüşmelerde kendi elini şahsen güçlendirmek isteyen ve bunun için halktan destek aldığını kanıtlamayı hedefleyen Başbakan May 8 Haziran 2017'de yeni bir erken seçim kararı alınması için Britanya Parlamentosundan onay alarak erken seçim ilan etmiştir. O tarihte yapılan kamuoyu yoklamaları da Başbakan'ın partisi olan Muhafazakâr Parti'nin kendisine en yakın olan ana muhalefet partisi olan İşçi Partisi'nden 20 puan kadar ileride olduğunu göstermekteydi. Dolayısıyla Başbakan May Parlamento'daki parti grubunun büyüklüğünü artırarak yüz kadar fazla sandalyeye sahip olmak suretiyle istikrarlı ve güçlü bir siyasal ortamda etkili karar verici olarak AB ile olan görüşmeleri yönetmeyi hedeflemiştir (bakınız <http://www.bbc.com/news/election-2017-40176349>).

Ancak, 8 Haziran 2017 seçimlerinde aldığı oy ve oy oranı 2015'e göre %5,5 kadar artarak %42,4'e ulaşmasına karşın, İşçi Partisi'nin oyundaki daha büyük artışla İşçi Partisi'nin %40,5 oranında oy almasıyla Muhafazakârlar 650 sandalyeli Parlamento'da 318 sandalye alarak çoğunluğu kaybetmiştir (Bakınız Tablo 2.1).

dikkat

Britanya 1970'lerde AB'ne üye olduktan kısa bir süre sonra, Başbakan Margaret Thatcher zamanında (1986) AB'deki demokrasi standartlarının demokrasinin beşiği olarak addedilen Britanya'dan daha düşük olması savıyla AB'nden çeşitli ayrıcalıklar talep etmeye başlamıştır. Britanya, İsviçre, Hollanda, ABD, Fransa, Belçika ile birlikte çağdaş dünyadaki ilk demokrasilerdendir. Bunlar arasında Britanya çoğunlukçu demokrasinin kurucu modelini teşkil ettiğinden bu iddia doğru olarak kabul edilebilir. Ancak, AB muktesabatının her üye devlete eşit olarak uygulanması keyfiyetini ortadan kaldıracak bir ayrıcalık Britanya'ya uygulanamazdı. Zamanla Britanya'da AB yargısından gelen kararlarla bazı sosyal hakların uygulanma zorunluluğunun doğması, serbest dolaşımın başta Polonya ve Romanya gibi ülkeler ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinden göçmenlerin Britanya'da çalışmaya başlamaları halk arasında bazı kültürel duyarlılıklara yol açmıştır. Bu duyarlılıkları sömüren sağ ideolojik akımlar zamanla Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (*UK Independence Party* – UKIP) gibi partilere de dönüştürerek seçmenleri seferber etmeye başlamıştır. UKIP özellikle Muhafazakâr Parti'nin oylarını kendisine çekerek ona zarar vermeye başlayınca Muhafazakâr Parti daha sağa kayarak onun söylemini benimsemeye ve onun gibi AB karşıtı, göçmen duyarlılıkları olan, çok kültürlülüğe tepkili bir milletvekili kitlesini de içinde barındırmaya başlamıştır. Böylece Muhafazakâr Parti hem AB yanlıları (*Europhiles*), hem de AB karşıtları (*Euroscptics*) denilen iki hizbe sahip olmuştur. Başbakan David Cameron 2015 seçimlerinden sonra halktan aldığı desteğe ve kendi gücüne (*mandate*) güvenerek bir yeni AB antlaşması çerçevesinde AB üyeliği konusunda bir referandum yaparak AB karşıtlarını parti içinde marjinalleştirilmeye veya susturmaya gayret etmiş, ancak söz konusu referandumdan AB'den ayrılma taraftarları çoğunluğu elde edince de istifa ederek yeni bir sürecin başlamasına vesile olmuştur.

Britanya'da uygulanan çoğunlukçu, en fazla oy alan adayın tek sandalyeli seçim çevrelerindeki seçimleri kazandığı seçim sisteminde, bir siyasal partinin oy dağılımındaki duruma ve seçim çevrelerinin coğrafi sınırlarının nasıl çizildiğine göre sadece % 36 – 37 gibi bir oy oranıyla dahi Avam Kamarası sandalyelerinin çoğunluğunu eline geçirmesi mümkün olabilmektedir. Aynı zamanda oy dağılımındaki durumun değişmesiyle iktidar ve ana muhalefet partileri arasındaki oy oranı farkı azaldığında % 42,4 oy alan aynı parti tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa erişemeyebilmektedir. Bu durumda da tıpkı 2010 ve 2017 yıllarında olduğu gibi ortaya Britanya'da "askıda kalan parlamento" (*hung parliament*) adıyla anılan bir durum çıkmakta ve parti hükümeti oluşturulamamakta, yerine koalisyon hükümeti ile yola devam edilmektedir. Bir dahaki seçime kadar 2017 yazından itibaren Britanya'da ya koalisyon hükümeti ya da azınlık parti hükümeti ile yönetim söz konusu olacaktır. Nitekim 13 Haziran 2017'de Muhafazakar Parti, Demokratik Birlikçi Parti (Democratic Unionist Party – DUP, Kuzey İrlanda'danını (*Ulster*) Protestan Milliyetçi Partisi) ile koalisyon kurma temaslarına başlamıştır.

İngiliz seçimlerinin çoğunlukçu kuralları büyük bir çoğunlukla tek bir siyasal partinin yalnız başına iktidara gelmesini sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında görülen koalisyon hükümeti 1974'te bir kez daha ortaya çıkmak zorunda kalmış ve nihayet 2010 seçimlerinden sonra da bir koalisyon hükümeti kurulmak zorunda kalmıştır. Yirminci yüzyılın başından 2010 yılındaki son genel seçimlere kadar bu ender koalisyon uygulamaları dışında sadece parti hükümeti egemen olmuştur. 2017 seçimlerinden sonra da aynı durum ortaya çıkmıştır. Üstelik nadiren aynı parti iki seçimden fazla iktidarda kalabilmiştir. Üç kez üst üste iktidarda kalma ender görülmekle birlikte dört kez üst üste seçim kazanan bir siyasal parti olmamıştır. Bu durumda iki siyasal parti ki, yirminci yüzyılın başından itibaren bu partiler Muhafazakar ve İşçi Partileri olmuşlardır, iktidar ve ana muhalefet konumlarını kendi aralarında değiştirerek Birleşik Krallığı yönetmişlerdir. Onun için Britanya'daki temsili demokrasinin parti sistemine çift parti sistemi (*two – party / bi-party system*) adı verilmektedir. İki partiden birisinin bir seçimde iktidara geçme eğiliminde olduğu, seçimi kaybeden partinin de en fazla iki - üç seçim sonra

iktidar olma beklentisinin olduğu sistemlere çift parti sistemi adı verilir. Bu sistemin en önemli örneklerinden birisini Britanya'daki sistem oluşturur.

Britanya'da seçimler sadece Parlamento seçimlerinden ibaret değildir. Yerel seçimler giderek önem kazanmaktadır. Ancak, yasama üstünlüğüne dayalı temsili demokraside yeri olmayan referandum uygulamalarının da Britanya'da yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren yaygınlaşmaya başladığını gözlemlemekteyiz. Britanya, 8 Mart 1973'te Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'tan ayrılıp ayrılmaması konusunda başlayan ve 23 Haziran 2016'da da Birleşik Krallığın Avrupa Birliği (AB)'nden ayrılıp ayrılmaması konusunda ve katılan seçmenlerin %51.89'u oranında ayrılma yanlısı bir oyla sonuçlanan on iki adet referandum yaşamıştır (<http://www.parliament.uk/get-involved/elections/referendums-held-in-the-uk/>). Bu durumda, artık Britanya'nın temel örneğini oluşturduğu yasama üstünlüğüne dayalı temsili demokrasi modelinin yavaş yavaş oydaşmacı demokrasi modeline has, doğrudan halkın tercihini içeren uygulamalara meyletmekte olduğunu söyleyebiliriz. Üst yargının yasama organı dışında örgütlenerek yasamayı dışarıdan denetleyen bağımsız bir anayasa yargısına doğru evrim göstermesi de Britanya siyasetindeki değişimin bir diğer işaretidir. Britanya'da referandumların yaygınlaşmasıyla adeta halkın dördüncü bir kuvvet olarak yasama – yürütme – yargı üçlemesinin yanında belirginleşmesi de bu değişim görüntüsünü kuvvetlendirmektedir. Sadece sınıf farklarının egemen olduğu toplumsal ayrımın yanı sıra deri rengi (ırk), din, cinsiyet, etnik ve benzeri kültürel ayrışmaların da belirmesiyle seçmen oyunun parçalanması, Britanya'daki yasama üstünlüğü ilkesine bağlı siyasal rejimin artık iyice değişmeye başladığının bir diğer işaretidir. Bu gelişmeleri Britanya'nın, Avrupa Birliği'nden gelen etkilerle bir yazılı haklar kataloğunu kabul ederek yazılı bir anayasa yapımına doğru evrilmesi de desteklemektedir. AB'nden ayrılma referandumuna ve o yöndeki kararlı gidişe karşın Birleşik Krallık anayasal konulardaki yazılı bir metin oluşturma ve yazılı bir anayasa ile yönetilmeye doğru evrim göstermektedir. Bu durumda temsili demokrasi modellerinin Avrupa'da tek bir örneğe doğru gelişmekte olduğu da düşünülebilir. Ancak, böyle bir savı ileri sürebilmek için henüz zamanın erken olduğunu da görmekteyiz.

Tablo 2.1 Birleşik Krallık: Genel Seçimler (1918-2017)

Seçim Tarihi	Muhafazakâr Parti (%)	İşçi Partisi (%)	Liberal/Liberal Demokrat Parti (%)	Diğer Partiler (%)
1918	38,40	20,90	25,90	14,90
1922	38,20	29,50	28,90	3,40
1923	37,90	30,50	29,60	2,10
1924	47,20	33	17,60	2,20
1929	38,20	37	23,40	1,40
1931	60,70	30,70	6,80	1,70
1935	53,50	37,90	6,50	2,10
1945	39,70	47,70	9	3,60
1950	43,30	46,10	9,10	1,50
1951	48	48,80	2,60	0,70
1955	49,60	46,40	2,70	1,30
1959	49,40	43,80	5,90	1
1964	43,30	44,10	11,20	1,40
1966	41,90	47,90	8,50	1,70
1970	46,40	43	7,50	3,20
1974 Şubat	37,80	37,20	19,30	5,80
1974 Ekim	35,70	39,30	18,30	6,70
1979	43,90	36,90	13,80	5,40
1983	42,40	27,60	25,40	4,60
1987	42,20	30,80	22,60	4,40
1992	41,90	34,40	17,80	5,80
1997	30,70	43,20	16,80	9,30
2001	31,70	40,70	18,30	9,40
2005	32,40	35,20	22	10,40
2010	36	29	23	12
2015	36,9	30,4	7,9	24,8
2017	42,4	40,5	7,4	9,7

Kaynaklar: <http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp2004/rp04-061.pdf> ve

<http://www.parliament.uk/business/publications/research/key-issues-for-the-new-parliament/the-new-parliament/general-election/>; <http://www.politicsresources.net/area/uk/uktable.htm>; <http://www.bbc.com/news/election/2017/results>

Bu tartışmaları yeni bir boyuta taşıyan bir dizi önemli gelişme de hem Birleşik Krallığın bir süre AB ülkesi olması, hem de başta kendi Milletler Topluluğu'ndan (*Commonwealth*) olmak üzere Britanya'ya göçen ve sığınanların sayısının zaman içinde gösterdiği artış ile ortaya çıkan çok kültürlü toplumsal yapıdır. Şu anda kamu kaynaklarıyla desteklenmeye gereksinim duyanların önemli bir kısmı Afrika, Asya, Karayipler ve Latin Amerikadan Britanya'ya göçmüş olanlardır. Bunların arasında büyük bir Pakistanlı Müslüman topluluğu da mevcuttur. Bu kitlelerin kamu kaynaklarını artan ölçüde kullanması Anglo Sakson nüfusta yeni tepkilere yol açarak Britanya Ulusal Partisi (*British National Party*, BNP) ve UKIP gibi göçmen karşıtı partilerin doğup güçlenmesine neden olmaktadır. Özellikle ulusal Britanya siyasetinde güçlü olmasa bile yerel seçimlerde yer yer güçlenen bu gelişmeler, Britanya sosyal refah devletinin bir sorunu olarak da algılanabilir. Ancak, bu partilerin Britanya siyasetindeki etkileri, zaman zaman yerel güçlerinin çok ötesine

geçebilmektedir. Nitekim 23 Haziran 2016 referandumunda UKIP, Muhafazakar Parti içinde de güçlü olan AB karşıtı siyasetçileri de yanına çekme başarısı göstererek Britanya'nın AB'nden ayrılması yönünde bir oy çoğunluğunun ortaya çıkmasında etken olmuştur. UKIP'in kullandığı göçmen ve AB karşıtı, ulusal egemenlik yanlısı dil geniş seçmen kitlesinin ilgisini çekmeyi başararak Britanya'nın AB ile ilişkilerini kökten değiştirmiştir. Bu konuyu ileride daha ayrıntılı olarak ele alacağız.

Çıkar Grupları

İngiltere'nin son on yıllarda merkezîyetçiliğini ciddi ölçülerde azaltacak adımlar atan bir üniter devlet görüntüsü arzemesine karşın, merkezîyetçilik geleneği hala kuvvetli olan bir görünümde-dir. Bunun bir doğal sonucu olarak siyasal örgütlenmelerin tamamı da ulusal düzeyde güçlü olan, yerel düzeyde pek esamesi okunmayan kuruluşlar görüntüsündedir. Aynı zamanda da sosyal sınıf ilişkilerinin çok uzun zamandır güçlü olması nedeniyle bu temelde örgütlenmiş olan sendikalar ve işveren üst kuruluşları sık sık iktidara gelen İşçi ve Muhafazakâr Partilerle yakın ilişki içerisindedir. İşçi sendikaları konfederasyonu (TUC) İşçi Partisiyle, Britanya Sanayi Konfederasyonu (CBI) da Muhafazakâr Parti ile ayrıcalıklı ilişki konumundadırlar (Hauss, 1997, 93).

Yasama organındaki disiplinli partiler içerisinde güçlü koalisyonlar ve onların başında hizip lideri olarak çıkan ve partiler arası temasları yürüten milletvekillerinin belirmesini engellemektedir. Bu durumda da çıkar grupları yasamaya fazla rağbet etmeyerek, daha çok yürütme ve özellikle bakanlıkların kariyer memurları ile temas içinde çalışmaya başlamışlardır.

✓ Britanya'da çok sayıda sendika ve gayet iyi örgütlenmiş çok sayıda ticari ve sanayi kuruluş ve gönüllü dernek mevcuttur. Ayrıca, ticaret ve sanayi odaları da özel kuruluşlar olup yerel ve ulusal ekonomik çıkarları güçlü bir biçimde temsil etmektedirler. Ancak çıkarların ifadelendirilmesi ve talepler olarak siyasal iktidara aktarımı sadece iktisadi kuruluşların tekelinde değildir. Britanya siyasal hayatında güçlü bir çıkar örgütlenmesi ve baskı grubu etkinlikleri alanı mevcuttur.

Britanya'da çok sayıda gönüllü kuruluş kültüründen sanata, eğitimden sağlığa, çevreden hayvan haklarına kadar geniş bir alanda örgütlenmiş ve faal bir biçimde çalışmaktadır. Son yıllarda hayvan hakları savunucularının üniversitelerde ve araştırma laboratuvarlarında yapılan deneylerde hayvan kullanımını engelleme çabaları, savaş ve küreselleşme karşıtı kitlesel gösteriler, genetik olarak değiştirilmiş gıda maddeleri protestoları yeni dönem çıkar grubu etkinliklerine örneklerindedir. Bu etkinlikler sınıfsal temelde olmamakla birlikte, 2000 yılında yakıt fiyatlarına yönelik ülke çapında çalışanların yaptığı ve İşçi Partisi Başkanı ve Başbakan Tony Blair'in liderliğinin sonra ermesinde etkili olan kampanya kadar ses getirmektedirler. Kırsal alanda da çıkar gruplarının gerek deli dana hastalığı ve şap hastalığı sırasında, gerek tilki avını İşçi Partisi Hükümetinin yasaklama kararına karşı yaptıkları eylemlerde çizdikleri görüntü çıkar gruplarının sadece kentsel ve sanayi temelli olmadığını göstermektedir. 2010 yılında üniversite harçlarını yıllık 9000 sterline kadar üniversitelere arttırma yetkisi veren yasanın çıkması sırasında yapılan lise öğrencilerinin eylemleri de hem ulusal hem de uluslararası çapta ses getirmiştir. Bu eylemlerin zaman zaman şiddet içermesi onların popülerliğini azaltsa da siyasal hayattaki etkilerini azaltmamaktadır. Britanya'da egemen olan yasama üstünlüğüne dayalı çoğunlukçu demokrasinin karşısında bu çıkar grubu etkinlikleri önemli birer denge ve denetim unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Çıkar gruplarının bu etkinlikleri aynı zamanda seçmenin başbakanlar ve hükümetler hakkında sahip olduğu fikirleri sorgulamalarına ve hatta değiştirmelerine de yol açabilmektedir. Tabii, bu konuda bir diğer çıkar grubu olarak medya ve basın da fevkalade özgür bir ortamda çalışan etkili bir kamuoyu yapımcısı olduğu hususunu göz ardı etmemiz gerekir.

Öğrenme Çıktısı

3 Britanya'nın mevcut seçim ve parti sistemini, vatandaşların siyasete katılma süreçlerini açıklayabilme

Araştır 3

Britanya siyasal kültürü Birleşik Krallığın son yüzyıl içinde gösterdiği değişimle nasıl şekillenmiştir?

İlişkilendir

Britanya siyasal yaşamında çıkar gruplarının rolünü değerlendirin.

Anlat/Paylaş

Britanya'da uygulanan seçim sistemini anlatın.

POLİTİK İKTİSAT

Britanya'nın geçmiş yüzyıldaki ekonomik gelişmeleri bir imparatorluk'tan sadece gelişmiş bir liberal demokrasinin kapitalist ekonomisine sahip bir devlete dönüşmesi olarak özetlenebilir. İki Dünya Savaşı'nın ve 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın Birleşik Krallık ekonomisine yüklediği ağır yükün altında Britanya ekonomisi ciddi ölçüde güç kaybetmiştir. 1945 sonrasında dünyadaki başat konumunu hızla terk eden Birleşik Krallık yerini gönüllü olarak eski sömürgesi olan ve bir ölçüde de aynı kültür, siyaset ve ekonomi anlayışına sahip olan Amerika Birleşik Devletleri'ne barışçıl bir yaklaşımla terk etmiştir. Bundan sonra daha çok bir ekonomik yeniden yapılanma dönemine giren Britanya, önce devletçi (kollektivist), sonra özel sektör öncelikli bir anlayışı 1979'dan sonra geliştirmiştir. Kuzey Atlantik petrol ve doğal gaz sahalarından gelen katma değer ve Avrupa Birliği üyeliğinin getirdiği rekabetçi ortamın da katkılarıyla 1980'lerde dünyanın en gelişmiş yedi ekonomisinden (G-7) birisi haline gelmiştir.

Ekonomik Sistem Tartışmaları: Millileştirme, Özelleştirme ve Liberalleşme

1945 sonrasında iktidara gelen İşçi Partisi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında çöken bir imparatorluk, yıkım içinde bir ekonomi ve güçlü bir siyasal birlik devralmıştır. Hükümet işsizliği düşürmek için yüksek kalkınma hızına ulaşmak, büyük yoksulluk içinde olan kitlelere sosyal hizmetleri, özellikle sağlık hizmetini ucuz veya bedavaya temin etmek

hedeflerine yönelmiştir. Bu amaçla ünlü İngiliz iktisatçısı Lord Maynard Keynes'in kuramını yürürlüğe koyan İşçi Partisi hükümeti büyük kamu harcamaları yapmıştır. Aynı zamanda hükümet millileştirme politikası izleyerek hem çok sayıda sanayi kurumunu devletleştirmiş, hem de özellikle sağlık alanının (National Health Service, NHS) bir devlet işletmesi halinde güçlenmesini sağlamıştır. Bu aşamada gerek işçi sendikalarını, gerek sanayi ve ticaret çıkarlarını kamu politikası yapımı süreci içinde güçlü olarak temsil eden bir sistem geliştirilmiştir. Bu güçlü çıkarların temsilcileri hükümete önemli birer bilgi kaynağı oluştururken, aynı zamanda kamu bürokrasisi ile düzenli ilişkiler kurmuşlardır. Bu ilişkiler Britanya'da iktisat siyaseti uygulamalarının da temelini oluşturmuştur. Ancak, Britanya'da devlet eliyle yapılan bir ekonomik planlama söz konusu değildir. Makro iktisadi politika, hükümetlerin ürettiği teşvikler (incentives), kamu harcamaları ve salınan vergiler veya mali reformlar kadar Britanya Merkez Bankası (Bank of England) tarafından yürütülen para politikası araçları aracılığıyla belirlenir.

✓ 1945 sonrasında dünyadaki başat konumunu hızla terk eden Birleşik Krallık yerini gönüllü olarak eski sömürgesi olan Amerika Birleşik Devletleri'ne barışçıl bir yaklaşımla terk etmiştir.

Bu devletçi sistem Britanya ekonomisini küresel ilişkilerinde daha rekabetçi bir konuma taşımamıştır. 1970'lere gelindiğinde iktisadi büyüme yavaşlamış, işsizlik yaygınlaşmış ve güçlü işçi sendikaları daha esnek çalışan rekabetçiliği güçlendiren bir

liberal pazar ekonomisinin önünü tıkamaya başlamıştır. İşçi hareketinin sert muhalefetine karşın Britanya Avrupa pazarına açılan, küresel rekabeti karşılamak zorunda olan, ihracatını ve üretimini arttırarak işsizliği gidermeye çalışan bir ekonomik uygulamaya geçme gayreti içine girmiştir.

1979 yılında genel seçimleri kazanan Muhafazakâr Parti'nin başkanı ve Başbakan Margaret Thatcher rekabet gücü azalmış bu ekonomiyi devralmıştır. Bu zamanlarda Kuzey Denizi'nde petrol kaynaklarının keşfedilmesi Britanya ekonomisinin mali kaynak derdine derman olmuştur. Bir politikacı olarak daha çok işveren çevrelerine yakın olan Thatcher geniş bir özelleştirme çabasına girişmiş ve buna karşı çıkan işçi sendikalarına adeta savaş açmıştır. Özelleştirmelerle liberal piyasa ekonomisi uygulamalarını hayata geçiren Britanya, Kuzey Denizi petrol ve doğal gaz gelirleriyle de güçlü ve hızlı bir büyüme göstermiş, enflasyon ve işsizlik azalmaya başlayınca işçi sendikalarının direncini de kırmayı başaran Thatcher adeta Birleşik Krallığın ekonomik batışını önleyen kahraman haline dönüşmüştür.

Bu ekonomik yaklaşım 1997 seçimlerinden sonra 2001 ve 2006 genel seçimlerini de kazanan İşçi Partisi'nin tek başına iktidara gelmesiyle de aynen sürmüştür. Buna rağmen işçi sendikaları da işveren kuruluşları da yürütme ile olan ayrıcalıklı ilişkilerini sürdürmeye devam etmiş, kamu politikalarının içeriğini büyük ölçüde bu çıkar gruplarının üst kuruluşlarının kariyer bürokratlarıyla yaptıkları bilgi teatileri, görüşme ve hatta pazarlıklar belirlemeye devam etmiştir. Halen Britanya Parlamentosu'nun çıkarttığı yasaların çok büyük kısmı bu ilişkilerden kaynaklanan hükümet tasarıları olmaya devam etmektedir.

2008 yılında ortaya çıkan yeni Dünya Ekonomik Bunalımı Britanya ekonomisini, özellikle bankacılık kesimini derinden yaralamış, bu bankaların kurtarılması için İşçi Partisi Hükümeti'nin aldığı önlemlerle ülkenin borç stoku da bütçe açığı da artmış, işsizlik yine tırmanmıştır. Bunun sonucunda, Başbakan Gordon Brown ve İşçi Partisi'nin 2010 yılında yapılan genel seçimlerde uğradığı hezimet ortaya çıkmıştır. Ancak, bu seçimleri tek başına kazanan bir siyasal parti olmamıştır. Bunun üzerine kurulan Muhafazakâr - Liberal Demokrat koalisyon hükümeti Başbakan David Cameron yönetiminde bir kemer sıkma politikası uygulamaya başlamış ve birçok bütçe yardımı ve teşvikini or-

tadan kaldırarak özelleştirmeye yeniden hız vermiştir. Kamu üniversitelerine yapılan destekler de azaltılarak öğrencilerin harç yükü maksimum 3000 sterlinden 9000 sterline çıkartılmaya çalışıldığında da yukarıda belirttiğimiz lise öğrencilerinin ve ailelerinin büyük ve ülke çapındaki protestolarıyla karşılaşmıştır. Bütün bu gelişmelere karşın koalisyon hükümeti kamu harcamalarını azaltma, sanayicilerin vergi yükünü azaltarak özel teşebbüsü teşvik esasına dayalı bir liberal piyasa ekonomisini sürdürmeye devam etmektedir.

Sosyal Refah Devleti

Birleşik Krallık, İkinci Dünya Savaşı sırasında yükselen devlet harcamalarının bir devamı olarak hayata geçirdiği devletçi politikalarla kapsamlı bir sosyal güvenlik ağı oluşturmuştur. Burada amaç yoksul - varlıklı farkını azaltmaktan çok yaşlılar, hastalar, özürlüler, işsizler ve genel olarak gereksinim içinde olanlara yardımcı olacak bir anlayışın egemen olması olmuştur. Sosyal refahı arttırmak için farklı düzenlemeler yapılabilir. Kamu kaynakları kullanılarak bir sosyal hizmet tamamıyla üretilip tüm vatandaşlara sunulabileceği gibi, sadece gereksinim sahiplerine sunulabilir. Kamu kaynaklarından sadece gereksinim duyanlara belirli oranlarda mali yardım yapılabilir. Fırsat eşitsizliklerini giderici önlemler olarak ağızda altın kaşıkla doğanlara yardım yapılmazken, yoksul bir çevrede, anne ve/veya babasız hayata başlayanlar için eğitim, sağlık v.b. hizmetler devlet tarafından ücretsiz olarak sunulabilir. Yahut bu gibi gereksinimi olanlara belirli bir yaşa veya konuma gelinceye kadar mali yardım yapılabilir. Britanya'da uygulanan Sosyal Refah Devleti Modeli sağlık hizmetinde tüm ülkeyi kapsayan ücretsiz bir sağlık hizmeti sunmaktadır. Ancak, her türlü sosyal hizmet bu çerçevede düzenlenmemiştir. İskandinav ülkeleriyle karşılaştırıldığında Britanya'daki sosyal refah uygulamaları oldukça dar kapsamlı uygulamalardır. Sosyal refah harcamalarının piyasa ekonomisinin çalışmasını zedelemeyecek bir içerikte olmamasına da özen gösterilmiştir.

1979'daki Thatcher Hükümetinden itibaren sadece sağlık değil, aynı zamanda eğitim ve sosyal güvenlik (emeklilik) harcamalarının da kısmen özelleştirilmesine çalışılmıştır. Paralı özel okulların yaygınlaştırılması, sağlık sigortası ödeme gücü olanların sağlık masraflarının bu sigortalar eliyle

görülmesi, emeklilerin özel fonlarda birikimlerini toplayarak sosyal güvenlik harcamalarının yükünün kamu bütçesinden özel kaynaklara kısmen de olsa aktarılması yoluna gidilmiştir. Benzer olarak, konut edindirme programlarıyla öncelikle yerel yönetimlere ait evlerde oturan kiracılara bu konutlar satılmak suretiyle iki milyona yakın ailenin konut sahibi olması sağlanmıştır.

1997 sonrasındaki İşçi Partisi Hükümeti “Yeni

✓ 1979 yılında genel seçimleri kazanan Muhafazakâr Parti'nin başkanı ve Başbakan *Margaret Thatcher* özelleştirmelerle liberal piyasa ekonomisi uygulamalarını hayata geçirerek, Birleşik Krallığın ekonomik batışını önleyen kahraman haline dönüşmüştür.

İşçi Partisi” (New Labour) ve hem Muhafazakâr Thatcher'in liberal piyasa ideolojisi, hem de İşçi Partisi'nin geleneksel sosyalist ideolojisinin dışında bir “Üçüncü Yol” (Third Way) gibi yenilikçi söylemlerle iş başına gelmiştir. Bunların temel yönelimi işsizliği çözmek için çeşitli teknik eğitim programları geliştirmek olmuştur. Özellikle üniversiteye devam etmeyen gençlere meslek kazandırmak üzerine kurulu programlar geliştirmişlerdir. Ayrıca, kamu sosyal hizmet programları ve kurumlarını daha verimli çalışacak biçimde yeniden örgütlemeyi hedeflemişlerdir. Özellikle NHS gibi büyük programların kalitesini yükseltmeye çalışmışlardır. Bu hedeflere kısmen ulaştıkları da görülse, 2008 Dünya Ekonomik Bunalımı sosyal hizmetlerin kamu kaynaklarından üretimini bir kez daha zora sokmuş gibi görünmektedir. Kamu harcamalarını azaltmak isteyen Muhafazakâr - Liberal Demokrat hükümet eğitim, emeklilik, sağlık hizmetleri konularını da kapsayan alanlarda kesintilere gitmek zorunda kaldığından, Britanya'da sosyal refah devleti ile ilgili tartışmalar yeniden alevlenmiştir.

Bu tartışmaları yeni bir boyuta taşıyan bir dizi önemli gelişme de hem Birleşik Krallığın bir AB ülkesi olması, hem de başta kendi Milletler Topluluğu'ndan (Commonwealth) olmak üzere Britanya'ya göçen ve sığınanların sayısının zaman içinde gösterdiği artış ile ortaya çıkan çok kültürlü toplumsal yapıdır. Şu anda kamu kaynaklarıyla desteklenmeye gereksinim duyanların önemli bir kısmı Afrika, Asya, Karayipler ve Latin Amerika'dan Britanya'ya göçmüş olanlardır. Bunların arasında

büyük bir Pakistanlı Müslüman topluluğu da mevcuttur. Bu kitlelerin kamu kaynaklarını artan ölçüde kullanması Anglo Sakson nüfusta yeni tepkilere yol açarak Britanya Ulusal Partisi (British National Party, BNP) gibi göçmen karşıtı bir partinin doğup güçlenmesine neden olmaktadır. Özellikle ulusal Britanya siyasetinde güçlü olmasa bile yerel seçimlerde yer yer güçlenen bu gelişmeler, Britanya sosyal refah devletinin bir sorunu olarak da algılanabilir.

Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık

Birleşik Krallık ilk kez 1960'larda o zamanki adıyla Ortak Pazar olan AB'ne tam üyelik için başvurmuş, ancak Fransa'nın şiddetli direnci ile karşılaşmıştır. Ancak 1972'de Fransız vetosunu aşabilen Birleşik Krallık Ortak Pazar (AB) üyesi olabilmıştır. O zaman özellikle İşçi Partililerin karşı çıktığı bu gelişme Britanya'nın siyasal sistemini kökten değişikliğe uğratacak olan bir gelişme olan 1975 referandumuyla kabul edilmiştir. Birleşik Krallığı yöneten siyasilerin gözünde bu karar sadece ve öncelikle bir iktisadi nitelik taşımaktaydı. Britanya Ortak Pazara, yani Avrupa'da gelişen bir piyasaya kolay katılma olanağına sahip olmuştur. Oysa AB bunun çok ötesinde bir siyasal, toplumsal ve kültürel gündemlere sahipti. Bu gündemlerle karşılaştıkça Britanya siyaseti büyük ölçüde zorlanmaya başlamıştır. Bu kez Thatcher'in başını çektiği Muhafazkar Parti hizbi başından itibaren Britanya'nın AB içerisinde daha fazla siyasal bir birlik olarak gördüğü uygulamalara direnç göstermeye başladı.

✓ Birleşik Krallık ilk kez 1960'larda o zamanki adıyla Ortak Pazar olan AB'ne tam üyelik için başvurmuş, ancak Fransa'nın şiddetli direnci ile karşılaşmıştır. Ancak 1972'de Fransız vetosunu aşabilen Birleşik Krallık Ortak Pazar (AB) üyesi olabilmıştır. O zaman özellikle İşçi Partililerin karşı çıktığı bu gelişme Britanya'nın siyasal sistemini kökten değişikliğe uğratacak olan bir gelişme olan 1975 referandumuyla kabul edilmiştir.

Britanya gerek Maastricht Antlaşmasına, gerek Tek Avrupa Yasasına (*Single European Act*) üye olmaktan geri duramadı. Ancak, Muhafazakâr Parti'nin Avrupa'ya şüphe ile yaklaşan bakışında bir değişiklik olmadığı gibi bu şüpheler daha da

arttı. AB kurumları ister komisyon, ister adalet divanı olsun, ne zaman Britanya ile ilgili sınırlayıcı bir karar alsa, Britanya Parlamentosu tarafından kendi egemenlik haklarına büyük bir saldırı iddiasıyla ciddi tepki toplamaya başladı. Kendisini demokrasinin beşiği olarak gören, siyasal meşruluğu Parlamento'nun egemenliğine dayayan bir siyasal sisteme sahip olan Britanya, Avrupa'nın çok dalgalı demokrasi performansı gösteren ülkelerine her zaman kuşku ile yaklaşmıştır. Özellikle Muhafazakârların gözünde Avrupa'daki ülkelerin ihtilallerle, savaşlarla ve demokratik rejim çöküntüleriyle dolu tarihi onları Britanya'ya oranla daha az demokratik meşruluğa ve istikrara sahip kılmıştır. Britanya Muhafazakârları kendi demokrasi düzeylerini Avrupa'nın istikrarsız demokrasilerinin düzeyine indirmeyi kabullenmediklerini sistematik olarak ifade etmişlerdir. Benzer gerekçelerle ortak para birimi olarak avro (euro) üreten ve kullanan ülkelere dahil olmayı reddeden Britanya, sadece 1997'de Avrupa Sosyal Şartı'nı iç hukukun bir unsuru haline getirmiş 2007'den sonra Lizbon Antlaşmasına giden yolda Britanya en büyük engeli çıkartmamıştır. Bu antlaşma çerçevesinde oluşturulan AB dış politikasını yürüten Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi makamına 1 Aralık 2009'da getirilen Lady Catherine Ashton da bir Britanya vatandaşıdır.

AB ile Britanya arasındaki ilişkiler, Britanya'nın siyasal meşruluk ve egemenlik anlayışı, Avrupa kıtasına her zaman için tehdit olarak ve kuşku ile yaklaşan bir dış politika izlemesi dolayısıyla inişli çıkışlı bir yol izlemiştir. İngiltere, Roma İmparatorluğu'ndan itibaren Avrupa kıtasından gelen istilacı ordular tarafından istila edilmiş veya tehdit edilmişlerdir. On sekizinci yüzyıl sonu ve on dokuzuncu yüzyıl başında Napoleon Bonaparte'ın orduları, yirminci yüzyılda da Alman orduları tarafından iki defa saldırıya uğrayan Britanya, Avrupa kıtasını kendisini zaman zaman tehdit eden gelişmelerin beşiği olarak algılamıştır. Avrupa kıtasındaki Almanya, Fransa, İtalya gibi önde gelen ülkeler zaman zaman devrimler, iç savaşlar, uluslararası savaşlar, otoriter veya totaliter rejimlerle karşılaşmışlardır. Bu gelişmeler sonucunda son üç yüz yıldır istikrarlı bir demokrasi olarak gelişen Britanya'nın gözünde Avrupa kıtası istikrarsız, belirsiz, güvensiz ve fevkalade tehlikeli topraklar olarak görülmektedir. O yüzden Britanya kıta Avrupasını dizginleyecek, orada oluşacak ittifakların Britanya'yı tehdit etmesini engelleyecek bir dış politika izlemeye çalışmıştır. Bu politikada başarılı olamadığı durumlarda da savaşmıştır. Avrupa'nın belirsizlikten kurtulduğuna henüz kani olmayan Britanyalı politikacıların kendi egemenliklerine sarılmalarını yadırgamamak gerekir. Bu durumda da Britanya'nın Avrupa siyasetinin AB yanlıları ile AB karşıtları arasında ciddi bir sürtüşmeye ve nihayet çatışmaya dönüşmesi engellenememiştir. 2016 yılı içinde AB ile ilişkilerini yeni bir temele oturtmak için Muhafazakar Parti başkanı ve Başbakan David Cameron'un yürüttüğü müzakereler başarılı olarak Britanya'lı seçmene sunulmasına karşın (<http://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-35622105>), 23 Haziran 2016'da yapılan referandumda %51.9'luk bir oyla AB'den ayrılmak isteyenlerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Mart 2017'de Lizbon Antlaşması'nın 50. Maddesini yürürlüğe koyan Britanya hükümeti AB'den ayrılmak için iki yıl sürecek bir müzakere sürecini başlatmış bulunmaktadır.

Resim 2.1 Mart 2017'de Lizbon Antlaşması'nın 50. Maddesini yürürlüğe koyan Britanya hükümeti AB'den ayrılmak için iki yıl sürecek Brexit sürecini başlatmıştır. Brexit, Britanya'nın (Birleşik Krallık) ilk iki harfi (Br) ile exit (çıkış) kelimesinin birleşmesinden oluşuyor. Brexit, İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden çıkması anlamına geliyor.

Öyle görünmektedir ki bu ayrılık süreci birçok belirsizlik içeren ve hem Britanya hem de AB için maliyeti olacak ağır bir süreç olacaktır. Britanya'nın eski sömürgesi, AB komşusu İrlanda Cumhuriyeti ile olan kara sınırının idaresini de ve Kuzey İrlanda'daki ayrılıkçı Katoliklerle yapılan 10 Nisan 1998'deki Anlaşmanın çalışmasını da zora koşabilecek potansiyeldedir. Son tahlilde Britanya için çok geniş bir pazar olan, ama siyasal bakımdan çok da güçlü ve kaynaşmış olmayan bir Avrupa yeterince önemli bir cazibe merkezi olma konumunu

ancak kırk sene kadar sürdürebilmiştir. Britanya siyaseti daha milliyetçi, AB karşıtı ve özellikle AB'nden gelen göçmenlere karşı daha hoşgörüsüz ve ulusalcı bir içeriğe doğru değişmiştir. İktisadi ve sosyal anlaşmaların getirdiği birçok kolaylığı da kaybedecek olan Britanya'da yaşayan AB üyesi ülke vatandaşları ile Britanya'nın AB ülkelerinde yaşayan, birçoğu emekli olan vatandaşlarının geleceği gibi konular da hem Britanya hem de AB siyasal hayatını daha uzun yıllar etkilemeye devam edecek gibi görünmektedir.

yaşama ilişkilendir

Brexit: Britanya Demokrasisinin Popüler Egemenlikle Sınavı 1973 yılında girdiği Avrupa Topluluğu'ndan ayrılması hususu 1983'ten itibaren Britanya siyasal hayatında tartışılmaya başlanmıştır. Bu konuda başlangıçta en ziyade ısrarcı olan Britanya solcuları veya İşçi Partisi siyasetçileriydi. Ancak 1993 yılında, Maastricht Antlaşmasıyla Avrupa Topluluğu'nun yerine Avrupa Birliği (AB) kurulduğunda bu daha sıkı birliğe üye olma kararı alan Britanya Parlamentosu'nun bu kararının meşruluğu o tarihlerde de tartışılmıştı. Britanya'da halkın yokluğunda halk olarak işlev gören Parlamentosu halk adına her kararı alabilecek yetkiye sahip olmakla birlikte, bu yetkisini bir başka kuruma kısmen veya tamamen devretmeye karar alma yetkisi bulunmadığını ileri sürenler olmuştur (Bogdanor, V: 8 Haziran 1993).

Bu sava göre Britanya Parlamentosu'na yasa erkinin tek sahibidir ve onu başka hiçbir erkle paylaşamaz. Egemenlik yetkisini paylaşmak anlamına gelen AB üyeliği adını da Parlamentosu'nun atabilmesi mümkün değildir; bu adımı sadece halkın kendisi atabilecektir. O zaman, bu hususta doğrudan bir halk oylamasına, yani referanduma gitmek gerekirdi. Ancak, 1993 yılında böyle bir referandum yapılmamış ve Parlamentosu'ya seçilen partiler seçim manifestolarında bu hususu açıkça vurgulayarak seçime katıldıkları; seçimlerde de oyun ve Parlamento sandalyelerinin çoğunluğunu elde ettikleri için bu kararı bir tür halk desteği ile aldıklarını varsaymışlardır. Burada ortaya çıkan meşruluk

tartışması hiçbir zaman tamamen gündemden düşmemiştir. 1993 yılında kurulan United Kingdom Independence Party (Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi – UKIP) ve hemen bir yıl sonra kurulan (1994) Referendum Party (Referandum Partisi) AB'nden ayrılmak için seçim kampanyaları düzenlemeye o tarihlerde başlamışlardır.

Bunlardan UKIP daha uzun ömürlü ve başarılı olmuştur. Referandum Partisi 1997 yılında kurucusu vefat ettiğinde kapandığı halde, UKIP 2004, 2009 ve 2014 yıllarında AB Parlamentosu seçimlerine girmiş ve Britanya'daki seçimlerde 2004'te üçüncü en çok, 2009'da ikinci en çok ve 2014'te de en çok oyu alan siyasal parti olmuştur. Bu gelişmeye paralel olarak UKIP'e ideolojik olarak en yakın büyük parti olan Muhafazakâr Parti (Tory) içinde de AB referandumunu konu giderek önem kazanan bir yer etmeye başlamıştır. İlk kez 2012'de, o tarihteki Muhafazakâr Parti başkanı ve Başbakan David Cameron bir referandumun gereği olmadığını ifade etmesine karşın, bu konu hiç Muhafazakâr Parti'nin ve ülkenin siyasal gündeminden düşmemiştir.

UKIP'in başarılarıyla daha da şiddetlenen tartışmalar üzerine Cameron 2015 seçimlerine girerken, eğer seçimi kazanırsa, 2017 yılına kadar AB'de kalıp kalmama konusunda bir referandum yapacağını açıklamıştır. 2015 seçimlerini Muhafazakâr Parti'nin kazanmasının sonrasında da bu konuda bir girişim başlatmıştır. AB ile göçmen ve sığınmacılar ile daha sıkı bir birliğe Birleşik Krallığın girmemesi gibi konular üzerinde çeşitli pazarlıklar yaptıktan ve anlaşmaya vardıktan

sonra Başbakan Cameron 22 Şubat 2016'da, 23 Haziran 2016 tarihinde bir AB'de kalıp kalmama referandumu yapılacağını açıklamıştır.

Bu referandumda belli başlı siyasal partiler neredeyse ortadan ikiye bölünerek bir kısmı çıkılım (Leave) bir kısmı da kalım (Remain) kampanyası yapmışlardır. UKIP de ülke içi ve dışından, örneğin Amerika aşırı sağının mümtaz temsilcilerinden Steve Bannon'un da desteğini alarak gayet başarılı bir kampanya yürütmüştür. Sonunda % 72 oranında kayıtlı seçmenin katıldığı 23 Haziran 2016 referandumu sonucunda %51.9 ayrılma, %48.1 ise AB'nde kalma yönünde oy vermiştir. Britanya neredeyse bu oylamayla siyasal olarak ortadan ikiye bölünmüştür; ülkenin Güneyinde kalan İngiltere (England) ve Galler (Wales) daha çok ayrılmak yönünde oy kullanırken, Kuzeyindeki İskoçya (Scotland) ve Kuzey İrlanda (Ulster) daha çok AB'nde kalma yönünde oy kullanmıştır.

Bu durumda, referandumda AB'nden ayrılarak kendisini sadece kendi halkının egemenliğinde, siyasal kararlarını kendi ulusal kurumları aracılığıyla alarak yönetilmeyi, böylece egemenliğini AB ile paylaşmamayı savunanlar kazanmıştır. Aynı zamanda toprak bütünlüğüne, sınır güvenliğine ve bağımsızlığına tam sahip olmayı savunan yerlici ve ulusçu bu ayrılma yanlıları tüm sınırları ulusal denetim altında tutarak AB ile serbest emek dolaşımını da sonlandırmayı savunmuşlardır. Referandumda AB'nde kalma yanlısı bir propaganda yürüten Başbakan David Cameron yenilmiş ve istifa etmek zorunda kalmıştır. Muhafazakar Parti hemen yeni bir başkan seçmişlerdir. Yeni seçilen başkanları Theresa May aynı zamanda Başbakan olarak da göreve başlamıştır.

Başbakan May bir AB'nden ayrılma (Brexit) projesi hazırlayarak AB ile görüşmeler başlatmak istemiştir. Ancak, bu konuda Parlamento'nun onayını almayan May'ın bu girişimi Britanya yargısına başvurularak engellenmiştir. Karşı savda olanlar kendi kurumları ve anayasasına göre yönetim söz konusu olacaksa, o zaman bu anayasa ve kurumlara dayanarak AB ile olan sürecin sürdürülmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu sav yüksek yargı tarafından da onaylanınca anayasa ve yerleşik siyasal teamüllere göre Başbakan May yapılacak görüşmeleri sürdürmek ve karara

bağlamak için Parlamento'nun desteğini aramak zorunda kalmıştır. 2016 yılı Aralık ayında bu desteği alan Başbakan May Ocak 2017'de de AB Antlaşması'nın 50. maddesine göre AB'den ayrılmak için hazırlıkları başlatmıştır.

Nihayet, Mart 2017'de hazırlıkları tamamlayan hükümet AB'ne başvurarak iki yıl içinde 29 Mart 2019 günü AB'nden ayrılmayı taahhüt eden bir süreç başlatmıştır. Bu arada, AB ile olan süreci daha kolay yönetebilmek için Muhafazakar Parti'nin Avam Kamarasındaki çoğunluğunu arttırmayı planlayan Başbakan May, 8 Haziran 2017'de bir erken seçime gitmeye karar almıştır. Ancak, bu seçimlerde Muhafazakar Parti sahip olduğu çoğunluğu da kaybederek Kuzey İrlandalı ProtestanDemocratic Unionist Party (Demokratik Birlik Partisi) ile koalisyon kurmak zorunda kalmış ve daha zayıf bir konumda AB ile pazarlığa oturmak zorunda kalmıştır. Bu arada AB de bir müzakereci atayarak hazırlıklar yapmaya başlamış ve iki taraf arasında bir buçuk yıl kadar süren bir görüşme ve pazarlık dönemi başlamıştır.

Başbakan May, Mayıs 2017'de Britanya'nın AB tek pazarından veya AB'ne daimi üyelikten ayrılacağını; ayrıca AB ile gümrük birliği talep etmeyeceğini ve 1972 tarihli Avrupa toplulukları Yasası'nı da Britanya için yürürlükten kaldıracağını ilan etti. Ayrıca, Britanya'nın Avrupa Birliği yargısının aldığı kararları da artık iç hukuka dâhil etmeyeceğini de vurguladı. Haziran 2017'de Britanya seçimlerinden sonra başlayan müzakereler Kasım 2018'de Britanya Başbakanı ve hükümetiyle diğer 27 AB ülkesinin hükümetlerinin kabul ettiği bir antlaşma metni üzerinde mutabakatla sonuçlandı. Ancak, Avam Kamarası anlaşmayı 432'ye karşı 202 oyla Britanya'nın yakın tarihinde iktidardaki partilerin teklifini desteklememek şeklinde, görülmemiş bir biçimde reddetti. Bunun üzerine önce Başbakan May kabinesi güvenoyuna başvurdu ve Avam Kamarasındaki oylama sonucunda tekrar güvenoyu aldı.

Ondan sonra Brexit konusunda çeşitli almışlara işaret eden farklı yasa teklifleri Avam Kamarasında oylandı. Sekiz oylama sonucunda hiçbir seçenek yeterince destek görmedi (Kirby, J., 1 Nisan 2019). Bunun üzerine Başbakan Theresa May tekrar AB'ne başvurarak sürecin 29 Mart 2019 sonrasına uzatılmasını talep etti. Süreç önce 12 Nisan 2019'da yapılacak Avam Kamarası oy-

lamasına kadar uzatıldı. Ancak, 15 Ocak 2019 ve 12 Mart 2019'da iki kere daha tekrarlanan Avam Kamarası'ndaki oylamalarda büyük oy farklarıyla May hükümetinin önerdiği antlaşma tekrar ve tekrar reddedildi.

Bunun üzerine Theresa May bir kez daha sürecin 31 Ekim 2019 tarihine kadar uzatılmasını talep etti ve AB de kabul etti. Bunun üzerine Başbakan May ve kabinesi Britanya siyasal tarihinde oldukça ender görülen bir biçimde ana muhalefet partisi olan İşçi Partisi ve onun başkanı Jeremy Corbyn ile görüşerek söz konusu antlaşmayı İşçi Partisi tarafından da desteklenecek bir içeriğe dönüştürmek için pazarlıklara yöneldi. Aynı zamanda, AB'nden ayrılmadığı için Mayıs 2019'daki AB Parlamentosu seçimlerinin Britanya'da da yapılmasını kabul etmek zorunda kaldı.

Nisan 2019'da Britanya'daki partiler AB Parlamentosu seçimlerine hazırlanmaya başladılar. Bu arada UKIP seçimlere yeni bir başkanla katılırken, UKIP'in eski başkanı Nigel Farage da Brexit Party (Brexit Partisi) adıyla bir parti kurarak seçimlere AB'den hemen ve koşulsuz, anlaşmasız ayrılma temelinde bir seçim kampanyası yürütmeye başladı. AB ile olan süreç dolayısıyla doğru dürüst seçim kampanyası dahi yapamayacak olan Muhafazakâr ve İşçi Partileri de hiç arzu etmedikleri bir siyasal durumla karşı karşıya kaldılar.

Seçimlerin bu iki büyük parti için de, ancak özellikle Muhafazakâr Parti için büyük bir hezimet olacağına kesin gözüyle bakılmaktadır. Bu durumda, özellikle hiçbir anlaşma olmaksızın ayrılarak Britanya'ya büyük bir belirsizlik dönemi yaşatabileceklerin daha da güçleneceği bir sürece girilmiş olması olasılığı doğdu.

Britanya'da iki en büyük siyasal partinin her ikisinin de bir konuda içlerinde bölündüğü; Parlamento'yu iktidar partisinin yönetmekte zorlandığı bir süreç yaşanmaya başlandı. Eğer her iki büyük parti de parçalanarak çeşitli ufak partilere ayrılırsa ki, (şu anda bazı milletvekilleri iki partiden de ayrılarak Change - UK (Değişim - Birleşik Krallık) adıyla bir parti grubu kurmaya giriştiler), hiç de sürpriz olmayacak gibi görünmektedir.

Ancak, Britanya'nın siyasal parti sisteminin, küçük partilere hayat hakkı tanımayan hayli güçlü bir çoğunlukçu seçim sistemine karşın çok parçalı bir siyasal parti sistemine sürüklenmesi, son zamanlarda daha sık görülen koalisyonla yönetim gibi, Britanya'da pek de alışkın olunmayan bir siyasal uygulamaya yol açacak gibi görünmektedir. Bu durumda, 21. yüzyıl siyasetinin, AB üyeliği ve AB ile ilişkiler nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın, Westminster demokrasisi için oldukça çalkantılı ve sarsıntılı bir dönem olmaya aday olduğunu söylemek abartı olmayacaktır.

Bibliography Vernon Bogdanor (8 June 1993) "Why the people should have a vote on Maastricht: The House of Lords must uphold democracy and insist on a referendum," *The Independent*. Alex Hunt & Brian Wheeler, (18 Nisan 2019). "Brexit: All you need to know about the UK leaving the EU" *BBC News*. Jen Kirby, (1 Nisan 2019) "UK Parliament fails to agree on a new Brexit plan — again," (<https://www.vox.com/world/2019/4/1/18290766/brexit-news-parliament-indicative-votes-common-market>).

SONUÇ

Britanya temel bir temsili demokrasi modeli olarak yaşayan bir siyasal sisteme sahip olagelmıştır. Bu model kendiliğinden ve halkın siyasal seçkinlerle etkileşimi sonucunda ortaya çıkmıştır. Esasları yasama üstünlüğü anlayışına dayanan bir egemenlik anlayışı, sürekli oluşan ve değişen bir anayasal yapı (rejim), başbakan ve kabinesinin fiili üstünlüğü, çoğunluk esasına dayanan seçimler ve yasama süreçlerinden ibarettir. Yürütme bu sistemde fiilen artan bir siyasal ağırlığa sahip olmuş, yasamanın çalışmaları üzerinde de büyük bir etki kurmuş olmakla birlikte, yürütme içinde Taç (kral/kraliçe/monarşi) ağırlığını kaybederek bir ulusal simge haline dönüşmüştür. Monarşi ile yakın ilişki içinde bulunan ve Britanya'daki arazilerin çoğunluğuna sahip olan aristokrasi de zamanla gücünü yükselen orta sınıfa devretmek zorunda kalmış ve sadece Parlamento'nun üst meclisi olan Lordlar Kamarası'nda temsil olunmuşlardır. Özellikle son yıllarda kalıtsal lordlukların da bu mecliste temsili azaltılarak aristokrasinin görüntüsü daha da marjinal bir hal almıştır. *The English Constitution*'ın yazarı Walter Bagehot'un deyimiyle vakarlı (dig-

nified) siyaset ile gerçek (real) siyaset birbirinden iyice ayrılmış ve gerçek güç Parlamento'nun alt meclisi olan Avam Kamarası aracılığıyla Başbakan ve Kabinesi'nin denetimindeki siyasetçilerin eline geçmiştir.

On yedinci yüzyıldan itibaren dünya siyasetinde giderek artan öneme sahip olan bir İmparatorluk haline gelen Britanya, yirminci yüzyılda iki dünya savaşı ve 1929 Dünya Ekonomik Bunalımından yediği darbelerle çökmüştür. 1945 sonrasında ekonomik devletçilik uygulamaları ile toparlanan Britanya ekonomisi, 1979'dan sonra uygulanan liberal piyasa ekonomisine dayalı ve Kuzey Atlantik petrollerinden gelen kaynakla da tekrar güç kazanarak G-7 ülkelerinden birisi haline gelmiştir. 1972'den itibaren AB üyesi olan İngiltere, bir yandan Avrupa siyasetinde bir yandan da dünya siyasetinde önemli rol oynamaya devam etmektedir. AB ile ilişkilerinin çizeceği manzara hala belirsizliğini korusa da Britanya'nın AB ile olan ilişkilerindeki eğilim gevşemekten çok sıkılaşmaya doğru bir evrime işaret etmektedir.

Britanya'nın siyasal hayatında son yıllarda önemli değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. AB'den gelen tepkilerle bir haklar katalogunu Parlamento'da kabul eden Birleşik Krallık böylece bir yazılı anayasa yapımına doğru evrilmeye başlamıştır. Yasama üstünlüğüne dayalı çoğunlukçu temsili demokrasi modeline önemli ölçüde değişiklikler getiren referandum uygulamaları ile AB üyeliği ve yerleşme ve yerinden yönetim uygulamalarını da hayata geçirmiştir. Merkezi üniter bir devlet yapısından adem-i merkezîyetçi bir üniter devlet yapısına doğru evrim gösteren Britanya siyaseti, temsili demokrasi kurumları yanı sıra referandum yoluyla adeta halkı da dördüncü bir kuvvet olarak yasama - yürütme - yargının yanına eklemiş gibi görünmektedir. 2009'dan sonra attığı adımlarla bir bağımsız anayasa yargısını da hayata geçiren Britanya, Westminster demokrasisini yasama üstünlüğü modelinden daha odaymacı bir modele doğru değiştirmektedir. Önümüzdeki yıllar bu gelişmelerin varacağı yeni merhalelerin neler olacağını bize gösterecektir.

Öğrenme Çıktısı

4 Britanya'nın bir ülke olarak son yıllardaki siyasi ve ekonomik gelişiminin arkasında yatan kamu politikaları, toplumsal değişim ve halen karşı karşıya olduğu ekonomik ve siyasal bunalımlar gibi konuları analiz edebilme

Araştır 4

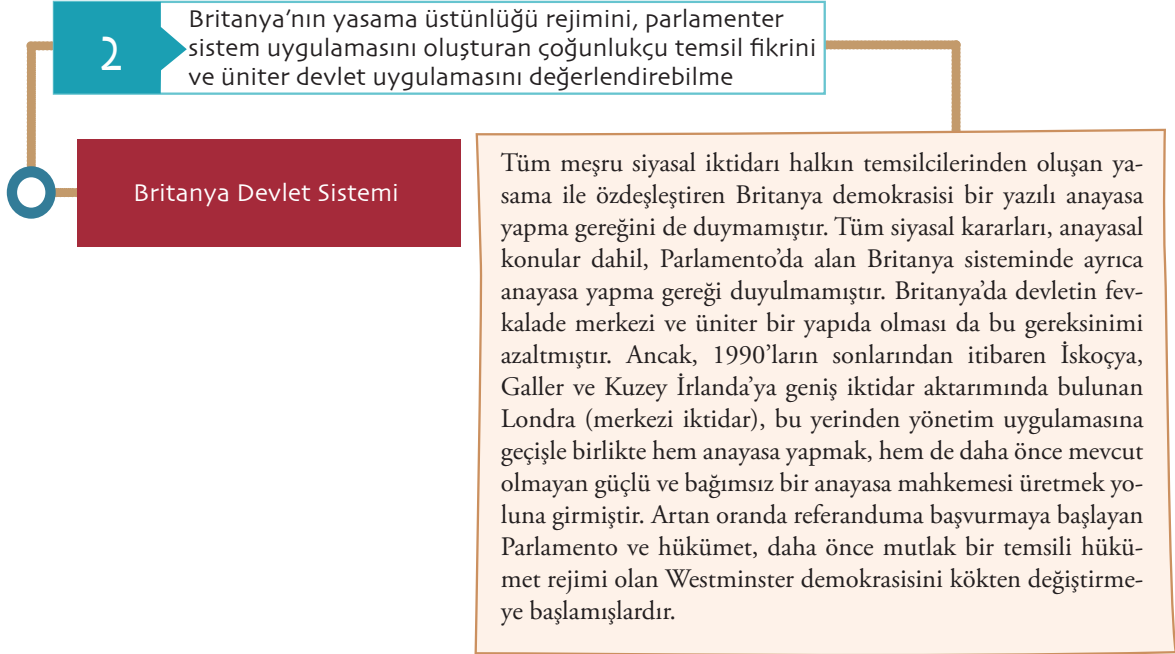
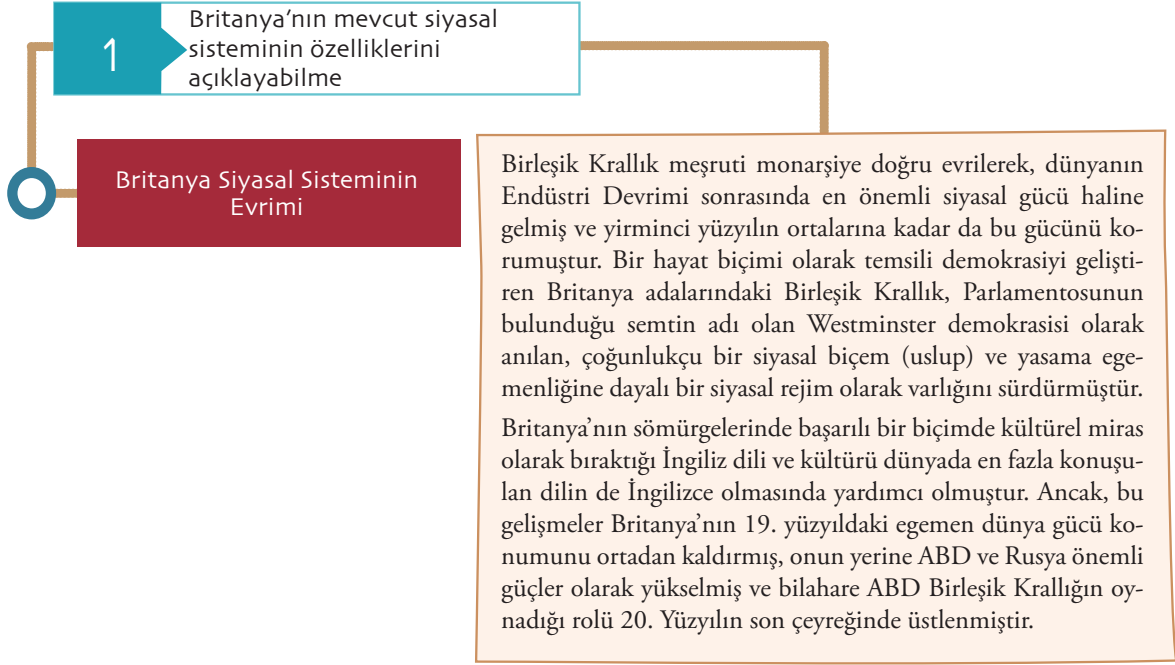
Britanya politik iktisadına damgasını vuran temel olgular nelerdir?

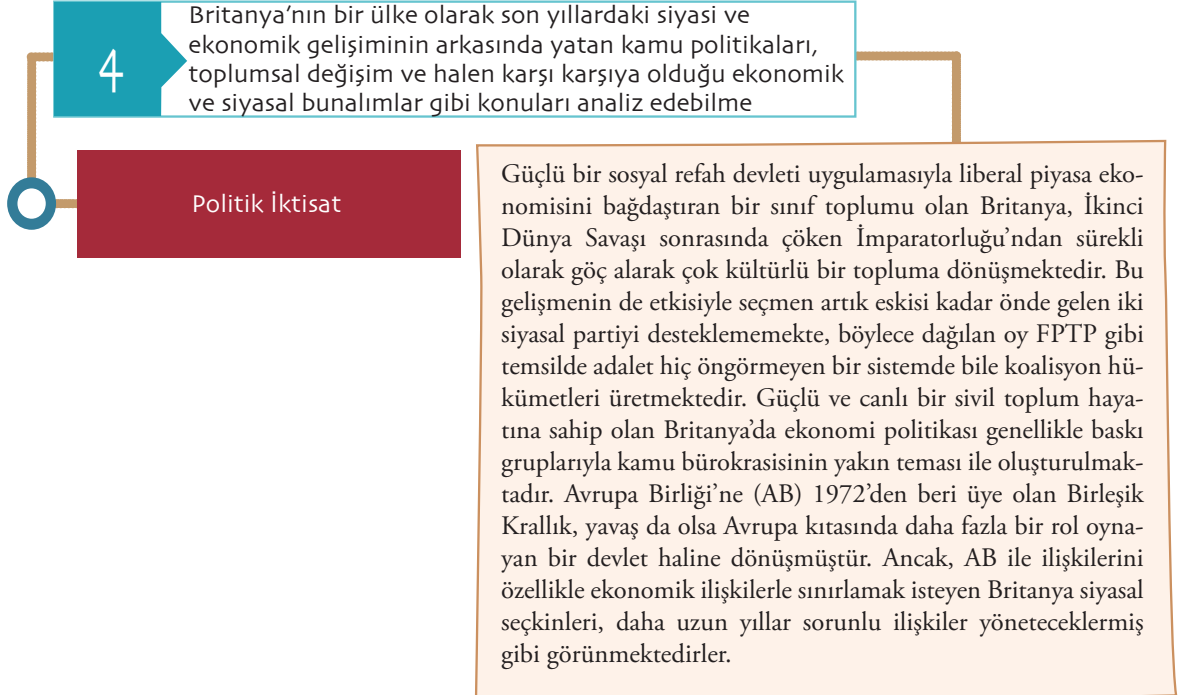
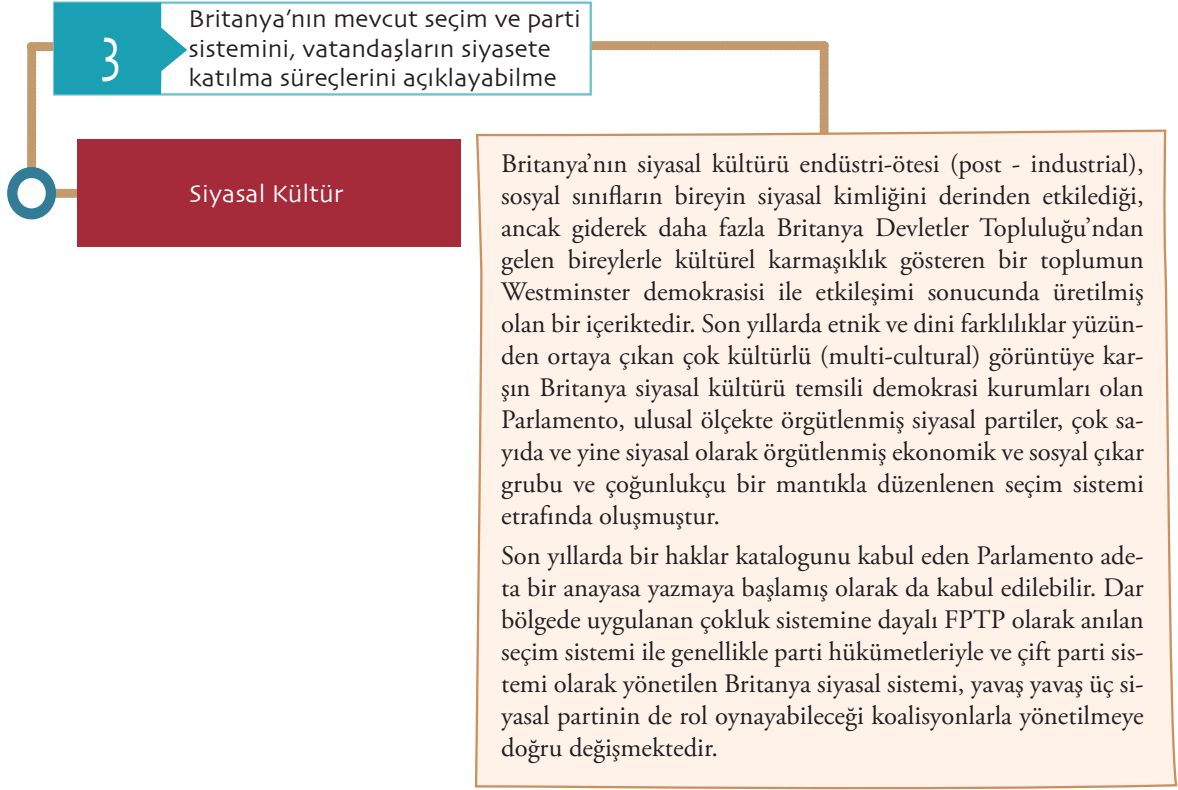
İlişkilendir

Avrupa Birliği'nden ayrılma süreci Birleşik Krallığın iç siyasetinde nasıl bir etki oluşturmuştur?

Anlat/Paylaş

Thatcher'ın Britanya ekonomisine etkilerini anlatın.

1 Britanya'nın sahip olduğu devlet sistemi aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Çoğunlukçu temsili demokrasi
- B. Kuvvetler ayrılığı
- C. Meşruti monarşi
- D. Üniter sistem
- E. Teokrasi

2 Aşağıdakilerden hangisi Birleşik Krallığın topraklarına verilen addır?

- A. İngiltere
- B. İskoçya
- C. Galler
- D. Britanya
- E. Ulster

3 Britanya'da başbakanın göreve gelmesi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A. Halkın oyları ile seçilir.
- B. Parlamento'nun alt meclisi olan Avam Kamarası'ndaki milletvekillerinin oylarıyla seçilir.
- C. Parlamento'nun her iki kamarasının ortak toplantısında seçilir.
- D. Yasama organı tarafından seçilen bakanlar kurulunun özel toplantısında seçilir.
- E. Kral veya Kraliçe tarafından atanır ve Parlamento'da güvenoyu alarak göreve başlar.

4 Britanya'nın Westminster demokrasisi diye anılan rejiminin dayandığı temel toplumsal aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Toplumdaki temel ayrışmanın sadece toplum sınıfları olan aristokrasi-bujuvazi-işçi sınıfı biçiminde olması, diğer ayrışmaların görece olarak önemsiz olmasıdır.
- B. Toplumdaki temel ayrışmanın endüstri ötesi bir toplumdaki ekonomik ve kültürel çoğulculuk olmasıdır.
- C. Britanya toplumunda merkezi bir idare yapısına göre baskı gruplarının ve onların kurduğu partilerin halkla yakın ilişkiler içinde olmasıdır.
- D. Britanya toplumunun 20. yüzyılda Britanya Milletler Topluluğundan gelen göçlerle zengin ve çoğulcu bir kültürel manzara göstermesidir.
- E. Britanya toplumundaki tüm toplumsal ayrışmaların etkili ve önemli olmasıdır.

5 Britanya'daki büyük siyasal partilerin gelişimine Parlamento'nun etkisi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A. Britanya'nın siyasal partileri Lordlar Kamarası'na girebilmek için aristokratlarla zorlu bir mücadele içine girmişlerdir.
- B. Muhafazakâr ve Liberal parti Parlamento'nun içinde uzun yıllar bulunmuş, İşçi Partisi ise ancak 20. yüzyılda zorlu bir mücadeleden sonra Parlamento'da temsil olunabilmiştir.
- C. Britanya'da Parlamento her zaman siyasal partilerin bulunduğu bir demokrasi beşiğidir, onun için Parlamento siyasal partilere okul olmuştur.
- D. Parlamento sadece Tory'lere aristokrat oldukları için kucak açıp diğer partilere soğuk davranıldığından seçim çevrelerini istediği gibi düzenleyenler seçimlerde avantaj elde etmişlerdir.
- E. İşçi Partisi uzun yıllar Parlamentoda temsil edilmiştir.

6 Britanya parti sisteminin 21. yüzyıla geldiğinde gösterdiği gelişme ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A. İki partili sistem hakimiyetini sürdürmüştür.
- B. Parlamentoya çok sayıda yeni parti girmiştir.
- C. İki parti sistemi yerine tek bir partinin ağırlığı altında egemen parti sistemi gelişmiştir.
- D. Britanya iki parti sisteminden üç partinin rol oynadığı çok parti sistemine doğru gelişme eğilimleri göstermeye başlamıştır.
- E. Karmaşık tek partili sisteme geçilmiştir.

7 Britanya'nın uyguladığı FPTP olarak bilinen seçim sisteminin en önemli özelliği aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Köklü olması ve temsilde güçlü sonuçlar vermesi
- B. Seçim sonunda genellikle sonuçların açıkça kazanan bir partiye işaret etmesi ve iktidardan hesap sorulmasının kolaylığı
- C. Her zaman iki partili bir Parlamento kurulmasını sağlaması
- D. Britanya toplumuna ve kültürüne uygun bir sistem olması
- E. Hem temsil adaletini hem de hükümet istikrarını bağdaştırması

8 Britanya'nın endüstri-ötesi bir ekonomiye sahip olması ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A. Çıkar gruplarının siyasetteki rolünü azaltmıştır.
- B. İşçi sendikalarını daha köktenci (radikal) ve güçlü kılmıştır.
- C. Çıkar gruplarının sayısını daha da arttırmıştır.
- D. Çıkar gruplarını ön plana çıkmasına ve siyasal partilerin ise ülke yönetiminde etkinliklerini kaybetmelerine yol açmıştır.
- E. Kırsal hayattaki çıkar örgütlenmelerinin etkili bir biçimde Britanya siyasetinde rol oynamalarını engellemiştir.

9 Britanya'da 1997 yılı sonrasında kullanılan Üçüncü Yol (Third Way) ifadesiyle anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Hem Muhafazakârların liberal piyasa ideolojisi, hem de İşçi Partisi'nin geleneksel sosyalist ideolojisinin dışında bir pragmatik pozisyonun da olabileceği savına işaret etmektedir.
- B. Sosyal refah devletinin artık ideolojilerle yönetilemeyeceğine, onun yerine teknik bir programa gereksinim olduğuna işaret etmektedir.
- C. Geleneksel ideolojilerin yoksulluğa çare olabilmesi artık mümkün olmadığı için, onların dışında bir yaklaşımla yoksullukla mücadele edilmesine işaret etmektedir.
- D. Britanya siyasetindeki değişmelerin getirdiği yaklaşımların sosyal refah devleti ile bağdaşmadığına, bunun için yeni bir yaklaşıma gereksinim duyulduğu anlatılmak istenmektedir.
- E. Sosyal refah devletinin yoksullukla mücadelede yeni bir yaklaşıma ihtiyaç duyduğuna işaret etmektedir.

10 Britanya'nın AB'den ayrılması yönünde bir sonucun ortaya çıktığı referandum hangi tarihte yapılmıştır?

- A. 2015
- B. 2016
- C. 2017
- D. 2018
- E. 2012

1. C

Yanıtınız yanlış ise “Giriş” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

2. D

Yanıtınız yanlış ise “Giriş” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

3. E

Yanıtınız yanlış ise “Britanya Devlet Sistemi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4. A

Yanıtınız yanlış ise “Demokrasi Modeli olarak Britanya Parlamenter Rejimi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

5. B

Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Partiler ve Parti Sistemi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

6. D

Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Partiler ve Parti Sistemi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

7. B

Yanıtınız yanlış ise “Seçim Sistemi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

8. E

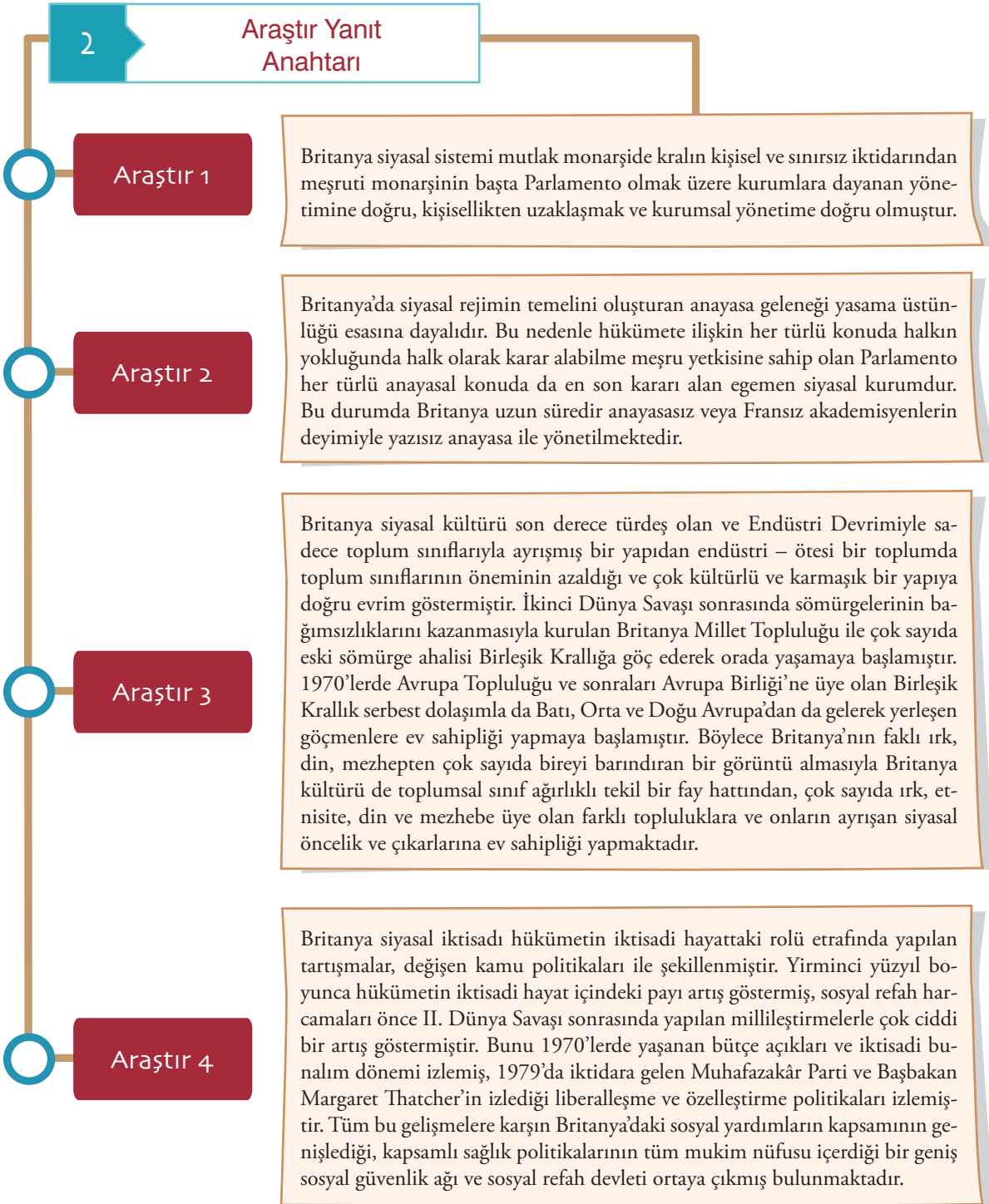
Yanıtınız yanlış ise “Çıkar grupları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

9. A

Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Refah Devleti” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

10. B

Yanıtınız yanlış ise “Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Kaynakça

- Bagehot, W. (2001). *The English Constitution*, Oxford, England: Oxford University Press, 2001.
- Beer, S. (1973). *The British Political System*, New York, New York: Random House.
- Beer, S. (1982). *British Politics in the Collectivist Age*, New York, New York: Norton.
- Butler, D. S. ve Stokes, D. E. (1976). *Political Change in Britain* (İkinci Baskı), New York, New York: St. Martin's.
- Elias, N. (2000). *The Civilizing Process: Sociogenetic and Psychogenetic Investigations*, (Revised Edition) (çeviren Edmund Jephcott), Oxford, England: Blackwell.
- Giddens, A. (1998). *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*, Cambridge, England: Polity Press.
- Grumm, J. G. (1958). 'Theories of Electoral Systems', *Midwest Journal of Political Science*, vol. 2, no. 4: s. 357-76.
- Haus, C. (1997). *Comparative Politics: Domestic Responses to Global Challenges* (İkinci Baskı), Minneapolis / St. Paul: West Publishing Co.
- Kavanaugh, D. (1990). *Thatcherism and British Politics: The End of Consensus*, (İkinci Baskı), London, England: Oxford University Press.
- Krieger, J. (1999). *British Politics in the Global Age: Can Social Democracy Survive?* New York, New York: Oxford University Press.
- Krieger, J. (2004). "The Making of the British State," Mark Kesselman ve arkadaşları, *Introduction to Comparative Politics*, (Üçüncü Baskı), 27 - 80.
- Leach, R., Coxall, B., ve Robins, L. (2011). *British Politics*, (İkinci Baskı), New York, New York: Palgrave - Macmillan.
- Lijphart, A. (1987). *Çağdaş Demokrasiler: Yirmibir Ülkede Çoğunlu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, (çevirenler Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran), Ankara: Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Türk Derneği Ortak Yayını.
- Marsh, D., Buller, J., Hay, C. ve Johnston, J. (1999). *Postwar British Politics in Perspective*, Cambridge, England: Polity Press.
- Norton, P. (1994). *The British Polity* (Üçüncü Baskı), New York, New York: Longman.
- Norton, B. (2007). *The Politics of Britain*, Washington, D.C.: CQ Press.
- Rentoul, J. (1996). *Tony Blair*, London, England: Warner Books.
- Riddell, P. (1989). *The Thatcher Decade*, Oxford, England: Basil Blackwell.
- Rose, R. (1984). *Do Parties Make a Difference?* Chatham, New Jersey: Chatham House.
- Shaw, E. (1996). *The Labour Party Since 1945*, Oxford, England: Blackwell.
- UK 2004 (2003). *The Official Yearbook of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland* (London, England: TSO)
- UK 2005 (2004). *The Official Yearbook of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland* (London, England: TSO).
- Wright, T. (2000). *The British Political Process: An Introduction*, London, England: Routledge.

İnternet Kaynakları

<http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-13297573>.

<http://www.statistics.gov.uk>.

<http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp2004/rp04-061.pdf>

<http://www.parliament.uk/business/publications/research/key-issues-for-the-new-parliament/the-new-parliament/general-election>.

Bölüm 3

Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Yarı-Başkanlık Rejimi: Fransa

öğrenme çıktıları

1

Konumu, Genel Coğrafi ve Beşeri Özellikleri

- 1 Fransa'nın konumunu, genel coğrafi ve beşeri özelliklerini açıklayabilme

2

Fransa'nın Geçirdiği Evrim ve Temel Özellikleri

- 2 Fransa'nın geçirdiği evrimin temel özelliklerini değerlendirebilme

3

Fransa'nın siyasal kültürünü ve siyasal katılma süreçlerini tanımlayabilme

- 3 Fransa'da Kamu Siyasetlerinin Oluşumu

4

Fransa'da Kamu Siyasetlerinin Oluşumu

- 4 Fransa'da kamu siyasetlerinin oluşum süreçlerini açıklayabilme

Anahtar Sözcükler: • Fransa • Siyasal Kültür • Siyasal Katılma • De Gaulle • Anayasa • Fransız Devrimi • Beşinci Cumhuriyet

GİRİŞ

Fransa örneği, ülke tarihinin günümüz kurumları üzerinde ağırlığını duyurduğu örneklerden biridir. Fransa, çoğulcu anayasal demokratik rejimini kendi tarihinin içinde, yerine göre o tarihin önüne çıkardığı engelleri aşarak, yerine göre sunduğu fırsatları değerlendirerek kurmuş bir ülkedir. Keza, Fransa' da demokrasi ciddi ve derin toplumsal mücadelelerin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Fransız halkını, Fransız halkı yapan da temelde bu geçmiş mücadeleler tarihidir. Söz konusu mücadelelerin en belirgin özelliği, siyasal merkez etrafında biçimlenmiş olmalarıdır denebilir. 5. Cumhuriyet rejimi ise, demokrasi ile merkezçiliğin; toplumsal çoğulculukla yönetebilir yürütme düzeninin bir uzlaşması gibi görünüyor. Uzlaşmanın istikrar içinde sürüyor olmasında, tarihsel temeller kadar, hiç kuşkusuz günümüz Fransız toplumunun daha ılımlı, daha uçlardan uzaklaşmış, yaşamı daha araçsal değerlerle örgütleyen bir toplum haline gelmesinin önemi vardır.

KONUMU, GENEL COĞRAFI VE BEŞERİ ÖZELLİKLERİ

Fransa, Batı Avrupa coğrafyasında yer alan bir ülkedir. Kuzeyinde Belçika ve Luxembourg, batısında Atlantik Okyanusu, güneyinde İspanya ve Akdeniz, doğusunda İtalya, İsviçre ve Almanya ile çevrili altıgen şeklinde bir coğrafyaya sahiptir. İspanya ile arasında Pirene Dağları yer alır. Güney-doğusunda İtalya ve İsviçre'yle birlikte paylaştıkları Alp Dağları bulunur. Fransa, Avrupa'nın akarsu kaynakları açısından zengin ülkelerinden biridir. Ortaçağlardan beri Fransa, bu sularını ulaşım aracı olarak kullanmaktadır. Bugün birçok akarsu, yapay kanallarla birbirine bağlanmıştır. Fransa, coğrafyası çok yağış alan bir coğrafyadır. En önemli düzlüğü Beauce Ovası'dır. Bu ova, Fransa'nın tahıl deposu diye bilinir.

Farklılıklar içeren zengin coğrafyası, Fransa'ya tarım alanında zengin bir ülke olma fırsatını sağlar. Bu yüzden Fransa, şarapçılık ve peynircilik alanlarında dünyaca ünlüdür. Fransa, aynı zamanda ileri sanayi ülkelerinden biridir. Otomotiv, gemi inşaatı, demiryolu çekicileri, uçak, kimya, petrol, uzay teknolojisi, nükleer enerji üretimi ve kozmetik alanlarında oldukça ileridedir. Keza Paris, kadın ve erkek giyiminde çoğu zaman önderlik eden bir moda merkezidir; önemli ölçülerde Türk kökenli çalışanların bulunduğu gelişmiş bir hazır giyim sa-

nayisine dayanır. Çok gelişmiş bir turizm işkolu, yaz ve kış aylarında her yıl 60 milyonun üzerinde turist ağırlar. Sosyal ve doğa bilimlerinde ciddi araştırma merkezlerine sahiptir. Her alanda seçkin elemanlar yetiştirmeye yönelik bir eğitim-öğretim sistemi geliştirilmiştir. Altmış milyon nüfusu olan Fransa, Avrupa Birliği içinde büyük ülkelerden biridir. Almanya ile birlikte, Birliğin iki önemli ayağından birini oluşturur. Fransa'nın kurucuları arasında bulunduğu Avrupa Konseyi Parlamentosu ve Konsey'in Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi kuruluşları, bir Fransız kenti olan Strasbourg'u merkez edinmişlerdir. Keza UNESCO'nun ve OECD'nin merkezi Paris'tedir. Fransa, dünya siyasetinde önemli kararların tartışıldığı G8 ve G20'nin yanı sıra AGİT'in de en faal üyeleri arasındadır. Siyasal olarak çekilmediği NATO'nun askerî kanadına yakın zamanda geri dönmüştür. Fransızca konuşan ve çoğu Afrikalı başka ülkelerle birlikte oluşturulan ve kültürel işbirliğiyle ilgilenen uluslararası yarı resmi örgütlerin kurucusudur.

✓ Avrupa coğrafyasının en eski devletlerinden biri olan Fransa, tarım ve sanayi alanlarında zengin bir ülkedir.

Fransa, 280 bin km tutan karayoluna, çok yaygın ve faal demiryolu ağlarına sahiptir. En büyük kentleri arasında, başta başkent Paris olmak üzere, Marseille, Lyon, Bordeaux sayılabilir. Mezra, köy, kasaba ve kent biçiminde 40 bin civarında yerleşim birimi vardır. Ülkenin faal nüfusunun en çok biriktiği alan hizmetler kesimidir, onu sanayi ve tarım çalışanları izler. Tarım çalışanlarının faal nüfusa oranı % 4 civarındadır. Diğer birçok Avrupa ülkesi gibi, Fransa da önemli bir yaşlı nüfus dilimine sahiptir. Bununla beraber, genç nüfusunu yenileyebilecek yeterlilikte doğum oranları söz konusudur. Başta Mağrip gelmek üzere, Afrika ülkelerinden Fransa'ya ciddi ölçülerde göç hareketi vardır. Fransa'ya göçen işgücünün çok önemli bir oranı, Fransa'nın Afrika'daki eski sömürgelerinden gelenlerden oluşur ve göçmenlerin çoğu Müslüman'dır. Bu durum, son yıllarda aşırı sağın kışkırtıcı söylemleri nedeniyle ciddiye alınması gereken bir yabancı karşıtlığı yaratmıştır. Sol ve merkezde duran siyasetlerle sivil toplum kuruluşlarının yükselen yabancı karşıtlığından rahatsızlık duyduklarını ve bu rahatsızlıklarını dile getirdiklerini, önüne geçmek için mücadele verdiklerini belirtmek gerekir.

Yaşama İlişkilendir

Fransız Nüfus Araştırma Enstitüsü (INED) ve İstatistik Araştırmalar Enstitüsü (INSE)'nin Ocak ayı başında yayınladığı “Trajectoires et Origines-TeO / Geline Köken Ve Gidilen Yollar” adlı rapor göçmenlerin ülkedeki durumuna ilişkin alarm veriyor. Raporda Fransız toplumunda entegrasyonun başarılı bir şekilde gerçekleştiği belirtiliyor; ancak göçmen çocuklarının önünde hala ayrımcılık ve işsizliğin en büyük sorunlar olarak kalmaya devam ettiği vurgulanıyor. Bir başka önemli tespit ise, ilk nesil işçilerin çocuklarının anne ve babalarından daha yüksek oranda işçi olmaları. Türkiyeli göçmenler açısından en kaygı verici gerçek ise Türk çocuklarının okula gitme oranının hala Afrikalı gençlerden bile düşük olması.

Türk göçmenlerin en önemli sorunu eğitim

Bütün eğitimini Fransa'da alan 18-35 yaş arası gençlerin durumunun incelendiği raporda, göçmen kız çocuklarının, Fransız kız çocukları kadar, hatta bazen onların ortalamasının da üstünde eğitim aldıkları vurgulanıyor. Fransız toplumunun genelinde, kız çocuklarının yüzde 65'i 'BAC' adı verilen lise bitirme sınavlarından başarıyla çıkıyor. Bu oran Çinli kız çocuklarında yüzde 80, Kamboçya, Vietnam ve Laoslular'da yüzde 70, Gineliler'de yüzde 69, Cezayirli'lerde yüzde 51, Türk göçmenlerin kızlarında ise yüzde 38 seviyesine geriliyor.

Göçmen erkek çocuklarının eğitim seviyesi ortalaması ise toplum ortalamasının daha da altında. Rapora göre, Fransa genelinde lise bitirme sınavını geçen erkek öğrenci ortalaması yüzde 59 iken, bu rakam göçmen erkek çocuklarında yüzde 48'e geriliyor. Afrika ülkelerinden gelen genç erkeklerin yüzde 40'ı, Cezayirli'lerin yüzde 41'i, Türk kökenli erkek çocuklarının ise yalnızca yüzde 26'sı lise diplomasını alıp üniversiteye girmeye hak kazanıyor. Türk kökenli gençlerde üniversiteye gitme oranı da hayli düşük. Genç kızların yüzde 13'ü, erkeklerin ise yüzde 17'si üniversiteye gidiyor. Kız ve erkek karma sıralamada ise 6 yaşından önce Fransa'ya gelen ya da

burada doğan göçmen çocuklarının yüzde 55'i liseyi bitiriyor. Raporda bu entegrasyon başarısı olarak sunuluyor.

Raporda, bütün göçmen gruplarında eğitim seviyesi düştükçe iş bulamama ve haksızlığa uğrama duygusunun arttığına dikkat çekiliyor. Raporda, Türkiyeli öğrencilerin eğitimdeki başarısızlıklarının ilk nedeninin, gençlerin ailelerinin eğitime bakışı olarak veriliyor. Fransa genelinde ailelerin yüzde 14'ü diplomasız iken, Türk ailelerde bu oran yüzde 64'e yükseliyor. Ayrıca ailelerle yapılan anketlerde, Türk ailelerin çocuklarının iş bulması için bir an evvel hayata atılması gerektiği ve diploma sahibi olmasının iş bulmasına bir faydası olmayacağını dile getiriyorlar. Ancak Türk gençlerinin ailelerinden “girişimcilik kültürünü” aldığını ve girişimci Türk gençlerinin diğer göçmenlerden daha hızlı hayatını kazanmayı başardığı da ekleniyor.

Ekonomik entegrasyon ve işsizlik

Sosyal anlamda tablo bu. Ancak ekonomik alanda entegrasyon sosyal alan kadar verimli ya da başarılı görünmüyor. İşte asimetrik entegrasyon burada ortaya çıkıyor. Aynı diplomaya sahip göçmen çocuğu ile Fransız genci eşit düzeyde iş bulamıyor. İş dünyasına sosyal dünyada olduğu kadar kolay entegre olamayan gençler, diplomalarının gerisinde işlerde çalışmayı kabul ediyorlar. Göçmen kökenli gençler aynı sorunu ev kiralarından ya da öğrenci lojmanı ararken de yaşıyor.

Raporun en çarpıcı tespitlerinden birisi de, birinci nesil Türkiye'den gelen göçmenlerde işçi oranı yüzde 59 iken, ikinci nesil denilen ilk neslin çocuklarında bu oran yüzde 62'ye çıkması. Türk kökenli gençlerin yüzde 20'ye yakını işsizken, kızlarda bu oran yüzde 22, erkeklerde yüzde 19 olarak belirleniyor. Türk kökenli göçmenlerin yüzde 39'u inşaat sektöründe, yüzde 15'i yemek ve hazır gıda sektöründe, yüzde 14'ü sanayi, yüzde 9'u ise otomobil alım-satım ve tamir sektöründe çalışıyor. Türklerin yüzde 61'i işçi, yüzde 16'sı patron/şirket sahibi, yüzde 3'ü ise doktor avukat gibi yüksek meslek sahibi.

'Gettolaşma ve Apartheid'

Raportörlerden Patrick Simon "Gençler entegre olmak, eşit birey olmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Ancak adım atma sırası topluma gelince, aynı karşılığı göremiyorlar. Bu noktada tıkanıklık oluşuyor" diyor. İkinci neslin, ailelerinden daha sert bir ayrımcılıkla karşı karşıya olduğunu, Mağrip ülkeleri, Afrikalılar ve Türkiyeli gençlerin bu tıkanıklıktan olumsuz etkilendiğini dile getiriyor.

Raporda bunun en önemli sebebinin göçmen gençlerinin kalifiye eğitim almamalarından kaynaklandığına dikkat çekiliyor. Okul başarısızlığı nedeniyle iş dünyasından dışlandıkları özellikle vurgulanıyor. Durum böyle olunca, hassas banli-

yölerde yaşayan gençler hızlı bir şekilde kendi içlerine kapanıyor ve gettolaşıyor. Başbakan Manuel Valls'in dediği gibi etnik ve sosyal 'apartheid'ler oluşturuyorlar. Raportörler özellikle bu gruba dikkat çekmek istediklerini, zira bu grubun artık sosyal bir gerçeklik olarak tanımlandığını belirtiyor. Araştırmayı yapan 3 raportör, gençlerin bu durumdan kurtarılması ve ailelerinin kökenleri nedeniyle toplumdan dışlanmalarını için ırkçılık ve ayrımcılığa karşı etkin politikalar başlatılmasının aciliyetine dikkat çekiyor.

Kaynak: <https://www.amerikaninsesi.com/a/fransada-gocmenlerin-en-buyuk-sorunu-egitim/3179045.html> (06.02.2016)

Öğrenme Çıktısı

1 Fransa'nın konumunu, genel coğrafi ve beşeri özelliklerini açıklayabilme

Araştır 1

Fransa'da göçmenlerin iç siyasete etkileri nelerdir?

İlişkilendir

Fransa'nın coğrafi konumunun AB açısından önemini değerlendirin.

Anlat/Paylaş

Fransa ekonomisi hangi sektörlere dayalıdır?

FRANSA'NIN GEÇİRDİĞİ EVRİM VE TEMEL ÖZELLİKLERİ

Fransa, Avrupa coğrafyasının en eski devletlerinden biridir. Bugünkü sınırlarına ulaşması bin yılı aşkın bir sürenin sonunda gerçekleşmiştir. Fransızlar, 1789'da yaşanan ve kraliyet düzenini kaldırdıkları Devrim'den beri, meşruti monarşiler dahil, çok farklı siyasal düzenleri denediler. Bunlar arasında beş cumhuriyet, iki imparatorluk ve 1815-1848 arasında tekrar ihya edilen meşruti krallık dönemleri sayılmalıdır. Bugünkü anayasal düzeni, Beşinci Cumhuriyet diye anılır ve yarı başkanlık rejimini öngörür; 1958'de kabul edilmiştir. Başlangıcından beri bu son cumhuriyet düzeninde de bazı önemli değişikliklerin yapıldığı görülür. Hemen belirtmek gerekir ki, Fransa'nın tarihi, Avrupa'nın diğer ülkelerinin tarihiyle adeta iç içe geçmiş gibidir. Bu tespit, Devrim öncesini ilgilendirdiği kadar, Devrim sonrası da ilgilendirir. Fransa, kendi tarihini yaşarken, Avrupa'nın diğer ülkelerindeki değişimlere bazen öncü olmuş, bazen de o ülkelerden etkilenmiştir.

Büyük Devrim, Fransa'nın modernleşme sürecinde bir milat noktası gibi düşünülebilir. Devrim, Fransa'da ulusal egemenlik gibi, yurttaşların kanun önünde eşitliği gibi, ulusal dayanışma gibi yeni ilkelerin ortaya çıkmasına ve benimsenmesine vesile oldu. Devrimin en fazla rağbet gören ilkesi, özgürlük, eşitlik, kardeşlik ilkesidir. Bu üç sözcük, tüm resmi binaların cephelerinde okunabilir. Fransız Büyük Devrimi, ileri sürdüğü ilkeleriyle birlikte, izleyen yıllarda adeta mitleştirildi. Bizzat Devrim ve onunla siyasal ve toplumsal hayata giren tartışmalar, laiklik ilkesiyle birlikte çok uzun süreler zarfında Fransızların gündemini oluşturdu. Çağdaş Fransız toplumu, bu tartışmalardan geçerek bugünkü haline gelmiş sayılabilir (Gauthet, 1998, 2-60; Remond, 1998, Bölüm 8 ve 9).

✓ 1789 Fransız Devrimi, Fransa'da ulusal egemenlik, yurttaşların kanun önünde eşitliği ve ulusal dayanışma gibi yeni ilkeler ortaya çıkarmıştır.

Fransa'nın 1789'da yaşadığı değişimi tahlil etmeden önce, biraz gerilere gitmek ve orada uç veren eğilimleri saptamak gerekiyor. Nitekim, Devrim üzerinde düşünmüş ve yazmış tarihçi ve siyaset bilimciler, Devrim'le gelen yeniliklerin çoğunun eski düzen döneminde filizlendiği konusunda hemfikir görünürler. Bunlar arasında sayılması gereken en önemli kalem, Alexis de Tocqueville olmalıdır. Keza tarihçi Michelet de hatırlanmalıdır. Tocqueville'in konuya ilişkin metninin başlığı "Eski Düzen ve Devrim"dir. Tocqueville bu kitabında, Devrim öncesi Fransa'nın krallık dönemindeki toplumsal, yönetsel ve siyasal eğilimlerinden söz eder. Gözlem ve tespitlerine göre, "eski düzen" diye nitelendirdiği bu Devrim öncesi dönemde, sürekli bir merkezîyetçi eğilimin varlığına değinir (Tocqueville, 1968-98-109). Ona göre, Fransa'nın merkezîyetçi alışkanlıklarının kökeni feodal dönemin sonlarına kadar iner. Merkezîyetçilik eğilimi, doğal olarak krallığın bürokratik örgütlenmesini yaygınlaştırmış, toplumu kuşatan yönetsel bir ağ haline gelmiştir. Yanı sıra, aşırı ölçülere varan, bazen ayrıntıları da ilgilendiren yasal düzenlemeler oluşturulmuştur. Taşradaki her sorunun çözümü zamanla Paris'e havale edilmektedir. Aslında bu merkezî eğilimin temelinde eşitlik anlayışı yatar.

✓ Tocqueville metinlerinin yorumu için bkz. Raymond Aron, (Çev. Korkmaz Alemdar) Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, İş Bankası Yayınları, 1991. Keza bkz. Cemil Oktay, Siyaset Bilimi İncelemeleri, Alfa, 2005, s.103-116. Merkezîyetçi eğilimler ve düşünceler için bkz. Pierre Legendre, "Histoire de La Pensée Administrative Française", Traité de Science Administrative, Mouton, 1966. Legendre, burada "aşırı merkezîyetçilik eğiliminin doğallığı"ndan söz eder; s.10.

Fransızlar, statü farklılıklarına, bu farklılıklardan doğan ayrıcalıklı durumlara giderek daha az tahammül göstermektedir. Eşitlik arayışları adeta dinsel bir tutku halini almış gibidir. Eşitlik arayışları, bir örnek yönetim uygulamalarının doğal zemnidir. Böylesi bir zemin üzerinde Paris'in iktidarı, Devrim yıllarına gelirken hep biraz daha güçlü, biraz daha toplumsal çevresine nüfuz etmiş bir iktidar olarak temayüz eder. Tocqueville, eski düzenin bu açık seçik yönelimlerinin Devrim'le ve sonrasında ivme kazandığını, hızlandığını kaydeder. Devrim'le ne yapılmışsa, Devrim sonrasında ne gerçekleştirilmişse, tüm bunlar eski düzenin ağır ağır sergilediği dönüşümlerin doğal sonuçlarıdır. Fransa'da ortaya çıkan devrim ve giderek gelişen yeni eşitlikçi hayat, bir anlamda eski düzenin devamı gibidir. Devrim, hem bir kırılmayı hem de bir sürekliliği ifade eder. Toprak mülkiyeti, uzunca bir zamandır zaten küçük mülkiyetler halindeydi. Birey ile iktidar arasında duran ara iktidarlar budanmıştı. Soyluluk ayrıcalıkları artık ciddi bir anlam ifade etmiyordu. Fiili toplumsal iktidar araçları burjuvazinin elindeydi. En önemlisi, kentli kitleler katında, onlardan daha da fazla aydınlar katında yaygın bir dünyevileşme eğilimi görülüyordu. Devrim, tüm bunların üstüne geldi ve aslında artık fiilen olmayan ayrıcalıkları, hukuki anlamda da iptal ederek kaldırdı. Yüzyılların soyluları ve ruhbaniyla (din adamlarından oluşan sınıf) halk yığınları aynı eşitlik çizgisinde görülmeye başlandı. Yeni dönemin iktidar kaynağı, artık Fransa halkıdır. Genel irade veya milli irade adlandırmaları altında bu yeni iktidar, adeta kutsanmıştır. Yasaların arkasındaki iradenin yerini halk iradesi, yani Fransızların iradesi alır. Unutmayalım ki, 1830 ayaklanmaları sonrasında ıslah edilen meşruti monarşinin kralı Louis Philippe bile, kendisini "Fransa'nın Kralı" diye değil, "Fransızların Kralı" diye adlandırmayı tercih etmekteydi. Bu yolla, tahtının altında toplumsal bir zemini ve halk onayını güvence altına alma siyaseti izliyordu. Artık hanedan'dan gelenlerin de meşruiyetlerinin halk iradesine dayanması gerçeğini sergilemesi bakımından bu örnek oldukça önemli sayılmalıdır. Zaten yemin töreni de Katedral'de değil, Meclis önünde cereyan etti ve Kral, kutsal kitap üzerine değil, Anayasa'ya el bastı (Schulze, 1996, 229). Marcel Gauchet'nin tespitlerine göre, Fransız Büyük Devrimi'nin yönünü, temelde yasal-ussal bir otoritenin oluşturulması arayışları belirlemiştir (Guachet, 2003, 285-286).

dikkat

Devrimin efsaneleşmesini, devrimle gelen değerlerin kutsanmasını, ünlü Fransız antropolog Lévi-Strauss tarihçi Michelet'ye atfen Anthropologie Structurale'da şu veciz ifadelerle anlatır: “İşte o gün, her şey imkan dahilindeydi; (...) Gelecek halin içindeydi(...) âdeta zaman yoktu; yalnızca ebediyen çakacak bir şimşegün aydınlığı vardı” (Lévi-Strauss, 1974, 231).

Devrim, gerçekten de başlangıcından itibaren, Fransızların siyasal tarihindeki olaylar zincirinde yer alan sade bir halka gibi görülmez. Fransızlar, tarihlerinin bu dönemine çok yoğun bir duygu ve değer yüklerler. Edebiyatta, tarih yazımında, okul müfredat programlarında bu durum açıkça görülebilir. Devrim, neredeyse iki yüzyıla yakın bir süre, dahası bugün bile, adeta siyasal hayatın anlamı ve siyasal kültürün atıf kaynağıdır. 1989'da, yani devrimin iki yüzüncü kutlamaları sırasında yayımladığı kitap ve makalelerinde tarihçi François Furet, devrim sürecinin artık sonlanabileceğinden, belki de artık sonladığından söz eder (Furet, 1989, 28).

Resim 3.1 İnsan Hakları Tablosu

Kaynak: <http://fr.wikipedia.org/wiki/>

D%03%A9claration_des_droits_de_1'homme_et_du_citoyen_de_1789

Devrim öncesi Fransa Krallığı'nın en parlak dönemleri 17. ve 18. yüzyıllardır. 1643-1715 arasında, çocukluk yılları dışında tahtı yöneten 14. Louis, Fransızların “Güneş Kral” diye adlandırdıkları ve mutlak iktidar sahibi bir simadır. Merkezîyetçiliğin ve mutlak monarşinin simgesi haline gelen “Devlet benim!” deyişi ona aittir. Döneminde Fransa, edebiyat ve diğer güzel sanatlarda parlak başarılar elde eder; Avrupa siyasetinde de ciddi bir ağırlık kazanır. Keza 17. yüzyılın ilk yarısına rastlayan dönemde yirmi yıldan fazla Fransa'yı bilfiil başbakan sıfatıyla yöneten Kardinal Richelieu, ülkesinin her alanda ilerlemesi için ısrarla sürdürülen siyasetler izler. Katolik Kilisesi'nin çok önemli bir mensubu olmasına karşın, Avrupa dengeleri içinde Fransa'nın önemli rakibi Katolik Avusturya'nın Protestan prenslerle girdiği ünlü otuz yıl savaşlarında (1618-1648), Katolikliğinin değil, Fransa'nın başbakanı olmasının gereklerini yerine getiren siyasetlerin mimarıdır. Herkes ondan Avusturya'yı desteklemesini beklerken, Kardinal, Fransa'nın uluslararası çıkarları açısından böyle davranmamayı yeğler. Onun Papalık makamıyla ters düşen bu siyaseti, dinî eğilimlerden bağımsız dış siyaset seçimi alanında ünlü ilkler arasında sayılır. Bu siyasette dinî akıl değil, “Raison d'Etat” (Hikmet-i Hükümet) akli başta gelir ve önceliklidir (Kissenger, 1996, 48-49).

Yine Devrim öncesinde, özellikle 1789 tarihini önceleyen son iki yüzyıl zarfında, Fransa'nın fikri ve edebi hayatında sonraki dönemleri ciddi biçimde etkisi altına alan akımlar ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi örneğin 18. yüzyıl, “Aydınlanma Çağı” diye adlandırılır. Bu çağda gelişen fikir akımlarının ve edebi yaklaşımların hiç kuşkusuz Devrim'in zeminini yaratmakta ciddi ölçülerde payı vardır. Ansiklopedistler olarak bilinen Diderot ve d'Alembert gibi kalemler, bu çağın kalemleridir. Voltaire bu çağın filozofları arasındadır. Siyaset biliminde ve anayasa hukukunda adı sık geçen Montesquieu'nün metinleri, en başta “Kanunların Ruhu” kitabı, örneğin devrimden önce, 1747 yılına rastlar. “Genel irade” ve “toplum sözleşmesi” kavramlarıyla Cenevrelî J.J. Rousseau'nun devrime giden yolda fikrî anlamda ayak izleri bulunur (Rousseau, 2010). Bu isimlere, bir de Sieyès'i eklemek gerekiyor. Sieyès, Fransa'daki halk sınıfını tahlil eden yazılarında, iktidarın kaynağı olarak soylular ve ruhban dışındaki büyük kitleleri işaret eder.

✓ Fransa'da Devrimciler feodal dönemden beri süre gelen ayrıcalıkları iptal etmişler ve tüm insanların doğuştan özgür oldukları ilkesi üzerinden "insan hakları" ilan etmişlerdir.

✓ Montesquieu, l'Esprit des Lois, Gramer Freres, tarihsiz. Paris. Türkçesi için bkz. Kanunların Ruhu Üzerine, (Çev. Fehmi Baldaş), Seç Yayınları, 2004. Yorum için bkz. Politika ve Tarih, (Çev. A. Şenel/Ö. Sezgin) V Yayınları, 1987.

Özetle devrim arifesinde, burjuva sınıfının, aydınların ve kentli nüfusun iktidarda söz sahibi olma taleplerinde bir yükselme söz konusudur. Tam bu sırada Kral'ın mali güçlüklerin üstesinden gelmek için yeni vergiler talep etmesi, bu amaçla yüz elli yıldır toplanmayan parlamentoyu toplantıya çağırması, Büyük Devrim'e giden yolu açmıştır. Adet olduğu üzere, toplanan parlamentonun üç sınıf esasına göre oy kullanması gerekiyordu. Bu üç sınıf da ortaçağdan beri soylulardan, ruhbandan ve halktan oluşuyordu. Sınıf esasına göre oylamada ruhban ve soylular karşısında büyük kitleleri temsil eden halk sınıfı, ikiye bir oylamayı kaybetmeye mahkumdu. Halk temsilcisi olan vekiller, önce bu oylama yöntemine karşı çıktılar. Başlangıçta Kral 16. Louis kararsız davrandı, ayak diredi; karşısındakilerin kararlılığını görünce boyun eğmek zorunda kaldı. Bir süre sonra da toplanan meclisi dağıtmaya teşebbüs etti. Bu noktadan itibaren ipler kopmuş ve halk temsilcileri, toplanmak için Kral'ın olurlarına gerek olmadığı iddiasıyla, kendiliklerinden toplanışlar, kurulu düzene karşı da kafa tutmaya başlamışlardır. Fransa, işte böylece devrim sürecine girmiştir. Devrimciler, ruhban ve soylulara karşıydılar ve bu karşıtlıklarının gereğini yerine getirmeye başladılar. Feodal dönemlerden beri süregelen ayrıcalıkları iptal ettiler; eşitlik esasını getirdiler; tüm insanların doğuştan özgür oldukları ilkesi üzerinden ilan ettiler. Vergi toplanmasında iltizam yöntemini (vergi gelirlerini ihaleyle satmak) yürürlükten kaldırdılar. Mültezimlerin (vergi gelirlerini satın alıp toplayan) yerini, merkezi yönetimin denetimi altında çalışan, zaten kraliyet döneminde bir hayli önem kazanmış

olan vergi daireleri aldı. Köylülerin üzerinde büyük bir yük oluşturan aşar vergisi (tarım ürünlerinden onda bir oranında alınan vergi) ve angarya türünden çalışma zorunlulukları kaldırıldı. Kilise mensuplarının ve soyluların ayrıcalıklarına son verildi. Soylu ve ruhban sınıfının bazı ileri gelenleri Fransa'yı terk ederek, diğer komşu ülkelere sığındı ve oralardan itibaren devrimci yönetime karşı güç örgütlemeye başladılar. İlk çatışma Valmy'de cereyan etti ve devrimciler, bu muharebeden zaferle çıktılar. "Yaşasın ulus!.." nidaları, Fransada bu zaferden sonra siyasal hayata geçti. Ancak izleyen aylardaki hoşnutsuzluklar, köylü ayaklanmaları ve sürgünlerin düzenlediği dış baskılar arasında Devrim, 16. Louis ve Kraliçe'yi giyotine kadar götüren çok yoğun bir şiddet ayracına dönüştü. Ardından Devrim'in çocukları kendi aralarında anlaşmazlığa düştü ve birbirlerini sırayla ölüm cezalarına mahkum ettirdiler.

✓ Fransız Devriminden itibaren Avrupa'da yirmi yılı aşkın süren savaşlara "Avrupa Koalisyon Savaşları" denir.

Devrim'i izleyen Birinci Cumhuriyet yıllarında görülen bu kanlı karmaşanın durması, General Napoléon'un diktasını kurmasına kadar sürdü. Böylece Avrupa tarihinde, siyasal kargaşaların eninde sonunda general esasına davetiye çıkarmaları dönemi başlamış oluyordu. Napoléon Bonaparte'ın iktidar olduğu dönemde Fransada, izleri günümüze kadar süren çok köklü yönetsel ıslahatlar gerçekleştirildi. Taşra yönetimi elden geçirilerek yeniden düzenlendi. Fransa, belli ölçüler çerçevesinde illere, iller ilçelere ve ilçeler de komün tabir edilen daha küçük birimlere ayrıldı. Valilere merkez adına önemli ölçülerde yetkiler tanındı. Polis, ordu ve mali kuruluşlar yeni ihtiyaçlara cevap verecek biçimde yeniden örgütlendi. Merkezde Danıştay ve Sayıştay gibi kuruluşlar ıslah edildiler. Birçok alanda yeni hukuki düzenlemeler yapıldı. Dönem, hukuk kurallarının sistemli biçimde derlendiği bir dönemdir. Fransız Medeni Yasası bunlardan biridir. Bu yenilikçi siyasetler olurken Bonaparte'ın Fransası, Avrupa'nın diğer güçlerine karşı sürekli savaş halindedir.

Fransız Devrimi'nden itibaren tüm bir Avrupa, yirmi yılı aşkın süre bir uçtan diğer uca savaş alanına dönüştü. Fransızlar, 1798'de Mısır seferini düzenle-

yerek Osmanlı İmparatorluğu ile de karşı karşıya geldiler. Yirmi yılı bulan bu savaşlara “Avrupa Koalisyon Savaşları” denir. Devrim’in Avrupada meydana getirdiği yıkımlar, 1804’de imparatorluğunu ilan ederek Papa’nın katıldığı törenle taç giyen Napoléon’un Waterloo yenilgisinin ardından 1815’de Viyana Kongresi’nde kısmen onarıldı. Daha doğrusu, Fransız Devrimi öncesindeki Avrupa güçler dengesi siyaseti, koalisyon savaşlarıyla bozulduğu için tekrar ihya edildi. Böylece hem Fransa’da hem Avrupada bir restorasyon (eski düzeni ihya etme) dönemi açıldı. Fransa’da da parlamenter monarşi rejimi kuruldu. Bu rejim, aradaki 1830 ve 1848 devrim hareketleriyle iki kez halk direnciyle karşılaştı. 1848’deki ayaklanmaların ardından önce 2. Cumhuriyet, hemen ardından da 2. İmparatorluk dönemi başladı. Louis Napoléon imparator unvanı aldı. Otoriter demokrasi olarak nitelendirilen bu rejim de, 1870’e kadar sürdü ve Fransa’nın Prusya önündeki yenilgiyle son buldu (Caron, 1985). Yenilgiyi izleyen aylarda, önce ünlü Paris Komün hareketi yaşandı. Bu hareket, 1572’deki Saint-Barthélemy katliamından sonra, Fransa tarihinin en kanlı olaylarından biridir. Otuz bini aşkın Komün taraftarı, ya kurşuna dizildiler; ya da Versailles güçlerinin (hükümet güçleri) top ateşleri altında can verdiler. On beş bin civarında Komüncü de Fransa dışındaki sömürge hapishanelerine sürgüne gönderildi (Thomas, 1984, 264). Bu olaylar da toplumun belleğinde efsaneleşmiş olaylardır.

1870’lerin başında kurulan 3. Cumhuriyet, Fransa’nın modern tarihinde en uzun ömürlü olan rejimdir ve 2. Dünya Savaşı’nın başlangıcında Nazi ordularının önünde Fransız ordusunun yenilgisine kadar sürmüştür. Modern Fransa’yı ortaya çıkaran siyasal düzen de esas itibarıyla bu 3. Cumhuriyet rejimidir. Parlamento üstünlüğünün hâkim olduğu bu rejim yıllarında Fransa, okullaşma, sanayileşme ve bilimsel araştırmalarda önemli başarılar kaydetmiştir. Otomobil ve uçak sanayilerinin başlatılması, keza bu dönemdedir. Bu rejim, Birinci Dünya Savaşı’nı da yöneten rejimdir. Genel olarak, Radikal Parti’nin egemenliği altında geçmiştir. Özellikle 1936’da kurulan Halk Cephesi hükümetlerinde, çalışanlar için sosyal hakların genişletilmesi bu rejimin son yıllarına rastlar. Sosyalist önder, Jaures, onun yolunda ilerleyen Blum gibi siyasetçiler, bu rejimin öne çıkardığı isimlerdir. Keza Birinci Dünya Savaşı’nı Fransa açısından yöneten Radikal Parti kökenli Clemenceau, Fransız siyasal hayatının en ünlü kişileri arasındadır. 3. Cumhuriyet’in yaşandığı ve Fransa’yı derinden etkileyen iç siyasal olayların başında 1894 ve 1906 arasını işgal eden Dreyfus Davası gelir. Bu dava Fransa’yı ikiye bölmüş gibidir. Fransa sağ, antisemit (Yahudi karşıtı) yaklaşımının da katkısıyla Yüzbaşı Dreyfus’ü sadece Yahudi olması nedeniyle ve tamamen önyargılarla ortaya çıkan bir casusluk olayı sırasında suçlu ilan etmişti. Bu yıllar, özellikle siyasal yelpazenin sağ kanadından kaynaklanan uydurma komploların havada bolca uçuştugu yıllardır. Yüzbaşı’nın masumiyetini kanıtlamak için başta sosyalist önder Jaures ve yazar Zola, liberal ve sol düşünceli aydınlarla birlikte amansız bir mücadele verdiler. Fransa, hukuk devletinin gerekleri üzerinde bu dava dolayısıyla derinlemesine tartışmalara sahne oldu. Tartışmaların sonucunda sadece Yüzbaşı’nın masumiyetinin kanıtlanmasıyla kalınmadı; aynı zamanda Fransa’da hukuk alanında ciddi zihniyet değişiklikleri sağlandı. Dreyfus’e de itibarı seneler sonra iade edildi (Aslan, 1999). Bu dönemin bir diğer önemli gelişmesi, sendikal hareketlerin ve sosyalist akımın güç kazanmasıdır. Özellikle Jaures’in önderliğinde anti militarist (silahlanma karşıtı) hareketler de gelişti. Keza, okullaşma alanında Fransa önemli başarılar elde etti. Bu rejim, Fransız öğretmenlerinin siyaset sahnesine çıktıkları bir rejimdir. Okul da, toplumsal ilerlemede başat rol oynayan bir kurum haline geldi. Laiklik tartışmaları, özellikle 20. yüzyıl başlarında ciddi ölçülerde alevlendi. Kamu otoritesi-kilise ilişkileri de ele alınıp, tartışmaları sakinleştirici yönde yeniden düzenlendi.

✓ 2. İmparatorluk dönemi Fransa’sı, başta demiryolu siyaseti gelmek üzere hızla sanayileşen, kentleşme hareketlerinin ivme kazandığı bir Fransa’dır. Paris, yeniden inşa edilir. Bu Fransa, aynı zamanda çoktandır sürdürülen sömürgecilik siyasetini de geliştirir. 2. İmparatorluk düzeninin özgürlükler açısından baskıcı olduğunu belirtelim. Başta Victor Hugo gibi isimlerin yer aldığı birçok aydın, Fransa’yı terk etmek zorunda bırakıldılar. 3. Napoléon diye adlandırılan Louis Napoléon, baskıcı ve kişisel bir yönetim sürdürdü. Osmanlı Sultanı Abdülaziz’in Fransa gezisi ve Yeni Osmanlıların Paris’e gönüllü sürgünleri onun saltanatına rastlar. Eşi Kraliçe de, daha sonra İstanbul’u ziyaret etmiş, Süveyş Kanalı’nın açılışına katılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, Birleşik Krallık ve Sardunya Krallığı ile koalisyon oluşturarak Rusya’ya karşı girişilen Kırım Savaşı (1854-1855), döneminin önemli olaylarındandır.

✓ 1870'lerin başında kurulan 3. Cumhuriyet Fransa'nın modern tarihinde en uzun ömürlü rejimdir ve 2. Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında, 3. Cumhuriyet'in Nazi orduları karşısında aldığı yenilgiden sonra, Fransa'da Vichy rejimi kuruldu. Bu, Alman işgal güçleriyle işbirliği yapan faşist bir rejimdi. Özgür Fransa yönetimi ise, General de Gaulle'nin önderliğinde Londra'da oluşturuldu. Savaşın Birleşik Devletler'in önderliğindeki müttefik güçlerce kazanılmasının sonucunda, Fransa işgalden kurtuldu ve direnişin önderi De Gaulle başkanlığında, geçici bir hükümet kuruldu; milletvekili seçimlerine gidildi. Çok kısa süren ve genellikle işgal yaralarını saran, ABD'nin mali yardımlarıyla iktisadi ve ticari yaşamını yeniden canlandıran bu dönemin ardından gelen siyasal düzen, 4. Cumhuriyet diye tarihe geçer.

✓ Fransa'da 2. Dünya Savaşı sonrası kurulan 4. Cumhuriyet parlamenter bir sistemdir ve 1958 yılına kadar sürmüştür.

Savaş sonrasında 4. Cumhuriyeti de parlamenter bir sistemdir. Rejim, varlığını ancak 1958 yılına kadar sürdürebildi. Önce Fransa'nın sömürgeci olan Vietnam'daki yenilgi, arkasından uzun süren Cezayir bağımsızlık savaşı, Süveyş Kanalı'nın Mısır tarafından millileştirilmesi nedeniyle Birleşik Krallık'la birlikte başlatılan Kanal Harekâtı'nın ABD'nin uyarısıyla yarıda bırakılması, tüm bunlar, 4. Cumhuriyeti aşırı ölçülerde yıprattı. Bu dönemde rejimin başarı hanesine yazılabilecek işlerin başında, Avrupa Kömür Çelik Birliği Antlaşmaları ile Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan Roma Antlaşması'nı anmak gerekiyor. Özellikle Mendes-France'nin başbakanlığı yıllarında Fransa, başta planlı ekonomi anlayışları gelmek üzere önemli siyasetlere imza atmış sayılmalıdır. Nükleer enerji alanındaki siyasetler hatırlanmalıdır. Ancak, sık değişen koalisyon hükümetleri ve Cezayir'deki şiddet olayları sonucunda, 1958 yılına gelindiğinde artık rejim iflas noktasındadır ve Fransa'yı yönetememektedir. De Gaulle'cü milletvekillerinin zemini hazırlamaları sonucu, siyasal karmaşaya son

verilebilmesi için, Fransa'nın kurtuluşunu izleyen ara yönetimden sonra köşesine çekilen ulusal kahraman De Gaulle'e çağrıda bulunulur. Fransa'nın tek umudu, General'in ülkeye düzen getirmesi ve Cezayir'deki şiddete son vermesidir. General ise, Fransa için öngördüğü ve benimsenmeyen rejim önerilerini senelerce önce ünlü Bayeux Söylevi'nde dile getirmişti. O söylevinde öngördüğü anayasal düzenin benimsenmesi koşuluyla sorumluluk alabileceğini belirterek işe başladı. Fransa, böylelikle 5. Cumhuriyet diye adlandırılan bugünkü anayasal düzenine geçti. Bu düzenin esası, yarı başkanlık sistemini öngören bir sistem olmasıdır. Parlamento'nun yetkilerini sınırlandıran, Cumhurbaşkanı ağırlıklı yürütme erkini güçlendiren bir anayasal düzen inşa edildi. Yeni anayasa, halkoylamasıyla kabul edildi. Muhalifler, yeni düzeni De Gaulle'ün ölçülerine göre biçilmiş bir anayasal düzen olarak nitelediler. Fransızlar, 58'de kurulan düzeni, üzerinde zaman içinde parça parça yapılan değişikliklerle içselleştirdiler. Anayasa üzerinde 58'den beri toplam yirmi dört değişiklik gerçekleştirildi. Değişiklikler, başlangıçta kabul edilen düzenin ana çizilerine dokunmamıştır. Çoğu, zamanla ortaya çıkan ihtiyaçları karşılamaya yönelik değişikliklerdir.

Beşinci Cumhuriyet Fransa'sının Anayasal Yapısı

Fransa, anayasal ve yönetsel konularda başlangıcı 18. yüzyıla kadar giden çok köklü bir geçmişe ve geleneklere sahip bir ülkedir. Devlet erkleri arasında karşılıklı sınırlandırmayı kuramsallaştıran Montesquieu'nün ülkesidir Fransa. Büyük Devrim'den beri bu alanda değişik seçenekler denenmiştir (Soucramanien, 2010, 105-107). Ciddi ölçülerde bir deneyim birikiminin olduğu bilinmelidir. Keza, merkezîyetçi alışkanlıkların Fransız siyasal ve yönetsel yaşamını hiç terk etmediği göz önünde bulundurulmalıdır. Yönetim Hukuku alanında olsun, Anayasa Hukuku alanlarında olsun zengin bir fikri birikimin varlığı da hatırlanmalıdır.

Beşinci Cumhuriyet Anayasası, Fransızlar'a ciddi boyutlardaki siyasal bir bunalımdan geçerken önerildi. Halk oylaması sonucunda da kabul edildi. Cezayir Bağımsızlık Savaşı, geriye dönüşü olmayan bir noktaya gelmişti. Özellikle çatışmalar, sadece Fransız güvenlik güçleriyle Cezayirli direnişçiler arasında olmaktan çıkmış, sayıları 1,5

milyonu aşan ve Cezayir’de yaşayan Fransa uyruklular ile yerli Cezayirliiler arasına sıçramaya başlamıştı. 4. Cumhuriyet meclislerindeki siyasal partilerin kendi aralarındaki çekişmeler, tarafların kabul edebileceği bir siyasetin oluşmasını engelliyordu. Fransa’da tam bir kamu otoritesi boşluğu ve yönetilemezlik iklimi hakimdi. Bunalımdan çıkış yolu olarak De Gaulle’e çağrı yapıldı. General, daveti ancak kendi ilkelerine uygun bir anayasanın yapılması koşuluyla kabul edebileceğini ve olağanüstü yetkilere gereksinmesi olduğunu ileri sürerek iktidar mevkiine geldi. Yeni cumhuriyet rejiminin başlangıcı, bu şartlar çerçevesinde yaşanmıştır. General, anayasal düzenlemelere ilişkin görüşlerini, yukarıda belirtildiği gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrası Bayeux Söylevi’nde açıklamıştı. Dolayısıyla yeni düzenin genel hatlarını bu söylevde aramak gerekir.

General’in Bayeux Söylevi, 16 Haziran 1946 tarihli. De Gaulle, bu söylevindeki tahliller ve öne sürdüğü ilkeler konusunda, baştan beri hep ısrarlıdır. Söylev, ana hatları itibariyle şu tespitleri yapıyor ve şu ilkeleri savunuyordu: Devlet işlerindeki kargaşa, kurumlara karşı yurttaşlarda ilgisizliğe ve soğukluğa neden oluyordu. Bu tür iklimlerde, dikta tehditlerinin ortaya çıkması sadece bir fırsat sorunu haline geliyordu. Diğer taraftan, modern toplumlar, kamu makamlarının çarklarının doğru dürüst dönmesi konusunda aşırı duyarlıydılar. Söylevde, tespit ve iddialar örneklenilerek, Fransa’da daha önceki cumhuriyet rejimlerinin sonlanışlarına, Almanya’da Weimar döneminin Nazilerin iktidarıyla bitişine, Faşist İtalya’daki ve Franco İspanyası’ndaki otoriter rejimlere atıf yapılıyordu. Dikta düzenleri, er veya geç toplumları felakete sonlara doğru sürüklemekteydi. Siyasal kargaşaları dengeleyecek, özgürlüklerin tehlikeye düşmemesini sağlayacak bir kamusal örgütlenmeye gereksinim vardı.

5. Cumhuriyet rejiminin kurucusunun düşüncelerine göre, ulusal düzeyde hakemlik ihtiyacını, siyasal partilerden ve günlük tartışmalardan bağımsız olarak yerine getirecek makam Cumhurbaşkanlığı makamıdır. Devletin bir “baş”, bir “şef”i olmalıdır. Bu makam, ulusun geleceğini, yüksek çıkarlarını, anayasal düzenin korunmasını ve devlet yaşamında sürekliliği sağlayan bir makam olmak durumundadır. Partilerin üstünde yer alabilmelidir. Seçmenlerle doğrudan diyalog kurma vasıtalarıyla donatılmalıdır. Yürütmenin asıl sorumluluğu da Cumhurbaşkanı’nın uhdesinde bulunmalıdır. De Gaulle, ulusal düzeyde ve herkesin üzerinde bir şef konumunu düşünürken, yanı sıra partiler arasındaki “kısır” çekişmelerin üstesinden gelebilecek ve bu yolla “genel çıkar”ı koruyabilecek bir makam oluşturmanın peşindedir. Partiler, tekil konuların peşinde oldukları için, parlamentolar tüm ulusun çıkarlarını birlikte korumakta aciz kalmaktadırlar. Demokratik rejimin olmazsa olmaz unsurları olmakla birlikte, gerekli siyasetlerin oluşturulmasında hep geride kalırlar. General’in gözünde siyasal partiler, çekişmecî tavırları dolayısıyla açıkça pek muteber kuruluşlar değildir. Ülke yönetimi sadece onlara bırakılamaz. Genelî gözetecek, yetkili bir başkana şiddetle gereksinim vardır.

5. Cumhuriyet, 1958’de ilanını izleyen aylarda, önce Cezayir’de çatışmalara son verdi. Cezayir’in bağımsızlığı tanındı. Barışa giden yolda, ciddi sıkıntılarla karşılaşıldı, Cezayir’deki Fransız ordusu, De Gaulle’e karşı başarısızlıkla sonuçlanan askerî darbe girişiminde bile bulundu. De Gaulle, iktidarının ilk yıllarında, Cezayir’deki savaşa son vermenin

✓ 5. Cumhuriyet 1958 yılında halk oylaması sonucu kabul edilmiştir.

✓ De Gaulle, Mémoires de Guerre’de bu hususta şöyle demektedir (1959:240): “Şurası bir gerçektir ki, demokrasinin özünde farklı kanaatlerin kendilerini ifade etmeleri, anlayışları çerçevesinde oylarıyla kamusal eylemleri ve yasama işlerini yönlendirebilmeleri gerçeği yatar. Diğer taraftan, tüm ilkeler ve tüm yaşanmış deneyimler, yasama, yürütme ve yargıdan oluşan kamusal erklerin tartışmasız bir biçimde ayrılması ve her birinin diğerini dengelemesi gereğini işaret ederler. Özellikle, sürekli değişen siyasal olayların ve terkiplerin ortasında, kamu işlerinin kalıcılığını sağlayan ulusal bir hakemliğe de yer olmalıdır”.

dikkat

İlk başlarda, General’in bir dikta rejimi heveslisi olduğu yolunda kuşkular dile getirildi; dahası bir basın toplantısında bu tür kuşkuların olduğu yolunda soru da soruldu. Yanıt, salonda gülüşmelere yol açan bir yanıtı. “Ben, der yanıtında de Gaule; özgürlükleri ve kamu düzenini güvence altına almak için iş başına geldim. 60 küsur yaşımdan sonra neden dikta-törlük kariyerime başlayacağım ki!..”

dışında, Afrika sömürgelerinin de bağımsızlık taleplerini karşılayarak onlarla yeni bir işbirliği siyasetini uygulamaya koydu. Yeni cumhuriyetin bu başlangıç yılları, Fransa'nın eteğindeki sömürge taşlarını döktüğü, böylelikle dışarıdaki çatışmalara ve huzursuzluklara son verdiği yıllar oluyor. Fransa'nın siyasal yaşamının sakinleşmesi 60'lı yılların ortalarına kadar sürdü. Arada De Gaulle, Fransa'yı NATO'nun askeri kanadından çıkardı ve aynı zamanda, İttifak'ın merkez örgütünün Fransa'yı terk etmesini istedi. 1965 Cumhurbaşkanlığı seçimleri genel oyla yapıldı ve De Gaulle, kendisini ikinci tura bırakan rakibi solcu aday Mitterrand'ı geçerek yedi yıl için tekrar seçildi. 1969 Halkoylamasının istediği biçimde sonuçlanmaması nedeniyle, Cumhurbaşkanlığı'ndan istifa ederek köşesine çekildi. De Gaulle ile birlikte Fransız siyasal yaşamına televizyonun etkisi de girmeye başladı. General, ünlü basın toplantıları dışında Fransızlara televizyon aracılığı ile doğrudan hitap etmeyi sürekli yeğlemiştir. Siyasal partileri kısa devreye alarak, bizzat seçmenlerle diyalog kurma siyasetini benimsediği söylenebilir. 5. Cumhuriyet'in sonraki başkanları da aynı yöntemi izlediler. Yeni düzen, alışılmış Millet Meclisi çoğunluğunun yanı sıra bir de başkanlık çoğunluğu kavramını Fransız siyasal yaşamına getirdi. Yeni başkanlık çoğunluğu, siyasal yaşamda giderek önem kazandı ve sistemin ana unsurlarından biri haline geldi. Bu durum, Fransızların parlamenter siyasal geçmişlerinde yaşadıklarından farklı bir durum oluyordu. Yürütmenin içinde ve üst bir konumda, arkasında seçmen çoğunluğunu bulduran yeni bir iktidar odağı oluşturuldu.

Yeni Anayasanın Öngördükleri

5. Cumhuriyet Anayasası, bazı alanlarda Fransa'nın anayasal geleneklerini sürdürürken, bazı alanlarda da önemli değişiklikler öngörüyordu. Anayasa'nın Giriş metninde Fransızlar, "1789 Beyanname'si'yle açıklanan ve 1946 Anayasası'nın girişindeki ifadelerle de onaylanan ulusal egemenlik ve insan haklarına olan saygılarını ilan" ediyorlardı. Keza, egemenliği düzenleyen maddeyle "Fransa, laik, demokratik, sosyal ve bölünemez bir Cumhuriyet" diye tanımlanıyordu. Köken, ırk veya din farkı gözetilmeksizin bütün yurttaşların kanun önünde eşitliği teminat altına alınıyor; "tüm inançlara saygılı" olunacağı vurgulanıyordu. Cumhuriyet'in dövizini, öteden beri olduğu gibi yine "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik"ti. Temel ilke olarak, "halkın halk tarafından ve halk için yönetimi" esastı.

Yeni Anayasa, pek açık olmamakla birlikte, militan demokrasi iklimini yansıtan hükümlere de yer verir. Örneğin, siyasal partilerin halkoyunu kazanmak için özgürce yarışabileceklerini belirttikten sonra, "ulusal egemenlik ve demokrasi ilkelerine saygı göstermeleri" gereği vurgulanır. Bu tür hükümler 2. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemlerde kaleme alınan anayasalarda sık görülen hükümlerdir. Bilindiği gibi bu savaş, acı deneyimlerin sonunda demokrasilerin korunması gereğini gündeme getirmişti. Korumanın önemli araçlarından biri de, siyasal partilerden içinde buldukları düzenin genel ilkelerine ve rejimin kurucu ruhuna sadakat göstermelerini emreden yasal düzenlemelerdi.

1958 Anayasası, Giriş'i izleyen "Egemenlik" maddesinden sonra, hemen Cumhurbaşkanlığı maddesine yer verir. Anayasal metnin tertip tarzında bu noktanın varlığı bile, benimsenen yeni anlayışın çok belirgin bir siyasal tercihin ürünü olduğunu kanıtlar. Yeni kurulan rejimde, artık en başta gelen makam, Cumhurbaşkanlığı makamıdır. Anayasa'ya saygının sağlanmasıyla o görevlidir; hakemlik yaparak, kamusal erklerin düzenli işlenmesini gözetecek, devlet yaşamında sürekliliği güvenceye alacaktır. Ulusal bağımsızlığın, ülke bütünlüğünün, uluslararası antlaşmaların bekçisi ve güvencesidir.

✓ 1958 Anayasası Cumhurbaşkanlığı makamına Anayasaya saygının sağlanması, hakemlik yaparak kamusal erklerin düzenli işlenmesini gözetmesi ve devlet yaşamında sürekliliği güvence altına alması gibi görevler yüklemiştir.

Başlangıçta, Cumhurbaşkanlarının yedi yıllık bir süre için seçimleri öngörülmüştü. Anayasal olarak ikinci bir görev süresi tanınmıştı. Yakın zamanda yapılan bir değişiklikle, süre beş yıla sınırlandırılmış, ikinci bir dönem için aday olma hakkı korunmuştur. De Gaulle'in ilk göreve gelişi dışında tüm Cumhurbaşkanlığı seçimleri genel oyla gerçekleştirilmiştir. Seçim, fiilen hep iki turludur. Çünkü Anayasa'nın 7. Maddesi, seçilme şartı olarak mutlak çoğunluğu gerektirir. İlk turda bu oy oranını bulan aday, elli yıldır hiç vaki olmadı. Dolayısıyla ikinci tura kalan iki adayın kendi aralarındaki yarışma ile Cumhurbaşkanı'nın kim olacağı belirlenir. Beş yıl için seçilen ilk başkan Sarkozy'dir. Daha önceki başkanlar, hep yedi yıl için seçilmişlerdi.

Bazıları ölüm nedeniyle, bazıları yeniden seçileme nedeniyle birer dönem başkanlık yaptılar. İki dönem başkanlık görevini sürdürebilenler, De Gaulle, Mitterrand ve Chirac'tır. General, ikinci dönemini tamamlamadan istifa ederek ayrıldı. Keza General'den sonra başkanlığa seçilen Pompidou, dönemini tamamlayamadan vefat etti. İkinci tur seçim sonuçları, genellikle kazanan adayla kaybeden aday arasında ciddi oy farklarının olmadığını gösterir. Bunun tek istisnası, Chirac'ın ikinci kez seçiminde yaşandı. Sosyalist rakibi ikinci tura kalamadığı için Chirac, bu turda aşırı sağ adayla yarıştı ve sosyalist parti seçmenlerinin de cumhuriyetçilik temelinde kendi ismi etrafında toplanmaları sonucunda % 82 oyla seçimi kazandı.

Anayasa metninin öngördüğüne göre, Fransa'nın önemli siyasal sorunlarında en yetkili makam Cumhurbaşkanlığıdır. Başkan, Başbakan'ı ve onun önerilerine göre Bakanlar Kurulu'nu atar. Hükümetin istifasını kabul eder. Bakanlar Kurulu'na başkanlık eder. Kanunları yayınlar. Uygun görmezse, tekrar görüşülmesi istemiyle Ulusal Meclis'e geri gönderebilir. Gerekli gördüğü yasaları, halkoymasına sunabilir. Özellikle De Gaulle, görevli olduğu dönemlerde, halkoymalarını kendi siyasetlerine yönelik seçmenlerin güvenlerini tazelemek için kullanmıştır. Fransa'nın siyasal yaşamında, başlangıçtan beri halkoyması, başkanlar gereksinme duydukça zaman zaman kullanılmıştır. Anayasa'da yapılan son değişiklikler arasında, Avrupa Birliği'ne yeni üye alınması konusunda da halkoymasına başvurma olanağı sağlanmış görünüyor. Böyle bir yöntemin, De Gaulle'den sonra Cumhurbaşkanı seçilen Pompidou döneminde Birleşik Krallık'ın üyeliği konusunda ve ilk kez uygulandığını belirtelim.

Cumhurbaşkanı'nın yetkileri arasında Millet Meclisi'ni feshetme yetkisi de sayılmalıdır. Ancak Cumhurbaşkanı, bu yetkilerini Başbakan'a, Millet Meclisi Başkanı'na ve Senato Başkanı'na danışarak kullanabilir. Feshedilen meclis, bir yıl süreyle tekrar feshedilemez. Başka bir ifadeyle, fesih yetkisi oldukça sınırlı bir yetkidir. Fesih yetkisinin uygulamada sık rastlanan bir yöntem olmadığı görülür. Bir kez De Gaulle, 68 olaylarının ardından bu yetkiyi kullandı; bir kez de Chirac, kendisine yakın bir siyasal çoğunluğun varlığına karşın bu yetkiyi kullandı ve hiç beklemediği halde, muhalefetteki sosyalistlerin çoğunluk sağladığı bir Millet Meclisi'nin ortaya çıkmasına vesile oldu. Cumhur-

başkanları, sözü geçen yetkilerinin yanı sıra, Bakanlar Kurulu'nun kararnamelerini imzalar; sivil ve askerî makamlara atamalar yapar. Silahlı güçlerin başıdır; bu sıfatla ulusal savunma kurullarına başkanlık eder. Dış siyasetin yönlendirilmesinde ve ulusun genelini ilgilendiren güvenlik gibi temel siyasal konularda, birinci derecede yetkili makamdır.

Anayasa, 16. maddesiyle olağanüstü durumlarda kullanılmak üzere, 5. Cumhuriyetin cumhurbaşkanlarına çok üstün yetkiler tanıır. Bununla beraber, başlangıçtan beri De Gaulle dâhil, hiçbir başkan, olağanüstü yetkiler tanıyan anayasal yetkileri kullanma gereğini duymadı. Bu yetkilerin kullanılması halinde Anayasa, denge kurmak kaygısıyla, Millet Meclisi'nin toplantı halinde olması zorunluluğunu getirmiş, olağanüstü yetkilerin kullanıldığı dönemde, Meclisin feshedilmesini yasaklamıştır.

✓ Fransa'da önemli siyasal sorunlarda en yetkili makam Cumhurbaşkanlığıdır. Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve onun önerilerine göre Bakanlar Kurulu'nu atar.

Anayasa'nın Üçüncü Başlığı, yürütme organı olarak hükümetin yetki ve sorumluluklarını düzenler. Yürütmenin izleyeceği siyasal çizginin ana hatlarını Cumhurbaşkanı tayin eder (Belorgey, 1967, 104-105). Dış siyaset ve güvenlik konuları söz konusu olduğunda, bu öncelikle ve özellikle böyledir. Başbakanı ve Bakanlar Kurulu üyelerini Cumhurbaşkanı atadığına göre, Cumhurbaşkanı'nın gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kurulu'na başkanlık yapma yetkisi de göz önüne alınırsa, yürütme organının asıl unsurunun Cumhurbaşkanı olduğu gerçeği ortaya çıkar. Bununla beraber Fransa, 5. Cumhuriyet düzenlemeleri ile iki başlı bir yürütme organı oluşturmuştur. Yürütme erkinin bir başı Başbakanlar ise, diğer ve daha üst konumda bulunan başı, Cumhurbaşkanı oluyor. Yine anayasal metinlerin gerektirdiği biçimde Bakanlar Kurulu, Millet Meclisi tarafından güven oylamasıyla devrilebilir. Yeni Cumhuriyetin öngördüğü düzenin yumuşak karnının da bu noktada ortaya çıktığını belirtelim.

Fransa'nın yarı başkanlık düzeninin sorunsuz işlenmesi, büyük ölçüde Cumhurbaşkanı'nı seçen çoğunlukla Millet Meclisi'ni seçen çoğunluğun akraba çoğunluklar olması durumlarında olanaklı olabiliyor (Guillaume, 1992, 29). En azından sistemin kuruluş

yıllarında bu tehlikeye hep dikkat çekilmiştir. Uygulamalar zaman içinde endişelerin pek de haklı olmadığı gerçeğini gösterdi. Önce sosyalist Cumhurbaşkanı Mitterrand'ın döneminde, bir de merkez sağ adayı olarak seçilen Chirac'ın Cumhurbaşkanlığı dönemlerinde, Cumhurbaşkanlığı'nı seçen çoğunlukla Millet Meclisi'ni seçen çoğunluk, siyasal yelpazenin farklı yerlerinden geldiler. Birinci durumda, Cumhurbaşkanı sol seçmenin oylarıyla seçilmişti; Millet Meclisi'nin çoğunluğu ise sağ ve merkez sağ seçmenlerin oylarıyla. İkinci durumda ise, Cumhurbaşkanı Chirac, merkez sağın oylarıyla Cumhurbaşkanı olmuştu; fesih sonucu yenilenen Millet Meclisi'nin çoğunluğu ise sol partilerden oluşuyordu. Her iki durumda da Bakanlar Kurulu üyeleri, Cumhurbaşkanı'ndan farklı bir siyasal eğilimde bulunuyorlardı. Sık kullanılan bir adlandırmayla "topal ördek" terkinini çağrıştıran bu asimetrik durumlar Fransa'nın yönetiminde aşılması güç sorunların oluşması sonuçlarını doğurmadı. Sistem oyuncularını, buna "birlikte yaşama" siyaseti dediler ve Anayasa'yla seçmen iradesine saygı çerçevesinde Fransa'yı birlikte yönettiler. Burada hiç kuşkusuz Fransız toplumunun 3. ve 4. cumhuriyetlerde gözlemlendiğinin aksine artık "yatışmış", aynı zamanda barışık toplum olmasının önemli bir payı vardır. Gerçi ufak tefek sürtüşmelerin yaşanmadığı, zaman zaman soğuklukların görülmediği söylenemez. Birlikte yaşama deneyimlerinin sorunsuz geçmiş olması, ileride ortaya çıkabilecek asimetrik durumların da sorunsuz yaşanacağına bir güvencesi sayılmamalıdır. Dolayısıyla yürütmenin iki başının farklı eğilimlerden geldiği yeni bir durumun toplumu ve sistemi aşırı ısıtan yakıcı bir sorunla çakışmasının, ne gibi sonuçların ortaya çıkmasına neden olabileceği sorusunun yanıtını bugünden vermek güçtür. Şimdilik Fransa'nın iki başlı yürütmeye elli yılı aşkın bir süredir yönetilebildiğini belirtmekle yetinelim.

✓ Günümüz Fransız Anayasası, Bakanlar Kurulu üyelerinin, hükümet üyeliğinin yanı sıra parlamento üyesi olmasını engellemektedir. Bu anayasal engelin arkasındaki mantık, kuvvetler ayrılığı anlayışına dayanır. Eğer bir Millet Meclisi üyesi, bakan olarak atanırsa, onun Meclis'teki sandalyesi yedek milletvekili tarafından kendiliğinden doldurulur. Bu konudaki madde gereğince, Bakanlar Kurulu üyesi olmak için doğal olarak milletvekili olma koşulu aranmaz.

Hükümet organının yetki ve sorumluluklarını düzenleyen üçüncü başlık altındaki 20. maddeye göre, "Hükümet, ulusun siyasetini tayin eder ve yürütür". Yönetim örgütleri ve silahlı güçler bu amaçla emrindedir. Hükümet, Anayasa'nın öngördüğü biçimde, programını veya genel siyaset konularını Millet Meclisi'nde onaya sunar. Meclis de gerekli görürse, güven oylamasıyla hükümetin sorumluluğunu tartışma konusu yapabilir. Eğer Meclis, hükümet tarafından geliştirilen programı onaylamaz, genel siyaseti benimsemese, Başbakan, Cumhurbaşkanı'na istifasını sunmak zorundadır. Yukarıda açıklanan Meclis çoğunluğu ile Cumhurbaşkanlığı çoğunluklarının aynı yönde olmasının istikrarı sağlayıcı niteliği, Anayasa'nın bu hükümleri çerçevesinde daha iyi anlaşılabilir. Millet Meclisi'nin yürütme organını güven oylamasıyla görevinden ayrılmak zorunda bırakabilmesi, Fransız sisteminin önceki cumhuriyetlerden beri çok alışık olduğu bir yöntemdir. Sistem, bu açıdan bakıldığında zaman daha çok bir parlamenter sistemi andırır. Ne var ki, gerek Anayasa'nın Cumhurbaşkanı'na tanıdığı yetkiler, gerek Cumhurbaşkanı'nın genel oyla seçilmesi, sistemi belli ölçülerde başkanlık sistemine doğru çekmiştir. Melez bir düzenle karşı karşıya olduğumuzu bilelim. Nitekim anayasacılar, Fransız 5. Cumhuriyet düzenini yarı başkanlık sistemi diye adlandıırırlar.

✓ Fransız sisteminde, yürütme organını siyasal anlamda Millet Meclisi, yargısal anlamda da Yönetim Mahkemeleri ile Danıştay denetler. Yönetim Mahkemeleri birinci derece yargı makamları olarak çalışırlar; Danıştay ise, birinci derece yargının temyiz yeridir. Keza Sayıştay, yürütme organının devlet bütçesinden yaptığı harcamaların hem yasalara hem de bütçe yasasına uygunluğunun denetimiyle sorumludur. Bunlara ek olarak bir de 70'li yıllarda İsveç Ombudsmanı'ndan esinlenerek kurulmuş olan Yönetmel Aracı makamı söz konusudur. Yönetmel Aracı, Millet Meclisi adına yürütme organındaki eksiklik ve yanlışları her yıl bir raporla Meclis başkanlık makamına bildirir.

Fransız sistemi iki meclisli sistemlerdendir. Anayasa'nın kendi diliyle "Parlamento, Millet Meclisi ve Senato'dan oluşur". Hükümetin programının

oylanma yeri sadece Millet Meclisi'dir. Her iki meclisin üyeleri, dokunulmazlık ayrıcalığına sahiptirler. Üyesi olsun veya olmasın Bakanlar Kurulu mensupları, her iki meclisin oturumlarına katılabilirler. Talep üzerine bu meclislerde açıklama yapabilirler. Yeni bir yasa önerisi veya mevcut yasalarda değişiklik önerilerini Millet Meclisi üyeleriyle Bakanlar Kurulu her biri ayrı ayrı sunma yetkisine sahiptir. Ancak, uygulamanın kanıtladığı gerçeğe bakılırsa, yasa tekliflerinin neredeyse tamamı hükümet kökenlidir. Diğer taraftan, milletvekillerinin yasa önerileri, harcama gerektiren yasa önerileri ise, buna yetkileri yoktur. Malum olduğu gibi, günümüz dünyasında harcama kalemleri yaratma olasılığı bulunmayan bir yasal düzenleme hemen hemen hiç söz konusu değildir. Savaş ilanı yetkisi de Parlamento'ya özgü bir yetkidir. Oysa anayasal metinler, sıkıyönetim ilanına Bakanlar Kurulu'nu yetkili kılmıştır. Yine de, on iki günü aşan sıkıyönetim programları ancak Parlamento'nun onayı ile olanaklıdır. Millet Meclisi seçimleri de tıpkı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde olduğu gibi, iki turludur. Milletvekili adayının seçim bölgesi ise dar bölgedir.

5. Cumhuriyet Anayasası'nın getirdiği en önemli yenilik, Fransa'nın yerleşik anayasal gelenekleri çerçevesinde düşünüldüğünde, yasaların anayasallık denetimiyle yetkili Anayasa Konseyi'ni öngörmesi oluyor. Gerçekten Fransız siyasal geleneklerine göre, genel iradenin üzerinde başkaca hiçbir irade olamaz. Bu nedenle Fransız siyasetçileri, yasaların yargı tarafından denetimi seçeneğine hep soğuk bakmışlardır. 58 Anayasası, söz konusu geleneğin aksine, yasaların anayasal denetimini metne geçirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'daki diğer ülkeler gibi, artık Fransa da bir anayasal yargıçlar kuruluna sahiptir. Yasaların yargısal bir makam tarafından iptal edilebilmesine ilişkin olarak günümüz Fransası'nda hiçbir siyasetçi veya kalem, bu yöntemin bir yargıçlar yönetimi olduğu iddiasını dile getirmemektedir. Anayasa'nın 7. Bölümü, Anayasa Konseyi adı altında bir tür anayasa mahkemesinin yetkilerini düzenler. Konsey, dokuz üyeden oluşur. Cumhurbaşkanı, Millet Meclisi Başkanı ve Senato Başkanı, ayrı ayrı üçer üye atama yetkisine sahiptir. Bunun dışında eski Cumhurbaşkanı ve eski Senato Başkanı da Konsey'in doğal üyeleri sayılırlar. Kurulun başkanını görevdeki Cumhurbaşkanı belirler.

✓ Fransız sisteminde iki meclis vardır: Millet Meclisi ve Senato

Konsey'in yetkilerini iki ayrı başlık altında değerlendirmek gerekiyor. Konsey, tıpkı Türkiye'deki Yüksek Seçim Kurulu gibi, Cumhurbaşkanı ve Millet Meclisi üyeleriyle Senato üyelerinin seçimlerinin kurallar çerçevesinde cereyanını denetler. Resmi sonuçları ilan eder. Seçimlere ilişkin itirazları sonuca bağlar. Keza, halkoylaması sürecinin de kurallar çerçevesinde yürütülmesiyle yükümlüdür. Konseyin daha çok halkoylaması ve seçimlerin kurallara uygun biçimde gerçekleştirilmesiyle ilgili bu işlerinin yanı sıra, asıl önemli işi, yasaların anayasal olarak denetlenmesi işidir. Başka bir deyişle, yasaların anayasaya uygunluğunu inceler. Parlamentoların iç tüzükleri ve Cumhuriyet makamlarını ilgilendiren yasaların yayımlanmasından önce Anayasa'ya uygunluklarını inceler ve sonuca bağlar. Yine Parlamentolardan geçen bir yasanın aleyhine iptal davası açılması halinde, iptal davasına konu yasanın anayasal uygunluğunu yayımından önce karara bağlar. Konsey önünde iptal davası açma yetkisi, Cumhurbaşkanı'na, Başbakan'a ve Millet Meclisi Başkanı ile Senato Başkanları'na tanınmıştır. Belirli sayıya ulaşan parlamento üyeleri de iptal davası açabilirler. Konsey, acil durumlarda ve Hükümet talebiyle sekiz günde, olağan durumlarda da bir ay içinde önüne gelen davayı sonuçlandırmakla sorumludur. Davaların sonuçlanmasına kadar, ilgili yasaların yayımlanması durdurulur. Doğal olarak, Anayasa Konseyi'nin kararlarına karşı herhangi bir merci önünde itiraz söz konusu edilemez; kararlar, kesin kararlardır ve bu kararlara, siyasal ve yönetsel makamların uyma yükümlülüğü vardır.

✓ Fransa'da yasaların anayasallık denetimiyle yetkili olan "Anayasa Konseyi'dir.

Konsey, kuruluşundan beri ilginç kararların altına imza atmıştır. Örneğin, seçilmiş Parlamento üyelerinin bazılarının seçim harcamalarının yasalarca öngörülen miktarların üstüne çıkmasını neden göstererek üyelik sıfatlarını iptal etmiştir. Bu tür uygulamaların, ender uygulamalar olduğunu belirtelim (Leyrit, 1995, 226). Çevre Vergisi Yasası da, Anayasa'nın öngördüğü eşitlik ilkesini ihlal gerekçesiyle iptale konu olmuştur. Sosyalist Jospin Hükümeti'nin önerisiyle Parlamento'dan geçen Korsika Bölgesel Yönetim Yasası'nda Fransa Halkı'nın bir parçası olan "Korsika Halkı" tabirinin kullanılması, açılan iptal davası sonucunda

anayasal bir tabir olmadığı gerekçesiyle onaylanmamış; yargıçlar, “Fransız Halkı” tabirinin anayasal bir kavramı ifade ettiğini savunmuşlar; Birleşik Devletler Anayasası’yla Federal Almanya Anayasa Mahkemesi’nin kararlarına atıfta bulunmuşlardır. Yargıçlara göre, eğer Korsika Halkı’ndan yasal metinlerde söz edilebilirse, benzer şekilde, Müslüman Halkı, Musevi Halkı veya başkaca bir bölge halkanın da söz edilebilir. Böyle bir düzenleme de Cumhuriyet’in anayasal geleneklerine ve bütünlüğe zarar verici olur. Bu unsurlar, hukuki ve özellikle anayasal anlamda halk değil, daha çok “yöre sakinleri” olarak adlandırılabilirler. Belirtmek gerekir ki, Konsey, söz konusu yasanın diğer maddeleri hakkındaki itirazları haklı görmemiş ve Korsika’ya tanınan yerel yetkileri uygun bulmuştur.

✓ Karar metni için bkz: *Revue Française de Droit Constitutionnel*, 7, 1991, s. 476-481. Kararın kısmen Türkçe’ye çevrisi ve yorumu için bkz: Cemil Oktay, “Fransız Halkı’nın Unsuru Korsika Halkı İfadesinin Anayasal Olanaksızlığı Konusunda Bir Not”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, n. 10, Ocak 1995. S.57-58.

✓ Fransız anayasa yargıçlarının aldığı kararlar, hiç kuşkusuz hukukçular tarafından incelenir; kararlar hakkında akademik görüşler dile getirilir. Ancak, Fransa’da hiçbir siyasetçi, Konsey’in kendi siyasetlerine uygun düşmeyen kararları karşısında, “genel irade”nin üstüne çıkıldığı savlarını ileri sürmez.

Fransa, temel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla uluslararası yargı mercilerinin yetkisini kabul eden bir ülkedir. Fransız ulusal yargı makamlarında hakkını teslim etmediğini düşünen bir yurttaş, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne bireysel başvuruda bulunabilir. Mahkeme, Aralık 1986 ile Haziran 1996 tarihleri arasında, Fransa’nın davalı olduğu konuların otuz altısında Sözleşme’nin bazı maddelerine uyulmadığını saptamıştır. Fransız yargısı, Sözleşme’nin lafzına ve ruhuna aykırı kararlarının sayısı konusunda, Birleşik Krallık, İtalya ve Avusturya’nın hemen arkasından gelir (Marguénaud, 1997, 119). Diğer birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi, Fransa’da da yargıya ilişkin

çözüm gerektiren ciddi sorunlar vardır. Belli başlı sorunlar arasında, davaların sürüncemede kalması, pahalı yargı, yargıçların biriken dosyalarla baş etmek zorunda olmaları gibi sorunlar sayılabilir.

5. Cumhuriyet düzeninin zaman içinde geliştirdiği kurumlardan bir diğeri de, Fransa’nın aşırı merkezîyetçi geleneklerini yumuşatma düşüncesiyle 80’li yıllardan başlayarak bölgesel özerklik içeren bölge yönetimlerinin kurulması ve bu yönetim birimlerinin halkoyu ile belirlenmesidir. Benzer bir yenileşme girişiminde De Gaulle de bulunmuştu. Fakat siyasal nedenlerle öngördüğü halkoylaması “hayır” la sonuçlanmıştı. Bu alanda bir reformun gerçekleştirilmesi, sosyalistlerin iktidarda oldukları döneme rastladı. Fransa, yerel özellikler çerçevesinde 22 bölgeye ayrıldı. Bölge düzeyinde meclisler oluşturuldu. Her bölge, kendisiyle ilgili kararları alabilmekte ve bölgenin sorunlarını Paris’ten geçmeden çözüme olanaklarını elde edebilmektedir.

Bölge meclislerine üyelik seçimleri de diğer seçimler gibi iki türlü seçimlerdir. Bölge meclisinin başkanı da aynı zamanda bölgenin başkanıdır. Son iki bölge yönetim seçimlerini büyük bir çoğunlukla Sosyalist Parti’nin kazandığını belirtelim. Bugün sosyalistler, 22 bölgenin 21’inde iktidardadır. Bir önceki seçimlerde de benzer sonuçlar elde edilmişti. Bazı bölgelerin, yatırımlarına kaynak bulmak amacıyla Avrupa Birliği kurumlarıyla Paris üzerinden geçmeden doğrudan ilişkilere girdiği durumlar olmuştur. Bu tür yaklaşımların merkezin eleştirisine muhatap kaldığı görülür. Nitekim Chirac’ın ikinci döneminde bir süre başbakanlık yapan Raffarin’in, müdahalede bulunarak, bölge yönetimlerinin benzer girişimlerini onaylamadığı bilinir. Fransız bölgesel yönetimine ilişkin olarak, önemli sayılabilecek bir tespitin dile getirilmesi gerekiyor. Başlangıçta, bölge yönetimleri kurma düşüncesi, Fransız merkezî sistemi ile il sistemine ayak bağı oluşturacağı, yönetim ağırlaştırıcı sonuçlar doğuracağı gerekçeleriyle eleştirilmişti. Sonuçlar, eleştirileri pek de haklı çıkarmadı. İl sisteminin üzerinden ciddi ölçülerde bazı yükler kalktı.

Fransız bölge yönetimlerini federalist bir yönetim üslubu olarak değerlendirmek olanaklı görünmüyor. Alman, ABD veya İsviçre örneklerine göre, oldukça zayıf bir adem-i merkezîyetçilikten söz edilebilir. Fransa hâlâ daha, üniter yapıda bir devlettir ve bu özelliği üzerinde aşırı derecede duyarlılık gösterilir. Bununla beraber, 1950’li yıllardan günümüze kadar geçen sürede, anlayışlarda ciddi değişimler ortaya çıkmıştır. Örneğin yerel dillerin Fransızca’nın

yanı sıra öğrenilmesi özgürlüğü, günümüzde benimsenmiş özgürlükler arasında sayılabilir. Keza, yerel televizyon ve radyolarda yerel müzik yayınları sınırsız olarak yapılabilmektedir. Fransa'nın tüm bu gelişmelere karşın, Korsika gibi yörelerdeki milliyetçi sorunları aştığı söylenemez. Bu küçük ada, aşırı ve tavizsiz milliyetçilerinin şiddete başvurmaları nedeniyle Fransız yönetiminin zaman zaman başını ağrıtan sorunlar arasındadır. Son yirmi yıl içinde, kamusal ve özel binaları bombalama, milliyetçi örgüt içinde hesaplaşma, dahası Ada valisini katletmeye kadar giden eylemlere tanık olunur.

✓ Fransa'da aşırı merkezîyetçi gelenekleri yumuşatma düşüncesiyle 80'li yıllardan itibaren bölgesel özerklik içeren bölge yönetimleri kurulmuş ve bu yönetim birimlerinin halk oyu ile belirlenmesi benimsenmiştir.

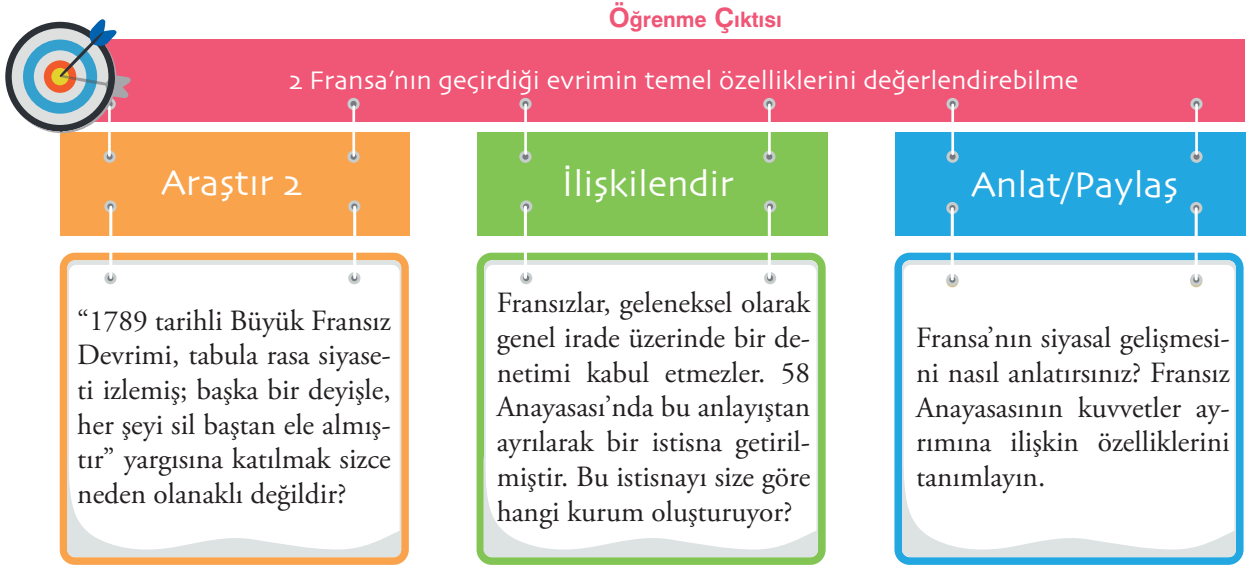
Bazı siyaset bilimciler, Fransız 5. Cumhuriyet Anayasası'nın Cumhurbaşkanı'na öne çıkararak hükümleri ve uygulamaları nedeniyle, sistemi "seçimle gelen krallıklar" diye adlandırmayı tercih etmektedirler (Duverger, 1975). Yakıştırmanın pek de haksız bir yakıştırma olduğunu söylemek kolay görünmemektedir. Ünlü bir yayınevinin her yıl çıkardığı yıllıkta, Fransa Cumhuriyeti üniter bir devlet olarak tanımlandıktan sonra, siyasal rejimin doğası şu ifadelerle tanımlanır: "Başkanlık iktidarıyla birlikte parlamenter demokrasi..." (la Découverte, 2000, 513)... Gerçekten de Fransızlar, 5. Cumhuriyet'in başlangıcından beri önceleri yedi yılda bir; yakın zamanda yapılan değişikliklerle beş yılda bir; anayasal monarklarını seçim sandıklarına giderek belirliyorlar. Başlangıçtaki yüksek muhalefet seslerine karşın, seçimle gelen krallar yöntemi benimsenmiş gibi görünüyor. Hiç kuşkusuz, bu gelişmede özgürlüklerin teminat altına alınmış olmasının, Parlamentoların öteden beri varolan geleneklerinin sürdürülmesinin büyük payı vardır. Diğer taraftan, uluslararası kriz dönemleri dışında, yeni düzenin, iktisadi ve sosyal alanda çarkların iyi ve sorunsuz döndüğü zamanlara rastlaması da hesaba katılmalıdır. Fransa, özellikle birinci petrol şokunun yaşandığı 70'li yılların başına kadar, iktisadi büyüme alanında ciddi başarılar elde etti. Keza, sosyalistlerin iktidar olduğu 80'li yıllar da bazı iktisadi sorunlara karşın, Fransa'nın ticari ve sanayi alanında atılımlar kaydedebildiği yıllardır.

✓ 5. Cumhuriyet Anayasası, Cumhurbaşkanı'na öne çıkararak hükümleri ve uygulamaları nedeniyle sistemi "seçimle gelen krallıklar" olarak nitelendirmektedir.

Diğer taraftan, burada evrensel sayılabilecek bir siyasal gerçeğe de değinmek gerekiyor. Siyasal modernleşme süreci, esas itibarıyla hukuk devletini yaşanan bir gerçeklik haline getirme sürecidir. Tekil anayasal düzenler ise, bize sadece bu sürecin tarihin belli bir döneminde, yine belli bir ülkede nasıl yaşandığını gösterir. Başka bir anlatımla, başkanlık sistemi, parlamenter sistem veya yarı başkanlık sistemleri, o sistemleri uygulayan ülkelerin özelliklerini yansıtan birer tarihsel örnek sıfatıyla anlam taşırlar. Aslolan, bireysel hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilebilmesi ve bu çerçevede hukukla sınırlı kamu erkleri oluşturulmasıdır. Bunun bir başka adı, anayasal çoğulcu düzenlerin kurulmasıdır. Başka bir ifadeyle, Aristo'dan beri bilinen politeia'nın gerçekleştirilmesidir. Çoğulcu anayasal rejimler, yasal düzenlemelerin yanı sıra, o düzenlemeleri işleten bir siyasal kültürü de gerektirir. Bir benzetmeyle bu tespiti açmaya çalışalım. Nasıl ki, bilgisayar donanımına sahip olmak, o donanımın yazılım programlarıyla desteklenmemesi durumunda bir anlam ifade etmezse, çoğulculuğu ve hukuk devleti ilkelerini içeren bir anayasanın varlığı da, çoğulcu siyasal kültür yokluğunda fazla bir anlam ifade etmez. Keza, yasalara atfedilen anlam, mevcut kurumların saygınlığı, benzer tüm etkenler de bu bağlamda sayılmalıdır. Fransız 5. Cumhuriyet rejiminin ortaya çıkan fırsatlara karşın, bugüne kadar kurumlar arası bir kilitlenmeyle karşılaşmaması gerçeğinin arkasındaki asıl neden, işaret edilen kültür değişkeninden kaynaklanıyor olmalıdır.

Anayasa'nın öngördüğü yasama-yürütme-yargı dengesi konusunda çok önemli bir tespitin altını çizmek gerekir. Erklar ayrılığı veya erkler dengesi sorunu sadece bir anayasal sorun olarak görülemez. Bu konuda da donanım-yazılım ayrımı geçerli olmalıdır. Şöyle ki, erklerin birbirini frenlemesi yöntemini, Fransız siyaset ve anayasal yazınında etraflı biçimde ele alıp inceleyen ünlü kalem Montesquieu'nün anlayışı da bu yöndedir. Erkların birbirini frenlemesi, eğer toplumsal kuruluşların birbirini frenlemesi mekanizmalarıyla desteklenmiyorsa, erkler ayrımının anayasal metinlerde kesin

hükümlere bağlanmasının ciddi bir anlamı olamaz. Aslolan, toplumu oluşturan farklı güçlerden herhangi birinin diğerlerini sindirecek derecede öne çıkmaması; çıkamamasıdır. Bu da, iyi niyet ifadelerine değil, toplumdaki farklı çıkar ve görüş gruplarının kendi sorunlarını savunabilecek derecede örgütlü olmalarına bağlıdır. Belirtmek gerekir ki, Fransız toplumu her alanda örgütlü hareket etme alışkanlıklarını geliştirmiş bir toplum gibi görünüyor. Özetle, anayasaların öngördüğü erkler ayrımı ve dengelerin uygulamada canlılık göstermesi, toplum katında da farklı güçlerin kendi aralarında denge kurabilmesine bağlıdır. Başka bir deyişle, toplum yapısı çoğulcu, çoğulcu olduğu oranda da pazarlıkçı ve dengeci olmalıdır. Toplumsal güçlerden birisi, diğerlerinin aleyhine nalıncı keseri gibi sürekli kendine yontabilen bir güç ise, orada erkler ayrımının ağırlığı, anayasa derslerinin sıkıcı konusu olmaktan ileriye gidemez.

FRANSA'DA SİYASAL KÜLTÜR VE SİYASAL KATILMA

Fransızlar için, bugün geldikleri çoğulcu kültür noktasına ulaşmak kolay gerçekleşmemiştir. Fransa, tarihinde hem Devrim döneminde, hem de Devrim'den sonra baskıcı dönemler yaşamış bir ülkedir. Tarihçilerin tespitlerine iltifat etmek gerekirse, Büyük Devrim'in hedeflerine varması için iki yüzyılı aşkın bir süre farklı siyasal mücadelelerden ve deneyimlerden geçilmiştir. En önemli mücadele alanını siyasal katılma tabanının genişletilmesi ve sosyal hakların tanınması sorunları oluşturur. Devrimden neredeyse yarım yüzyıl sonra bile, seçme seçilme haklarının pek sınırlı kaldığı görülür. 1830 liberal hareketleri sırasında yapılan yeni seçim yasasının öngördüğüne bakılırsa, ancak her 200 Fransız'dan sadece biri seçmen olma hakkına sahiptir. İşaret edilen 1830 ıslahatı sırasında, Birleşik Krallık'ta geçerli seçmen oranı 30 yurttaştan biriydi. Kısıtlı oy hakkı uzun süre uygulama bulmuş görünüyor. Fransızlara genel oy hakkının tanınması, Büyük Devrim sırasındaki kısa süren ve tam anlamıyla uygulama bulmayan girişim sayılmazsa, 1848 devrimlerinden sonra ve bu devrimler sayesinde. Belirtmek gerekir ki, genel oy tanımlamasının içine henüz kadın nüfus, başka ülkelerde olduğu gibi Fransa'da da girmez. Genel oy denildiği zaman, bundan anlaşılacak erkek nüfusun genel oy hakkıdır. Kadınların da seçmen olabilmeleri için bir yüzyıla yakın daha zaman geçmesi gerekecektir.

Günümüzde de, Kuzey Avrupa ülkeleri sayılmazsa, birçok Batı ülkesinde olduğu gibi, Fransa'da da kadın nüfusun siyaset alanındaki temsili, erkek nüfus kadar yoğun değildir. Kadın haklarının geliştirilmesi konusunda Fransa'nın da, bir hayli yol almak zorunda olduğu görülür. Adaylık ve seçilme konularında, yasal engeller bulunmamasına karşın, uygulamada kadınlar yerel ve ulusal meclislerde daha düşük oranlarda temsil edilmektedirler. Bunun çok özel siyasetleri devreye sokarak çözülmeye çalışılan bir sorun olduğunu belirtelim. Nitekim Fransa, 1999 yılında gerçekleştirilen bir değişiklikle siyasal temsilde kadın-erkek eşitliğini sağlamayı hedefledi. Yasa, ilk kez Mart 2001 yerel seçimlerinde uygulandı ve kadın temsilcilerin oranında ciddi artışlar sağlandı. Buna rağmen, kadınların temsili konusunda elde edilen gelişme, eşit-

lik sağlama amacıyla çıkarılan yasanın öngördüğü oranların hâlâ çok gerisindedir.

Özetle, kadın nüfus dışında uygulamaya konulan genel oy hakkı, 19. yüzyıl ortalarının bir gelişmesidir. Yadırgatıcı bir biçimde Fransız seçmenler, ilk genel oy haklarını kullanırken, bunu İkinci İmparatorluk dönemini açan 3. Napoléon lehinde kullandılar. Tarihçi siyaset adamı ve edebiyatçı Lamartine'in naklettiği bir sahne oldukça ilginçtir. Onun anlattığına göre, bir pazar günü herkes en iyi, en temiz giysilerini kuşanır ve ailece kilisede ayine katılır; ayinde papazın söyleyi dinlendikten sonra, topluca oy verme yerine gidilerek oylar kullanılır. Sandıktan çiçeği burnunda İkinci Cumhuriyet'in Cumhurbaşkanı 3. Napoléon imparator olarak çıkar. Hiç kuşkusuz, bu tür sahneler çok gerilerde kalmıştır. Ancak bir siyasal düzenin nerelerden ve nasıl geçtiğini hatırlamak açısından önemlidir.

19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk yarısında, Fransız siyasal yaşamında sık sık yüksek gerilimli dönemlere tanık olunur. Bu yıllar, kırsal nüfusun kentsel alanlara akın ettiği, sanayileşmenin geliştiği, okul kurumunun ve demiryollarının Fransızların yaşamına aşırı nüfuz ettiği yıllardır. Aynı zamanda ülkenin tüm bölgelerini içine alan kitle iletişim araçları yaygınlaşır. Modern Fransa oluşurken, bu Fransa, yanı sıra kitle örgütlerinin de gelişip serpildiği bir Fransa olacaktır. Köyünde yüzyıllardır sadece kilise papazının söylemine ve Bloch'un anlatımıyla köy "ihtiyarları"nın anılarına muhatap olan Fransızlar, giderek kendilerini farklı söylemlerle çevrelenmiş bulmaya başlarlar. Bu farklı söylemleri dile getirenlerin en başında öğretmen gelir; onu gazete yazıları; oy talep eden siyasetçiler izlerler. İlk siyasal bölünmeler, Devrim dönemine kadar geriye gider, işçi örgütlerinin uç vermesi ise, esas itibarıyla 19. yüzyıl ortalarında. Kitle örgütleri olsun, siyasal partiler olsun Devrim döneminden beri "sağ" ve "sol" olarak ikiye ayrılır. Sağda odaklanan hareketler, genellikle 20. yüzyıl ortalarına kadar, kırsal kesimlerin, Kilise'nin, çoğu imalat ve sanayide sermayedar olan yerel ileri gelenlerin ve tabii ordunun desteğini arkalarında hissetmiş-

dikkat

"Kırsal toplumlarda" diyor Bloch, (...) çocuklar, tüm gelenekleri ve adetleri yaşlılardan öğrenirler", Revue de Synthèse Historique, 1925, n.118-120, s.79. Nakleden Maurice Halbwachs, La Mémoire Collective, 2. Bası, PUF, 1968, 50.

lerdir. Sol kesim ise, genellikle laiklik yandaşlarının, kentli aydınların, üniversite öğrencilerinin, 19. yüzyıl ortalarından itibaren işçilerin desteği sayesinde giderek yeni alanlar kazanan bir kesimdir.

Partilerin siyasal yelpaze üzerindeki güçleri zaman içinde çok değişime uğrar (Goguel ve Grosier, 1964, 4. Bölüm). Örneğin, 3. Cumhuriyet'in ağırlık sahibi partilerinden biri olan Radikaller'den günümüzde hemen hemen hiç eser kalmamış gibidir. İkinci Dünya Savaşı ertesinde, Fransız Millet Meclisleri'nin önde gelen partisi niteliğindeki Fransız Komünist Partisi, günümüzde artık marjinal bir unsur halindedir. Bu tür değişimlerle, toplumun faal nüfusunun tarım, sanayi ve hizmetler arasındaki dağılımında ortaya çıkan dönüşümler arasında belli koşutluklar vardır. Sanayi işçilerinin önemli bir ağırlık taşıdığı dönemler, Komünist Parti'nin de yüksek oy alabildiği yıllardır. Radikaller, uzunca bir süre, 3. Cumhuriyetin neredeyse önemli bir bölümünde küçük ve orta boy kasabaların birinci partisidi. Büyük kentlerde zaman içinde soldu gitti. Günümüz Fransası'nın iki önemli akımını solda sosyalistler, sağda ise De Gaulle'cü çizgi üzerinde yürüdüklerini söyleyen merkez sağ oluşturur. Bunların dışında son zamanlarda giderek güçlenen çevreci hareketler ve girdikleri seçimlerde zaman zaman %10'ların üzerine çıkma becerisi sergileyen, kökeni itibarıyla Troçkist partiler söz konusudur. Bunlara, bir de son yirmi yıl içinde oy oranını %18'lere çıkaran ve yabancı karşıtı siyasetleriyle ünlü aşırı sağ partiyi eklemek gerekir. Bu partinin önündeki en büyük engel, diğer partilerin ikinci tur seçimlerde kendisiyle ilişki kurmaktan geri durmalarıdır. Diğer partiler, aşırı sağ partiyi, cumhuriyet karşıtı bir parti olarak değerlendirmekte, bu partiyle ittifakı, cumhuriyetçi ilkelere karşı bir ihanet diye nitelemektedir. Bir anlamda, Fransız aşırı sağının temsilcisi, siyasal yelpaze içinde "ve-balı" muamelesiyle karşılaşan bir partidir. Bununla beraber, son Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden beri, Fransız merkez sağ, aşırı sağın kimi söylemlerini daha yumuşak sözcüklerle tekrar ederek ikinci turdaki seçimlerde, aşırı sağ seçmeni kendi tarafına çekme çabasındadır.

Fransız siyasal partilerini sadece sağ ve sol ayrımı çerçevesinde değerlendirmek eksik bir değerlendirme olur. Partilerin bazıları sistem partileri olarak görülebilir partilerdir; bir diğer kısmı ise daha çok sistem karşıtı partiler diye adlandırılabilirler. Birincilere örnek, merkez sağ, sosyalistler ve merkezci-

lerdir. Bu partilerin esas itibarıyla sistemin genel ilkeleriyle ciddi sorunları söz konusu değildir. İkinci gruba giren sistem karşıtı partiler ise, söylemleri ve seçmen sayısı açısından daha marjinal görüntü sergilerler. Çevrecilerin bir bölümünü ve Troçkistleri bu bağlamda tanımlayabiliriz. Bu akımlar, asıl yarışma sayılabilecek olan ikinci tur seçimlerde, genellikle sosyalist partinin adayı yanında yer alırlar. Bunu, bazen açıkça, bazen yarım ağızla yaparlar. Kendine özgü kimliği dolayısıyla farklılıklar içerdiği gerçeğini dikkate almazsak, aşırı sağcı Milliyetçi Cephe'yi de sistem karşıtı partiler arasında saymak gerekecektir. Söylemi tüm seçmenlere seslenen bir söylem değildir. Cumhuriyetin kurumlarıyla ve temel ilkeleriyle sorunludur. Ancak bu parti seçmenleri, aşırı yeminli olanları dışında, ikinci turda genellikle sağ aday lehinde oy kullanırlar. Son on yıl içinde aşırı sağ partinin oylarında artış kaydedilmiştir. Son başkanlık seçimlerinde, Ulusal Cephe, birinci turda %21 oranına kadar yükselmiş olmasına rağmen, liberal aday karşısında %31'e %66 ile ikinci turda seçimi kaybetmiştir.

2017 Bahar aylarında gerçekleşen son Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Beşinci Cumhuriyet döneminin en faal ve etkili siyasal kuruluşları, sağ ve sol partiler dışında aday olan Macron karşısında adeta tükenip dağıldılar. Siyasal seçkinler kadrosunda taşlar yerinden oynadı ve yeni simalar sahneye çıktı. Macron başlangıçta sosyalist Hollande'ın danışmanı ve ardından Ekonomi ve Maliye bakanıydı. İstifa ederek yeni bir siyasal hareket oluşturdu. Bu hareket, kısa zamanda seçmenlere kendini benimsetti. Yerleşik siyasal partilerin dışında gelişen bu yeni oluşum, siyasal seçkinlerin de büyük ölçüde değişmesini sağladı. Hareketin öne çıkan iddialarından biri, yerleşik merkez sağ ve merkez sol partilerin değişime direnç gösterdiği yönündeydi. Avrupalı bir hareketti. Liberal siyasetleri daha ileri götürmek gerekiyordu. İddialar seçmenler katında karşılık buldu ve Macron birinci tur sonunda birinci geldi. İkinci turu rakibi aşırı sağ parti adayı olması dolayısıyla seçimleri yüzde 66 gibi bir oranla kazandı. Bir ay sonra yapılan milletvekili seçimlerinde de çoğunluğu sağladı.

✓ Fransa'da seçimler, Avrupa Parlamentosu temsilcilerinin seçimi hariç, iki turlu olarak yapılmaktadır.

Fransız siyasal yelpazesini temelde biçimlendiren seçim sistemi oluyor. Seçimler her konuda iki turlu cereyan eden seçimlerdir. Sadece Avrupa Parlamentosu'na gönderilecek temsilcilerin seçimi nispi sisteme göre gerçekleşir. Yerel ve bölgesel seçimler olsun, ulusal düzeydeki seçimler olsun, tüm seçimler, iki turlu seçimlerdir. Birinci tur, her partinin katıldığı, bakıldığında oldukça renklilik sergileyen bir seçim gibidir. İkinci tur ise, iki tur arasında kurulan koalisyonlara tanıktır. İkinci tur aşamasında, seçmen de, birinci tura renklerini katan partiler de, sağ ve sol olarak ikiye ayrılırlar. Bu tura, birinci turun sonunda sadece en başta gelen iki aday katılır. Millet Meclisi seçimlerinde ender olarak üçlü seçenek durumuyla da karşılaşılabilir. Seçim bölgesi dar bölgedir. Başka bir deyişle, seçmen, kendi bölgesinde bir temsilci belirler. Dolayısıyla seçmen, verdiği oyla, kimi temsilci seçtiğini bilir. Fransız seçmenlerinin partilerine sadık olanlarının oranı çok yüksek sayılmaz. Yüzergezer oylar, seçim sonuçlarında daha fazla etkili olur. Gerçi, sol seçmenin, sağa; sağ seçmenin de sola kayması zor olsa da, yelpazenin her yarısı içindeki oynamalar daha kolay gerçekleşebilir. Genelde Fransız seçmenlerin, Savaş sonrasının ilk onlu yıllarına oranla, günümüzde daha az ideolojik yönlendirmelere itibar ettiği görülmektedir. Adayların söylem ve programlarındaki tutarlılıkların artık ciddi bir ağırlığından söz edilebilir. Fransız seçmeni, geçmiş dönemlerden farklı olarak, biraz kılı kırk yaran seçmen haline dönüşmüş gibidir. Lamartine'nin naklettiği sahneden adeta eser kalmamıştır.

Fransız seçmenlerinin siyasal hayata katılmalarının tek yolu, yerel ve ulusal düzeyde temsilcilerini seçmekle sınırlı görülmemelidir. Yerel ve ulusal temsilcilerin belirlenmesi dışında, halkoylaması da seçmenlerin tercihlerinin belirlenmesinde ve bu yolla siyasal yaşama katılmalarında önemli bir araçtır. Özellikle Cumhurbaşkanları, bir fırsat olarak gördüklerinde bazı konuları halkoylamasına sunabilirler. Örneğin De Gaulle, her halkoylamasını kendisine yönelik seçmen güvenini tazeleme aracı olarak değerlendirmişti. Bunun, izleyen Cumhurbaşkanları tarafından pek iltifat gören bir yöntem olmadığını kaydedelim. 5. Cumhuriyetin diğer Cumhurbaşkanları da halkoylamasına başvurmuşlar, fakat bunu güven tazeleme aracına dönüştürme gereği duymamışlardır.

Oy pusulasını, oy sandığına atma dışında da Fransızların siyasal yaşama katılma olanakları var-

dır. Toplu gösterilere katılmak, grev ve boykot düzenlemek ve bunlarda faal rol üstlenmek sayılabilecek örneklerdir. Kapalı ve açık hava toplantılarını da saymak gerekir. Fransa, konunun kamuoyunda yarattığı öneme göre, yoğun siyasal gösterilerin sık tekrar ettiği bir ülkedir. Sendika ve derneklerin örgütlediği bu tür etkinlikler, bazen çok sayıda katılımcı bulabilir. Fransızlar, siyasal olaylar karşısında tepkilerini gösterme konusunda hiç de suskun değildirler. Fransa halkı, “hayır” demeye, benimsemediği siyasetleri yadsımaya çok yatkın bir halktır. Tarihsel olarak, siyasal otoritelere kafa tutma alışkanlığı yaygındır. Üstelik bu tür durumlarda farklı farklı yaklaşımlar ortaya dökülebilir.

✓ Fransa’da seçimler, Avrupa Parlamentosu temsilcilerinin seçimi hariç, iki türlü olarak yapılmaktadır.

Resim 3.2 Fransa’da Bir Toplu Gösteri

Kaynak: http://fr.wikipedia.org/wiki/D%C3%A9claration_des_droits_de_l'homme_et_du_citoyen_de_1789

Siyaset biliminin diliyle tekrar edilirse, Fransa’nın siyasal kültürünün “katılımcı kültür” olduğunu söylemek gerekiyor. Bu şu anlama geliyor: Fransız yurttaşlar, sergiledikleri siyasal eylemleriyle, bekledikleri sonucu alabileceklerine inanıyorlar. Elde etmeyi umdukları sonuç doğrultusunda örgütlü eylemlerde bulunuyorlar. Kendilerini sistemin gerekleri ve kavramları çerçevesinde ifade edebiliyorlar. Davalarını kazanmanın yolları konusunda yeterince aydınlanmış olduklarını da belirtelim. Fransız yurttaşlarının siyasal bilincinin bir hayli gelişmiş olduğu kuşku götürmez. Toplu-

mun sivil katmanları aşırı örgütlüdür. Gerçi, sendikali işçilerin tüm çalışanlara oranı düşük görünse de, sendikalardan kaynaklanan muhalefet, oldukça güçlü bir muhalefet manzarası sergiler. Dernekler veya birlikler halinde hareket etmek, sadece sanayi işçilerine özgü değildir; tarım kesimini de saymak gerekir. Öğretmen camiası olsun, üniversite ve lise gençliği olsun, ulusal düzeyde federasyonlar halinde örgütlüdürler. Keza, sanayi kesiminde ve bankacılık alanında yönetici konumunda bulunan çalışanların da örgütleri vardır. İşveren örgütleri de sivil toplum kuruluşları arasında önemli bir yer tutar. Bunlara, belli bir konu etrafında, sadece o konuyu ele alan ad hoc örgütlenmeleri de ekleyelim. Toplumsal müzakereler, bazen bu sivil toplum örgütlerinin kendi aralarında cereyan edebilir. Ancak, çoğu sıcak konularda en başta gelen müzakere tarafı, kamusal otoriteler olmaktadır. Sivil nitelikli örgütlerin bir bölümü sağ görüşlere eğilimli, bir diğer bölümü de sol görüşlere eğilimlidir. Keza her sivil örgütün iç bünyesinde bazen çok farklı yaklaşımları savunan grup veya grupçuklar vardır. Şaka yollu peynir çeşitliliğine yapılan atıf, aslında ciddi bir toplumsal gerçeği yansıtır.

Bu özelliklerin yanı sıra, Fransa’yı zaman zaman tutuklaştıran başkaca özelliklerin varlığı da bilinmeyen bir husus değildir. Örneğin, Fransa’nın merkeziyetçi siyasetleri, onu bazen toplumdaki koparmakta, karar alıcıları toplumsal gereklerden uzaklaştırmaktadır. Yerel alan veya kamusal çevre, sorunlarının ne olduğunu bilmekte; fakat yetkisizlik nedeniyle çözüm yollarını karara bağlayamamaktadır. Karar alma yetkileri çoğu zaman merkezde toplandığı için, kararın muhatapları, sık sık beklemedikleri ya da ihtiyaçlarını tam karşılamayan siyasetlerle karşılaşır. Çevre gerekleriyle merkezilik, adeta fasit bir çember içindedir (Crozier, 1963, 255). Bu nedenle bazı toplumbilimciler, değişim sürecine direncini işaret etmek amacıyla, Fransa hakkında “tutuk toplum” nitelemesini kullanırlar (Crozier, 1987, 69,75; Seiler, 1982, 79, 80). Belirtmek gerekir ki, Fransa’nın bölgesel yönetim düzenlerine geçmesi, büyük ölçüde bu fasit çemberin kırılması amacıyla gündeme getirilmişti.

Merkezci eğilimlerin aşılmasında, merkezin taşradaki yetkililerine de bir hayli fazla iş düşüyor. Esnek davranmaları, yerelin ihtiyaçlarını değerlendirebilmeleri önemli oluyor. Yapılan toplumbilimsel araştırmaların gösterdiği sonuçlara göre, artık çoğu durumda gerek valiler, gerek yatırımcı bakan-

lıkların mühendisleri, buldukları yerde merkezi temsil etme yerine, karşılaştıkları sorunları bazen hakem sıfatıyla, bazen rollerini tersine çevirerek ve yerelin temsilcisi gibi davranarak çözüme yollarını yeğleyebiliyorlar. Doğal olarak, bu, her zaman olanaklı olamayabiliyor. Bu alanda en başarılı grubun, geçmişte çok eskilere dayanan karayolları mühendis ve yöneticileri olduğunu söyleyelim (Grémion, 1970, 51-71; Thoening, 1973, 178-179).

✓ Fransız yaşamının yönlendiricisi en temel kurum okuldur. Okul, esas itibarıyla öğrencilere cumhuriyetçi olmayı, dünyevi düşünmeyi adeta aşılar. Okul, aynı zamanda Fransız halkının yoğrulduğu mekândır. Anatole France'ın bir ifadesi hatırlanırsa, "Öğrenci, boş bir şişedir; öğretmenler, onu bir huni yardımıyla dolduracaklardır".

Parisçilik, Fransız yaşamında üstesinden tam anlamıyla gelinemeyen müzmin bir rahatsızlık gibi (Peyrefitte, 1976, 329). Ortada nesnel anlamda bir Parisçilik siyaseti olmadığı zamanlarda bile, yurtaşlar, içinde buldukları olumsuz durumu açıklamak için genellikle bu eğilime vurgu yapıyor. Bu da doğal olarak yurtaşın sorunlara koyduğu teşhislerde bazen yanılmasına yol açıyor. Fransızların, kendilerini oldukça derin yoksunluk duygusu içinde buldukları dönemler az değildir. Bu türden dönemleri genellikle toplumsal patlamalar izler. Toplumsal patlamalar sırasında, yaşanan sorunların toplum tarafından derinlemesine tartışılması gündeme gelir. Örneğin 68 Olayları diye bilinen hareket, bu türden bir hareketti. Bu hareketin arkasından toplumun âdap ve âdetlerinde ciddi dönüşümler geldi. Bazı tabular yıkıldı; toplum güncel yaşamında daha liberal olmaya başladı. Belki en önemli gelişme Fransız sosyalistleri ile Komünist Parti arasındaki ilişkilerde yaşandı. 20'li yıllardan beri düşman kardeşler olarak siyasal yaşamda faal olan, ancak İkinci Dünya Savaşı öncesi Halk Cephesi koalisyonlarında çok kısa süreyle birlikte olabilmiş solun bu iki kanadı, 70'li yılların başında aralarındaki pazarlıklar sonunda tanımadıkları ortak bir zeminde hareket etmeye başladılar. Birlikte hareket siyaseti, başlangıçta her iki taraf için kazandırıcı sonuçlar doğurdu ve Fransız solu iktidara geldi. 5. Cumhuriyet döneminin bu sol iktidar

deneyimi, hiç kuşkusuz yeni cumhuriyetin daha fazla benimsenir olmasında önemli bir rol oynamıştır. Düzeni siyasal yelpazenin her iki tarafından da kullanılabilir bir düzen olduğu uygulamayla görülmüştür.

Günümüz rakamlarına iltifat etmek gerekirse, Fransızların yaşamlarında okul, ortalama 12 yıl süren bir dönemin geçtiği kurum oluyor. 3. Cumhuriyet yıllarında hız kazanan okullaşma siyasetleri bu alanda önemli başarılar kaydetmiş görünüyor. Toplumbilimsel araştırmaların sonuçlarına göre, okul kurumu Fransızların yaşamlarını köklü denebilecek biçimlerde etkilemektedir. Örneğin eş seçmede benzer öğrenim düzeyleri en başat etkiye sahiptir. Yine çocuk ve gençlerin okul başarılarında, ebeveynlerin öğrenim düzeyi temel bir rol oynar. Kültürel ürünlerin tüketiminde de en önde gelen toplum grupları, öğrenim görmüş Fransızlardır. Bu tabloya dikkatli bakıldığında, okulun bilgi yayma işlevinin yanı sıra, biyolojik olarak toplum nüfusunun yeniden üretilmesine vesile olduğu; kültür mirasının yeni kuşaklara devredilmesinde sürükleyici ve taşıyıcı işlevi üstlendiği; nihayet kendi ürünlerini yine kendi mensuplarına tükettirdiği görülür. Başka bir açıdan, biraz şeytan avukatlığı yaparak incelenirse, okul kurumu etrafında bir tür fasit çemberin oluştuğu da söylenmelidir. Üstelik bu kurum, tüm başarılarının yanı sıra, toplumda ayrıcalıklı durumları yaratan bir kurumdur. Okullar arasında nitelik farkı, Cumhuriyetin eşitlik anlayışının aksine, toplumda kayda değer eşitsizliklerin oluşmasının nedenidir. Toplumbilimci Bourdieu ve arkadaşlarının son onlu yıllarda gerçekleştirdiği araştırmalar, bu konularda bir hayli öğretici araştırmalardır (Bourdieu, Pesseron, 1964). Okul, uzun süre Fransız sisteminde çok önemli bir toplumsal yükseltici işlevi görüyordu. Tahsil yapmak, geleceği güvence altına alma ve toplum içinde saygınlığı artırma yolu olarak algılanıyordu. Son zamanlarda bu algıda ciddi aşınmalar görülür oldu. Özellikle, çoğu göçmen kökenli ve olanakları kısıtlı kenar mahalle çocuklarının gözünde okul, sıkıcı bir mekândır. Birçok gencin gözünde okulda ve tahsil görmekte umut yoktur; oradan itibaren kader değiştirilemez. Siyasal iktidarlar ve eğitim alanının uzmanları, toplumsal bütünlüğü sağlama adına, bu konularda pozitif ayrımcılık türünden yeni siyasetler geliştirmeye çabalasa da, şimdilik sorun, olanca yakıcılığı ile toplumun gündemindedir.

Öğrenme Çıktısı

3 Fransa'nın siyasal kültürünü ve siyasal katılma süreçlerini tanımlayabilme

Araştır 3

Ülkelerin tarihsel deneyimlerinin siyasal modernleşme süreçlerini etkilediği ve yönlendirdiği savı, sizce Fransa örneğinde ne kadar geçerlidir?

İlişkilendir

Siyasal kültür ve siyasal katılım arasındaki etkileşim nasıldır?

Anlat/Paylaş

Siyasal süreçte sivil toplum kuruluşlarının etkilerini anlatınız.

FRANSA'DA KAMU SİYASETLERİNİN OLUŞMASI

Fransız kamu siyasetlerinin oluşumunda, temel ilkelerden biri iktisadi yaşamın piyasa koşullarına bağlı olma ilkesidir. Bununla beraber, devlet aygıtının da piyasa oyuncuları arasında bulunması önemli bir başka değişkendir. Öncelikle, yerel ve merkezî kamu kuruluşları, piyasada mal ve hizmet alıcısı olarak önemli rol oynarlar. Kamu otoriteleri, bunun yanı sıra ya teşvikler ya da mali yardımlarla, ihtiyaç duyan kesimleri desteklerler. Fransız Elektrik İdaresi ve Demiryolları türünden kuruluşlar ise, doğrudan doğruya kamu iktisadi teşebbüsleri olarak faaliyet gösterirler. Otomotivde ve uzay sanayisinde de devlet önemli paylara sahiptir. İster devlet doğrudan sahip olsun, ister önemli oranda payı bulsun, bu türden kuruluşlar, esas itibarıyla piyasa koşullarında çalışırlar ve kârlılık temel amaçlarıdır.

4. Cumhuriyetin başlarında öngörülen planlı iktisadi yaşam, temelinde piyasa koşullarını hiç yadsınamış, piyasayı, serbest ticareti ve girişimciliği asıl kural olarak benimsemiştir.

İktisadi alanda Fransız kamu siyasetlerini düşünürken, Avrupa Birliği'nin koyduğu çerçeveleri de göz önünde bulundurmak gerekir. Kömür-Çelik Birliği girişiminden günümüze kadar geçen süreçte Fransa, birçok alanda giderek daha fazla Avrupa Birliği'nin koyduğu çerçeveler içinde siyasetlerini geliştirmek ve uygulamak durumundadır. Özellikle Maastricht Antlaşması'nın getirdiği koşullar, taraflar açısından oldukça ciddi koşullardır. Öngörülen oranlar dışında kamu bütçelerinde açık verilemez. Birlik içindeki serbest ticareti engelle-

cek türden, ulusal önlemler alınmaz. Önemli ve üst düzey kararlar, Bruxelles merkezli kararlardır. Fransa, 1960'lı yıllardan beri, iktisat siyasetlerinde Almanya ile ortak anlayışlar üzerinden hareket etmeye çalışır. Çünkü bu iki iktisadi düzen, sermaye, teknoloji ve uyulması gerekli koşullar açısından birbirine aşırı derecelerde nüfuz etmiş düzenlerdir. Örneğin, Federal Almanya, Fransız piyasalarındaki yabancı sermaye payında en başta gelir; Fransa ise, Alman piyasalarında üçüncü sıradadır. Avrupa Birliği, büyük ölçüde Fransa-Almanya işbirliği biçiminde gerçekleşmektedir.

✓ Fransız kamu siyasetlerinin oluşumunda, temel ilkelerden birisi iktisadi yaşamın piyasa koşullarına bağlı olma ilkesidir.

Fransız kamu siyasetlerinin oluşumundaki etkenler arasında hiç kuşkusuz sayılması gereken bir üçüncü etken de karar mekanizmalarının çoğulcu nitelikte olmasıdır. Piyasanın asıl belirleyici rolü üstlendiği, devletin oyuncu sıfatıyla ancak gereken hallerde işe karıştığı ortamda, bu özelliği, olağan görmek gerekiyor. Piyasanın ve siyasal karar mekanizmalarının mutlaka bilinmesi gereken bir diğer oyuncusu da sendikalar ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Sendikalar, istihdam ve sosyal haklar alanlarında aşırı duyarlılık gösterirler. Diğer karar alıcılar, bu durumu bildikleri için, ya kendi kararlarının sendikalara çok ters düşmemesine dikkat ederler; ya da en azından çıkacak tepkileri asgariye indirme konusunda duyarlı davranmaya çalışırlar.

Fransız iktisadi ve ticari düzeninin dışa açık olması, doğal olarak onu küresel piyasalarda rekabetçi olmaya yönlendirmektedir. Günümüzde rekabet edebilmenin koşullarından biri de emek maliyetini ve enerji maliyetini düşük tutmayı gerektiriyor. Bu türden zorunluluklar, ister istemez bazı Fransız firmalarını Fransa dışına, ucuz emek bulunan ülkelere doğru yönlendiriyor. Söz konusu yeni siyasetlerin, sorunsuz cereyan etmediğini belirtelim.

✓ Fransız kamu siyasetlerinin oluşumunda Avrupa Birliği'nin koyduğu çerçeveler göz önünde bulundurulmaktadır.

Fransa'da gerek özel kesimde gerek kamu yönetiminde karar alma ve uygulama noktalarında bulunan yöneticilerin Fransa'ya özgü özellikleri vardır. Bu özelliklerin öğrenim sisteminden bağımsız özellikler olmadığını bilelim. Fransa'yı, iktisadi düzeni de dahil, esas itibarıyla yönlendiren ve yöneten kadrolar, ülkenin yüksek okullarından mezun seçkinleridir. Bu okulların bir kısmı mühendislik okulları, bir kısmı da sosyal bilim içerikli okullar oluyor. En önemlileri arasında, Politeknik, Ulusal İdarecilik Okulu ve Yüksek Ticaret Okulu sayılabilir. Söz konusu okullar, Fransa'nın yönetici fidanlıkları gibi çalışanlar ve bu kurumlarda öğrenci olmak, çok zorlu sınavlardan başarıyla geçmeyi gerektirir. Okulların müfredatları son derece ağırdır. Yüksekokullardan mezun gençler, bilirler ki, mezuniyetlerini izleyen ilk yıllardan itibaren ülkenin seçkinleri arasına katılacaklardır. Gerçekten de merkezdeki bakanlıkların tüm üst düzey yöneticilerinin bu fidanlıklardan çıktığı görülür (Mandrin, 1967; Bon, Burnier, 1971). Dahası, Fransa'nın önemli siyasetçileri de genellikle bu öğrenim kurumlarından diplomalı olanlardır. Hiç tereddütsüz şu genelleme yapılabilir: Fransa'da kamusal ve özel kesim siyasetlerinin mimarları, ya Ulusal İdarecilik Okulu mezunları, ya Politeknik çıkışlı mühendisler; ya da Yüksek Ticaret Okulu'ndan diplomalı olanlardır. Bu açıardan bakıldığında Fransa, seçkin öğretim sistemiyle yeni bir soylular sınıfı inşa etmiş sayılmalıdır.

✓ Fransız kamu siyasetlerinin oluşumunda karar mekanizmalarının çoğunlukçu niteliği etkilidir.

Yeni soyluların eski düzen soylularından çok önemli farkının altını çizmek gerekir. Yenilerin soyluluk sıfatı, başarılı geçen öğretim yaşamlarından, dolayısıyla liyakatlerinden kaynaklanan bir sıfat oluyor. Keza, bu yeni seçkinlerin çok önemli bir çoğunluğu toplumsal köken olarak, eğitilmiş orta sınıf ailelerden gelenlerdir. Onların liyakat ölçülerine bağlı olmaları, demokrasilerde zaman zaman öne çıkan avam yönelmelerinin önünde fren rolü oynayabilmektedir. Kendi alanlarında donanımlı olmaları, çağın çetrefilli sorunlarının çözümünde vazgeçilemeyecek kaynaklardan birini oluşturur. Başta bakanlıklar gelmek üzere, özel ve kamusal kuruluşların kendi aralarında hemen hemen her dönemde en yakıcı sorunlardan biri olan eşgüdüm sorunlarının çözümünde, taşıdıkları anlam ve kavram birliği sayesinde kolaylaştırıcı etkileri vardır. Kaldı ki, bu diplomalı seçkinler kendi aralarında oldukça çoğunlukçu bir terkip oluştururlar. Bakıldığında açıkça görünen gerçeklerden biri de, her türden siyasal eğilimin içinde bulunabilmeleridir. Çoğunluk zaman kanaat önderliği işlevini üstlendikleri olur. Fransız siyasal yaşamındaki bu diplomalı seçkinler gerçeği, demokrasilerin liyakat ilkesine önem vermeden iyi işleyemeyeceğine ilginç bir örnektir. Nitekim diğer çoğunlukçu anayasal düzenlerin de, liyakat ilkesine oldukça sadık kaldıkları görülür. Örneğin Birleşik Krallık, bu konuda anılmaya değer örnekler arasındadır (Pouydesseau, 1967, 127).

Kamu siyasetlerinin oluşturulmasında Fransız yönetiminin sık başvurduğu yöntemlerden biri de, "Bilgeler Kurulu" uygulaması oluyor. Fransa, toplumu veya siyasal düzeni ilgilendiren kimi konularda, konunun incelenmesi için ad hoc mahiyette "Bilgeler Kurulu" oluşturmayı adet edinmiştir. Bu tür kurullara, kurulun ele alacağı konularda genellikle deneyimli ve bilgili kişiler atanır. Kurul üyelerinin farklı siyasal eğilimleri yansıtmasına özen gösterilir. Konuların sağduyuyla ve soğukkanlılıkla incelenmesini olanaklı kılacak isimler üzerinde durulur. Kurul üyelerince oluşturulan nihai rapor metinleri basına yansıtılır. Dolayısıyla, konunun belli bir bilgilendirme çerçevesinde toplumda tartışılması sağlanmış olur. Geçici ve özel bir görevle sınırlı olduğu için, raporun sunulmasının ardından Kurul'un görevi de biter. Bu tür yaklaşımların, kimi durumlarda gündemdeki sıcak tartışmaları bir süreliğine yatıştırmak amacıyla kullanılmasına da tanık olunur.

Kamusal siyasetlerin tanımlanmasında olsun, özel kesimin siyasetlerinin tanımlanmasında olsun, Fransız sisteminin üzerinde durduğu zeminin bir yönü de sağlıklı ve işlemselleştirilmiş nitelikte veri tabanlarına sahip olunması ve bu verilere ulaşımın kolaylıkların bulunmasıdır. Fransa'nın iktisadi ve ticari faaliyetleri sürekli kayıt altındadır. Kayıtlı bir toplum söz konusudur. Dolayısıyla derlenen verilerin sağlıklı veriler oldukları konusunda kuşku yoktur. Kamusal ve özel bir dizi araştırma kuruluşu, düzenli olarak bu verileri derleyip tahlil ederler. Veri derleme ve değerlendirme çalışmaları sadece ulusal düzeyde değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde de gerçekleştirilir. Bunlar, raporlar halinde yayımlanır. Belli bir tahlilden geçirilmiş olan bu türden veriler, karar alıcıların başvurabildikleri önemli kaynaklar arasındadır.

✓ Fransa'da kamu siyasetlerinin oluşturulmasında, deneyimli ve bilgili kişilerden oluşan "Bilgeler Kurulu"na başvurulmaktadır.

Fransız kamu siyasetlerinin tanımlanması sırasında, sık görülen olgular arasında, katılımcılardan özellikle sendikaların, işverenler veya kamu otoriteleri karşısında sergiledikleri gerginliklere kadar varan tavırlar oluyor. Bu alanda hangi taraf olursa olsun, karşılıklı bir güven sorunu olduğunu itiraf etmek gerekir. Fransa, bu türden sorunların aşılmasında özel gayretler gösterilmesine karşın, tam bir başarıya ulaşmış sayılamaz. Bu yüzden bazı işbirliği girişimleri olumlu sonuçlanmaz. Sık görüldüğü gibi, işveren-sendika; kamu otoritesi-sivil toplum ilişkilerinde tıkanmalar oluşur. Diyalog, belli bir süre sonra bilek güreşine dönüşebilir. Fransız sendikalarının sürekli diken üstünde bir siyaseti izlemeleri bu açıdan bakıldığında anlaşılabilir bir durumdur. Keza, Kuzey Avrupa Ülkeleri'nin tartışmalar sırasında imrenilerek anılması boşuna değildir. Fransızların toplumsal belleği tarih içinde öylesine biçimlenmiştir ki, bu belleğe göre, sosyal

hakların korunmasında ve geliştirilmesinde, çalışanların mücadeleye hazır olmaları gerekir. Çetin mücadelelerden geçmeden, işverenlerden veya kamu otoritelerinden hiç bir hak alınamaz. Bu açıdan bakıldığında diyalog süreci, mücadele süreciyle yan yana yürür. İşin bu yönü, adeta kültürel bir sabite haline gelmiş gibidir. Grev yönteminin, sık başvurulan yöntemlerden olmasını anlayabiliyoruz. Fransızlar, neresinden bakılırsa bakılsın, kamu ve işveren otoritelerinin karşısında çetin ceviz bir halk oldukları izlenimi verirler. Üstelik kamusal konulara ilişkin yaklaşımlarda aşırı bir çeşitlilik görüntüsü egemendir. Kimliklerinin bu son özelliği, eğer Roma İmparatoru Sezar'ın Galya Savaşları'nda dile getirdiği gözlemlerine iltifat edilecek olursa, kadim dönemlere kadar uzanır (César, 1981, 227).

Sonuç

Fransa, bugün artık eski zamanlardaki gibi tutkuların ve ideolojik tercihlerin var güçleriyle çekiştiği bir toplum olmaktan uzaktır. Pierre Manent, Tocqueville üzerine yaptığı çalışmasının sonunda vardığı yargıda haklıdır; "demokrasiler, aşırı tutkuların değil, daha çok ve özellikle ılımlı yaklaşımların rejimleridir." (Manent, 1982, 181). Her zaman ve her mekânda geçerliliği savunulan amaçsal değerlerin başat olduğu toplumlar, pazarlıkçı olmakta güçlüklerle karşılaşır. İnanç içeren aşkın ve amaçsal değerler, pazarlık konusu edilemezler. Dolayısıyla toplumsal oyuncular, uğrunda büyük fedakârlıklara katlanabilecek davalar peşinde koşan tutku insanları haline getirirler. Bu türden durumlar, genellikle toplumsal çatışmaların ana rahmi gibidir. Günümüz Fransa'sı, daha çok zaman ve zeminle sınırlı içkin değerlerle, dolayısıyla araçsal değerlerle hareket edebilen bir toplum haline geldiği ölçüde, farklılıkları yaşatma olasılıklarını genişleten, gündemindeki konuları karşılıklı tavizlerle ve pazarlıklarla sonuca bağlayabilen bir Fransa oluyor. Fransa'nın bu zemine, zaman zaman şiddetin de devreye girdiği önemli mücadeleler ve tartışmalar sonunda gelebildiğini belirtmek gerekiyor.

Öğrenme Çıktısı

4 Fransa'da kamu siyasetlerinin oluşum süreçlerini açıklayabilme

Araştır 4

Fransız siyasal yaşamında anayasaların kuvvetler ayrılığı ilkesini öngörmüş olması, sizce bu ülkenin siyasetini çoğunlukçu yapmaya yeterli sayılabilir mi?

İlişkilendir

Kamu siyasetinde karar alma süreciyle, katılımcı kültür olgusunu ilişkilendirin.

Anlat/Paylaş

Fransız idarecilerini yetiştiren yükseköğretim kurumlarının siyasal karar sürecindeki etkisini anlatınız.

1

Fransa'nın konumunu, genel coğrafi ve beşeri özelliklerini açıklayabilme

Konumu, Genel Coğrafi ve Beşeri Özellikleri

Fransa, Batı Avrupa coğrafyasında yer alan bir ülkedir. Kuzeyinde Belçika ve Luxembourg, batısında Atlantik Okyanusu, güneyinde İspanya ve Akdeniz, doğusunda İtalya, İsviçre ve Almanya ile çevrili altıgen şeklinde bir coğrafyaya sahiptir. İspanya ile arasında Pirene Dağları yer alır. Güney-doğusunda İtalya ve İsviçre'yle birlikte paylaştıkları Alp Dağları bulunur. Fransa, Avrupa'nın akarsu kaynakları açısından zengin ülkelerinden biridir. Ortaçağlardan beri Fransa, bu sularını ulaşım aracı olarak kullanmaktadır. Bugün birçok akarsu, yapay kanallarla birbirine bağlanmıştır. Fransa, coğrafyası çok yağış alan bir coğrafyadır. En önemli düzlüğü Beauce Ovası'dır. Bu ova, Fransa'nın tahıl deposu diye bilinir.

2

Fransa'nın geçirdiği evrimin temel özelliklerini değerlendirebilme

Fransa'nın Geçirdiği Evrim ve Temel Özellikleri

Fransızlar, 1789'da yaşanan ve kraliyet düzenini kaldırdıkları Devrim'den beri, meşruti monarşiler dahil, çok farklı siyasal düzenleri denediler. Bunlar arasında beş cumhuriyet, iki imparatorluk ve 1815-1848 arasında tekrar ihya edilen meşruti krallık dönemleri sayılmalıdır. Bugünkü anayasal düzeni, Beşinci Cumhuriyet diye anılır ve yarı başkanlık rejimini öngörür. 1789 Devrimi, Fransa'nın modernleşme sürecinde bir milat noktası gibi düşünülebilir. Devrim, Fransa'da ulusal egemenlik gibi, yurttaşların kanun önünde eşitliği gibi, ulusal dayanışma gibi yeni ilkelerin ortaya çıkmasına ve benimsenmesine vesile olmuştur. 5. Cumhuriyet Anayasası, bazı alanlarda Fransa'nın anayasal geleneklerini sürdürürken, bazı alanlarda da önemli değişiklikler öngörüyordu. Anayasa'nın Giriş metninde Fransızlar, "1789 Beyannamesi'yle açıklanan ve 1946 Anayasası'nın girişindeki ifadelerle de onaylanan ulusal egemenlik ve insan haklarına olan saygılarını ilan" ediyorlardı. Keza, egemenliği düzenleyen maddeyle "Fransa, laik, demokratik, sosyal ve bölünemez bir Cumhuriyet" diye tanımlanıyordu. Köken, ırk veya din farkı gözetilmeksizin bütün yurttaşların kanun önünde eşitliği teminat altına alınıyor; "tüm inançlara saygılı" olunacağı vurgulanıyordu. Cumhuriyet'in dövizini, öteden beri olduğu gibi yine "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik"ti. Temel ilke olarak, "halkın halk tarafından ve halk için yönetimi" esastı.

Anayasa metninin öngördüğüne göre, Fransa'nın önemli siyasal sorunlarında en yetkili makam Cumhurbaşkanlığıdır. Başkan, Başbakan'ı ve onun önerilerine göre Bakanlar Kurulu'nu atar. Hükümetin istifasını kabul eder. Bakanlar Kurulu'na başkanlık eder. Kanunları yayınlar. Fransız sisteminde, yürütme organını siyasal anlamda Millet Meclisi, yargısal anlamda da Yönetim Mahkemeleri ile Danıştay denetler. Yönetim Mahkemeleri birinci derece yargı makamları olarak çalışırlar; Danıştay ise, birinci derece yargının temyiz yeridir. Keza Sayıştay, yürütme organının devlet bütçesinden yaptığı harcamaların hem yasalara hem de bütçe yasasına uygunluğunun denetimiyle sorumludur. 5. Cumhuriyet Anayasası'nın getirdiği en önemli yenilik, Fransa'nın yerleşik anayasal gelenekleri çerçevesinde düşünüldüğünde, yasaların anayasallık denetimiyle yetkili Anayasa Konseyi'ni öngörmesidir.

3

Fransa'nın siyasal kültürünü ve siyasal katılma süreçlerini tanımlayabilme

Fransa'da Siyasal Kültür ve Siyasal Katılma

Fransız siyasal yelpazesini temelde biçimlendiren seçim sistemidir. Seçimler her konuda iki türlü cereyan eden seçimlerdir. Sadece Avrupa Parlamentosu'na gönderilecek temsilcilerin seçimi nispi sisteme göre gerçekleşir. Yerel ve bölgesel seçimler olsun, ulusal düzeydeki seçimler olsun, tüm seçimler, iki türlü seçimlerdir. Fransa, konunun kamuoyunda yarattığı öneme göre, yoğun siyasal gösterilerin sık tekrar ettiği bir ülkedir. Sendika ve derneklerin örgütlediği bu tür etkinlikler, bazen çok sayıda katılımcı bulabilir. Fransızlar, siyasal olaylar karşısında tepkilerini gösterme konusunda suskun değildirler.

Fransız yaşamının yönlendiricisi en temel kurum okuldur. Okul, esas itibariyle öğrencilere cumhuriyetçi olmayı, dünyevi düşünmeyi adeta aşılar. Okul, aynı zamanda Fransız halkının yoğun olduğu mekândır. Okul, uzun süre Fransız sisteminde çok önemli bir toplumsal yükseltici işlevi görüyordu. Tahsil yapmak, geleceği güvence altına alma ve toplum içinde saygınlığı artırma yolu olarak algılanıyordu. Son zamanlarda bu algıda ciddi aşınmalar görülür oldu. Özellikle, çoğu göçmen kökenli ve olanakları kısıtlı kenar mahalle çocuklarının gözünde okul, sıkıcı bir mekândır. Birçok gencin gözünde okulda ve tahsil görmekte umut yoktur; oradan itibaren kader değiştirilemez. Siyasal iktidarlar ve eğitim alanının uzmanları, toplumsal bütünlüğü sağlama adına, bu konularda pozitif ayrımcılık türünden yeni siyasetler geliştirmeye çabalasa da, şimdilik sorun, olanca yakıcılığı ile toplumun gündemindedir.

4

Fransa'da Kamu Siyasetlerinin Oluşumu

Fransa'da Kamu Siyasetlerinin Oluşumu

Fransız kamu siyasetlerinin oluşumunda, temel ilkelerden biri iktisadi yaşamın piyasa koşullarına bağlı olma ilkesidir. Bununla beraber, devlet aygıtının da piyasa oyuncuları arasında bulunması önemli bir başka değişkendir. Öncelikle, yerel ve merkezi kamu kuruluşları, piyasada mal ve hizmet alıcısı olarak önemli rol oynarlar. Kamu otoriteleri, bunun yanı sıra ya teşvikler ya da mali yardımlarla, ihtiyaç duyan kesimleri desteklerler. Fransız Elektrik İdaresi ve Demiryolları türünden kuruluşlar ise, doğrudan doğruya kamu iktisadi teşebbüsleri olarak faaliyet gösterirler. Otomotivde ve uzay sanayisinde de devlet önemli paylara sahiptir. İster devlet doğrudan sahip olsun, ister önemli oranda payı bulunsun, bu türden kuruluşlar, esas itibariyle piyasa koşullarında çalışırlar ve kârlılık temel amaçlarıdır. 4. Cumhuriyetin başlarında öngörülen planlı iktisadi yaşam, temelinde piyasa koşullarını hiç yadsımamış, piyasayı, serbest ticareti ve girişimciliği asıl kural olarak benimsemiştir.

Fransa'nın iktisadi ve ticari faaliyetleri sürekli kayıt altındadır. Kayıtlı bir toplum söz konusudur. Dolayısıyla derlenen verilerin sağlıklı veriler oldukları konusunda kuşku yoktur. Kamusal ve özel bir dizi araştırma kuruluşu, düzenli olarak bu verileri derleyip tahlil ederler. Veri derleme ve değerlendirme çalışmaları sadece ulusal düzeyde değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde de gerçekleştirilir. Bunlar, raporlar halinde yayımlanır. Belli bir tahlilden geçirilmiş olan bu türden veriler, karar alıcıların başvurabildikleri önemli kaynaklar arasındadır.

1 Fransız 5. Cumhuriyet sistemi, aşağıdaki özelliklerden hangisi dolayısıyla, hâlâ bir parlamenter sistem olarak görülebilir?

- A. Cumhurbaşkanı'nın yetkilerinin hükümetin yetkilerinden daha sınırlı olmasından
- B. Millet Meclisi'nin, "güven oyu" aracılığı ile hükümeti düşürme yetkisine sahip olmasından
- C. Hükümetin icraat sırasında emri altında bakanlıkların yönetim birimleri ve bütçesi olmasından
- D. Güçler ayrılığı ilkesini getirmesinden
- E. Seçim sisteminin iki turlu olmasından

2 Cumhurbaşkanı'nın, kısa aralıklarla Millet Meclisi'ni fesih yetkisi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A. Cumhurbaşkanı her istediklerinde Millet Meclisi'ni feshederek seçimleri yenileme yetkisine sahiptir.
- B. Cumhurbaşkanı fesih yetkisini kullandıktan sonra bir yıl süreyle bu yetkiyi artık kullanamazlar. Olağanüstü yetkilerini kullandıkları dönemlerde de hiç bir surette Meclis'i feshedemezler.
- C. Cumhurbaşkanı, fesih yetkisini sadece savaş halinde kullanabilir.
- D. Cumhurbaşkanı fesih yetkisini olağanüstü durumlarda kullanır.
- E. Cumhurbaşkanı fesih yetkisini ancak referandumdan sonra kullanır.

3 58 Anayasası, Fransız geleneklerinin dışına çıkarak yasaların anayasaya uygunluğunu nasıl güvence altına almıştır?

- A. Seçmene başvurarak
- B. Hükümetin Cumhurbaşkanı'na şikayet yolunu açarak
- C. Yasaların yargısal denetimiyle yetkili Anayasal Konsey sayesinde
- D. Ombudsman sistemini düzenleyerek
- E. Laiklik ilkesini getirerek

4 58 Anayasası'nın, siyasal partilerin, "ulusal egemenlik ve demokrasi ilkelerine saygı göstermeleri" gereğini vurgulaması bu, aşağıdaki nedenlerden hangisine dayandırılabilir?

- A. Siyasal partilerin, demokrasinin olanaklarını kullanarak dikta rejimlerini geliştirmelerini engellemek için
- B. Siyasal Partilerin Cumhurbaşkanı'na eleştirmelerini engellemek amacıyla
- C. Siyasal Partilerin hükümetleri eleştirmelerini engellemek amacıyla
- D. Cumhurbaşkanı'na daha güçlü ve etkili kılabilmek için
- E. Parlamenter rejimin etkisini hafifletmek için

5 Fransız Anayasası'na göre, Cumhurbaşkanı kaç kez bu makama seçilebilirler?

- A. 1
- B. 2
- C. 3
- D. 4
- E. 5

6 Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen nür bir yönetsel reform, Fransa'nın merkezîyetçi ve üniter yapısını yumuşatıcı sonuçlar doğurmuştur?

- A. Hükümetin yetkilerini genişleten reformlar
- B. Millet Meclisi'nin yetkilerini geliştiren reformlar
- C. Bölgesel yönetimlerin kurulması
- D. Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini genişleten reformlar
- E. Başbakanın yetkilerini genişleten reformlar

7 "Seçilmiş Krallar" nitelemesinin gerekçesi aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Genel oyla seçilen Cumhurbaşkanı'nın geniş yetkilerle donatılması
- B. Cumhurbaşkanı'nın adeta krallar gibi davranması
- C. Cumhurbaşkanı'nın eskiden kralların oturdukları sarayları kullanmaları
- D. Kraliyet düzeninin geçerli olması
- E. İngiliz siyasi sistemine benzemesi

8 Tarihsel Sosyoloji ülkelerin siyasal düzenlerini nasıl açıklar?

- A. Ülke nüfusunun gelir dağılımını nasıl gerçekleştirdiğine bakarak
- B. Yürürlükteki anayasa ve yasaların neyi öngördüklerine bakarak
- C. Ülkenin siyasal kurumlarının geçmişine sosyolojinin kavramlarıyla bakarak
- D. Seçim sistemlerini değerlendirerek
- E. Diğer ülkelerin siyasi yapılarıyla karşılaştırmalar yaparak

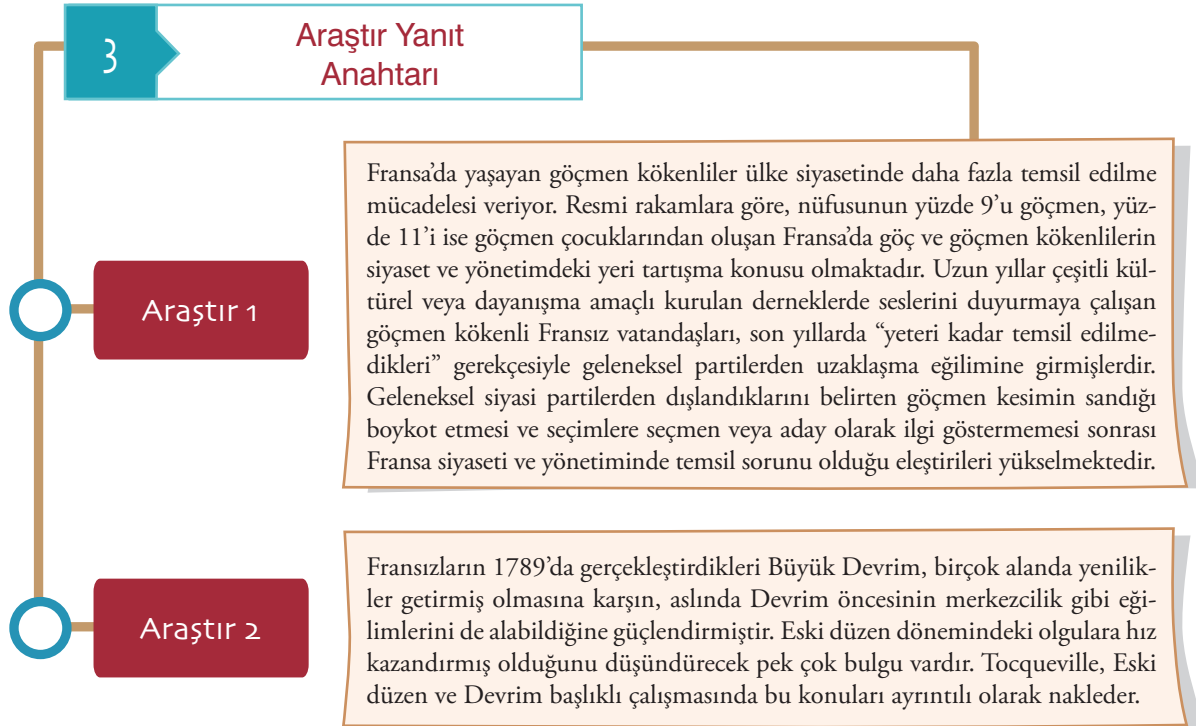
9 Fransız Parlamentosu kaç meclisten oluşur?

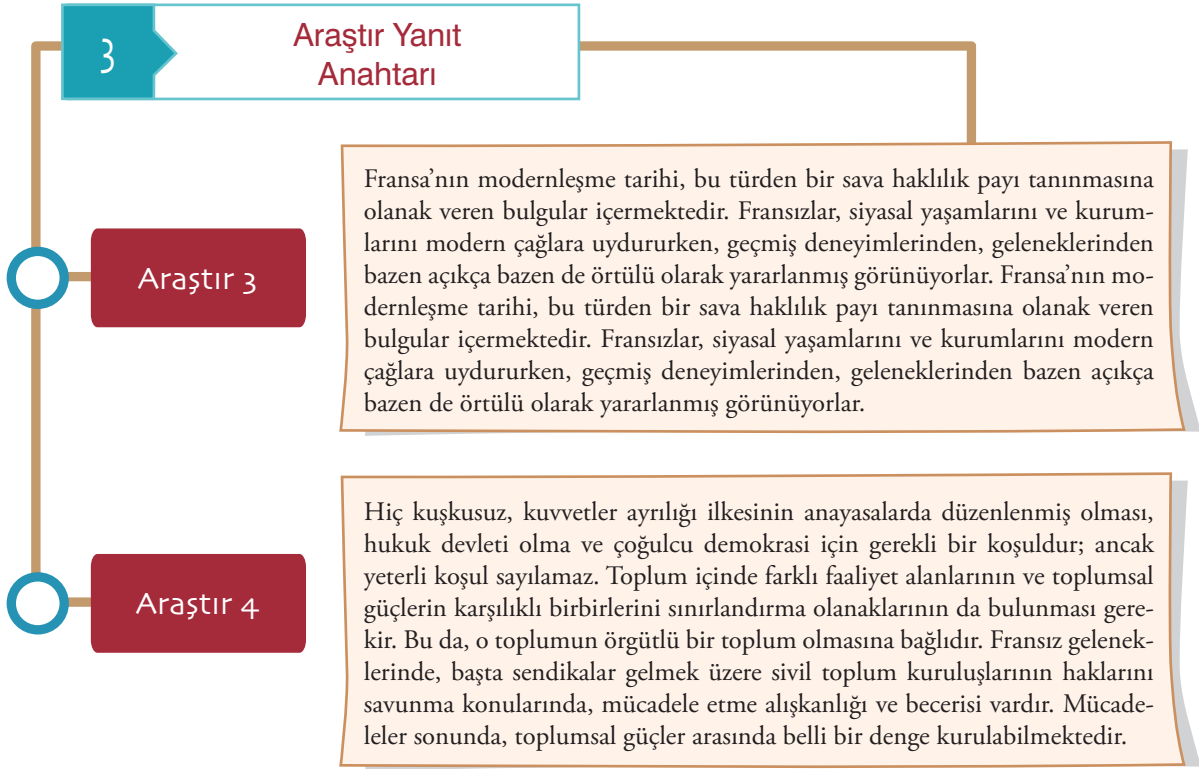
- A. Fransa'da parlamento tek meclislidir.
- B. Fransız sisteminde, biri Millet Meclisi; diğeri, Senato olmak üzere iki meclis vardır.
- C. Fransız sistemi yarı başkanlık sistemi olduğu için parlamentoya gerek duymaz; dolayısıyla herhangi bir meclisle donatılmamıştır.
- D. Fransız sisteminde üç ayrı parlamento vardır.
- E. Fransız sisteminde parlamento alt meclislerden oluşur.

10 Fransa Anayasası'nın Cumhurbaşkanı'na gereğinde olağanüstü yetkiler kullanma hakkı tanıyan 16.maddesi kaç kez uygulanmıştır?

- A. Bu yetkiler uygulamada hiç kullanılmadı.
- B. De Gaule bir kez kullandı.
- C. Her Cumhurbaşkanı, birer kez kullandı.
- D. Ancak referandumdan sonra kullanıldı.
- E. Referandum sonucu kullanılmadı.

1. B	Yanıtınız yanlış ise “Beşinci Cumhuriyet Fransa’sının Anayasal Yapısı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	6. C	Yanıtınız yanlış ise “Yeni Anayasanın Öngördükleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. B	Yanıtınız yanlış ise “Yeni Anayasanın Öngördükleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	7. A	Yanıtınız yanlış ise “Yeni Anayasanın Öngördükleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. C	Yanıtınız yanlış ise “Yeni Anayasanın Öngördükleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	8. C	Yanıtınız yanlış ise “Fransa’da Siyasal Kültür ve Siyasal Katılma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. A	Yanıtınız yanlış ise “Yeni Anayasanın Öngördükleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	9. B	Yanıtınız yanlış ise “Yeni Anayasanın Öngördükleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. B	Yanıtınız yanlış ise “Beşinci Cumhuriyet Fransa’sının Anayasal Yapısı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	10. A	Yanıtınız yanlış ise “Yeni Anayasanın Öngördükleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Kaynakça

- Althusser, L. (1987). *Politika ve Tarih*, (Çev. A. Şenel/Ö. Sezgin), V Yayınları.
- Anderson, P. (1967). *les Passages de l'Antiquité au Féodalisme*, Maspero.
- Aron, R. (1991). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, (Çev. Korkmaz Alemdar), İş Bankası Yayınları.
- Badie, B. (1983). *Culture et Politique, Economica*.
- Belorgey, G. (1967). *le Gouvernement et l'Administration de la France*, A. Colin.
- Bloch, M. (1983). *Feodal Toplum*, (Çev. M.A. Kılıçbay), Savaş Yayınları.
- Bon, F. ; Burnier, M.A. (1971). *les Nouveaux Intellectuels*, Seuil.
- Bourdieu, P. ve Pesseron, J.C. (1964). *les Héritiers*, Ed. De Minuit.
- Bourdieu, P. (1989). *la Noblesse de l'Etat*, Ed. De Minuit.
- Caron, F. (1985). *La France des Patriotes de 1815 à 1918*, Fayard.
- Crozier, M. (1963). *Le Phénomene Bureaucratique*. Seuil.
- Crozier, M. (1976). *La Société Bloquée*, Seuil.
- Crozier, M. (1987). *Etat Modeste, Etat Moderne*, Seuil.
- Déloye, Y. (1997). *Sociologie Historique du Politique, la Découverte*.
- Doğan, M. ve Pelassy, D. (1982). *Sociologie Politique Comparative, Economica*.
- Duby, G. (1978). *les Trois Ordres ou l'Imaginaire du Féodalisme*, Gallimard.
- Dumézil, G. (1995). *Mythe et Epopée*, 1,2,3, Gallimard.
- Duverger, M. (1975). *Seçimle Gelen Krallar*, (Çev. N. Erkut), İstanbul.
- Française, R. (1991). *Droit Constitutionnel*, 7.
- Gauchet, M. (1998). *La Religion dans La Démocratie*, Gallimard.
- Guachet, M. (2003). *La Condition Historique*, Stockholm.
- Gaule C. (1959). *Mémoires de Guerre*, Plon.
- Goguel, F. ve Grosser, A. (1964). *La Politique en France*, A. Colin.
- Grémion, P. (1970). " Introduction à une étude du système politico-administratif local", *Sociologie du Travail*, 1.

- Grémion, P. ve Worms, J.P. (1970). "l'Etat et les Collectivités" *Esprit*, Janvier.
- Guillaume, S. (1992). *Histoire Politique Comparée, Grande-Bretagne R.F.A. France 1945-1991*, Nathan.
- Halbwachs, M. (1968). *La Mémoire Collective*, 2. Baskı, PUF.
- Hobsbawm, E.J. *L'Ere des Empires, 1875-1914*, Fayard.
- Ladurie, E.L.R. (1987) *L'Etat Royal 1460-1610*, Hachette.
- Legendre, P. (1966). "Histoire de La Pensée Administrative Française", *Traité de Science Administrative*, Mouton.
- Lévi-Strauss, C. (1974). *Anthropologie Structurale*, Plon.
- L'Etat du Monde 2001, *la Découverte*, 2000.
- Malberg, R.C. (1922). *Contribution à la Théorie Générale de l'Etat*, C.2, Sirey.
- Mandrin, J. (1967). *l'Enarchie ou les Mandarins de la Société Bourgeoise*, Table Ronde.
- Manent, P. (1982). *Tocqueville et la Nature de la Démocratie*, Julliard.
- Mélin-Soucramanien, F. (2010). *Constitution de la République Française*, Editions Dalloz.
- Moore, B. (1969). *les Origines Sociales de la Dictature et de la Démocratie*, Maspero. (Diktatörlüklerin ve Demokrasilerin Toplumsal Kökenleri), (Çev. Şirin Tekeli/Alaeddin Şenel), İmge Kitabevi, 2000).
- Oktay, C. (Ocak 1995). " Fransız Halkı'nın Unsuru Korsika Halkı İfadesinin Anayasal Olanaksızlığı Konusunda Bir Not", *İstanbul Üniversitesi S.B.F. Dergisi*.
- Root, H.L. (1994). *la Construction de l'Etat Moderne en Europe*, la France et l'Angleterre, PUF.
- Schulze, H. (1996). *Etat et Nation dans l'Histoire de l'Europe*, Seuil.
- Scocpol, T. (Ed.) (Çev. Ahmet Fethi), (1989). *Tarihsel Sosyoloji*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Seiler, D.L. (1982). *la Politique Comparée*, A. Colin.
- Siwek-Pouydesseau, J. (1969). *Le Personnel de Direction des Ministères*, A. Colin.
- Peyrefitte, A. (1976). *Le Mal Français*, Plon.
- Pierre, B. (1977). *Les Sommets de l'Etat*, Seuil, Paris.
- Rémond, R. (1998). *Religion et Société en Europe*, Seuil.
- Thoenig, J.C. (1973). *L'Ere des Technocrates, le Cas des Ponts et Chaussées*, Les Editions d'Organisation.
- Thomas, E. (1984). "Commune de Paris", *Encyclopaedia Universalis*, Corpus 5.
- Tocqueville, A. (1968). *De la Démocratie en Amérique*, Gallimard.
- Tocqueville, A.(1968). *L'Ancien Régime et La Révolution*, Gallimard.
- Worms, J.P. (1966) "le Préfet et ses Notables", *Sociologie du Travail*, Juillet-Septembre.
- Akın, İ.F. (1974). *Kamu Hukuku*, İ.Ü. Hukuk Fakültesi Fakülteler Matbaası.
- Althusser, L. (1987). *Politika ve Tarih*, (Çev. Alaeddin Şenel ve Ömür Sezgin), V Yayınları.
- Aulard, A. (1987). *Fransa İnkılabı'nın Siyasi Tarihi*, (Çev. Nazım Poroy), Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çağdaş Liderler Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, De Gaulle Maddesi: Cilt 2, s. 490-523.
- Çağla, C. (2006). *Tocqueville ve Özgürlük*, Belge Yayınevi.
- Duverger, M. (1975). *Seçimle Gelen Krallar*, (Çev. N. Erkut), İstanbul.
- Eroğul, C. (2008). *Çağdaş Devlet Düzenleri*, 6. Baskı, İmaj Yayıncılık.
- Furet, F. (1989). *Fransız Devrimini Yorumlamak*, (Çev. Ahmet Kuyuş), Alan Yayıncılık.
- Gaxotte, P. (1962). *Fransız İhtilali Tarihi*, (Çev. Semih Tiryakioğlu), Varlık Yayınevi.
- Göze, A. (1998). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınları.
- Çağdaş Liderler Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Jaures Maddesi: Cilt 3, s. 990-10004. Blum Maddesi: Cilt 1, s. 166-184.
- Kamalak, İ. (2007). (Derleyen), *Başkanlık Sistemi ve Türkiye*, Kalkedon Yayınları.
- Michelet, J. (1949-1955). *Fransa İhtilali Tarihi*, (Çev. Hamdi Varoğlu), Milli Eğitim Basımevi.
- Montesquieu (1989). *Kanunların Ruhu Üzerine*, (Çev. Fehmi Baldaş), Seç Yayınları.
- Sorel, A. (1949-1955). *Avrupa ve Fransız İhtilali*, (Çev. Nahit Sırrı Örik), Milli Eğitim Basımevi.
- Şaylan, G. (1981). *Çağdaş Siyasal Sistemler*, TODAİE Yayınları.
- Tocqueville, A. (1965). *Amerika'da Demokrasi*, (Çev. Taner Timur), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları..
- Tocqueville, A. (1995). *Eski Rejim ve Devrim*, (Çev. Turhan Ilgaz), Kesit Yayınları.

Bölüm 4

Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Başkanlık Rejimi: ABD

öğrenme çıktıları

1 Konumu, Genel Coğrafi ve Beşeri Özellikleri

- 1 ABD'nin konumunu, genel coğrafi ve beşeri özelliklerini tanımlayabilme

3 ABD'de Politika Yapıcı Kurumlar

- 3 ABD'de Başkanlık, Kongre ve Yüksek Mahkeme gibi politika yapıcı kurumları açıklayabilme

5 ABD'de Kamu Siyasetlerinin Oluşumu

- 5 ABD'de kamu siyasetlerinin oluşum süreçlerini açıklayabilme

2 Amerikan Siyasal Sisteminin Gelişimi

- 2 Amerikan siyasal sisteminin gelişiminde rol oynayan temel dinamiklerini açıklayabilme

4 ABD'de Siyasal Kültür ve Siyasal Katılma

- 4 ABD'nin siyasal kültürünü ve siyasal katılma süreçlerini değerlendirebilme

Anahtar Sözcükler: • ABD • Başkanlık • Federalizm • Kongre • Lobcilik • Yüksek Mahkeme

GİRİŞ

Amerikan siyasal sistemi karşılaştırmalı siyaset öğrencileri için demokratik bir rejimin kökenleri, gelişimi ve işleyişi ile ilgili önemli ve ilginç bir örnek oluşturmaktadır. 18. yüzyılın sonlarında İngiltere'den ayrılarak bağımsızlığını kazandıktan sonra Amerika Birleşik Devletleri (ABD) çağdaş dünyanın ilk demokrasilerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Kurulduğu tarihten günümüze kadar da rejim değişikliği yaşamadan demokrasiyle yönetilmiştir. Dünyada halen yürürlükte olan en eski yazılı anayasa olma özelliğini koruyan Amerikan Anayasası daha sonra birçok başka ülke anayasası için bir ilham kaynağı olmuştur. Dünyadaki ilk siyasal partiler de ABD'de ortaya çıkmıştır. Günümüzde Amerika'nın büyük iki partisinden birisi olan Demokrat Parti dünyadaki en eski siyasi parti olma özelliğini taşımaktadır. ABD aynı zamanda bir hükümet türü olarak başkanlık sisteminin ilk uygulandığı ülkedir ve ABD'deki başkanlık sistemi, başkanlık sistemleri ile yönetilen siyasal rejimlerin en önemli örneğidir. "Checks and Balances" (Kontrol ve Denge), "Interest Group Politics" (Çıkar veya Baskı Grupları Siyaseti) ve "Political Pluralism" (Siyasi Çoğulculuk) gibi karşılaştırmalı siyaset çalışmalarında kullanılan bazı temel kavramlar büyük ölçüde Amerika'nın demokratik yönetim deneyiminden elde edilmiştir.

KONUMU, GENEL COĞRAFI VE BEŞERİ ÖZELLİKLERİ

310 milyonluk nüfusuyla ABD, Çin ve Hindistan'dan sonra dünyanın üçüncü en kalabalık ülkesidir. 1975 ile 2000 yılları arasında yıllık nüfus artış oranı %1'dir. Kuruluşundan günümüze kadar, ABD bir göçmenler ülkesi olmuş ve tarihinde üç büyük göç dalgası yaşamıştır. 1840 ile 1860 yılları arasındaki birinci dalga sırasında çoğunlukla Batı Avrupa ve İskandinavya'dan göçmenler Amerika'ya gelmiştir. Bunu 1870 ile 1920 yılları arasındaki daha çok Asya ve Doğu Avrupa'dan gelen çok sayıda göçmenden oluşan ikinci dalga izlemiştir. 1965'ten bu yana olan üçüncü ve sonuncusunda ise komşu Meksika, diğer Latin Amerika ülkeleri, Asya ve Hindistan'dan çok sayıda göçmen Amerika'ya ulaşmıştır. ABD'ye gelen yıllık göçmen sayısının günümüzde bir milyona yaklaştığı tahmin edilmektedir ki bu da ülkeyi dünyada bir yılda en çok göçmen çeken ülke haline getirmektedir. Yasal göçer olarak, ABD aynı zamanda geniş çaplı yasadışı

göçle karşılaşmıştır. Günümüzde yasadışı yollarla giren veya vizeleri bittikten sonra ABD'de kalmaya devam eden yaklaşık 7 milyon yasadışı göçmen bulunmaktadır. Dünyadaki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, ABD'nin kuruluşundan bu yana, en fazla göçmen alan ülke olma niteliğini koruduğunu görmekteyiz. Tarihi boyunca yaşadığı ve günümüzde de devam eden göçler ABD'yi çok sayıda farklı etnik kökenden gelen insanların oluşturduğu bir toplum haline getirmiştir.

✓ Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Kanada ve Çin'den sonra dünyanın dördüncü büyük ülkesidir. 5,6 milyon kilometrekarelik alanıyla Kuzey Amerika kıtasının yaklaşık yarısını kaplamaktadır. ABD, Atlantik ve Pasifik okyanusları arasında yer almaktadır ve kuzeyinde Kanada, güneyinde Meksika olmak üzere iki komşusu bulunmaktadır. ABD'nin coğrafi olarak iki büyük okyanus ve askeri bakımdan fazla gücü olmayan iki komşu arasında bulunması 19. yüzyılın sonuna kadar tecritçi bir dış politika izlemesinde önemli bir etken olmuştur.

ABD ileri düzeyde sanayileşmiş bir ülke olup dünyanın en büyük ekonomisine sahiptir. Dünyadaki en büyük şirketlerden birçoğu bu ülkede bulunmaktadır ve ABD ekonomisi küresel Gayri Safi Milli Hasılanın yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır. Kuruluşundan günümüze dek kapitalizm Amerikan ekonomisinin temelini oluşturmuştur. Zaman içinde ekonomik yaşamdaki hükümet denetimi artmış olsa da, ABD ekonomisi dünyada özel girişimciliğin yasal olarak en çok korunduğu ve desteklendiği ekonomilerden biridir. 2000 yılında Amerikan işgücünün %73,5'i hizmet sektöründe, %24,1'i sanayi, %2,4'ü tarım sektöründe çalışmaktadır. Amerikan ekonomisinin yıllık ortalama büyüme hızı 1990'lı yıllarda %2 civarında gerçekleşmiştir. Ancak 2005'ten sonra ülke ekonomik durgunlukla sonuçlanan ciddi bir mali krizle karşı karşıya kalmıştır. ABD'yi sarsan ekonomik kriz, ülkede işsizlik oranınının 1930'lardan bu yana en yüksek düzeye çıkmasına sebep olmuştur. 2011 yılına girilirken, hükümetin aldığı bir dizi önleme rağmen, ekonomik kriz ve işsizlik ABD'nin en büyük sorunu olmaya devam etmektedir.

Öğrenme Çıktısı

1 ABD'nin konumunu, genel coğrafi ve beşeri özelliklerini tanımlayabilme

Araştır 1

ABD'de sendikaların Fransa ya da İngiltere'den farklı olarak siyasi ve toplumsal yaşamda etkilerinin çok düşük olmasının nedenlerini araştırın.

İlişkilendir

ABD'nin coğrafi olarak konumunun ABD dış siyasetine etkilerini değerlendirin

Anlat/Paylaş

ABD'nin ekonomik sisteminin temel özellikleri nelerdir?

AMERİKAN SİYASAL SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi gelişiminde birkaç büyük dönüm noktası olmuştur. Bunlar arasında özellikle aşağıdaki üçü ülke siyasetini en geniş ölçüde etkilemiştir.

- 1) Cumhuriyetin Kuruluşu (1775-1789): Amerikan siyasal sisteminin kökenleri ülkenin 1783'te bağımsızlığını kazandığı dönemde bulunabilir. Kristof Kolomb Amerika'yı 1492'de keşfettiği halde, 17nci yüzyılda Atlantik sahil şeridinde İngiliz sömürge yönetimi kurulana dek ülke dağınık yerleşim birimleri halinde kalmıştır. İngiltere'nin hâkimiyeti altındaki nüfusun çoğunluğu Avrupadan, özellikle de İngiltere'den gelen göçmenlerden oluşmuştur. İngiliz sömürge yönetiminin halktan topladığı vergileri giderek arttırması, İngiltere'ye karşı başlatılan ve kısa zamanda devrime dönüşen ayaklanmanın en önemli nedenidir. 1775 yılında Massachusetts'te patlak veren ve hızla yayılan ayaklanmanın başlamasından bir yıl sonra bağımsızlık hareketinin liderleri 4 Temmuz 1776'da bir araya gelerek Bağımsızlık Bildirgesi'ni (Declaration of Independence) imzalamışlardır. İngiliz yönetimini şiddetle eleştiren ve mevcut şartlar altında bağımsızlık için girişilen mücadelenin meşruiyetini savunan Bağımsızlık Bildirgesi daha sonraki yıllarda dünyanın farklı ülkelerindeki sömürge

idarelerine karşı bayrak açan bağımsızlık hareketlerinin esinlendikleri tarihi bir belge olma niteliğini taşımaktadır.

✓ Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi gelişiminde önemli olan üç büyük dönüm noktası vardır: cumhuriyetin kuruluşu, iç savaş ve New Deal dönemi.

İngiltere, Amerika'da baş gösteren bağımsızlık hareketini askeri yöntemlerle bastırmaya çalışmış ancak bunda başarılı olamamıştır. İngiliz kuvvetlerinin sayıca çokluğuna ve ellerindeki silahların üstünlüğüne karşın Amerikan Devrimi 1781'de bağımsızlık hareketinin zaferiyle sonuçlanmıştır. İngiliz yönetiminin sona ermesinden sonra ortaya çıkan Amerikan Cumhuriyeti ilk yıllarında, eyaletlere ekonomi ve dış politika konularında geniş yetkiler tanıyan "Konfederasyon Yasaları" ile yönetilmiştir. Ancak, bu siyasi düzenlemeden doğan çeşitli sorunlar, daha farklı ve kapsamlı bir anayasanın hazırlanması zorunluluğunu getirmiştir. 1787'de toplanan anayasa kongresi, temel siyasi kurumlarının güç ve yetkisi de dâhil olmak üzere, yeni devletin siyasal kurumlarını ve demokratik yapısını belirleyen ilkeleri ortaya koymuştur. Amerikan Anayasası 1789'de yürürlüğe girmiş ve yapılan ilk seçimler sonucunda bağımsızlık hareketinin öncülerinden General George Washington 1789'da ülkenin ilk başkanı olmuştur. Yeni bir devletin ortaya çıkmasını sağlayan Amerikan Devrimi, Fransız veya Rus

devrimleri gibi diğer önemli devrimlerden oldukça farklıdır. Büyük çapta toplumsal değişimlere yol açan bu devrimlerin aksine, ABD devrimi daha muhafazakâr bir nitelik taşımış ve esas amacı toplumun sosyal ve ekonomik düzenini değiştirmek yerine yalnızca İngiltere yönetiminden kurtularak bağımsız bir devlet kurulmasını sağlamaktır (Edwards vd, 1998, 27).

- 2) İç Savaş (1861-1865): Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi gelişimindeki ikinci büyük dönüm noktası ülkenin yaşadığı İç Savaştır. Bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkışını izleyen yıllarda ABD toprakları, ilk yerleşim bölgesi olan doğuda Atlantik Okyanusu kıyısındaki eyaletlerden batıdaki Pasifik Okyanusu'na doğru uzanan bölgelere doğru genişlemiştir. 1848 tarihine gelindiğinde, ABD güneybatının ve Pasifik kıyılarındaki kuzeybatının büyük kısmını topraklarına katmış durumdaydı. Avrupa'dan gelmeye devam eden göç dalgasının bir sonucu olarak 1790 ile 1860 yılları arasında nüfus 4 milyondan 31 milyona çıkmıştı. Ülkenin toprak genişlemesine kuzey ve güney eyaletleri arasındaki kölelik konusunda odaklanan gerilimin tırmanması eşlik etmiştir. Avrupalı köle tacirleri tarafından Afrika ve Karayipler'den getirilen köleler çoğunlukla güney eyaletlerindeki toprak sahipleri tarafından satın alınmışlardı. Köleliğe karşı çıkan kuzeydeki eyaletlerle, bu uygulamayı savunan güneyliler arasındaki gerginlik 1860'da kölelik karşıtı olan Abraham Lincoln'un başkan seçilmesiyle doruk noktasına çıkarak güneydeki ayrılıkçı hareketi güçlendirmişti. Kuzey ve güney eyaletleri arasında kölelik sorunu yüzünden tırmanan gerilim, 1861'de ABD'de büyük çaplı bir İç Savaş'a yol açmıştır. 1865'e kadar süren ve yarım milyon insanın hayatına mal olan savaş kuzeyin zaferiyle sonlanmış ve kölelik uygulamasına son verilmiştir. Amerikan İç Savaşı büyük ölçüde kölelikle ilgilidir, ancak aynı zamanda eyaletlerle ulusal hükümet arasındaki mücadelenin de ürünüdür. Kuzeyin güneye karşı zafer kazanması ulusal hükümetin güney eyaletlerinin egemenliğini ilan etme çabalarını engellemiştir. Her ne kadar İç Savaş kölelik karşıtı güçlerin zaferiyle sonuçlansa da ırk-

lar arasındaki siyasi ve sosyal eşitlik meselesi ABD'de bir yüzyıl daha önemli bir sorun olmaya devam etmiştir. Çok sayıda Afro-Amerikalı, özellikle de güney eyaletlerde yaşayanlar, günlük yaşamlarında sistematik olarak ayrımcılığa uğramış ve demokratik süreçlere tam katılımdan dışlanmıştır. Amerikan demokrasisinin bu büyük kusuru sonunda ABD Kongresi'nde 1965'te Sivil Haklar Kanunu'nun geçmesiyle büyük ölçüde sona ermiştir.

✓ “New Deal” Dönemi (1933-1940): Amerikan siyasi tarihindeki üçüncü büyük dönüm noktası 1930'lu yıllardaki New Deal döneminde hükümetin ekonomideki rolünü artıran yeni düzenlemelerin getirilmesidir.

- 3) “New Deal” Dönemi (1933-1940): Amerikan siyasi tarihindeki üçüncü büyük dönüm noktası 1930'lu yıllardaki New Deal döneminde hükümetin ekonomideki rolünü artıran yeni düzenlemelerin getirilmesidir. 1865-1945 yılları arasındaki dönemde ABD ülkeyi bir tarım ülkesi görünümünden dünyanın önde gelen sanayi güçlerinden biri haline getiren büyük sosyal ve ekonomik değişimlere tanık olmuştur. Hızlı ekonomik gelişme ve sanayileşme süreci büyük şehirlerin nüfusunun artmasına yol açarken, bir yandan da ABD Avrupa ve Asya'dan milyonlarca göçmen almaya devam etmiştir. Ancak ekonomik büyüme ve refah ülkenin 1929'da karşılaştığı büyük ekonomik krizin sonucunda sekteye uğramıştır. Bankacılık sisteminin çöküşüyle başlayan kriz, işsizlikte hızlı artışa neden olmuş ve milyonlarca Amerikalı işsiz kalmıştır. 1929 krizi ekonomik ve sosyal sorunlara hal çaresi bulmak için yeni politika arayışlarına yol açmıştır. Demokrat Parti'den 1933'te başkan seçilmesinin ardından Franklin D. Roosevelt işsizler için istihdam olanağı sağlayan kamu projeleri yoluyla ekonomik iyileşmeyi hedefleyen ve “New Deal” diye adlandırılan programı açıklamıştır. Başkan Roosevelt'in New Deal'i yoksullar için asgari ücret ilkesini getirmiş ve aynı zaman-

da çalışanların emeklilik haklarını güvence altına alan bir sosyal güvenlik programını da ortaya koymuştur. Buna ek olarak, hükümetin daha fazla mali düzenleme yapmasını sağlayan yasalar çıkarılmıştır. New Deal dönemi, federal hükümete ekonominin düzenlenmesi ve yönetilmesinde daha önce görülmemiş derecede aktif bir rol vermesi bakımından ABD'nin siyasal ve ekonomik yapısında önemli bir değişime yol açmıştır.

Amerikan Siyasetinin Anayasal Çerçevesi

Amerikan hükümetinin ve siyasetinin anayasal çerçevesi 1787'de yazılan, 1788'de onanan ve 1789'da yürürlüğe giren ABD Anayasasıyla belirlenmiştir. Halen dünyanın yürürlükteki en eski anayasası olan bu anayasada, sonuncusu 1992'de olmak üzere, toplam 27 kere değişiklik yapılmıştır. "Haklar Kanunu" (Bill of Rights) olarak bilinen ilk 10 değişiklik ABD vatandaşlarının haklarını belirler ve bireysel özgürlüklerle kanun önünde yargılanma sürecini güvence altına almaktadır. Bu yasalar ilk Kongre'de 1789'da kabul edilmiş ve 1791'de anayasanın parçası haline gelmiştir.

Amerikan Anayasası ABD kurucularının halk egemenliğinin uygulanması ve hükümetin halkın rızasına dayalı olarak, icraatından halka karşı sorumlu olmasını sağlamayı amaçlayan bir belgedir. Anayasayı yazanların bu konulara verdikleri önem İngiliz sömürge idaresinin halka temsil hakkı vermeksizin ağır yeni vergiler koymuş olmasından kaynaklanmıştır. Amerikan Cumhuriyeti'nin kurucuları çoğunluğun azınlık üzerindeki tahakkümü sorununa da bir çözüm bulmayı amaçlamışlardır. Anayasanın hazırlanışında en önemli rolü oynayan seçkinlerden olan James Madison bu sorunun çözümünün kontrol ve denge sistemi (checks and balances) aracılığıyla ve kuvvetler ayrılığı ilkesiyle (separation of powers) mümkün olacağına inanmıştır. Kuvvetler ayrılığı hükümetin üç organının - yasama, yürütme ve yargı- görece birbirinden bağımsız olması ve hiçbir organın diğerini kontrol altına almaması anlamına gelmektedir. Amerikan Anayasası yasama gücünü Kongre'ye, yürütme gücünü Başkana ve yargı gücünü Yüksek Mahkeme ve diğer federal mahkemelere vermektedir. Amerikan siyasal sistemi, başbakan ve bakanların (yürütme) genel-

likle parlamentodaki (yasama) en büyük partinin üyeleri arasından seçildiği parlamenter sistemden, örneğin İngiltere'den farklıdır. Sonuçta, İngiltere ve diğer parlamenter sistemlerde kuvvetler ayrılığı değil, kuvvetler birleşimi söz konusudur.

Amerikan Anayasasının kuvvetler ayrılığını güvence altına almasının temel yollarından biri hükümetin herhangi bir organında yer alan kişinin aynı anda başka bir organda görev almasının yasaklanmasıdır. Bu, Başkanın veya yürütmedeki yardımcılarının, yasama organında yani Kongre'de yer almayacakları anlamına gelmektedir. Benzer şekilde Kongre'ye seçilen bir kişi yürütmede bir görev aldığı zaman yasamadaki yerinden ayrılmak zorundadır. Örneğin, Hillary Clinton, Başkan Obama tarafından 2008 başkanlık seçimleri sonrasında dışişleri bakanı olarak atandığında New York eyalet senatörü olarak görev yaptığı Senato'dan istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu bakımdan da Amerikan sistemi, yürütmenin başının yani başbakanın aynı zamanda parlamento veya yasama organı üyesi olduğu İngiliz parlamenter sisteminden ayrılmaktadır.

✓ Kuvvetler ayrılığı ilkesini benimseyen Amerikan Anayasası yasama gücünü Kongre'ye, yürütme gücünü Başkana ve yargı gücünü Yüksek Mahkeme ve diğer federal mahkemelere vermektedir.

Amerikan Anayasasında kuvvetler ayrılığını güvence altına almanın dolayısıyla da tek bir elde toplanmasını engellemenin bir başka aracı da kontrol ve dengeler sistemidir. Bu ilkeye göre, hükümetin üç organından her biri diğerlerinin eylemlerini kontrol edebilir ve dolayısıyla hiçbir organ diğerlerine hükmedemez. Kongre (yasama) yasa geçirebilir, ancak Başkan (yürütme) bu yasayı veto edebilir ve anayasa Başkanın vetosunun geçersiz olması için Kongre'nin her iki meclisinin üçte ikisinin oyunun alınmasını gerektirmektedir. 1789 ile 2002 arasında Başkanlar Kongre'nin onayladığı yaklaşık 2500 yasayı veto etmiştir. Kongre ise Başkanların vetolarını yüzden fazla kere geçersiz hale getirmiştir (Burns vd., 2002, 30). Yüksek Mahkeme (Supreme Court) Kongre'den geçen ve Başkanın imzaladığı yasaları anayasaya aykırı bulabilir, ancak Başkan Yüksek Mahkeme yargıçlarını Senato'nun onayı da alınarak atamaktadır. Başkanın ABD'yi dışarıda temsil edecek diplomatları

atama yetkisi vardır, bununla birlikte bu atamalar Kongre tarafından onaylanmak zorundadır. Dolayısıyla uygulamada anayasal kontrol ve denge her bir organın diğerleri üzerinde bir miktar yetki sahibi olması ve yetkileri paylaşması anlamına gelmektedir.

ABD Anayasası, ülkenin siyasal sistemini ve işleyişini belirleyen en önemli ilkeleri içeren temel bir belgedir. Anayasa ilk olarak federal bir sistem içinde var olan yasama, yürütme ve yargı organlarına dayanan hükümetin yapısını tanımlar. İkincisi, hükümetin farklı organlarının yetkilerini belirler. Üçüncü olarak, federal hükümetle eyaletler arasındaki yetki dağılımını düzenler. Dördüncü olarak da, birey hak ve özgürlükleri konusunda hükümetin yetkilerinin sınırlarını çizer.

Anayasadaki değişiklikler için kullanılacak yöntem anayasanın 5. Maddesinde belirtilmiştir. Bu maddeye göre, Kongre'yi oluşturan Temsilciler Meclisi ve Senato'nun her ikisinin üçte iki oyuyla veya eyalet yasama organlarının üçte ikisinin isteği üzerine Kongre tarafından toplanan ulusal bir kurul aracılığıyla değişiklik teklif edilebilir. Yasa tasarıları daha sonra eyalet yasama organlarının dörtte üçünün onayını almak zorundadır. ABD'nin kuruluşundan bu yana her ne kadar Kongre üyeleri tarafından olası anayasa değişiklikleri ile ilgili binlerce teklif verilmiş olsa da, bunların ancak 33'ü yasama üyelerinin üçte ikisinin desteğini almış ve bunların da yalnızca 27'si eyaletler tarafından onaylanmıştır.

Federalizm

Amerikan siyasal sisteminin ayırt edici özelliklerinden birisi de federal hükümet kurumları ve uygulamalarına dayanmasıdır. Siyasi bir kavram olarak federalizm merkezi veya ulusal hükümetle bölgesel veya yerel hükümetler arasında yetkilerin paylaşılmasıdır. Bir yönetim biçimi olarak federalizm ABD'de ortaya çıkmış ve daha sonra bir dizi ülke tarafından benimsenmiştir. Federalizm genellikle Kanada veya Avustralya gibi geniş toprak parçaları üzerine kurulmuş veya Hindistan, Rusya ve ABD gibi hem geniş topraklara hem de fazla nüfusa sahip ülkelerde uygulanmaktadır. Bununla birlikte, İsviçre ve Almanya gibi federalizmi benimseyen daha küçük başka ülkeler de bulunmaktadır. Teoride ve uygulamada federalizm siyasi gücün merkezi hükümetin elinde olduğu üniter hükümet sistemlerinden ayrılmaktadır.

✓ Amerikan siyasal sistemindeki federalizm ilkesi uyarınca elli eyaletten her birinin kendi anayasası, seçilmiş valisi, mahkeme sistemi ve yasama organı bulunmaktadır.

ABD Anayasası "federalizme atıfta bulunmamasına karşın, siyasi yetkiyi Washington'daki federal veya ulusal hükümetle eyalet hükümetleri arasında kesin bir şekilde paylaşmaktadır. Federal hükümetin bazı önemli yetkileri arasında savaş ilan etme, başka devletlerle anlaşma imzalamaya, para basma ve eyaletler arasındaki ticareti düzenleme yetkileri bulunmaktadır. Öte yandan eyaletlerin ana yetkileri eğitim, medeni haklar (evlilik ve boşanma gibi), eyalet içi ticaret ve motorlu taşıtların denetlenmesi gibi konulardadır. Vergilendirme ve suçluların cezalandırılması gibi hem federal hükümetin hem de eyaletlerin uygulayabileceği başka yetkiler de bulunmaktadır. Amerikan siyasal sistemindeki federalizm ilkesi uyarınca elli eyaletten her birinin kendi anayasası, seçilmiş valisi, mahkeme sistemi ve yasama organı bulunmaktadır. Buna ilaveten her eyaletin kendi içinde de ilçeler, kasabalar, belediyeler ve okul bölgeleri gibi çok sayıda alt idari birimler mevcuttur. Bu çoklu yönetim yapısının idaresi seçilmiş görevlilerin elindedir. Bunun sonucunda seçim günlerinde Amerikalılar sadece başkan ve kongre adayları için değil, aynı zamanda eyalet meclislerinin üyeleri, ilçe yöneticileri, okul bölgesi başkanları, polis şefleri ve yargıçlar için de oy verirler. Seksen beş binden fazla yerel yönetim birimiyle ABD dünyadaki demokratik ülkeler arasında en fazla seçilmiş yöneticisi olan ülkedir.

ABD'de federalizmin uygulanması ile ilgili önemli bir mesele eyaletlerle ulusal devlet arasındaki uyumsuzluk durumunda yetki üstünlüğü ile ilgilidir. Geçmişte, bu türden uyumsuzluklar genellikle anayasaya ve (anayasa ile uyumluysa) ulusal devletin yasalarına bakılarak çözümlenmiştir. Diğer bir deyişle, federal hükümetle eyaletler arasında bir uyumsuzluk söz konusu olduğunda genellikle federal hükümetin kararları uygulanmaya konmuştur. Örneğin, ırk eşitliği sorunu konusunda federal hükümetle bazı güney eyaletleri arasında 1960'lı yıllarda ortaya çıkan uyumsuzluklar genellikle federal hükümetin lehine sonuçlanmıştır.

ABD’de Siyasi Haklar ve Özgürlükler

Sivil hakların ve özgürlüklerin korunması Amerikan siyasi hayatının anayasal temellerinin önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Anayasayı yazdıklarında ABD’nin kurucu liderleri sadece birkaç hakkı bu belgeye dâhil etmişlerdi. Bunların arasında en önemlisi “*habeas corpus*” ve bu hakkın “*ex post facto kanunlara*” karşı korunmasıdır. “*Habeas corpus ilkesi*” yargıcın bir kişinin hangi hukuki gerekçe ile hapisanede tutuklu olduğunu açıklama zorunluluğu bulunması anlamına gelmektedir. Bu ilkeye göre gözaltındaki kişi yargıca başvurabilir ve yasadışı olarak hapisanede tutulduğu iddiasıyla salıverilmesini talep edebilir. Mahkeme sisteminin yeterli delil bulamaması durumunda da yargıç tutuklunun salıverilmesine karar verebilir. “*Ex post facto kanunlar ilkesi*” ise bir kişinin gerçekleştirdiği dönemde suç sayılmayan eylemine karşı ceza kanununun geriye dönük olarak işleminin anayasa yoluyla engellenmesidir.

✓ ABD’de siyasi haklar ve özgürlüklerin dayandığı temel ilkelere en önemlisi *habeas corpus* ve bu hakkın *ex post facto kanunlara* karşı korunmasıdır. *Habeas corpus* ilkesi yargıcın bir kişinin hangi hukuki gerekçe ile hapisanede tutuklu olduğunu açıklama zorunluluğu bulunması anlamına gelmektedir. Bu ilkeye göre gözaltındaki kişi yargıca başvurabilir ve yasadışı olarak hapiste tutulduğu iddiasıyla salıverilmesini talep edebilir. Mahkeme sisteminin yeterli delil bulamaması durumunda da yargıç tutuklunun salıverilmesine karar verebilir. *Ex post facto kanunlar* ilkesi ise bir kişinin gerçekleştirdiği dönemde suç sayılmayan eylemine karşı ceza kanununun geriye dönük olarak işleminin anayasa yoluyla engellenmesidir.

Anayasanın onanmasından iki yıl sonra ABD Kongresi Haklar Bildirgesi’nde bir değişiklik önerisinde bulunmuştur. 1791’de onanan Haklar Bildirgesi’nin on maddesi Amerikan halkının temel hak ve özgürlükleri ile ilgili esas anayasa maddelerini oluşturmaktadır. Haklar Bildirgesi’nin ilk değişik (tashihli) maddesi, “Kongre, din kurumuna saygı göstermeyen, dinin serbestçe uygulanmasını engelleyen ya da ifade ve basın hürriyetini ortadan kaldıran veya barışçı bir şekilde toplantı yapma hakkını ve şikâyetlerinin düzeltilmesi için hükümete dilekçe verme hakkını engelleyen hiçbir kanunu çıkaramaz” ifadesinden oluştuğu için ayrı öneme sahiptir. Yani anayasanın ilk değişik maddesi inanç, ifade ve toplantı özgürlüğünü güvence altına almaktadır. Haklar Bildirgesi’ndeki diğer maddeler arasında ikinci değişik madde Amerikan vatandaşlarının silah bulundurma hakkını güvence altına aldığı için oldukça tartışmalıdır. Madde, suç ve şiddetin ana nedeni olarak gören silah denetimi savunucuları tarafından sert şekilde eleştirilse de, pek çok Amerikalı silah bulundurma ve taşımanın anayasal hakları olduğunda ısrar etmektedir. Haklar Bildirgesi’nde yer alan bir başka önemli ilke kendi aleyhinde tanıklık etmeye karşı getirilen koruma ile ilgilidir. Beşinci değişik madde kimsenin “kendi aleyhine tanıklık etmeye zorlanamayacağını” belirterek zorlama yoluyla kendi aleyhinde tanıklığı yasaklamaktadır. Yani mahkeme salonunda, karakolda veya Kongre’deki bir sorgulamada, hiç kimse daha sonra aleyhinde kullanılacak bir kanıt vermeye zorlanamaz. Özet olarak, Haklar Bildirgesi’nin on maddesi, başka bir deyişle anayasanın ilk on maddesi, sivil özgürlükler ve bireyin hükümete karşı korunması ile ilgili bazı temel anayasal ilkeleri ortaya koymaktadır.

✓ ABD Anayasasının ilk on maddesi, sivil özgürlükler ve bireyin hükümete karşı korunması ile ilgili bazı temel anayasal ilkeleri ortaya koymaktadır.

Öğrenme Çıktısı

2 Amerikan siyasi sisteminin gelişiminde rol oynayan temel dinamiklerini açıklayabilme

Araştır 2

ABD siyasi sisteminin gelişiminin dünya için de örnek oluşturmasının nedeni nedir?

İlişkilendir

ABD'de siyasi yetki federal ve eyalet hükümetleri arasında nasıl paylaşılmaktadır?

Anlat/Paylaş

ABD'de siyasi haklar ve özgürlüklerin dayandığı temel ilkeler nelerdir?

ABD'DE POLİTİKA YAPICI KURUMLAR

Amerikan siyasi sisteminin üç ana politika yapıcı kurumu Başkanlık (Presidency), Kongre (Congress) ve Yüksek Mahkeme (Supreme Court)'dir. Daha önce de belirtildiği gibi, Başkan (yürütme), Kongre (yasama) ve Yüksek Mahkeme (yargı) tarafından temsil edilen hükümetin üç organı arasında hem iş bölümü hem de kontrol ve dengeler sistemi bulunmaktadır.

Başkanlık

Amerikan Başkanları dört yılda bir yapılan genel seçimlerle doğrudan halk tarafından seçilirler. Ülkenin iki büyük siyasi partisi, seçimden birkaç ay önce toplanan ve eyaletlerden gelen çok sayıda delegenin katıldığı ulusal bir kongrede Başkan adaylarını belirlerler. Son yıllarda Başkan adayları olmak isteyenlerin yaptıkları faaliyetler seçim tarihinden çok önce başlamaktadır. Örneğin, 2008'de Başkan seçilen Barack Obama neredeyse 2004 seçimlerinden hemen sonra adaylık için yoğun ve kapsamlı bir şekilde çalışmaya başlamış ve dört yıl boyunca yüzlerce küçük kasabayı ve şehri ziyaret etmiştir. Obama aynı zamanda kendini Amerikalı seçmenlere daha iyi tanıtabilmek ve seçim kampanyası için bağış toplamak amacıyla interneti de etkili olarak kullanmıştır. Başlangıçta ülke çapında fazla tanınmıyor olmasına karşın, Obama olağanüstü örgütsel çalışmayla partisinin Başkan adaylığını kazanmıştır.

Franklin D. Roosevelt'e kadar, Amerikan Başkanları genellikle iki dönemden fazla görev yapmamışlardır. Ancak Roosevelt üç dönem üst üste görev yapmış, 1944'te dördüncü kere tekrar seçilmiş de dönemini tamamlayamadan vefat etmiştir.

Roosevelt'in alışılmadık şekilde uzun görev süresi temelde büyük bir dünya savaşının getirdiği koşullardan kaynaklanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra anayasada bir kişinin yalnızca iki dönem Başkan olabileceği yönünde bir değişiklik yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar olan dönemde seçilen 11 Başkan arasında 4'ü— Dwight Eisenhower, Ronald Reagan, Bill Clinton ve George W. Bush— seçimleri yeniden kazanarak Beyaz Saray'da sekiz yıl kesintisiz kalmayı başarmışlardır. Richard Nixon da, yeniden seçilmesine rağmen, ikinci döneminin başlangıcında Watergate Skandalı sonucunda istifa etmek zorunda kaldığı için toplam 6 yıl görev yapabildiği görülmüştür.

dikkat

Başkan Amerika siyasetinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Karşılaştırmalı siyasi sistemler alanında ABD, başkanlık sistemini benimseyen demokrasilerin en önemli örneği olarak belirtilir. Dünyadaki demokratik sistemlerin çoğunda başbakanın hükümetin başı olduğu ve en güçlü siyasi aktör olduğu parlamenter sistem benimsenmiştir. Amerikan başkanlık sistemi, Başkanın hem devletin hem de hükümetin en yetkili kişisi olma özelliğini taşıması bakımından diğer demokrasi türleri olan parlamenter ve yarı başkanlık rejimlerinden ayrılır.

Amerikan Başkanları'nın resmi yetkileri oldukça sınırlıdır. Anayasanın ikinci maddesi yalnızca "Yürütme yetkisi Amerika Birleşik Devletleri'nin Başkanındadır" demektir. ABD'nin kurucuları, kontrol ve dengeler sistemi oluşturarak, Başkan seçilen kişi-

nin yürütme yetkisini hükümetin diğer organlarıyla paylaşmasını güvence altına almak istemişlerdir. Bununla birlikte, Başkanın yetkilerinin ABD'nin kuruluşundan bu yana giderek arttığı görülmektedir. Bu eğilimin en önemli nedenleri Amerika'nın dünyadaki etki ve rolünün artması, teknolojinin gelişimi ve yeni hükümet politikalarının oluşturulmasını gerektiren yeni sosyal, ekonomik ve siyasi konuların ortaya çıkmasıdır. 20nci yüzyıl boyunca Amerika'nın dünyadaki gücü ve rolü arttıkça Başkan seçilen kişiler de savaş ve barışla ilgili hayati kararların alınmasında ana aktörler haline gelmişlerdir. Aynı zamanda, federal hükümetin sosyal ve ekonomik kamu politikalarının belirlenmesindeki rolünün ve sorumluluklarının artması Beyaz Saray'daki Başkanlık ofisine doğrudan bağlı olan yeni birimlerin oluşturulmasına yol açmıştır. Yürütme organının başı olarak Başkan günümüzde dört milyondan fazla çalışanı olan büyük bir bürokrasinin de başıdır. Buna ek olarak, Amerikan Yüksek Mahkemesi de Başkanlık yetkileri ile ilgili davalarda genellikle yürütme organının lehine karar vererek Başkanların siyasal sistemi içindeki konumlarını güçlendirmiştir.

Günümüzde Amerikan Başkanı dünyadaki demokratik ülkelerin liderleri arasında genellikle en çok yetkiye sahip olanı olarak bilinmektedir. Başkanın yetkilerinin bir dizi kaynağı vardır. Ülkenin siyasi yürütme organının başındaki kişi olarak hem devletin hem de hükümetin başıdır. Bu ikili görev ve doğrudan halk tarafından seçilmesi, Başkanı ülkenin en güçlü siyasi lideri yapmasının yanı sıra iç ve dış politika konularında partisinin yasama gündemini büyük ölçüde şekillendirecek biri haline getirmektedir. Amerikan Başkanının gücü aynı zamanda seçildikten sonra 5000'den fazla siyasi atama yapabilmesinden de kaynaklanmaktadır. Bu atamalar kabinesinde görev alan bakanları, devlet teşkilatının üst düzey yöneticilerini, büyükelçileri, federal hükümetin hâkimlerini ve Beyaz Saray personelini içermektedir. Bununla birlikte, Başkanın üst düzey bürokrat atamalarının ABD Senatosu tarafından onaylanması gerektiği ve Senato'nun Başkanın yaptığı atamaları reddettiği çok sayıda durum olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

✓ Amerikan Başkanı dünyadaki demokratik ülkelerin liderleri arasında genellikle en çok yetkiye sahip olanı olarak bilinmektedir.

Başkanın Amerika'nın siyasi hayatındaki yetki ve rolünün genişlemesi, Beyaz Saray'daki personel sayısındaki artışa da yansımıştır. ABD'nin kuruluş yıllarında görev yapan George Washington ve Thomas Jefferson gibi erken dönem Amerikan Başkanları kendilerine yardımcı olacak az sayıda personelle çalışmışlardır. Oysa günümüzde Başkanın hem çalışma mekanı hem de ailesiyle beraber yaşadığı Beyaz Saray'da ve çevresindeki başkanlık devlet dairelerinde yaklaşık 600 kişi görev yapmaktadır. 1930'lardan başlayarak, Başkanın ilgilendiği iç ve dış politika konularındaki artışa paralel olarak, Beyaz Saray'daki görevli sayısında da önemli oranda artış olmuştur. Amerikan Başkanlarının Beyaz Saray'daki üst düzey yardımcıları arasında başkan yardımcısı, ulusal güvenlik danışmanı, basın ve hukuk danışmanları bulunmaktadır.

Kongre

Kongre, ABD'de siyasi temsilin ve yasa yapımının ana kurumudur. Kongre'nin en önemli örgütsel özelliği iki meclisli olmasıdır. Anayasayı yazanlar yasama yetkisinin çoğunluk tarafından kontrol edilen tek bir kurumun elinde toplanmasını engellemenin önemli olacağını düşünerek yasama organında Temsilciler Meclisi'nin yanı sıra Senato'nun da bulunmasını öngörmüşlerdir. ABD Kongresi'nin her bir kanadının toplantı salonları ve üyelerin ofisleri Washington'daki Capitol Binası'nın içinde bulunmaktadır. Temsilciler Meclisi'nin ülke çapındaki 435 ayrı seçim bölgesini temsil eden 435 üyesi vardır. Meclis üyeleri iki yıllığına seçilirler ve tekrar seçilmeleri de mümkündür. Her bir eyaletten Meclis'e seçilecek olan temsilci sayısı nüfusa göre belirlenir. Daha kalabalık olan California ve New York gibi eyaletlerin Meclis'te sırasıyla 53 ve 32 temsilcisi varken, Montana ve South Dakota gibi nüfusu az olan eyaletlerin yalnızca birer üyesi vardır. Temsilciler Meclisi için yapılacak olan seçimlerdeki seçim bölgelerinin sandalye sayısı her on yılda bir sandalyelerin yeniden dağıtımı (reapportionment) yoluyla nüfus değişikliklerine göre yeniden düzenlenir. İlçelerin coğrafi sınırları da eyalet meclisleri tarafından çoğunlukla partizan nedenlerle değiştirilebilmektedir. Sadece partizan amaçlarla seçim bölgelerinin haritasının değiştirilmesine *gerrymandering* denilmektedir. Senato, 100 üyesi ile Temsilciler Meclisi'nden sayıca daha küçüktür. Nüfus büyüklüklerine bakılmaksızın elli eyaletin her birinin Senato'da altı yıllığına seçilen iki senatörü bulunmaktadır.

✓ ABD'de siyasi temsilin ve yasa yapımının ana kurumu olan Kongre'nin Temsilciler Meclisi ve Senato olmak üzere iki meclisi vardır.

dikkat

Amerikan siyasal sisteminde Kongre'nin önemi aşağıdaki alanlardaki güç ve otoritesinden kaynaklanmaktadır:

Temsil: Kongre toplumdaki farklı ve sık sık çatışan ekonomik, sosyal ve siyasi çıkarların ifade edildiği ana kurumdur.

Yasama: Kongre federal hükümetin tüm yasalarının hazırlanması, tartışılması ve yürürlüğe konulması konusunda anayasa tarafından yetkilendirilmiştir.

İdari Gözetim: Kongre yasamanın onayladığı yasaların ve politikaların uygulandığından emin olmak amacıyla federal hükümet bürokrasisinin işleyişini denetler.

Mali Yetki: Amerika anayasası yürütme tarafından hazırlanan federal hükümet bütçesi üzerindeki son sözü söyleme yetkisini Kongre'ye vermiştir.

Onay: Senato'nun Yüksek Mahkeme yargıçları, Amerika'nın yabancı ülkelerdeki büyükelçileri ve bakanlıklar gibi Başkan tarafından belirlenen önemli mevki atamalarını onaylama veya reddetme yetkisi vardır.

ABD Kongresi'nde yasama süreci oldukça karmaşıktır ve genellikle uzun zaman alır. Bu süreç, Temsilciler Meclisi ile Senato üyeleri arasında uzun süren pazarlık, tartışma ve tavizi içermektedir. Sadece Meclis tarafından gündeme getirilebilecek "Vergi Kanunu Yasa Tasarısı" dışında, yasa tasarıları Kongre'nin herhangi bir kanadından üyeler tarafından önerilebilir. Yasa tasarısı daha sonra genel bir komiteye gider ve eğer burada geçerse konu üzerinde uzmanlaşmış alt bir komiteye gönderilir. Bundan sonra tasarı alt komitenin üyeleri tarafından tartışılarak çoğunluk için kabul edilebilir hale gelecek şekilde değiştirilir. Sonrasında alt komite tasarısı oylar ve tasarı çoğunluğun oyunu alırsa, Kongre'nin her iki kanadına da tartışılmak üzere gönderilir. Her ikisinin de tasarısı onaylaması durumunda, iki kanadın üyelerinde oluşturulacak bir konferans komitesi

uzlaşma sağlanması için tartışır. Onaylanmasının ardından tasarı Başkana gönderilir. Başkan imzalararak yasa haline getirebilir veya tasarısı Kongre'ye geri gönderebilir. Kongre, Temsilciler Meclisi ve Senato'nun üyelerinin üçte ikisinin onayıyla Başkanın vetosunu geçersiz kılabilir. Bunun olması durumunda tasarı Başkanın imzası olmadan yasalaşır.

Görüldüğü üzere, ABD Kongresi'nin işleyişi büyük ölçüde komite ve alt komitelerin çalışmasına dayanmaktadır. Temsilciler Meclisi ve Senato üyeleri yasa tasarılarının tartışıldığı, uzman ifadelerinin dinlendiği ve uzlaşma arandığı komite toplantılarında uzun saatler geçirmektedir. Kongre komiteleri gündemdeki tasarıyla ilgili bilgi toplanmasında ve uzmanlaşmada önemli rol oynayan kişilerden oluşmaktadır. Komitelerde görev yapan üst düzey uzman personelin fikirleri ve görüşleri komite üyeleri üzerinde oldukça etkili olabilmektedir. Kongre'nin hem Temsilciler Meclisi'nde hem de Senato'da çeşitli komiteleri bulunmaktadır. Bunların daimi komisyonlar olarak bilinen bir kısmı uzun ömürlü ve sürekli iken, geçici konu ve sorunlar için özel komiteler oluşturulmaktadır. Ayrıca Senato ve Meclis üyelerinden oluşan, ekonomi ve vergi politikası gibi bütün Kongre'yi ilgilendiren konuları ele alan birkaç ortak komite de bulunmaktadır.

Yargı ve Yüksek Mahkeme

Amerikan siyasal sisteminin üçüncü organı yargıdır. ABD'deki yargı sistemi ülkenin federal hükümet yapısı temelinde şekillenmiştir. Yani yargı yetkisi de âdemi merkezîyetçidir ve iki ayrı yargı sistemi arasında bölünmüştür. Federal mahkemelerin yanı sıra elli eyaletten her birinin kendi bağımsız yargısı vardır. Federal mahkemeler çoğunlukla ulusal yasalarla ilgili konularla ilgilenirken, eyalet mahkemeleri de eyalet yasalarını ilgilendiren ihtilafları ele almaktadır. İkisinin arasında çatışma olduğu durumlarda sorun ABD Yüksek Mahkemesi tarafından çözümlenmektedir. Federal mahkeme yargıçları Başkan tarafından Senato'nun tavsiyesi ve isteğiyle atanır. Ancak eyalet mahkemesinde görevli yargıçlar tarihsel olarak eyalet meclisleri tarafından atanmaktadır.

✓ ABD'deki yargı sistemi ademi merkezîyetçidir ve iki ayrı yargı sistemi arasında bölünmüştür: federal mahkemeler ve eyalet mahkemeleri.

Amerikan siyasal sisteminin yargı organının en yüksek noktasının Yüksek Mahkeme olduğu açıktır. Amerika'nın en üst düzey mahkemesinin yargı denetiminin ardından yasama veya yürütmenin bir eylemini anayasaya aykırı ve dolayısıyla geçersiz ilan etme yetkisi vardır. Amerikan siyasetindeki bazı kritik konu ve tartışmalarda da son söz Yüksek Mahkeme'nindir. Örneğin, 2000 başkanlık seçimlerinde George W. Bush ile Al Gore arasındaki yarış Florida'daki oyların birbirine çok yakın olmasından dolayı çıkmaza girdiğinde, Yüksek Mahkeme Bush lehine karar vermiş, dolayısıyla Bush'u ABD Başkanı yapmıştır. Bunun gibi konularda kritik kararlar almasının yanı sıra, Yüksek Mahkeme'nin önemi ayrıca federal yasaların üstünlüğünü sağlamadaki ve eyaletler arasındaki uyuşmazlıkları çözmedeki rolünden kaynaklanmaktadır. Anayasa Yüksek Mahkeme'ye kendi başına politika yapma yetkisi vermemektedir, sadece anayasayı "yorumlama" yetkisi vermektedir. Ancak iki asırdan fazla bir zaman önce yazılmış olan ve çok sayıda genelleme içeren bir anayasanın yorumlanması basit bir iş değildir. Bu yüzden Yüksek Mahkeme'de görevli yargıçların kendi kişisel siyasi görüşleri zaman zaman Yüksek Mahkeme'nin verdikleri kararları etkileyebilmektedir.

Yüksek Mahkeme'de başyargıç da dâhil dokuz üye vardır. Bir kişi ancak Başkan tarafından aday gösterilip Senato tarafından onaylanarak Yüksek Mahkeme üyesi olabilmektedir. Amerikan siyasi yaşamında oynadığı önemli rolden dolayı yargıçların Yüksek Mahkeme'ye aday gösterilmesi ve onaylanması önemli bir siyasi olaydır. Yüksek Mahkeme üyeleri ömür boyu atandığı için yeni bir konumun açılması ancak bir üyenin ölmesi veya emekli olmasıyla mümkün olmaktadır. Bir üyelik boşaldığında Başkan görev için yeterli deneyimi olmasının yanı sıra aynı zamanda kendi partisinin temel görüşlerini destekleyen birini bulmaya çalışır. Eğer Başkanın partisi Senato'da çoğunluğa sahipse onay süreci sorunsuz ilerler. Ancak partisi Senato'da azınlıkta olan veya kendi görev sürelerinin sonuna yaklaşan Başkanlar ülkenin en yüksek mahkemesi için gösterdikleri adayın kabul edilmesini sağlama konusunda daha çok muhalefetle karşılaşmaktadırlar. 1960'lardan bu yana Senato, Başkan'ın önerdiği altı Yüksek Mahkeme üyesi adayını reddetmiştir. Yüksek Mahkeme üyelerinin yapısı yıllar içinde ırk ve cinsiyet bakımından çok değişmiştir. Önceden Yüksek Mahkeme üyeleri ağırlıklı olarak erkeklerden ve beyazlardan seçilirdi. Günümüzde ise (2011), dokuz Yüksek Mahkeme yargıcından biri Porto Riko kökenli bir Latin, biri siyah ve dördü de kadındır.

Öğrenme Çıktısı

3 ABD'de Başkanlık, Kongre ve Yüksek Mahkeme gibi politika yapıcı kurumları açıklayabilme

Araştır 3

Amerika'daki Başkanlık Sistemi'nde, Başkan seçilen kişinin çok geniş yetkileri vardır. Bu mevkiye seçilen kişinin kolayca otoriter bir yönetime doğru gidebileceği düşünülebilir. Ancak ABD siyasal sisteminde bu tür bir gelişme yaşanmamıştır. Sizce bunun en önemli nedenleri nelerdir?

İlişkilendir

ABD'de politika yapımında temel rol oynayan kurumlar hangileridir ve bunların arasındaki ilişkiler nelerdir?

Anlat/Paylaş

ABD'de siyasal sisteminde kongrenin yetki ve gücünü anlatın.

ABD'DE SİYASAL KÜLTÜR VE SİYASAL KATILMA

Bir ülkenin siyasal kültürü, başka bir deyişle vatandaşlarının birbirleri ve siyaset hakkında yaygın olarak benimsedikleri tutum, inanç ve değerleri siyasal sistemin işleyişinde önemli rol oynamaktadır. Bir ülkenin siyasal kültürü o toplumun tarihini, geleneklerini ve değerlerini yansıtır. Siyasal kültür bir ülkedeki seçim sistemini, seçmen davranışını ve siyasi partilerin oluşumunu etkileyebilir.

Siyasal Kültür

Amerikan siyasi kültürünün bazı genel özellikleri arasında bireycilik, demokrasiye bağlılık, ortak görüşlerin oluşturulmasına dayalı siyaset tarzı ve yerel düzeydeki kuruluş ve derneklere katılım sayılabilir. Geleneksel olarak Amerikalılar insanların düzenli yapılan serbest seçimler yoluyla liderlerini özgürce seçme haklarına kuvvetli bağlılık göstermişlerdir. Ayrıca çoğunluk kuralı ve siyasi azınlıkların görüşlerini açıkça ve özgürce ifade etmeleri de güçlü şekilde desteklenmektedir. Her ne kadar önemli politika konularında vatandaşlar ve siyasi seçkinler farklı görüşlere sahip olsalar da, Amerikan siyasi kültürünün siyasi süreçte demokratik yollarla görüş birliği sağlanmasına, diğer bir deyişle pazarlık ve taviz yoluyla anlaşmaya varılmasına, verdiği değer dikkat çekicidir. Ekonomi ve toplumun hükümet tarafından kapsamlı olarak denetlenmesine karşıt olmak da Amerikan siyasi kültürünün geleneksel özelliklerinden biridir. Bunun yanı sıra, bireysel girişimciliğin ve özel sektörün yasalar yoluyla korunmasının ve desteklenmesinin gerekli olduğu düşüncesi Amerikan siyasal kültüründe önemli yer tutar.

✓ Ekonomi ve toplumun hükümet tarafından kapsamlı olarak denetlenmesine karşıt olmak da Amerikan siyasi kültürünün geleneksel özelliklerinden biridir.

1997 yılında yapılan bir kamuoyu araştırması, Amerikalıların seçimle işbaşına gelmiş olan siyasetçilere duydukları güvenin (%44), İngilizlere (%39), Fransızlara (%30), Almanlara (%32) ve İtalyanlara (%26) göre daha yüksek düzeyde olduğunu göstermiştir (Ranney ve Kousser, 2008, 723). Ancak, son zamanlarda yapılan araştırmalar, 2008 sonrasında

yaşanan ekonomik kriz nedeniyle Amerikalıların hükümete ve ülkenin temel siyasi kurumlarıyla siyasetçilere olan güvenlerinin azaldığını ortaya koymaktadır. Örneğin, 2000 yılında halkın yaklaşık %50'si hükümete güvendiğini ifade ederken, bu oran 2010'da %22'nin altına düşmüştür. Seçilmiş devlet görevlileri ile ilgili de benzer bir durum söz konusudur: Kongre'ye karşı olan olumlu görüşlerin oranı da, %50'den %25'e, yani yarıya düşmüştür (<http://people-press.org/report/trust-in-government>). Amerikalılar arasında hükümete ve seçilmiş devlet görevlilerine karşı gelişen güvensizlik siyasal sisteme yönelik artan bir hoşnutsuzluk olduğunu göstermektedir: Amerikalıların çoğunluğu (%56) siyasal sistemin düzgün çalışabileceğine ancak sorunun Kongre üyelerinden kaynaklandığına inanmaktadır.

Siyasal Katılma

Daha önce de belirtildiği gibi, yerel düzeydeki derneklere katılım geleneksel Amerikan kültürünün önemli bir parçası olagelmıştır. ABD'deki yerel topluluklar ve mahallelerde gündelik yaşamın birçok sorunuyla ilgilenen binlerce gönüllü oluşum bulunmaktadır. ABD'yi 1800'lerin başında ziyaret eden ve Amerikan demokrasisi ile ilgili etkili bir kitap yazan Fransız tarihçi ve siyasi düşünürü Alexis de Tocqueville gibi yabancı gözlemciler ülkenin yerel toplulukları arasındaki dernek ağlarından ve vatandaşların bu derneklere katılmaya olan isteklerinden etkilenmişlerdir.

Ancak Amerikan halkının topluluklarındaki gönüllü oluşumlara katılmaya gösterdikleri ilgi genel seçimler için geçerli değildir. ABD'deki Başkanlık ve Kongre seçimlerine katılım oranı Avrupa'nın altındadır. Geçtiğimiz yıllarda ulusal seçimlerde ABD'deki kayıtlı seçmenin %50-55'i sandığa gitmiştir. Öte yandan, Batı Avrupa demokrasilerinde bu oran genellikle %60'la %90 arasında değişmektedir. ABD seçimlerindeki düşük oy kullanma oranlarıyla ilgili çeşitli açıklamalar vardır. Bazıları bunun siyasi süreçlerden tatmin olmamanın bir işareti olduğunu söylerken, diğerleri Amerikalıların hayatlarından memnun olduklarını ve katılmaya gerek duymadıkları için oy vermediklerini iddia etmektedir. Diğer açıklamalar bireylerin hükümet tarafından otomatik olarak seçim kütüklerine kaydedildiği diğer birçok ülkenin aksine ABD'de oy vermek isteyenlerin kaydolmak için kendilerinin uğraşması gerektiğinin, ayrıca Amerikalıların diğer birçok demokratik ülke

vatandaşlarından çok daha sık sandığa çağrıldığı (genel ve yerel seçimler, partilerin başkanlık ön seçimleri ve referandumlar) altını çizmektedir.

dikkat

8 Kasım 2016 tarihinde ABD başkanını belirlemek için yapılan seçimlere Amerikalıların ilgisi çok düşük olmuş, ülke ve dünyanın kaderiyle ilgili bu önemli seçime katılım oranı yaklaşık olarak % 50 seviyesinde kalmıştır. Seçmen nüfusu yaklaşık olarak 241 milyon olan Amerika'da son seçimde oy kullanmak için kayıt yaptıran seçmenlerin sayısı 200 milyonda kalmıştır. Seçim sonucunda başkanlık için gereken 270 delege sayısına ulaşan Donald Trump ABD'nin 45'inci başkanı olmuştur.

Kesin sonuçlarda küçük değişiklikler olsa da, son başkanlık seçiminde oy veren Amerikalı seçmen sayısı 124 milyon civarında kalmıştır. Seçime katılım oranı beklenenden düşük olmuştur, 2012 başkanlık seçimlerinde oy kullanan seçmen sayısının 129.1 milyon ve seçime katılım oranının % 53.6 olduğu göz önüne alındığında, seçmenin sandıktan iyice soğutulduğu ortaya çıkmıştır. Obama'nın iktidara geldiği 2008 yılı seçimlerinde kullanılan 131.3 milyon hariç, ABD seçmeninin 1970 yılından günümüze kadar sandığa gitme oranı çok düşük seviyelerde kalmış ve neredeyse % 50 oranına takılıp kalmıştır (<http://sunsavunma.net/analiz/abd-baskanlik-secimine-katilim-orani-50ye-kadar-dustu-halk-oy-kullanmiyor/>)

Siyasal Partiler

ABD'de siyasal partilerin kurulması oldukça eskiye dayanmaktadır. Ülkenin İngiltere'den bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından ilk siyasi partiler ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılın başlarında iki partili sistemin temelleri atılmış ve partiler ülke siyasetinin ve yerel siyasetin ana aktörleri haline gelmiştir. Büyük ekonomik, sosyal ve siyasi değişimlere karşın, iki yüzyıldan fazla bir sürede Amerikan parti sisteminin ana hatları iki büyük partinin ana oyuncularını olduğu bir şekilde aynı kalmıştır. Birçok Avrupa demokrasisinin aksine küçük partiler Amerikan siyasetinde pek başarı kazanamamıştır. Küçük üçüncü partiler ABD'de genellikle tanınan bir kişinin başkanlık yarışına katılmaya karar ver-

diğinde siyaset sahnesine çıkmaktadır. Bunun en son örneği 1995 yılında zengin bir işadamı olan ve 1992 başkanlık seçimlerinde %18,9 oy alan Ross Perot tarafından 1995 yılında kurulan Reform Partisi'dir. ABD parti sistemi aşırı sol ve aşırı sağ uçtan radikal partilerin ülkenin iki merkezietçi partisiyle etkin bir şekilde rekabet edememiş olmaları bakımından birçok Avrupa demokrasısından farklıdır. Ayrıca çoğu Avrupa demokrasisinde çok partili sistemler tek bir parti parlamentodaki sandalyelerin çoğunluğunu alamadığı için koalisyon hükümetleri çıkarırken, koalisyon hükümetleri Amerikan siyasal yaşamının bir parçası olmamıştır. Bununla birlikte ABD siyasal sistemindeki yetki dağılımından dolayı Kongre de ülkenin hükümet yapısının bir parçasıdır. Beyaz Saray ve Kongre'yi eş zamanlı olarak aynı partinin kontrol ettiği durumlarda ABD'de bir "parti hükümetinden" bahsetmek mümkündür. Ancak 1960'lardan bu yana Amerikan siyasetinde bir partinin Kongre'nin bir kanadını veya her iki kanadını da kontrol ederken öteki partinin başkanlığı kazandığı "bölünmüş hükümet" yönünde ilerleyiş söz konusudur. Örneğin, 2010 Kongre seçimlerinin ardından Demokrat Partili Barack Obama'nın Başkanlığı sürerken Cumhuriyetçi Parti'nin Temsilciler Meclisi'ni ele geçirmesiyle bu durum yeniden ortaya çıkmıştır.

✓ Amerikan siyasal sistemindeki iki büyük parti olan Demokratlar ve Cumhuriyetçiler ideolojik yönelimleri bakımından temelde merkeze yakındır.

Amerikan siyasal sistemindeki iki büyük parti olan Demokratlar ve Cumhuriyetçiler ideolojik yönelimleri bakımından temelde merkeze yakındır. Partiler arası rekabette geleneksel olarak sol-sağ farklılıklarının önemli olduğu Avrupa'nın çok partili sistemleriyle karşılaştırıldığında, ilk bakışta Demokrat Parti ile Cumhuriyetçi Parti arasındaki farklılıklar çok önemli değilmiş gibi görünebilmektedir. Çünkü her iki parti de merkeze yakındır ve uçlardaki seçmenlerden ziyade çoğunluğu oluşturan ve merkeze yakın ılımlı seçmenlerin desteğini almaya çalışmaktadır. Ancak, Amerikan siyasetine daha yakından baktığımızda kritik iç ve dış politika konularıyla ilgili iki parti arasındaki çatışma ve muhalefetin giderek arttığı görülmektedir. Örneğin, Kongre'de ve medyada son yıllarda çok tartışılan sağlık hizmetlerinde reform

ve kadınlara kürtaj hakkı verilmesi gibi konularda iki parti birbirinin zıddı konumdadır: Demokrat Parti'nin sağlık sistemi reformu ve kürtajın yasallaşması yönündeki çabaları Cumhuriyetçilerin sert muhalefetiyle karşılaşmaktadır. Genelde Demokratlar sosyal ve ekonomik sorunlarla ilgili hükümete daha aktif rol verilmesinden yanayken, Cumhuriyetçiler hükümetin sosyal refah politikalarına yüksek düzeyde harcama yapmasına karşı çıkmaktadır. Son zamanlarda, Demokrat Parti siyasi yelpazede fark edilir şekilde giderek daha sola kayarken, Cumhuriyetçiler içinde "Çay Partisi" olarak adlandırılan radikal muhafazakâr bir hizbin ortaya çıkması ve Cumhuriyetçi seçmenlerin üzerindeki etkisini giderek artırması bu partiyi daha da sağa itmiştir. Böylece, Amerikan parti sistemindeki ideolojik kutuplaşmanın eskiye oranla daha belirgin hale geldiği görülmektedir.

Amerikan siyasi partilerinin birçok önemli özelliği vardır. Birincisi, gelişmiş Avrupa demokrasilerine nazaran Amerikan partilerinin örgütsel yapısı daha zayıftır. Ülkenin federal hükümet sisteminin dolaylı partiler oldukça âdemi merkezîdir, eyalet ve yerel partiler hatırı sayılır özerkliğe sahiptir. Avrupa'da parti liderleri parti örgütü ve üyeleri üzerinde kayda değer etkiye sahiptir. Öte yandan ABD'de parti liderliği daha farklıdır. Genellikle Beyaz Saray'da iken Başkan partisinin lideri sayılır. Ancak, başkanlığı elinde tutmayan bir partinin liderliği bu kadar belirgin değildir. Bu durumda, partinin Kongre'deki lideri partinin sözcülüğünü üstlenir ve partinin en önemli kişisi haline gelir. İkincisi Amerikan siyasi partileri Kongre'de Avrupa partilerinin parlamentolarda olduğundan çok daha az parti disiplinine sahiptir. Aynı partiden olan Senato ve Temsilciler Meclisi üyelerinin bir konuda farklı ve karşıt oy kullanmalarına sık rastlanılmaktadır. Kongre'deki parti içi uyumun zayıflığı, parti liderlerinin milletvekillerinin davranışları üzerinde Avrupa'daki parti liderlerinden daha az gücü olduğunun bir başka göstergesidir. Üçüncüsü, ABD, parti lideri veya merkez örgütten ziyade seçmenlerin Temsilciler Meclisi ve Senato adaylarını belirlediği birkaç demokratik ülkeden biridir. Başkanlık, Kongre ve çok sayıda yerel mevki adaylarının seçilmesinden önce, seçmenler kendi belirledikleri adaya oy verdikleri ön seçimlere katılırlar. Bazı eyaletler sadece kayıtlı parti üyelerinin oy kullanabildiği kapalı ön seçimler düzenlerken, bazı eyaletlerde böyle bir gereksinim yoktur ve adaylar herkese açık ön seçimlerde belirlenir.

Seçimler ve Seçmen Davranışı

ABD'de siyasetin uzun yıllardır iki partili bir sistem içinde süregelmiş olmasının birçok nedeni vardır. Bunlar arasında en önemlilerinden biri, ülkede kullanılan çoğunluk seçim sistemidir. Buna göre, seçimlerde en çok oy alan aday seçimi kazanır. Başka bir ifadeyle, birinci gelen partinin oyların çoğunluğunu almasına gerek yoktur, en çok oyu alması yeterlidir. Oy çokluğuna dayalı seçim sistemlerinde, özellikle de ABD'deki gibi tek üyeli dar bölgelere dayalı sistemlerde ikinci veya üçüncü gelen partiler hiç sandalye alamamaktadır. Kazanan her şeyi-alır sisteminin benimsenmesi daha küçük veya azınlık partilerinin siyasi temsilinin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Çoğu Avrupa ülkesinde kullanılan, meclisteki sandalyelerin partilerin oy oranlarına göre yaklaşık olarak dağıtıldığı nisbi temsile dayalı seçim sistemleri bu sistemin karşıtıdır. ABD'de tek üyeli seçim bölgelerine dayalı oy çokluğu sistemi ülkenin iki büyük partisi için avantajlıyken, daha küçük partilerin Kongre'de temsil edilme şanslarını ortadan kaldırmaktadır.

Amerika'da ulusal ve yerel düzeyde oldukça sık aralarda seçimler yapılmaktadır. Bunların arasında en önemlisi dört yılda bir yapılan Başkanlık seçimidir. Amerikan siyasi sisteminin en üst düzeydeki yöneticisini belirlemek için yapılan Başkanlık seçimi uzun ve karmaşık bir süreci içermektedir. Bir sonraki başkanlık seçimlerinin hazırlıkları neredeyse seçimden birkaç ay sonra başlamaktadır. Son yıllarda Başkan aday olmak isteyenler seçim kampanyalarına çok erken başlamakta ve zamanlarının çoğunu kendilerini seçmenlere tanıtmak ve desteklerini almak için ülkeyi boydan boya gezmeye ayırmaktadırlar. Bu da adayların neredeyse dört yılı seçmenlerle görüşme, sorunlarını dinleme ve konuşma yapmaya ayırdığı anlamına gelmektedir. Diğer birçok demokratik ülkede, örneğin İngiltere veya Almanya'da, seçim kampanyaları, ABD'deki seçimlere göre çok daha kısa sürmektedir ve adaylar için böylesine uzun ve yorucu bir süreç söz konusu değildir.

✓ ABD'de televizyon ve radyoda adayların yaptıkları tanıtımların ve reklamların ücretlerindeki artışlar seçimlerin giderek daha pahalı hale gelmesine neden olmaktadır.

Amerika'da seçimlerden aylar önce çoğu eyalette partinin Başkan adayının resmi olarak belirleneceği

parti kurultayına katılacak delegelerin belirlendiği ön seçimler yapılmaktadır. Partinin Başkan aday olmak isteyenler ön seçimlerinde mümkün olduğunca çok delege kazanmaya çalışmaktadır. Ön seçimlerde bazı eyaletlerde çoğunluk sistemi kullanılırken, diğerlerinde kurultaya katılacak delegelerin dağılımı nisbi temsil sistemiyle belirlenmektedir. Başkanlık yarışında ikinci aşama iki partinin önde gelen aday adaylarının televizyondaki tartışmalarıdır. Adayların temel konulardaki görüşlerini açıkladıkları bu tartışmaların amacı tanıtım yapmak ve henüz kimi destekleyeceklerine karar vermemiş olan kurultay delegelerini etkilemektir. Bir sonraki aşamada yapılan kurultaylarda partilerin Başkan adayları seçilir. Normalde dört gün süren renkli görüntülere sahne olan bu kurultaylarda Başkan adayları tercihleri için oy kullanacak olan elli eyaletten delegeler bir araya gelmektedirler. Kurultay ayrıca partinin iç ve dış politika konularıyla ilgili görüşlerinin seçmenlere bir kere daha anlatılması bakımından da önemlidir. Kurultayda partinin Başkan adayları seçilen kişi seçimlere beraber gireceği Başkan yardımcısı adayını açıklar. Son aşama, yine sayısız şehir ve kasaba gezilerini, kapsamlı televizyon reklamlarını ve televizyonda tartışmaları içeren Başkanlık yarışı kampanyasıdır. Bu uzun sürecin sonunda, her dört yılda bir, Amerikan halkı başkanlık için oy kullanır. Başkanlık seçimlerine bazı küçük partilerin adayları ve bağımsızlar da katılsa bile, asıl yarış Demokrat Parti ile Cumhuriyetçi Partinin adayları arasında gerçekleşmektedir.

Amerikan başkanlık seçimlerinin ilginç fakat zor anlaşılan yönlerinden biri de başkanın ve yardımcısının gerçekte seçmenler tarafından doğrudan değil, Seçiciler Kurulu (*electoral college*) diye bilinen bir sürecin sonunda dolaylı olarak seçilmeleridir. Bu sistemde başkanın seçilmesinde eyalet meclisleri son sözü söylemektedir. Seçiciler Kurulu'nda her eyaletin Senatörleri ve Temsilcilerinin sayısı kadar oyu vardır. Örneğin, California'nın 55 Seçiciler Kurulu oyu (53 Meclis ve 2 Senato sandalyesi); Vermont'un 3 oyu (1 Meclis, 2 Senato sandalyesi) bulunmaktadır. Bir eyalette en çok oy alan adaylar aynı zamanda Seçiciler Kurulu oylarının da tamamını almaktadır. Başkan adayının Seçiciler Kurulu oylarının çoğunluğunu almasına gerek yoktur, en çok oyu alması yeterlidir. Bu da adayların kampanyalarını en fazla Seçiciler Kurulu oyuna sahip eyaletlere yoğunlaştıracakları anlamına gelmektedir. 2000'deki George W. Bush'la Al Gore arasındaki başkanlık yarışında olduğu gibi Gore ulusal düzeyde daha fazla seçmenin oyunu almasına karşın, Bush Seçiciler Kurulu

oylarının çoğunluğunu kazandığından, Başkanlığa Bush seçilmiştir. Aynı durum 8 Kasım 2016 seçimlerinde de ortaya çıkmıştır. Demokrat Parti adayları Hillary Clinton, Cumhuriyetçi Parti adayları Donald Trump'a nazaran 3 milyon kadar daha fazla oy aldığı halde Seçiciler Kurulu oylarının çoğunu alan Trump seçimi kazanmıştır. ABD anayasanın yazarları tarafından tasarlanan Seçiciler Kurulu sistemi başkanın doğrudan halk tarafından seçilmesini isteyenlerle Kongre'nin başkanı seçmesini isteyenler arasındaki bir uzlaşmanın sonucunda ortaya çıkmıştır. Günümüzde bazı çevreler tarafından eleştirilmesine rağmen, Seçiciler Kurulu sistemi halen Başkanlık yarışının en son aşaması olarak devam etmektedir.

Kongre seçimleri başkanlık seçimleriyle bazı benzer süreçler içermektedir. Birincisi, Kongre'ye girmek isteyenler kendi partileri tarafından adaylığı kazanmalıdır. Tek aday olmadığı sürece partiler Temsilciler Meclisi ve Senato adaylarını belirlemek için ön seçim yaparlar. Meclis seçimleri için belirlenen seçim bölgeleri görece daha küçük olduğu için adaylar evleri ziyaret ederek ve okullarda, kiliselerde ve diğer kamusal alanlarda küçük gruplarla toplantılar yaparak seçmenlerle kişisel olarak bir araya gelmek için çaba gösterirler. Senato seçimi kampanyalarında da özellikle az nüfusa sahip eyaletlerde de seçmenlerle birebir görüşülür.

ABD'deki seçimlerin giderek daha pahalı hale gelmekte oluşunun en önemli nedeni televizyon ve radyoda adayların yaptıkları tanıtımların ve reklamların ücretlerindeki artıştır. Bu tanıtımlar hem adayın olumlu imajını yansıtmak hem de rakiplerinin görüşlerini eleştirmek amacıyla kullanılmaktadır. Ücretli medya tanıtımlarına ek olarak adaylar seçmenlerin ana sorunlarını belirlemek ve kampanya stratejilerinin etkinliğini ölçmek amacıyla seçim öncesinde sık sık anket yapan uzmanlar tutmaktadır. Başkanlık ve Kongre seçimlerinde yarışacak adaylar sadece parti örgütlerinin yardımını almaktan ziyade giderek daha çok profesyonel siyasi danışmanlar ve reklam ajansları kullanmaktadır. Bunun sonucunda ABD'deki seçim kampanyalarının maliyeti önemli ölçüde artarak milyon dolara ulaşmaktadır. Bu da kişisel serveti olmayan bir adayın etkin kampanya yürütebilmesi için yüksek miktarda bağış toplaması zorunluluğunu getirmektedir. Adaylar kampanya masrafları için gereken parayı kendilerini destekleyen seçmenlerden, üye oldukları siyasi partilerden, değişik baskı gruplarından ve seçim kampanyalarına parasal yardım yapmak amacıyla oluşturulan Siyasi Eylem Komiteleri'nden (İngilizce kısaltması PACs) almaktadırlar. Seçim kampanyalarına yapılan bağışlar aracılığıyla ortaya çı-

kabilecek siyasi yolsuzlukların önüne geçebilmek için Kongre 1971 yılından beri kampanya katkılarına ve masraflarına sınırlar getiren, bağışların kullanımıyla ilgili tam beyan ve şeffaflık gerektiren ve başkanlık seçimleri için kamu kaynakları oluşturan bir dizi kampanya reformu yasaları çıkarmıştır.

1940'ların sonundan bu yana Başkan ve Kongre seçimlerinin sonuçları ülkenin iki büyük partisinin halk desteğinin yıllar içinde değişiklik gösterdiğini ortaya koymaktadır. 1948 ile 2008 arasında ABD'de 16 Başkanlık seçimi yapılmıştır. Cumhuriyetçiler Demokratlardan biraz daha başarılı olmuş ve bu seçimlerin dokuzunu kazanmıştır. Bunun sonucunda bu yaklaşık 60 yıllık dönemde Cumhuriyetçiler Başkanlık mevkiini daha uzun süre ellerinde tutmuştur (36'ya karşı 26 yıl). Öte yandan, Kongre seçimlerinde 1961'den 1995'e kadar olan dönemde Demokratlar Temsilciler Meclisi'nin çoğunluğunu sürekli elde etmiştir. O tarihten bu yana Meclis çoğunluğu iki parti arasında birçok kere el değiştirmiştir. Demokratlar 1960'lar ve 1970'lerde de yasama yıllarının çoğunda Senato'ya hakim olmuştur. 1981 ile 2001 arasındaki dönemin büyük kısmında Senato'da Cumhuriyetçiler çoğunlukta olmuştur. Bu eğilim 2000'lerin sonlarına doğru Demokratların Senato'da daha çok sandalye kazanmasıyla tersine dönmüştür.

Siyaset bilimciler Amerikalıların oy kullanırken seçimlerinin parti tutma, adayların olumlu değerlendirilmesi ve politika tercihleri gibi etkenlerden biri veya birkaçının etkili olduğuna inanmaktadır. Kendilerini "bağımsız" olarak sınıflandıran seçmenlerin sayısının artması sürekli olarak aynı partiyi destekleyen seçmen sayısının azalmış olabileceğine işaret etmektedir. Anket sonuçları Amerikan seçmenlerinin Demokratlar (%35), Cumhuriyetçiler (%36) ve Bağımsızlar (%29) olmak üzere neredeyse eşit üç gruba bölündüğünü göstermektedir (Ranney ve Kauser, 2008, 726). Demokrat ve Cumhuriyetçi seçmenlerin sosyal yapıları birçok açıdan farklılaşmaktadır. Örneğin, Demokrat Parti Cumhuriyetçi Parti'ye göre kadınlardan ve siyahılardan daha çok oy almaktadır. Amerikan toplumunun daha az varlıklı üyeleri Demokratları desteklerken, Cumhuriyetçiler üst gelir grupları arasında daha popülerdir. Yaş ve eğitimin Amerikan seçmenlerinin tercihlerini pek fazla etkilediği düşünülmemektedir çünkü iki partinin seçmen gruplarının toplumsal özellikleri bu iki gösterge bakımından pek kayda değer farklılık göstermektedir. Bununla birlikte, din seçimlerde etkin olmaktadır ve Cumhuriyetçiler dindar kesimden daha çok oy almaktadır. Benzer şekilde siyasi tu-

tumlar bakımından da Cumhuriyetçi ve Demokrat seçmenler arasında büyük fark vardır: Kendilerini siyaseten muhafazakâr olarak tanımlayan seçmenlerin çoğunluğu Cumhuriyetçi Parti'yi desteklerken, siyaseten liberal olduğunu söyleyen seçmenlerin çoğunluğu Demokrat Parti'ye oy vermektedir.

2016 başkanlık seçiminde Cumhuriyetçi Parti'nin adayı Donald Trump, Demokrat Parti'nin adayı Hillary Clinton karşısında seçimi önde bitirerek ABD'nin 45. Başkanı oldu. Her iki aday da önseçim sürecinde kendi partilerinden aday olmaya çalışanlarla yarıştılar. Cumhuriyetçi Parti'de başlangıçta 16 kişiden oluşan aday adayları giderek sayıca azaldı ve sonunda Donald Trump partisinin başkan adayı seçildi. Demokrat Parti'de ise daha az sayıda aday adayını önseçimlere katıldı. Hillary Clinton karşısındaki en güçlü aday adaylarından Senatör Bernie Sanders'ı yenerek Demokratların başkan adayı oldu.

2016 başkan seçiminden önce yapılan anketler eski başkan Bill Clinton'un eşi ve Obama yönetiminin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un kazanma ihtimalinin daha yüksek olduğunu gösteriyordu. Fakat seçimler sürpriz bir şekilde sonuçlandı ve daha önce hiçbir siyasi deneyimi olmayan milyarder işadamı Trump seçimi kazanmayı başardı. Başkanlık seçimi ile aynı zamanda yapılan kısmi Senato ve Temsilciler Meclisi seçimlerinde de Cumhuriyetçi Parti başarılı oldu. Böylece Cumhuriyetçiler, Yürütme Organı'nın yansıra, Yasama Organı'nın da kontrolünü ele geçirdiler.

Donald Trump'ın başkan seçilmesi birçok gözlemci tarafından dünyada ve özellikle Batı Avrupa'da, yükselen küreselleşme karşıtlığının ve popülizmin zaferi olarak yorumlandı. Trump seçim kampanyası sürecinde yaptığı konuşmalarda küreselleşmenin Amerikan ekonomisine yaptığı olumsuz etkileri sık sık dile getirdi. Özellikle, Çin'in ABD'ye giderek artan ihracatı yüzünden imalat sanayinde çalışan yüzbinlerce Amerikalının işsiz kaldığını ve başkan seçilirse Çin'e karşı bir dizi ekonomik önlem alarak bu duruma son vereceğini belirtti. Trump ayrıca seçim kampanyasında ırk, cinsiyet ve din ayrımcılığı yaptı. Seçim konuşmalarında Çin'in yansıra ABD'nin komşusu Meksika'ya da eleştiriler yöneltti ve Meksika'dan Amerika'ya yasa dışı göçü önlemek için iki ülke arasındaki sınıra uzun bir duvar örülmesi gerektiğini savundu. Aynı zamanda Trump, Müslümanların ABD için bir terör tehdit oluşturduğunu ve iktidara geldiği takdirde Müslüman ülkelerden ABD'ye gelen ziyaretçilerin ülkeye girişlerini yasaklayacağını ilan etti. Trump'ın kadın-

ları aşağılayan davranışları, Müslümanlar ve Meksikalılar hakkındaki sözleri, 2016 başkan seçimi sürecinde Amerikan medyasının üzerinde en fazla durduğu konulardandı. Seçim sonrasında yapılan araştırmalar, Donald Trump'ın en fazla oyu, ABD'nin coğrafi olarak iki kıyısının arasındaki eyaletlerden, beyaz erkeklerden, kırsal seçim bölgelerinden ve göreceli olarak daha az eğitilmiş seçmenlerden aldığını ortaya koydu. Aynı araştırmalar, Hilary Clinton'ın ABD'nin doğu ve batı kıyısında bulunan eyaletlerde rakibine karşı daha başarılı olduğunu ve oylarının çoğunluğunu eğitim düzeyi yüksek kişilerden, şehirlerde yaşayan seçmenlerden, Hispantik ve siyah Amerikalılardan aldığını gösteriyordu.

Yaşamla İlişkilendir

Amerika Notları... 2016 seçimleri

Boston'da girdiğim kitapçıdaki kitaplardan bazıları ABD'nin bugünkü ruh hali hakkında iyi bir fikir veriyordu. Raflarda "Beyazlar" (The Whites) başlıklı bir kitabın varlığı bile neredeyse tek başına 2016 Başkanlık seçimlerinin sarsıcı sürprizlerinin arka planını özetliyordu. Seçimlerin akışı kitlenin ihtiyaçlarına ve taleplerine cevap vermeyen bir sisteme yönelik itirazlar kadar kendisini kuşatma altında hisseden hemen her sınıftan beyaz Amerikalının tepkisini yansıtıyor.

Bundan bir yıl önce Donald Trump'ı kimse ciddiye almıyordu. Bugüne Trump Cumhuriyetçi Parti'nin başkan adayı. Bir yıl önce, Bernie Sanders'in nefesinin tüm bir kampanyayı sürdürmeye yetmeyeceğinden hemen herkes emindi. Bugüne Sanders kazanamayacağı bir kampanyayı son eyalet California'ya kadar sürdürecektir enerjisi ve maddi desteği buluyor. Partisinin seçkinlerini huzursuz ediyor. Huzursuz ediyor zira bir yandan kurultay sonunda başkan adayı olacak Clinton'a destek verip vermeyeceği belli değil. Diğer yandansa ona hâlâ paralarını ve oylarını verenlerin varlığı parti tabanının rahatsızlığını, Clinton'dan tatmin olmayışını ve neredeyse kontrol edilemeyecek bir isyan arzusunun gösteriyor.

Bu isyan arzusu ve vakası Trump ve Sanders adaylıklarının ortak paydası da sayılabilir. Her iki aday birbirleriyle ideolojik açıdan taban tabana zıt olsalar bile toplumun, özellikle farklı sınıflardan beyaz çoğunluğun derin rahatsızlığından besleniyorlar. Sanders'in destekçi kitlesi daha eğitilmiş ve nitelikli gruplardan oluşuyor. Özellikle gençlerden aldığı desteğin önemli bir nedeni bu neslin geleceğin belirsizliklerinden kaynaklanan korkuları. Bedava üniversite eğitimi vaadi, ağır bir borç yüküyle okuldan mezun olanlara hitap ediyor. Eşitlik vaadi de gelir dağılımı dehşetli bozulmuş bir toplumda yankı buluyor.

Yerleşik düzenin kendilerine haksızlık ettiğinden artık emin olan beyaz alt sınıflar ve giderek eriyen orta sınıfların bir kısmıysa, öfkelerini ve sisteme güvensizliklerini Trump'a destek vere-

rek gösteriyorlar. Tarihçi Walter Russell Mead'in yazdığı gibi, "Trump 'HAYIR' siyasetinin bugüne dek gördüğüm en saf örneği. Trump olgusuna enerjisini veren şey reddetmenin gücü."

Trump destekçileri genelde daha az eğitilmiş ve daha niteliksiz çalışan sınıflardan oluşuyor. Küreselleşmenin, neo-liberal ekonomi politikalarının kendi aleyhlerine çalıştığını piyasanın yalnızca zenginlere yarar sağladığını görüyorlar. Cumhuriyetçi Parti'nin devleti ve sosyal güvenlik sistemini küçültmek isteyen seçkinlerinin aksine devlet desteğine ihtiyaç duyan, korunmak isteyen, kültürel değerlerinin de ezilmemesini talep eden bir kitle bu. Ne istediğini tam bilmeseyse bile ne istemediğini biliyor.

Demokrat Parti'nin 1930'lardan itibaren kitle desteğinin omurgasını oluşturan mavi yakalı işçi sınıfı artık neredeyse tümüyle partisinden kopmuş. Trump'ın açık sözlülüğünde, yerleşik düzenin seçkinlerine veryansın etmesinde, muhtemelen derin cehaletinde kendisine hitap eden pek çok unsur buluyor.

Tahminlerin aksine Hillary Clinton güçlü bir aday değil. Zamanın değiştiğini, seçkinlerin kurguladığı düzenin kurumlarının meşruiyet yitirdiğini görse bile buna derman olacak bir siyaset üreteceğine dair güven telkin edemiyor. Kocasının sicili nedeniyle Trump'un saldırılarına açık. Trump'a saldırmanansa pek bir getirisi yok, zira onun destekçileri tutarlı bir siyaset, bilgi birikimi filan beklemiyorlar. Kitle psikolojisiyle, seçkinlere bir darbe indirmek peşindeler. O nedenle Amerikan demokrasisi giderek gücü artan bir popülist baskı, kimilerine göre de yükselen faşizm tehdidi altında.

Özetlemek gerekirse, Mead'in saptadığı gibi, "liberal dünya düzeni ve Amerikan'ın siyasal/ekonomik sistemi giderek çözülüyor". 2016 seçimleri bu çözülmenin durdurulup durdurulamayacağıyla ilgili bir ilk sınav diye görülebilir.

Kaynak: Soli Özel, <http://www.haberturk.com/yazarlar/soli-ozel/1244296-amerika-notlari-2016-secimleri> (25 Mayıs 2016)

Çıkar Grupları ve Lobicilik

Çıkar grubu ortak çıkarlara ve amaçlara sahip, hükümetin kamu politikalarıyla ilgili kararlarını etkilemeyi hedefleyen bir örgütlenme biçimidir. Birçok demokratik ülkede çıkar grupları siyasi sürecin parçasıdır. Amerikan siyasi sisteminde çıkar grupları birkaç nedenden dolayı önemli rol oynarlar. Birincisi, iyi örgütlenmiş ve güçlü mali kaynaklara sahip olan bazı çıkar grupları kendilerini ilgilendiren konularda Kongre üzerinde etkili olabilmektedir. İkincisi Amerikan siyasi partilerinin Avrupa partilerine göre daha zayıf olmaları nedeniyle çıkar grupları Amerikan toplumunun ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlarının temsil edilmesinde söz sahibi olabilmektedirler. Üçüncüsü, ABD'deki çıkar gruplarının sayısı, federal hükümetin desteklediği proje ve programların çoğalmasıyla, son yıllarda hızlı bir artış göstermiştir. Çıkar gruplarında gözlenen sayısal artışın bir diğer nedeni ise bu grupların kamu politikalarındaki tercihlerinin Kongre üyelerine daha kolay ulaştırılmasını sağlayan teknolojik gelişmelerdir (örn. E-posta kullanımı).

✓ ABD'de büyük çıkar gruplarının faaliyetlerinin merkezi Kongre ve Beyaz Saray'a yakın bürolar kurdukları başkent Washington'dadır.

ABD'deki çıkar grupları amaçları, üye sayısı, mali kaynakları, kamu politikaları alanındaki uzmanlıkları ve etkililikleri bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Çıkar gruplarını çeşitli şekillerde sınıflandırmak mümkündür. İktisadi çıkar grupları büyük şirketlerin ve işverenlerin, meslek odalarının, çiftçilerin ve sendikaların çıkarlarını destekleyen grupları içermektedir. Konuya özel çıkar grupları, "Ulusal Silah Birliği" (National Rifle Association) gibi sadece vatandaşların ateşli silah taşıma hakkını savunmakla ilgilenen, belirli bir konuyu kamuoyuna duyurmak ve konuyla ilgili gelişmeleri izlemek amacıyla kurulan gruplardır. İdeolojik çıkar grupları kamu politikalarını kendi siyasi görüşleri doğrultusunda etkilemeyi amaçlarlar: Liberal siyaseti savunan "Demokratik Eylem İçin Birleşen Amerikalılar" (Americans for Democratic Action) ile muhafazakâr siyasi görüşleri yansıtan "Amerikan Yaşam Tazını Destekleyenler" (People for the American Way) bu türün tipik örnekleridir.

"Hristiyan Koalisyonu" (Christian Coalition) gibi dini çıkar grupları Amerikan toplumunun daha dindar kesimlerinin çıkarlarını desteklemekle ilgilirlenirler. Kamu çıkarını savunan gruplar arasında çevre sorunlarıyla ilgilenenlerden tüketici haklarını savunanlara kadar bir dizi oluşum bulunmaktadır. "Renkli Halkların İlerlemesi İçin Ulusal Birlik" (National Association for the Advancement of Colored People) gibi sivil haklarla ilgili gruplar siyahların haklarını ilgilendiren hükümet kararlarını etkilemeyi amaçlamaktadır. Son olarak, Amerikan dış politikasını etkilemek için çaba sarf eden dış politika çıkar grupları bulunmaktadır.

✓ ABD'de kamu siyasetinin en önemli alanları ekonomi, sosyal refah, savunma ve dış ilişkilerdir. Ekonomi politikasında söz sahibi olan Federal Hükümet'tir.

Büyük çıkar gruplarının faaliyetlerinin merkezi Kongre ve Beyaz Saray'a yakın bürolar kurdukları ülkenin başkenti Washington'dadır. Çıkar grupları kendi görüşlerini duyurmak ve savunmak için birçok yöntem kullanırlar. Bunlardan birisi kitle iletişim araçları ve diğer iletişim araçları yoluyla tanıtım yapmaktır. Çıkar grupları hem Kongre üyelerini hem de toplumu TV, radyo, gazete yazıları ve son yıllarda giderek daha sıklıkla e-posta mesajlarını kullanarak etkilemeye çalışmaktadırlar. Bir başka yöntem de postadır. Bu yolla seçim dönemlerinde çıkar grubunun politika tercihlerini destekleyen adaylara oy vermelerini teşvik etmek için seçmenlere binlerce mektup ve rapor gönderilmektedir. Son olarak çıkar grupları "lobicilik" olarak adlandırılan faaliyetler için oldukça fazla mesai yapmaktadırlar. Lobicilik çıkar grubu adına çalışan profesyonel lobiciler tarafından yapılan ve temel hedefi Kongre üyeleriyle veya onların yardımcılarıyla bire bir konuşarak bir yasa tasarısının lehinde veya aleyhinde oy kullanmalarını sağlamaya yönelik bir eylemdir. Amerikan siyasi sisteminin geleneksel bir parçası olan lobicilik, ABD Kongre'sinin çalışmalarında ve verdiği kararlarda oldukça önemli rol oynamaktadır. Özellikle, aynı kamu politikalarını hedef alan değişik lobilerin aralarında bir tür koalisyon oluşturarak ortak hareket etmeleri halinde, çıkar grupları Temsilciler Meclisi ve Senato üyelerinin oylarını etkilemekte başarılı olabilmektedirler.

Öğrenme Çıktısı

4 ABD'nin siyasal kültürünü ve siyasal katılma süreçlerini değerlendirebilme

Araştır 4

Amerikan siyasal kültürünün temel özellikleri nelerdir?

İlişkilendir

ABD siyasal yaşantısına damgasını vuran iki-partili sistemin devamını sağlayan ve küçük partilerin Kongre'de temsil edilmelelerini zorlaştıran en önemli etken nedir?

Anlat/Paylaş

Lobicilik faaliyetlerinin Amerika siyasi sistemindeki rolünü anlatın.

ABD'DE KAMU SİYASETLERİNİN OLUŞUMU

Amerikan hükümet sisteminin en önemli işlevlerinden biri kamu siyaseti geliştirmektir. ABD'nin kuruluşundan bu yana hükümet politikalarının kapsamı çeşitli iç ve dış politika konularını ve sorunlarını içerecek şekilde genişlemiştir. Ayrıca ülkenin federal yapısına bağlı olarak politika yapımı sadece ulusal hükümeti değil eyalet ve yerel hükümetlerini de içermektedir. Genel olarak politika yapım sürecinin birçok aşaması vardır. İlk önce belirli bir sorunun politika yapımcıların dikkatini çekmesi ve gündeme alınması gerekmektedir. Bir konunun sorun olarak belirlenmesi vatandaş talepleri, dernekler ve çıkar gruplarının eylemleri, seçilmiş devlet görevlilerinin konuya dahil olması ve uzmanların ve düşünce kuruluşlarının rapor ve ifadelerinin sonucunda gerçekleşebilir. İkinci olarak yetkililerin dikkatini çeken sorun için bir politika üretilir. Politika üretilme süreci alternatif politikaların değerlendirilmesi ve politikanın tasarlanması ve planlanması sürecinde kimlerin dâhil olacağına kararlandırılmasından oluşur. Üçüncü olarak, bir kez politika belirlendikten sonra, bir sonraki aşama anayasal, hukuki ve siyasi gerekler göz önünde bulundurularak hükümetin hangi biriminin politikayı kanunlaştıracağına belirlenmesidir. Dördüncü sırada, politikanın kanunlaştırılmasından sonra uygulanması bir sonraki aşama haline gelmektedir. Bu aşamada hangi

düzeyde (federal hükümet, eyalet hükümeti, yerel hükümet veya her üç düzey) politikanın uygulanacağı, uygulamanın maliyeti ve en etkin uygulama yöntemi konularında kritik kararlar alınır. Beşinci olarak, politikanın değerlendirilmesi politika yapım sürecinin son aşamasıdır. Bu aşama, belirli bir soruna yönelik alınan önlemlerin etkinliğinin değerlendirilmesi ve gelecekte benzer konularda bu konuda yapılabilecek geliştirmeler ve değişikliklerle ilgili önerilerde bulunulmasından oluşur.

ABD'de kamu siyasetinin en önemli alanları ekonomi, sosyal refah, savunma ve dış ilişkilerdir. Federal hükümet ABD'nin bağımsız bir devlet haline geldiği tarihten bu yana ekonomik politika konusunda söz sahibidir. Anayasa ekonomi politikalarını yapma yetkisini yasama ve yürütme arasında paylaşmaktadır. Temsilciler Meclisi tüm kamu harcamalarına izin verme ve para basılmasına karar verme yetkisine sahipken, Başkan anayasa uyarınca parasal ve mali politikalarından sorumlu olacak yetkilileri atama (atamaların Senato tarafından onaylanması koşuluyla) yetkisine sahiptir. Örneğin, faiz oranlarını düzenleyen ve dolayısıyla ekonomi politikalarının yapımında çok önemli bir role sahip olan Federal Banka Kurulu'nun (Federal Reserve Bank) başkanı Başkan tarafından atanmaktadır.

Federal bütçenin hazırlanması, ABD'nin ekonomi politikasının belirlenmesinde önemli bir yer tutar. Ulusal hükümetin harcamaları yıllar içinde

oldukça artmıştır: Günümüzde, ülkenin gayrisafi milli hasılasının neredeyse dörtte birini oluşturmaktadır. Bu harcamaların büyük kısmı borç ve vergilerdir. ABD'nin devlet borcu yakın zamanda hızla artarak 2010 yılında gayri safi milli hasılanın %64,5'ine ulaşmıştır. Önceki borçların faizlerinin ödemeleri de dâhil olmak üzere devlet borcunun artmış olması Amerikan siyasi hayatında büyük bir tartışma konusudur. Vergilendirme federal bütçe için gelirlerin artırılmasının bir başka ana yöntemidir. Kişisel gelirlerden alınan vergiler federal hükümetin toplam vergi gelirinin neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Kalanı ise işverenler ve çalışanlar tarafından yapılan sosyal güvenlik ödemeleri, şirketlerden elde edilen vergiler ve tüketimden oluşmaktadır. İngiltere, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya ve Japonya'yla karşılaştırıldığında, bireysel gelirlere uygulanan en yüksek vergi ABD'dedir.

Federal hükümet gelirin çoğunu savunma ve sosyal refah politikalarına harcamaktadır. Savunma ve güvenlik harcamaları ulusal bütçenin yaklaşık beşte birini oluşturmaktadır. Sanayileşmiş ülkeler arasında en yüksek savunma harcamasını ABD yapmaktadır. 11 Eylül 2001'de New York ve Washington'da düzenlenen terör saldırılarının ardından Irak ve Afganistan'a açılan savaşlardan dolayı geçtiğimiz yıllarda savunma bütçesinde artış olmuştur. Ancak federal hükümet harcamalarının en büyük kısmı çeşitli sosyal refah programlarına ayrılmaktadır. Amerikalılara asgari gelir sağlamayı amaçlayan emeklilere yönelik sosyal güvenlik ödemeleri, yoksullara yönelik sosyal yardım programları, sağlık hizmetleri ve eğitim en önemli bütçe kalemlerini oluşturmaktadır. Zaman içinde sosyal refah programları artmış olsa da ABD vatandaşlarına sağladığı sosyal güvenlik hizmetleri bakımından hala birçok sanayileşmiş ülkeden, özellikle İskandinav ülkelerinden, daha geridedir. Avrupa'daki "refah devleti" ilkesini benimsemiş olan ülkelerin aksine ABD'de kapsamlı bir ulusal sağlık sistemi bulunmamaktadır. Cumhuriyetçi Parti üyelerinin muhalefetine karşın Başkan Obama 2010'da kapsamlı bir sağlık reformu yasasını Kongre'den geçirmeyi başarmıştır. Ancak, Cumhuriyetçilerin 2010'daki Kongre seçimlerinde Temsilciler Meclisi'nin çoğunluğunu kazanmaları ve bu yasayı kaldırmayı hedeflediklerini açıkça belirtmiş olmaları nedeniyle bu yeni politikanın uygulamaya koyulup koyulmayacağı belirsizdir.

Sonuç

Karşılaştırmalı bakış açısıyla düşünüldüğünde, Amerikan siyasal sistemi dünyadaki diğer yerleşmiş ve kurumsallaşmış demokratik sistemlerle benzerlikler taşımaktadır. Bunlar arasında düzenli olarak yapılan adil seçimler yoluyla gelen yetkililer tarafından yönetilmesi, iktidardakilerin seçmenlere karşı hesap verme sorumluluğu bulunması, kişilerin ve grupların siyasi görüşlerini özgürce ifade etme hakkına önem verilmesi ve hukukun üstünlüğüne saygı duyulması sayılabilir. Bununla birlikte Amerikan siyasal sistemi birçok önemli özelliği bakımından diğer demokratik ülkelerden farklıdır. Dünyadaki demokrasilerin çoğu parlamenter sistemle yönetilirken ABD'de Başkanın geniş yetkiye sahip olduğu başkanlık sistemi vardır. ABD'nin eyaletlerin ve yerel hükümetlerin kayda değer yetki ve güç sahibi olduğu federal yapısı yetkinin sadece ulusal hükümette toplandığı diğer birçok demokrasinin üniter yapısına karşıtık oluşturmaktadır. ABD'de yürürlükte olan dar bölgeli çoğunluk sistemi, İngiltere dışında, nisbi temsil sistemini tercih eden Avrupa demokrasilerinde nadiren kullanılmaktadır. Birçok ülkede nisbi temsil, çok partili sistem ve koalisyon hükümetleri olmasına karşın, Amerikan siyaseti koalisyon yönetiminin hiç olmadığı iki partili sisteme dayanmaktadır. Diğer birçok parlamenter demokrasiyle karşılaştırıldığında, ABD Kongre'sinde çok daha az parti disiplini söz konusudur, üyelerin parti yöneticilerinden farklı oy kullanmasına sık rastlanır. Politika yapımında meclis komitelerinin önemli rol oynaması ile Yüksek Mahkeme'nin büyük siyasi ve toplumsal anlaşmazlıkların çözümünde yetki ve güç sahibi olması Amerikan siyasal sisteminin ayırt edici diğer özellikleri arasındadır.

ABD'de siyaset son yıllarda büyük değişim geçirmiştir. Muhtemelen bunlar arasında en önemlisi siyahi bir politikacının, Barack Obama'nın, 2008'de Başkan seçilmesidir. İrksal eşitlik bakımından bu durumun ABD tarihinde bir dönüm noktasını teşkil ettiği söylenebilir. Ayrımcı politikaların birçok güney eyaletinde 1960'lara kadar sürdüğü düşünüldüğünde, Obama'nın ülkenin en önemli siyasi mevkiine seçilmesi Amerikan siyasi hayatındaki dönüşümün önemli bir göstergesidir. Kongre'deki ve eyalet meclislerindeki kadınların sayısının artması da benzer şekilde önemli bir değişime işaret etmektedir. Günümüzde, çok sayıda kadın siyasetçi ulusal ve yerel politikada aktiftir.

Bir yandan siyasette ırk ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki ilerlemeler önemli başarılarıdır, ancak öte yandan Amerikan toplumunun liberal ve muhafazakâr kesimleri arasındaki kutuplaşmanın son yıllarda giderek artması Amerikan demokrasinin işleyişini olumsuz yönde etkileyebilme potansiyeline sahiptir. 2010'da Başkan Obama'nın sağlık sisteminde reform yapma girişimine karşı Cumhuriyetçilerin, özellikle de partinin radikal kanadının, gösterdikleri tepki ve muhalefet ülkede gelişen kutuplaşmanın en belirgin bir örneğidir. Amerikan demokrasisini etkileyen bir başka önemli sorun da 2005 sonrasında ülkeyi vuran mali krizdir. Bankacılık sistemindeki ve konut sektöründeki ekonomik krizi önleyememiş olmasından dolayı Amerikan halkının seçimle işbaşına gelen yöneticilere karşı duydukları güven ciddi ölçüde azalmıştır. Bu olgu da Amerikan siyasal sistemi ve demokrasisi için olumsuz bir gelişme sayılabilir.

Öğrenme Çıktısı

5 ABD'de kamu siyasetlerinin oluşum süreçlerini açıklayabilme

Araştır 5

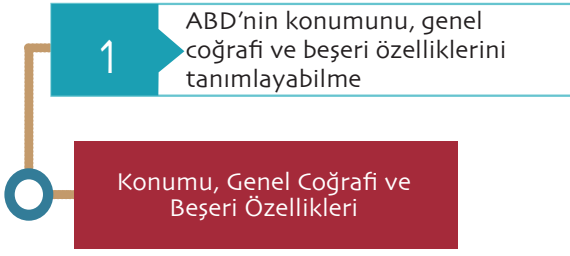
ABD'nde kamu siyaseti yapım sürecinin temel özellikleri nelerdir?

İlişkilendir

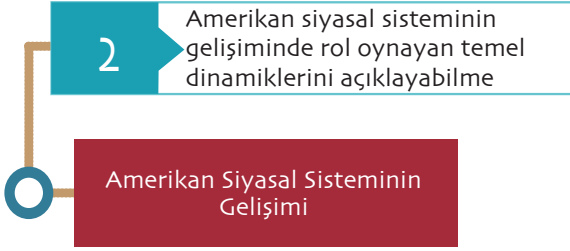
Demokrat Parti ile Cumhuriyetçi Parti'yi destekleyen seçmenler arasındaki en belirgin farklılıklar nelerdir?

Anlat/Paylaş

ABD'de federal bütçenin hazırlanmasında etkili olan unsurları anlatın.

Amerika Birleşik Devletleri Rusya, Kanada ve Çin'den sonra dünyanın yüzölçümü en büyük dördüncü ülkesidir. 5,6 milyon kilometrekarelik alanıyla Kuzey Amerika kıtasının yaklaşık yarısını kaplamaktadır. ABD ileri düzeyde sanayileşmiş bir ülke olup dünyanın en büyük ekonomisine sahiptir. Dünyadaki en büyük şirketlerden birçoğu bu ülkede bulunmaktadır ve ABD ekonomisi küresel Gayri Safi Milli Hasılanın yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır. Kuruluşundan günümüze dek kapitalizm Amerikan ekonomisinin temelini oluşturmuştur.

Amerikan hükümetinin ve siyasetinin anayasal çerçevesi 1787'de yazılan, 1788'de onanan ve 1789'da yürürlüğe giren ABD Anayasasıyla belirlenmiştir. Halen dünyanın yürürlükteki en eski anayasası olan bu anayasada, sonuncusu 1992'de olmak üzere, toplam 27 kere değişiklik yapılmıştır. Amerikan siyasi sisteminin ayırt edici özelliklerinden birisi de federal hükümet kurumları ve uygulamalarına dayanmasıdır. Siyasi bir kavram olarak federalizm merkezi veya ulusal hükümetle bölgesel veya yerel hükümetler arasında yetkilerin paylaşılmasıdır. Bir yönetim biçimi olarak federalizm ABD'de ortaya çıkmış ve daha sonra bir dizi ülke tarafından benimsenmiştir.

Sivil hakların ve özgürlüklerin korunması Amerikan siyasi hayatının anayasal temellerinin önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Anayasayı yazdıklarında ABD'nin kurucu liderleri sadece birkaç hakkı bu belgeye dâhil etmişlerdi. Bunların arasında en önemlisi habeas corpus ve bu hakkın ex post facto kanunlara karşı korunmasıdır. Habeas corpus ilkesi yargıcın bir kişinin hangi hukuki gerekçe ile hapisanede tutuklu olduğunu açıklama zorunluluğu bulunması anlamına gelmektedir. Bu ilkeye göre gözaltındaki kişi yargıca başvurabilir ve yasadışı olarak hapisanede tutulduğu iddiasıyla salıverilmesini talep edebilir.

3

ABD’de Başkanlık, Kongre ve Yüksek Mahkeme gibi politika yapıcı kurumları açıklayabilme

ABD’de Politika Yapıcı Kurumlar

Amerikan siyasal sisteminin üç ana politika yapıcı kurumu Başkanlık (Presidency), Kongre (Congress) ve Yüksek Mahkeme (Supreme Court)’dir. Başkan (yürütme), Kongre (yasama) ve Yüksek Mahkeme (yargı) tarafından temsil edilen hükümetin üç organı arasında hem iş bölümü hem de kontrol ve dengeler sistemi bulunmaktadır.

Amerikan Başkanları dört yılda bir yapılan genel seçimlerle doğrudan halk tarafından seçilirler. Ülkenin iki büyük siyasi partisi, seçimden birkaç ay önce toplanan ve eyaletlerden gelen çok sayıda delegenin katıldığı ulusal bir kongrede Başkan adaylarını belirlerler. Kongre ABD’de siyasi temsilin ve yasa yapımının ana kurumudur. Kongre’nin en önemli örgütsel özelliği iki meclisli olmasıdır. Anayasayı yazanlar yasama yetkisinin çoğunluk tarafından kontrol edilen tek bir kurumun elinde toplanmasını engellemenin önemli olacağını düşünerek yasama organında Temsilciler Meclisi’nin yanı sıra Senato’nun da bulunmasını öngörmüşlerdir. Amerikan siyasal sisteminin üçüncü organı yargıdır. ABD’deki yargı sistemi ülkenin federal hükümet yapısı temelinde şekillenmiştir. Yani yargı yetkisi de âdemi merkezidir ve iki ayrı yargı sistemi arasında bölünmüştür. Federal mahkemelerin yanı sıra elli eyaletten her birinin kendi bağımsız yargısı vardır. Federal mahkemeler çoğunlukla ulusal yasalarla ilgili konularla ilgilenirken, eyalet mahkemeleri de eyalet yasalarını ilgilendiren ihtilafları ele almaktadır. İkisinin arasında çatışma olduğu durumlarda sorun ABD Yüksek Mahkemesi tarafından çözülmektedir.

4

ABD’nin siyasal kültürünü ve siyasal katılma süreçlerini değerlendirebilme

ABD’de Siyasal Kültür ve Siyasal Katılma

Amerikan siyasal kültürü Amerikan toplumunun tarihini, geleneklerini ve değerlerini yansıtmaktadır. Amerikan siyasal kültürünün bazı genel özellikleri arasında bireycilik, demokrasiye bağlılık, ortak görüşlerin oluşturulmasına dayalı siyaset tarzı ve yerel düzeydeki kuruluş ve derneklere katılım sayılabilir. ABD’de siyasetin uzun yıllardır iki partili bir sistem içinde süregelen olmasının en önemli nedenlerinden biri, ülkede kullanılan çoğunluk seçim sistemidir. Buna göre, seçimlerde en çok oy alan aday seçimi kazanmaktadır. Amerikalıların oy kullanırken yaptıkları seçimlerde parti tutma, adayların olumlu değerlendirilmesi ve politika tercihleri gibi etkenlerden biri veya birkaçının etkili olduğu ileri sürülmektedir.

5

ABD’nin siyasal kültürünü ve siyasal katılma süreçlerini değerlendirebilme

ABD’de Kamu Siyasetlerinin Oluşumu

Amerikan hükümet sisteminin en önemli işlevlerinden biri kamu politikası geliştirmektir. ABD’nin kuruluşundan bu yana hükümet politikalarının kapsamı çeşitli iç ve dış politika konularını ve sorunlarını içerecek şekilde genişlemiştir. Ayrıca ülkenin federal yapısına bağlı olarak politika yapımı sadece ulusal hükümeti değil eyalet ve yerel hükümetleri de içermektedir. ABD’de kamu politikasının en önemli alanları ekonomi, sosyal refah, savunma ve dış ilişkilerdir. Federal hükümet ABD’nin bağımsız bir devlet haline geldiği tarihten bu yana ekonomik politika konusunda söz sahibidir.

1 Amerika'ya ilk yerleşen göçmenler en çok hangi ülkeden gelmişlerdir?

- A. Avustralya
- B. Meksika
- C. İngiltere
- D. Hollanda
- E. Almanya

2 ABD Anayasası hangi tarihte yürürlüğe girmiştir?

- A. 1648
- B. 1789
- C. 1783
- D. 1812
- E. 1561

3 Anayasa'nın değiştirilmesi için Kongre'de kaç oy gereklidir?

- A. Temsilcilerin yarısından bir fazlasının oyu
- B. Temsilcilerin üçte birinin oyu
- C. Temsilcilerin üçte ikisinin oyu
- D. Temsilcilerin tamamının oyu
- E. Temsilcilerin dörtte birinin oyu

4 Aşağıdakilerden hangisi Amerikan federal devlet yapısının özelliklerinden biri **değildir**?

- A. Eyalet hükümetlerinin federal hükümetten daha güçlü olması
- B. Federal hükümetin yalnız dış politika ve ülke güvenliğinden sorumlu olması
- C. Eyalet ve yerel idarelerin yöneticilerinin federal hükümet tarafından atanmaları
- D. Federal ve eyalet hükümetleri arasında görev dağılımının eşit olması
- E. Federalizm ilkesi uyarınca tüm eyaletlerin tek bir anayasası vardır.

5 Amerikan siyasal sisteminde iki partili bir yapının devamlılığını sağlayan en önemli faktör nedir?

- A. Başkanlık sistemi
- B. Yasaların iki partiden çok partinin seçime katılmasını engellemesi
- C. Seçimlerde %10'luk baraj uygulanması
- D. Dar bölgeli çoğunluk sisteminin küçük partilerin seçim şanslarını azaltması
- E. Federal devlet yapısı

6 Ülke düzeyinde yapılan Başkanlık ve Kongre üyeleri seçimlerinde adayların belirlenmesi ne şekilde yapılmaktadır?

- A. Ön seçimlerle belirlenirler
- B. Partilerin genel başkanları tarafından seçilirler
- C. Partilerin merkez yönetim kurulları tarafından belirlenirler
- D. Partilerin yerel örgütleri tarafından seçilirler
- E. "Seçiciler Kurulu"ndaki oylama sonucunda belirlenirler

7 Demokrat ve Cumhuriyetçi partiler arasındaki en önemli farklar nelerdir?

- A. Demokratların Cumhuriyetçilere göre daha muhafazakar olmaları
- B. Cumhuriyetçilerin Demokratlara göre daha muhafazakar olmaları
- C. Demokratların liberal ekonomik politikaları desteklemeleri
- D. Cumhuriyetçilerin Demokratlara göre parti disiplini daha yüksek olan bir parti olması
- E. Demokratlara gençlerin oy vermesi

8 Amerikan Kongre'sinde yasaların hazırlanması sürecinde en önemli rolü kimler oynamaktadır?

- A. Senato üyeleri
- B. Temsilciler Meclisi üyeleri
- C. Siyasi partilerin liderleri
- D. Kongre'deki komisyonların ve alt komisyonların üyeleri
- E. Başkanın kendisi

9 Aşağıdakilerden hangisi Amerikan siyasal sisteminde Başkanın yetkilerinden biri **değildir**?

- A. Kongre'den geçen yasaları veto edebilmesi
- B. Kabin üyelerini ataması
- C. Çok sayıda üst düzey bürokrati ataması
- D. Yeni Anayasa Mahkemesi üyelerini Senato'ya önermesi
- E. Yasaların yapılması

10 Amerikan siyasal yaşantısında son yıllarda belirginleşen en önemli eğilim nedir?

- A. İki partinin seçmenleri arasındaki kutuplaşma
- B. Seçmenlerin seçimlere daha yüksek oranda katılmaya başlamaları
- C. Başkanların yetkilerinin azatılması için anayasa-da değişiklik yapılmasına yönelik talebin artması
- D. Gençlerin siyasete duydukları ilginin artması
- E. İki partili yapıdan çok partili yapıya geçilmesi

1. C

Yanıtınız yanlış ise “Amerikan Siyasal Sisteminin Gelişimi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

6. A

Yanıtınız yanlış ise “Seçimler ve Seçmen Davranışı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

2. B

Yanıtınız yanlış ise “Amerikan Siyasetinin Anayasal Çerçevesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

7. C

Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Partiler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

3. C

Yanıtınız yanlış ise “Amerikan Siyasetinin Anayasal Çerçevesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

8. D

Yanıtınız yanlış ise “Kongre” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4. E

Yanıtınız yanlış ise “Federalizm” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

9. E

Yanıtınız yanlış ise “Başkanlık” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

5. D

Yanıtınız yanlış ise “Seçimler ve Seçmen Davranışı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

10. A

Yanıtınız yanlış ise “Seçimler ve Seçmen Davranışı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4

Araştır Yanıt Anahtarı

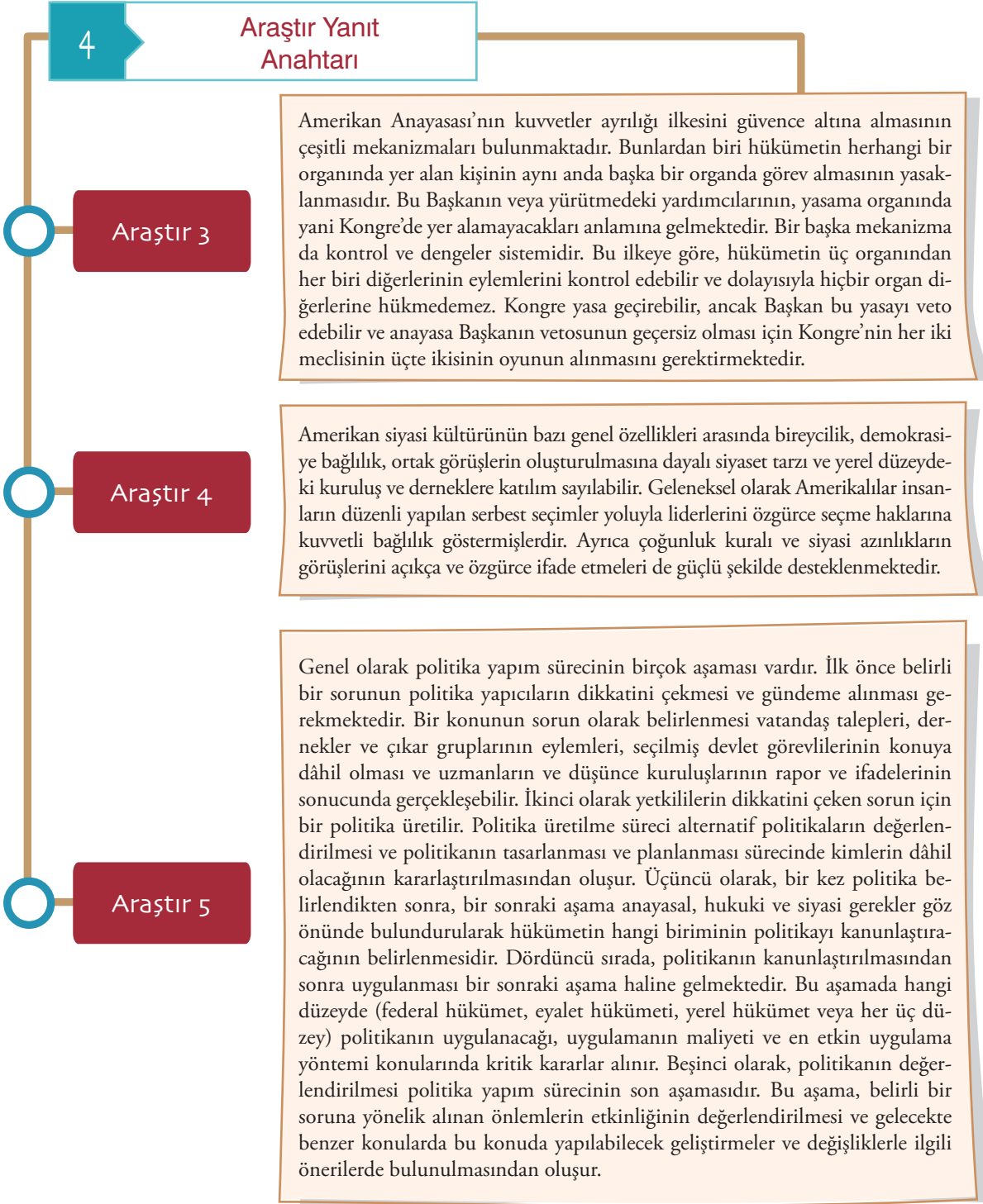
Araştır 1

ABD’de sendikaların Fransa ya da İngiltere’den farklı olarak siyasi ve toplumsal yaşamda etkileri çok düşüktür. Buna neden olarak Amerikan sendikacılık anlayışını Avrupa ülkelerindeki sendikal hareketlerden ayıran bazı özellikler gösterilebilir. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

1. Amerikan sendikaları, Avrupa sendikaları gibi kapitalist toplumun temel yapısını değiştirmeyi amaçlayan sosyalist ya da anarşist akımların etkisi altında kalmamıştır. Avrupa ‘da işçi sendikaları politik faaliyetlerde bulunmasına rağmen, Amerikan işçi hareketinin sadece toplu pazarlık boyutu gelişmiştir.
2. Servet ve gelir dağılımında var olan eşitsizliklere rağmen, sosyal sınıf bilinci ABD toplumunda hiçbir zaman Avrupa’daki gibi güçlü olmamıştır. Çünkü ABD’de insanlar Avrupa’da olduğu gibi doğuştan statü sahibi olmamakta, çalışan ve gelir düzeyini yükselten herkes bir sosyal statü elde edebilmektedir.
3. ABD nüfusunun çok değişik ırk ve milletten gelen göçmenlerden oluşması sendikaların çalışanlar arasında dayanışma ruhu oluşturmaya engel olmuştur.

Araştır 2

ABD modern çağda sömürge yönetiminden kurtularak Cumhuriyet olarak kurulan ilk devlettir. ABD’nden daha önce de sömürge yönetimi olarak İspanya yönetiminden kurtulan Hollanda mevcut olmakla birlikte, Hollanda yoluna monarşi yönetimi ile devam ederken ABD demokratik bir Cumhuriyet olarak kurulan ilk devlet olmuştur. Bu durumda ABD dünyadaki ilk modern demokratik Cumhuriyet örneğini oluşturmuş kurduğu siyasal sistem birçok sömürgeci kurtulmak isteyen halka esin kaynağı olmuştur.

Kaynakça

- Abraham, H.J. (1996). *The Judiciary: The Supreme Court in the Governmental Process*, 10. Baskı, New York: New York University Press.
- Aldrich, J. (1995). *Why Parties? The Origin and Transformation of Party Politics in America*, Chicago: University of Chicago Press.
- Burns, J.M.; Peltson, J.W.; ve Cronin, T.E. (2002) *Government by the People*. 20. Baskı, Upper Saddle River, New Jersey: Pearson-Prentice Hall.
- Edwards, G.C.; Wattenberg, M; ve Lineberry, R.L. (1998). *Government in America: People, Politics, and Policy*. 8. Baskı, New York: Longman.
- Elkins, S. ve McKittrick, E. (1993). *The Age of Federalism*, New York: Oxford University Press.
- Epstein, L.D. (1986). *Political Parties in the American Mold*, Madison: University of Wisconsin Press.
- Genovese, M.A. (2000). *The Power of the American Presidency, 1989-2000*, New York: Oxford University Press.
- Goldstein, K.M. (1999). *Interest Groups, Lobbying, and Participation in America*, New York: Cambridge University Press.
- Hartz, L. (1955). *The Liberal Tradition in America*, New York: Harvest/HBJ.
- Jacobson, G.C. (2000). *The Politics of Congressional Elections*, 5. Baskı, New York: Longman.
- Jones, C.O. (1995). *Separate but Equal Branches: Congress and the Presidency*, Chatam: Chatam House Publishers.
- Mayhew, D.R. (2005). *Divided We Govern: Party Control, Lawmaking, and Investigations, 1946-2000*, 2. Baskı, New Haven: Yale University Press.
- Michael, S.; Dell, C.; ve Keeler, S. (1996). *What Americans Know about Politics and Why it Matters*, New Haven: Yale University Press.
- Miller, W.E. ve Shanks, J.M. (1996). *The New American Voter*, Cambridge: Harvard University Press.
- Neustadt, R. (1990). *Presidential Power and Modern Presidents: The Politics of Leadership from Roosevelt to Reagan*, New York: Free Press.
- Nicholas, H.G. (1986). *The Nature of American Politics*, New York: Oxford University Press.
- Peters, G.B. (2003). *American Public Policy*, 6. Baskı, Washington, DC: Congressional Quarterly, Press.
- Pew Research Center for People and the Press, "Distrust, Discontent, Anger and Partisan Rancor," <http://people-press.org/report/trust-in-government> (erişim: 2 Ocak 2011).
- Ranney, A. ve Kousser, T. (2008). "Politics in the United States", in G. Almond, G. Powell, R. Dalton ve K. Strom (der.), *Comparative Politics Today: A World View*, 9. Baskı, New York: Pearson-Longman.
- Riker, W.H. (1987). *The Development of American Federalism*, Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Tocqueville, A. (1835). *Democracy in America*, 1969 Baskısı, New York: Doubleday.
- Verba, S. ve Nie, N.H. (1972). *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*, Chicago: University of Chicago Press.
- Wood, G.S. (1969). *The Creation of the American Republic, 1776-1787*, Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Beyaz Saray ve Başkanlık: www.whitehouse.gov
 Anayasa Mahkemesi: www.supremecourtus.gov
 Senato: www.senate.gov
 Temsilciler Meclisi: www.house.gov
 Demokrat Parti: www.democrats.gov
 Cumhuriyetçi Parti: www.rnc.gov
 Güncel Siyasal Gelişmeler: www.CNN.com/ALLPOLITICS
 Seçimler ve Seçmen Davranışları: www.electionstudies.org

Bölüm 5

Oydaşmacı Kurumsallaşmış Rejim: İsviçre

öğrenme çıktıları

1

İsviçre Modeli Federalizm

- 1 İsviçre Modeli Federalizmi ana hatlarıyla tanımlayabilme

3

Siyasal Kültür ve Siyasal Katılma

- 3 İsviçre'nin siyasi kültürünü ve siyasi katılma süreçlerini açıklayabilme

2

Siyasal Kurumlar ve Siyasi Kurumların İşleyişi

- 2 İsviçre siyasi sistemindeki temel siyasi güçleri, kurumları ve bu kurumların birbiriyle ilişkisini açıklayabilme

4

Kamu Politikalarının Oluşumu ve Belirlenmesi

- 4 İsviçre'de kamu politikalarının nasıl oluştuğunu ve belirlendiğini değerlendirebilme

Anahtar Sözcükler: •İsviçre Konfederasyonu • Federalizm • Kanton • Doğrudan Demokrasi
• Halk Oylaması • Halkın Kanun Teklifi • Daimi Tarafsızlık

GİRİŞ

İsviçre, resmî adıyla İsviçre Konfederasyonu, Avrupa kıtasının ortasında (İsviçreliğin değimiyle kalbinde) yer alır. Kuzeyinde Almanya, batısında Fransa, güneyinde İtalya ve doğusunda Avusturya ile Lihtenştayn bulunan, 7. 785. 806 nüfusa ve 41. 293 km2 yüzölçümüne sahip bir ülkedir. Baskenti Bern'dir. Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Romanşça İsviçre'nin resmî dilleridir.

İsviçre Konfederasyonu'na, (Confederatio Helvetica) adını veren Helvet halkını; Jül SEZAR, Galya Savaşı Üstüne Yorumlar adlı eserinde, savaşçı, coğrafi koşullar nedeniyle yayılcı emellerini gerçekleştiremeyen bir halk olarak tanımlar (César, 1860, 3-4). Helvetler, Keltik kavimlerden biridir. M. S. 58 yılında Bibracte Muharebesindeki yenilgilerinden sonra Helvetler bugünkü İsviçre topraklarına çekilirler ve Romalılar tarafından asimile edilirler. Roma İmparatorluğunun egemenliği boyunca Latince hakim dil konumuna gelir. Bu durum, Roma İmparatorluğunun çöküşünü izleyen büyük işgallerle değişir. Eski Roma İmparatorluğunun bir parçası olan Helvesya'yı işgal eden Cermen kavimler, yerli halkla temaslarında farklı yöntemler kullanır. Burgondlar Latin dilini benimserken, Allamandlar, konuştukları Cermen lehçesinin yerli halk tarafından da konuşulmasını şart koşarlar. Ancak, toprakların güneydoğusunda kalan dağlık bölgelerde Latince konuşulmaya devam eder. Alp dağlarının ardında kalan Ticino bölgesi ise İtalyan dilinin ve kültürünün etkisi altında kalır. Bu toprak paylaşımının bir sonucu olarak, bugün hala, İsviçre'nin batısında Fransızca, Alp dağlarının güneyinde İtalyanca, Romanşça konuşulan dağlık Grison bölgesi dışında, diğer bölgelerde ise Almanca konuşulmaktadır. Bu dört dil de ülkenin resmî dilidir.

İsviçre Konfederasyonu'nun tohumları 13 yüzyılda atılır. Uri, Schywyz ve Unterwald Kantonları 1 Ağustos 1291 tarihinde aralarında Grütli Paktını imzalarlar. Grütli Paktı, kantonlar arasındaki uyuşmazlıkların giderilmesi için bir tahkim sistemi tesis eder ve bir savunma birliği oluşturur. Birliğin amacı, komşu güçlerin işgallerini önlemek ve bir güç dengesi kurmaktır. Daha sonra diğer kantonlar da, anlaşmalar imzalamak suretiyle Birliğe katılırlar. Böylece anlaşmalara dayanan bir konfederasyon sistemi gelişir. Bir yandan mümkün olduğu ölçüde Birlik üyesi kantonlar aralarındaki işbirliğini geliştirirken, öte yandan kantonların egemenliğini ko-

ruyarak İsviçre'nin bağımsızlığını devam ettirmeye çalışırlar (Fleiner, Misić, Töpferwein, 2005, 22). Grütli Paktı ile oluşturulan Birliğe katılan kantonların ortak organı üye kantonların temsil edildiği Diet adı verilen meclistir. Şehirleşmiş kantonlar, kırsal kesimde yer alan kantonlardan üstündür. Bu nedenle kantonlar Diet'de eşit şekilde temsil edilmemektedir ve aynı haklara sahip değillerdir.

Avrupa'daki Reform hareketleri ülkeyi ikiye böler ve bu bölünme ülkede üç yüzyıl sürecek bir durağanlığa neden olur. Mezhep kavgalarından doğan kantonlar arasındaki çatışmalar nedeniyle ikiye bölünen Diet, karar alamaz hale gelir. Her ne kadar İsviçre kendi toprakları içinde mezhep kavgalarına sahne olsa da Avrupa'nın geri kalanıyla böyle bir kavgaya girmeyi tercih etmez ve Otuz yıl savaşlarında tarafsızlığı seçer. Bu dönemi, İsviçre'nin dış politikasını belirleyen tarafsızlığın diğer başlangıcı olarak görmek mümkündür. İsviçre savaşa taraf olmasa da bu savaşın kazanan tarafında yer alır ve savaş sonunda 1648 yılında imzalanan Vestfalya Anlaşması ile resmen bir devlet olarak tanınır.

18. yüzyıl sonunda Fransa, (1798 yılında) İsviçre'yi işgal eder. Fransa'ya bağlı üniter ve merkezîyetçi Helvet Cumhuriyeti kurulur. Bu devlet sisteminin İsviçre'nin siyasi geleneği ile bağdaşmadığı ve ülkenin bu şekilde yönetilemeyeceği anlaşılınca, 1803 yılında Uzlaşma İşlemi ile eşit temsil gücüne sahip kantonlarla federal sistem yeniden tesis edilir. Viyana Kongresi ile İsviçre'nin sınırları belirlenir ve daimi tarafsızlığı kabul edilir. Ancak bu durum, ülkenin içindeki çatışmaları sona erdirmez. Protestan kantonlarda demokrasiye geçiş oligarşinin egemen olduğu Katolik kantonlarda rahatsızlık yaratmaya başlar. Katolik kantonlar, Protestan kantonların demokratikleşmesinin önüne geçmek için aralarında Sonderbund adı verilen gizli bir anlaşma yaparlar. Anlaşma ortaya çıktığında, Katolik kantonların söz konusu anlaşmayı feshetmeyi reddetmesi üzerine, Protestan kantonlar anlaşmayı zorla fesheder. 1847 yılında Katolik ve Protestan kantonlar arasında bir iç savaş patlak verir.

İç savaş sonrasında, 1848 yılında halkoylaması ile kabul edilen anayasa ile federal bir devlet kurulur. Anayasada federal bir devlet modeli benimsenmesine rağmen, devletin resmî adı İsviçre Konfederasyonu olmaya devam eder. 1848 Anayasası'nda temel hak ve hürriyetler kısmi olarak düzenlenir ve anayasal kurumlar ve Federal devlete kısıtlı yetki tanınarak kantonların farklılıkları da güvence altına alınır.

1874 yılında kabul edilen yeni Anayasa ile temel kurumlar korunmuş, daha fazla temel hak ve hürriyet güvence altına alınmış, Federal Devletin faaliyet alanı genişletilmiştir. Federal Mahkeme bu anayasa ile kurulmuştur.

1874 Anayasası'nda yaklaşık yüz elli kere değişiklik yapılması Anayasa'nın yeniden kaleme alınmasını gerektirmiş, temel siyasi teşkilat değiştirilmeden 1999 yılında yeni bir Federal Anayasa kabul edilmiştir.

İSVİÇRE MODELİ FEDERALİZM

İsviçre Konfederasyonu federal bir devlettir. Ancak 1999 İsviçre Konfederasyonu Anayasasında, (bundan sonra İsAY olarak anılacaktır) devlet şeklinin federal bir devlet olduğu ibaresi yer almamaktadır. İsviçre modeli federalizm, bir Konfederasyondan yola çıkmış, zaman içinde kurumlar dönüşüme uğrayarak federal bir devletin doğmasına neden olmuştur. Bu nedenle, federalizm, İsviçre siyasal sisteminin en temel ilkesi olarak kabul edilmektedir. İsviçre Devleti'nin meşruiyeti, federalizm ilkesi ve Anayasa'nın birinci maddesinde, İsviçre Konfederasyonu'nun İsviçre halkı ve kantonlardan oluştuğunu belirten düzenlemelere dayanır (Fleiner, Misic, Töpferwein, 2005, 26).

✓ İsviçre Konfederasyonu İsviçre halkı ve kantonlardan oluşan federal bir devlettir.

İsviçre Konfederasyonu'nu oluşturan yirmi altı tam ve yarım kantonların hukuki varlıkları kesin bir şekilde korunmuştur. Yarım kantonlar da Federe Devletlerdir, bazı alanlarda tam kantonların sahip olduğu haklara sahip değillerdir. Her ne kadar 1999 Anayasası yarım kantonlar ile tam kantonlar arasındaki ayrımı kaldırmış olsa da, bu şekli eşitlik, yarım kantonların Devletler Konsey'in de temsil edilmelerine ve halkoylamaları sırasında oyların sayımına ilişkin farklı kurallar uygulanmasına engel değildir. 1999 İsviçre Federal Anayasası 3. maddesi düzenlemesi uyarınca "Kantonlar, Federal Anayasa ile egemenliklerinin kısıtlanmadığı ölçüde egemendirler." Federal devlet (Konfederasyon) Anayasası Kantonlar ve Federal Devlet arasındaki yetki paylaşımını düzenler. Kantonlar da kendi anayasalarına sahiptirler. Kanton anayasaları, kantonların idari

teşkilatlarını düzenler. Kantonlar Anayasalarında, devlet şeklinin cumhuriyet olduğunu güvence altına almak zorundadır.

dikkat

1999 İsviçre Federal Anayasası 51. maddesi şu şekildedir: "1. Her kanton demokratik bir anayasaya sahip olmalıdır. Bu Anayasa halkoylaması ile kabul edilmeli ve seçmenlerin çoğunluğunun talebi üzerine değiştirilebilmelidir. 2. Kanton anayasaları Konfederasyonun güvencesi altındadır. Bu güvence (Kanton) anayasalar(ı), Federal Anayasa ile çatışmadığı ölçüde geçerlidir."

Yasama organı olan Federal Meclis, Ulusal Konsey ve Devletler Konseyi (Kantonlar Konseyi) olmak üzere iki kanattan oluşur. Federal Konsey, Konfederasyon'un yürütme organıdır. Yargı organı ise Yüksek Federal Mahkemedir.

Kantonlar ile Konfederasyon arasındaki yetki paylaşımı 1999 İsviçre Anayasası'nda düzenlenmiştir. İsviçre'nin siyasal tarihinin son yüzyılına Federe Devletlerin (kantonların) Federal Devlete (Konfederasyon'a) sürekli bir şekilde yetki devri belirlemiştir (Benoît, 2009), ancak yine de kantonlar önemli yetkileri korumaya devam etmişlerdir.

Temel prensip Konfederasyon'un Anayasa'da kendisine atfedilen yetkileri kullanmasıdır (İsAy m. 42). Bazı yetkiler münhasıran Konfederasyon'a aittir. Bazı yetkileri temel prensiplerle sınırlı olarak kantonlarla paylaşır. Bu alanlarda Konfederasyon, temel ilkeleri ve çerçeveyi belirler, uygulamanın ne şekilde yapılacağı kantonların yapacağı düzenlemelerle saptanır: Bayındırlık işleri, avcılık, balıkçılık, vergi uygulamaları alanında yapılan düzenlemeler gibi. Bazı yetkiler hiçbir sınır olmadan hem Konfederasyon hem de kantonlar tarafından kullanılır (yarışan yetkiler). Ancak, burada belirtmek gerekir ki kantonlar bu tür yetkileri Konfederasyon tarafından kullanılmadığı takdirde kullanabilirler. Hukukun uyumlaştırılması bu tür bir yetkidir. Konfederasyon son birkaç yılda ceza usul hukuku ve medeni usul hukuku alanında federal kanunlarla bu tür bir yetki kullanmıştır. Bazı yetkileri ise nitelikleri gereği Kantonlarla paralel olarak kullanır (Lavaux, 2004, 405). Konfederasyon'un yetkisine giren alanlarda kantonlar da paralel düzenlemeler yapabilir.

Burada Konfederasyon'un çerçeveyi çizdiği alanlardan farklı olarak kantonlar tamamlayıcı düzenleme değil tamamen bağımsız düzenlemeler yaparlar; gelir vergisi tarhi ile ilgili düzenlemeler, burslar, karayollarının yapımı gibi. Kantonlar tarafından yapılan düzenlemelerin Konfederasyon'un yaptığı düzenlemelere aykırı olması halinde Konfederasyon'un düzenlemeleri esas alınır (İsAy m. 49).

Tablo 5.1

YETKİ PAYLAŞIMI (MÜNHASİR YETKİLER)	
KONFEDERASYON	KANTONLAR
<ul style="list-style-type: none"> • Millî Savunma • Gümrük • Ulaşım • Telekomünikasyon • Para Politikaları • Sosyal Güvenlik 	<ul style="list-style-type: none"> • Sağlık Hizmetleri • Eğitim-Öğretim • Kolluk • Mahalli İdareler

✓ İsviçre siyasal sisteminin en temel özellikleri; halkoylaması ve halkın kanun teklifi mekanizmalarıdır.

İsviçre siyasal sistemi, özgün bir model olarak hiçbir sınıflandırılmaya dahil edilemeyen bir sistemdir. Meclis Hükümeti (Directoria - direktuvar) olarak nitelendirilen bu sistem (Constance, Fabri, 1995, 272, 380; Teziç, 2009, 419), ne bir başkanlık sistemi ne de parlamenter bir sistemdir. Başkanlık sistemi değildir, çünkü yürütme, Konfederasyon, Kantonlar ve mahalli idareler düzeyinde bir kuruldan oluşur. Hükümet, meclisin iradesine bağlı olduğundan, Parlamenter sistem de değildir.

İsviçre siyasal sisteminin en temel özellikleri; halkoylaması ve halkın kanun teklifi mekanizmalarıdır. Anayasa değişiklikleri ve önemli kanun yapımı sürecinde sonucu belirleyecek olan halkoylamasıdır. Meclis, halkoylamasına sunduğu kanun tasarıları ya da Anayasa değişikliklerinin kabul edilmesini güvence altına almak için Federal makamlardan, kantonlardan, siyasi partilerden, derneklerden görüş alır. Halkın kanun teklifi ile kamuoyu herhangi bir konuda anayasa değişikliği teklifinde bulunabilir. Böylece, halk bu yöntemle siyasi makamlar üstünde baskı uygular.

Arend Lijphart (1977), İsviçre demokrasisini oydaşmacı bir demokrasi olarak tanımlamaktadır. Oydaşmacı demokrasi yönetiminde alınan kararların, oy çokluğuna göre değil oybirliğine göre alındığı bir sistemdir. Siyasal sistemde tek bir baskın grubunun oluşumu engellenmiştir. Oydaşmacı demokrasilerde bir yandan kitleler arasında derin ayrılıklar bulunurken öte yandan elitler düzeyinde uzlaşma kurumsallaşmıştır.

Ancak bazı yazarlar (Papadopoulos, 1997; Hottinger, 1997), Lijphart'ın tersine İsviçre demokrasisinin oydaşmacı bir demokrasi olduğu görüşünü reddetmektedirler. Bu yazarlara göre İsviçre siyasal sistemi *sui generis* bir yapıya sahiptir. Oydaşmacı demokrasilerden farklı olarak, İsviçre demokrasisinin üç temel unsuru vardır: Federal bir kültürle beslenen federalizm, temelleri tarihe dayanan

dikkat

Meclis Hükümeti (Direktuvar), 1789 Fransız Devrimi'nin ardından 1795 ila 1798 yılları arasında Fransa'da uygulanan siyasal sistemdir. Parlatonun, yürütme erkini milletvekilleri arasından seçilen beş yöneticiden (directeur) oluşan yönetime (Directoire) devretmesine verilen addır. 1798 Helvet Cumhuriyeti Anayasasında da benimsenen siyasi sistemdir.

dikkat

Gelenekleşmiş Tarafsızlık

İsviçre, tarafsızlığı benimsemiş bir ülkedir. Konfederasyonunun dış politikasının temeli tarafsızlık ilkesi üzerine kuruludur. "Tarafsızlık, devletler tarafından hem savaş zamanlarında savaşa girmemek hem de savaşın sözü konusu olmadığı durumlarda askeri ittifaklara katılmamak şeklinde tanımlanmaktadır" (Emine Akçadağ, *Daimi Tarafsızlık Politikası ve İsviçre Örneği*, 2010).

Daimi tarafsızlık ilkesi gereği, İsviçre hiçbir şekilde bir savaş başlatamaz, asla diğer devletler arasında patlak vermiş bir savaşta yer almaz ve herhangi bir savaşta taraflardan birini tutamaz. Yalnızca kendi topraklarını saldırılara karşı savunmak için bir orduya sahiptir. İsviçre'nin 2002 yılında Birleşmiş Milletler'e üye olması daimi tarafsızlık statüsünü korumasına engel değildir (Hottelier, 2002, 494).

doğrudan demokrasi ve nihayet her kararı müzakere etme isteği. Bu üç unsur, İsviçre demokrasisini oydaşmacı bir demokrasi olarak nitelendirilmesine engel olmaktadır. Öte yandan, bu unsurlar İsviçre demokrasisini oydaşmacı bir demokrasiye daha sağlam kılmaktadır (Hottinger, 1997).

Öğrenme Çıktısı

1 İsviçre Modeli Federalizmi ana hatlarıyla tanımlayabilme

Araştır 1

İsviçre Anayasal sisteminin 1830'lu yıllardan bu yana değişiklik göstermemesi nasıl açıklanabilir?

İlişkilendir

İsviçre'nin tarafsızlık politikasıyla Konfederasyonun dış politikasını ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

İsviçre siyasal sistemiyle oydaşmacı demokrasiyi arasındaki bağlantıyı düşününüz.

SİYASAL KURUMLAR VE SİYASAL KURUMLARIN İŞLEYİŞİ

İsviçre'de siyasi kurumlar yasama organı olarak Federal Meclis, yürütme organı olarak Federal Konsey ve yargı organı olarak Federal Mahkeme'dir. İsviçre demokrasisinin temel taşlarından birini oluşturan kuvvetler ayrılığı ilkesi ise kendine has özellikler taşımaktadır.

✓ İsviçre'de siyasi kurumlar yasama organı olarak Federal Meclis, yürütme organı olarak Federal Konsey ve yargı organı olarak Federal Mahkeme'dir.

Yasama (Federal Meclis)

İsviçre Parlamentosu yukarıda da belirtildiği gibi iki kanatlıdır. Ulusal Konsey, iki yüz milletvekilinden oluşur. Kantonlar, Ulusal Konsey'de nüfuslarına oranla temsil edilirler, bu oran her on yılda bir gözden geçirilir. Ulusal Konsey seçimleri dört yılda bir yapılır, milletvekilleri yeniden seçilebilirler. Devletler Konseyi (Kantonlar Konseyi), kırk altı milletvekilinden oluşur. Altı Kanton (Obwald, Nidwald, Bâle-Ville, Bâle-Campagne, Appenzell Rhodes-Extérieures et Appenzell Rhodes-Intérieures Kantonları) bir milletvekili ile temsil edilirken, diğer yirmi kanton ikişer milletvekili ile temsil edilir. Devletler Konseyi seçimleri de dört yılda bir yapılır.

Yasama faaliyeti, federal makamların denetimi, kantonlarla ilişkiler, millî güvenliğin korunması görevlerini Ulusal Konsey ve Devletler Konsey'i ayrı ayrı toplanarak yerine getirir (Lauvaux, 2004, 413). Milletvekilliği bir meslek olarak değerlendirilmemektedir. Milletvekilliği dönemi boyunca maaş yerine bir tazminat ödenir. Milletvekilleri, kendi mesleklerini ifa etmeyi sürdürürler. Ulusal Konsey ve Devletler Konsey'i birlikte toplanarak, yasama niteliği taşımayan yetkiler kullanır: Federal Konsey üyelerini ve Federal hakimleri seçer, federal kurumlar arasındaki uyuşmazlıkları çözer ve af yetkisini kullanır.

Federal Meclis'in her iki kanadında da, farklı konular üzerinde çalışmak üzere komisyonlar kurulur. Söz konusu komisyonlarda meclis grupları, sahip oldukları sandalye sayısı oranında temsil edilirler. Meclis komisyonları, kanun teklif ve tasarılarını inceler. Ulusal Konsey ve Devletler Konseyi, genellikle kanun teklif ve tasarılarını hakkında ilgili komisyonun görüşüne uygun olarak hareket ederler (Kriesi, 1998, 185).

Yürütme (Federal Konsey)

Yürütme organı olan Federal Konsey yedi üyeden oluşur. Federal Konsey üyeleri, dört yılda bir yapılan Ulusal Konsey seçimlerinin ardından milletvekilleri arasından her iki kanadın katılımıyla, Federal Meclis tarafından, mutlak çoğunluk ile seçilirler. Federal Meclis Federal Konsey üyelerini seçerken, Mecliste temsil edilen siyasi partilerin oy

dağılımı, kantonların, resmi dillerin hakkaniyete uygun olarak temsil edilmesi gibi ölçütleri göz önünde bulundurur. Süresi biten Federal Konsey üyeleri yeniden seçilebilir. Federal Konsey üyeleri seçilmeleriyle birlikte milletvekili sıfatlarını kaybederler; ancak hem Devletler Konsey'ine hem de Ulusal Konsey'in oturumlarına katılmaya devam ederler, oturumlarda oy kullanamazlar.

✓ Yürütme organı olan ve yedi üyeden oluşan Federal Konsey, ülkenin izleyeceği siyaseti belirler, mevzuatı hazırlar, anlaşmaları imzalar, idari teşkilatı yönetir ve Kantonların faaliyetlerini gözetim altında tutar.

Federal Meclis, Federal Konsey üyelerini, Federal Konsey başkanını ve başkan yardımcısını ayrı ayrı seçer. Federal Konsey Başkanı, bir yıl için seçilir. Teamül, Federal Konsey üyelerinin sırayla Başkan seçilmeleri yönündedir. Federal Meclis, Başkan seçiminde bu teamülü gözetir. Federal Konsey Başkanı, görevi süresince eşitleri olan diğer konsey üyeleri arasında birinci hale gelir (*primus inter pares*), (Aubert, 1983). Federal Konsey Başkanı, ne bir başbakan, ne de Devlet Başkanıdır. Federal Konsey üyelerini seçemez ve hükümet politikalarını belirleyemez. Federal Konsey kararları heyet halinde verilir.

Federal Konsey, ülkenin izleyeceği siyaseti belirler, mevzuatı hazırlar, anlaşmaları imzalar, idari teşkilatı yönetir ve kantonların faaliyetlerini gözetim altında tutar.

dikkat

Federal Konsey ile Federal Meclis arasındaki ilişkiyi kuvvetler ayrılığı prensibi çerçevesinde inceleyeceğiz.

Yargı (Federal Mahkeme)

Yargı yetkisi, kanton mahkemeleri tarafından kullanılır. Federal kanunların uygulanmasını denetlemek yetkisi, İsviçre Anayasası (İsAy m.189) tarafından, Yüksek yargı organı Federal Mahkeme'ye verilmiştir. Federal Mahkeme ilk derece Federal

Mahkemeler, Federal İdare Mahkemesi ve Federal Ceza Mahkemesi ile kanton mahkemeleri tarafından verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Federal İdare Mahkemesi federal idarenin eylem ve işlemlerine karşı yapılan başvurulara bakar. Federal İdare Mahkemesi'nin bazı kararlarına karşı Federal Mahkeme'ye temyiz başvurusunda bulunulabilir. Federal Ceza Mahkemesi ise ilk derece mahkemesi olarak, Konfederasyon'un yargı yetkisine giren suçlara ilişkin yargılamayı yapar (örneğin, terör suçları, vatana ihanet, kara para aklama suçu, organize suçluluk).

✓ Federal kanunların uygulanmasını denetlemek yetkisi İsviçre Anayasası tarafından, Yüksek yargı organı Federal Mahkeme'ye verilmiştir.

İsviçre'de yargıçların hukukçu olması şartı aranmaz. Seçme ve seçilme hakkına sahip her vatandaş, kanunda öngörülen kriterlere uymak şartıyla Federal Meclis tarafından Federal Mahkeme yargıcı olarak seçilebilir. Uygulamada, Federal Mahkeme yargıçlığına yalnızca yüksek nitelikli hukukçular seçilmektedir. Yargı bağımsızlığı, İsviçre Anayasasının 191c maddesinde teminat altına alınmıştır. Federal Mahkeme'nin verdiği kararlar yalnızca kendisi tarafından, kanuna uygun olarak iptal edilir ya da değiştirilebilir.

Federal Meclis Yüksek Federal Mahkeme üstünde denetim yetkisine sahiptir. Meclis her yıl Mahkemenin, bütçesini, hesaplarını idarî faaliyet raporunu onaylar.

Yüksek Federal Mahkeme, tam anlamıyla bir anayasa mahkemesi değildir. Federal kanunların anayasaya uygunluğunu denetleyemez (İsAY m. 190). Ancak bu durum, Federal Mahkemenin federal kanunlar dışında kalan diğer federal düzenlemeleri (federal tüzük ve yönetmelikler) ve kanton kanunlarının, tüzük ve yönetmeliklerinin Federal Anayasaya uygunluğunu denetlemesine engel değildir. Federal Mahkeme aynı zamanda bir temyiz mahkemesidir. Adli ve idari yargı ilk derece mahkemelerinin verdiği kararların temyiz merciidir. Temyiz başvurusu sırasında ayrıca anasayada düzenlenen hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğinin de ileri sürülmesi mümkündür.

2007 yılında yürürlüğe giren 17 Haziran 2005 tarihli Federal Mahkeme Hakkında Kanunla İkincil Anayasa Başvurusu (*Recours constitutionnel subsidiaire*) düzenlenmiştir. Anayasa şikayetine benzeyen bu yargı yolu ile Federal Mahkeme vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği yönündeki şikayetleri inceler. Bu yargı yoluna başvurulabilmesi için Federal Mahkeme Hakkında Kanunda öngörülen diğer başvuru yollarının kapalı olması gerekmektedir. Diğer başvuru yollarının kapalı olduğu hallerde ikincil anayasa başvurusu ile anayasal hakların ihlal edildiği ileri sürülebilir.

Kanton mahkemeleri ve Federal Mahkeme'nin yapısına ilişkin bilgilere İsviçre Federal Mahkemesi'nin internet sitesinden (http://www.bger.ch/fr/iii-tf-evg-die_wege_zum.pdf) ulaşılabilir.

Kuvvetler Ayrılığı İlkesi

Kuvvetler ayrılığı ilkesi, İsviçre Anayasasında düzenlenmemiştir. Tıpkı devletin şeklinin federalizm olması ilkesi gibi söz konusu ilke de İsviçre demokrasisinin temel taşlarından biri olarak kabul edilmektedir. İsviçre Konfederasyonu'nun yapılanmasına, kendine has bir kuvvetler ayrılığı sistemi damgasını vurmuştur. Bu sistem, pek çok açıdan başkanlık sistemine benzemektedir (Mahon, 2001, 1020).

İsviçre Konfederasyonu Anayasası'nın 148. maddesi uyarınca Federal Meclis, Konfederasyon'un en yüce makamıdır. Federal Meclis; hükümet (Federal Konsey), idare, federal mahkemeler üzerinde yüksek denetim uygulayan makamdır (İsAY m. 169). Federal Meclis, Federal Konsey'e talimat verebilir, ayrıca Federal Konsey'in aldığı kararları reddedebilir (Teziç, 2009, 419). Federal Konsey, faaliyetleri hakkında her yıl Federal Meclis'e bir rapor sunar.

Bu rapor üzerindeki görüşmeler sonucu Federal Meclis, Federal Konsey'e öneride bulunabilir ya da talimat verebilir. İlk bakışta, yürütme ve yargı üzerinde yasamanın üstünlüğü benimsenerek, yürütme ve yargı erkinin yasamaya bağımlı hale getirildiği düşünülebilir. Nitekim hükümet görevini gören Federal Konsey'in her üyesinin, Federal Meclis tarafından genel seçimlerden sonra ayrı ayrı seçilmesi de bu kanyı kuvvetlendirmektedir.

✓ İsviçre'de Hükümet ile Meclis'in görev ve yetkileri büyük ölçüde iç içe olduğu için yasama ve yürütme erkinin işleyişi bakımından kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanması belirgin değildir.

Yasama ve yürütme erkinin işleyişi bakımından kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanması belirgin değildir. Hükümet ile Meclis'in görev ve yetkileri büyük ölçüde iç içedir. Dış ilişkiler, kantonlarla ilişkiler, milli savunma, maliye her iki erkin ortak sorumluluk alanlarıdır. Hemen belirtmek gerekir ki, Federal Meclis söz konusu görev ve yetkilerini kullanarak Federal Konsey'in aynı alanlarda görev ve yetkilerini kullanmasına engel olabilir. Dolayısıyla, yetkiler örtüşse de bu alanlarda da Federal Meclis'in üstünlüğünden bahsetmek mümkün olabilecektir. Oysa hükümet üyeleri seçilmeleriyle birlikte milletvekili sıfatını kaybederler. Böylece yasamadan bağımsız hale gelirler. Ayrıca İsviçre Anayasasının 180. maddesi uyarınca hükümet izleyeceği siyaseti kendi belirler. Federal Konsey'in basit bir idari faaliyetin ötesine geçen, Konfederasyon'un tüm siyasal işlemlerini kapsayan geniş bir faaliyet alanı vardır. Kaldı ki yasaların uygulanması görevi hükümetindir. Hatta bazı acil durumlarda, aslında Federal Meclis tarafından alınması gereken bazı tedbirler hükümet tarafından alınabilmektedir (Grisel, 2010, 107).

Yaşamla İlişkilendirir

Blocher'e Engel: Federal Meclis'in Konsey'e Üye Seçiminde Bir Örnek

2007 yılında yapılan genel seçimlerde oyların yüzde yirmi dokuzunu alarak seçimlerden en çok oy oranına sahip olarak, galip çıkan Merkez Demokratik Birlik Partisi (UDC-SVP) oldu. Bu partinin başkanı Christoph Blocher'in siyasi teamül gereği Federal Konsey üyeliğine seçilmesine kesin gözü ile bakılırken, Blocher söylemlerinde izlediği aşırı sağcı siyaset nedeni ile devre dışı bırakılmıştır. Özellikle Blocher başkanlığındaki Merkez Demokratik Birlik Partisi'nin, seçim propagandanları sırasında ak koyunların, kara bir koyunu tekmeleyerek, İsviçre toprakları dışına atmasını karikatürize eden afişler kullanarak göçmenlerin kovulması yönündeki propaganda yapması büyük bir tepki yaratmıştır. Birleşmiş Milletler Irkçılıkla Mücadele ve Göçmen Hakları raporörleri İsviçre Hükümetinden bu konuda bir açıklama yapmasını istemiş ve Birleşmiş Mil-

letler nezdindeki İnsan Hakları Konseyi'ne sundukları raporda, söz konusu afişlerin halkı kin ve düşmanlığa tahrik ettiği gerekçesi ile toplatılmasını istemişlerdir. Bu gelişmeler üzerine, Sosyalist Parti ve Yeşiller Partisi'nin ittifakı ve bazı Hıristiyan Demokratların da desteğiyle, Blocher devre dışı bırakılmış ve milletvekili dahi olmayan Merkez Demokratik Birlik Partisi üyesi başka bir kişi Hükümet üyesi olarak seçilmiştir. Bu karar, Federal Meclis'in Federal Konsey üyelerinin seçim sürecini tamamen denetimi altında tuttuğunun bir göstergesidir.

İlk başta 1959'dan beri Parlamento' da temsil edilen dört partili koalisyonla yönetilme geleneğinin bozulmadığı düşünülmüştür. Ancak Blocher' in yerine seçilen kişi, Merkez Demokratik Birlik Partisi'nden ihraç edilmiş ve yeni kurulan Burjuva Demokrat Parti'ye üye olmuştur. 2008 tarihinden itibaren Federal Konsey' de beş parti temsil edilmektedir.

Federal Konsey üyelerinin, Federal Meclis'e karşı ortak sorumlulukları yoktur. İsviçre siyasal sisteminde ne Hükümetin toplu olarak istifa etmesi ne de Meclis'in feshedilmesi söz konusudur. Hükümet Meclis ya da halkoylaması sonuçları aracılığıyla seçmenler tarafından eleştirildiği takdirde istifa etmek yerine, izlediği politikaları değiştirmekle yetinir (Mahon, 2001, 1011). İsviçre siyasal sisteminde yasama ile yargı erki arasındaki ilişkilerde güvenoyu isteği, gensoru ve siyasi sorumluluk gibi kurumlar yer almaz. Federal Konsey istikrarlı bir organdır. Uygulamada, somut araçları elinde bulunduran hükümet aslında fiilen yasamadan üstün hale gelmektedir. Ancak bir yandan seçim sistemi, öte yandan Federal Meclis'in yüksek denetim yetkisi dengeleri korumaya yardımcı olmaktadır.

Federal Mahkeme'nin yapısını anlatırken, Federal Meclis'in söz konusu mahkeme üstünde yüksek denetim yetkisinin bulunduğu bahsetmiştik. Bu denetim sadece şekli bir denetimdir. Federal Meclis Federal Mahkeme tarafından verilen kararları hiçbir şekilde denetleyemez. Aslında, yargı erki, yasamadan ve yürütmeden tamamen bağımsızdır.

Yasama, yürütme ve yargı erkinin çeşitli görev ve yetkileri o derece örtüşmektedir ki bu üç erkten hiç biri temel görev ve yetkisinin sınırları içinde kalmayı başaramamıştır. Bu durumun İsviçre'nin kuvvetler ayrılığı anlayışının bir parçası olduğu düşünülebilir (Mahon, 200, 1020).

✓ İsviçre siyasal sisteminde yasama ile yürütme erki arasındaki ilişkilerde güvenoyu isteği, gensoru ve siyasi sorumluluk gibi kurumlar yer almaz.

Öğrenme Çıktısı

2 İsviçre siyasal sistemindeki temel siyasal güçleri ve kurumları tanıyabilecek ve bu kurumların birbiriyle ilişkisini açıklayabilecek

Araştır 2

İsviçre’de kanunların yapım süreci ne şekilde gerçekleşmektedir?

İlişkilendir

İsviçre’de kuvvetler ayrılığı prensibiyle yargı bağımsızlığı arasındaki bağlantıyı kurunuz.

Anlat/Paylaş

Federal Konsey üyelerinin seçimini anlatınız.

SİYASAL KÜLTÜR VE SİYASAL KATILMA

İsviçre’nin seçim sistemini anlayabilmek için ülkenin federal yapısını göz önünde bulundurmak gerekir. İsviçre’de Meclis ve hükümet dışında hakimler ve mahalli idareleri seçmek için Konfederasyon ve kantonlar düzeyinde çok sayıda seçim yapılmaktadır.

İsviçre siyasal kültürünün temel özelliği, halkoylaması ve halkın kanun teklifi yöntemleri ile halkın karar alma sürecine katılımıdır. Kültürel çeşitlilik nedeni ile çok sayıda siyasal parti Federal Meclis’te temsil edilmektedir. Seçimlere katılım oranının azlığı dikkat çekmektedir.

Seçim Sistemi

İsviçre siyasal sisteminin özelliklerinden biri de makam sahiplerinin atanması değil seçilmesidir. Yalnızca Meclis ve hükümet değil, hakimler ve mahalli idareler de seçilmektedir. Yirmi altı kanton ve çok sayıda mahalli idarenin olduğu İsviçre’de bu nedenle çok sayıda seçim yapılmaktadır. Bu yapının gereği olarak seçimler, Konfederasyon ve kantonlar düzeyinde yapılır.

✓ İsviçre’de Meclis ve hükümet dışında hakimler ve mahalli idareleri seçmek için Konfederasyon ve kantonlar düzeyinde çok sayıda seçim yapılmaktadır.

Oy verme işlemleri sandık başında yapılabileceği gibi, mektup aracılığıyla, bazı hallerde ise elekt-

ronik ortamda yapılabilir (17 Aralık 1976 tarihli Siyasi Haklar Hakkında Federal Kanun, m. 8 ve 9). İsviçre dışında yaşayan İsviçre vatandaşları ve hükümlüler oy kullanma hakkına sahiptirler. Bazı Kantonlarda ise hala doğrudan demokrasi ile seçim yapılmaktadır. Özellikle mektup yoluyla oy kullanma işleminde oyların gizliliği prensibinin nasıl korunduğu ve bir kişinin birden fazla kez oy kullanmasının nasıl engellendiği sorusu akla gelebilir. Ancak, sistem bu konularda etkin bir denetim yöntemi üzerine kurulmuştur.

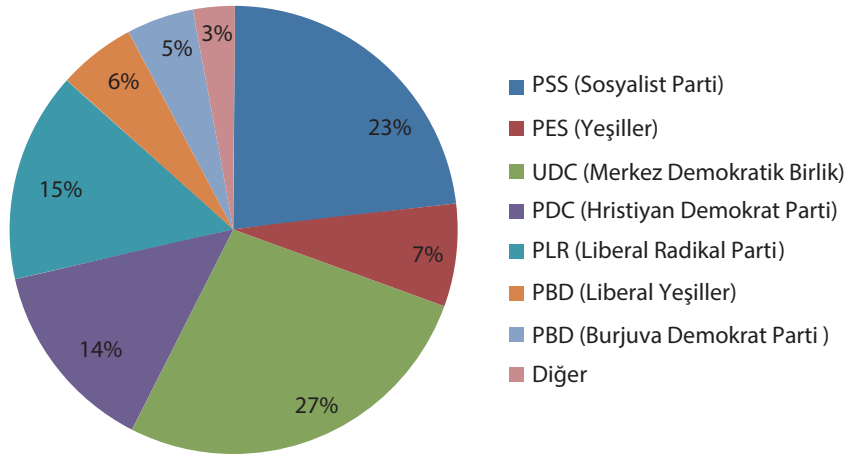
Seçmenlerin toplanarak bir meclis oluşturduğu (Landsgemeinde) ve doğrudan demokrasi yöntemi ile oy kullandıkları hallerde her seçmenin bu meclise katılması ve seçim sonuçlarının gerçeği yansıtması da önemlidir (Glaris ve Appenzel Rhodes intérieur Kantonları bu şekilde bir oylama yapmaktadır). Etkin bir denetim sayesinde sistemin işleyişi sağlanmaktadır.

İsviçre kural olarak, yarı doğrudan demokrasiyi benimsemiş bir ülke olduğu için halk karar aşamasında elinde önemli bir güç bulundurmaktadır. Halkoylamaları ve halkın kanun teklifi mekanizmaları sayesinde kamuoyu, Hükümet ve Meclis üzerinde baskı yaratmaktadır. Çoğu kez seçimler ve halkoylamaları birleşmektedir. Dolayısıyla seçimler bir kördüğüm haline gelmektedir. Seçimler, gerçek bir toplumsal tercih olmaktan çıkarak, siyasal güç dengeleri hesaplarından ve aslında siyasal programları pek farklı olmayan adayları seçmekten öteye gidememektedir (Grisel, 2004). Konfederasyon ve Kantonların seçim sistemleri farklılıklar gösterdiğinden seçim sisteminden çok seçim sistemlerinden bahsetmek daha doğru olacaktır.

Konfederasyon düzeyinde seçimler, genel oyla, doğrudan seçimle nisbi temsil esasına göre yapılır. On sekiz yaşını dolduran her İsviçre vatandaşı seçme ve seçilme hakkına sahiptir. Ancak, devlet memurluğu milletvekilliği ile bağdaşmamaktadır. İsviçre’de kadınlara seçme ve seçilme hakkı 1971 yılında tanınmıştır.

Federal Meclis’ in bir kanadı olan Ulusal Konsey, doğrudan nisbi temsil hesabına göre seçilir. Her Kanton bir seçim çevresi oluşturur. Milletvekillikleri, seçime katılan listeler arasında, aldıkları oy oranına göre paylaşılır. Artık oyların dağıtılmasında federal kanunlar ve Kanton kanunları, en yüksek ortalama ya da d’Hondt sistemini tercih etmektedir. Nispi temsil sistemi, dört farklı dilin konuşulduğu, kültürel çeşitliliğin olduğu İsviçre’de, toplumdaki tüm siyasi eğilimlerin parlamentoda temsilini sağlayarak temsilde adaleti gerçekleştirmek amacıyla benimsenmiştir.

Nisbi temsil hesabına göre iki yüz milletvekilinden oluşan Ulusal Konsey’ de 2007 seçim sonuçlarına göre on dört siyasal parti temsil edilmektedir.

Şekil 5.1 Siyasal Partilerin Federal Meclis’te temsili (2015 seçim sonucuna göre)

Ulusal Konsey’ de temsil edilen bu on dört partiden yalnızca beşi hükümette temsil edilmektedir. Federal Meclis’in diğer kanadı olan Devletler Konsey’ini oluşturan milletvekilleri, temsil ettikleri Kantonun seçim sistemine göre, genellikle iki türlü çoğunluk sistemi uyarınca seçilirler.

Siyasi hakların etkin bir şekilde kullanımı için seçmenlerin, her tür etkiden uzakta siyasi görüşlerini oluşturabilmelerine olanak sağlanmıştır. Bu nedenle, resmi makamların seçim kampanyalarına herhangi bir şekilde müdahale etmeleri önlenmiştir.

Siyasi Partiler

İsviçre’nin siyasi rejimi çok partili bir sistemdir. İsviçre Federal Anayasasının 137. maddesine göre siyasi partiler halkın kamuoyu ve halk iradesinin oluşumuna katkıda bulunurlar. Ulusal Konsey’ in nisbi temsile dayanan seçim sistemine göre seçilmesi esasının benimsendiği 1918 yılından beri İsviçre’de dört siyasal parti önemli bir rol oyna-

maktadır. Hükümette de temsil edilen dört siyasal partiden, Merkez Demokratik Birliği (UDC-SVP) geleneksel olarak çiftçilerin ve orta sınıf Protestan halkın partisidir. Radikal Demokratik Parti (PRD); burjuvaziyi, Hristiyan Demokratik Parti (PDC) ise Katolikleri temsil eder. İsviçre Sosyalist Partisi ise (PSS) işçilerin çıkarlarını savunan partidir. Kırsal kesim ile kentsel kesim arasında neredeyse hiçbir çatışmanın olmadığı bir sistemde, bu dört partinin halkın tümünü temsil etmeye yeterli olması bekle-
nebilirdi. Ancak; seçim sistemi, doğrudan demokrasi ve ülkedeki sosyo-kültürel grupların farklılığı ve bazı siyasi konularda fikir ayrılıkları da İsviçre’deki siyasal parti sayısının çokluğuna neden olmaktadır (Armingeon, 2003).

İsviçre’de siyasi partilerin ulusal parti niteliği taşımadığı, partilerin daha çok Kanton düzeyinde kaldığı düşünülse de, son otuz yılda özellikle Merkez Demokratik Birliği (UDC), izlediği politikalarla ulusal düzeyde temsil edilen bir parti haline gelmiştir (Andersson, 2004, 144).

✓ İsviçre mevzuatında siyasi partilerin işleyişi ya da siyasi partilerin finansmanı hakkında hiçbir düzenleme bulunmamaktadır. Bunun nedeni olarak da bu konularda düzenleme yapılmasına ihtiyaç duyulmaması gösterilmektedir.

Diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak İsviçre’de aşırı sağ eğilimli ya da aşırı sol eğilimli partiler nadiren görülmektedir. Klaus Armingeon (2003), bu durumu İsviçre’de demokratik hakların yerleşmiş olmasıyla açıklamaktadır. Temsili demokrasilerde yabancı düşmanlığı ve ırkçılık gibi düşünceler yalnızca aşırı sağ eğilimli siyasi partiler bünyesinde ifade edilebilirken, İsviçre halkı doğrudan demokrasi yöntemlerini kullanarak somut bir şekilde bu konudaki düşüncelerini açıklayabilmektedir. Liberal, egemen elit sınıfın örgütlü işçi hareketlerini sisteme içinde eritmesi nedeniyle aşırı sol eğilimli bir siyasi partiye de İsviçre siyasal hayatında ender olarak rastlanmaktadır.

dikkat

İsviçre’nin taraf olduğu uluslararası hukuka açıkça aykırı olmasına rağmen, 29 Kasım 2009 tarihinde kabul edilen minare inşaatı yasağı ve aynı şekilde 28 Kasım 2010 tarihinde kabul edilen bazı suçları işleyen yabancıların otomatik olarak sınır dışı edilmesine yönelik halkın kanun teklifleri ve 9.02.2014 tarihinde kabul edilen Toplu Gücün Engellenmesine Yönelik halkın kanun teklifi bu tür bir düşünce açıklaması olarak kabul edilmelidir.

internet

Klaus Armingeon’un İsviçre Siyasal Parti Sistemini, Avrupa ülkelerindeki siyasal parti sistemleri ile karşılaştırdığı çalışmaya, İsviçre Federal İstatistik Enstitüsünün internet sitesinden (<http://www.bfs.admin.ch>) ulaşılabilir.

Araştırmalarla İlişkilendir

Demokrasinin Tükenmesi

Bir zamanlar ünlü bir pil reklamının aksine demokrasi ancak kullanılmadığı zaman tükenir.

Bu açıdan bakıldığında, son Lozan Seçimleri, hatta genel olarak yerel seçimler çok endişe verici. Seçmenlerin katılım oranı düşük, sıklıkla % 30’un altı. İlk olarak hak talebinin, yönetenleri seçme hakkı olduğu Arap baharını düşününce, acaba bizim ülkemizde ne oluyor da seçim zamanı vatandaşlarımızın canı bu derece sandık başına gitmek istemiyor diye insan kendi kendine soruyor.

Oy zarfının pul parasını ödemeyi reddedenlerle, böyle şeylerle uğraşacak zamanım yok diyenlerin çocukça gerekçeleri üzerinde durmuyoruz. “Her halükarda ne isterlerse onu yapıyorlar” ya da “hepsi satılmış, hepsi kokuşmuş” hatta “köylüler” vb. şeklindeki gerekçeleri de akılda tutmuyoruz. Bu mazeretlerle yetinenler muhtemelen kendilerine göndermede bulunuyorlar veya öyle bir benlikleri var ki aday olmadıkları için seviniyoruz. Ama sorun bu şekilde çözülüyor.

Seçmenlerin çekimsizliği neye bağlanabilir? Ana hatlarıyla iki yanıt verelim. Bu durum, belki bir yandan siyasi partilerin istek yaratmayı bilmemesine öte yandan adayların artık tanınmamasına bağlı.

Demokrasi siyasi partiler olduğu müddetçe işleyebilir. Yokluğunda kargaşa tehdidi ortaya çıkar. Asında, siyasi partiler-tek bir konunun delisi olmamak şartıyla- bir program, bir sosyopolitik felesefe temeli, kamu yararına hizmet için öneriler sundukları takdirde, vatandaşların bir topluluğun yöne-

tilmesine ilişkin fikir edinmelerine olanak sağlarlar. Bir parti içinde şu ya da bu yöntem, şu ya da bu durum hakkında fikir ayrılıkları olabilir, ama ortak temel, vatandaşa ortak tutum hakkında bilgi veren bir referanstır. Ancak bugün, sadece aritmetik amaçlarla, gerçek bir programı olmayan, sağda olduğu kadar solda da çoklu ittifaklar, aynı siyasal güçlerin yasama döneminde sıkça birbirlerinin bağırsaklarını deşmesi seçmeni rahatsız ediyor. Sadece - “acemiler” için anlaşılabilir olan- bu fırsatçılık çerçevesine nisbi temsilin zorlukları ekleniyor. Partilerin rolünü pekiştiren ve azınlıkları koruyan bu mekanizma özellikle bir demokraside partilerin işlevini anlamayı ve bu tür partilerin inandırıcı olmasını gerektirir. Ancak, partiler gerçekten güvenilir olmadığı gibi, medyatikleşme partileri değil bireyleri teşvik ediyor. Ama aşırı iletişim çağımızda bile bireyler yeterince tanınmıyor. Adayların tanıtımı kokteyllerinin veya konferans akşamlarının modası geçti. Afişler, reklamlar ve broşürler var ama okuyan ya da gören kim? Ayrıca sloganlar genelde çok ilkel. Şüphesiz birçok aday Facebook'ta ya da partinin internet sitesinde, ama seçmenler zamanlarını “internette sörf yaparak” harcamıyorlar. Kaldı ki bilgisayarlarla yapılan bu yoklamalar meraktan çok çıkara hizmet ediyor. Sonuçta hiçbir şey yüz yüze iletişimin yerine geçemiyor. Kaldırımlardaki stantlar biraz olumlu, ama aday olmayan sadık küçük bir partili ekip bu stantların başında ve çok az seçmene ulaşıyorlar. En azından partilerin seçimine güvenilseydi, toplu listelere oy verilmekle yetinilirdi. Ama tam da bu güven zayıf.

Geriye, en azından, dünya üzerinde hayatları pahasına bu ödevi yerine getirmeye çalışanlara saygı için vatandaşlara seçim ödevlerini yerine getirmelerini önermek kalıyor.

Kaynak: Suzette Sandoz, Le Temps, 14.04.2011.A

Çekimserlik

İsviçre’de seçimlere katılım oranı çok düşüktür. İsviçre siyasal sistemi, seçmenin siyasal hayatta etkin olarak katılmasına o kadar çok olanak tanımaktadır ki seçmen bir süre sonra seçimlere olan ilgisini kaybetmektedir. İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana İsviçre’de, “oynamaya katılmayı reddetmek (abstentionizm-çekimserlik)”, olarak tanımlanan bu duruma sıklıkla rastlanmaktadır. İsviçre Federal İstatistik Enstitüsü, 1971 - 2007 dönemi seçimlere katılım oranı verilerine göre son yirmi yıldır İsviçre’de seçimlere katılma oranı % 42 ile % 46 arasında değişmektedir. 1971 yılında kadınlara, yurtdışında yaşayan İsviçre vatandaşlarına oy hakkı tanınması ve seçmen yaşının on sekize düşürülmesi de katılım oranında bir değişiklik yaratmamıştır. Bu durum uzun vadede siyasal hakların kullanımını zayıflatmakta ve demokrasiye gölge düşürmektedir (Aubert, 1983, 264). Seçimlere katılım, oylama konusunun halkı yakından ilgilendiren somut ve güncel bir konu olup olmamasına göre değişiklik göstermektedir. Halk çoğunlukla, oylama konusunu anlamadığı gerekçesi ile oy kullanmamaktadır. Kriz dönemlerinde, ya da siyasi çatışmaların alevlendiği dönemlerde seçimlere katılım oranının arttığı, tam tersine refah dönemlerinde ise katılımın azaldığı gözlemlenmiştir. Araştırmacılar çekimserliğin, siyasi yapı, siyasetin ve siyasetçilerin niteliği ve meşruiyeti ve toplumun gelişmişlik düzeyi ile bağlantılı olduğunu belirtmektedir (Veya, 1992).

✓ İsviçre’de doğrudan demokrasi araçları olan halk oylaması ve halkın kanun teklifi mekanizmaları seçmenin siyasal hayatta etkin olarak katılmasına fazlasıyla olanak tanımaktadır. Bir süre sonra, seçmen, seçimlerin çokluğu nedeniyle seçimlere olan ilgisini kaybetmektedir.

Doğrudan Demokrasi

Jean-François Aubert’e göre, “*halkoylamasını anlamadan İsviçre’ nin modern tarihini anlamak mümkün değildir*” (Aubert, 1987, 14). Halk oylaması doğrudan demokrasi araçlarından yalnızca biridir. Bir diğer önemli araç ise halkın kanun teklifi mekanizmasıdır.

dikkat

Aşağıda da açıklanacağı gibi İsviçre’de, halk yalnızca anayasa değişikliği önerisinde bulunabilmektedir. Bu mekanizma için anayasa hukuku literatüründe kullanılan teknik terim “Halkın Kanun Teklifi” dir. Bu nedenle, biz de bu terimi kullanmayı tercih ediyoruz. Bu konuda bakınız: Teziç, 2009.

Halkoylaması

İsviçre Hukukunda halkoylaması, halkın teklifi ya da Federal Meclis tarafından yapılan bazı işlemler için halkın, ya da hem halkın hem de Kantonların görüşüne başvurulmasını ifade eder. Anayasal düzenleme gereği bazı işlemler mecburi olarak halkoylamasına (referandum) sunulur. Bu hallerde zorunlu halkoylamasından bahsedilir. Anayasanın 140. maddesi gereği anayasa değişiklikleri, uluslararası organizasyonlara ve toplu güvenlik organizasyonlarına üyelik, anayasal temeli bulunmayan ivedi olduğu beyan edilen (Grisel, 2001, 392) ve yürürlük süresi bir yılı geçen kanunlar Federal Meclis tarafından onaylanmalarından itibaren bir yıl içinde zorunlu olarak halkoylamasına sunulurlar. Kabul edilmedikleri takdirde yürürlükten kalkarlar. Örneğin, Avrupa Birliği'ne üyelik 1989 yılında zorunlu halkoylamasına sunulmuş ve reddedilmiştir.

Anayasanın 141. maddesi ihtiyari halkoylamasını düzenlemektedir. İhtiyari halkoylaması sekiz Kantonun ya da elli bin vatandaşın talebi üzerine yapılır. Federal kanunlar, acil durumlarda kabul edilen ve yürürlük süresi bir yılı aşan ancak Anayasaya uygun Federal kanunlar, süresiz ve yükümlülüklerin geriye alınmadığı uluslararası anlaşmalar, İsviçre'nin bir uluslararası organizasyonu katılımını öngören anlaşmalar ve bir hukuki düzenleme gerektiren anlaşmalar ihtiyari halkoylamasına sunulurlar. İhtiyari halkoylamasının kabul edilmesi için halkın oylarının çoğunluğu yeterlidir.

İster zorunlu ya da ister ihtiyari olsun halkoylamaları çoğu kez yürürlüğü durdururlar. Halkoylaması konusu yapılan işlem, süreç sonuna kadar yürürlüğe giremez.

Yaşamla İlişkilendir

İsviçre'de 21 Mayıs 2017'de yapılan halk oylamasında halkın yüzde 58,2'si yeni nükleer enerji santralleri kurulmasını yasaklayan yasaya Evet dedi. İsviçre'de yeşil enerji stratejisi yaklaşık %58 oy oranıyla kabul edildi.

Referandum ile kabul edilen ve 2018 yılında yürürlüğe girecek olan yasaya göre, yeni nükleer santrallerin inşa edilmesi yasaklanacak, otomobillerden salınan karbondioksit gazlar için daha düşük değerler getirilecek ve yenilenebilir enerjiler için ayrılan teşvik yardımları yükseltilecek.

Katılımın düşük olduğu oylamada, 19,5 kanton evet derken, sadece 3,5 kantondan hayır oyu çıktı.

İsviçre'de mevcut 5 nükleer santral, denetim makamları tarafından güvenli olarak sınıflandırıldıkları sürece çalışır halde kalacak.

İsviçre'de 2029 yılına kadar tüm santrallerin kapatılması Kasım ayında referanduma sunulmuş ancak bu öneri halk tarafından kabul görmemişti.

Kaynak: <http://tr.euronews.com/2017/05/21/isvicre-yesil-enerjiye-evet-dedi>; <http://www.enerjigunlugu.net/icerik/22954/isvicre-halki-nukleer-hayir-dedi.html>

Halkın Kanun Teklifi

Halkın kanun teklifi, Anayasanın tümünü ya da bir kısmını değiştirmeye yönelik olarak yüz bin vatandaş tarafından imzalanarak verilen öneridir.

✓ Halkın kanun teklifi, Anayasanın tümünü ya da bir kısmını değiştirmeye yönelik olarak yüz bin vatandaş tarafından imzalanarak verilen öneridir.

Bir teklifin halkoyuna sunulması sürecinde, öncelikle bir komite (bir dernek ya da teklif vermek amacı ile toplanmış bir grup) bir metin hazırlar ve bu metni Federal makamlara sunar. Eğer şekil şartlarına uygun hazırlanmış bir teklif söz konusu ise bu teklif Resmi Gazete’de, teklifi verenlerin adıyla birlikte yayınlanır ve böylece imza toplama süreci başlar. Teklifin Resmi Gazete’de yayınlanmasından itibaren on sekiz ay içinde yüz bin imza toplanırsa, önce mahalli idareler tarafından listeler kontrol edilir, sonra imzaların şeklen kontrolünü yapan Federal makamlara verilir. İncelemenin ardından Hükümet ve Meclis söz konusu teklifin Anayasa ve uluslararası hukukun emredici hükümlerine uygunluğunu inceler. Teklif, oylamaya sunulur. Meclis anayasanın bir kısmının değiştirilmesine yönelik teklifin anayasaya ya da uluslararası hukukun emredici normlarına uygun olmadığı sonucuna varırsa teklif yok hükmünde olur. Ancak hemen belirtelim ki Federal Meclis genelde bu yola başvurmamaktadır. Örneğin minare inşaatı yasağına ilişkin halkın kanun teklifinin ve suç işleyen yabancıların otomatik

olarak sınır dışı edilmesini öngören halkın kanun teklifinin halkoyuna sunulması, Meclis’in bu yetkisini kullanmamayı tercih ettiğinin bir göstergesidir.

Meclis, anayasanın kısmen değiştirilmesini öngören, basit bir dille yazılmış teklifi onaylarsa, bu teklifin Anayasa değişikliğine dönüşmesi için gerekli metni teklife uygun olarak hazırlar ve halkoyuna sunar. Eğer Meclis, değişiklik teklifini uygun bulmuyorsa, yine de halkoyuna sunar. Halkoylaması sonucunda, teklif halk tarafından kabul edilirse, Meclis gereken değişiklik metnini hazırlar. Ayrıca Federal Meclis, değişiklik teklifine alternatif olarak bir karşı öneri hazırlayabilir. Bu durumda her iki teklif aynı anda halk oylamasına sunulur. Anayasanın tamamının ve bir kısmının değiştirilmesine yönelik bu tür bir teklifin onaylanması için çifte çoğunluk diğer bir deyişle halkın ve Kantonların oyunun çoğunluğu ile kabul edilmesi gerekir. Tıpkı halkoylamasında olduğu gibi, halkın teklifi bir muhalefet aracıdır. Halkoylaması statükoyu korumaya yönelikken, halkın kanun teklifi ise Anayasa’da değişiklik yapılmasına hizmet eder.

Öğrenme Çıktısı

3 İsviçre’nin siyasal kültürünü ve siyasal katılma süreçlerini açıklayabilme

Araştır 3

İsviçre’nin taraf olduğu uluslararası hukuka aykırı bir konuda halk oylaması yapılabilir mi?

İlişkilendir

Seçimlere katılım oranı ile çekimserlik ilkesi arasındaki bağlantıyı kurunuz.

Anlat/Paylaş

Doğrudan demokrasiyle oylama yöntemini açıklayınız.

KAMU POLİTİKALARININ OLUŞUMU VE BELİRLENMESİ

İsviçre, bir serbest piyasa ekonomisidir. Bankacılık ve finans, tarım, hizmet sektörü, saat endüstrisi, makina endüstrisi ülkenin temel gelir kaynaklarıdır. Devlet ekonomiye mümkün olduğu kadar müdahale etmez. Tarım ve ulaştırma sektörleri dışında devlet desteği verilmez (Schoenenberger, Nejedan, 2005, 75).

Federal sistemin bir sonucu olarak, vergi oranlarının belirlenmesi kantonların yetkisindedir. Sermaye ve nüfus dolaşımı vergi oranları konusunda kantonlar arası rekabeti artırmaktadır. Bu nedenle kantonda kantona gelirlerin ve sosyal yardımların dağılımında eşitsizlik meydana gelmektedir. Gelir dağılımındaki bu eşitsizliği engellemek için Konfederasyon, malî dengeleme sistemi aracılığıyla federal gelirlerin ve devlet desteklerin bir kısmını gelir seviyesi düşük kantonlara dağıtmaktadır. Bu eşitsizliği gidermek için gelir vergisi oranlarının Konfederasyon tarafından belirlenmesine yönelik anayasa değişikliği için Sosyalist Parti önderliğinde verilen Halkın Kanun Teklifi, 28 Kasım 2010 tarihinde yapılan halkoylaması sonucu reddedilmiştir.

Sendikalar, Hükümet üzerinde baskı uygulayarak kamu politikalarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamışlardır (Oesch, 2008). Bu durum, lobicilik faaliyetlerinden farklıdır. Söz konusu kurumlar, üye sayılarının çokluğu ile bir halkoylaması tehdidinde bulunarak Hükümet üstündeki baskılarını arttırabilirler. Hükümet ve Meclis diğer baskı gruplarının memnun olmaması riskini göze alarak halkoylaması taleplerini kabul etmektedirler. Örneğin 1990'lı yıllardaki ekonomik durgunluk dönemi boyunca toplu iş görüşmelerinde yaşanan aksaklıklar iş ilişkilerini de yansıtmıştır. İşverenlerin saldırıları karşısında sendikalar çaresiz kalmış, işçiler de grev haklarını kullanmamışlardır. İş ilişkilerinde gerginliklerin tırmanması ve özellikle düşük maaşlara karşı kampanyalar başlatılması karşısında aynı anda, burjuva çoğunluğa karşı dengeleyici bir unsur olarak sendikalar tekrar güçlenmiştir.

Doğrudan demokrasi yoluyla halkın baskı kurma mekanizmalarının, kısa vadede kamu politikalarının oluşumu ve belirlenmesinde, ince hesapların yapılmasına, çatışmaların yaşanmasına neden olduğu düşünülse de aslında uzun vadede bir uzlaşma yoludur. 1970'li yıllarda Leonard Neidhart (1970) tarafından ortaya konulan bir kurama göre halkoylaması ve halkın kanun teklifi mekanizmalarının kullanılma tehdidi her kanun tasarısı ve teklifinden önce, söz konusu tasarı ya da teklif hakkında ilgili dernekler, örgütler, sivil toplum örgütleri, meslek örgütleri vb. nin görüşünün alınmasını sağlar. Bu durum da uzlaşma sonucu tasarı ya da tekliflerinin oluşturulması sonucunu doğurur. Böylece ortaya çıkan bir uzlaşma metninin Meclis tarafından da değiştirilmesi zordur. Bu yolla doğrudan demokrasi müzakere demokrasisine dönüşmektedir.

Bu durum, İsviçre'nin siyasal hareketsizliğine, siyasal partilerin ideolojik olarak zayıf olmalarına yol açtığı gerekçesi ile eleştirilmiştir. Bu sistem nedeniyle belli bir halkoylaması sırasında kurulan geçici siyasal hareketlerin ve büyük partiler içinde dahi görüş ayrılığına neden olmaktadır (Morandi, 2005). Özellikle reform karşıtlarının halkoylaması tehditleri nedeniyle siyasal reformların yavaşlaması sistemin aksayan diğer bir yönüdür.

Sonuç

Dört dilin konuşulduğu ve farklı kültürlerin yer aldığı İsviçre'nin ortak paydası siyasal sistemidir (Kriese, 1998, 5). İsviçre halkının çoğunluğu, siyasal partiler ve yürütme üzerinde baskı yaratarak karşı bir güç olmalarına olanak sağlayan, siyasal sistemden memnundur.

İsviçre'nin federal yapısı gereği, idari örgütlenmesinde merkezi olamayan bir yapı benimsenmiştir. Kantonlar gerçek anlamda karar alma gücüne sahiptir. Kantonların bu gücü bir yandan kültürel çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunurken öte yandan, uygulama farklılıkları nedeni ile, kantonlar arası ilişkileri zorlaştırmaktadır.

İsviçre'de hükümet sisteminin reformu hep gündemde olmuştur. Yürütme organı olan Federal Konsey'in, Federal Mahkeme'nin halk tarafından seçilmesi, Federal Konsey üyelerinin sayısının arttırılması kadınların siyasal hayata daha fazla katılmasını sağlamak üzere kadın kotalarının konulması, başkanlık ya da parlamenter sisteme geçiş önerileri başarıya ulaşmamıştır (Portmann, 2009).

✓ İsviçre'de kamu politikalarının oluşumunda gruplar, hükümet nezdinde çıkarlarını savunan dernekler ve sivil toplum örgütleri, meslek örgütleri, sendikalar ve işveren örgütleri etkindir.

✓ Doğrudan demokrasi aracılığıyla halkın baskı kurma mekanizmaları kısa vadede kamu politikalarının oluşması ve belirlenmesinde çatışmalara neden olduğu düşünülse de uzun vadede, doğrudan demokrasi bir uzlaşma yolu olarak ortaya çıkmaktadır.

Öğrenme Çıktısı

4 İsviçre’de kamu politikalarının nasıl oluştuğunu ve belirlendiğini değerlendirebilme

Araştır 4

İsviçre’de Meclisin uzlaşma metinlerini değiştirebilmesinin zor olmasının temel nedeni nedir?

İlişkilendir

Federal sistem ile vergi oranlarının belirlenmesi arasındaki bağlantıyı değerlendiriniz.

Anlat/Paylaş

İsviçre’de sendikaların kamu politikalarının oluşumundaki rolünü değerlendiriniz.

1

İsviçre Modeli Federalizmi ana hatlarıyla tanımlayabilme

İsviçre Modeli Federalizm

İsviçre, resmî adıyla İsviçre Konfederasyonu, Avrupa kıtasının ortasında (İsviçrelilerin değimiyle kalbinde) yer alır. Kuzeyinde Almanya, batısında Fransa, güneyinde İtalya ve doğusunda Avusturya ile Lihtenştayn bulunan, 7. 785. 806 nüfusa ve 41. 293 km² yüzölçümüne sahip bir ülkedir. Baskenti Bern'dir. Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Romanşça İsviçre'nin resmî dilleridir.

İsviçre'nin federal bir devlet olması tamamen tarihi ve sosyolojik nedenlere dayanmaktadır. İsviçre modeli federalizm diğer federal sistemlerden farklılık göstermektedir. Kantonların hukuki varlığı kesin bir şekilde korunmuştur. Kantonlar ile Konfederasyon arasındaki yetki paylaşımının sınırları anayasa ile çizilmiştir. İsviçre Meclis Hükümeti sisteminin tipik bir örneğidir.

2

İsviçre siyasal sistemindeki temel siyasal güçleri ve kurumları tanıyabilecek ve bu kurumların birbiriyle ilişkisini açıklayabilme

Siyasal Kurumlar ve Siyasi Kurumların İşleyişi

Yasama (Federal Meclis), Yürütme (Federal Konsey) ve Yargı (Federal Mahkeme) erklerinin oluşumunu ve birbirleri arasındaki ilişkileri incelerken kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanmasında yasama, yürütme ve yargı erki, arasında kuvvetler ayrılığının sınırları belirgin değildir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi İsviçre sistemine özgün bir şekilde uygulanmaktadır.

3

İsviçre'nin siyasal kültürünü ve siyasal katılma süreçlerini açıklayabilme

Siyasal Kültür ve Siyasal Katılma

İsviçre siyasal kültürünün temel özelliği, halkoylaması ve halkın kanun teklifi yöntemleri ile halkın karar alma sürecine katılımıdır. Kültürel çeşitlilik nedeni ile çok sayıda siyasal parti Federal Meclis'te temsil edilmektedir. Seçimlere katılım oranının azlığı dikkat çekmektedir. İsviçre siyasal sistemi, seçmenin siyasal hayatta etkin olarak katılmasına o kadar çok olanak tanımaktadır ki seçmen bir süre sonra seçimlere olan ilgisini kaybetmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana İsviçre'de, "oylamaya katılmayı reddetmek-çekimsizlik" olarak tanımlanan bu duruma sıklıkla rastlanmaktadır.

4

İsviçre'de kamu politikalarının nasıl oluştuğunu ve belirlendiğini değerlendirebilme

Kamu Politikalarının Oluşumu ve Belirlenmesi

Kamu politikalarının oluşumu ve belirlenmesinde doğrudan demokrasi belirleyici bir rol oynamaktadır. Sendikalar, dernekler, sivil toplum örgütleri, meslek örgütleri karar alma süreçlerine etkin olarak katılmaktadırlar. Federal sistemden kaynaklanan gelir dağılımı eşitsizlikleri mali dengeleme sistemi ve sosyal yardımlar aracılığıyla giderilmektedir.

1 İsviçre'nin hükümet sistemi aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Başkanlık sistemi
- B. Parlamenter sistem
- C. Yarı Başkanlık sistemi
- D. Meclis Hükümeti sistemi
- E. Yarı parlamenter sistem

2 Daimi tarafsızlık ilkesi gereği, İsviçre ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- A. Düzenli bir ordu bulundurmaz
- B. Herhangi bir savaşın tarafı olamaz
- C. İnsani yardımda bulunamaz
- D. Kendi topraklarını savunamaz
- E. Savaş başlatabilir

3 Aşağıdakilerden hangisi Konfederasyonun münhasır yetkisidir?

- A. Eğitim
- B. Sağlık
- C. Mahalli idareler
- D. Milli savunma
- E. Vergi oranlarının belirlenmesi

4 Ulusal Konsey hangi seçim sistemine göre seçilir?

- A. Çoğunluk sistemi
- B. Tek isimli seçim
- C. Tek turlu seçim
- D. İki turlu seçim
- E. Nisbi temsil sistemi

5 Seçimlere katılım oranının düşüklüğü aşağıdakilerden hangisi ile **açıklanamaz**?

- A. Halkın siyasi eğilimi
- B. Halkoylaşmasının konusu
- C. Seçimlerin çokluğu
- D. Eğitim düzeyi
- E. Siyasetin ve siyasetçinin kalitesi

6 İsviçre Federal Mahkemesi ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A. Bir anayasa mahkemesidir
- B. Yalnızca hukukçu hakimlerden oluşur
- C. Üyeleri Federal Konsey tarafından atanır
- D. Kanunların anayasaya uygunluğunu denetler
- E. Hakimleri yargı görevini yaparken bağımsızdırlar

7 Federal Konsey Başkanı ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A. Başbakanıdır
- B. Devlet başkanıdır
- C. Hükümet üyesi eşitleri arasında birincidir
- D. Milletvekilidir
- E. Hükümet üyelerini seçebilir

8 İsviçre'de seçimler sırasında aşağıdakilerden hangisi gerçekleşir?

- A. Kadınların seçme ve seçilme hakkı yoktur
- B. Hükümlüler oy kullanamaz
- C. Seçme seçilme yaşı yirmi birdir
- D. Yurt dışında yaşayan İsviçre vatandaşları oy kullanabilir
- E. Seçimler açık oy gizli seçim esasına göre yapılır

9 Federal Meclis aşağıdaki yetkilerden hangisini **kullanamaz**?

- A. Güvenoyu oylamasına yönelik gensoru önergesi vermek
- B. Federal Konsey üyelerinin seçmek
- C. Federal Konsey üzerinde yüksek denetim yetkisini kullanır
- D. Federal Konsey Başkanını seçer
- E. Federal Mahkeme üyelerini seçmek

10 Halkın Kanun Teklifi mekanizması ile halk aşağıdakilerden hangisini gerçekleştirebilir?

- A. Federal Meclise kanun tasarısı önerir
- B. Anayasa değişikliği önerisinde bulunabilir
- C. Federal Konsey üyelerini denetler
- D. Federal Mahkeme kararlarını denetler
- E. Siyasi partileri denetler

1. D

Yanıtınız yanlış ise “İsviçre Modeli Federalizm” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

2. B

Yanıtınız yanlış ise “İsviçre Modeli Federalizm” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

3. D

Yanıtınız yanlış ise “İsviçre Modeli Federalizm” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4. E

Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Kurumlar ve Siyasi Kurumların İşleyişi ” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

5. A

Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Kültür ve Siyasal Katılma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

6. E

Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Kurumlar ve Siyasi Kurumların İşleyişi ” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

7. C

Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Kurumlar ve Siyasi Kurumların İşleyişi ” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

8. D

Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Kültür ve Siyasal Katılma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

9. A

Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Kurumlar ve Siyasi Kurumların İşleyişi ” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

10. B

Yanıtınız yanlış ise “Doğrudan Demokrasi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

5

Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

İsviçre’ nin, siyasal tarihinin gelişimi ve özellikle 1798 yılında kurulan Helvet Cumhuriyeti’ nin başarısızlığı sonucu mevcut anayasal yapılanmanın, kültürel çeşitliliği ve Kantonların egemenliğin korunmasının en iyi yolu olduğu düşünülmüş ve bu yapı bir miras olarak algılanmıştır. Dolayısıyla, İsviçre anayasal sistemi 1830’ lu yıllardan bu yana neredeyse değişmeden korunmuştur.

Araştır 2

Ulusal Konsey ve Devletler Konseyi’ den oluşan iki kanatlı parlamento her iki kanatta da farklı konular üzerinde çalışmak üzere komisyonlar kurar ve parlamento veya Federal Konsey’ den gelen kanun tasarı ve tekliflerini inceler. Parlamentonun her iki kanadında yapılan oylama sonucu kanun kabul edilir.

Araştır 3

İsviçre Anayasasının 5 inci maddesinin 4 üncü fıkrası uyarınca Konfederasyon ve kantonlar uluslararası hukuka uygun hareket etmekle yükümlüdür. Ayrıca Anayasanın 139 uncu maddesinin 3 üncü fıkrasına göre uluslararası hukukun emredici kurallarına aykırılık teşkil eden halkın kanun teklifleri Federal Meclis tarafından kısmen veya tamamen iptal edilir. Bununla birlikte, uluslararası hukuka aykırılık teşkil eden halkın kanun teklifleri, ifade özgürlüğünün bir parçası olarak görüldüğünden Federal Meclis tarafından referanduma sunulmaktadır.

Araştır 4

İsviçre’ de halkoylaması ve halkın kanun teklifi mekanizmalarının kullanılma tehdidi dolayısıyla her kanun tasarı ve teklifinden önce, söz konusu tasarı ya da teklif hakkında ilgili dernekler, örgütler, sivil toplum örgütleri, meslek örgütleri vb. nin görüşünün alınmasını sağlamaktadır. Bu durum da uzlaşma sonucu tasarı ya da tekliflerinin oluşturulması sonucunu doğurmaktadır. Böylece farklı örgüt ve sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkardığı bir uzlaşma metninin Meclis tarafından da değiştirilmesi zordur.

Kaynakça

- Andersson, N. (2004). *Face une Suisse populiste et passéiste*, Mouvements, 32, 140-147.
- Armingeon, K. (2003). *Le système de partis de la Suisse en comparaison internationale Une étude à l'appui des résultats des élections au Conseil national 1971-1999*, Office fédéral de la statistique, Neuchâtel.
- Aubert, J.F. (1983). *Exposé des institutions politiques de la Suisse à partir de quelques affaires controversées*, Payot: Lausanne.
- Aubert, J. F. (1987). *La formation du régime politique suisse: introduction historique*, Pouvoirs, Paris, 5-15.
- Benoît, A. (2009). Le partage vertical des compétences en tant que garant de l'autonomie des États fédérés en droit suisse et américain, thèse de l'Université de Neuchâtel, Schulthess, Genève.
- César, J. (1860). *Commentaires sur les guerres de Gaules* (çev. Charles Louandres), Charpentier, Librairie-Editeur: Paris. 3 Ocak 2011 tarihinde www.books.google.com adresinden erişildi.
- Fleiner, T.; Misić, A. ve Töpferwein, N. (2005). *Swiss Constitutionnal Law*, Kluwer Law International.
- Grewe, C. ve Fabri, H. R. (1995). *Droits constitutionnels européens*, Presses Universitaires de France: Paris.
- Grisel, E. (2001). *Les droits populaires au niveau cantonal*. Droit constitutionnel suisse, Schulthess: Zürich, 397-411.
- Grisel, E. (2010). *Gouvernement suisse: le Conseil fédéral avec la collaboration de Anouk Neuenschwander*, Stämpfli: Berne.
- Grisel, E., *Le système électoral et le contentieux électoral en Suisse, rapport présenté au colloque Les standards européens du droit électoral dans le constitutionnalisme contemporain*, 28-29 mai 2004, Sophia, 03 Ocak 2011 tarihinde <http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-UD%282004%29003-f.asp> adresinden erişildi.
- Hottelier, M. (2002). *L'adhésion de la Suisse à l'Organisation des Nations Unies: aspects constitutionnels*, Revue Française de Droit Constitutionnel, 51, 485-501.
- Hottinger J. T. (1997). "La Suisse: une démocratie consociative ou de concordance?", *Revue Internationale de Politique Comparée*, 4/3, 625-638.
- Kölz, A. (2006). Histoire constitutionnelle de la Suisse moderne: ses fondements idéologiques et son évolution institutionnelle dans le contexte européen, de la fin de l'Ancien Régime à 1848 traduit par Alain Perrinjaquet et Sylvie Colbois, en collaboration avec Alfred Dufour et Victor Monnier, Stämpfli: Berne; Bruylant: Bruxelles.
- Kriesi, H. (1998). Le système politique suisse, *Economica*, Paris.
- Lavau, P. (2004). *Les grandes démocraties contemporaines avec la collaboration de Jean-Paul Lepetit*, Presses universitaires de France: Paris.
- Lijphart A. (1977). *Democracy in plural societies: a comparative exploration*, Yale University Press: London.
- Lipson, L. (1956). *Le système des partis politiques en Suisse*. Revue française de science politique, 4, 813-832.
- Morandi, P. (2005). *Démocratie de concordance*, Dictionnaire historique de la Suisse. 3 Ocak 2011 tarihinde www.hls-dhs-dss.ch adresinden erişildi.
- Neidhart, Leonhard (1970). *Plebizit und pluralitäre Demokratie: eine Analyse der Funktion des schweizerischen Gesetzesreferendums*, Bern.
- Oesch, D. (2008). *Les syndicats en Suisse de 1990 à 2006: stratégies, fusions et évolutions de leurs effectifs*, Union syndicale suisse.
- Papadopoulos, Y. (1997). Les processus de décision fédéraux en Suisse, avec le concours de S. Kobi et I. Moron, L'Harmattan, collection Logiques politiques: Paris.
- Pascal, M. (2001). *Le principe de la séparation des pouvoirs*, Droit constitutionnel suisse, Schulthess, Berne, 1011-1025.
- Portmann, J. (2009). *Histoire du gouvernement fédéral suisse: le Conseil fédéral des prémices de l'Ancien Régime à 2009*, Arttesia: Lausanne.
- Schoenenberger, A. ve Zarin-Nejadan, M. (2005). *L'économie suisse, collection Que-sais-je?* Presses universitaires de France: Paris.
- Teziç, E. (2009). *Anayasa Hukuku*, 13. Bası, Beta Yayınları: İstanbul.
- Veya, S. (1992). *L'abstentionnisme*, Université de Neuchâtel: Neuchâtel.
- Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu internet sitesi: <http://www.venice.coe.int/>.
- İsviçre Konfederasyonu internet sitesi: <http://www.admin.ch>.
- İsviçre Konfederasyonu Federal İstatistik Bürosu internet sitesi: <http://www.bfs.admin.ch>.

Bölüm 6

Otoriter Rejimler

öğrenme çıktıları

1 Otoriter Rejim Kavramı
1 Otoriter rejim kavramını açıklayabilme

2 Otoriter Rejim Türleri
2 Otoriter rejim türlerini ve bu türleri birbirinden ayıran ana özellikleri saptayabilme

Otoriter Rejimlerde Devlet-Birey İlişkileri
3 Otoriter rejimlerde devletin vatandaşlarıyla ilişkisini nasıl bir çerçevede kurduğunu ve neden böyle bir çerçevede kurmayı seçtiğini açıklayabilme

Otoriter Rejim Örneği: Franco Dönemi'nde İspanya
4 Otoriter rejim tiplerinin tartışılmasıyla edinilen kuramsal çerçeveyi Franco Dönemi İspanya'sındaki siyasal gelişmelerle ilişkilendirebilme

Anahtar Sözcükler: • Tek Parti Hükümeti • Askeri Cunta • Diktatörlük • Melez Rejimler • Siyasal Kontrol • Korporatizm • Himayecilik • Yarışmacı Otoriterlik

CONGRESO DE LOS DIPUTADOS

GİRİŞ

Kitabınızın 1. Bölümü'nde ifade edildiği gibi, siyasal rejimleri yönetimi oluşturma şekli, yöneticilerin yönetme biçimi ve yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkilerin içeriğine bakarak sınıflandırabiliriz. Bundan önceki bölümlerde demokratik rejim türleri olarak Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Parlamento Rejime örnek olarak Birleşik Krallık, Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Yarı Başkanlık Rejime örnek olarak Fransa, Çoğunlukçu Kurumsallaşmış Başkanlık Rejime örnek olarak ABD ve Oydaşmacı Kurumsallaşmış Rejime örnek olarak İsviçre'yi inceledik. Bu üniteye ise demokratik olmayan rejim türlerinden biri olan Otoriter Rejimler incelenmektedir. Otoriter rejimler fikir, örgütlenme, haber alma ve muhalefet özgürlüğünün kısıtlı olduğu veya bulunmadığı, yönetenlerin siyasal yetkileri belirlemelerinin söz konusu olmadığı rejimlerdir.

OTORİTER REJİM KAVRAMI

Ufak bir zümrenin devlet yönetimini topluma karşı anayasal bir sorumluluğu olmadan elinde tuttuğu siyasal sistemlere otoriter rejimler denir. Otoriter rejim, siyasal sistemler arasında kökeni en eskiye dayanan ve haliyle tarih boyunca içinde birçok farklı türü barındırmış sistemdir. Tarihsel açıdan baktığımızda antik Yunan şehir devletleri ve 19.yy ve sonrası modern ulus-devletlerin bir kısmında gördüğümüz demokrasiler ve Napolyon Bonaparte ile başlayıp Nazizm ve Stalinizm gibi yönetimlerle devam eden modern çağa özgü totaliter rejimler insanlığın siyasi tarihinde istisnai vakalardır. Oysa otoriter rejimler tarih boyunca birçok farklı coğrafyada, farklı şekillerde ortaya çıkmışlardır. Örneğin 14. ve 17. yüzyıllar arasında Çin'de hüküm süren Ming hanedanının merkezi bürokrasi üzerinden ülkede kurduğu mutlak bir hakimiyetten söz edilebilirken, Ming hanedanının Britanya'daki çağdaşı Tudor hanedanı, kral ve kraliçelerinin çeşitli prenslerle yaptığı koalisyonlar içinde, adem-i merkezîyetçi (yerinden yönetime dayalı) bir anlayışla krallığı yönetmekte idi.

✓ **Dekolonizasyon** bir sömürge devletin bağımsızlığını kazanma sürecine verilen addır.

20. yüzyıl süresince Batılı devletlerin sömürgelerini kaybetmesi (dekolonizasyon) sonucunda dünya siyasi sahnesine düzinelerce yeni ülke girmiştir. Bu ülkelerin çoğunluğu ne Nazizm veya Maoizm gibi totaliter bir sistemi benimsemiş, ne de liberal demokrasiler gibi geniş katılıma ve güçler ayrılığına önem veren çoğulcu sistemlere geçmişlerdir. Totaliter ve demokratik rejimleri bir doğru parçasının iki ucu gibi görürsek, yeni ülkelerin siyasi sistemleri bu parça üzerinde uçtan uca dağılım göstermekteydiler. Modern otoriter rejimlerde görülen bu çeşitlilik siyaset bilimcilerin dikkatini çekmiş, konunun öncülerinden Juan Linz (1970) otoriter rejimleri totaliter rejimlerden ayıran özellikleri üç ana noktada toplamıştır. Otoriter rejimlerde (1) siyasal katılma sınırlıdır; (2) halkı siyasal olarak seferber (mobilize) edecek ve sistemi bir arada tutacak kapsamlı bir ideolojik yapı yoktur; (3) iktidardaki kişi veya grupların erkinin görece olarak sınırlı ve tahmin edilebilir olması söz konusudur.

dikkat

Nasyonal sosyalizm, faşizm, Marxizm-Leninizm ve Maoizm gibi totaliter rejimlerin detaylı tanımı ve tartışmasını 7. bölümde bulabilirsiniz.

Modern siyasi arenada otoriter rejimlerin bu sıklıkta ortaya çıkmasının ardındaki sebepleri araştıran siyaset bilimciler, iki ana etken üzerinde durmuşlardır: ekonomik etkenler ve sosyokültürel etkenler. Ekonomik açıklamaların temelinde pazar-siyasal rejim ilişkisi yatmaktadır. Pazarların verimli çalıştığı, dolayısıyla uzun süreli ekonomik büyümenin görüldüğü ülkelerde fakirlik azalacak ve ortaya güçlü bir orta sınıf çıkacaktır (Lipset, 1959). Barrington Moore'un (1966) ünlü çalışması Diktatörlük ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri'nde belirttiği üzere, orta sınıfın güçlü olduğu müreffeh bir toplum siyasal isteklerini barışçıl ama etkili bir şekilde dile getirme şansına sahip olacaktır. Bu sınıfsal farkındalık zamanla yöneticilerin yetkilerini kısıtlamaya yönelik demokratik reformlara da yol açacaktır.

Ekonomik gelişmişlik ve otoriter rejimlerin varlığı arasındaki negatif ilişkinin genel olarak görgül desteği mevcuttur (Przeworski ve diğerleri, 2000). Örneğin, kişi başı milli gelir 5000 Amerikan Doları ve üzerinde olan ülkelerin %50'si otoriter bir siyasal rejimle yönetilirken, kişi başı 10.000 Amerikan Doları ve üzerinde olan ülkelerin sadece %10'u bu şekilde yönetilmektedir. Ancak, oldukça zengin olup otoriter rejimlerle yönetilen ülkeler (örneğin Suudi Arabistan, Katar) ve fakir ülkeler grubunda yer almasına rağmen pekişmiş demokratik düzene sahip olan Hindistan gibi ülkeler de mevcuttur.

✓ Bir ülkenin gelir düzeyi yükseldikçe o ülkede askeri darbe görülme olasılığı da önemli ölçüde azalır. Modern siyasal tarihte darbe yaşamış en zengin ülke olan 1976 Arjantin'inde kişi başına düşen milli gelir 4000 Amerikan doları civarındaydı.

Sosyokültürel yaklaşımlar ise bir toplumdaki bazı kültürel özelliklerin bu toplumda gücün tepe-

de yoğunlaşmasını görece mümkün kıldığını savunur. Geleneksel ve bekasını sağlamaya odaklanmış toplumlarda, hiyerarşi, itaat ve cemaatçilik gibi otoriter sistemlerin yapısıyla birebir örtüşen özellikler bireysellik, özgürlük ve eşitlik gibi ilkelere tercih edilmektedir. Bazı siyaset bilimciler, belirli dinlerin ve etnik grupların bu tür hiyerarşik yapılanmalara daha açık olduğunu, dolayısıyla otoriter rejimlerin ortaya çıkmasında kolaylaştırıcı bir rol oynadığını savunmuştur. Bu tür önermelerin en son odağı İslam dini ile otoriter rejimlerin ortaya çıkması arasında olabilecek bağıntılardır (örn. Huntington 1993). Benzer önermeler 1950 ve 1960'lı yıllarda Katolik toplumlar, 1970'li yıllarda ise Konfüçyüs kültürüyle yoğrulmuş Uzakdoğu toplumları için de yapılmıştır. Ancak, dine dayalı bu tür sosyokültürel savlar görgül destek bulmamıştır.

✓ Sosyal bilimlerde bir sava görgül (ampirik) destek, istatistiki çözümleme (analiz) ya da karşılaştırmalı yöntemle yapılan deney benzeri çözümlerle sağlanabilir.

Öğrenme Çıktısı

1 Otoriter rejim kavramını açıklayabilme

Araştır 1

Otoriter rejimleri, modern totaliter rejimlerden ayıran ana noktaları araştırınız.

İlişkilendir

Bir ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesi ile o ülkenin otoriter rejimle yönetiliyor olma olasılığını ilişkilendirin.

Anlat/Paylaş

Otoriter rejimlerin dünya siyasi tarihinden neden en fazla görülen siyasi rejim türü olduğunu anlatın.

OTORİTER REJİM TÜRLERİ

Otoriter rejimlerin uzun tarihsel geçmişi, siyaset bilimi repertuarına birçok farklı otoriter rejim türü sokmuştur. Hatta otoriter rejimleri demokratik ve totaliter rejimler elendiği zaman oluşan genel bir 'arda kalan' kategorisi olarak gören siyaset bilimciler de vardır. Bu tür kavramsal çeşitliliği sınıflandırmak için ilk temel noktamız şu soru olacaktır: Otoriter rejimlerde rejimin kurallarını ve devletin asli görevlerinin nasıl yürütüleceğini kim belirler? Bu sorunun cevabı üç ana grubun varlığına işaret etmektedir: askeri cunta yönetimi, tek parti yönetimi ve lider temelli dikta yönetimi. Burada hatırlanması gereken başka bir unsur ise, aşağıda tartışılan üç türün ideal, biçimlendirilmiş türler olmasıdır. Gerçek hayatta gözlemlediğimiz otoriter rejimler, her üç türün özelliklerini belirli derecede bünyelerinde barındırmaktadırlar.

✓ Otoriter rejimlerde rejimin kurallarını askeri cunta, tek parti veya diktatör belirleyebilir.

Askeri Cunta Yönetimi

Askeri cunta yönetiminde ülkede kimin iktidarı süreceğine ve kimin hangi politikaları (ticaret, eğitim, ulaştırma vb.) yürüteceğine ordu veya ordu içinde bir grup subay karar verir. Bu tür rejimlerde ordunun günlük politikalara koyduğu ağırlık değişkenlik gösterebilir. Bazı askeri rejimler kurdukları sisteme ciddi bir tehdit gelmediği sürece perde arkasında kalıp ülkenin idaresini bürokrat/teknokrat yöneticilere bırakmayı yeğlerken, bazıları da ülke idaresinde önemli bir rol oynamayı tercih ederler. Örneğin, askeri vesayetin uzun süredir siyasi hayatta önemli bir rol oynadığı Tayland'da ordu idari işlere karışmamayı, özellikle ekonomi politikalarında siyaset dışında durmayı tercih eder. 1980'lerden beri-en azından biçimsel olarak-parlamentar demokrasi ile yönetilen Tayland'da ordu 1991, 2006, 2008 ve 2014 yıllarında sivil yönetimlere, dört kısa süreli müdahalede bulunmuştur. Her dört müdahaleyi de tetikleyen olaylar demokratikleşme sürecinde bazı sivil politikacıların ordunun anayasal rolünü hafifletmeye çalışmasıyla ilintilidir. Tayland'ın komşusu Myanmar'da ise çok farklı bir sistem görmekteyiz. 1962 yılında darbe ile iktidara gelen ve 1988-2011 seneleri arasında da Devlet Barış ve Kalkınma Konseyi (DBKK) hükümeti sıfatı ile ülkeyi yöneten cunta rejimi kamu iktisadi yatırımlarının yıl be yıl belirlenmesinden, pirinç çeltiklerinde kullanılacak tarım ilaçlarının izinlerinin verilmesine kadar birçok konuda etkin olarak nüfuzunu kullanmıştır.

Tek-Parti Yönetimi

Tek-parti sistemleri otoriter rejimler arasında en istikrarlı ve yapısal açıdan en esnek olanıdır. Bu sistemin ana özelliği devletin yasama, yürütme ve yargı kollarının tek bir siyasi parti tarafından mutlak biçimde denetlenmesi ve işletilmesi, başka bir deyişle partinin devletle eşanlamlı hale gelmesidir. Devletin kademelerinde görev yapan bürokratlar aynı zamanda parti üyesidir. Parti, siyasi gücü tekelinde tutar ve detaylı örgütlenmesi ile en ufak mahalli idarelere kadar ülkenin kontrolünü sağlar.

Bu tür sistemlerde parti üyeleri partide ve devlette pozisyonlar edinmek için zaman zaman parti içinde yarışma şansı bulurlar. Ancak, diğer partilerin iktidardaki partiyle anlamlı bir siyasi yarışa, örneğin hakça ve özgürce yapılacak olan seçimlere girme şansları yoktur. Yönetimdeki partinin tekilliği hukuki olarak diğer partilerin yasaklanarak veya pratikte diğer partilerin kukla partiler haline getirilmesi veya iktidardaki partiye karşı eşit şartlarda muhalefet yapmaları önlenerek sağlanabilir. Güçlü ve kapsayıcı rejim propagandası, diğer tür otoriter rejimlere göre halk desteğine daha fazla ihtiyacı olan tek parti yönetimlerinde önemli bir rol oynar.

✓ Tek parti rejimleri içinde iki alt türden söz edebiliriz: Gelişmekte olan ülkelerdeki komünist parti uygulamaları ve diğer tek parti rejimleri.

Totaliter rejimler ünitesinde etraflıca tartışılan ve liderlerin parti üzerinde aşırı derecede kontrolü ve etkisi bulunan İtalya'daki Faşist Parti ve Almanya'daki Nazi Partisi'ni bir kenara bırakırsak, geçtiğimiz 50 sene içinde tek-parti rejimleri geliştirmekte olan üçüncü dünyada görülmüştür. Bunları iki ana öbekte toplayabiliriz: Komünist ve diğer tek parti rejimleri.

Komünist Rejimler

Ülkedeki üretim araçlarına çoğunlukla devletin sahip olduğu, ülkedeki ekonomik, sosyal ve kültürel yatırımların devlet tarafından planlandığı ve yapıldığı komünizm, tek-parti sistemlerin tarih boyunca gözlemlenen en yaygın şekli olmuş ve dünya siyasetini derinden etkileyen ülkeleri ortaya çıkarmıştır. Komünizm ile yönetilen ülkelerin sayısı 1980'lerin başında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından önceki on yılda bir Uzakdoğu ülkesi olan Vietnam'dan Karayip adalarındaki Küba'ya, Afrika kıtasının güneydoğu ucunda yer alan Mozambik'e kadar çeşitli örnekler sergilemişlerdir. Ayrıca Doğu Avrupa'daki Varşova Paktı üyesi olan Polonya'dan Romanya'ya kadar bir düzineden fazla ülke bu tür tek-parti sistemi ile yönetilmekteydi. Bu süre zarfında, dünya'daki örnekleri de iki düzineden fazla sayıdaydı (Geddes, 1999).

Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Diğer Tek Parti Rejimleri

Komünist bloğun dışında yer alan tek parti rejimlerinin birçoğu baskıcı yönetimlerini ülkelerinin modernleşme ve kalkınma öncelikleri ile meşru kılmışlardır. Meksika'da 1929-2000 yılları arası iktidarda olan Kurumsal Devrim Partisi (Partido Revolucionario Institucional, PRI) ve Güney Kore'yi 1963-1998 yıllarında aralıksız olarak 35 yıl yöneten Demokratik Cumhuriyet Partisi bu tür kalkınma odaklı tek parti rejimlerine örnektir. Ayrıca, dekolonizasyon sonrası birçok Afrika ülkesinde benzer şekilde tek-parti rejimleri görülmüş, fakat Afrika'daki bu partiler genellikle iktidarlarını diktatörlere bırakmışlardır.

Dikta Yönetimi

Dikta yönetimlerinde baştaki tek adamın (diktatörün) her konuda mutlak hâkimiyeti söz konusudur. Devletteki bütün kilit kararlar diktatör ve yakın çevresi tarafından alınır. Tek-parti ve/veya ordunun desteği ve ülke içindeki yapılanması, bu diktatörlerin ülkeyi etkili bir şekilde yönetebilmeleri için gerekli olabilir. Ancak diktatörlükleri tek parti ve askeri cunta yönetiminden farklı kılan özellik bu iki kurumun diktatörün siyasal erkini kontrol veya tehdit edecek kadar etkili olmayışlarıdır.

Bir diktatörü iktidara getiren etkenlerle, onu iktidarda tutan etkenler farklı olabilir. Kişisel karizma ve beklenmedik olaylar (suikast, doğal afet, iç savaş, başka ülkelerin işgali) bir lideri başa diktatör olarak getirebilir. Bir lider, başında olduğu siyasal sistemi çeşitli bahanelerle lağvedip bir dikta rejimi kurabilir. Bunun en temel yolu Latin Amerika'da görülen bir sivil darbe uygulaması olan *autogolpe*'dir.

dikkat

İspanyolca bir sözcük olan *autogolpe* sivil iktidarın kendine darbe yapması anlamına gelir. Japon asıllı lider Alberto Fujimori'nin 1992'de Peru devlet başkanı iken parlamento ve yargıyı lağvedip iktidarı kendi bünyesinde topladığı sivil darbe, bu terimi siyaset bilimi yazınına kazandırmıştır. Julius Sezar'ın Roma Senatosu'nu lağvedip kendisini imparator ilan ettiği sivil darbeyi de tarihteki ilk ve en ünlü *autogolpe* örneği olarak kabul edebiliriz.

✓ Bir siyasi liderin politik destek karşılığı kişi ve zümrelere devletin kaynaklarını kullanarak maddi çıkar sağlamasına **patronaj sistemi** denir.

İktidara gelen diktatörler burada kalabilmek için çeşitli kurumsal hile ve güdümlere (manipulation) başvururlar. İktidarı rakiplerine kaybetme korkusu, diktatörlerin bu tür rakiplerin içinden türeyebilecekleri devlet kurumlarını bilerek zayıf tutmalarına yol açabilir (Geddes, 2003, 54). Devlet içinden alabileceği kurumsal desteği kısıtlı olan diktatörler, iktidarlarını pekiştirmek için gerekli olan gücü kişisel ağlarından (akrabalık, kabile, cemaat, etnik grup vb.) edinmeye çalışırlar. Bu ağlar üzerinden sağlanan destek güç ve maddi yarar alışverişi üzerine kuruludur. Diktatör, kendisini iktidarda tutan bu gruplara devletin olanaklarını olabildiğince sunar. Örneğin, Libya lideri Kaddafi 1969 darbesiyle iktidara geldikten sonra birçok üst düzey komutanın bağlılığını onlara lüks bir hayat sunarak sağlamış, orduda geri kalan önemli pozisyonlara da kendi aşiretinden hatta akrabaları arasından atamalar yapmıştır.

dikkat

Max Weber'in, "Ekonomi ve Toplum" adlı eserinden esinlenen Juan Linz ve Alfred Stepan (1996), bir toplumdaki bütün birey ve toplulukların bir diktatörün önceden tahmin edilmesi zor, despotik müdahalelerine sürekli olarak maruz kaldığı sistemleri sultani (*sultanistic*) rejimler olarak adlandırmışlardır. Bu tür rejimlerin savunduğu ideolojiler bile diktatör arzu ederse kısa sürede değişebilir; örneğin 1980'lerde Libya'da görüldüğü üzere, bu tür rejimler kısa sürede sosyalist ideolojiden din ağırlıklı bir devlet ideolojisine (teokrasiye) geçebilirler.

Suudi Arabistan, Katar, Brunei gibi patronaj sistemine dayanan çok sayıda rejim günümüzde varlıklarını sürdürmektedir. Ancak bu tür geleneksel himayeci sistemlerin çoğunlukla petrol zengini olmaları tesadüf değildir. Patronajı oluşturan nüfuz alışverişini uzun vadede sürdürmek bir diktatör

için hem pahalı hem de rizikoludur. Sistemde yeterince kök salabilecek her kişi diktatörü devirebilir. Ayrıca bu ülkelerin ana ihraç kalemlerinin (örneğin petrol) dünya pazarlarındaki fiyatları düşebilir. Böyle bir düşüş, liderin etrafına sağladığı olanakları ve dolayısıyla patronaj uygulamasını sekteye uğratabilir. Bu rizikonun farkında olan diktatör, patronaj ile topladığı destekçilerini çok uzun süre etrafında tutmaz. Dolayısıyla, dikta rejimlerinin yönetim kadrosunda hızlı devinim gözlemlenir. Devrik Irak diktatörü Saddam Hüseyin'in iktidarı süresince yakın çevresindeki yardımcılarının görev tanımlarını devamlı değiştirmesinin, bu yardımcıların birçoğunu düzmece suçlamalarla idam etmesinin ve ülke içindeki sayısız güvenlik kurumunun birbirleri üzerine muhbirlik yaptırmasının altında yatan da patronaj temeline dayanan iktidarını koruma güdüsü olmuştur.

✓ Liderin bir taraftan devletin kaynaklarının kullanımı üzerinde sınırsız yetkisi bulunduğu, diğer taraftan bu gücü yakınlarını kayırmak için kullandığı rejimlere **neopatrimonyal rejimler** denmektedir.

Sömürge sürecinden süregelen kurumsal zayıflıklar ve bağımsızlıklarının Batılı devletlerin topraklarından çekilmesiyle bir anda kazanılması Afrika devletlerini sömürge sonrası dönemde gelişmelerini tamamlamakta zor durumda bırakmıştır. Bu zayıf Afrika devletleri ve anayasalarında yer alan demokratik kurallar, ülkelerin zenginliklerini ele geçirmek isteyen hırslı Afrika liderleri için sindirmesi kolay lokmalar olmuşlardır. Çoğunlukla kalkınma kisvesi altında siyasal gücü kendilerinde toplayan bu liderler, zamanla devletin bütün organlarını kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir. Liderin bir taraftan devletin kaynaklarının kullanımı üzerinde sınırsız yetkisi bulunduğu, diğer taraftan bu gücü yakınlarını kayırmak ve için kullandığı rejimlere neopatrimonyal rejimler denmektedir. Neopatrimonyal rejimleri, diğer dikta rejimlerinden ayıran en önemli özellik neopatrimonyal liderlerin iktidarda kalmak için devlet organlarını bilerek zayıf tutmasıdır.

dikkat

Neopatrimonyal liderin devletin kaynaklarının kullanımı üzerinde sınırsız yetkisi bulunduğu ve bu gücü yakınlarını kayırmak için kullandığı Afrika ülkelerinin orduları bir yandan karşı darbe riskini önlemek için zayıf tutulur, diğer yandan da başka grupların darbe yapma riskini önlemek için başkentten çok fazla uzaklaştırılmaz. Neopatrimonyal liderler orduyu hem zayıf tutup hem de başkentten uzaklaştırmaya korktukları için diğer kıtalara nazaran Afrika'da ülkelerarası savaşların şaşırtıcı derecede seyrek olması rastlanan bir durumdur (Henderson, 2009).

Ülkenin kaynakları ne kadar geniş olursa olsun, basit patronaj sistemleri karmaşıklaşmış bir toplumda ortaya çıkacak çıkar çatışmalarını önleyecek kapasiteye sahip değildir. Özellikle ekonomik modernleşme hedefinde olan ülkelerin toplumlarında bu tür karmaşık çıkar ilişkilerinin geliştiğini görmekteyiz. Örneğin, büyüyen ve genişleyen bir ekonomide işçi-işveren çatışması kadar sektörlerarası ve bölgelerarası rekabet de devletin gündeminde önemli yerler işgal edecektir. Ülkesinde hem ekonomik gelişmeyi hem de iktidarını sürdürmek isteyen diktatörler, kontrollü bir şekilde çoğulcu yapılarına izin vermeye, bazı yönetsel güçlerini de başka gruplara delege etmeye başlar. Sovyetler Birliği'nin dağılması, Küba'nın aldığı dış yardımlara ciddi bir sekte vurup ülkeyi ekonomik zorluklarla karşı karşıya bırakınca, Fidel Castro mahalle ve köy bazında çoğulcu siyasi yapılanmalara izin vermeye başlamış ve hatta komünist bir rejimden beklenmeyecek bir hareketle Ortodoks Hristiyanların ruhani lideri Bartalomeos'u 2004 yılında Küba'ya davet etmiştir.

Askeri-cunta, tek-parti ve dikta rejimleri arasında halkın ekonomik refahına en çok hassasiyet gösteren rejim hangisi olabilir? Bu soruyu cevaplamak için öncelikle hangi tür rejimlerin ekonomik gelişmeyi daha çok isteyeceği ve bu isteklerini gerçekleştirme kapasitesine sahip olduğu sorusunu irdelemeliyiz. Bu soruyu da üç boyutta inceleyeceğiz: kaynak yaratma, kaynak yönlendirme ve kaynak

yönetme. Ülkenin her köyüne kadar örgütlenebilmiş bir rejimin gerek vergi, gerek gümrük, gerek ticaret yoluyla yatırımlarına kaynak yaratması daha olasıdır. Oysa kendini başkent ve etrafına hapsedilmiş bir rejimin ülkenin potansiyelini değerlendirmesi çok zordur. Yaratılan kaynakların ise ekonomik büyüme için sağlayacak yatırımlara aktarılması gerekir. Bu yatırımlar, kısa vadede politik getirisi az olan, eğitim veya enerji altyapısı inşa etmek gibi uzun vadeli yatırımlardır. Kısa vadede iktidarına karşı ciddi bir riziko görmeyen, uzun vadeli plan yapabilecek rejimler, ekonomik gelişmeye daha fazla önem verecektir. İktidarı tehlikede olan, toplum üzerindeki kontrolünü pekiştirmemiş rejimler ise ellerindeki kaynakları olası muhalefet odaklarını kendilerine bağlamak için kolaylıkla kısa vadede harcayabilirler. Sorunun üçüncü boyutu, yani kaynak yönetiminin kalitesi ise ekonomiyi iyi yönetemeyen yönetici ve bürokratların farklı rejimlerde akıbetlerinin nasıl olduğu ile ilgilidir. Bazı rejimlerde iyi politika üretme mükâfatlandırılırken, diğerlerinde bürokratin teknik yeterliliği önemsenmeyip sadece sisteme ne kadar bağlı olduğuna bakılmaktadır. Yetkin olmayan bürokratların yönetiminde olan ekonomide ise ciddi kaynak israfları gözlemlenir.

Bu üç boyut çerçevesinde düşündüğümüzde tek-parti rejimlerinin diğer rejimlere nazaran ekonomi konusunda daha başarılı olacağı beklentisi doğmaktadır. Tek parti hükümetlerinin ortalama iktidarda kalma süresi daha yüksektir, dolayısıyla uzun vadeli yatırımları yapma şansı daha yüksektir. Parti, bu tür yatırımlar için daha rahat kaynak yaratabilir. Ülkenin farklı bölgelerine daha iyi ve derinden nüfuz eden bir parti ülkenin beşeri ve fiziksel kaynaklarını mobilize etmekte daha başarılı olacaktır. Son olarak, Çin ve diğer birçok tek parti rejiminde görüldüğü gibi, parti içi çoğulculuk ve yarışma, daha iyi bürokratları mükâfatlandırır.

Elimizdeki veriler tek-parti hükümetlerinin ekonomiyi geliştirmekte genelde daha başarılı olduğunu doğrulamaktadır. 1990'lara kadar tek parti sisteminde yönetilen Güney Kore ve Çin gibi ülkeler görece olarak başarılı ekonomik performans göstermiş, ancak aynı süre zarfında Myanmar ve Kamboçya'da gördüğümüz askeri hükümetler ise tüm çabalarına rağmen istedikleri müreffeh toplumu yaratamamışlardır. Burada belirtilmesi gereken başka bir nokta ise özel vakaları düşündüğümüzde beklentimizin aksini gösteren örneklerin de var olduğudur. Dünya üzerindeki en müreffeh devlet-

lerden bazıları diktatörler tarafından yönetilmektedir (örneğin Suudi Arabistan, Brunei) veyahut Franco İspanya'sı örneğinde görüldüğü üzere bazı ülkeler en önemli ekonomik atılımlarını diktatörler yönetiminde yapmışlardır. Kuşkusuz ülkede petrol, doğalgaz gibi doğal zenginliklerin varlığı ve Soğuk Savaş ittifakları gibi dışsal etkenler önemli bir rol oynar. Ancak bu tür örneklerde bile ekonomik kalkınma seviyesi daha ileri götürülmek istendiği zaman, rejimlerin tek-parti sistemi veya demokrasilerdekilere benzer kurumsal reformlara gittiğini görmekteyiz. Ekonomisini petrol gelirlerinin baskınlığından çıkarıp çeşitlendirmek isteyen Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerde bürokratlara performans temelli değerlendirme sistemi getirilmiş ve daha çoğulcu bir yapıya geçiş istekleri artan bir şekilde duyulmaya başlanmıştır. Benzer şekilde, Franco İspanya ekonomisi geliştikçe korporatist yapıya ve bu yapı içindeki çoğulculuğa artan bir önem vermiştir.

Melez Rejimler

Yukarıda belirtilen tipik otoriter rejimlerinin gerçek hayatta birebir örneklerini çok sık görmekteyiz. Şu ana kadar hüküm sürmüş birçok otoriter rejim bu üç ideal türün farklı özelliklerini bünyelerinde barındırmaktadır. Bir otoriter rejimin zaman içinde başka tür otoriter rejime dönüştüğü de sıklıkla gözlemlenebilir. Hatta otoriter rejimler bazen çeşitli demokratik kurumları da bünyesine katabilir. Farklı rejimlerin kurumsal özelliklerini bir arada barındıran bu tür vakalara melez rejimler adını vermekteyiz.

✓ Askeri cunta, tek parti yönetimi ve dikta yönetimini bünyesinde barındıran otoriter rejimlere melez otoriter rejimler denir.

Ordu-diktatörlük karışımı rejimler, melez otoriter rejimler arasında en sık görülenleridir. Bir diktatör için, devletin yönetimini elinde bulunduran orduyu kontrolüne almak, tüm devlet birimlerini kontrol altına almaktan daha olasıdır. Ancak, bu melez rejim, tek-parti rejimleri kadar toplumun derinliklerine nüfuz edemez. Dolayısıyla, toplum içinde ortaya çıkan hoşnutsuzlukları gidermek için çoğunlukla baskı mekanizmasını kullanmak

zorunda kalır. Bu açmaz ise bu rejimlerin halklarına müreffeh bir yaşam sunma şanslarını kısıtlar. Idi Amin 1971-1979 yılları arası Uganda'yı, Rafael Trujillo 1930-1961 yılları arasında Dominik Cumhuriyeti'ni, Augusto Pinochet ise 1973-1989 yılları arası Şili'yi bu tür melez bir rejimle ordu desteğini kullanarak yönetmişlerdir.

Modern siyasi tarihte tek parti sisteminden diktatör rejimine dönüşmüş birçok vaka gözlemlenmektedir. Bu tür rejim kaymaları, özellikle Komünist tek parti rejimlerinde sıkça görülmüştür. Bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte Komünist düzeni benimseyen birçok ülke, bu ideolojinin düşünsel ivmesinden çok bu düzenin yeni doğmuş devletlerin hayatta kalmasına yardımcı olması için yarattığı güvenlik çemberinden yararlanmışlardır. Komünizm ve beraberinde gelen ekonomik ve askeri Sovyet desteği, bu ülkelerin siyasi kurumlarını geliştirmek için uygun bir model olarak görülmüştür. Devletin toplum üzerindeki kontrolünün pekişmesi sürecinde bu ülkelerin bazılarında komünizmin temelinde yatan görece hesap verebilir parti bürokrasinin otoritesinin yerini lider sultanın aldığı görülmüştür. Çavuşesku'nun Romanya'sı, Castro'nun Küba'sı ve

Mengistu'nun Etiyopya'sı Komünist tek parti sisteminden diktatörlüğe kayan sistemlerin önemli örneklerindedir.

Diğer melez otoriter rejim tipleri kadar sık görülmesi de askeri cunta-tek parti karışımı önemli bir melez otoriter rejim tipi oluşturur. Asker-siyaset ilişkilerini inceleyen ünlü sosyolog Nordlinger (1977), siyasetin esası olan koalisyon kurma ve çıkar gruplarının yönetiminin askerin iç hiyerarşi üzerinde çürütücü etkisi olduğunu, dolayısıyla darbe sonrası askerlerin iktidarı, en azından devletin rutin idari işlerini, kısa sürede sivillere bırakmak isteyeceğini öngörmüştür. Ancak, bu öngörü bazı ülkelerde gerçekleşmeyebilir. Bazen yönetimi ele geçiren askerlerin kurduğu siyasi üst yapı devlet içinde zamanla kök salar. Sivil bürokrasinin yeterince gelişmemiş olduğu ülkelerde bu tür yapılanmaları görme şansı daha yüksektir. Bu tür melez sistemin en bilinen örneği Myanmar'daki DBKK cuntasıdır. 1962 yılında yönetime 'geçici olarak' el koyan cunta, zamanla burada kök salmış, eğitim, ekonomik kalkınma ya da dışişleri gibi sivil konularda tüm seviyelerde yöneticilik ve bürokratik yapan bir askeri kadro oluşmuştur.

Öğrenme Çıktısı

2 Otoriter rejim türlerini ve bu türleri birbirinden ayıran ana özellikleri saptayabilme

Araştır 2

Modern siyasi tarihte bir tek parti rejiminin tek lider diktasına kaydığına şahit olmaktayız. Bu durumun ana sebepleri ne olabilir?

İlişkilendir

Bir siyasi sistemde patronaj ilişkilerinin yaygınlığı ile o ülkenin ekonomik ve siyasal gücü arasındaki ilişkiyi değerlendirin.

Anlat/Paylaş

İktidarını patronaj ilişkileri üzerinden yürüten bir siyasi liderin ülkesinin ekonomik ve siyasal gelişmesine neden bilerek sekte vurabileceğini anlatınız.

OTORİTER REJİMLERDE DEVLET-BİREY İLİŞKİLERİ

Otoriter rejimler yönettikleri halk üzerinde geniş bir kontrol sağlamak için üç ana yola başvururlar: baskı kurma, sisteme bağlama ve lider kültü yaratma.

Denetim

Siyasal sistemlerin gelişimini açıklarken modernleşme teorisini temel alan sosyal bilimciler otoriter rejimleri, sistemlerin totaliter rejimlerden demokratik rejimlere doğru olan modernleşme yolculuklarında bir ara durak olarak görmüşlerdir. 1990'larda Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla tekrar önem kazanan bu

teori, Rusya, Ukrayna, Belarus ve Orta Asya Türki Cumhuriyetleri gibi Sovyetler sonrası ortaya çıkan otoriter rejimlerin beklenenin aksine oldukça direyetli çıkması ve günümüze kadar hayatta kalması karşısında tatmin edici bir açıklama sağlayamamıştır. Keza, 20. yüzyılın tamamına baktığımızda otoriter rejimlerin, demokratik ve totaliter rejimlere nazaran, uzun süre hayatta kalabilen sistemler olduğunu görmekteyiz.

✓ Otoriter rejimler yönettikleri halk üzerinde geniş bir kontrol sağlamak için üç ana yola başvururlar: baskı kurma, sisteme bağlama ve lider kültür yaratma.

Yönetici zümresinin azınlıkta olduğu ve halkın doğrudan ya da dolaylı katılımının asgari seviyelerde tutulduğu otoriter rejimleri işlevsel kılan siyasi kontrol mekanizmaları nelerdir? Başka bir deyişle, otoriter rejimlerdeki yönetici azınlık, yönetilen çoğunluk üzerindeki hükümlerini ne tür teknikler kullanarak etkin ve sürekli kılarlar? Bu tür rejimlerin, yönettikleri halk üzerinde geniş bir kontrol sağlamak için üç ana yola başvurduklarını görmekteyiz: (1) çeşitli devlet organları yoluyla baskı kurma (coercion), (2) bireyleri sosyoekonomik politikalar üzerinden çıkar ilişkisi ile sisteme bağlama (cooptation), ve (3) sistemin başındaki diktatör veya liderin gerek karizması gerek devletin iletişim kanalları yoluyla bir lider kültü (leadership cult) yaratma.

Baskı Kurma

Azınlığın çoğunluğu yönettiği ve memnuniyetsizliklerin meşru yollardan dile getirilme şansının az olduğu otoriter rejimlerde rejim karşıtlarına karşı cebir kullanılması oldukça sık görülen bir durumdur. Aynı zamanda, otoriter rejimlerde devletin halkı üzerinde güç kullanımı, demokrasilerde olduğu gibi kanunla düzenlenmediği için yürürlüğe konması daha kolay bir politikadır. Devlet yeri geldiğinde kullandığı şiddetle resmi olarak ilişkilendirilmek istemez. Böyle durumlarda ise polis ya da ordu gibi devletin resmi organları yerine paramiliter güçler de kullanılabilir. Rwanda soykırımı sırasında Tutsi kökenli insanları katleden Hutu çeteler, paramiliter oluşumların yakın tarihteki örneklerindedir.

Zor kullanımı, her ne kadar kısa vadede rejime karşı oluşan tehditleri öteleyebilse de bir rejimin halk üzerindeki kontrolünü geniş kitleler üzerinde ayırım yapmadan şiddet kullanarak kurması uzun vadede mümkün değildir. Bu tür bir gayret, örneğin senelerce bir ülkeyi olağanüstü hal kanunlarıyla yönetmek, ciddi fiziki ve beşeri kaynak kaybına yol açacaktır. Onun yerine, bu kitleleri gözetim altına almak (surveillance) ve rejim için risk taşıyabilecek grupların önceden tespiti yürütülmesi daha kolay bir stratejidir. Günümüz iletişim teknolojisi, bir devlete milyonlarca vatandaşının iletişimini kolayca gözetleme imkânı vermektedir. İletişim özgürlüğü ve mahremiyeti anayasal koruma altında olmayan otoriter rejimlerde bu tür gözetlemeler sonucunda otoriter rejimler çeşitli risk gruplarını belirleyebilir, bu gruplara seçici baskı uygulayarak rejimi ayakta tutmayı sağlamaya çalışabilirler.

✓ **Paramiliter güçler** devlet tarafından organize edilmiş ve silahlandırılmış, ancak devletle resmi bir bağı olmayan rejim düşmanı olarak tanımlanan nesnel hedeflerin korkutulması ve imha edilmesinde kullanılan askeri nitelikteki örgütlerdir.

Sisteme Bağlama (Co-optation)

Otoriter rejimlerin hemen hemen hepsi yeri geldiğinde şiddete başvursa da, birçoğu toplumun bazı kısımlarını sisteme paydaş haline getirerek kontrollerini sağlar. Burada rejimlerin toplum üzerinde kontrolünü sağlayan ana etken, kişi ve grupların çıkar ilişkileri üzerinden rejime bağlı hale getirilmesidir. Kişi ve grupların otoriter sistemlere bağlanmasında iki ana model görmekteyiz. Hımayeci (clientelist) modelde rejim bazı kişi ve gruplara, bağlılıkları karşılığında devlet imkânlarına-toplumun diğer kesimlerine olmadığı kadar-erişim fırsatı sunar. Hımayeci ilişkilerde önerilen bu tür rant olanakları kolayca el değiştirebilecek niteliktedir ve hayli dışlayıcıdır. Dolayısıyla, bu tür ayrıcalıkları kaybetmeyi göze alamayan potansiyel muhalefet odaklarının kendi aralarında rejime karşı organize olma şansları oldukça düşüktür. Örneğin, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde bir kabilenin üyelerinin hükümete bağlılıklarını ilan edip orduya maddi ve aynı destek sağlamaları, yurtdışına elmas ihracatı izni almalarını mümkün kılar.

Korporatist yapılanmalarda ise devlet bireyleri kendi kontrolü altında tuttuğu sendikalar ve işveren örgütleri gibi gruplar üzerinden sisteme dâhil eder. Korporatist yapılanma, normalde ülke siyasetinde anlaşmazlık ve hatta bölünmelere yol açabilecek konuların kapalı kapılar ardında tartışılıp bir çözüme varılması olanağını verir. Peronist Arjantin’de devlet başkanın işçi sendikalarıyla kurduğu yakın ilişki ve yeri geldiğinde ülkenin ciddi bütçe açığı vermesini göze alıp, işveren örgütlerinin de kerhen onayı ile işçi sendikalarını yüksek işçi maaşları ile hoşnut etmesi, otoriter rejimlerdeki korporatist yapılanmanın tipik bir örneğidir. İşçi sendikaları da, devlet başkanı Peron’un bu politikası karşılığında Peronist rejime ciddi bir destek sağlamıştır.

dikkat

Korporatist yapı otoriter sistemlere özgü olmayıp totaliter rejimlerden olan faşist İtalya’da icat edilmiştir (bakınız Bölüm 7). İkinci Dünya Savaşı sonrası işçi sendikaları, işveren örgütleri ve siyasetçileri seçmen baskılarından uzak bir platformda buluşturan neokorporatist bir yapı ile daha da güçlenmiştir. Avrupâda ortaya çıkan bu neokorporatist yapının totaliter ve otoriter rejimlerde gördüğümüz korporatist yapıdan en büyük farkı, devletin bu süreç içinde dikte ediciden ziyade arabulucu bir rol oynamasıdır. Neokorporatist rejimlerde, ülkenin ne tür ekonomik stratejiler izleyeceğine, ilgili taraflarca fikir birliği ile karar verilir, çözülemeyen anlaşmazlıklarda ise son sözü seçimler aracılığıyla seçmen söyler.

Lider Kültü

Otoriter rejimler, liderlerini bir kült haline getirerek de toplum üzerindeki kontrollerini arttırabilirler. Devlet kontrolündeki iletişim kanalları, lidere karizmatik bir güç bahsetme adına, onun bir insanın sahip olabileceği niteliklerin çok ötesinde güç ve özelliklerle sahip olduğu fikrini topluma sürekli bir şekilde yayar. Bu ikna sürecinin amacı, lidere ve etrafındakilere karşı çıkmanın birey için hem maddi hem de manevi olarak oldukça maliyetli bir hale getirilmesidir. Bu tür bir yaklaşım liderin karizması konusunda bireyleri birebir iknada çok başarılı olmayabilir. Ancak, maliyet-fayda analizi boyutunda düşündüğümüzde, baskı ve hi-

mayeci taktiklere nazaran iletişim kanallarını kullanmanın maliyeti oldukça az, ulaştığı insan sayısı da oldukça yüksektir. Kuzey Kore’nin ilk diktatörü Kim Il Sung’un “ebedi lider” olarak anılması veya Türkmenistan’ın eski diktatörü Saparmurat Niyazov Türkmenbaşy’nın takvimdeki ayların isimlerini aile fertlerinin isimleriyle değiştirmesi liderkültü inşası sırasında atılan adımlara örnek teşkil ederler.

dikkat

“Lider kültü” kavramı 7. Bölüm ’de totaliter rejimler açısından değerlendirilecektir.

Siyasi Katılma

Bireylerin siyasi katılımına gösterilen toleransın seviyesi otoriter rejimler arasında ciddi bir farklılık göstermektedir. Kuzey Kore, Suudi Arabistan gibi mutlak iktidarın olduğu ülkeler halkı siyaseten aktif hale getirmekten kaçınır. Bazı otoriter rejimler ise korporatist bir yapı içinde bireyleri olabildiğince sistem içindeki siyasi ve diğer sivil oluşumlara yönlendirmeye çalışır. Kendi siyasi duruşuyla birebir örtüşmeyen sivil toplum örgütlerine siyasi sistemlerinde göz yuman otoriter rejimlerin sayısı da artmaktadır. Bireyler farklı düşüncelerini bu kuruluşlar aracılığı ile dile getirebilir ve hatta bazı siyasetlerin yürütülmesine şahsen müdahil olabilir. Afrika’nın birçok ülkesinde çeşitli sosyal politikalar (okul yapımı, anne sağlığı, aşılama vb.) bu sivil toplum örgütlerinin himayesi ve gözetiminde yürütülmektedir. Çin Komünist Partisi dini grupların oluşumuna kontrollü bir şekilde izin vermekte, ancak bu oluşumların rejimi tehdit etme potansiyelini gördüğü anda duruma müdahale etmektedir. Mesela, Katolik oluşumların Vatikan ile organik bağlar kurmasına izin verilmemektedir.

Otoriter iktidarlar, potansiyel muhalefetleri büyümeden bastırmakta uzadırlar. Ancak, internetin tüm dünyaya nüfuz etmesiyle bireyler facebook ve twitter gibi sanal ortamlar üzerinden çok daha hızlı ve devlet gözetiminden uzak organize olabilmekte ve rejime karşı muhalefetlerini eşgüdümleyebilmektedir. Arap Baharı protestolarının hızlı bir şekilde tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika’ya yayılmasında ya da 2009 genel seçimlerinden sonra İran’da haftalarca süren protesto eylemlerinde hem pro-

testocuların kendilerini örgütlemelerinde hem de bu protestoların dış dünyaya duyurulup testocuların küresel destek almasında elektronik sosyal medya önemli bir rol oynamıştır. Otoriter rejimlerin geleneksel kontrol mekanizmalarının bu tür gelişmelere karşı nasıl bir tepki geliştireceği, siyaset bilimcileri için ilginç bir soru olarak durmaktadır. Bu konu üzerine yapılan ilk araştırmalar, otoriter rejimlerin çevrimiçi medyada kendilerine karşı yöneltilen eleştirilere karşı daha toleranslı olduğu, ancak sosyal medya üzerinden muhalif siyasal seferberlik hedefleyenlere karşı sansür kullanmaktan çekinmediğini göstermektedir (King vd., 2014).

Ulusal seviyede yönetimi bireylerin erişimine kapamaya eğilimli otoriter rejimlerden bazıları, yerel seviyede bireylerin siyasal katılımına ve hatta bazı görevler için adaylıklarını koymalarına izin verebilirler. Örneğin, Çin'de köy muhtarlıkları seçimleri oldukça serbest bir ortamda yapılmakta ve muhtarlık adaylarında parti üyesi olması şartı aranmamaktadır. Son olarak, demokrasilerde en önemli siyasal katılım türü olarak algılanan ulusal seçimleri, otoriter rejimlerde artan bir sıklıkta gözlemlemekteyiz.

Otoriter Rejimler ve Seçimler

Siyasal sistemlerinde seçimlere yer verilip ve rilmemesi, otoriter rejimleri birbirinden ayıran ve rejim-birey ilişkilerinde rol oynayan önemli bir boyuttur. İster diktatörlük, ya da tek parti rejimi ister askeri cunta yönetimi olsun, otoriter rejimler, yerel ve genel seçimleri, yukarıda bahsi geçen kontrol mekanizmalarına ek olarak, iktidarlarını sürdürmek için artan bir şekilde kullanmaya başlamışlardır. Bu seçimlerin görünürdeki amacı, rejimin siyasal gücünün çoğu zaman göstermelik de olsa seçilmiş siyasal organlarla paylaşılmasıdır. Seçimlerin uygulanış biçimi ve ülke içi siyasetine etkisi rejimden rejime ciddi farklılıklar gösterebilir. Örneğin, Saddam Hüseyin döneminde Irak'ta yapılan seçimler tamamen göstermelik iken, Kral Muhammed yönetimindeki Fa'sta yapılagelen seçimlerin ülkede izlenecek ekonomi ve tarım politikalarına önemli etkisi olmuştur.

Siyasal sistemlerinde seçimlere yer veren otoriter rejimleri diğerlerinden ayırmak için 'yarışmacı' otoriterlik ve 'seçimsel otoriter rejimler' gibi kavramlar siyaset bilimine girmiştir. Bu rejimlerin tipik otoriter rejimlerden farkı siyasal iktidarı sınırlı bir şekilde de olsa seçimler yoluyla paylaşmaya gitmesidir.

Seçimsel otoriter rejimler liberal demokrasilerden de kavramsal olarak birçok boyutta ayrılmaktadır. Otoriter rejimler, liberal demokrasiler gibi hilesiz, yaygın ve geçerli seçimler organize edebilir. Ancak aralarındaki farkı Özbudun (2011, 41), seçim düzenleyen otoriter rejimlerde 'liberal demokrasinin diğer hayati unsurları olan, hukuk devleti, siyasal hesap verilirlik (accountability), bütün vatandaşların temel ve siyasal haklarının tam korunma altında bulunması gibi hususların kurumsallaşmamış olması' olarak açıklar.

Otoriter rejimlerin, siyasal sistemlerinde seçimlere son yıllarda artan bir şekilde yer vermesi rastlantısal değildir. Bu eğilimin arkasında küreselleşme ile bağıntılı iki ana sebepten söz edebiliriz. İlki, dünyadaki demokratikleşme dalgasının etkilerine istinaden rejimin meşruiyetini koruması içgüdüdür. Teknolojinin küresel iletişimi kolaylaştırması ile etraflarındaki demokratik ülkelerin daha iyi yaşam standartlarına sahip olduğunu gören halk, otoriter rejimlerden daha iyi politikalar üretmesini ve hesap verebilir olmasını istemektedir. Bu süreçte ortaya çıkan protesto ve temsil isteklerine otoriter rejimlerin cevap vermesinin bir yolu da seçimlere gitmekten geçer. Örneğin, içinde yaşadıkları otoriter rejimlere karşı ülke halklarının 18 Aralık 2010'da başlattıkları Arap Baharı protestolarını Ürdün, Fas ve Yemen hükümetleri seçimlere giderek kontrol altına almaya çalışmışlardır.

✓ Seçimler ve seçimlerin öngördüğü parlamentolar, küresel ekonomiye entegre olmuş ülkelerin ihtiyaç duyduğu küresel sermaye girdilerini sağlamak ve bu sermayeyi ülkelerinde tutmak için de önemli bir role sahiptir.

Seçimler ve seçimlerin öngördüğü parlamentolar, küresel ekonomiye entegre olmuş ülkelerin ihtiyaç duyduğu küresel sermaye girdilerini sağlamak ve bu sermayeyi ülkelerinde tutmak için de önemli bir role sahiptir. Giderek küreselleşen dünyada sermaye çok hızlı hareket etmekte, siyasal ve finansal riskten de olabildiğince kaçınmaktadır. Tüm gücü tepede toplamış, hesap verilebilirliği olmayan ve güçler dengesi içinde hareket etmeyen bir iktidarın sermaye sahiplerine karşı vereceği sözler (reform yapılması, para biriminin değerinin sabit tutulması,

fikri telif kanunlarının uygulanması gibi), yasama ve yargı oranları tarafından denetlenme ve kısıtlanmaya açık bir yürütmenin vereceği sözlerden daha az inandırıcıdır. Otoriter liderlerin inandırıcılık problemi, bu liderlerin verdikleri sözlerden dönmelerinin ülke içinde kendilerine getireceği görece zararın az olmasından ileri gelmektedir. Seçimler ve parlamentoların varlığı, yöneticileri görece kontrol altında tutar, bu da yürütmenin söz ve hareketlerini daha güvenilir kılar. Bu tahmin edilebilirlik de bu tür ülkeleri küresel sermaye için nispeten cazip hale getirmektedir.

Küresel sermayeyi çekmek isteyen ülkelerde iktidarların kendilerini seçimler ve parlamento yoluyla kısıtlamaya gitmesinin örneklerine tarih boyunca rastlamaktayız. Bu siyasal manevranın ilginç bir örneğini 18. yy.'da bir tarafta Fransa ve İspanya, diğer tarafta ise İngiltere'nin başrollerini oynadıkları Yedi Yıl Savaşı'nda görmekteyiz. Bu savaş öncesinde İngiltere meşrutiyet, Fransa ve İspanya ise mutlak monarşi ile yönetiliyordu. Savaşın geniş bir coğrafyaya yayılması, daha ilk yıllarda her iki tarafı da piyasadan borçlanmaya mecbur bırakmıştı. İngiltere kralının harcamalarının belirli ölçüde parlamentonun kontrolünde olması, İngiltere'nin aldığı savaş kredilerindeki risk primini düşürmüş ve bu kredilerin Fransa'ya oranla %2-3 puan daha düşük faizle fonlamasını sağlamıştır (Weingast, 1990). Kredi maliyetlerindeki bu fark uzun vadede silahlanma yarışında İngiltere'ye büyük bir avantaj sağlamış, savaşa görece olarak güçsüz başlayan İngiltere, Fransa ve İspanya karşısında önemli bir zafer elde etmiştir.

Yedi Yıl savaşından yaklaşık 250 yıl sonra, Myanmar'ı yöneten DBKK cuntasının 2011 yılında yaptığı yapısal reformlarda da benzer bir dinamik görmekteyiz. Onyıllar boyunca süren başarısız ekonomi politikaları sonucunda Myanmar'da ciddi bir dış sermaye girişi ihtiyacı oluşmuştur. Küresel sermayenin, vereceği taahhütleri inandırıcı bulmayacağına farkında olan DBKK cuntası, görünüşte demokratikleşmeye gitmiştir. Ordunun elinde bulunan hükümeti sivil bir otoriteye devretme ve 1990'da askıya alınan parlamentonun tekrar oluşturulması için seçimlere gitme kararı almıştır. Her ne kadar kurulacak bu yeni hükümetin çoğunluğunu emekli generallerin oluşturması bekleniyor olsa da, DBKK'nın görünüşte daha demokratik bir sisteme geçişi, uluslararası sermayenin ülkelerin rejimlerini kendisine nasıl uyarlamak zorunda bıraktığına ilginç bir örnek teşkil eder.

Sistemlerinde seçimlere yer vermenin yukarıda belirtilen avantajlardan neden tüm otoriter rejimler yararlanmayı seçmez? Seçimler, otoriter rejimlerde iktidarın el değiştirme riskini ciddi biçimde arttırabilir. Schedler (2006, 14), otoriter rejimlerde seçimlere izin vermenin iki ucu kesin bir bıçak olduğunu şöyle tespit etmiştir:

“Seçimler, (otoriter) sistemin meşruiyetini arttırdığı, iktidarın gücünü ve popüleritesini gösterdiği ve muhalefetin aczini ortaya koyduğu sürece sistem karşıtlarını demoralize ve demobilize edecektir. Ancak bu seçimler iktidarın gücünün kaynağının popülerlik değil de manipülasyon ve baskı olduğu fikrini halk arasında yayarsa, sistem karşıtı partiler bu süreç sonunda daha da güçlenecektir.”

O'Donnell ve Schmitter (1986), seçimlerin yönetici elit içinde kamplaşmalara yol açtığını, sistemin başvurduğu baskı ve ko-optasyon politikalarını maliyetli hale getirdiğini ve hatta otokratik rejimlerde yönetici elit grubundaki bazı grupların, ülke için daha iyi olduğuna inandıkları siyasaları savunmak için muhalefet tarafına geçmesine (elite defection) yol açtığını gözlemlemiştir. Bu tür geçişler, baskıcı otoriter rejimlerde çatlak (fissure) oluşturmaktadır. Yazarlar, bu çatlağın-aynen bir araba camında olduğu gibi-sistemi boydan boya farklı eksenlerde bölüp demokrasinin gerektirdiği çoğulcu yapıya götüreceğini savunmuşlardır.

Her ne kadar Schmitter ve O'Donnell'in gözlemleri Şili, Peru, Arjantin ve bir çok Afrika ülkesindeki demokratikleşme sürecini açıklasa da, son otuz senede dünyadaki örneklere baktığımızda seçim düzenleyen otoriter rejimlerin ömürlerinin kayda değer bir şekilde uzadığını görmekteyiz (Geddes 1999; Hadenius ve Teorell 2007). Seçimler, bazı sosyal grupları iktidarın kaynaklarını kullanarak menfaat dağıtmak için etkili bir araç olarak kullanılabilir; yönetim kendisine daha çok oy veren bölgeleri yatırım ve sosyal hizmetlerle ödüllendirebilir. Seçimler, otoriter iktidarın muhalefetle olan ilişkilerini de farklı şekillerde düzenleyebilir. Bu süreç, muhalif grupların sisteme olan itirazlarını kontrollü bir biçimde dile getirmelerine izin verir. Diğer taraftan, seçimlerde boy göstermek birçok muhalif grubu görünür ve dolayısıyla hedef alınabilir hale getirir. Bu süreç iktidara hangi muhalif grupların ne kadar güçlü olduğunu gözleme fırsatı da verecektir. Akabinde, patronaj stratejileri bu muhalif grupları ayrıştırmak için etkili olarak kullanılabilir. Bu tür politik manevralar, serbest,

özgür ve eşit fırsata dayanan seçim kültürünün yeterince yerleşmemiş olduğu ülkelerde baştakilerin gücünü daha da pekiştirebilir. Böyle ülkelerde seçimlere katılım oranı, siyasal katılımın seviyesi için anlamlı bir gösterge değildir; göstermelik seçimler yapan birçok otoriter rejimlerde iktidarın oy oranları liberal demokrasilerde görülmeyen ölçüde yüksek (%80-%90 gibi) çıkmaktadır. Hatta Levitsky ve Way (2002, 55) seçimlerde kazanan parti %70'den fazla oy alıyorsa, o ülkede demokrasinin varlığından söz edilemeyeceğini savunmaktadırlar.

✓ Seçimlerin düzenli bir şekilde yapıldığı ve bu seçimlerde anlamlı bir siyasi yarışmanın olduğu bir kısım otoriter rejimlere **seçimsel demokrasi**, "**plebisitsel**" (referanduma dayanan) **demokrasi**, **yarışmacı otoriter rejimler** gibi isimler de verilmiştir. Bu tür rejimleri otoriter rejimlerden ayıran en önemli özellik iktidarların yönetimlerini sürdürmeleri için seçim desteğine ihtiyaç duymalarıdır. Ancak iktidarlar bu plebisitsel desteği sağlamak için güçler ayrılığı ilkesini göz ardı edip muhalefet üzerine devletin bütün kurumları ile baskı yapmaktan, gerektiğinde bu baskıyı meşru kılmak için özel kanunlar çıkarmaktan çekinmezler. Soğuk Savaş sonrası, özellikle 2000'li yıllarda Rusya seçimsel demokrasi türünün iyi bir örneği olmuştur.

Öğrenme Çıktısı

3 Otoriter rejimlerde devletin vatandaşlarıyla ilişkisini nasıl bir çerçevede kurduğunu ve neden böyle bir çerçevede kurmayı seçtiğini açıklayabilme

Araştır 3

19. yy süresince Osmanlı Devleti neden Yunanistan, Bulgaristan gibi komşularından daha yüksek maliyetle borçlanmıştır?

İlişkilendir

Bir ülkenin siyasal sisteminde seçimlerin olmasının hangi durumlarda o ülkenin demokrasisini güçlendirdiğini, hangi durumlarda ise o ülkeyi demokratik standartlardan uzaklaştırdığını değerlendiriniz.

Anlat/Paylaş

Yakın zamanda Rusya Federasyonu Devleti, birçok gençlik, kadın ve meslek örgütü kurmuştur. Rusya Devleti'nin bu örgütleri kurmasındaki amacı ne olabilir?

OTORİTER REJİM ÖRNEĞİ: FRANCO DÖNEMİ'NDE İSPANYA

Franco dönemi İspanya'sı (1939-1975) tek-adam sistemini örnekleyen bir otoriter rejimdir. Bazı siyaset bilimciler Franco rejimini faşist bir totaliter rejim olarak tanımlar. Ancak sınırlı da olsa çoğulcu siyasal yapıya izin vermiş olması, sistemin zayıf ve çok katmanlı ideolojik yapısının halkı topyekün mobilizasyondan sakınması ve Franco'nun sürdürdüğü politikaların genelde akılcı ve tahmin edilebilir olması bu rejimi Mussolini İtalyası ve Nazi Almanyasından anlamlı bir biçimde ayırır. 1936-1939 yılları arasında Cumhuriyetçiler ile yaptıkları iç savaştan galip çıkan Franco'nun liderliğini yaptığı Milliyetçiler, asayişin sağlanmasını müteakip Falanj partisini kurmuş ve partiler arası çekişmenin İspanya'nın bütünlüğüne zarar verdiği iddiası ile siyasi partileri kapatmıştır. Benzer şekilde, bağımsız sendikalar da 1940'da feshedilmiş, tüm sendikalar ve işveren örgütleri devlet himayesinde örgütlenmiş, Sindicato Vertical üzerinden devlete korporatist bir bağ ile bağlanmışlardır.

Falanjistlerin İspanya yönetimindeki ilk devresi totaliter bir eğilimi yansıtır. 1939-1959 arasına denk gelen bu süre zarfında İspanya, Nazi Almanyası ile İkinci Dünya Savaşı sırasında yapmış olduğu ittifaktan dolayı galip ülkeler tarafından ekonomik yaptırımlara maruz bırakılmıştır. Uluslararası tecridi fırsat olarak

gören Falanj partisi, ülkenin bütün ekonomik yapısını yeniden düzenlemeye, ülkeye ithal ikameci üretim ve tarım politikalarını yerleştirmeye çalışmıştır. Ancak bu politikalar sonucunda İspanya'da yer yer hububat sıkıntısı ve özellikle şehirlerde aşırı fakirlik baş göstermiştir.

✓ Franco Dönemi'ni, İspanya'nın dünyadan tecrit edildiği 1959 öncesi ve Soğuk Savaş'ın zirveye çıkmasıyla ülkenin tekrar Batılı ülkeler arasına katıldığı 1959 sonrası olarak ikiye ayırabiliriz.

Yaşamla İlişkilendir

Francisco Franco, İspanya İç Savaşı'nda Milliyetçi Cephe'nin önderi olan İspanyol Generalidir. 1936–1939 yılları arasında gerçekleşen iç savaş sonrasında ülkenin idaresini bırakmamış olan Franco, ülkeyi 36 yıl boyunca diktatörlükte yönetmiştir. Lakabı El Caudillo (Önder)'dir.

Francisco Franco ya da tam adıyla *Francisco Paulino Hermenegildo Teódulo Franco y Bahamonde Salgado Pardo de Andrade*, 4 Aralık 1892 tarihinde Ferrol, Galicia, İspanya'da dünyaya geldi. İki asırdan beri her üyesi aralıksız deniz kuvvetlerinde yüksek rütbelerle hizmet vermiş olan bir aileden gelen Franco, babası gibi bir deniz kuvvetleri subayı olma yolunda ilerliyordu. Fakat İspanya ile Amerika arasında gerçekleşen savaşın ardından neredeyse bütün donanmasını kaybetmiş olan ülke, ihtiyaç durmadığından Franco da aile geleneğini bozarak kara harp okuluna kayıt oldu.

1907 yılında akademiye giren Franco, 1910 yılında okuldan mezun oldu ve de Fas'da görev aldı. Savaşın getirdiği yıkım kendisini en çok Fas cephesinde göstermişti ve savaşta pek çok yüksek rütbeli subay hayatını kaybetmişti. Bu boşluğu doldurmak için genç subayları terfi ettiren İspanyol ordusu, iyi bir sicile sahip olan Franco'yu da es geçmedi. 1916 yılına gelindiğinde, henüz 23 yaşında olan Franco, çoktan yüzbaşı rütbesine yükselmişti. El Biutz'de gerçekleşen bir talimde ağır yaralanan Franco, bu kadar kötü bir patlamadan sağ çıkabildiği için orduda Baraka (Şanslı) lakabını kazandı ve de 1917 yılında binbaşı rütbesine yükseltildi. 1923 yılına gelindiğinde yarbay olan Franco, aynı yıl Maria del Carmen Polo ile evlendi; çiftin 1926 yılında tek çocuğu olan Maria del Carmen dünyaya geldi.

1932 yılında İspanya'da monarşinin sona ermesi ve demokratik düzenin kurulması sırasında, Franco taraf tutmayarak apolitik bir tutum sergiledi. Fakat kısa süre içerisinde demokratlarla arası bozuldu ve de 1936 yılında Kanarya Adaları'na sürgün maiyetinde bir atamayla gönderildi. 18 Temmuz 1936 tarihinde askeri ayaklanma ilan eden Franco, ertesi gün Fas'a geçerek burada bulunan ordunun denetimini bir günde ele geçirdi. Daha sonra İspanya'ya hareket eden Franco, 3 yıl sürecek olan iç savaşı başlatmış oldu. 1936 yılında ayaklanmanın başlamasıyla askeri ve idari yönetici olarak atanan Franco, ayaklanma sırasında ülkede tam bir denetim kuramasa da, 30 Ocak 1938 yılında hareketi tamamladı ve de Franco devlet başkanı, hükümet başkanı, kara ve deniz kuvvetleri komutanı ünvanlarıyla devletin başına geçti.

İç savaş sırasında ülkenin kaybettiği gücü tekrar kazanmak isteyen Franco, bu sebeple 1939 yılında Anti-Komitern Pakt'ı imzalayarak Adolf Hitler'in yanında II. Dünya Savaşı'na girdi; fakat Almanya'nın Polonya'ya saldırması sonucunda savaştan uzak durma kararı alarak ülkesini savaşın yıkımından korudu. Savaş süresince yaptığı mücadele Fas'ta bulunan Tanca şehrini işgal etmek oldu, fakat bu durum Müttefikler tarafından hoş karşılanmayınca savaş sonrasında kurulan Birleşmiş Milletler organizasyonuna İspanya alınmadı.

1947 yılında İspanya'da rejmi değiştiren Franco, kendisini kral ve ülkenin daimi koruyucusu olarak atadı. B.M.'lere de alınmayan İspanya, politika açısından çok kötü bir on yıl geçirdi; bu durum ABD ile ilişkilerini geliştirdiği Soğuk Savaş'a kadar devam etti. 1966 yılında devlet ve hükümet başkanlarının yetkilerini azaltarak kendi gücünden az da olsa feragat ettiyse de 1969 yılında torunu olan Juan Carlos'u veliyahtı olarak ilan ederek diktatörlük rejimini güçlendiren hamlelere imza attı. Francisco Franco, 1973 yılında başbakanlık görevini torununa bırakarak sadece devlet başkanı ve ordu komutanı olarak görev yaptı.

Francisco Franco, uzun süren bir hastalığın ardından 20 Kasım 1975 tarihinde, 82 yaşında Madrid İspanya'da hayata gözlerini yumdu. Yerine torunu olan I. Juan Carlos geçerek İspanya'da krallığı devam ettirdi.

Kaynak: <http://www.biyografi.net.tr/francisco-franco-kimdir/>

Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetlere karşı ittifak kurma isteği, anti-komünist bir ideolojiye de sahip olan İspanya'yı tekrar Batı'nın bir üyesi yapmıştır. Ülkeye uygulanan ekonomik ambargonun kalkması ile İspanya ekonomisi atağa geçmiş ve hızlı bir modernleşme yoluna girmiştir. Franco İspanya'sını siyaset bilimi açısından ilginç bir vaka yapan, Franco'nun devlet yönetiminde parti tabanlı bir yapıdan tek adam yapılanmasına doğru giderken, devlet-birey ilişkilerinde görece çoğulcu bir yapıya yönelmesidir. Franco, modernleşen İspanya toplumunda iktidarının pekişmesi için görece muhafazakâr bir taban olan orta sınıf, işverenler, kilise ve monarşi yanlıları ile ittifak kurmayı seçmiştir. Örneğin, İspanyol Katolik Kilisesi Franco'yu 'Katolik dini için savaşıyor gerçek bir Haçlı' olarak nitelendirmiştir. Franco, ülke için hassas bir konu olan krallığın tekrar oluşturulması konusunda da hassas bir politika izlemiştir. Her ne kadar ülkenin ismini İspanya Krallığı'ndan İspanya Devleti'ne çevirse de, Franco kraliyet kurumunun tekrar oluşturulmasını "uygun bir vakitte çağın gereklerine uygun bir şekilde olmak üzere" askıya almış ve bu kurumu lağvetmemiştir. Franco'nun kraliyet ailesine karşı olan bu tutumu, monarşinin korunmasını isteyen birçok muhafazakâr grubun da onayını almıştır. Rejimin anti-komünist tutumu da burjuva ağırlıklı orta sınıfın rejime edilgen onayını vermesini sağlamıştır.

1960'larda başlayan ekonomik büyüme dalgası ile birlikte yürütme organlarının yönetimine uzman teknokratları getiren Franco, İspanya'nın içinden geçtiği sosyoekonomik değişimin yönetimi için kontrollü bir çoğulculuk sağlama yoluna gitmiştir. Bu büyüme sırasında, özellikle işçi ve iş-

verenler arasında çıkan çıkar çatışmalarını siyaset dışında, kapalı kapılar ardında ama ilgili grupların olurlarını da alarak çözmeyi hedefleyen Franco rejimi, işveren ve işçi kesiminin bir arada temsil edildiği devlete bağlı sendikalar (syndicate) kurmuştur. Sınırlı sayıda olan bu sendikalar, ekonomik sektör bazında organize edilmişti. Juan Linz (1970) toplumun birçok kesiminin bu korporatist yapı üzerinden Franco rejiminin politika seçimlerine dolaylı etki yapabildiğini savunur.

Francisco, erken dönemde rejimini pekiştirirken, yani rejimin topluma kendini kabul ettirme kaygısı yüksek iken, toplum üzerinde kontrol sağlamak için genel olarak kaba güce başvurmuş, ancak zamanla rejimin güç kullanımı daha seçici hale gelmiştir. Yine de Franco'ya muhalefet yapan ya da yapması muhtemel gruplar rejimin baskıcı tutumunu Franco'nun ölümüne kadar hissetmiştir. Rejim, liberal demokratlardan komünistlere, Katalan ayrılıkçılarından demokrasi talep eden üniversite öğrencilerine kadar her tip muhalefeti gerek şehirlerde (Policia Armada) gerekse kırsal kesimde (Guardia Civil) bu iş için özel kurduğu askeri inzibat güçleriyle bastırmıştır.

Sonuç

Ufak bir zümrenin devlet yönetimini topluma karşı anayasal bir sorumluluğu olmadan elinde tuttuğu siyasal sistemlere otoriter rejimler denir. Otoriter rejimler, tarih boyunca en sık görülen rejim türüdür ve kendi içinde önemli farklılıklar gösterir. Otoriter rejimlerde askeri cunta, bir diktatör ya da tek bir parti devlet yönetimini elinde bulundurabilir. Bu üç ana rejim türünden farklı özellikleri

bünyelerinde barındıran melez rejimleri de gözlemlemekteyiz. Otoriter rejimler, toplumu baskı altına alarak, bireyleri sisteme bağlayarak ve lider kültürü oluşturarak iktidarlarını pekiştirirler. Zaman zaman kontrollü bir şekilde siyasal çoğulculuğa izin verebilseler de, otoriter rejimler toplum içi çatışmaları siyaset zemininin dışında çözmeye meyillidirler. Bu tür çatışmaların yönetiminde patronaj mekanizmaları ve daha karmaşık sosyo-ekonomik

ilişkilerden doğan çatışmalarda da korporatist yapılanmalar, otoriter rejimlerin sıklıkla başvurdukları yöntemlerdir. Özellikle son yıllarda, birçok otoriter rejimin hilesiz seçimler organize ettiklerini de görmekteyiz. Bu seçimlerin organize edilmesinin arkasında, küresel ölçekte gördüğümüz demokratikleşme dalgaları ve sermaye dolaşımının da önemli etkisi vardır.

Öğrenme Çıktısı

4 Otoriter rejim tiplerinin tartışılmasıyla edinilen kuramsal çerçeveyi Franco Dönemi İspanya'sındaki siyasal gelişmelerle ilişkilendirebilme

Araştır 4

Franco, uzun vadede kendi iktidarını tehdit etme potansiyeline sahip Krallık kurumunu neden lağvetmiştir?

İlişkilendir

Franco döneminde yaşanan ekonomik büyümenin, halkın Franco rejimine verdiği desteğin düzeyi ile ilişkisini değerlendirin.

Anlat/Paylaş

Franco'nun iktidarını korumak için toplumun hangi kesimleri ile iknaya, hangi kesimleri ile ise baskıya dayalı ilişkiler kurduğunu anlatın.

1

Otoriter rejim kavramını açıklayabilme

Otoriter Rejim Kavramı

Ufak bir zümrenin devlet yönetimini topluma karşı anayasal bir sorumluluğu olmadan elinde tuttuğu siyasal sistemlere otoriter rejimler denir. Otoriter rejim, siyasal sistemler arasında kökeni en eskiye dayanan ve haliyle tarih boyunca içinde birçok farklı türü barındırmış sistemdir. Tarihsel açıdan baktığımızda antik Yunan şehir devletleri ve 19.yy ve sonrası modern ulus-devletlerin bir kısmında gördüğümüz demokrasiler ve Napolyon Bonaparte ile başlayıp Nazizm ve Stalinizm gibi yönetimlerle devam eden modern çağa özgü totaliter rejimler insanlığın siyasi tarihinde istisnai vakalardır.

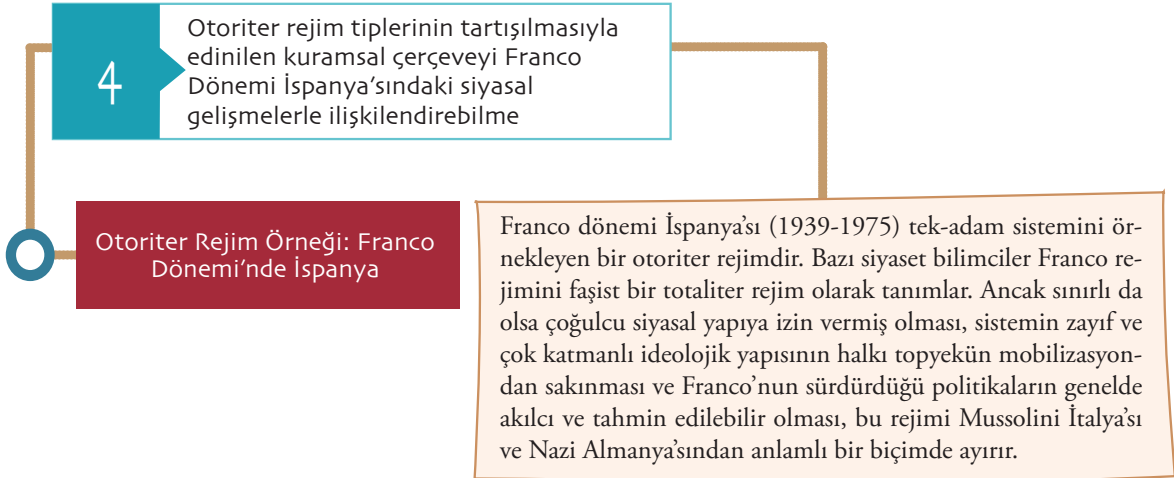
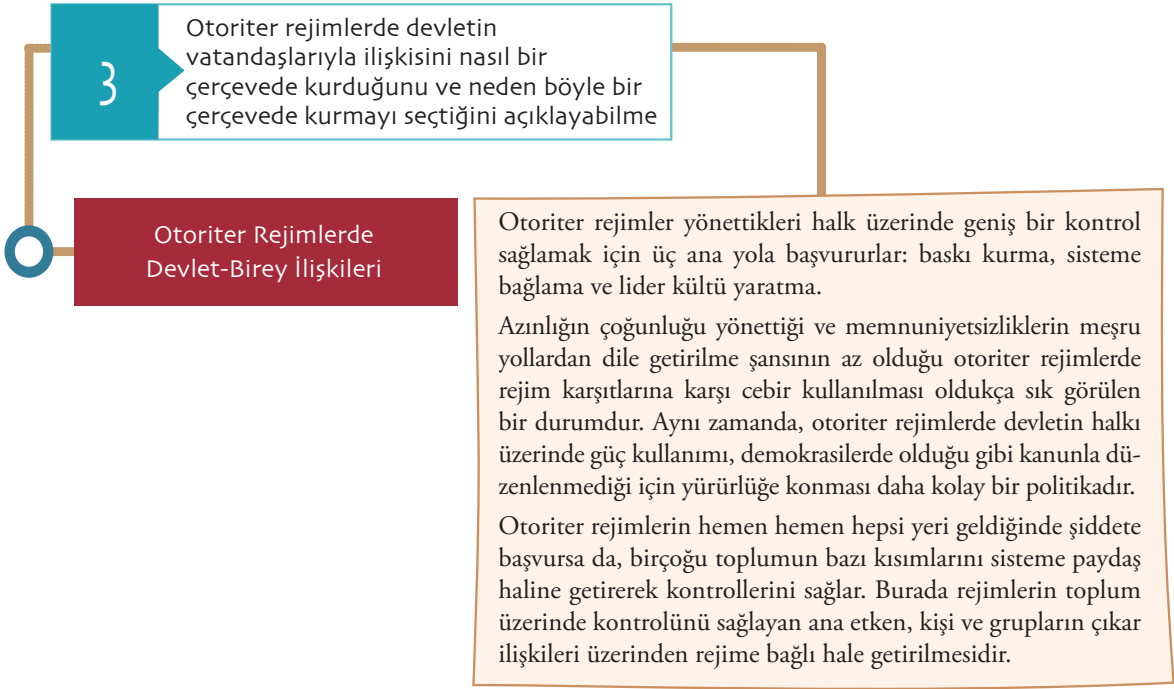
20. yüzyıl süresince Batılı devletlerin sömürgelerini kaybetmesi (dekolonizasyon) sonucunda dünya siyasi sahnesine düzinelerce yeni ülke girmiştir. Bu ülkelerin çoğunluğu ne Nazizm veya Maoizm gibi totaliter bir sistemi benimsemiş, ne de liberal demokrasiler gibi geniş katılıma ve güçler ayrılığına önem veren çoğulcu sistemlere geçmişlerdir.

2

Otoriter rejim türlerini ve bu türleri birbirinden ayıran ana özellikleri saptayabilme

Otoriter Rejim Türleri

Otoriter rejimlerin uzun tarihsel geçmişi, siyaset bilimi repertuarına birçok farklı otoriter rejim türü sokmuştur. Hatta otoriter rejimleri demokratik ve totaliter rejimler elendiği zaman oluşan genel bir 'arda kalan' kategorisi olarak gören siyaset bilimciler de vardır. Bu tür kavramsal çeşitliliği sınıflandırmak için ilk temel noktamız şu soru olacaktır: Otoriter rejimlerde rejimin kurallarını ve devletin asli görevlerinin nasıl yürütüleceğini kim belirler? Bu sorunun cevabı üç ana grubun varlığına işaret etmektedir: askeri cunta yönetimi, tek parti yönetimi ve lider temelli dikta yönetimi. Burada hatırlanması gereken başka bir unsur ise, aşağıda tartışılan üç türün ideal, biçimlendirilmiş türler olmasıdır. Gerçek hayatta gözlemlediğimiz otoriter rejimler, her üç türün özelliklerini belirli derecede bünyelerinde barındırmaktadırlar.

1 Aşağıdakilerden hangisi otoriter rejimlerde görülmemektedir?

- A. Muhalefet partisi
- B. Güçler ayrılığı ilkesi
- C. Korporatist yapılanma
- D. Seçimler
- E. Himayeci bir anlayış

2 Otoriter rejimler arasında en istikrarlı ve yapısal açıdan en esnek olanı hangisidir?

- A. Tek Parti
- B. Askeri rejim
- C. Komünizm
- D. Diktatörlük
- E. Sömürgecilik

3 Sivil bir liderin parlamentoyu feshedip bir diktatör olarak siyasi sistemin başına geçmesine ne ad verilir?

- A. Lider kültürü
- B. Cunta
- C. Rejim içi çatlak
- D. Autogolpe
- E. Patronaj

4 Aşağıdakilerden hangisi otoriter rejimlerin bireyi sisteme bağlamak için kullandığı stratejilerden **değildir**?

- A. Lider kültürü yaratmak
- B. Gözetim
- C. Darbe
- D. Baskı
- E. Himaye altına alma

5 Otoriter sistemlerdeki kontrol ve katılım mekanizmaları aşağıdaki amaçlardan hangisini güder?

- A. Muhalefetin örgütlenmesini engellemek
- B. Muhalefetin gücünü sınamak
- C. Muhalefeti bölmek
- D. Olası muhalif grupları önceden belirlemek
- E. Hepsi

6 I. Facebook

II. Devlete bağlı sendikalar

III. Sivil toplum örgütleri

Yukarıdakilerden hangisi veya hangileri otoriter rejimlerde muhalefetin örgütlenmesine yardımcı olabilir?

- A. Sadece I
- B. Sadece II
- C. Sadece III
- D. I ve II
- E. I ve III

7 Aşağıdakilerden hangisi bir ülkede otoriter rejimin ortaya çıkışında etkili **değildir**?

- A. Ekonomik gelişmişlik
- B. Toplumun varlığının tehdit altında olması
- C. Ülke halkının çoğunluğunun mensup olduğu din
- D. Orta sınıfın yaygınlığı
- E. Toplumda hiyerarşik eğilimler

8 Neopatrimonyal liderleri diğer otoriter liderlerden ayıran ana özellik nedir?

- A. Devletin organlarını zayıf tutması
- B. Himayeci bir anlayışla kontrol sağlaması
- C. Toplum üzerinde güç kullanmaktan çekinmemesi
- D. Diğer ülkelere karşı saldırgan olması
- E. Ülkesinde seçimlere izin vermesi

9 Aşağıdakilerden hangisi otoriter rejimlerin seçim düzenlemesinin ardında yatan gerekçelerden **değildir**?

- A. Küresel sermayeyi ülkeye çekmek
- B. İktidarın popülaritesini tescil etmek
- C. Küresel demokratikleşme isteklerine cevap vermek
- D. Parti içi muhalefeti susturmak
- E. Muhalefetin aczini göstermek

10 Aşağıdakilerden hangisi otoriter rejimleri totaliter rejimlerden ayırtıran özelliklerinden birisidir?

- A. Diğer ülkelerle ittifaka gitmesi
- B. Siyasi liderlerini halka insan üstü özelliklerle sahipmiş gibi sunması
- C. Siyasi çoğulculuğa izin verebilmesi
- D. Devlet destekli sivil toplum örgütleri kurması
- E. Muhalefet üzerinde baskı kurması

1. B	Yanıtınız yanlış ise “Otoriter Rejim Kavramı ve Otoriter Rejim Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	6. E	Yanıtınız yanlış ise “Otoriter Rejimlerde Devlet-Birey İlişkileri: Denetim ile Otoriter Rejimler ve Seçimler ” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. A	Yanıtınız yanlış ise “Otoriter Rejim Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	7. C	Yanıtınız yanlış ise “Otoriter Rejim Kavramı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. D	Yanıtınız yanlış ise “Otoriter Rejim Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	8. A	Yanıtınız yanlış ise “Otoriter Rejim Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. C	Yanıtınız yanlış ise “Otoriter Rejimlerde Devlet-Birey İlişkileri: Denetim” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	9. D	Yanıtınız yanlış ise “Otoriter Rejimlerde Devlet-Birey İlişkileri: Otoriter Rejimler ve Seçimler ” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. E	Yanıtınız yanlış ise “Otoriter Rejimlerde Devlet-Birey İlişkileri: Denetim ile Otoriter Rejimler ve Seçimler ” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	10. C	Yanıtınız yanlış ise “Otoriter Rejim Kavramı ve Otoriter Rejim Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

6

Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Otoriter rejimde tek bir kanun koyucu kişi, grup ya da komite vardır ve totaliter rejimden daha radikaldir. Totaliter liderin insanlar üzerinde karizmatik bir etkisi vardır. Otoriter rejimde ise insanlar korku ile yönetilir. Otoriter rejimde muhalifler cezalandırılır, işbirlikçiler mükâfatlandırılır. Otoriter rejimlerde halkı topyekûn seferber edecek bir ideoloji bulunmaz ve iktidar üzerinde çok sınırlı da olsa denge ve denetleme mekanizmaları vardır.

Araştır 2

Modern siyasi tarihte bir tek parti rejiminin tek lider diktasına kaydığına şahit olmaktadır. Bu durumun ana sebepleri: lideri denetleyecek mekanizmaların olmaması; dış tehditleri savuşturma ya da ekonomik kalkınma gibi toplum nezdinde önceliği olan konularda başarının liderin elindeki otoritesinin miktarıyla eş tutulmasıdır.

Araştır 3

Osmanlı Devleti girdiği savaşları ve ülke içindeki yatırımlarını finanse etmek için 19. yüz yılın başından itibaren borçlanmaya başlamıştır. Bu borçlanma sürecinde Osmanlı Devleti kendisine benzer ekonomik gelişmişlik seviyesinde olan Yunanistan, Bulgaristan gibi ülkelere göre daha yüksek faizle borçlanıyordu. Bunun sebebi Osmanlı padişahlarının diğer Avrupa krallarına göre mutlak bir otoritesinin olması, padişahı harcamalarını denetleyecek bir kurumun olmamasıdır. Avrupa'da birçok krallıkta kralın borçlanma ve kaynak kullanımı yetkisi ülke meclislerinin kontrolü altındaydı. Borç verenler, kralın harcamalarının meclis onayına tabi olduğu bu tür ülkelere verilen kredilerin geri ödenme şansının daha yüksek olduğunu gözlemliyor ve bu ülkelere verdikleri kredilere uyguladıkları politik risk faizini daha düşük tutuyorlardı. Bu krallıkların aksine, Osmanlı Devleti'nde uzun süre padişahın yetkilerini kısıtlayacak bir kurum olmamıştır.

Araştır 4

Franco, iktidarını sürdürmek için toplumdaki muhafazakâr kesimin desteğini almaya önem vermekte idi. Bu kesim için ise krallık kurumu duygusal önemini korumaktaydı. Franco, krallık kurumunu lağvetmek yerine bu kurumu hayata tekrar geçirmeyi sadece askıya alarak hem krallık kurumunun kendi iktidarına tehdit oluşturmasını engellemiş hem de toplumun krallık yanlısı kesiminin desteğini almaya devam etmiştir.

Kaynakça

- Bratton, M. ve van de Walle, N. (1994). *Democratic Experiments in Africa: Regime Transitions in Comparative Perspective*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Brooker, P. (2008). "Authoritarian Regimes", (der.) Caramani, D, *Comparative Politics*, Oxford, UK: Oxford University Press.
- Geddes, B. (1999). "Authoritarian Breakdown: Empirical Test of a Game Theoretic Argument", *Amerikan Siyasi Bilimler Derneği Konferansı'nda sunuldu*, Washington, DC.
- Geddes, B. (2003). *Paradigms and Sand Castles: Theory Building and Research Design in Comparative Politics*, Ann Arbor, MI: Michigan University Press.
- Gandhi, J. ve Lust-Okar, E. (2009). "Elections Under Authoritarianism", *Annual Review of Political Science*, V. 12: 403-22.
- Hadenius, A. ve Teorell, J. (2007). "Pathways from Authoritarianism", *Journal of Democracy*, V. 18(1): 143-57.
- Henderson, Erol (2009). "Disturbing the Peace: African Warfare, Political Inversion and the Universality of Democratic Peace Thesis", *British Journal of Political Science* V. 39(1): 25-58.
- Huntington, S. (1993). "The Clash of Civilizations?" *Foreign Affairs*, V. 72(3):22-49
- King, Gary; Jennifer Pan; and Molly Roberts. "How Censorship in China Allows Government Criticism but Silences Collective Expression," *American Political Science Review*, Vol. 107, No. 2 (May, 2013): 326-343,
- Levitsky, S. ve Way, L.A. (2002). "The Rise of Competitive Authoritarianism", *Journal of Democracy*, V.-13 (2): 51-65.
- Linz, J. (1970). 'From Falange to Movimiento Organizacion: The Spanish Single-Party and the Franco Regime', (der.) Huntington, S. ve Moore, B., *Authoritarian Politics in Modern Society*, ss. 128-203.
- Linz, J. ve Stepan, A. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Pres.
- Lipset, S.M. (1959). "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", *American Political Science Review* V. 53(1):69-105.
- Moore, B. (1966). *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, Boston, MA: Beacon Press.
- Nordlinger, E. (1977). *Soldiers in Politics: Military Coups and Governments*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- O'Donnell, G. ve Schmitter P. C. (1986). *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- O'Neil, P. (2007). *Essentials of Comparative Politics*, New York, NY: W. W. Norton.
- Özbudun, E. (2011). *Otoriter Seçimler ve Türkiye*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Przeworski, A.; Alvarez, M. E.; Cheibub, J.A. ve Limongi, F. (2000). *Democracy And Development: Political Institutions and Well-Being in the World, (1950-1990)*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Schedler, A. (2006). *Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition*, Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Stasavage, D. (2002). 'Credible commitment in early modern Europe', *Journal of Law, Economics and Organization*, V. 18(1): 155-86.
- Brownlee, J. (2007). *Authoritarianism in an Age of Globalization*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Huntington S. Moore H. C. (Der.). (1970). *Authoritarian Politics in Modern Society: The Dynamics of Established One-party Systems*, New York, NY: Basic Books.
- Pempel, T.J. (Der.). (1990). *Uncommon Democracies: The One-Party Dominant Regimes*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Pye, L. (1990). "Political Science and the Crisis of Authoritarianism", *American Political Science Review*, 84(1): 3-19.
- Slater, D. (2003). 'Iron Cage in an Iron Fist: Authoritarian Institutions and Personalization of Power in Malaysia" *Comparative Politics*, V. 36(1):81-102.
- Slater, D. (2006). "The Ironies of Instability in Indonesia", *Social Analysis*, V. 50(1): 208-13.
- Townson, N. (Der.) (2007). *Spain Transformed: The Late Franco Dictatorship, 1959-1975*, New York, NY: Palgrave MacMillan.
- Weingast, B.(1990). "The Role of Credible Commitments in State Finance", *Public Choice*, 66(1):89-97.

Bölüm 7

Totaliter Rejimler

öğrenme çıktıları

1

Totaliter Rejim Kavramı
1 Totaliter rejimi tanımlayabilme

2

Totaliter Rejim Uygulamaları
2 Totaliter rejim uygulamalarını açıklayabilme

3

Totaliter Rejimlerde Siyasal Kültür ve
Toplumsallaşma
3 Farklı siyasal sistemlerin siyasal kültür
üzerindeki etkilerini analiz edebilme

4

Totaliter Rejimlerin Ekonomi Politikası ve
Korporatizm
4 Totaliter ve demokratik rejimlerin ekonomik
yapılarını karşılaştırabilme

Anahtar Sözcükler: • Totaliterlik (Totalitarianism) • Faşizm • Nazizm • Korporatizm

GİRİŞ

Siyaset biliminde bazı kavramlar belirli bir dönemde var olmuş yapı ve kurumları tanımlamak için kullanılırlar. Örneğin Orta Çağ'ın ekonomi politliğini feodalizm kavramıyla anlatırız. Bu tür kavramların güncel gelişmeleri değerlendirirken kullanılması ise tartışmalıdır. Bir yandan bu kavramların kullanılması konunun tarihsel bağlama yerleştirilmesi bakımından önemlidir. Öte yandan güncel bir konunun ortadan kalkmış bir yapıya işaret eden kavramlarla anlaşılmaya çalışılması yanlış olabilir.

Totaliter rejim ve totaliterlik (totalitarianism) bu bakımdan oldukça tartışmalı kavramlardır. Genel olarak merkezîyetçi bir devlet yapısı ve radikal bir ideoloji üzerine kurulan, içinde bulunduğu sosyo-ekonomik yapının bütün üyelerini ve kurumlarını dönüştürmeyi hedefleyen, bireysel özgürlükleri ortadan kaldıran siyasal sistemler totaliter rejim olarak adlandırılır (O'Neil, 2010, 144). Ancak uygulamada var olan veya bir dönem var olmuş olan hangi devletlerin totaliter rejim olarak adlandırılabilceği konusunda farklı görüşler öne sürülmektedir. Totaliter ve otoriter rejimler arasındaki farklar ise bir diğer tartışma konusudur. Bu çalışmada öncelikle söz konusu tartışmalar değerlendirilerek totaliter rejim kavramı açıklanacaktır. Daha sonra uygulamadaki totaliter rejim örnekleri ele alınacaktır. Totaliter rejimlerde siyasal kültür ve birey-devlet ilişkileri incelenecek ve faşist rejimlerdeki korporatist çıkar örgütlenmesi değerlendirilecektir.

dikkat

Burada tartışmalı olan totaliter rejimin genel tanımı değil, hangi sistemlerin totaliter rejimler olarak adlandırılabilceğidir.

TOTALİTER REJİM KAVRAMI

Totaliterlik Fransızca kökenli bir sözcüktür. Ancak 1920'li yıllarda İtalya'da bugünkü anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Bazı yazarlara göre kavramı ilk önce Mussolini'nin siyasi rakiplerinden liberal eğilimli bir gazeteci ve siyasetçi olan Giovanni Amendola özgürlüklere yer bırakmayan ve toplumun bütün kesimleri üzerinde topyekûn (total) denetim sağlamayı amaçlayan yeni rejimi eleştirmek için kullanmıştır. Daha yaygın olan diğer görüşe

göre kavram Mussolini rejiminin ideologlarından Giovanni Gentile tarafından faşist rejimin kudretini ifade etmek amacıyla ortaya atılmıştır. Gentile, Faşist rejimin tutumunu ve kurmaya çalıştığı devlet sistemini tarif etmektedir. İtalya'daki Faşist Parti'nin lideri Benito Mussolini ise faşist rejimin totaliter bir rejim olduğunu şöyle ifade etmektedir: 'Herşey devletin içinde, hiçbir şey devletin dışında değil, hiçbir şey devlete karşı değil' (Mussolini, 1933). Dolayısıyla totaliter rejimin veya totaliterliğin özünü her yapı ve kurumun bütünüyle devlet aygıtlarını kullanan otoriteler (yetkeler) tarafından denetim altına alınması oluşturmaktadır.

✓ Merkezîyetçi bir devlet yapısı ve radikal bir ideoloji üzerine kurulan, içinde bulunduğu sosyo-ekonomik yapının bütün üyelerini ve kurumlarını dönüştürmeyi hedefleyen, bireysel özgürlükleri ortadan kaldıran siyasal sistemler **totaliter rejim** olarak tanımlanır.

Bu alanda yapılan ilk çalışmalardan biri olan Totalitarizmin Kökenleri'nde (1951) Hannah Arendt totaliter rejimlerin diğer diktatörlüklerden ayırt edici özelliğinin insan hayatının bütün boyutlarının rejimin hâkimiyeti altına alınması olduğunu belirtmektedir. Diğer baskıcı rejimlerde bu hâkimiyet oldukça sınırlıdır. Totaliter olmayan istibdat rejimlerinde hükümetler açık ve güçlü bir muhalefetle karşılaşmadıkça müdahale etmeye gerek duymayabilirler, bireylerin edilgenliğiyle yetinebilirler. Oysa totaliter rejimlerde kolluk kuvvetleri devlete itaati sağlamada önemli rol oynar. Polis ve jandarma gibi resmi kolluk kuvvetlerinin yanı sıra hükümetler resmi olmayan paramiliter oluşumları toplumu sindirmek için kullanabilir. Faşist dönem İtalya'sında Mussolini'ye bağlı Kara Gömlekliler ve Nazi Almanyası'ndaki SS (Schutzstaffel) buna örnektir.

Devlet eliyle şiddet veya devlet terörü bu rejimlerde suikastlar, yargısız infazlar ve işkencenin yanı sıra tutuklamalar ve göstermelik mahkemelerde verilen hapis cezalarını içermektedir. Ayrıca aykırı veya eleştirel düşüncelere sahip kişiler işten atılmakta ve kamusal kaynaklardan mahrum bırakılmaktadır. Bunların dışında toplum sürekli göze-

tim altında tutulmaktadır. Gizli polis veya benzeri bir iç güvenlik birimi kullanılarak insanlar takip edilir, telefonları dinlenir ve muhbirlerden alınan bilgilerle şüpheliler listesi oluşturulur. Gözetim yoluyla rejimler zor kullanma tehdidini canlı tutar. Arendt'ten sonra totaliterlik kuramlarının öncülerinden sayılan Friedrich ve Brzezinski, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy* (1956) isimli çalışmalarında silahlanmanın devlet tekelinde olmasının ve polis teşkilatı kullanılarak devletin vatandaşlarına karşı şiddete başvurmasının totaliter rejimlerin belirleyici özelliklerinden ikisi olduğunu öne sürmektedirler. Devlet şiddetinin temelinde hiç bitmeyen bir düşman arama vardır. Şiddetin yöneldiği düşmanlar gerçek düşmanlar veya potansiyel düşmanlar, yani öznel veya nesnel hedefler olabilir. Rejime muhalif olan siyasi gruplar 'gerçek' düşmanları oluşturur. Nesnel hedefler ise rejim karşıtı eylemlerin içinde yer almasalar bile etnik veya dinsel kökenleri dolayısıyla şiddete maruz kalırlar. Örneğin faşist bir totaliter rejimde devlet şiddeti sosyalist ve komünistleri hedef almakla yetinmez, bireysel olarak siyasetle ilgilenmiyor bile olsalar Yahudileri, Slavları ve Romanları da düşmanı olarak görürler.

✓ Totaliter rejimin veya totaliterliğin özünü her yapı ve kurumun bütünüyle devlet aygıtlarını kullanan otoriteler tarafından denetim altına alınması oluşturmaktadır.

Totaliter rejimlerin ayırt edici özellikleri siyaset bilimi tarafından tartışılrsa da şiddetin bu rejimlerin temel bir unsuru olması daha sonraki teorisyenler, örneğin ikinci nesil totaliterlik kuramcılarında Schapiro (1972) tarafından da vurgulanmaktadır. Çünkü totaliter rejimleri kuran hükümetler seçim yoluyla iktidara gelebilir; ancak rejimin kurumsallaşması zor kullanarak ve zor kullanma tehdidine başvurarak insanların sindirilmesine dayanır (Rodee, vd., 1983, 112). Yine de devlet eliyle şiddetin varlığı bir rejimin totaliter rejim olarak tanımlanması için yeterli değildir. Diğer baskıcı rejimler ve diktatörlükler de şiddete başvurmaktadır. 1970'li yıllarda Latin Amerika'daki askeri diktalara bağlı 'Ölüm Timleri' olarak adlandırılan paramiliter örgütler çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Bu gruplar aynı zamanda adam kaçırmak ve işkence yapmakla da suçlanmıştır.

Devlet eliyle şiddetin yaygınlığına ve yoğunluğuna karşın bu askeri rejimlerin topyekûn hâkimiyet sağlayabildiğini söylemek zordur. Ayrıca devlet terörü, özellikle rejimin yerini sağlamlaştırılmaya ve kurumsallaşmaya çalıştığı ilk dönemlerde yoğundur. Zaman içinde tehdit algısının azalmasıyla birlikte devletin saçtığı dehşet de azalabilir. Dolayısıyla şiddete başvuran her rejim totaliter değildir ve devlet şiddetinin zaman içinde azalması da her zaman rejimin totaliter olma özelliğini yitirdiği anlamına gelmez. Totaliter rejimlerdeki devlet terörünün ayırt edici özelliği sadece rejim düşmanlarını sindirmeyi değil, şiddet yoluyla kurumsal yapıyı dönüştürmeyi hedeflemesidir (O'Neil, 2010, 144). Bu bağlamda totaliter rejimlerde şiddetin bir yandan herhangi bir insanı hedef alabilmesi, gerçek düşmanlara potansiyel ve nesnel hedefleri dâhil etmesi; öte yandan devlet şiddetinin kapsamlı ve bütüncül hedefleri olması esastır.

Kurumsal yapıyı dönüştürme hedefi totaliter rejimlerin radikal bir ideoloji üzerine kurulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Oysa askeri darbelerle iktidarı ele geçiren cuntalar çoğu zaman gelişmiş bir ideolojiye dayanmazlar, daha da önemlisi ideolojilerini egemen hale getirecek kaynaklardan ve yetenekten (*capability*) yoksundurlar. Burada sadece totaliter rejimlerin ideolojisi olduğu yanılgısına düşmemeye dikkat etmek gerekir. Bütün siyasal sistemler bir resmi ideoloji etrafında gelişirler ve kurucu anayasaları bu ideolojinin unsurları etrafında şekillenir. Demokratik siyasal sistemler de, özgürlük, eşitlik, bireysel haklar gibi bazı değerleri ve hedefleri ön plana çıkarırlar. Oysa totaliter rejimlerin köktenci ve bütüncül bir yeni toplum ve insan / yurttaş yaratma içeriğinde olan bir ideolojik özü vardır.

Totaliter rejimin belirlediği ideal yurttaş tanımını eğitim sisteminin temelini oluşturur. Kurumlar ve yapılar kurucu ideolojinin rehberliğinde gelişir. Ancak demokratik sistemler toplumu kurucu ideolojiye uygun hale getirmek için bireylerin rızasını almayı hedefler ve totaliter rejimlerin aksine topyekûn egemenliği sağlamaya yönelmedikleri gibi bu amaçla şiddete başvurmaktan kaçınırlar. Demokratik sistemlerde diğer ideolojiler demokratik sistemi ortadan kaldırmayı hedeflemediği sürece demokratik muhalefet kapsamında değerlendirilirken, totaliter rejimlerde kurucu ideolojiye aykırı her türlü görüş imha edilmeye çalışılmaktadır. Totaliter rejimlerde ideoloji yukarıda bahsedilen

nesnel hedeflerin tanımlanmasını sağlar, daha sonra da başta şiddet olmak üzere her türlü egemenlik kurma aracını meşrulaştırır. Totaliter iktidarların kurumsallaşmaya başladığı aşamada ise artık herkes birer muhbir veya rejim düşmanı olmak durumunda kalmaktadır (Brooker, 2000, 10). Friedrich ve Brzezinski'ye (1956) göre, muktedirlerin kendi ideolojilerinin yanılmazlığına olan inançları ve ideolojilerini bütün topluma egemen kılma amaçları devlet şiddetinin temel kaynağını oluşturur. Totaliter devlet radikal bir ideoloji çerçevesinde siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel politikaları belirleyip nihayetinde toplumu ideolojisine uygun hale getirmeyi amaçlar.

Totaliter rejimin temelini güçlü ve radikal bir ideolojinin oluşturması aynı zamanda bu rejimlerdeki yoğun **propaganda** ve **endoktrinasyon** faaliyetlerini açıklamaktadır. Totaliter rejimlerin bir diğer ayırt edici özelliği olan iletişim kanallarının devlet tekelinde olması endoktrinasyonun bir parçasıdır (Friedrich ve Brzezinski, 1956).

✓ **Propaganda** kamuoyunu bir düşünceyi savunuların görüşlerine uygun şekilde etkilemeyi amaçlayan bir iletişim biçimidir. Demokratik sistemlerde farklı görüşe sahip grupların ve siyasi partilerin de propaganda yapmasına izin verilmektedir. Totaliter rejimlerde iletişimin devlet tekelinde olması propagandayı halkla ilişkiler sürecinden çıkarıp **endoktrinasyonun**, yani bir öğretinin kitleler tarafından sorgulanmadan benimsenmesinin sağlanmasına yönelik faaliyetler bütününün bir parçası haline getirmektedir.

Görüldüğü üzere totaliter rejimler belli bir ideoloji etrafında şekillenmektedir. Devlet, ideolojisine uygun olarak sürekli propaganda ve endoktrinasyon faaliyetleri yürütmektedir. Radyo ve televizyon programları propaganda amaçlı kullanılmakta, topluma sürekli 'doğru' değerler ve tutumlar hatırlatılmaktadır. Bunların yanı sıra spor müsabakaları düzenlenerek, kadın ve gençlik kolları faaliyetleri ile de propaganda etkinlikleri sürdürülmektedir (Brooker, 2000, 15).

Her türlü muhalefeti ve aykırı görüşü sindirmeyi, hatta ortadan kaldırmayı hedefleyen, bunun için yoğun şiddete başvuran bir rejim neden öte yandan siyasi ve sosyal hayatı canlı tutmaya çalışır? Otoriter rejimlerde genellikle hedeflendiği gibi edilgen bir toplumun denetim altına alınması daha kolay değil midir? Sosyo-ekonomik yapının bütün unsurlarıyla ilgili görüşleri ve hedefleri bulunan gelişmiş bir ideolojinin etkinliği totaliter rejimleri kitlelerin rejime itaatlerinin yanı sıra bağlılıklarının da sağlanmasına yarar. Bu nedenle devlet eliyle şiddet yeterli değildir, rejimler kitlelerin harekete geçirilmesini veya seferber edilmesini (mass mobilization) hedeflemektedir. Bu amaçla sıklıkla rejim lehine gösteriler ve toplantılar düzenlenir.

Kitlelerin harekete geçirilmesi bir siyasal katılma türü olarak anlaşılmalıdır. Siyasal katılma bireylerin karar alıcıları etkilemek ve bu yolla hükümet politikalarını değiştirmek amacıyla giriştikleri her türlü etkinliği ifade etmektedir (Kapani, 2008, 144). Tanımı gereği siyasal katılma eleştirel düşünceyi gerekli kılar. İnsanların siyasete ilgi duymasının ve siyasi eylemlerde yer almasının temelinde hükümet politikalarının sorgulanması yatmaktadır. Oysa seferber edilme durumunda bireyler kişisel görüşleri nedeniyle değil kitlenin parçası olarak bu tür eylemlerde yer alırlar. Rejimin politikalarıyla ilgili olarak bireylerin görüşünü alma niyeti yoktur. Sorgulamaksızın itaat ederek rejime açık ve aktif destek verilmesi beklenir. Devlet eliyle şiddetin bütün baskıcı rejimlerde olduğu düşünüldüğünde, totaliter rejimleri otoriter rejimlerden asıl ayırt eden özellik kitlelerin seferber edilmesidir (Schapiro, 1972). Buna göre tek bir ideolojiye yaşamı pahasına bağlı, rejim için gerektiğinde iç ve dış düşmanlara karşı savaşmaya hazır bir ulusal birliğin kurulması totaliter rejimlerin temel hedefidir.

✓ **Kitlelerin harekete geçirilmesi veya kitlelerin seferber edilmesi (mass mobilization)** askeri bir anlayıştan yola çıkılarak oluşturulmuştur. Seferber etmek, orduların eldeki bütün kaynaklar kullanılarak savaşa hazır hale getirilmesidir. Ancak bu rejimlerde insanların resmi ideolojinin hedeflerini ve değerlerini aktif olarak destekler hale getirilerek içselleştirmeleri, beşeri ve fiziksel bütün kaynakların rejim lehine seferber edilmesini gerekli kılmaktadır.

Kitlelerin harekete geçirilmesine yönelik faaliyetler yürütülürken rejime tam itaat ideolojinin vücut bulmuş hali olarak gösterilen lidere tam itaati içerir. Almanya ve İtalya örneğinde olduğu gibi bu rejimler hiyerarşik olarak örgütlenmiş bir siyasi partinin karizmatik liderinin seçmenleri ikna etmesiyle iktidarı ele geçirmişlerdir. Yaygın işsizlik ve yoksulluğun kitleleri arayışa ittiği bir dönemde totaliter liderler demokratik kurumların zayıflığını, siyasi partiler arasındaki rekabetin yıkıcı etkilerini ve ülke bütünlüğüne yönelik iç ve dış tehditleri propagandalarında kullanarak seçimleri kazanmışlardır (Rodee vd., 1983, 110). Ancak totaliter rejimlerde liderler sadece güçlü siyasi kişilikler değildir. Görsel ve yazılı medya başta olmak üzere propaganda yöntemleriyle totaliter lider kişiliğinde milli ruhu somutlaştıran, sıradan bir bireyden çok daha erdemli ve güçlü, her şeyi bilen, gören ve anlayan yarı-kutsal bir kahramana dönüştürülmektedir (O'Neil, 2010, 155). Max Weber'in "karizmatik otorite" olarak adlandırdığı bu lider kültü liderin eylemlerinin sorgulanmasını engeller ve kararlarının diğer siyasi kuvvetler ve kitleler tarafından benimsenmesini sağlar. Liderin ölümünden sonra da uzun süre adı korku ve saygı uyandırmaya devam eder, geçmişteki kararlarının sorgulanmasından kaçınılır. 2011'de ölen Kuzey Kore lideri Kim Jong-il'in arkasından haftalarca ağlayan kitlelerin çizdiği manzara bu olgunun en güzel örneklerinden birisini oluşturmuştur. Bu örnekte söz konusu olan liderin ölümü sadece Kuzey Kore vatandaşlarını değil, saksağanlara varıncaya kadar pek çok varlığı da üzüntüye sevk eden bir doğüstü olgu olarak sunulmuştur. Totaliter rejimlerde lider bu yönüyle bir tür dünyevi tanrıdır ve lider kültü bu tür rejimlerin en önemli özelliklerinden biridir (Friedrich ve Brzezinski, 1956). Lider devletin ve devleti yöneten siyasi partinin üstündedir. Tek parti diktatörlükleri de bu bağlamda aslında lider diktatörlükleridir. Örneğin İtalya'da Faşist Parti hükümetinde Mussolini sadece başbakan değildir, kabinedeki on kadar bakanlık da doğrudan Mussolini tarafından yürütülmüştür (Brooker, 1995, 34). Totaliter rejimler dolayısıyla liderleriyle özdeşleşir, diğer baskıcı rejimlerde lider rejimin bu ölçüde önünde ve üstünde değildir (Brooker, 2000, 10-11).

Yaşamla İlişkilendir

Kuzey Kore gözyaşlarına boğuldu

Kuzey Kore lideri Kim Jong İl görkemli bir cenaze töreni ile başkent Pyöngyang'ta son yolculuğuna uğurlandı. Ancak dünya kamuoyuna yansıyan manzara özellikle Batı ülkelerinde kafalarda soru işaretlerine neden oldu.

Pyöngyang'dan dün yansıyan görüntüler, Kuzey Kore'nin kurucusu Kim İl Sung'un 1994'deki cenaze töreninin bir tekrarı gibiydi. Onun cenazesi de beyaz çiçeklerle bezeli siyah lüks bir limuzinle başkent sokaklarından geçmiş, halk da yine gözyaşlarına boğulmuştu. 17 Aralık'ta hayatını

kaybeden 69 yaşındaki Kim Jong İl için yüz binlerce kişi sokaklara döküldü. Yurtdışında yaşayan birçok Kuzey Koreli de törene katılmak için Pyöngyang'a akın etti. Pekin Havaalanı'nda bekleyen bu Kuzey Koreli gibi: "Üzüntüden neredeyse hasta olacağım. Bir an önce memleketimde olmak istiyorum. Orada yeni liderimiz şimdi Kim Jong Un oldu."

Cenaze töreninde ön plana çıkan figür de iktidarı babasından devralan Kuzey Kore'nin genç lideri Kim Jong Un'du. 20'li yaşların sonlarında olduğu sanılan oğul Kim'e bir süre önce 4 yıldızlı general rütbesi verilirken, iktidardaki İşçi Partisi'nin karar alma organı olan Merkez Komite'nin de başkanlığı da devredildi.

Yeni lider ne yapacak?

Ancak Kim Jong Un, hem askeri hem de siyasi açıdan geniş yetkilere sahip olsa da her iki alanda da yeterli deneyime sahip değil. Bu nedenle de ülkenin yönetiminde kendisine babasının ekibinden üst düzey isimlerin destek olacağı sanılıyor. Uzmanlara göre, oğul Kim ilk aşamada iktidarın

asında sadece vitrini olacak. Ülkenin ikinci adamı amcası Jang Song Thaek, ordu içinde güçlü bir konuma sahip halasının eşi Kim Kyong Hui ve Genelkurmay Başkanı Ri Yong Ho'nun arka plandaki güçlü isimler olacağı sanılıyor.

Ancak muhalefetin ne demek olduğu bilinmeyen ülkede Kim Jong Un'a büyük saygı duyuluyor. Bu diğer yandan da bir yükümlülük. Herkesin yeni lidere sadakatini dile getirmesi şart. İşte bir Kuzey Koreli'nin sözleri: "Yeni liderimizin iyiliklerine karşılık ona minnettarlık duyuyorum. Bu bize her durumda düşünüyor. Yeni liderimiz Kim Jong Un'a kesinlikle sadık kalacağım." Cenaze töreni devam ederken devlet televizyonlarında da Kuzey Korelilerin bu ve buna benzer açıklamalarına yer veriliyordu.

Uluslararası toplumun endişeleri

Ancak uluslararası toplumda devam eden tartışmalar ve endişelere ise Kuzey Kore'nin devlet televizyonlarında yer yok. Batı ve bölge ülkelerinin Pyönyang'daki iktidar değişikliği ile birlikte yanıt aradığı başlıca sorulardan biri de Kuzey Kore'nin nükleer programına bundan sonra nasıl devam edeceği. Amerikalı uzmanlar, Kuzey Kore'nin yakın bir gelecekte nükleer başlık üretebilecek kapasiteye sahip olacağı kanısında. Uzmanlar, bunun bir ila iki yıl süreceğini tahmin ediyor.

Pyöngyang nükleer programından vazgeçmezken, Kuzey Koreliler yokluk içinde yaşıyor.

BM'nin verilerine göre halkın dörtte biri, yani 6 milyon Kuzey Koreli yoksulluk sınırının altında yaşıyor. 90'lı yıllardaki gıda krizi ise yüz binlerce kişinin ölümüne yol açmıştı. Başkentte bile insanlar yemek ya da temiz içme suyu bulmakta zorlanıyor.

Kuzey Koreli muhalifler

Bu koşullar altında rejimin varlığını sürdürebileceği de kuşku yaratıyor. Nitekim Kim Jong İl'in cenazesi sırasında Kuzey Koreli muhalifler de Güney Kore'den Kuzey'e Kim hanedanına karşı ayaklanma çağrısı yapan ilanlar gönderdiler. Güney Kore'nin sınıra yakın Paju kentinde toplanan 50 kadar Kuzey Koreli sığınmacı, düzenledikleri gösteride, 200 bin el ilanını taşıyan balonları gökyüzüne saldı. İlanlarda, ölen Kim Jong İl'in oğlu ve Kuzey Kore'nin kurucusu Kim İl Sung'un başlattığı dünyanın yegane komünist hanedanı Kim sülalesinin üçüncü temsilcisi Kim Jong Un'a iktidarın verilmesi kınandı.

Seul'da da komşu ve düşman ülkenin lidere elveda diyen Kuzey Korelileri televizyondan izleyenler, tüm görüntülerin "mizansen" olduğu kanısındaydı.

Kaynak: <http://www.dw.com/tr/kuzey-kore-g%C3%B6zya%C5%9Flar%C4%B1nabo%C4%9Fuldu/a-15633732> © Deutsche Welle Türkçe DW/AFP/dpa/Reuters, HK/AG

Görüldüğü üzere totaliter rejimin tanımı ve kapsamı üzerine farklı görüşler öne sürülmektedir. Toplumdaki bütün yapılar ve kurumlar üzerinde topyekûn egemenlik ve denetim kurulması kavramının tanımlanmasında siyaset bilimcilerin üzerinde uzlaştığı unsurlardan birisidir. Ancak Friedrich ve Brzezinski (1956) gibi bazı araştırmacılar kurumsallaşmış totaliter rejimlerde bile kiliseler ve üniversiteler gibi bütününü denetim altına alınamamış alanlar olduğuna işaret ederler. Üstelik özellikle Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki rejimler zamanla değişmiş, daha bürokratik ve otoriter bir özellik kazanmıştır. 1980'lere gelindiğinde ise en kurumsallaşmış totaliter rejim kabul edilen Nazi Almanyası'nın bile iddia edildiği kadar totaliter olup olmadığı tartışılır hale gelmiştir (Brooker, 2000, 20-21 ve Lee, 2000, 298). Totaliter rejimlerin varlığını kabul eden araştırmacılar arasında ise hangi ölçütlerin bir baskıcı rejimi totaliter rejim olarak adlandırmakta kullanılacağı konusunda bir uzlaşma yoktur.

1921 yılından itibaren İtalya'da siyasi kriz de şiddetlenmiştir. Ekonomik sorunlara çözüm bulamayan, öte yandan dış politikada da İtalya'nın çıkarlarını diğer devletlere karşı koruyamayan hükümetler başta Mussolini taraftarları olmak üzere muhalefet tarafından şiddetli bir şekilde eleştirilmiş, sonuçta İtalya'da ortalama hükümet ömrü birkaç aya düşmüştür. Siyasi istikrarsızlık, Sosyalistlerin de zaman zaman bu hükümetlerin içinde olması nedeniyle en çok Faşistlere yaramıştır. 1922'de Kara Gömlekliler olarak da anılmaya başlayan grupların Roma'ya doğru harekete geçmesi üzerine dönemin hükümeti istifasını vermiş, yeni hükümeti kuracak bir isim bulunamayınca, siyasal kargaşanın büyümesinden korkan kral hükümeti kurma yetkisini Mussolini'ye vermiştir.

Böylece Faşist Parti (Partito Nazionale Fascista) iktidara gelmiştir. İktidarının ilk yıllarında Mussolini hükümeti askerler, iş çevreleri ve merkez sağ tarafından desteklenen bir hükümet görüntüsü çizmiştir. Öte yandan iktidarının ilk dönemlerinden itibaren İtalya'daki kurumları dönüştürmek amacıyla bir dizi adım atmıştır. Savaş Demetleri'ni silahlı kuvvetlerin bir parçası haline getirmiş, bir yandan da paramiliter örgütler oluşturmuştur. Söz konusu paramiliter örgütler rejimin muhaliflerinin sindirilmesinde kullanılmıştır. Sosyalist bir milletvekili olan Giacomo Matteotti'nin partiyle bağlantıları olan bir kişi tarafından öldürülmesinin geniş bir halk hareketiyle protesto edilmemiş olması, Faşist Parti içindeki aşırı grupları daha da cesaretlendirmiş, her türlü aykırı ve muhalif fikir özellikle 1924'ten sonra şiddetle bastırılmıştır. Kara Gömlekliler'in yanı sıra kurulan gizli polis örgütü totaliter rejimlerin yukarıda bahsedilen özelliklerinden biri olan gözetim ve şiddetin uygulanmasını sağlamıştır. 1926'da Faşist Parti dışındaki partiler yasadışı ilan edilmiştir. Rejimin güç kazanmasıyla birlikte 1925 yılından itibaren basın üzerindeki baskılar da giderek artmıştır. Hükümet haber kaynaklarını devlet tekeline alabilmek için büyük gazetelere baskı kurarak yöneticiliklerine destekçilerini getirmiştir. 1928'e geldiğinde ise gazeteci olarak çalışabilmek ancak resmi olarak Faşist Parti'ye üye olmakla mümkün hale gelmiştir (Bosworth, 2005, 217).

Siyasi alanda Mussolini'nin rejimi totaliter hale getirmek için attığı ilk adımlardan birisi seçim kanununu değiştirmek olmuştur. Hazırlayan Acerbo'nun ismiyle bilinen 1923 tarihli bu kanuna göre tüm İtalya tek bir seçim bölgesi olmuş, en az

%25 oy alan ve seçimlerde birinci gelen partinin meclisteki sandalyelerin üçte ikisine sahip olması sağlanmıştır. 1924 yılında yapılan seçimlerde hem bu seçim yasası hem de artan seçmen desteğiyle Mussolini iktidarını sağlamlaştırmıştır. 1925'ten itibaren Mussolini İtalyanca'da 'lider' anlamına gelen Il Duce ünvanını kullanmaya başlamıştır. Dolayısıyla İtalya'da lider kültürünün oluşturulmaya başladığı dönemi bu tarihten başlatmak mümkündür. İşsizliği azaltmak ve tarımı güçlendirmeye yönelik ekonomi politikalarının en ufak başarısı lider kültürünün pekiştirilmesi için propaganda amacıyla kullanılmıştır. Lider kültürü sayesinde Mussolini daha önce de belirtildiği gibi birden fazla bakanlığı kişisel olarak yönetebilmiştir. Yine de Hitler ve Stalin düşünüldüğünde Mussolini'nin etrafında oluşturulan lider kültürünün zayıflığı göze çarpmaktadır. Faşist hareket içinde Mussolini taraftarları varlığını sürdürebilmiştir. Yine İtalya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda yenilmeye başlamasıyla kral, Mussolini'yi görevden alabilmiştir, tutuklanması ise kitle hareketlerine yol açmamıştır. Bu durumun da gösterdiği gibi totaliterlik ve faşizm kavramlarının çıkış yeri olmasına karşın İtalya'daki rejimin topyekûn egemenlik sağlayabildiğini söylemek güçtür.

Almanya Örneği: Nazizm

Totaliter rejimlerin en kurumsallaşmış örneği Nazi Almanyası'dır. Rejimin kurucusu Adolf Hitler 1919'da Alman İşçi Partisi'ne girmiş, 1921'de adı daha sonra sadece Nazi Partisi şeklinde anılacak olan Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'nin başına geçmiştir. 1923'te Beer Hall Putsch olarak bilinen bir darbe girişiminde bulunmuştur. Girişimin başarısız olmasından sonra hapse atılan Hitler burada Nazi ideolojisinin ve rejiminin temelini oluşturan Kavgam (*Mein Kampf*) adlı kitabı yazmıştır. Hem söz konusu kitapta hem de Nazi partisinin programında belirtildiği üzere Nazizm Almanların üyesi olduğu ırkın yüceltilmesine ve Almanların kendi topraklarında rahat yaşaması için başta Yahudiler olmak üzere Aryan ırktan olmayanların imhasının planlanmasına dayanmaktadır. Komünistler de iç düşmanların başında gelmektedir. İtalyan Faşizminde olduğu gibi Nazizm de ideolojisini liberalizme ve Marksizm'e bir alternatif olarak ortaya koymaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yenilgisini ortaya koyan anlaşmaları tanınamasıyla dış politikada da revizyonist bir yaklaşım içinde olmuştur. Parti programında 'üs-

tün' Alman ırkının refahı için diğer ülkelerin işgalini gerekli görmesi bakımından da yayılmacıdır. Halkı bölmekle suçladığı çok partili sistemin, istikrarsızlıkla boğuşmaya mahkûm olduğunu iddia ettiği parlamenter demokrasinin, işçi sendikalarının ve sol ideolojilerin ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir.

✓ Totaliter rejimlerin en kurumsallaşmış örneği Nazi Almanyası'dır.

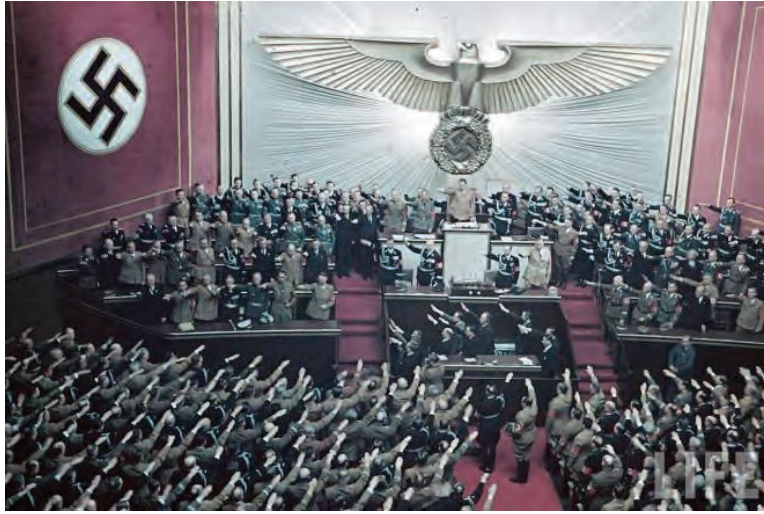
dikkat

Bu örneğin de gösterdiği üzere totaliter rejimler modern rejimlerdir ve demokratik kurumların anti-demokratik güçler tarafından ele geçirilmesiyle ortaya çıkmışlardır. Hem İtalya'da hem Almanya'da totaliter rejim hileyle de olsa çeşitli yasalar çıkarılarak kurulmuş ve pekiştirilmiştir. Almanya'da Naziler rejimin totaliter özelliğine kavuşmasını sağlayan Yetki Yasası'nı Reichstag'dan (yasama meclisinden) geçirmiştir. İtalya'da ise faşist yasalar, Parlamento'nun her iki kanadının da oylarının çoğunluğuyla geçmiştir. Totaliter rejimler bu yönleriyle kurumları lağveden geleneksel baskıcı rejimlerden ayrılmaktadır. Aksine mevcut siyasal süreç ve kurumları kullanarak iktidarlarını pekiştirmekte, bilahare yeni kurumlar kurarak bu kurumlar yoluyla sosyo-ekonomik yapıyı dönüştürmektedirler.

Almanya 1920'lerde bir yandan savaşın getirdiği ekonomik güçlüklerle mücadele ederken öte yandan zor kurulan; ancak kısa sürede istifa etmek zorunda kalan hükümetler yüzünden siyasal istikrarsızlığa sahne olmaktadır. İtalya'da olduğu gibi demokratik hükümetlere olan güvensizlik 1932 yılında Nazilerin birinci parti olarak seçimden çıkmasına yol açmıştır. Hitler dışındaki siyasetçilerin hükümet kuramamasından dolayı cumhurbaşkanı 1933'te Hitler'i başbakan olarak atamak zorunda kalmıştır. Kabinede Nazilerin sadece üç bakanı olmasına karşın Hitler

egemenliğini çabuk kurmuştur. Suçun Komünistlere atıldığı kurmaca bir meclis (Reichstag) yangını gerekçe gösterilerek çıkarılan bir yasayla özgürlükler sınırlandırılmıştır. 1933'te yapılan hileli bir seçimle Naziler siyasi konumlarını güçlendirmiş ve aynı yıl çıkarılan bir başka yasayla (Yetki Yasası) yürütme yasamaya karşı güçlendirilmiştir. Yasa yapma yetkisi de dâhil olmak üzere çok sayıda yetki dört yıllığına kabineye verilmiştir. Burada ilginç olan Nazilerin yasama organını tam kontrol edemedikleri bir dönemde bu yasayı çıkarabilmiş olmalarıdır. Meclis Yangını Yasası sayesinde yetki yasasının oylamasına Sosyal Demokratların ve Komünistlerin katılması engellenmiştir.

1933 yılı içerisinde Almanya'da diğer partiler yasadışı ilan edilmiş ve sendikalar kapatılmıştır. Hitler kendi özel ordusu görevini gören SA (Strum Abteilung) birliklerini kapatmış, yerine yukarıda bahsedilen SS'i kurmuş, SA üyelerinin birçoğunu öldürtmüş, kalanları da çalışma kamplarına göndermiştir. İtalya'da Kara Gömlekçiler'in Mussolini'yi muhalefete karşı yumuşak davranmakla suçlaması ve Mussolini'nin bu paramiliter grubun isyan etmesinden çekinerek muhalefete yönelik tutumunu sertleştirmek zorunda kaldığı düşünüldüğünde, Hitler'in hem Nazi siyasi hareketi hem de partisinin içinde ne kadar güçlü olduğu daha iyi anlaşılabilir. Ayrıca İtalya'da Faşistlerin temel hedefi Sosyalistler olmuş, faşist ideolojinin temelindeki milliyetçi vurgu ırkçılık düzeyine, en azından Mussolini'nin Hitler'e ihtiyaç duyduğu döneme kadar ulaşmamıştır. Oysa Nazi ideolojisi ve hükümet politikaları ırkçıdır. İtalyan faşizminde daha ziyade rejimin muhalifleri devlet şiddetinin hedefi olurken, Naziler başta Sosyalistler olmak üzere rejim muhaliflerinin yanı sıra siyasetle ilgisi olsun olmasın Alman ırkının nesnel düşmanı olarak tanımlanan toplumsal grupları imha ederek Alman toplumunu dönüştürmeyi hedeflemişlerdir. Bu hedef doğrultusunda 1935'te Nürnberg Yasası olarak bilinen bir yasa çıkarılarak Yahudiler, Romanlar ve eşcinseller fişlenmiş; ırklar ve etnik gruplar arasındaki evlilikler yasaklanmış, ideolojik düşmanlar olan sosyalistler, komünistler, hatta sosyal demokratlar ya hapse atılmış, ya da öldürülmüştür.

Resim 7.2 Hitler'in Yasama Meclisinde Selamlanması

Kaynak: http://www.infobarrel.com/Media/Heil_Hitler

Yukarıda totaliter rejimlerin asıl amacının toplumun bütün unsurlarını dönüştürmek olduğunu ve bireyleri rejimi aktif olarak desteklemeye ve rejimin düzenlediği faaliyetlerde aktif rol almaya zorladığını belirtmiştik. Nazi Almanyası'nın bu hedefi gerçekleştirmeye yönelik en başarılı girişim olduğunu söyleyebiliriz. Genç kızlar ve erkeklerin Nazi partisinin gençlik kollarına üye olmaları zorunlu hale getirilmiş, açılan spor tesisleriyle sosyal aktiviteler endokrinasyonun bir parçası haline gelmiştir. Bununla birlikte Hitler'in sağ kolu diyebileceğimiz Joseph Goebbels'in yönetiminde bir Propaganda Bakanlığı kurulmuştur. Ülke sınırları içinde İtalyan Faşist Partisi'nden çok daha başarılı şekilde egemenliğini kurmuş olması nedeniyle Almanya ülke içinde rejim düşmanlarına daha sert karşılık verebilmiş, dış politikada da Versailles (Versay) Antlaşması'nın (28 Haziran 1919) geçersiz olduğunu ilan etmeye kadar gidebilmiştir. Nazizm'in Almanya'da topyekûn egemenliği sağlamada görece daha başarılı olmasının nedenlerinden biri de Hitler'in kitleler üzerindeki etkisinde ve Alman halkını arkasından sürükleyebilmesinde yatmaktadır.

Mussolini'nin Il Duce olarak anılmasından etkilenen Hitler, Almanca aynı anlama gelen Führer olarak anılmak istemiştir. 1934'te dönemin cumhurbaşkanının ölümünden kısa süre önce, daha önce çıkarılan Yetki Yasası takip edilerek Hitler'in hem partinin, hem hükümetin, hem de devletin başkanı olduğu ilan edilmiştir. Nazi yönetiminde liderlik kültü Hitler'i kutsal bir konuma yerleştirmiş, Alman ırkını kurtarmaya gelmiş bir Mesih olduğu düşüncesi yaygınlaştırılmıştır. Lider kültü-

nün yerleştirilmesi yasalarla desteklenmiş, 'Almanların Lideri' unvanını kazanan Hitler'in takdim olduğu her yerde 'Heil Hitler' şeklinde selamlanması zorunlu hale getirilmiştir.

Karizmatik kişiliğinin ve Propaganda Bakanlığı'nın yardımıyla Hitler'in ve Nazi ideolojisinin yanılmazlığı dayatılmıştır. Güçlü ve geniş halk desteğine sahip bir direniş olmaksızın milyonlarca kişinin toplama kamplarına gönderildiği ve bu kamplarda hayatını kaybettiği düşünülürse Nazi propagandasının etkili olduğu ve İtalyan faşist devletin aksine Nazi devletinin topyekûn egemenliği sağlamaya daha yakın olduğu söylenebilir. Nazi rejimi ancak İkinci Dünya Savaşı'na ABD'nin dâhil olması ve Müttefiklerin Almanya'yı yenmesiyle sona ermiştir.

Sovyetler Birliği Örneği: Stalinizm

Daha önce de bahsedildiği gibi totaliter rejim kavramı Soğuk Savaş ortamından etkilenecek geliştirilmiş, ideolojik farklılıklarına karşın Faşist ve Nazi rejimleriyle Stalin rejimini ortak bir kavramla açıklama çabasından doğmuştur. Mussolini rejiminin şiddetinin ve İtalya'daki faşist devletin gücünün sınırlı olmasından dolayı günümüze kadar totaliterlik kavramının başlıca iki örneği Nazi Almanyası ve Stalin Rusyası olmuştur. Totaliter bir rejimin kurucu ideolojisinin özellikleri ve temel ilkelerinden ziyade, iktidara geldikten sonra sosyo-ekonomik düzeni topyekûn denetim altına alma, kurumları ve toplumu dönüştürme ve bu hedefler için şiddete başvurma kıstaslarına öncelik verilerek bir totaliter-

lik tanımı yapıldığında Mussolini ve Hitler rejimleri **sağ totaliterlik**, Stalin rejimi **sol totaliterlik** olarak adlandırılmaktadır. Bundan yola çıkılarak çok sayıda kaynakta Stalin dönemindeki Sovyetler Birliği rejimi totaliterliğin Marksizm-Leninizm uygulaması olarak kabul edilmektedir.

✓ Totaliter bir rejimin kurucu ideolojisinin özellikleri ve temel ilkelerinden ziyade, iktidara geldikten sonra sosyo-ekonomik düzeni topyekün denetim altına alma, kurumları ve toplumu dönüştürme ve bu hedefler için şiddete başvurma kıstaslarına öncelik verilerek bir totaliterlik tanımı yapıldığında **Mussolini ve Hitler rejimleri sağ totaliterlik, Stalin rejimi sol totaliterlik** olarak adlandırılmaktadır.

Resmi adı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği olan Sovyetler Birliği'nin kurulmasından önce Rusya'da Çarlık olarak anılan ve ancak yirminci yüzyılın başında meşruti hale gelen bir monarşi yönetimi bulunmaktaydı. Yayılımcı bir dış politika izleyen Çarlık rejimi, ülke sınırları içindeki yaygın ekonomik güçlüklerle karşın Birinci Dünya Savaşı'na katılmış, savaş nedeniyle özellikle topraksız köylüler ve işsiz kentli nüfus içinde yoksulluk derinleşmiştir. Rusya'nın savaşa girmesine Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne (RSDİP) bağlı siyasetçilerin karşı çıkmış olması, milliyetçilerin ise savaşa girilmesini desteklemesi Rusya'nın savaşta kayıplarının ağırlaşmasıyla kitlelerin RSDİP taraftarı örgütlere destek vermesine neden olmuştur. Bir yandan da başlıca parti örgütünün yapısı ve toplumdaki diğer siyasi gruplarla ilişkileri gibi konulardaki yaklaşım farkları nedeniyle RSDİP içinde ayrışmalar başlamış, parti Bolşevikler ve Menşevikler olarak iki gruba bölünmüştür. Partinin daha radikal kanadını temsil eden çoğunluktaki grubu Bolşevikler, daha liberal sayılabilecek ancak parti içinde azınlıkta kalan grubu ise Menşevikler oluşturuyordu. İç siyasetindeki sorunlara ülke dışındaki başarısızlıklar eklendiğinde, yoksullara gıda yardımı yapılması talebiyle toplanan bir gösteri Şubat 1917'de kitlesel direnişe dönüşmüş, polisin göstericilere ateş açmasının ardından olaylar kontrolden çıkmıştır. Ordunun olaylar karşısında bölünmesi ve gün geçtikçe isyancıların safına geçen askerlerin sayısının artmasıyla muhalif hareket güçlenmiş ve Menşevik-

lerin yönetiminde geçici bir hükümet kurulmuştur. Çarlık yanlısı bir general önderliğinde gerçekleşen ve Rusya'nın savaşa devam etmesini sağlamaya çalışan başarısız bir darbe girişiminden sonra geçici hükümet yıkılmış, Ekim Devrimi olarak adlandırılan bir devrimle Bolşevikler Vladimir İlyiç Ulyanov (Lenin) liderliğinde iktidara gelmiştir.

Lenin dönemi totaliter bir dönem olarak değerlendirilmemektedir. Bunda Lenin dönemi devlet politikalarında muhalefete yönelik şiddete yaygın şekilde başvurulmamasının yanı sıra ülkeyi yöneten Komünist Parti'nin başkanlığının (genel sekreterliğinin) seçime belirlenmesi de bir etkidir. Lenin'in ölümünden sonra 1924'te Joseph Stalin'in partinin genel sekreterliğine seçilmesiyle devlet totaliter özellik kazanmaya başlamıştır. Başta siyasi muhalifi Leon Troçki ve eski Menşevikler olmak üzere, Stalin muhaliflerini gerçekliği şüpheli ithamlarla itibarsızlaştırmış, göstermelik mahkemelerde usulsüzce yargılatmış ve sürgüne göndermiştir. 1924-1929 arasındaki bu dönem Stalin'in rakipleriyle hesaplaşmalarıyla geçmiştir. Aynı dönemde merkezi planlamayı öngören, beş yıllık kalkınma planlarıyla tarıma dayalı Sovyet ekonomisini hızla sanayileştirmeyi amaçlayan ekonomi politikaları yürürlüğe koyulmuştur. Kademeli olarak özel mülkiyetten kolektifleştirmeye geçişi içeren bu politikaların başarısı tartışmalıdır, ancak bu dönemin sonunda rejim muhaliflerine yönelik baskılar artmıştır. Özellikle 1936-1938 arasındaki dönemde çok sayıda muhalif yargılanıp sürgüne veya çalışma kamplarına gönderilmiş, milyonlarca kişi öldürülmüştür. Gizli servis kullanılarak muhalif olmasından şüphelenilen kişiler ve yakınları takip edilmiş, genel olarak bütün toplum gözlem altına alınmıştır. Öte yandan endoktrinasyon faaliyetleri yürütülmüş, işine ve görüntüsüne göre herkesin partiye bağlı bir oluşuma üye olması sağlanmaya çalışılmıştır. 1953'teki ölümüne kadar Stalin bir yandan Rus toplumunu Sovyet toplumu haline getirmeye, öte yandan parti ve rejim içinde kendi konumunu güçlendirmeye çalışmıştır.

✓ Devlet politikalarında muhalefete yönelik şiddete yaygın şekilde başvurulmaması ve ülkeyi yöneten Komünist Parti'nin başkanlığının (genel sekreterliğinin) seçime belirlenmesi nedeniyle Lenin dönemi totaliter bir dönem olarak değerlendirilmemektedir.

Stalin'in lider kültürünün oluşumu oldukça ilginçtir. Hitler ve Mussolini de kendilerinden önceki bazı ülke liderlerinden etkilenmiş ve bu kişilerin kullandığı 'lider' anlamına gelen unvanları edinmişlerdir. Ancak Stalin unvandan ziyade siyasi bir kişiliğin etrafında kendini devrimci bir lider olarak konumlandırmaya çalışmıştır. Yine Hitler ve Mussolini'nin örnek aldıkları liderler otoriter ve monarşi kökenli siyasi figürlerken Stalin, hayatta olduğu dönemde kendisine ait bir lider kültürü oluşturulmasına karşı çıkan Lenin'i Sovyet halkının kurtarıcısı ve devrimci önderi olarak bir mit (myth) haline getirmiştir. Stalin'in lider kültürünün oluşmaya başladığı tarih 1930-1931 dönemi olarak kabul edilmektedir. Bu dönemden itibaren, Stalin ve Komünist Parti, Lenin'in devrimdeki rolü ve yanılmazlığı üzerinden etkin bir şekilde lider kültürü oluşturmaya başlamıştır. Rejimin dış ve iç düşmanların tehdidi altında olduğu ve kapitalizmin yeniden kurulmasını amaçlayan komploların varlığı iddia edilerek, Lenin'in izinden giden Stalin'in yanılmazlığı ve kararlığı dile getirilmiştir. Buna göre Stalin, Marksist-Leninist öğretinin daha derin ve şaşmaz yorumunu yapan kişidir (Tucker, 1979, 350-351). Bu vurgunun da gösterdiği üzere Stalin kültürü parti içindeki gerçek ve olası muhaliflerinin güç kazanmasını engellemeye ve Stalin yönetiminin politikalarına karşı çıkılmasını önlemeye yöneliktir. Stalin'den sonra partinin başına geçen Kruşçev'in iktidarının ilk günlerinden itibaren Stalin kültürünü yıkmaya çalışması ve Stalin dönemindeki baskıları ve şiddeti ifşa etmesi de bunu göstermektedir.

Sağ totaliter uygulamalarıyla karşılaştırıldığında Stalin rejiminin değerlendirilmesi oldukça ilginç bulgular ortaya koymaktadır. Öncelikle Hitler ve Mussolini örneklerinde bu dönemlerin sona ermesi, İtalyan Faşizmi ve Nazizm'in sona ermesi anlamına gelmiş, her iki dönemin bitişinde İkinci Dünya Savaşı rol oynamıştır. Ancak Stalin İkinci Dünya Savaşı'ndan muzaffer olarak çıkan Sovyetlerin başında bu savaştan sonra da ülkeyi yönetmeye devam etmiş, Sovyetler Birliği Soğuk Savaş sonrasında 1991'de dağılmıştır. Hitler ve Mussolini kültürleri, bu iki rejimin de dini yetkelerle uzlaşmış olmalarının da etkisiyle dini motifler taşımaktadır. Örneğin Mussolini iktidarı sırasında Papa tarafından vaftiz edilmiştir. Öte yandan dinin ve dini kurumların Marksizm tarafından devrim düşmanlığı

ile suçlanması nedeniyle Sovyetler Birliği'nde dini kurumlar üzerinde ciddi baskı kurulmuştur. Stalin kültürü ise Marksizm'in gerçek uygulaması savı etrafında örülmüştür. Her ne kadar Stalin, Sosyalizmin dünya devrimi idealini bir kenara atıp tek ülkede devrim doktriniyle milliyetçi sayılabilecek bir devlet politikası benimsemiş olsa da, Nazizm'in temelinde olan, Mussolini rejiminin ise özellikle sonlara doğru edindiği ırkçı vurgu Stalinizm'de görülmemektedir. Stalin döneminin sürgünleri ve cinayetleri nesnel hedeflerden ziyade siyasi muhalifleri hedef almıştır. Bu da akıllara ideolojik farklılıkların totaliter rejimlerin yapısını etkileyip etkilemediğini getirmektedir. Bazı yazarlar Sosyalizmin sınıfsız ve devletsiz bir toplum idealini içeren bir **ütopyayı** uzun vadede hedeflemesi nedeniyle ihtiyacı olan büyük dönüşümün devlet şiddetini zorunlu hale getirdiğini iddia etmektedir. Dolayısıyla bu yazarlara göre Marksist-Leninist ideolojinin kendisi totaliter anlayışın sorumlusudur.

✓ Ütopya, aslında olmayan, tasarlanmış olan ideal toplum şekli anlamı taşır.

Diğer yazarlar ise Nazizm ve Faşizmin aksine ideolojinin temel ilkelerinin ırk ve etnik köken ayrımı olmaksızın adil ve müreffeh bir toplum yaratmayı hedeflemesi ve Stalin'den sonraki dönemlerin totaliter devlet şiddetini aynı yoğunlukta içermesi nedeniyle Stalin dönemindeki politikaları Stalin'in kişiliğine bağlamaktadır (Priestland, 2007, 3-4). Söz konusu tartışma bir yana bırakılırsa, liderin kendi dönemindeki siyasetin içerisinde etkinliği, lidere ve devlete tam itaatın sağlanmasının hedeflenmesi, devlet şiddetinin yoğunluğu, halkın gözetim ve baskı altında tutulması, endoktrinasyon ve propaganda yoluyla toplumsal yapının dönüştürülmeye çalışılması, bu amaçla iletişim araçlarının devlet tekelinde tutulması yukarıda yaptığımız totaliter rejim tanımıyla örtüşmektedir. Demokratik rejimlerde liderler karizmatik kişiliğe sahip olsalar da devletin üzerinde olamazlar; ancak Hitler, Mussolini ve Stalin döneminde liderler ve yandaşları her şeyin ve herkesin üzerinde birer siyasi kişilik yaratmaya çalışmışlardır.

Çin Örneği: Maoizm

Sovyetler Birliği'nin yapısını örnek alması, Marksist-Leninist ideolojiye göre kurumlarını oluşturmaya başlaması ve topyeküncü bir takım politikaları nedeniyle 1949'da kurulan Çin Halk Cumhuriyeti zaman zaman totaliter bir rejim olarak adlandırılmaktadır. Mao Zedong önderliğinde yapılan devrimle işçi ve köylülerin iktidarının kurulması hedeflenmiştir. Mao'nun iktidara gelişi, daha önce bahsettiğimiz diğer uygulamalarda olduğu gibi ülkenin içinde yer aldığı bir savaştan kaynaklanmıştır. Japonya ile Çin arasındaki savaşta gerillaların başına geçen Mao'nun başarısı, Sino-Japon Savaşı'ndan önce başlayan iç savaşta dengelerin Mao lehine değişmesini sağlayan etkenlerden biri olmuştur. Japonya'ya karşı yapılan savaş sırasında iki parti birleşik bir cephe kurmuş olsa da, savaşın sonra ermesinden sonraki üç yıl boyunca iç savaş şiddetini artırmış, Çin'in ikiye bölünmesiyle sona ermiştir. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti adını alan rejim Marksizm-Leninizm'in Mao tarafından iktidarın işçi ve köylülerin birlikte yönetimde yer almasını sağlayacak şekilde yeniden yorumlandığı bir ideolojinin etrafında örgütlenmiştir. Maoizm, bu bakımdan 1949'dan Mao'nun 1979'daki ölümüne kadar süren dönemi ve Mao'nun sosyalizm yorumunu ifade etmektedir.

✓ Sovyetler Birliği'nin yapısını örnek alması, Marksist-Leninist ideolojiye göre kurumlarını oluşturmaya başlaması ve topyeküncü bir takım politikaları nedeniyle 1949'da kurulan Çin Halk Cumhuriyeti zaman zaman totaliter bir rejim olarak adlandırılmaktadır.

Yeni devletin kurulmasından sonra ülke tek parti ile yönetilmeye başlamış, devrim karşıtları düşman ilan edilmiştir. Köylülerin devrimde oynadığı rolden dolayı, Mao rejiminin ilk politikası toprak reformu olmuştur. İlk aşamada büyük toprak sahiplerinin mülklerine el koyulup yoksul köylülere toprak dağıtılması şeklinde olan uygulama, küçülen toprakların verimliliği daha da düşürmesi ve kıtlığı şiddetlendirmesine neden olunca tarımda kolektifleştirmeye gidilmiştir. Kırdaki köylüler kooperatiflere kaydedilmiş ve ortak tarım hayata geçirilmiştir. 1958-1961 yılları arasındaki tarımın kolektifleştirilmesi ve modernleşmesini amaçlayan

bu politikalar İleriye Büyük Sıçrayış olarak adlandırılmıştır. Bu yolla devletin edineceği gelirin hızlı sanayileşmeyi finanse etmesi hedeflenmiştir. Bir bakıma rejimin gelişimi için beşeri ve doğal bütün kaynaklar seferber edilmiştir. Ancak hem devletin ürünün büyük kısmına el koyması, hem de uygulamalara karşı çıkanların sert şekilde cezalandırılması nedeniyle milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir. Hububat üretimi artmasına karşın kıtlık devam etmiş ve ölümlere neden olmuştur. Mao'nun tarım reformunun başarısız olması parti içinde eleştirilmesine ve bir süreliğine de olsa etkisini yitirmesine neden olmuştur.

✓ Maoizm, 1949'dan Mao'nun 1979'daki ölümüne kadar süren dönemi ve Mao'nun sosyalizm yorumunu ifade etmektedir.

Parti içinde yeniden güç kazandıktan sonra Mao 1966'da bu kez Kültür Devrimi adıyla yeni bir hareket başlatmıştır. İleriye Büyük Sıçrayış'ın başarısız olmasından sonra parti içinde hükümet politikalarının değişmesi Mao'da ekonomik dönüşümün başarıya ulaşması için siyasi ve toplumsal dönüşüme ihtiyacı olduğu fikrini uyandırmıştır. Buna göre Çin toplumunun kapitalist ve geleneksel/gerici unsurlarından temizlenmesi gerekiyordu. Parti içindeki Mao'ya muhalif olan siyasetçiler sürgüne gönderilmiştir. Gericici olduğu düşünülen tarihi eserler tahrip edilmiş, burjuva unsurlarla savaş kapsamında zorunlu yeniden iskânlar yapılmış, dönemin şiddetinin simgelerinden kamusal alandaki infazlar yoğunlaşmıştır. Kızıl Muhafızlar adıyla bilinen gruplar eskiye ait gelenek, kültür, alışkanlıklar ve düşüncelerin yok edilmesinde önemli rol oynamıştır. Öğrenci hareketi olarak başlayan bu hareket zamanla askerleri ve diğer genç kesimleri de bünyesine katmıştır. Kızıl Muhafızlar'ın gittikçe artan bir şekilde şiddete bulaşmaları nedeniyle başta rejim tarafından desteklenen bu grup rejim tarafından yine şiddet kullanılarak bastırılmıştır. Mao'nun lider kültürünün ve yoğun propagandanın bu döneme denk geldiği düşünüldüğünde, Çin'in totaliter rejim olarak tanımlanmaya en yakın olduğu dönemin 1966 sonrası olduğu düşünülebilir. Yine de Mao'nun otoriterisi tartışılmaz bir lider olduğunu iddia etmek güçtür.

Yaşamla İlişkilendir

Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı Sidney Rittenberg Çin'in önemli bir alt üst oluş yaşandığı dönemler boyunca 35 yıl Çin'de kaldı.

Bu süre içinde hem Mao Zedung ile hem de Çin'in diğer devrimci liderleriyle, Komintang'dan iktidarı devraldıkları 1945 yılından itibaren arkadaşlıklar kurdu. Rittenberg, BBC için kaleme aldığı yazıda, Çin iç savaşına ve Çin komünizminin ilk yılları ile Mao'nun felsefesine dair izlenimleri aktarıyor.

Çin'deki birçok başka şey gibi, Mao'nun rolü de büyük bir paradoks içinde. Mao Pekin'in Tiananmen Meydanı'ndaki devasa portresinden bir yandan daha büyük, bir yandan da daha küçük bir rolü var. Meydandaki portrenin kısa ya da orta vadede indirileceği de herhangi bir şekilde öngörülüyor. Bu daha çok Mao'nun George Washington gibi, ülkenin, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurucusu olmasından ve bu antik ülkenin halklarını birleştirmiş olmasından kaynaklanıyor. Yoksa bugünün Çin gençliği, komünist partinin genç üyeleri de dâhil olmak üzere, Mao'nun yazdıklarından, doktrininden, büyük başarılarından ve başarısızlıklarından haberdar değil.

Şi Jinping ve yeni yönetici elit, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasında olduğu gibi bir Maoculuğun silinmesi sürecinin mevcut rejimin güçsüzleşmesine yol açabileceğini düşünüyor. Rejim ülkenin istikrarının atacakları reform adımları için son derece önemli olduğunu düşünüyor. Stalin'in tersine, Mao kimseyi içeri atmadı ve korkunç bir kıtlığa da sebep olmak istemedi.

Devasa toplumsal deneyler

Fakat devasa toplumsal deneyler yaptığının ve bu deneylerin milyonlarca insanın hayatını etkilediğinin farkındaydı. Bu deneylerin sonucunun ne olacağını da bilemiyordu.

Mao, Amerikalı yazar Anna Louise Strong'a Büyük İleri Atılım'ı övmek için yazdığı kitap için 1958 yılında verdiği mülakatta, kitabı yazmadan önce beş yıl bekle demişti. Yaptığı deneyin sonucunun ne olabileceğinden emin değildi. Peki Çin'de Maoculuk yeniden canlandırılmak mı isteniyor? Ya da bunu Şi ve Bo Şilai'den hangisi istiyor?

Kısa cevap her ikisi için de hayır. Bo, eşitlikçi demagogik ifadelerle yoksulara seslenmek istiyordu. Şi'nin reform süreçleri ise, doğrudan Maocu ekonomiye karşı adımları içeriyor.

Çin'in sorunlarını analiz etmek için Maocu diyalektik mantığı kullanıyor ve bu mantığa uygun çözümlerden söz ediyor. Mao felsefesi Batı'da bazı istisnalar dışında görmezden gelinmiş bir felsefedir. 1945 yılında Komintang ile Mao'nun güçleri arasında Mao aleyhine keskin bir dengesizlik vardı. Komintang tüm iletişim hatlarını, Mançurya dışındaki tüm büyük kentleri kontrol ediyordu ve ABD'den destek alıyorlardı. Birlikte 40 kilometre yol yürüdüğüm komünistlerin ise ciddi silahları yoktu. Birçoğu delikanlılık yaşlarındaydı. Her bir bölükte ayakkabısı olan az sayıda kişi vardı. Bunlar nasıl zafer kazanabilir diye düşündüm.

Fakat zaferi kazandılar. Neden? Çünkü üstün ve daha bilimsel bir düşünce yapısına sahiplerdi. Mao, kendisini yabancı ziyaretçilere, "ilkokul öğretmeni" olarak tanıtıyordu. Kendisi muhtemelen dünyanın en geniş kitlelerine felsefe öğretmiş bir öğretmendir.

Öğrettikleri arasında şu ilkeler var:

Olgular arasından gerçeği ayırt et: Özel işin ve bulunduğu yer ile ilgili olguları çalış ve planlarını buna göre yap. Önceden belirlenip karar verilmiş "gerçek"lerden başlama. 1947 yılında çevirisini yaptığım toprak reformu yazılarında birinde Mao, reformu yapacağınız köyün koşullarını çalışıp, adımlarınızı oraya uygun atın, yoksa reformu sabote etmiş olursunuz demişti.

Bir ikiye ayrılır: Her şeyin birden fazla yüzü vardır, her şey bir akış içindedir ve hiçbir şey saf ve basit değildir. Basitleştirmek işleri felakete sürüklemenin reçetesidir. İnsanlardaki karmaşıklık bul ve onlar üzerinden ilerle.

Düşman sizden sayıca ve silah olarak üstünse? O zaman, onunla ancak küçük parçalar halinde savaş ve ondan üstün olduğun yerelliklerde çatışmaya gir. Zafer kesin değilse asla çatışmaya girme. Genel stratejik pozisyonun savunmada olsa da, her bir çatışmada saldırgan olmalısın.

Kitle Çizgisi: "Kitlelerden kitlelere" Öndeki ekip kitlelerin ihtiyaçları hakkında bilgi toplamalı ve yapılacak politikaları belirlemeli. Ardından da kitlelere geri dönüp bu adımların uygulanmasının etkilerini gözden geçirmeli.

Kaynak: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/12/131225_mao_izlenim

Resim 7.3 Mao Zedong

Parti başkanı olduğu dönemde bile Mao parti içinden eleştirilebilmiş ve toprak reformu sonrası bir süreliğine de olsa arka plana çekilmek zorunda kalmıştır. Kültür Devrimi ile parti içindeki ve dışındaki rakiplerini elemeye ve toplumsal yapıyı dönüştürmeye çalışmıştır. Ancak bu dönemde bile parti içinde kendisinden sonraki parti başkanının belirlenmiş olduğu ve Mao'nun bu kişinin siyasi itibarını zayıflatmak için mücadele ettiği düşünüldüğünde, Mao'nun Stalin veya Hitler kadar güçlü bir lider olduğunu söylemek zordur. Üstelik buraya kadar bahsettiğimiz diğer devletlerin aksine, Çin'de Mao'nun iktidara geldiği dönemde totaliter bir rejimin kurulması için gerekli olan gelişmiş ve kurumsallaşmış bir devlet yapısının bulunduğu söylenemez. Buna karşın Mao döneminde rejim, muhaliflerine şiddetle saldırmış, ekonomiyi ve toplumu kendi ideolojisine uygun şekilde dönüştürebilmek için geniş çaplı politikalar uygulamaya koyulmuştur.

Öğrenme Çıktısı

2 Totaliter rejim uygulamalarını açıklayabilme

Araştır 2

Günümüzde totaliter rejimlerin kurulması mümkün müdür?

İlişkilendir

Totaliter rejimlerin kurulması ile derin ekonomik krizler arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.

Anlat/Paylaş

Totaliter rejimlerde neden lider kültü inşa edilmektedir?

TOTALİTER REJİMLERDE SİYASAL KÜLTÜR VE TOPLUMSALLAŞMA

Yukarıda gördüğümüz totaliter rejim uygulamalarının incelenmesi bir başka soruyu beraberinde getirmektedir: Totaliter rejimlerin kurulmasına yol açan ve pekişmesini sağlayan koşullar nelerdir? Toplumun demokratik kurumlara olan güvenini sarsacak ve totaliter lideri kurtarıcısı olarak görmesine neden olacak düzeyde derin bir ekonomik kriz bu rejimlerin ortaya çıkışında önemli rol oynamaktadır. Bu tür durumlarda orta ve alt orta sınıflar sahip oldukları refah düzeyini ve sosyal statüyü kaybetmekten korkmaktadır. Öte yandan alt sınıflar içindeki buldukları yoksulluğun suçlusu olarak orta ve üst sınıfları kayıran siyasal sistemi hedef almaktadır. Bu durumda totaliter lider ve partisi sistemi bütünüyle değiştirme vaadinden dolayı alt sınıflardan; kargaşaya el koyma, düzeni ve güvenliği yeniden sağlama vaadinden dolayı da alt sınıfların öfkesinden korkan orta sınıflardan destek almaktadır.

✓ Toplumun demokratik kurumlara olan güvenini sarsacak ve totaliter lideri kurtarıcısı olarak görmesine neden olacak düzeyde derin bir ekonomik kriz totaliter rejimlerin ortaya çıkışında önemli rol oynamaktadır.

Burada dikkat çekici noktalardan birisi totaliter rejimlerin modern toplumlarda ortaya çıkmasıdır. Amacı toplumda topyekün egemenlik kurmak olan bir siyasal sistemin sınırları içindeki her türlü ekonomik, toplumsal ve siyasal kurumu denetim altına alan ve işleyiş kurallarını belirleyen modern devletten önce ortaya çıkması zaten mümkün değildir. Bazı yazarlar bu nesnel koşulların dışında kültürel faktörlerin öneminden bahsederler. Buna göre modern devlete geçiş aynı zamanda kitle toplumuna geçiştir. Geleneksel toplumda aile ve cemaat gibi toplumsal kurumlara kendisini tanımlayan birey modern yaşamla birlikte giderek bunların etkisinden sıyrılarak daha bireysel bir içerikte kendisini tanımlamaya başlamıştır. Bu durum bireysel özgürlüğü sağlasa da yalnızlık duygusunu da getirmektedir. Kitle toplumunda her bir birey birer atomdur. İşte Arendt (1951) gibi yazarlar bu toplumsal atomlaşmayı yaşayan bireylerin örgütlenmesinin totaliter rejimlerin temelinde yattığını savunmaktadır. Öte yandan faşizm gibi sistemlerin ortaya çıkmasının ancak otoriter eğilimli siyasal kültürlerde mümkün olduğu iddia edilmektedir (Rodee vd., 1983, 110). Çünkü bu sistemlerin

kurduğu koşulsuz itaat ve hiyerarşik düzen totaliter bir siyasal kültüre dirençli değildir.

Her ne kadar bu sav oldukça tartışmalı olsa da, en azından totaliter bir rejimin başarısının ve varlığını sürdürebilmesinin siyasal kültürü şekillendirebilmesiyle ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Doğası gereği ekonomiden aileye toplumun bütün unsurlarını egemenliği altına almaya çalışan totaliter liderler ve partiler iktidara gelince devleti merkezileştirir. Buna bağlı olarak yerel yönetimlerin yetkileri azaltılır, kendi partisi dışındaki partileri ve siyasal hareketleri yasadışı ilan eder, temel hak ve özgürlükleri askıya alır veya ortadan kaldırır, basını sindirir ve işçi hareketlerini gerekirse güç kullanarak bastırır. Her totaliter sistem kendine özgü baskı ve sindirme yöntemleriyle bilinmektedir.

✓ Sovyetler Birliği döneminde temel sindirme ve muhalifleri bastırma yöntemi sürgünlerdi. Göstermelik yargulamalardan sonra pek çok insan Gulag Takımadalarındaki çalışma kamplarına sürgüne gönderilmiştir. Bu dönemi anlatan en önemli çalışmalardan biri Alexander Soljenitsin'in, Gulag Takımadaları (Çev. Selim Taygan, Kişisel Yayınlar, 1974), adlı kitabıdır.

Toplum üzerinde bu denli baskı kurulan bir sistemde katılımcı bir siyasal kültürün oluşması veya varlığını sürdürmesi mümkün değildir. Tanıdıkları sistem tarafından cezalandırılan insanlar aynı şeyin kendi başlarına gelmesinden korktuklarından dolayı siyasetten uzaklaşırlar. Daha önce belirtildiği gibi, siyasal katılma bireyin siyasi konulara olan ilgisinden başlar, siyasi konuları önemsemesi ve bu konularda bilgi toplamasıyla devam eder. Birçok insan için siyasal katılma demokratik sistemlerde de ilgi ve bilgileneyle sınırlıdır. Siyasal faaliyette bulunmayı içeren aktif siyasal katılma toplumun olağanüstü dönemlerden geçtiği durumlar hariç yaygın değildir. Ancak totaliter sistemlerde insanlar siyasetin tehlikeli bir uğraş haline gelmesinden dolayı siyasete olan ilgilerini bütünüyle yitirebilirler. Buna rağmen rejim ihtiyaç duyduğunda insanları rejimi desteklemeye zorlar.

Siyasetle ilgili değerlerin ve tutumların siyasi toplumsallaşma yoluyla edinildiği düşünülürse bu süreç gelecek nesilleri de içerecektir. Sistemin hedef

aldığı kişilerin çekebileceği sıkıntıların büyüklüğü rejime yönelik korkunun nesilden nesile aktarılmasına neden olmuştur. Burada cezalarla ilgili temel sorun sadece insanların uydurma suçlarla itham edilme olasılığı değildir. Asıl sorun hukukun üstünlüğünün geçerli olmamasıdır. Yani iktidarlar var olan yasalar tarafından bağlanmaktan ziyade bu yasaları kendilerine göre yorumlama hakkını kendinde bulmaktadır. Dolayısıyla bir hukuk devletinin temelinde olan tahmin edilebilirlik ortadan kalkmıştır. Soljenitsin'in Gulag Takımadaları kitabında ön plana çıkan konulardan biri de örneğin tahliye edilmelerine karşın insanların üstlerinden korkuyu atamamalarıdır. Çünkü rejim cezanın yeterli olduğuna karar vermiş midir; yoksa her an yeniden içeriye alabilir mi, tutuklular bunu bilmemektedir.

✓ Siyasal toplumsallaşmanın siyasete dair korkunun aktarımıyla oluştuğu bir devlette sivil toplumun oluşması da güçtür.

Siyasal toplumsallaşmanın siyasete dair korkunun aktarımıyla oluştuğu bir devlette sivil toplumun oluşması da güçtür. Sivil toplum tanımı itibarıyla devletin denetiminin ve/veya kamusal alanın dışındadır. Ancak devletin her yeri denetim altında tuttuğu bir rejimde bağımsız sivil toplum örgütlerinin kurulamaması sivil toplumun oluşmasını engeller. Bu da bireyle devlet arasında bir tampon alan oluşamayacağı anlamına gelmektedir. Takipler ve telefon dinlemeleriyle sürekli gözetim altında olmak ve görüşülen herkesin potansiyel birer rejim muhbiri olma olasılığı bireyler arasında bir güven oluşmasına engel olur (Govier 1997, 160). Böyle bir siyasal kültürün katılımcılığa dayalı bir yurttaşlık kültürünü (civic culture) sivil toplum da oluşturması olanaklı değildir.

✓ Totaliter rejimleri ekonomik, sosyal ve siyasi boyutuyla ortaya koyan birçok sinema filmi vardır. Bunlardan Der Untergang/Downfall (Çöküş) adlı filmi hakkında <http://www.imdb.com/title/tt0363163/> adresinden ve Life is Beautiful (Hayat Güzel dir) adlı film hakkında <http://www.imdb.com/title/tt0118799/> bilgi alabilirsiniz.

Totaliter rejimlerdeki sindirme ve korkutma çabası zaman içerisinde azalabilir. Ayrıca rejimin içinde zamanla 'kurtarılmış bölgeler' oluşabilir veya totaliter (topyekûncü) olma özelliğini sistem zamanla yitirebilir. Bu durumda topluma sinmiş olan korku zamanla azalsa da bireyler arasındaki güvensizlik geçmiş deneyimlerden dolayı devam edebileceğinden o ülkenin siyasal kültürünün temelinde toplumsal güvenin ve bağımsız toplumsal örgütlenmenin yattığı yurttaşlık kültürü özelliği kazanması kolay olmayacaktır. Örneğin Mao döneminde Çin'de Kültür Devrimi sırasında rejimin muhaliflerini ortadan kaldırmak için sıradan insanları ajan haline getirmesi, insanların yakın arkadaşları, komşuları, hatta aile üyeleri tarafından devlete ihbar edildiğine dair hikayeler sonraki nesiller aktarılmıştır. Neticede Kültür Devrimi'nden çok sonra da kişiler arası güvensizlik devam etmektedir (Govier, 1997, 160).

Öğrenme Çıktısı

3 Farklı siyasal sistemlerin siyasal kültür üzerindeki etkilerini analiz edebilme

Araştır 3

Günümüzde totaliter rejim olarak adlandırılan bir yönetim var mı?

İlişkilendir

Totaliter rejimlerde hukukun üstünlüğünün ortadan kalkmasıyla siyasal kültürün dönüşümünü ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

Totaliter rejimlerde nasıl bir siyasal kültür ortaya çıkmaktadır?

TOTALİTER REJİMLERİN EKONOMİ POLİTİĞİ VE KORPORATİZM

Yukarıda bahsedildiği üzere bir ülkedeki sosyo-ekonomik yapının bütün unsurları ideolojiye uygun şekilde dönüştürülmek üzere totalitarizmin hedefindedir. Ülke ekonomisi ve kurumları bu rejimler tarafından denetim altına alınırlar. Farklı totaliter sistemler kendi ideolojilerine uygun şekilde ekonomik yapıyı dönüştürmüştür.

Toplumsal eşitsizliğin temelinde yatması nedeniyle Sovyetler Birliği özel mülkiyetin yerine kamu mülkiyetini getirmiştir. Stalin'in parti yönetimine gelmesinden sonra 1928-1929 yıllarında önceden özel mülkiyette olan topraklar kamu mülkiyetine geçirilmiş, bir başka deyişle kolektifleştirilmiştir. Bunun yanı sıra köylülere evlerinin yanında küçük bir bahçe tutma ve az miktarda hayvan yetiştirme hakkı tanınmıştır. Ortak tarımda bir yandan sovhos denilen devlet çiftlikleri öte yandan kolhoz denilen tarım kooperatifleri bulunmaktaydı. Kolhozlar ürünlerin merkezi yönetimin belirlediği fiyatlar üzerinden ilgili kamu kuruluşlarına satardı. Bir kolhozun planlanandan daha fazla ürün elde etmesi durumunda bu fazlayı kolhoz üyelerine dağıt-

ma hakkı vardı. Teoride bir yandan özel mülkiyeti kaldırarak toplumsal eşitsizliği düzeltebilecek, öte yandan tarımda hızlı makineleşmeyle verimi artırabilecek sistemin pratikte verimsizliğe yol açmasının temelinde politikayı uygulamaya koyan devletin baskıcı bir devlet olması yatmaktadır. Rejimin ve ideolojisinin yanılmazlığını kanıtlama çabası kolhozların elde etmesi gereken yıllık hasadın planlamasının gerçekçi olmamasına neden olmuştur. Dolayısıyla üretim hedefin altında kalmasına karşın görevlilerin planlanan miktarda ürüne el koyması çiftçiye kolhozda üretim yapmaktan soğutmuş, tarımla elde edilen ürünlerin büyük kısmına devletin haksız bir şekilde el koyacağı düşüncesiyle köylüler kendi bahçelerinde ürün yetiştirmiş ve bunlara da el koyulması ihtimaline karşın ürün miktarını ve çeşitliliğini asgari tutmuştur.

Kollektif tarımla uğraşan üretim araçlarının da kamu mülkiyetinde olduğu bu sistemde, üretimle ilgili bütün kararlar merkezi planlamayla alınmıştır. Ancak tarım sektöründeki emek yoğun küçük işletmelerde kooperatif tarzı sınırlı girişimcilik örnekleri bulunmaktadır. Sınırlı sayıdaki bu küçük aile veya topluluk işletmelerinin dışında esas olarak istihdam kamu kuruluşları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Kamu kuruluşlarının işleyişine dair her

şey de merkezi planlamaya tabiidir. Özel mülkiyetin kaldırılmış olması sebebiyle toprağın sadece kullanım hakkı bireyin elinde olmaktadır, miras yoluyla aktarılması söz konusu değildir. Sadece tüketim mallarının bir kısmı için özel mülkiyet hakkı tanınmıştır.

✓ Korporatizm Liberalizm ve Marksizm'e karşı, hem serbest piyasadan hem de merkezi planlamadan uzak durmayı hedefleyen üçüncü bir ekonomik sistem olarak ortaya çıkmıştır.

Sağ totaliter rejimlerde ise ekonomik sistemin rejimin bünyesine dâhil edilmesinin en yaygın biçimi **korporatizmdir** (O'Neil, 2010, 154). Genel olarak korporatizm çıkar gruplarının resmi siyasi sürece dâhil edilerek zaptı rapta alınmasıdır. Çalışan ve işveren örgütleri birer çatı kuruluş tarafından temsil edilir ve kamu politikaları devletle bu çatı kuruluşlar arasındaki üçlü görüşmelerde şekillendirilir (Gallagher, 1995, 360). Tarihsel olarak loncaların yapısından etkilenerek oluşturulmuş bir sistemdir. Bir kuram olarak Liberalizm ve Marksizm'e karşı, hem serbest piyasadan hem de merkezi planlamadan uzak durmayı hedefleyen üçüncü bir ekonomik sistem olarak ortaya çıkmıştır. Liberalizmdeki bireysel girişimi ve Marksizm'deki sınıf çelişkilerinin kaynağını aşmayı hedeflemektedir. Ancak faşist sistemlerdeki uygulamasında sermayenin devlet kontrolüne alınması, çalışanların taleplerinin bağımsız siyasi taleplere dönüşmesinin ve sınıf temelli örgütlenmelerin önüne geçilmesi esastır. Bu yolla emek-sermaye çelişkisinin ortadan kaldırılacağı düşünülmüştür. Gentile ile birlikte yazdıkları Faşizm Doktrini (1933) adlı metinde Mussolini faşist devletin korporatif olmasının nedeninin sosyalizme ve sendikacılığa yol açan ihtiyaçlar olduğunu söyler ve farklı çıkarların koordine edildiği ve birbiriyle uyumlu hale getirildiği bir korporasyon sisteminin gerçek çözüm olduğunu belirtir.

Bu sistemde toplumsal sınıflar milli çıkarlara uyum içinde hizmet edecektir. 1925-1926 yılları arasında İtalya'da korporatif örgütlenmenin temelleri atılmıştır. Faşist Parti rejiminin kurumsallaşmadığı dönemde işçi sendikaları faaliyet gösterebilirken 1927'de her biri farklı bir iş kolundaki çalışan ve işverenleri temsil eden 22 korporasyon kurulmuştur. Burada esas olan sadece farklı çıkarların rejim tarafından eşgüdümlü değişmesi değil,

faşizme uygun hale de getirilmesidir. Faşist sistemde korporasyonlar temsilcileri raporlar vermekle ve devletin aldığı kararları temsil ettikleri kuruluşlarda uygulamakla yükümlüdürler. Onlar çıkarları temsil etmek gibi bir işlev üstlenmezler, tam tersine özellikle ekonomik çıkarları devlet politikasına uyumlu hale getirmekle yükümlüdürler. Korporasyonlar devleti çıkar gruplarında ve ekonomik kesimlerde temsil eder içeriktedirler. Böylece korporasyonlar başlıca sanayilerin gelişimini denetleme görevini üstlenirler.

Korporatizm her ne kadar üçüncü bir yol, hem liberalizme hem de Marksizme bir alternatif olarak sunulsa da, faşist ekonomik sistemde özel mülkiyetin varlığı devam etmiştir. Ancak ekonomik sistem içindeki her türlü çatışma rejimin tanımladığı yüce milli çıkarlar çerçevesinde çözümlenmiştir. Öte yandan merkezi planlama aslında hedeflenmiş; ancak İtalya'da devletin o dönemde gücü bu hedefi gerçekleştirmeye yetmemiştir. Faşist korporatizmin en güçlü olduğu dönem, kendi sözleriyle 'doğadaki bütün güçlere hükmeden bir devlet olarak', Mussolini'nin Korporasyonlar Bakanlığı'nı kurduğu 1939 yılıdır. Aynı yıl alt yasama meclisinin ismi de Korporasyonlar Ulusal Meclisi olarak değiştirilmiştir.

Aslen Mussolini döneminde İtalya'da uygulamaya koyulan korporatizm, başlangıçta Nazi partisinin ekonomik programına dâhil edilmiştir. Nazilere göre milli birliği sağlamak ve bölgesel/sınıfsal ayrımları ortadan kaldırmak için çıkar grupları korporatif bir şekilde rejime dâhil edilmelidir. Ancak Almanya'da İtalya'dakinden çok daha güçlü bir sanayici ve işadamları grubu olması, Almanya'nın temel hedefinin hızlı silahlanma ve nüfuz bölgesini genişletmek olması Nazileri iş çevrelerinin aktif desteğini almak zorunda bırakmıştır. Ekonomik ve siyasi güce sahip Alman üreticiler ise kendilerini devletin denetimine bırakan korporatif sisteme karşı çıkmışlardır (Kardam, 1976, 65). Dolayısıyla başlangıçta Naziler tarafından benimsense de İtalya'nın aksine Nazilerin ekonomideki kontrolü aynı düzeyde korporatif olmamıştır.

Sonuç

Merkezîyetçi bir devlet etrafında, radikal bir ideolojiyi dayanak alarak örgütlenen sosyo-ekonomik yapının bütün unsurlarını dönüştürmeyi hedefleyen rejimler totaliter rejimler olarak adlandırılmaktadır. Sözcük anlamı itibarıyla totaliter topyekûncü anlamına gelmektedir. Kavram, Mus-

solini döneminde İtalya'da ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla tarihsel olarak faşizmle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bir rejimin totaliter sayılabilmesi için sahip olması gereken özellikler oldukça tartışmalıdır. Topyekûn egemenlik ve bu amaçla siyasal denetim sağlamaya çalışmasının dışında lidere ve devlete tam itaati öngörmesi önemlidir.

Totaliter rejimlerde lider bir siyasi aktör olarak karizmatik bir kişiliktir, diğer baskıcı rejimlerle karşılaştırıldığında, rejimle özdeşleşmiştir. Bir başka deyişle, bu tür rejimlerde lider kültü denilen bir lider miti oluşturularak, dünyevi lidere yanılmayan, her şeyi gören, bilen ve duyan yarı kutsal bir kurtarıcı olma özelliği atfedilir. Öngörülen dönüşümün kapsamından dolayı rejimin ve liderin kararlarının sorgulanmasının bu yolla önüne geçilmeye çalışılır. Öte yandan, totaliter rejimlerde özgürlükler kaldırılmıştır, her türlü aykırı düşünce baskı ve tehditle karşılaşır. Göstermelik yargılamalarda varlığı şüpheli suçlar muhaliflerin üzerine atılır, işkence yaygındır. Hayatta kalabilen muhalifler sürgüne, çalışma veya toplama kamplarına gönderilirler. Rejimin sürekli tehdit altında olduğu algısı canlı tutularak muhalefet sindirilmeye çalışıldığı için gündelik hayatta gizli polis tarafından insanlar takip edilebilirler, telefonları hukuka aykırı şekilde dinlenir. Rejim ayrıca sıklıkla paramiliter örgütler yoluyla baskı kurar. Ancak totaliter rejimlerin sadece şiddetle ve zor kullanarak ayakta kaldığını düşünmemek gerekir. Özellikle lider kültü kurularak toplumdaki herkesin rejimin düzenlediği faaliyetlerde aktif olarak yer alması ve rejime olan bağlılığını eylemleriyle göstermesi beklenir. Kitlelerin seferber edilmesi olarak adlandırılan bu süreçle hem rejimin politikaları meşrulaştırılma-

ya çalışılır, hem de dış ülkelere karşı halkın rejimin yanında olduğu izlenimi verilir.

Uygulamada söz konusu unsurların hepsinin totaliter rejimlere örnek verilen ülkelerde bulunmadığı veya hedeflendiği ancak gerçekleştirilemediği görülmektedir. İtalya'da devlet topyekûn egemenliği sağlayacak kapasiteye erişememiştir. Sovyetler Birliği'nde ideoloji sağ totaliter rejimlerin aksine demokratik değerleri ön plana çıkarmış, daha da önemlisi devlet devam etmesine karşın Stalin sonrasında totaliter sayılabilecek özellikler azalmış ve ortadan kalkmıştır. Mao'nun kendi iktidarı sırasında parti içerisinde eleştirilmiş olması ve dönem dönem geri plana çekilmek zorunda kalması totaliter rejimlerin özellikleri arasında sayılan lidere ve devlete tam itaatın Çin'de ne kadar sağlanabildiği sorusunu gündeme getirmektedir. Bu bölümde adı geçen ülkeler arasında bütün kıstasları sağlayan örnek olarak Almanya'daki Nazizm düşünülebilir. Yine de bahsedilen ülkelerde eşine daha sonra rastlanmayacak şiddette devlet baskısı ve ideolojik dönüşümler yaşanmış olması bakımından totaliter rejim kavramının anlaşılması önemlidir.

İdeolojik dönüşümün ve topyekûn egemenliğin sağlanmaya çalışıldığı dönemde halkın sindirilmesi ve siyasete yönelik korkunun sonraki nesillere aktarılmasıyla totaliter siyasal kültür oluşmuş, kişiler arasındaki güven eksikliği bu rejimlerin yıkılmasından sonra uzun süre devam etmiştir. Totaliter rejimler ayrıca ekonomik yapıyı da devlet denetimine almaya çalışmıştır. Özellikle işçi hareketlerini kontrol altında tutmak amacıyla İtalya'da işçi, işveren ve devlet temsilcilerinden oluşan korporasyonlar meydana getirilmiştir.

Öğrenme Çıktısı

4 Totaliter ve demokratik rejimlerin ekonomik yapılarını karşılaştırabilme

Araştır 4

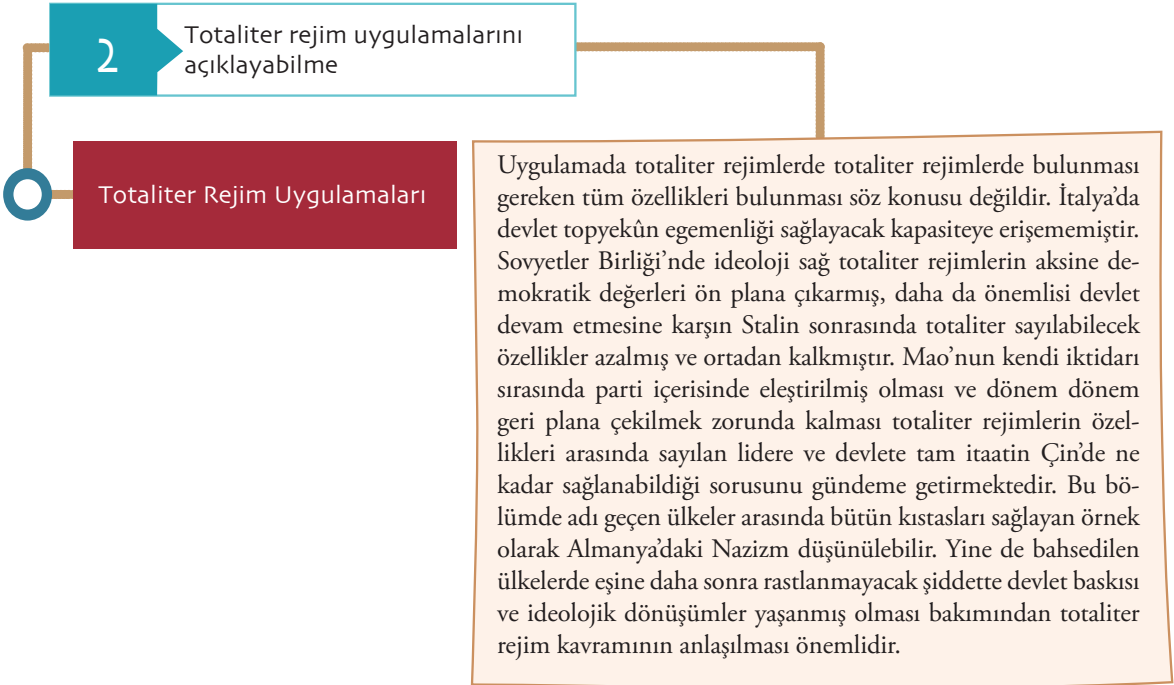
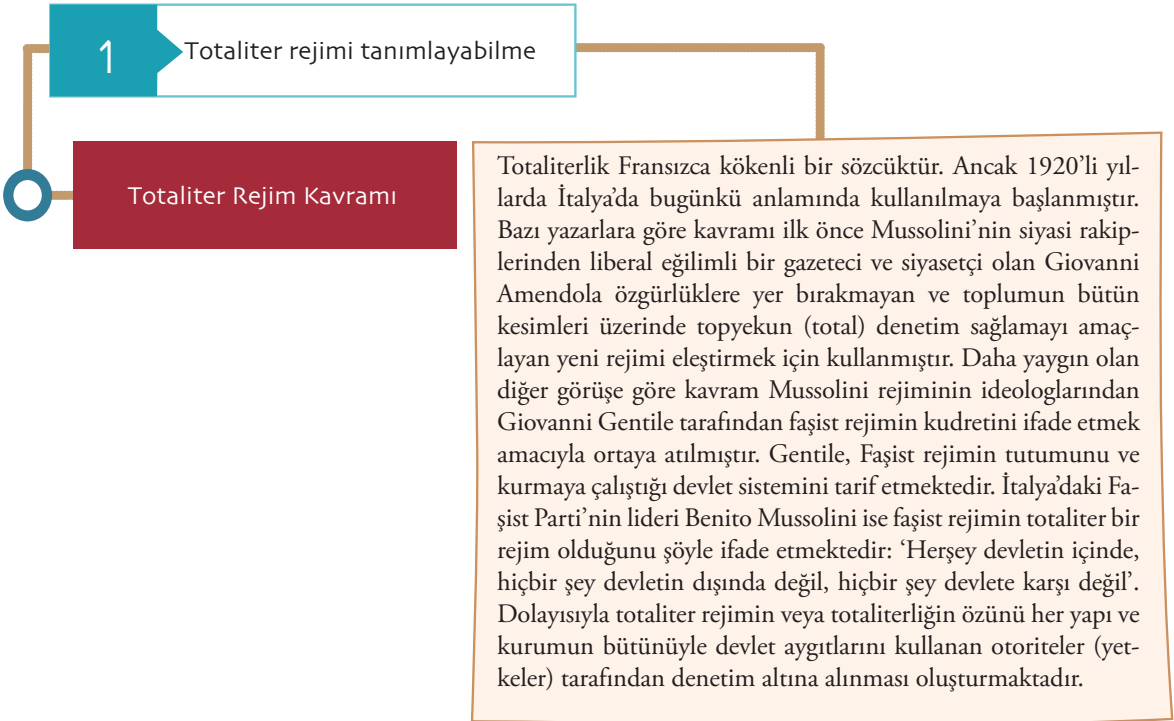
Totaliter rejimlerin ekonomi politikalarının birbirlerinden farklı olmasını neyle açıklayabiliriz?

İlişkilendir

Totaliter rejimlerle ekonomide merkezi planlamayı ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

İtalya ve Almanya'daki korporatist uygulamaları anlatınız.

3

Farklı siyasal sistemlerin siyasal kültür üzerindeki etkilerini analiz edebilme

Totaliter Rejimlerde Siyasal Kültür ve Toplumsallaşma

Toplumun demokratik kurumlara olan güvenini sarsacak ve totaliter lideri kurtarıcısı olarak görmesine neden olacak düzeyde derin bir ekonomik kriz bu rejimlerin ortaya çıkışında önemli rol oynamaktadır. Bu tür durumlarda orta ve alt orta sınıflar sahip oldukları refah düzeyini ve sosyal statüyü kaybetmekten korkmaktadır. Öte yandan alt sınıflar içindeki buldukları yoksulluğun suçlusu olarak orta ve üst sınıfları kayıran siyasal sistemi hedef almaktadır. Bu durumda totaliter lider ve partisi sistemi bütünüyle değiştirme vaadinden dolayı alt sınıflardan; kargaşaya el koyma, düzeni ve güvenliği yeniden sağlama vaadinden dolayı da alt sınıfların öfkesinden korkan orta sınıflardan destek almaktadır.

4

Totaliter ve demokratik rejimlerin ekonomik yapılarını karşılaştırabilme

Totaliter Rejimlerin Ekonomi Politikası ve Korporatizm

Bir ülkedeki sosyo-ekonomik yapının bütün unsurları ideolojiye uygun şekilde dönüştürülmek üzere totalitarizmin hedefindedir. Ülke ekonomisi ve kurumları bu rejimler tarafından denetim altına alınırlar. Farklı totaliter sistemler kendi ideolojilerine uygun şekilde ekonomik yapıyı dönüştürmüşlerdir. Sağ totaliter rejimlerde ise ekonomik sistemin rejimin bünyesine dâhil edilmesinin en yaygın biçimi korporatizmdir. Genel olarak korporatizm çıkar gruplarının resmi siyasi sürece dâhil edilerek zaptı rapta alınmasıdır. Çalışan ve işveren örgütleri birer çatı kuruluş tarafından temsil edilir ve kamu politikaları devletle bu çatı kuruluşlar arasındaki üçlü görüşmelerde şekillendirilir. Tarihsel olarak loncaların yapısından etkilenerek oluşturulmuş bir sistemdir. Bir kuram olarak Liberalizm ve Marksizm'e karşı, hem serbest piyasadan hem de merkezi planlamadan uzak durmayı hedefleyen üçüncü bir ekonomik sistem olarak ortaya çıkmıştır.

1 Aşağıdakilerden hangisi totaliter rejimlerde yer **almamaktadır**?

- A. Lidere koşulsuz itaat
- B. Gizli polis
- C. Alternatif iletişim kanalları
- D. Paramiliter örgütler
- E. Radikal bir ideoloji

2 Aşağıdakilerden hangisi bir siyasal sistemin totaliter bir sistem olduğunu düşündürebilir?

- A. Resmi ideolojisi olması
- B. Muhalefet partilerinin itibarsızlaştırılması
- C. Resmi ideolojinin eğitim sistemine dahil edilmesi
- D. Kitlelerin seferber edilmesi
- E. Zorunlu askerlik sistemi

3 Bir siyasetçinin halk arasındaki imajının sıradan insandan üstün, kahramanlık özelliği taşıyan ve hata yapmayan bir birey şeklinde yerleştirilmeye çalışılmasına ne ad verilir?

- A. Lider kültü
- B. Karizmatik otorite
- C. Propaganda
- D. Kampanya
- E. Reklam

4 Totaliterlik kavramı aşağıdaki ülkelerden hangisinde ilk kez kullanılmaya başlamıştır?

- A. Almanya
- B. İtalya
- C. Sovyetler birliği
- D. Çin
- E. Kuzey kore

5 Aşağıdaki liderlerden hangisi seçimler yoluyla iktidara gelmiştir?

- A. Kim Jong-il
- B. Vladimir İlyiç Ulyanov (Lenin)
- C. Mao Zedong
- D. Adolf Hitler
- E. Joseph Stalin

6 Devlet veya hükümet tarafından kurulan ve finanse edilen ancak resmi orduya bağlı olmayan birliklere ne ad verilmektedir?

- A. Özel güvenlik
- B. Paramiliter yapı
- C. Koruma
- D. Zabıta
- E. Hiçbirisi

7 Sadece devlet tarafından tanınan meslek örgütlerinin faaliyette olmasına izin verilen, alternatif örgütlerin yasaklandığı ve üretim ve hizmetle ilgili bütün kararların devlet-işveren-işçi görüşmelerinde alındığı çıkar örgütlenmesi sistemi ne şekilde adlandırılır?

- A. Koalisyon
- B. Sosyalizm
- C. Liberalizm
- D. Sosyal Demokrasi
- E. Korporatizm

8 Aşağıdaki kurumlardan hangisi bir totaliter rejimde kesinlikle yoktur?

- A. Bakanlar Kurulu
- B. Başbakanlık
- C. İstihbarat Teşkilatı
- D. Bağımsız Yargı
- E. Sendika

9 Aşağıdaki ülkelerden hangisi totaliter rejimlerin en kurumsallaşmış örneğidir?

- A. Nazi Almanyası
- B. Stalin döneminde Sovyetler Birliği
- C. Mussolini döneminde İtalya
- D. Franco döneminde İspanya
- E. Mao döneminde Çin Halk Cumhuriyeti

10 Aşağıdakilerden hangisi totaliter rejimlerin diğer baskıcı rejimlerden ayırt edici özelliklerinden birisidir?

- A. Gizli polis yapılanması
- B. İletişim kanallarının devlet tekelinde olması
- C. Gözetim ve takip
- D. Muhalefet üzerinde kurulan baskı
- E. Kitlelerin seferber edilmesi

1. C

Yanıtınız yanlış ise “Totaliter Rejim Kavramı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

2. D

Yanıtınız yanlış ise “Totaliter Rejim Kavramı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

3. A

Yanıtınız yanlış ise “Totaliter Rejim Kavramı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4. B

Yanıtınız yanlış ise “Totaliter Rejim Uygulamaları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

5. D

Yanıtınız yanlış ise “Totaliter Rejim Uygulamaları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

6. B

Yanıtınız yanlış ise “Totaliter Rejim Kavramı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

7. E

Yanıtınız yanlış ise “Totaliter Rejimlerin Ekonomi-Politiği ve Korporatizm” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

8. D

Yanıtınız yanlış ise “Totaliter Rejim Kavramı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

9. A

Yanıtınız yanlış ise “Totaliter Rejim Uygulamaları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

10. E

Yanıtınız yanlış ise “Totaliter Rejim Kavramı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

7

Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Düzenli ordular, askerliği meslek olarak edinmiş profesyoneller tarafından yönetilen ve barış zamanında da belirli sayıda askere sahip ordulardır. Geleneksel toplumlarda ordular aristokratlar tarafından yönetilirdi. Büyük ordular ancak savaş zamanında oluşturulur ve yerel yöneticilerin gönderdiği askeri birliklerden kurulurdu. Merkezi yönetimi yerel yöneticilere bağımlı kılan bu sistemde istenilen ordu büyüklüğüne ulaşılması güçtü. Kurumsallaşamadığı için de göreve çağırılan eratin savaş bilgileri yetersizdi. Aniden başlayan ülkeler arası bir savaşta geleneksel orduların seferberliğe hazır hale getirilmesi zaman alabilir, hatta ülkenin savaşa hazırlıksız yakalanması söz konusu olabilirdi. Bu tür nedenlerden dolayı 14.yy.dan itibaren Avrupa'daki pek çok ülke barış zamanında da belirli miktarda eğitilmiş askeri hazır tutmaya başlamış, ordu yönetimini profesyonel askerlere bırakmaya başlamıştır. Düzenli ordularla birlikte savaş teknolojilerinin geliştirilmesine de daha fazla zaman ve kaynak ayrılmıştır. Ancak eratin sadece profesyonel askerlerden oluşması mümkün olmadığından askerlik birçok ülkede belirli bir yaşın üzerindeki sağlıklı genç erkekler (bazı ülkelerde genç erkek ve kadınlar) için zorunlu yurttaşlık görevlerinden biri haline gelmiştir. Totaliter rejimler ve liderleri topyekûn egemenliği hedeflediklerinden, muhalefetin bastırılması için her kesimden insanın görev yaptığı düzenli ordulara güvenemeyeceklerini düşünerek paramiliter örgütler kurmuşlardır. Düzenli orduların aksine devletin resmi güvenlik güçleri olmayan bu yapıların eylemlerinin hukuka uygunluğu tartışmalı olduğundan özellikle iktidarın henüz kurumsallaşmadığı dönemlerde muhalifleri korkutmak ve imha etmek için bu örgütleri kullanmışlardır. Almanya ve İtalya örneklerinde olduğu gibi bazı durumlarda silahlı paramiliter örgütler liderin konumunu tehdit edecek güce ulaşmıştır. İtalya'da Mussolini rejimi zaman zaman paramiliter örgütün baskısına boyun eğmek zorunda kalmış, Almanya'da ise Hitler rejimi var olan örgütü kaldırarak daha itaatkâr ve sadık yeni bir paramiliter yapı oluşturmuştur.

7

Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 2

Bu konu özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda etraflıca tartışılmıştır. Demokratik kurumlara sahip Almanya gibi bir ülkede bile, hem de demokratik sistemin temel unsuru olan seçimler yoluyla totaliter bir liderin iktidarı ele geçirebilmesi pek çok kişide gelecekte de demokrasiyi kullanarak benzer katliamlar yapabilecek rejimlerin kurulabileceği yönünde endişe yaratmıştır. Ancak 1980'li yıllardan bu yana yaygın görüş totaliter rejimlerin miadını doldurduğu yönündedir. Günümüzde siyasal sistemlerin bu bölümde bahsedilen örneklerden ders aldıkları ve demokratik sistemi ve kurumlarını totaliter amaçlarla kullanma olasılığı olan siyasetçilere daha temkinli yaklaştığı görülmektedir. Ayrıca özellikle iletişim teknolojilerindeki gelişme bugün herhangi bir iktidarın lider kültü oluşturmasını ve muhalif hareketlerin örgütlenmesini bütünüyle engellemesini imkânsız hale getirmektedir. İnternetin ve özellikle de sosyal medyanın bu bağlamdaki rolü incelenmektedir. Topyeküncü projenin güçlüğü öte yandan diktatörlüklerin daha ziyade bürokratik ve otoriter sistemlere yönelmelerine neden olmaktadır.

Araştır 3

Birçok yazar totaliter rejim kavramını tarihsel bir kavram olarak değerlendirmektedir. Ayrıca yine bazı araştırmacılar topyekün bir toplumu, belirli bir ideolojiye göre ve merkezîyetçi bir devlet sistemiyle dönüştürme ve topyekün denetim altına alma amacına en kurumsallaşmış baskıcı rejim olan Nazi Almanyası'nın bile ulaşamadığını belirtmektedirler. Buna karşı günümüzde Kuzey Kore'nin siyasal sistemi totaliter bir rejim olarak adlandırılmaya en yakın sistemdir. Bunda resmi ideolojinin dışına çıkan en ufak bir görüşün bile şiddetle bastırılması, devletin her türlü iletişim aracını günümüzde telekomünikasyon kanallarındaki gelişime karşın denetlemeye çalışması ve devletin aşırı merkezîyetçi yapısı rol oynamaktadır. 2012 içinde ölen Kim Jong-İl ve onun ölümünden sonra iktidara gelen oğlu Kim Jong-Un etrafında oluşturulan lider kültü de dikkat çekicidir. 'Sevgili Lider' olarak anılan Kim jong-İl'in yarı kutsal bir lider olarak halka benimsetilmeye çalışılması bunu örneklemektedir. Kim Jong-İl'in cenaze törenindeki kitlesel ağlama gösterileri lider kültü kullanılarak kitlelerin nasıl harekete geçirildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Birçok baskıcı rejimin aksine Kuzey Kore'deki muhalifler üzerindeki baskı halkı sadece sindirme amacı taşımamakta, aynı zamanda rejime aktif şekilde destek ve bağlılık göstermeyi de içermektedir.

Araştır 4

İki temel nedenden bahsedilebilir. Birincisi ve daha önemlisi benzer baskı yöntemlerini benimsemiş olsalar da farklı ideolojilere sahip olmaları bu rejimleri birbirlerinden önemli şekilde farklılaştırmaktadır. Hem sağ hem de sol ideolojiye sahip totaliter rejimler merkezîyetçi bir devlet yapısını benimsemektedir. Ancak sağ totaliter rejimlerin serbest piyasa ekonomisini bütünüyle ortadan kaldırma amaçlarından söz edilemez. Oysa sol rejimlerde sosyalizme uygun şekilde özel mülkiyetin yerine ortak mülkiyet getirilmeye çalışılmaktadır. İkinci neden ise ülkelerin döneme özgü farklı ekonomik zorunlulukları olmasından kaynaklanmaktadır. Bu ikinci neden benzer ideolojilere sahip totaliter rejimlerin farklı ekonomi politikaları benimsemesini de açıklamaktadır.

Kaynakça

- Arendt, H. (1951). *The Origins of Totalitarianism*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Arendt, H. (1996). *Totalitarizmin Kaynakları*. (Çev. Şener, B. S.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bosworth, R. J. B. (2005). *Mussolini's Italy: Life Under the Dictatorship 1915-1945*. London: Allen Lane.
- Brooker, P. (1995). *Twentieth-Century Dictatorships: The Ideological One-Party States*. Basingstoke, Hampshire: Macmillan.
- Brooker, Paul. (2000). *Non-Democratic Regimes: Theory, Government, and Politics*. New York: St. Martin's Press.
- Friedrick, C.J. ve Brzezinski, Z. (1964). *Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi*. (Çev. Onaran, O.). Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği.
- Gallagher, M. (1995). *Representative Government in Modern Europe*. 2nd ed. New York: McGraw-Hill.
- Govier, T. (1997). *Social Trust and Human Communities*. Montreal; Buffalo: McGill-Queen's University Press.
- Kapani, M. (2008). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kardam, N. (1980). *A Comparative Analysis of Corporatism in Nazi Germany and Fascist Italy*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. The University of British Columbia.
- Lee, S. J. (2000). *European Dictatorships*. 2nd ed. London; New York: Routledge.
- Mussolini, B. (1933). "The Political and Social Doctrine of Fascism." *The Political Quarterly* 4(3): 341-356.
- O'Neil, Patrick H. (2010). *Essentials of Comparative Politics*. 3rd ed. New York: W.W. Norton & Co.
- Priestland, D. (2007). *Stalinism and the Politics of Mobilization: Ideas, Power, and Terror in Inter-war Russia*. Oxford University Press, USA.
- Rodee, C., Anderson, T., Christol, C. Q. ve Greene, T. (1983). *Introduction to Political Science*. Tokyo: McGraw-Hill.
- Schapiro, L. (1972). *Totalitarianism*. London: Pall Mall.
- Tucker, R. C. (1979). "The Rise of Stalin's Personality Cult." *The American Historical Review*, 84(2): 347-366.

Bölüm 8

Bir Konfederalizm Örneği Olarak Avrupa Birliği

öğrenme çıktıları

Avrupa Birliği Fikri Nasıl Doğdu

- 1 Avrupa'da birlik oluşturma düşüncesini ortaya çıkaran düşünürleri ve siyasetçileri tanımlayabilme

Avrupa Topluluklarının Gelişimi ve Avrupa Topluluğundan Avrupa Birliğine Geçiş Süreci

- 2 Avrupa Topluluklarının gelişim sürecini açıklayabilme

Avrupa Birliğinin Genişlemesi

- 3 Avrupa Birliğinin genişleme sürecini açıklayabilme

Avrupa Birliğinin Yapısı ve Kurumları

- 4 Avrupa Birliği'nin yapısı ve kurumlarını açıklayabilme

Avrupa Birliği Müktesebatı (Acquis Communautaire)

- 5 Avrupa Birliği Antlaşmalarında ve diğer yardımcı hukuk kaynaklarında yer alan kural ve kurumları tanımlayabilme

Avrupa Birliği Ortak Politikaları ve Sosyal Tarafların Etkinliği

- 6 Avrupa Birliği'nin ortak politikalarını ve bu politikaların oluşturulmasında sosyal tarafların etkinliğini değerlendirebilme

Anahtar Sözcükler: • Avrupa Topluluğu • Avrupa Birliği • AB Müktesebatı • AB Kurumları
• AB Politikaları • AB Antlaşmaları

GİRİŞ

Avrupa Birliği ya da kısa adıyla AB, toprakları büyük ölçüde Avrupa kıtasında bulunan ve yirmi sekiz ülkeden oluşan siyasi ve ekonomik bir örgütlenmedir. 1993 yılında, Maastricht Antlaşması'nın imzalanması sonucu, var olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yeni görev ve sorumluluk alanları yüklenmesiyle kurulmuştur. Yaklaşık 500 milyon nüfusuyla dünyanın nominal gayrisafi yurtiçi hasılasının %30'luk bölümünü oluşturan AB, devletlerarası ve çokuluslu bir oluşumdur. Dünya üzerinde başka bir örneği bulunmayan bütünleşme modeli aracılığıyla üyelerine sağladığı ekonomik ortam ve yarattığı değerler bütün dünyanın ilgisini çekmektedir.

Avrupa'nın birleşme süreci, halkların gelenekleri ve kültürü gibi yaşamın farklı yanlarını ortadan kaldırmamış ve çeşitlilik AB'nin en temel değerlerinden biri olmuştur. AB, bölgesel özelliklere ve zengin gelenek ve kültürel farklılıklara dayanan bir ekonomik büyümenin gerçekleşmesini hedeflemektedir. Üye ülkelerin tek başına sahip olduğundan daha fazla ekonomik, sosyal, teknolojik, ticari ve politik güce sahip olan AB, ortak bir kaderi paylaşma ve kendi egemenlik haklarını giderek artan bir oranda devletlerarası bir oluşuma devretme kararlılığını gösteren egemen uluslararası bir sözleşme olarak kabul edilmektedir. Bu ünite, Avrupa Birliği'nin tarihsel gelişim süreci ve kurumsal işleyişi hakkında bilgiler sunulmaktadır.

AVRUPA BİRLİĞİ FIKRI NASIL DOĞDU?

Avrupa'da bir birlik kurulması fikri geçen yüzyıllarda Dante, Comenius ve Immanuel Kant gibi birçok düşünür, sanatkâr ve devlet adamı tarafından benimsenmiş ve geliştirilmeye çalışılmış, ancak bu konuda ciddi adımlar 2. Dünya Savaşı'ndan sonra atılmıştır. Avrupa'da tarihsel olarak bütünleşme düşüncesi öncelikle siyasal anlamda ortaya çıkmış; ekonomik bütünleşme düşüncesi ise zaman içinde gelişmiştir. İtalyan düşünür Dante, "De Monarchia" (Monarşi) adlı eserinde eski Roma İmparatorluğu benzeri bir örgütlenme ile uluslararası barışın sağlanabileceğini ileri sürmüştür. Immanuel Kant ise, "Ebedi Barış" adlı çalışmasında Avrupa'da barışı sağlayacak bir federasyon önermiş, ayrıca

diğerlerinden bir adım daha ileri giderek, "bu federasyona ancak iç yönetimleri halk iradesine dayanan devletler üye olabilecektir" demiştir. 19. yüzyılda Avrupa'da bütünleşme olgusuna bakışı en iyi özetleyen ve en tutarlı öngörümde bulunanlardan biri de Fransız yazar Victor Hugo olmuştur. 1849 yılında "Avrupa Birleşik Devletleri" kavramını kullanan Victor Hugo (Horvath, 2007, 25) bu düşüncesini şöyle ifade etmiştir: "...Gün gelecek, bu kıtanın tüm ulusları, (...) bir birlik içinde kaynaşacak ve Avrupa kardeşliğini oluşturacaklar. Gün gelecek, tek savaş alanı fikirlerin yarıştığı Açık Pazar yerleri olacak. Gün gelecek kurşun ve bombaların yerini oylar alacak..." (Dedeoğlu, 1996, 63-66).

✓ Avrupa'da bir birlik kurulması fikri geçen yüzyıllarda Dante, Comeniui, Kant, Monnet, Schuman gibi birçok düşünür, sanatkâr ve devlet adamı tarafından benimsenmiş ve geliştirilmeye çalışılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan gelişmeler ve ABD ile Sovyetler Birliği'nin iki süper devlet şeklinde egemen devletler olarak ortaya çıkmaları savaşın yıkıcı etkilerini derinden yaşayan Avrupa'yı barış ve güvenliğin ön plana alındığı yeni bir arayış içine itmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük bir yıkıma uğrayan Avrupa'da barışın ve bölgesel istikrarın yeniden sağlanması ve ekonominin yeniden yapılanması amacı Avrupa Birliği fikrinin motive edici unsurları olmuştur (Pinder, 2001, 2-3). Avrupa'da ulusal uzlaşmazlıkları aşabilecek bir örgütlenmenin kuruluşu, İkinci Dünya Savaşı sırasında totaliter yönetimlere karşı savaşan direniş hareketlerinden kaynaklanmıştır. Siyasal dünyanın merkezi olarak sürekli güçten düşen Avrupalılar kendilerine ekonomik ve siyasal ağırlık kazandıracak yeni bir denge ve birleşme arayışına yönelmiş ve savaş sonrasında ekonomik koşulları da buna uygun bir zemin yaratmıştır. 1945-1950 yılları arasında Avrupa Birliği fikrini destekleyen devlet adamları bu sürece önemli katkılar sağlamışlardır. Bunlardan biri olan W. Churchill 1946 yılında Zürih Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada "bir tür Avrupa Birleşik Devletleri" çağrısında bulunmuştur (Dinan, 2008, 45).

Resim 8.1 Scuman 1950'de AKÇT Önergesini Sunarken

Kaynak: <http://tr.wikipedia.org>

II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'yı birleştirmeye iten sebeplerden birisi de, ABD'nin Marshall Planı'dır. ABD ekonomisini canlandırma ve yeni pazar olanakları bulma gibi amaçlar taşıyan bu proje, diğer taraftan da Avrupa'da somut işbirliğinin ilk uygulama olanağını yaratmıştır. Söz konusu yardım programının ülkeler arasındaki paylaşımını düzenli olarak sağlayacak bir yapıya duyulan ihtiyaç sonucu 16 Haziran 1948'de kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (AEİÖ) bütünleşme ve ekonomik ilişkilerin yakınlığını somutlaştıran bir örnek olmuştur. Bu süreçte Be-

nelux ülkelerinin (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) kendi aralarında gümrük tarifelerini tedrici olarak kaldırmayı hedefledikleri Benelüks Gümrük Birliği, ekonomik ve siyasi anlamda üç ülkenin sıkı bir işbirliğine girmesine olanak sağlayarak, Avrupa bütünleşmesine önemli katkı sağlamıştır (Dinan, 2008, 45; Dedeoğlu, 1996, 71). AEİÖ'nün kurulması Avrupa'nın bütünleşme çabalarında çok önemli bir adımdır. Zira AEİÖ'nün amacına ulaşması, bütünleşme yanlısı Avrupalıları daha da cesaretlendirmiş; 1949'da kurulan Avrupa Konseyi ile Avrupa ülkeleri arasında siyasi dayanışmada önemli bir aşama kaydedilmiştir. Diğer taraftan, Marshall Planı'nın Batı Avrupa Ekonomisini giderek ABD'ye bağımlı bir hale getirebileceğinin birkaç yıllık tecrübeyle öngörülmesi, Avrupa'nın bütünleşmesi için Batı Avrupalı devlet adamlarını farklı çözüm yolları düşünmeye itmiştir (<http://www.nuveforum.net/744-bolgelere-gore-tarih/19041-avrupa-birliginin-tarihi/>).

✓ Avrupa Birliği'nin oluşum süreci ve Avrupalılaştırma olgusu üzerine daha geniş bilgi için Anthony Pagden'in Avrupa Fikri kitabını (2010, Ayrıntı Yayınları, Ankara) okuyabilirsiniz.

Öğrenme Çıktısı

1 Avrupa'da birlik oluşturma düşüncesini ortaya çıkaran düşünürleri ve siyasetçileri tanımlayabilme

Araştır 1

Avrupa'da birlik oluşturma düşüncesini destekleyen düşünürler ve devlet adamları kimlerdir?

İlişkilendir

II. Dünya Savaşı'nın Avrupa'da birlik oluşturma fikrine etkisini değerlendiriniz.

Anlat/Paylaş

Ekonomik anlamda AB'ne temel oluşturan girişimleri anlatınız.

AVRUPA TOPLULUKLARININ GELİŞİMİ VE AVRUPA TOPLULUĞUNDAN AVRUPA BİRLİĞİNE GEÇİŞ SÜRECİ

Avrupa'da bir birlik yaratma konusunda en önemli girişim II. Dünya Savaşı sonrasında Fransa Planlama Teşkilat Başkanı Jean Monnet'den gelmiştir. Monnet Avrupa'da yeni bir savaşın çıkmaması için, mutlaka kömür ve çelik gibi iki önemli savaş malzemesi üretiminin bir elden toplanmasını savunmuştur. J.Monnet'in düşüncelerinden esinlenen zamanın Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman 9 Mayıs 1950 tarihinde Fransa ile Almanya arasındaki kömür ve çelik kaynaklarının birleştirilmesini, savaş sanayinin temel girdileri olan bu maddelerin üretim ve kullanımının uluslararası (supranational) bir organın sorumluluğuna bırakılmasını önermiştir. Sonuç olarak, 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) Belçika, Batı Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan 6 üye ile kuruldu. Bu ülkelerdeki kömür ve çelik sanayii ile ilgili alınan kararlar, bağımsız ve devletlerüstü bir kuruma (Yüksek Otorite) devredilmiştir. Söz konusu kurumun ilk başkanı ise, Monnet olmuştur (Horvath, 2007, 31). Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu yürürlüğe giriş tarihinden itibaren 50 yıl geçerli olmak üzere imzalanmış olması nedeniyle, 23 Temmuz 2002 tarihinde sona ermiştir. AKÇT'nin sona ermesiyle, kömür ve çelik sektörüyle ilgili konular AB politikaları kapsamına alınmış ve Komisyonu'nun sorumluluğuna devredilmiştir.

Avrupa Topluluklarının Gelişimi

Robert Schuman 9 Mayıs 1950'de "Dünya barışını tehdit eden tehlikeler karşısında büyük yaratıcı çabalar olmaksızın barış teminat altına alınamaz. Avrupa elbette bir kerede, bir tek plana göre inşa edilemez. Ancak, Avrupa'da birlik oluşturulmasını sağlayacak somut başarılar üzerine inşa edilebilir" diyerek, bugünkü AB'nin temellerini atmıştır. Bu sebeple 9 Mayıs, Avrupa Birliği'nin temellerinin atıldığı tarih olup **Avrupa Günü** olarak kutlanmaktadır (Karluk, 2005, 4).

✓ AB'nin temellerinin atıldığı 9 Mayıs **Avrupa Günü** olarak kutlanmaktadır.

AKÇT'nin kısa sürede göstermiş olduğu başarı Avrupa'da bütünleşmenin daha ileri götürülmesi arzusu ile birleşince, 1957 tarihinde altı Batı Avrupa Devleti (Batı Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya) arasında imzalanan "Roma Antlaşması" ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) bugünkü Avrupa Birliği'nin temellerini atmıştır. AET'ye hukuken ve fiilen uluslararası bir kuruluş olma niteliğini kazandıran söz konusu Antlaşma, 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. AET'nin nihai hedefi, Avrupa'nın siyasal bütünlüğe ulaşmasıdır. Bu hedefe varmak için öngörülen ekonomik dengeyi sağlamak üzere, ilk olarak üye ülkeler arasında bir gümrük birliği ve ardından da malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbestçe dolaştığı bir ortak pazar kurulması öngörülmüştür. Roma Antlaşması'nın 2. Maddesinde AET'nin hedefi şu şekilde özetlenmektedir:

✓ Avrupa Ekonomik Topluluğu 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması ile 6 ülke tarafından kurulmuştur.

"Topluluğun görevi, ortak pazarın kurulması ve üye ülkelerin ekonomik politikalarının giderek yaklaştırılması suretiyle, Topluluğun bütünü içinde ekonomik etkinliklerin uyumlu olarak gelişmesini, sürekli ve dengeli bir yayılmayı, artan bir istikrarı, yaşam düzeyinin hızla yükseltilmesini ve birleştirdiği devletlerarasında daha sıkı ilişkileri gerçekleştirmektir."

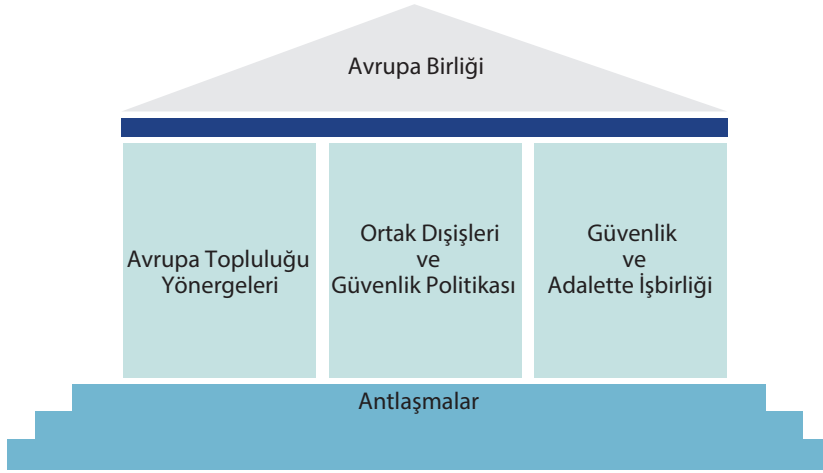
AKÇT Antlaşması ertesinde, bu Antlaşmayı imzalayan ülkeler arasında, iktisadi entegrasyon çabalarının kömür ve çelik sektörü dışındaki alanlara da yaygınlaştırılması çabaları yoğunluk kazanmıştır. AET'nin yanı sıra, oluşturulması kararlaştırılan ikinci topluluk olan EUROATOM'un kuruluşu 1957 yılında Roma'da imzalanan antlaşma ile sağlanmıştır. EUROATOM'un amacı, atom enerjisinin barışçı amaçlarla kullanımını geliştirmektir (DTM, 2007, 9-10). AKÇT, AET ve EUROATOM yasal açıdan ayrı siyasi açıdan ise tek bir kuruluştur. Avrupa Toplulukları'nın dünyadaki diğer bütün ekonomik birleşme ve kuruluşlardan farkı, devletlere ait bazı egemenlik haklarının kullanılmasının uluslararası bir organa bırakılmasıdır. Bu niteliği ile AT'ye benzer dünyada hiçbir örgüt yoktur (Karluk, 2005, 17).

Bu üç topluluk 1965 yılına kadar ayrı ayrı komisyonlarca sevk ve idare edilmiş ve kurallar ayrı konseyler tarafından yasallaştırılmıştır. 8 Nisan 1965'te Brüksel'de imzalanan bir antlaşma ile var olan 3 topluluk Avrupa Toplulukları ya da daha yaygın biçimiyle Avrupa Topluluğu (AT) adıyla tek bir çatı altında toplanmıştır. Brüksel Antlaşması ile kurucu Antlaşmaların ilgili hükümlerinde değişiklikler yapılmak suretiyle, her üç topluluğun Konseyleri ve Komisyonları yerine geçmek üzere, Avrupa Toplulukları Komisyonu ve Avrupa Toplulukları Konseyi kurulmuştur (Aydın, 2008, 67; <http://www.ena.lu/>)

Avrupa Topluluğundan Avrupa Birliğine Geçiş Süreci

1 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren Brüksel Antlaşması ile üç topluluğun yürütme organları birleştirilmiştir. 1974 yılı sonunda ise, devlet ve hükümet başkanlarını bir araya getiren bir Avrupa Birliği Konseyi yılda en az üç kez olmak üzere toplanmaya başlamıştır. 1979 yılından itibaren Avrupa Parlamentosu üyeleri, üye ülke vatandaşlarının genel oyu ile seçilmeye başlanmış ve Parlamento'nun bütçe konusundaki yetkileri artmıştır. Avrupalılara Avrupa Parlamentosu Milletvekillerini seçmeleri konusunda olanak sağlayarak temsili demokrasiye bir adım oluşturması ve uluslararası düzeyde yapılan ilk seçimler olması açısından bu seçimler Topluluğun geleceği için önemli bir etkiye sahip olmuştur (Pinder, 2001, 21).

✓ Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren *Maastricht Antlaşması* "Avrupa Birliği Antlaşması" olarak nitelendirilmiş ve bu antlaşma ile Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği adını almıştır.

Şekil 8.1 Avrupa Birliği'nin Sütunları

1986 yılında ise, Tek Avrupa Senedi ile Topluluğun yalnızca tek bir pazardan oluşacağı, bu pazarda malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe dolaşabileceği karara bağlanmış ve bu hedefin gerçekleşmesi için gereken önlemlerin nitelikli çoğunluk kararıyla alınması öngörülmüştür. Bu antlaşma ile toplulukların (AKÇT, AET ve EURATOM'un) kurucu antlaşmalarında ilk defa büyük değişiklikler gerçekleşmiş, Avrupa Tek Pazarının (Ortak Pazar) 1992 yılının sonuna kadar tamamlanması ve dış politikanın birlikte yürütülmesi kabul edilmiştir. 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren *Maastricht Antlaşması* "Avrupa Birliği Antlaşması" olarak nitelendirilmiş ve bu antlaşma ile Avrupa Topluluğu, *Avrupa Birliği* adını almıştır. AB'yi kuran Maastricht Antlaşması'yla Avrupa Topluluklarına yeni boyutlar kazandırılmış ve AB'nin "üç temel direği" oluşturularak, yeni bir hukuksal yapı düzenlenmiştir. Avrupa'nın bütünleşme sürecindeki en büyük kilometre taşlarından biri olan Maastricht Antlaşması ekonomik ve parasal birliğin aşamaları, bu süreçte izlenecek politikalar ve bunların gerektirdiği kurumsal değişiklikleri ayrıntılı olarak düzenleyerek, Topluluğa ekonomik birlikten siyasi birliğe geçme yetisini ve özelliğini kazandırmıştır (<http://www.laweuropa.com/33-AB-Antlasmasi-Maastricht>).

Çoğu zaman Avrupa Birliği, her birine sütun adı verilen görev alanlarına bölünmüş olarak tanımlanır. *Avrupa Topluluğu Yönergeleri* birinci sütunu oluştururken, ikinci sütun *ortak dışişleri ve güvenlik politikasını* ele alır. Üçüncü sütunda ilk olarak adalet ve içişleri konuları ele alınmışsa da Amsterdam ve Nice antlaşmalarında yapılan değişiklik ve eklentilerle bu sütunun görev alanı günümüzde yalnızca *güvenlik güçleri ve adalet alanında işbirliğini* kapsar. Bu bağlamda, ikinci ve üçüncü sütunlar devletlerarasındaki işlemler olarak tanımlanabilir; çünkü Komisyon, Parlamento ve Adalet Divanı gibi uluslararası kurumlar bu işlemlerde ya hiç rol oynamazlar ya da konuya çok az dâhil olurlar. Avrupa Birliği'nin yürüttüğü etkinliklerin çoğu birinci sütun çatısı altında gerçekleştirilir. Bu etkinlikler çoğunlukla ekonomik merkezlidir ve uluslararası kurumlar bu sütunun konularında daha etkilidir (Şekil 8.1).

2 Ekim 1997 tarihinde imzalanarak 1 Mayıs 1998 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması Maastricht Antlaşmasıyla getirilen hukuksal çerçeveyi tamamlamayı öngörmüştür. Antlaşma ile özellikle *Avrupa Vatandaşlığı* kavramı kapsamındaki haklar güçlendirilmiş; içerdiği özgürlük, demokrasi ve insan haklarına saygı başlıkları ile bu konularda ortak politika belirlenmesi sonucunu doğurmuştur. Ayrıca AB kurumsal yapısı ve karar verme süreci dışında geliştirilen Schengen Müktesebatı da Antlaşmaya dahil edilmiştir.

7-9 Aralık 2000 tarihlerinde yapılan Nice Zirvesi'nde AB üyesi ülkeler genişleme süreci kapsamında AB'nin gerçekleştirilmesi gereken kurumsal reformlarla ilgili olarak Şubat 2000'de oluşturulan Hükümetlerarası Konferans (HAK) çerçevesinde varılan sonuçlar temelinde Kurucu Antlaşmalara değişiklik getiren bir Antlaşma üzerinde uzlaşmaya varmışlardır. 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Antlaşması, tüm üye ülkelerde onaylanmasının ardından 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Başlıca amacı Birliği, yeni üyeler alarak genişlemeye hazırlamak olan bu Antlaşma, 15 üye ülke ve 12 aday ülkenin (Türkiye hariç) AB Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu'ndaki üye sayıları dağılımı ile AB Konseyi'nde karar almadaki oy ağırlıklarını belirlemiş, Bakanlar Konseyi'ndeki ağırlıklı oy oranlarını değiştirmiştir. 28 Şubat 2002 tarihinde AB Anayasası taslağını oluşturmak üzere 105 üyeli "Avrupa'nın Geleceği Kurultayı" toplanmıştır. Kurultay, 16 aylık bir dönemin sonunda çalışmalarını tamamlamış ve taslak metni Hükümetlerarası Konferans'ta görüşülmek üzere AB Dönem Başkanlığı'na sunmuştur. Avrupa için bir Anayasa oluşturan Antlaşma Taslağı, 17-18 Haziran 2004 tarihlerinde Brüksel'de gerçekleştirilen Zirve sonunda kabul edilmiştir. AB Anayasası, üye ve aday ülke liderleri tarafından Roma'da imzalanmış, böylece 29 Ekim 2004 tarihinde son şeklini almıştır. AB Anayasası, Avrupa Birliği üye ülkelerinin siyasi bir birlik kurma yolunda attıkları en önemli adımı teşkil etmekte ve AB'nin temelini oluşturan kurucu antlaşmalar ile bugüne kadar onları değiştiren tüm antlaşmaları tek ve yeni bir metinde bütünleştirmektedir (http://www.eucoordination.org/index.html).

✓ Avrupa Birliği kurucu antlaşmalarında değişiklikler getiren *Lizbon Antlaşması* 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Antlaşmanın yürürlüğe girmesi için imzalanmasının ardından tüm üye ülkeler tarafından Parlamento onayı ve/veya halk oylaması ile resmen kabul edilmesi için iki yıl tanınmıştır. Onay sürecinin tamamlanmasının ardından, Antlaşmanın 1 Kasım 2006 tarihinde yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. 2007 yılı Mart ayı itibarıyla Avusturya, Belçika, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Estonya, Yunanistan, Ma-

AB Hukuku ve Antlaşmaları ile ilgili bilgiye Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı'nın resmi internet sitesi olan "http://www.ab.gov.tr/bir-bakista-ab_3.html" adresinden ulaşabilirsiniz.

Resim 8.2 AB Pasaportu

Kaynak: www.mfa.gov.tr

caristan, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Slovenya, İspanya, Romanya ve Bulgaristan Anayasa'nın onay sürecini tamamlayan ülkeler arasında yer alırken, Almanya, Slovakya ve Finlandiya Anayasa'yı meclis onayından geçirmiştir. Ancak Fransa'da ve Hollanda'da Anayasa'nın reddi ile diğer ülkelerden bazıları onay sürecini ertelemiş veya durdurmuştur (DTM, 2007, 61).

Anayasa'nın 2005 yılında Fransa'da ve Hollanda'da yapılan halkoylamasında reddinden sonra uğranılan hayal kırıklığı, küreselleşme ve 21. yüzyılın gereksinimlerine uygun bir değişimi öngören Avrupa Birliği'ni yeni çözüm arayışlarına yöneltmiş, Haziran 2007 zirvesinde bir reform anlaşmasının hazırlanması konusunda mutabakata varılmıştır. Antlaşmanın son metni 13 Aralık 2007 tarihinde Lizbon'da imzalanmış ve antlaşma bu şehrin adını almıştır. Antlaşmanın 6. maddesine göre tüm

üye devletlerde onaylanması beklenirken, bu defa İrlanda'da 12 Haziran 2008 tarihinde yapılan halkoylamasında reddedilmiş ve yürürlüğe girememiştir. Ekim 2009'da İrlanda'da yeniden halka sunulan antlaşma bu kez kabul edilerek 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece 27 Avrupa ülkesinin üye olduğu Birlik, eski "Avrupa Topluluğu"nu Kuran Antlaşma'nın revizyonu sonucu "Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma" ile "Avrupa Birliği Antlaşması"na değiştiren "yeni bir Avrupa Birliği Antlaşması"na kavuşmuştur. Kurucu antlaşmalarda değişiklikler getiren ve Avrupa Birliği (AB) ile Avrupa Topluluğu'nu (AT) birleştiren bu tadil antlaşmasında bayrak, marş, anayasa, kanun gibi federalizmi çağrıştıran terimlerden özellikle kaçınılmıştır (Özkan, 2010). Lizbon Antlaşmasının AB Kurumlarının işleyişine yönelik getirdiği değişiklikler "AB'nin Yapısı ve Kurumları" başlığı altında incelenecektir.

Öğrenme Çıktısı

2 Avrupa Topluluklarının gelişim sürecini açıklayabilme

Araştır 2

Avrupa Birliği ortak para birimini kullanmaya nasıl ve ne zaman geçmiştir?

İlişkilendir

Avrupa Birliği'nin kurulmasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun etkisini değerlendiriniz.

Anlat/Paylaş

Schengen uygulamasını anlatınız.

AVRUPA BİRLİĞİNİN GENİŞLEMESİ

Avrupa topluluklarının kuruluşundan itibaren göstermiş oldukları başarılı gelişim, başlangıçta AT'ye girmek istemeyen ülkelerin daha sonra topluluklara üyelik başvurusunda bulunmalarına yol açmıştır. 1961 yılında Topluluğa katılmak için müzakerelere başlayan İngiltere'nin başvurusu, Fransa Başkanı De Gaulle tarafından veto edilmiştir. İngiltere'nin katılmasını Topluluk üzerinde Amerikan etkisinin artması olarak gören De Gaulle, 1967 yılında İngiltere'nin ikinci başvurusunu da sonuçsuz bırakmıştır. 1969 yılında De Gaulle'ün istifasıyla İngiltere'nin önündeki engel kalkmış; 1973 yılında Danimarka ve İrlanda'yla birlikte İngiltere Topluluğa katılmıştır. Aynı yıl yapılan referandumda Norveç halkının çoğunluğu katılıma hayır demiştir (Horvath, 2007, 36). Birinci genişlemeyle birlikte, Avrupa Topluluğu'nun üye sayısı dokuza çıkmıştır. İkinci genişleme, 1981 yılında Yunanistan'ın da Topluluğa katılmasıyla gerçekleşmiş ve üye ülke sayısı ona çıkmıştır. 1986 yılında ise, İspanya ve Portekiz'in katılımı üçüncü genişlemeyi oluşturmuş ve Topluluğun üye sayısı 12'ye yükselmiştir. Dördüncü genişleme, 1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımıyla gerçekleşmiştir.

Tablo 8.1'de görüldüğü üzere, Dördüncü genişleme dalgasının ardından en büyük genişleme 2004 yılında Malta ve Güney Kıbrıs ile sekiz Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesinin katılımıyla olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından iktisadi ve siyasi anlamda boşluğa düşen söz konusu ülkeler, derinleşen bütünleşme ile siyasi anlamda ve dünya ticaretinde önemli payı bulunması nedeniyle ekonomik anlamda çekim merkezi

haline gelen AB'ye katılımı hedef seçmişlerdir. AB, komşu ülkelerde ortaya çıkan siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa çözüm bulma çabası ile söz konusu ülkelerin AB'ye katılımını gerçekleştirmiştir (DTM, 2007, 12-13).

Genişlemeyi hazmedebilmesi için AB'nin kurumsal yapısı değiştirildi ve karar alma mekanizmaları yeniden düzenlendi. Aday ülkeler ise yukarıda da değinildiği üzere Kopenhag üyelik koşulları çerçevesinde toplumsal yaşamın hemen her alanını yeniden düzenlediler. Böylece 1998 yılında Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimiyle, 2000 yılında ise Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovakya ile başlayan müzakereler, Bulgaristan ve Romanya dışındaki diğer ülkelerin 1 Mayıs 2004'te AB'ye katılımıyla sonuçlandı. Bulgaristan ve Romanya ise yolsuzlukla mücadele konusundaki eksikliklerini tamamlayarak 1 Ocak 2007'de Birliğe üye oldu. Böylece, Avrupa Birliği'nin üye sayısı 27'ye ulaştı.

Tablo 8.1 Avrupa Birliği Üyesi Olan Ülkeler

Bayrak	Devlet	Kabul	Nüfus	Başkent
	Avusturya	1995	8.316.487	Viyana
	Belçika	Kurucu	10.584.534	Brüksel
	Bulgaristan	2007	7.679.290	Sofya
	Kıbrıs	2004	766.400	Lefkoşa
	Çek Cumhuriyeti	2004	10.306.709	Prag
	Danimarka	1973	5.457.415	Kopenhag
	Estonya	2004	1.342.409	Tallinn
	Firlandiya	1995	5.289.218	Helsinki
	Fransa	Kurucu	63.392.140	Paris
	Almanya	Kurucu	82.314.906	Berlin
	Yunanistan	1981	11.125.179	Atina
	Macaristan	2004	10.066.158	Budapeşte
	İrlanda	1973	4.239.848	Dublin
	İtalya	Kurucu	59.131.287	Roma
	Letonya	2004	2.281.305	Riga
	Litvanya	2004	3.373.991	Vilnius
	Lüksemburg	Kurucu	476.200	Lüksemburg

	Malta	2004	404.962	Valletta
	Hollanda	Kurucu	16.372.715	Amsterdam
	Polonya	2004	38.635.144	Varşova
	Portekiz	1986	10.599.095	Lizbon
	Romanya	2007	21.565.119	Bükreş
	Slovakya	2004	5.396.168	Bratislava
	Slovenya	2004	2.013.597	Ljubljana
	İspanya	1986	45.116.894	Madrid
	İsveç	1995	9.142.817	Stokholm
	Birleşik Krallık	1973	60.587.300	Londra
	Hırvatistan	2013	4.400.000	Zagreb

Kaynak: wikipedi.org

Üyelik müzakereleri 2005 yılında başlayan Hırvatistan'ın 2013 yılında AB'ye katılması ile birlikte üye sayısı 28'e, nüfusu ise 500 milyonun üzerine yükselmiştir. Mevcut durumda Türkiye dışında AB üyeliğine aday olan 4 ülke bulunmaktadır: Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Arnavutluk. AB, Türkiye, Karadağ ve Sırbistan ile katılım müzakerelerini sürdürmektedir. İzlanda, 12 Mart 2015 tarihinde AB'ye adaylık başvurusunu geri çekmiştir. Bosna Hersek ve Kosova ise potansiyel aday ülkelerdir (<http://www.ab.gov.tr/109.html>).

Kitabınızın 2. Bölümü'nde ayrıntılı olarak gözden geçirildiği gibi, 23 Haziran 2016'da İngiltere'de yapılan referandumdan %52 oyla çıkan "Avrupa Birliği'nden ayrılma kararı" ile birlikte ilk defa bir ülke Topluluktan ayrılma kararı almıştır. İngiltere'de alınan bu karar Brexit olarak tanımlanmakta ve bu kararın uygulanma sürecinde izlenecek yol haritası Tablo 8.2'de görülmektedir.

Avrupa Birliği-Türkiye ile ilgili güncel haberleri (EU-Turkey News Network) "<http://www.abhaber.com/>" adresinden Türkçe olarak takip edebilirsiniz.

Tablo 8. 2 Brexit Yol Haritası

Brexit yol haritası		2017
29 Mart	50. Madde yürürlüğe sokuluyor	
30 Mart	AB yasalarının üstünlüğü ilkesini geriye çeviren yasa tasarısı yayınlanacak	
31 Mart	AB Konseyi Başkanı Donald Tusk müzakere prensiplerini yayınlayacak	
29 Nisan	AB Zirvesi, AB üyesi ülkeler müzakere prensiplerini onaylayacak	
İlkbahar	AB yasalarının üstünlüğü ilkesini geri çeken tasarı Parlamento'ya sunulacak	
Mayıs sonu/ Haziran başı	Yüz yüze müzakerelerin başlangıcı	
2017 sonu	AB yasalarının üstünlüğü ilkesini geriye çeviren yasa tasarısının Parlamento görüşmeleri.	
Aralık 2017	AB'nin başmüzakerecisi Michel Barnier ilk görüşmelerin sonlanmasını hedefliyor	
2018 başı	AB yasalarının üstünlüğü ilkesini geriye çeviren yasa Kraliyet onayını alabilir	2018
2018 ortası	Parlamento yasal boşlukları doldurmak için yeni yasalar geçirmek zorunda kalabilir	
30 Eylül 2018	AB başmüzakerecisi Michel Barnier, şartları netleştirmeyi hedefliyor	
2018 sonu - 2019 başı	Avam ve Lordlar kamaraları, AB Konseyi ve Avrupa Parlamentosu anlaşma metnini oylayacak	2019
Mart 2019	İki yıllık müzakere süresi doluyor. İngiltere, anlaşma olsun ya da olmasın AB'yi terk ediyor	

BBC

Kaynak: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39329031>.

Farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerin katılımı AB ülkeleri arasında gelir dağılımı ve yaşam standartları açısından büyük uçurumlar oluşmasına yol açmıştır. AB, bu uçurumu daraltmak adına bölgesel özelliklere ve zengin gelenek ve kültürel farklılıklara dayanan yeni bir ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesini hedeflemektedir. Avrupa'nın birleşme süreci halkların gelenekleri ve kültürleri gibi yaşamın farklı yanlarını ortadan kaldırmamış ve çeşitlilik AB'nin temel değerlerinden birini oluşturmuştur. Örneğin, günümüzde AB'de konuşulan resmi dil sayısı 23'ü bulmuştur. Bununla birlikte AB, vatandaşlarının büyük bir çoğunluğunun desteklediği bir insanlık görüşü ve bir toplum modeli olarak kabul edilmektedir. Avrupalılar, insan haklarına, sosyal dayanışmaya, serbest girişimcilğe, ekonomik büyümenin sonuçlarının eşit olarak paylaşılmasına, korunan bir çevreye sahip olmaya, kültür, din, dil farklılıklarına karşı saygıya ve gelenek ve ilerlemenin uyumlu bir birleşimine yönelik bir inancı içeren bir mirası sahiplenmektedirler (Fontaine, 2007, 7).

Resim 8.3 AB Sembolleri

12 yıldızdan oluşan AB Bayrağı birlik, dayanışma ve uyumu simgelenmektedir. Beethoven'in 9. Senfonisi'nden "Neş'eyle Övgü" (Ode to Joy) Avrupa Marşı olarak kabul edilir. Schuman Bildirgesi tarihi olan 9 Mayıs Avrupa Günü olarak kutlanır.

Kaynak: www.europa.eu

Yaşama İlişkilendir

Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşma yolunda uluslararası konjonktürdeki gelişmeleri yakından takip etmiş ve OECD, NATO gibi uluslararası örgütlenmelerin etkin bir üyesi olmuştur. Bu doğrultuda, insanlık tarihinin en büyük barış projesi olarak nitelendirilen Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) 1958 yılında kurulmasından kısa bir süre sonra Türkiye, 31 Temmuz 1959'da Topluluğa ortaklık başvurusunda bulunmuştur. Türkiye adına bu başvuruyu, dönemin Demokrat Parti lideri ve Başbakanı Adnan Menderes yapmıştır. Menderes, bu başvuruyu, Türkiye'nin Avrupa'ya ilk adımı attığını ifade etmiştir.

Avrupa Birliği ile Ortaklık Kuruluyor: Ankara Anlaşması

AET Bakanlar Konseyi, Türkiye'nin yapmış olduğu başvuruyu kabul ederek üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanmasını önermiştir. Söz konusu Anlaşma 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ankara Anlaşması, Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinin hukuki temelini oluşturmaktadır. Anlaşma'ya imza atan dönemin Başbakanı İsmet İnönü, Avrupa Birliği'ni, "Beşeriyet tarihi boyunca insan zekâsının vücuda getirdiği en cesur eser" olarak tanımlamıştır.

Ankara Anlaşması'nın 2. maddesinde Anlaşma'nın amacı şöyle belirtilmektedir: "Türkiye ekonomisinin hızlı kalkınmasını ve Türk halkının istihdam düzeyinin ve yaşam koşullarının yükseltilmesini sağlama gereğini göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi özendirir."

Ankara Anlaşması'nın 28. maddesi ise Türkiye'nin üyeliğini düzenlemektedir: "Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye'ce üstlenilebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler." Bu maddeden açıkça anlaşılacak-

tadır ki, "Türkiye-AET ortaklık ilişkisinin nihai hedefi Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğidir." Ankara Anlaşması, Türkiye'nin AET'ye entegrasyonu için hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve nihai dönem olmak üzere üç devre öngörmüştür. İlk dönem, Anlaşma'nın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla başlamıştır. Taraflar arasındaki ekonomik farklılıkları azaltmaya yönelik 'Hazırlık Dönemi' olarak belirlenen bu dönemde, Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmemiştir. Tesis edilen ortaklık ilişkisinin işleyişine yönelik olarak iki taraf arasında bazı kurumlar oluşturulmuştur. Bunlar arasında en üst düzey karar alma organı ise Ortaklık Konseyi'dir.

Her Şey Takvimine Göre İlerliyor, Katma Protokol İmzalanıyor...

13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile birlikte, Ankara Anlaşması'nda öngörülen hazırlık dönemi sona ermiş ve "Geçiş Dönemi"ne ilişkin koşullar belirlenmiştir. Bu dönemde taraflar arasında sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanması ve Gümrük Birliği'nin tamamlanması öngörülmüştür.

1971 yılı itibarıyla, Katma Protokol çerçevesinde, Topluluk, bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye'den ithal ettiği tüm sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı olarak sıfırlamıştır. Buna karşılık, Türkiye'nin AB kaynaklı sanayi ürünlerinde gümrük vergilerini tedricen sıfırlaması öngörülmüş ve böylece Gümrük Birliği'nin fiilen yürürlüğe girmesi için 22 yıllık bir süre tanınmıştır. Türkiye-AB ilişkileri, 1970'li yılların başından 1980'lerin ikinci yarısına kadar, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı istikrarsız bir seyir izlemiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından ilişkiler resmen askıya alınmıştır.

AB Yolunda Kararlıyız: Tam Üyelik Başvurusu Yapılıyor...

1983 yılında Türkiye'de sivil idarenin yeniden kurulması ve 1984 yılından itibaren Türkiye'nin ithal ikameci politikaları hızla terk

etmesi ile beraber, Türkiye'nin dışı açılma süreci başlamıştır. Böylece 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren dondurulmuş bulunan Türkiye-AET ilişkilerinin canlandırılması süreci başlamıştır.

Türkiye, 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Anlaşması'nda öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden, üyelik başvurusunda bulunmuştur. Komisyon, bu başvuru ile ilgili görüşünü 18 Aralık 1989'da açıklamış ve kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan Topluluğun yeni bir üyeyi kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin, Topluluğa katılmaya ehil olmakla birlikte, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle, üyelik müzakerelerinin açılması için bir tarih belirlenmemesi ve Ortaklık Anlaşması çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi önerilmiştir.

Bu öneri Türkiye tarafından da olumlu değerlendirilmiş ve Gümrük Birliği'nin Katma Protokol'de öngörüldüğü şekilde 1995 yılında tamamlanması için gerekli hazırlıklara başlanmıştır. İki yıl süren müzakereler sonunda 5 Mart 1995 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında alınan karar uyarınca Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece, Türkiye-AB Ortaklık İlişkisinin "Son Dönem"ine geçilmiştir (Bkz. III. Gümrük Birliği). Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşme hedefine yönelik ortaklık ilişkisinin en önemli aşamalarından biridir ve Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine ayrı bir boyut kazandırmıştır.

Türkiye Artık Aday Bir Ülke...

Türkiye-AB ilişkilerinin dönüm noktası, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'dir. Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığı resmen onaylanmış ve diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı açık ve kesin bir dille ifade edilmiştir. Helsinki Zirvesi'nde, diğer aday ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmasına karar verilmiştir. Türkiye için hazırlanan ilk Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart 2001 tarihinde AB Konseyi tarafından onaylanmıştır.

Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan önceliklerin hayata geçirilmesine yönelik program v takvimimizi içeren Ulusal Program, 19 Mart 2001 tarihinde Hükümetimiz tarafından onaylanarak Avrupa Komisyonu'na 26 Mart 2001 tarihinde tevdi edilmiştir.

Katılım Ortaklığı Belgesi Avrupa Birliği tarafından, 2003, 2005, 2006 ve 2008 yıllarında tekrar gözden geçirilmiştir. Ulusal Program ise, 2003, 2005 ve 2008 yıllarında güncelleştirilmiştir. Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda kararlılığını her fırsatta ortaya koyan siyasi irade, reform çabalarına da ivme kazandırmıştır. Böylece, müzakerelerin açılması için ön şart olan siyasi kriterlerin karşılanmasına yönelik uyum yasası paketleri yoğun bir şekilde Meclisten geçirilmiştir. Temel hak ve özgürlüklerin kapsamını genişleten, demokrasi, hukukun üstünlüğü, düşünce, ifade özgürlüğü ve insan hakları gibi alanlarda mevcut düzenlemeleri güçlendiren ve güvence altına alan reformlara devam edilmiştir. Bu çerçevede 2002-2004 yılları arasında 8 Uyum Paketi, 2001 ve 2004 yıllarında da 2 Anayasa Paketi TBMM'de kabul edilmiştir.

17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesi'nde, AB-Türkiye ilişkilerinde bir dönüm noktası daha yaşanmış ve Zirve'de Türkiye'nin siyasi kriterleri yeteri ölçüde karşıladığı belirtilerek 3 Ekim 2005'te müzakerelere başlanması kararı alınmıştır.

Müzakereler Başlıyor...

3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'da yapılan Hükümetlerarası Konferans ile Türkiye resmen AB'ye katılım müzakerelerine başlamıştır. Yine aynı gün bir basın toplantısı düzenlenerek Türkiye için Müzakere Çerçeve Belgesi yayımlanmıştır. Böylece, Türkiye ile AB arasındaki inşili çıkışlı ilişki, çok önemli bir dönüm noktasını aşarak yepyeni bir sürece girmiştir.

Katılım Müzakerelerinde mevcut durumda şu ana kadar 16 fasıl müzakerelere açılmış, bir tanesi geçici olarak kapatılmıştır.

Kaynak: http://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html

Öğrenme Çıktısı

3 Avrupa Birliği'nin genişleme sürecini açıklayabilme

Araştır 3

AB'ye üye olan ülkelerin kültürel ve geleneksel yapılarında meydana gelen değişimler nelerdir?

İlişkilendir

İngiltere'nin AB'den ayrılma kararını Birliğin geleceği açısından değerlendiriniz.

Anlat/Paylaş

Türkiye'nin AB üyelik sürecinin hangi aşamada olduğunu anlatınız.

AVRUPA BİRLİĞİNİN YAPISI VE KURUMLARI

Avrupa Birliği'nin yönetim, demokrasi ve meşruluk problemi birlik kurulduğundan beri tartışmalara konu olmuş, özellikle Maastricht Antlaşması doğrultusunda siyasi birliğe giden yolda bu tartışmalar detaylanarak büyümüştür. Kitabınızın 1. Ünitesi'nde siyasal iktidarın devletin merkezi ve yerel yönetimleri arasında dikey olarak federal, üniter ve konfederasyon olarak üç ayrı tipte paylaşılabilirdiğini öğrenmiştik. Bu üniteden hatırlanacağı üzere farklı tarih, kültür ve dillere sahip toplumlardan oluşmuş müşterek siyasi yapılarda ya federal bir sistem yahut da konfederal bir idari anlayış hâkim olmaktadır. Daha önce değinildiği üzere, federal sistemlerde bölgesel yönetimler kendi yasama, yürütme ve yargı gücünü kullanmakla birlikte merkezi idare global politikaları belirlemekte ve makro boyutlu icraatlara imza atmaktadır. Konfederal sistemlerde ise, siyasi yapıyı oluşturan her bir devlet/toplum/bölge kendi milli bağımsızlığını muhafaza etmekte fakat kendisinin de söz hakkı bulunan merkezi bir idare tarafından yönetilmektedir. Avrupa Birliği için de Federalist yaklaşımlara karşı çıkan bazı siyaset teorisyenleri -üye devletler kendi milli bütünlüğünü ve bağımsızlığını muhafaza ettiklerinden- AB'nin şu anda mevcut sistem içerisinde belirlenemeyen ve "kendine özgü" bir şekilde idare edildiğini ve bunun sadece bağımsız devletlerarasında cereyan eden bir işbirliği projesi olduğunu iddia etmektedir. Zira, üye devletlerin bağımsızlıkları muhafaza edilmekte, hatta milli önemi olan her konuda buna kurumsal olarak son derece saygı duyulmaktadır (<http://www.kayso.org.tr/b2b/kaysobilgi/>).

Avrupa Birliği'nin Yapısı

Avrupa'nın kurumsal yapısı, Komisyon, Konsey ve Parlamento üçgeninden oluşan uluslarüstü (supranational) bir sisteme dayanmaktadır. Weiler'e göre, Avrupa Parlamentosu'nun uluslarüstü sistem paralelinde ve antlaşmalar çerçevesinde yıllar içinde aşama aşama güç kazanması her ne kadar federalizm lehine bir gelişmeysen de konseyin bu dönem içerisinde informal bir güç kazanması ve komisyonun kanun yapma sürecindeki gücünü elinde tutma çabaları federal yapıyı oldukça zayıflatmaktadır. Bu yapı içerisinde Komisyonu federal bir yürütme organı, Konseyi Senato benzeri bir meclis ve de Parlamenti Halk Meclisi'ne benzetmek mümkün olsa da, Weiler'e göre, AB hala hükümetlerarası bir karar alma modelini temsil etmekte ve federalizmden ziyade konfederal bir sistemi hatırlatmaktadır (Weiler, 2000, 1-2). AB'nin federal, konfederal, hükümetlerarası ve uluslarüstü unsurların her birinin etkili olduğu karma ve siyaset teorisindeki adlandırılmasıyla *sui generis* (nev-i şahsına münhasır, kendine özgü) bir sistemle yönetilmektedir.

✓ Avrupa Birliği federal, konfederal, hükümetlerarası ve uluslarüstü unsurların her birinin etkili olduğu karma ve siyaset teorisindeki adlandırılmasıyla *sui generis* (nev-i şahsına münhasır, kendine özgü) bir sistemle yönetilmektedir.

Avrupa kurumları üye devletlerarası antlaşmalardan doğmuş olup bu kurumlar aynı devletlerin hükümet temsilcileri kanalıyla birlik içerisinde güç kul-

lanmaktadır. Antlaşmaların uluslararası düzenleme, uygulama ve yargılama yapma yetkisi vermiş olduğu kurumlar (Konsey, Komisyon, Parlamento, Avrupa Topluluğu Adalet Divanı), Avrupa Birliği ulusları arasında uluslararası otorite olarak da değerlendirilmektedir. Aynı şekilde, gerek bu kurumları oluşturan Antlaşmalar hukuku, gerekse bu antlaşmalar hukukunun verdiği yetki sınırları çerçevesinde bu kurumların yaptığı hukuk üye devletlerde aynı etkiye sahip olup, üye devletler tarafından tek taraflı olarak değiştirilemez ve ortadan kaldırılamaz nitelikte olması da Avrupa Birliği hukukunun uluslararası olduğu yaklaşımını getirmiştir. AB üye devletleri kurucu antlaşmalar üzerinde münhasır yetkiye sahip olup bu antlaşmalarda yapılacak herhangi bir değişiklik veya düzenleme bütün üye devletlerin oy birliği ile bunu kabul etmelerini gerektirmektedir (Aydın, 2008, 130). Bu da, üye devletler nihai yetkiyi hala ellerinde tuttuklarına göre, AB'nin güç yapısı konfederal modele daha fazla uymaktadır, şeklinde bir netice doğmaktadır (Börzel ve Hosli, 2002, 14).

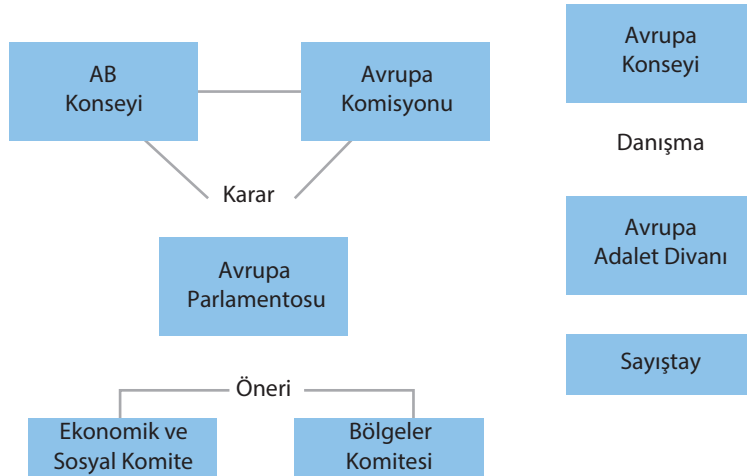
✓ AB'yi tipik federal sistemlerden ayıran bir özellik de üye devletlerden ve onun vatandaşlarından direkt vergi toplayamaması ve bu vergiyi tüm AB vatandaşları lehine kullanamamasıdır.

AB'yi tipik federal sistemlerden ayıran bir diğer özellik de üye devletlerden ve onun vatandaşlarından direkt vergi toplayamaması ve bu vergiyi tüm AB vatandaşları lehine kullanamamasıdır. Vergilendirme

hala üye ulus devletlerin tekelinde olup, AB vatandaşlığı kavramına rağmen AB üye devletlerden aldığı bütçe paylarının haricinde vatandaşlardan direkt vergi toplama yetkisini eline alamamıştır. Birliğin konfederal özelliklerini pekiştiren bir diğer unsur olarak, birlik yönetiminin üye devletler adına etkili bir dış politika yürütememesi sayılabilir. Aslına bakılırsa birliğin bu sahadaki kapasitesi Maastricht'ten sonra siyasi birliğin ikinci ayağı olarak ihdas edilen Ortak Dış ve Güvenlik Politikası çerçevesinde çok gelişmiş olmakla birlikte, üye devletler birlikten bağımsız olarak kendi dış politikalarını yürütmektedir. Bu teorik izahattan sonra ortaya çıkan netice AB'nin federal, konfederal, hükümetlerarası ve uluslararası unsurların her birinin etkili olduğu karma ve siyaset teorisindeki adlandırılmasıyla *kendine özgü (sui generis)* bir sistemle yönetildiğidir (<http://www.kayso.org.tr/b2b/kaysobilgi/>).

Avrupa Birliği'nin Kurumları

Avrupa Birliği dünyada başka hiçbir uluslararası örgütte veya devlette olmayan özgün bir kurumsal sisteme sahiptir. Birliğin karar verme ve faaliyet mekanizması dört temel kurum tarafından sağlanmaktadır. Konsey, Komisyon, Parlamento ve Adalet Divanı'nın işbirliğine dayanan sistem hükümetlerarası ve uluslararası özelliklerin özgün bir şekilde bir araya geldiği kurumsal bir yapı oluşturmaktadır. Şekil 8.5'de görüldüğü gibi, AB Kurumları, Topluluğun temel yapısını teşkil eden Konsey, Komisyon, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD), Sayıştay ve danışal rol üstlenen Ekonomik ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesidir. Bu kurumların yapısı ve görevleri ana hatlarıyla aşağıda açıklanmaktadır (Horvath, 2007, 121).

Şekil 8.2 Avrupa Birliği Kurumları

Avrupa Birliği Konseyi (The Council of the European Union)

Daha önce Bakanlar Konseyi olarak bilinen AB Konseyi, Avrupa Birliği'nin merkezi karar verme otoritesidir ve bu nedenle yasama yetkisini elinde bulundurmaktadır. Konsey her üye devletin hükümetini temsil eden Bakanlar düzeyinde oluşmakla birlikte, ele alınacak konuya göre ilgili bakanların görev alanına göre adlandırılmaktadır. Örneğin Maliye Bakanları Ekonomik ve Mali İlişkiler Konseyi olarak toplanırken, Tarım Bakanları Tarım Konseyi olarak toplanmaktadır (Horvath, 2007, 133). Yılda en az iki defa toplanan Konseye, Konsey Başkanı olan üye devletin devlet veya hükümet başkanı başkanlık etmektedir. Konsey Başkanlığı, üye ülkeler tarafından dönüşümlü olarak, altı aylık süreler halinde üstlenilmektedir. Konsey Başkanı'nın görevleri, Konsey'in toplantıya çağırılması, gündemin belirlenmesi, yönetmeliklerin yürürlüğe sokulması, kararların, tavsiyelerin, yönergelerin ilgililere bildirilmesi vb. gibi hususlardır (DTM, 2007, 16).

Konsey'in çalışmalarını hazırlamak ve Konsey tarafından verilen görevleri yapmak üzere çeşitli komiteler kurulması öngörülmektedir. Bunların başında, üye ülkelerin Brüksel'de bulunan büyükelçi düzeyindeki temsilcilerinden oluşan AB Daimi Temsilciler Komitesi (COROPER) gelmektedir (http://www.dados-europe.org/int/grundkurs4/eu-struktur_1.htm).

✓ *AB Konseyi, Avrupa Birliği'nin merkezi karar verme otoritesidir ve bu nedenle yasama yetkisini elinde bulundurmaktadır.*

Konsey üç değişik usul çerçevesinde karar almaktadır: oy birliği, oy çokluğu ve nitelikli çoğunluk. Konsey'in kararları başlangıçta kurucu antlaşmalar uyarınca daha çok oy birliği ile alınırken; Lizbon Antlaşması sonrasında Konsey'de esas oylama usulü nitelikli çoğunluk olarak düzenlenmiş; oy birliği ve basit oy çokluğunun istisna niteliği taşıdığı ortaya konmuştur. Böylece, çoğunluğun kararlarının tek devletin reddi (vetosu) nedeniyle engellenmesi imkânı kısıtlanmıştır. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası günümüzde büyük ölçüde üye devletlerin oy birliği ile karar aldığı en önemli istisna alanını oluşturur. Yeni üyelerin katılımı da Konsey'in oy birliğini gerektiren bir alandır.

Lizbon Antlaşması öncesi geçerli olan düzenleme çerçevesinde, nitelikli çoğunluk yönteminde her üye devletin nüfusuna, fiziki ve ekonomik büyüklüğüne göre belirli oranda oyu bulmakta olup, sistem ağırlıklı oy esasına dayanır. Nitelikli çoğunluk yöntemine göre, karar alınabilmesi için toplamı 345 olan oyların 255'inin olumlu olması gerektiği gibi üye devletlerin yarısından fazlasının da olumlu görüş bildirmesi gerekir. Konsey'de nitelikli çoğunlukla karar alınırken, herhangi bir üye devlet gerekli görürse, alınan karara olumlu oy verenlerin, Birlik nüfusunun % 62'sine karşılık gelip gelmediğinin kanıtlanmasını talep edebilir. Bu durumda, % 62 oranına ulaşamamışsa söz konusu karar kabul edilmemiş sayılır. Salt çoğunluk rutin, basit kararlar dışında uygulanmamaktadır. Salt çoğunluk gerektiren oylamalarda her üye devletin bir oyu olup, üye tam sayısının yarısından fazlası ile karar alınabilmektedir (Aydın, 2008, 142).

✓ *Avrupa Birliği Konseyi, üye devletlerin ekonomik politikaları arasındaki uyumu sağlar. Özellikle üye devletlerin Birliğin Ortak Dış ve Güvenlik politikası alanına yönelik politikalarının belirlenmesinde, AB Zirvesi ile birlikte yetkilidir. Bunun yanında Konsey, Avrupa Birliği adına üçüncü ülkeler ve uluslararası örgütlerle uluslararası anlaşmalar imzalar.*

dikkat

Lizbon Antlaşması ile getirilen nitelikli çoğunluğa ilişkin yöntemin uygulanması 2014 yılına kadar ertelenmiştir. 2017 yılına kadarki dönem için de bir geçiş süreci öngörülmüştür. Buna bağlı olarak, 1 Kasım 2014 tarihine kadar olan sürede ağırlıklı oy esasına dayanan sistem uygulanacaktır. 1 Kasım 2014'den itibaren ise, nitelikli çoğunluk yöntemiyle bir kararın alınabilmesi için olumlu oyların üye devletlerin % 55'ini, Birlik toplam nüfusunun % 65'ini temsil etmesi ve en az 15 üye devletten gelmesi gerekmektedir. Bloke edici azınlık ise, nüfus esaslı dikkate alınmak suretiyle en az 4 üye devlet olarak belirlenmiştir (www.abs.gov.tr).

✓ Avrupa Birliği Konseyi'nin resmi internet sayfasına "<http://www.consilium.europa.eu/en/homepage/?lang=en>" adresinden ulaşabilirsiniz.

✓ Avrupa Birliği'nde yürütme yetkisi, Avrupa Komisyonu'nda bulunmaktadır.

Konseyin temel görevleri şu şekilde sıralanabilir (<http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=243&lang=EN>):

1. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan tasarıları ele alır ve yasalaşmasını sağlar.
2. Üye devletlerin genel ekonomi politikalarını koordine eder.
3. AB'nin ortak güvenlik ve dış politikasını belirler ve uygular
4. AB adına, bir veya birden fazla ülke veya uluslararası kuruluşla anlaşmalar yapar.
5. Suçların önlenmesi ile ilgili konulardaki adli işbirliği ile polisiye alanlarda düzenlemeler yapar, üye ülkelerin faaliyetlerini koordine eder.
6. Avrupa Parlamentosu ile birlikte AB'nin bütçesinden sorumludur.

Avrupa Komisyonu (European Commission)

Avrupa Komisyonu, yasama sürecini başlatan, ayrıca Birliğin yürütme organı olarak AB müktesebatını, bütçeyi ve programları uygulamaktan ve idari denetimden sorumlu kurumdur. Avrupa Komisyonu, her bir üye devletten bir kişinin yer aldığı 28 üyeden oluşur. Bu kişilere "komiser" adı verilir. Her Komiser bir veya daha fazla AB politikasının yürütülmesinden sorumludur. Komisyon adeta bir Bakanlar Kurulu gibi faaliyet gösterir. Komisyon'da komiserlerin yanı sıra, Avrupa Birliği görevlilerinden oluşan 25.000 kişilik bir idari teşkilat da mevcuttur.

Komisyon bünyesinde, herhangi bir konuda idari düzenlemelerin yapıldığı idari yönetim birimleri olan Genel Müdürlükler bulunur. Her Genel Müdürlük, çalışmalarının siyasi ve yönetim sorumluluğunu üstlenen Komiserlere karşı sorumlu bir Genel Müdür tarafından yönetilir. Genel Müdürlükler müdürlüklere (direktörlük), müdürlükler bölüm ya da birimlere, bölüm ya da birimler ise, masa şefliklerine ayrılmıştır. Her masada, masanın ilgili konusuna uygun sayıda uzman bulunur.

Komisyon başkanı Avrupa Birliği Zirvesi tarafından belirlenir ve ataması Avrupa Parlamentosu'nun onayı ile yapılır. Komisyon başkan yardımcılarında biri de AB'nin dış politikasını yürütmekten sorumlu Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisidir. 2014-2019 dönemi için seçilmiş olan Avrupa Komisyonu Başkanı Lüksemburg'dan Jean-Claude Juncker'dir (http://ec.europa.eu/about/index_en.htm).

Komisyon Başkanı'nın Zirve tarafından, Avrupa Parlamentosu seçimleri dikkate alınmak ve danışmalar yapılmak suretiyle nitelikli çoğunlukla belirlenmesi ve Parlamento'ya sunulması gerekmektedir. Başkan adayı, Parlamento üyelerinin çoğunluğu tarafından seçilecektir. Komisyon Başkanı'nın, Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ve diğer tüm komiserler ile birlikte heyet halinde Parlamento'nun onayına sunulması ve Zirve tarafından nitelikli çoğunlukla atanması gerekir.

Komisyon üyeleri (komiserler) ise üye devletlerin göstereceği adayların arasından Komisyon Başkanı tarafından seçilecek, bu seçimin ardından Zirve tarafından nitelikli çoğunlukla ve Komisyon Başkanı'nın onayını da alarak atanan "Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi" de dâhil olmak üzere Komisyon'un tamamı heyet halinde Avrupa Parlamentosu'nun onayına sunulacaktır. Gerekli güvenoyunun teminini takiben Komisyon, Zirve tarafından nitelikli çoğunluk ile atanır. Komiserlerin görev süresi 5 yıldır ve bu süre yenilenebilir.

Komiserler Avrupa Birliği üyesi devletlerin vatandaşları olmalarına ve bu devletler tarafından atanmalarına karşın kendi ülkelerinin menfaatlerini değil Birliğin genel menfaatlerini korumak durumdadır. Komisyon, sorumluluklarını yerine getirirken bağımsız hareket eder ve üye devletlerden ya da herhangi bir kurumdan veya makamdan talimat almaz (http://www.ab.gov.tr/_45629.html).

Komiserlerin sorumlu oldukları alanlar, Komisyon Başkanı'nın önerisi doğrultusunda bizzat komiserler tarafından belirlenmektedir. Komisyon'un bağımsızlığını sağlayabilmek için Komisyon üyelerinin ulusal bürokrasileri ile bağlantıları resmen kesilir ve bu kişiler AB bürokratu haline gelirler. Komiserler

Lüksemburg'daki ATAD önünde ettikleri yeminle göreve resmen başlarlar. Münferit olarak, sadece Komisyon'un veya Konsey'in başvurusu üzerine ATAD tarafından görevden alınırlar. Öte yandan, Avrupa Parlamentosu, Komisyon'u toplu olarak görevden alma yetkisine sahiptir. Avrupa Birliğini yaratan antlaşmaların ve Birlik kurumlarınca verilen kararların uygulanmasını gözetmekle sorumlu olan Komisyonun her bir üyesi belli konulardan sorumlu olmakla birlikte, kararlar ortaklaşa alınır. Başkan ve üyeler (komiserler) üye devletler tarafından 5 yıllık bir süre için atanmakta ve Komisyon'da her ülke bir üye ile temsil edilmektedir.

Komisyon'un görevlerini şu başlıklar altında toplamak mümkündür (TOBB, 2002, 7, http://ec.europa.eu/about/index_en.htm):

1. Kurucu Antlaşmaların ve kurumların almış olduğu kararların usulünce uygulanıp uygulanmadığı, ilgili tarafların yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini izler. Gerekli hallerde, üye ülkeler aleyhine ATAD'a başvurabilir. Ayrıca, Komisyon, Konsey ve Parlamento'ya değerlendirilmek üzere "Tavsiye" (Recommendation) ve "Görüş" (Opinion) sunma hakkına sahiptir.
2. AB'nin yürütme organıdır. Kurucu Antlaşmalardan kaynaklanan yürütme yetkilerinin yanı sıra, ortak tarım politikası, ortak rekabet politikası gibi Topluluk politikalarının günlük işleyişi de Komisyon'un görev alanındadır.
3. Uluslararası alanda Birliği temsil eder ve Birlik adına uluslararası antlaşmaları müzakere eder.
4. AB Taslak Bütçesini, Parlamento ve Konsey'e sunulmak üzere hazırlar.

Avrupa Komisyonu'nun resmi internet sayfasına "<http://www.consilium.europa.eu/en/homepage/?lang=en>" adresinden ulaşabilirsiniz.

Avrupa Parlamentosu (European Parliament)

Avrupa Birliği'nin "demokratik denetim organı" olan Avrupa Parlamentosu (AP), Konsey ile Komisyon arasında paylaşılmış olan yasama ve yürütme

yetkilerinin kullanılmasını denetlemek amacıyla kurulmuştur. Başlangıçta "Avrupa Parlamenterler Meclisi" olarak adlandırılan Parlamento, önceleri üye ülkelerin ulusal parlamentolarından oluşurken, Haziran 1979'dan bu yana üye ülkelerde Avrupa Parlamentosu için ayrı seçimler düzenlenmektedir.

Avrupa Parlamentosu, AB kurumları içinde doğrudan halk tarafından seçimle belirlenen tek organdır. AB üyesi ülkelerin vatandaşları olan Avrupa vatandaşları beş yılda bir yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy kullanabilirler. Son Parlamento seçimi 2014 yılında yapılmıştır. Bu seçim itibarıyla Parlamento, AB'ye üye 28 devletin toplamda 751 (750 Temsilci ve 1 Başkan) temsilcisinden oluşmaktadır. Avrupa Parlamentosu, üye devlet vatandaşlarının demokratik menfaatlerini ve siyasi görüşlerini temsil eden bir organdır. Bu nedenle Avrupa Parlamentosu'nda üyeler ülkelere göre değil, siyasi görüşlerine göre grup oluştururlar. Parlamenterler ise, ülkelerini değil, kendilerine oy veren Avrupa vatandaşlarının siyasi görüşlerini temsil ederler. Böylece, Parlamento bünyesinde ulusal partiler yer almamakta, Avrupa düzeyinde örgütlenmiş politik gruplar bulunmaktadır. Tablo 8.3' de görülen siyasi gruplar Avrupa Parlamentosu toplantılarında sözlü veya yazılı soru sorabilmekte, tartışma açabilmekte ve gensoru önergesi verebilmektedir. Avrupa Parlamentosu'nda bugün için 8 siyasi parti grubu ve bağımsız üyeler yer almaktadır (Yiğit, 2000, 6; www.abs.gov.tr).

✓ Avrupa Birliği'nin "demokratik denetim organı" *Avrupa Parlamentosu*'dür. Avrupa Parlamentosu, AB kurumları içinde doğrudan halk tarafından seçimle belirlenen tek organdır.

dikkat
Parlamento'da hangi üye devletin kaç parlamenter ile temsil edileceği üye devletlerin nüfuslarına göre tespit edilir. Böylece nüfusu yüksek olan ülkelerin küçük olanlara göre daha fazla temsilcisi vardır. Temsilci sayısı en az 6 (Malta, Lüksemburg, Kıbrıs ve Estonya) ile en çok 96 (Almanya) arasında değişmektedir (www.europarl.europa.eu).

Parlamento Genel Kurul olarak Strazburg'da toplanır. Parlamento'nun siyasi grupları ve komiteleri Brüksel'de toplanır, sekreteryası Lüksemburg'dadır. Parlamento'ya görüşülmek üzere gelen konular öncelikle farklı görev alanlarına sahip 24 adet komiteden konuyla ilgili olanları tartışır ve ulaşılan sonuç, bir raporla Genel Kurul'a sunulur. Genel Kurul'daki görüşmeler de bu çerçevede yapılır.

Avrupa Parlamentosu, Konsey ile birlikte yasama yetkisini paylaşır. Üye devletleri bağlayacak hukuki düzenlemelerin kabul edilebilmesi genel kural olarak hem Avrupa Parlamentosu ve hem de Konsey'in onayı ile mümkün olur. Bazı konularda ise, sadece danışma organı niteliğindedir, görüşleri bağlayıcılık taşımaz. Bu alanların en önemlisi dış politika konularıdır. Avrupa Birliği bütçesini Konsey ile birlikte yapan Avrupa Parlamentosu'nun diğer Avrupa Birliği kurumları üzerinde siyasi denetim yetkisi vardır. Parlamento Komisyon'a sözlü ve yazılı soru sorabilir, soruşturma komiteleri kurabilir, şikayet dilekçesi kabul edebilir. Komisyon'u güvensizlik oyuyla ve 2/3 çoğunlukla heyet halinde istifaya zorlayabilir. Komisyon Başkanı'nın ve heyet halinde Komisyon'un görevi atanmasında da güvenoyu aranır (www.abs.gov.tr).

Tablo 8.3 Avrupa Parlamentosu'ndaki Politik Gruplar (2004-2009)

EPP-ED	Avrupa Halk Partisi ve Avrupalı Demokratlar Grubu
PES	Avrupa Sosyalistleri Partisi Grubu
ELDR	Avrupa Liberal, Demokrat ve Reformist Parti Grubu
Greens/EFA	Yeşiller/Avrupa Özgürlük Bağlaşıklığı Grubu
EUL/NGL	Avrupa Birleşik Solu/Kuzeyli Yeşil Sol Konfederatif Grubu
UEN	Uluslar Avrupası İçin Birlik Grubu
EDD	Avrupa Demokrasi ve Çeşitlilik Grubu
TDI	Bağımsız Üyeler Teknik Grubu-Karma Grup

Kaynak: Tonus, 2009, 186.

Avrupa Parlamentosu her ne kadar seçimle işbaşına gelse de klasik devlet modelinde olması gereken yetkilere sahip değildir. Yasama yetkisine henüz tek başına sahip olmayan bu kurum, Birliğin kendine özgü yapılanma modelinde giderek daha fazla yetkiye sahip olma mücadelesi vermektedir. Başlangıçta daha çok bir danışma organı niteliği taşıyan Parlamento'ya daha sonra çeşitli antlaşmalarla bütçe denetimine ilişkin olarak giderek artan yetkiler tanınmıştır (Miller, 1999, 24; Demir, 2005, 55). Kurucu antlaşmalarda aksine bir hüküm bulunmadıkça, genel olarak parlamentoda kullanılan oyların salt çoğunluğu ile karar alınır. Siyasi partiler AB içinde entegrasyon unsuru olarak, Avrupa bilincinin oluşmasında ve birlik vatandaşlarının siyasi iradelerini ifade etmekte katkıda bulunurlar.

Parlamentonun yetkilerini üç başlık altında toplamak mümkündür:

1. *Topluluk Mevzuatının oluşturulmasındaki yasama sürecine katılım yetkisi:* Parlamento tam anlamıyla yasama organı olmamakla birlikte, Konsey birçok hususta karar alırken Parlamento'ya danışmaktadır. Örneğin, yeni üye kabulü için Parlamento'nun uygun görüş vermesi zorunludur.
2. *Bütçeye ilişkin yetkiler:* Parlamento bütçe üzerindeki etkisiyle AB harcamalarında söz sahibi olabilmektedir. Bütçe ancak Parlamento tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girebilmektedir. Parlamento bütçenin topluluk kurumlarının işleyişi, Avrupa Sosyal Fonu, araştırma, enerji, sanayi politikası vb. alanlardaki harcamalardan oluşan “serbest giderler” bölümü üzerinde nihai söz sahibi iken; tarım desteklemeleri gibi “zorunlu giderler” bölümü üzerinde ancak değişiklik önerileri getirebilmektedir.
3. *Komisyon ve Konsey'i denetleme yetkisi:* Komisyon Başkan ve üyelerinin oluşumunda Parlamento söz sahibidir. Komisyonun atanması için Avrupa Parlamentosunun vereceği güvenoyu zorunludur. Parlamento, Konsey ve Komisyonu denetleme yetkisini bu kurumlara yönelttiği yazılı ve sözlü sorular ile genel görüşme talepleri yoluyla yerine getirmektedir.

Avrupa Birliği Adalet Divanı (European Court of Justice)

Avrupa Birliği Adalet Divanı, AT Hukukunun gelişmesinde önemli rol oynayan ve AB'yi diğer uluslararası örgütlerden ayıran supranasyonelliğinin en temel unsurlarından biridir. Divan, Parlamento gibi ulusal devletlerdeki sistemlere benzer bir başka mekanizmadır. Divan'ın yargı yetkisi demokratik politik sistemlerde bulunan süreçlere karşılık gelir ve Divan Topluluk Hukuku'nun uygulanmasından sorumludur. Ayrıca, Topluluk kurumlarının işlem ve tasarruflarının topluluk hukukuna uygun olup olmadığını, bu kurumların Antlaşmalar gereği kendilerine tanınan yetkileri aşıp aşmadığını, hatta üye devletlerin Topluluk hukukunu ihlâl edip etmediğini tespit edip karara bağlamak da Adalet Divanı'na aittir (http://www.dados-europe.org/int/grundkurs4/eu-struktur_2.htm).

✓ Avrupa Birliği Adalet Divanın antlaşmaların yorumu ve uygulanmasında hukuka uygunluğu güvence altına alır.

Divan her üye ülkeye bir tane karşılık gelmek üzere 28 yargıçtan (judge) ve sekiz umumi vekilden (advocates-general) oluşur. Yargıçlar, üye devletler hükümetlerince alınacak ortak bir kararla altı yıllık bir süre için atanırlar. Bu sürenin bitiminde üyeler tekrar göreve gelebilirler. Üyeler kendi aralarında bir başkan seçer ve bu seçim üç yılda bir yenilenir. Divan yargıçları, Adalet Divanı'nın merkezinin bulunduğu Lüksemburg'da oturmakla yükümlüdürler. Divan yargıçlarının bağımsızlıkları, statülerini düzenleyen çeşitli hükümler aracılığıyla güvence altına alınmıştır. Divan'da bulunan sekiz umumi vekil ise görüş hazırlayarak mahkemeye yardımcı olmakla görevlidir.

Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın resmi internet sayfasına "https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/" adresinden ulaşabilirsiniz.

AET, AAET ve AKÇT'nu kuran Antlaşmalar da "Avrupa Toplulukları Mahkemesi (ATM), bu Antlaşmanın yorumu ve uygulanmasında, hukuka uygunluğu güvence altına alır." denilmek suretiyle Divan'ın görevi belirtilmiştir. Bu hüküm, bir taraftan her bir Topluluğu "hukuka bağlı Topluluk" olma zorunluluğu altına koymakta, diğer taraftan da ATM'ye hem kapsamı geniş ve etkin yargı denetimi görevi hem de Antlaşmaları yorumlama ve boşlukları doldurma yetkisi vermektedir. Divan, Topluluk hukuku çerçevesinde ortaya çıkan uyuşmazlıkları yine Topluluk hukuku normlarını uygulayarak çözmektedir. Yani, bütün üye devletlerin ortaya getirdiği Topluluk düzeninin yargı organıdır. Dolayısıyla, Topluluk hukukunu yorumlama yetkisi münhasıran Adalet Divanı'na aittir. Adalet Divanı'nın kararlarının denetimini yapacak bir üst yargı mercii bulunmadığı için Divan'ın kararları kesindir (<http://www.laweuropa.com/45-Avrupa-Topluluklari-Adalet-Divani-Ilk-Derece-Mahkemesi-ve-Kamu-Hizmetleri-Mahkemesi>).

Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın yetki alanına giren davaları şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

- Üye ülkelerin diğer üye ülkelere açtığı davalar
- Komisyon'un üye ülkelere açtığı davalar
- Topluluk kurumları aleyhine açılan davalar
- İptal davaları

Avrupa Sayıştay

Sayıştay Avrupa Parlamentosu'nun girişimiyle 1975 yılında Brüksel Antlaşması ile kurulmuş, 1977 yılında faaliyete geçmiştir. Her bir üye ülkeden Konsey tarafından 6 yıl için atanan toplam 28 üyeden oluşur. Bu üyeler, kendi ülkelerinde denetim kurumlarında çalışan veya çalışmış ve bu görev için özel niteliğe sahip kişilerin arasından seçilir. Sayıştay üyelerinin bağımsızlığı ve tarafsızlığı güvence altına alınmıştır. Sayıştay'ın temel görevi, AB bütçesinin doğru bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Bu görevi yerine getirirken AB gelirleri veya harcamalarını idare eden her türlü kurumun kayıtlarını inceleyebilir; gerektiğinde yerinde denetleme yapabilir. Ayrıca, her yıl bir önceki mali yıla ilişkin bir rapor hazırlar ve bunu Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e sunar. Bu yıllık rapor, Avrupa Parlamentosu'nun Komisyon'un bütçeyi idaresini onaylayıp onaylamamasında önemli bir rol oynar. Sayıştay, bunların yanı sıra, AB mali tüzükleri kabul edilmeden önce görüş bildirir.

Avrupa Sayıştay'ının resmi internet sayfasına <http://www.eca.europa.eu/en/Pages/ecadefault.aspx> adresinden ulaşabilirsiniz.

✓ *Avrupa Sayıştay*, Birliğin tüm gelir ve giderlerini inceler, işlemlerinin hukuka ve usule uygunluğunu temin eder. Sayıştay denetimi, gelir ve giderlerin hukuka uygunluğu ile düzenliliğini ve iyi bir mali idareyi sağlamaya yöneliktir.

Avrupa Birliği Zirvesi

Avrupa Birliği Zirvesi, Avrupa Birliği'ne üye devletlerin başbakanları veya devlet başkanları ile Avrupa Birliği Zirvesi Başkanı ve Avrupa Komisyonu Başkanı'nın katılımı ile meydana gelir. Yılda dört defa toplanan Zirve, Birliğin gelişmesi ve Avrupa'nın bütünleşmesi doğrultusunda öncelikleri ve temel politikaları belirleyen kararlar alır. Avrupa Birliği Zirvesi'nin herhangi bir yasama yetkisi yoktur. Buna rağmen, AB üyesi tüm devletlerin en üst düzey yetkililerinin bir araya geldiği ve temel politikaları belirlediği kurum olmasından dolayı siyasi bir ağırlık ve yönlendirme gücü taşır. Çoğu durumda uzlaşıyla, istisna olarak nitelikli çoğunlukla karar alır.

Zirveye, üye devletler tarafından 2,5 yıllığına atanan ve görev süresi bir defa uzatılabilecek olan AB Zirvesi Başkanı başkanlık eder. Zirve Başkanı, Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'nin yetkileri saklı kalmak kaydıyla, Birliği dışı karşı temsil etme görevlidir. Zirve Başkanı, aynı anda herhangi bir ulusal görevde bulunamaz (http://www.ab.gov.tr/_45631.html).

Avrupa Merkez Bankası

Avrupa Merkez Bankası tüzel kişiliğe sahip bağımsız bir AB organıdır. Görevi, para birimi olarak Avro'yu kullanan AB üyesi ülkelerden oluşan Avro bölgesinde fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu görevini üye devletlerin merkez bankaları ve Avrupa Merkez Bankası'ndan oluşan Avrupa Merkez Bankaları

Sistemi içinde yerine getirir. Bu çerçevede AB'nin para politikasının tespiti ve uygulanması, döviz işlemlerinin yürütülmesi, üye devletlerin resmi döviz rezervlerinin tutulması ve yönetilmesi, ödeme sistemlerinin düzgün işleminin sağlanması görevlerini yerine getirir. Avrupa Merkez Bankası Avro bölgesi dâhilinde kağıt para basımına izin verme konusunda tek yetkilidir.

Merkezi Almanya'nın Frankfurt kentinde olan Banka'nın karar alma organları, Yürütme Kurulu, Yönetim Konseyi ve Genel Kurul'dur. Avrupa Merkez Bankası faaliyetlerini tam bir bağımsızlık içinde sürdürür; ancak Avrupa Parlamentosu'na hesap verme yükümlülüğü bulunmaktadır.

Diğer Kurumlar ve Organlar

Avrupa Birliği'nde temel kurumlar dışında diğer kurum, organ ve ajanslar da mevcuttur. Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Ombudsmanı bunlardan en önemlileridir.

Ekonomik ve Sosyal Komite

Başta işverenler, sendikalar, çiftçiler, tüketiciler ve diğer çıkar grupları olmak üzere sivil toplumun görüşlerini temsil eden ve çıkarlarını koruyan bir danışma organı ve AB karar alma sürecinin ayrılmaz parçasıdır. Ekonomik ve sosyal politika alanında karar alınırken danışılması gereken Komite, önemli gördüğü konularda kendi inisiyatifiyle de görüş bildirebilir. Ekonomik ve Sosyal Komite, üye devletler tarafından 4 yıl için atanan 344 üyeden oluşur.

Bölgeler Komitesi

Ekonomik ve Sosyal Komite ile benzer şekilde bir danışma organı olan Bölgeler Komitesi, AB karar alma sürecinde bölgesel ve yerel görüşlerin dikkate alınmasını sağlar. Bölgesel politika, çevre, eğitim, gençlik, ulaştırma gibi yerel ve bölgesel yönetimleri ilgilendiren konularda karar alınırken Bölgeler Komitesi'ne danışılması gerekmektedir. Komite ayrıca bu alanlarda kendi inisiyatifi doğrultusunda görüş bildirebilir. 1994 yılında Maastricht Antlaşması ile oluşturulan Bölgeler Komitesi, üye ülkelerin tavsiyeleri doğrultusunda Konsey tarafından 4 yıl için atanan 344 bölgesel ve yerel yetkiliden (bölgesel başkanlar, bölgesel parlamenterler, belediye meclis üyeleri, belediye başkanları vb.) oluşur.

Avrupa Merkez Bankası (AMB)

Maastricht Antlaşması'na dayanılarak 1998 yılında Frankfurt'ta kurulmuştur. Avrupa'nın tek para birimi olan Euro'nun idaresinden (kambiyo işlemlerinin yürütülmesi ve ödemeler sisteminin aksamadan çalışmasının sağlanması) ve AB'nin ekonomi ve para politikasının oluşturulması ve uygulanmasından sorumludur. AMB, bu görevini yerine getirirken tüm AB üyesi ülkeleri kapsayan Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ile birlikte çalışır ve Euro sisteminin karar alma organlarının kararlarını uygular. AMB, faaliyetlerini tam bir bağımsızlık içinde sürdürür. Diğer hiçbir kurum AMB, Euro Sistemi'ne dahil merkez bankaları veya karar alma organlarına talimat veremez.

Avrupa Yatırım Bankası (AYB)

AB'nin dengeli büyümesine katkıda bulunacak yatırım projeleri için kredi sağlayan AB'nin özerk ve kar amacı gütmeyen finans kuruluşudur. AB içerisinde ekonomik açıdan geri kalmış bölgelerin

kalkınması amaçlı projelerin yanı sıra Akdeniz, Afrika, Karayip ve Pasifik, Latin Amerika ve Asya ülkelerindeki projeleri destekler. Mali piyasalardan borçlanılarak ve bankanın hissedarı olan AB üyesi ülkelerin ekonomik büyüklükleri oranında yaptığı sermaye katkısıyla finanse edilen AYB'nin merkezi Lüksemburg'dadır. AYB 1994 yılında Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere (KOBİ) yönelik yatırımları desteklemek amacıyla kurulan Avrupa Yatırım Fonu'nun ana hissedarıdır.

Ombudsman

Ombudsman pozisyonu Maastricht Antlaşması tarafından oluşturulmuştur. AB vatandaşları, iş dünyası ve kurumları veya herhangi bir AB ülkesinde ikamet eden gerçek kişiler ile AB'de kayıtlı olan tüzel kişilerin AB kurumları (Avrupa Adalet Divanı ve Avrupa İlk Derece Mahkemesi hariç) hakkındaki şikayetlerini soruşturur. Ombudsman, Avrupa Parlamentosu tarafından 5 yıl için seçilir (<http://dmwturkiye.org/sayfa.php?sayfa=52>).

Öğrenme Çıktısı

4 Avrupa Birliği'nin yapısı ve kurumlarını açıklayabilme

Araştır 4

Yukarıda ele alınan kurum ve organların dışında AB'de hangi mekanizmalar vardır?

İlişkilendir

Avrupa Birliği kurumlarının Birliğe üye ülkelerin karar mekanizmaları üzerinde etkisini değerlendirin.

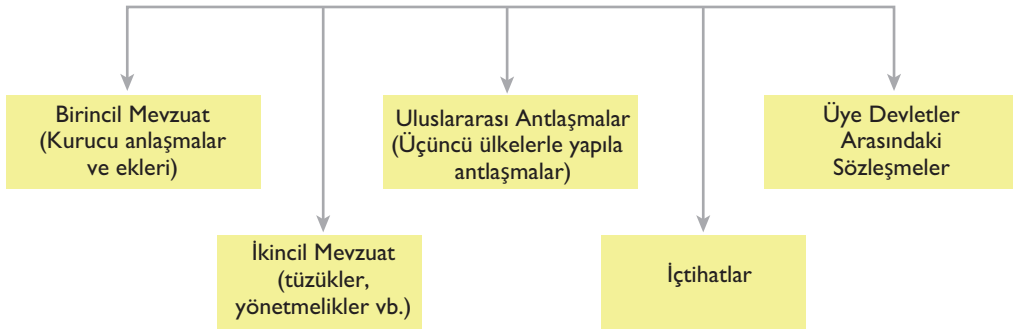
Anlat/Paylaş

AB'nin merkezi karar verme otoritesi olan ve yasama yetkisini elinde bulunduran kurumu hangisidir?

AVRUPA BİRLİĞİ MÜKTESEBATI (ACQUIS COMMUNAUTAIRE)

Avrupa Birliği Müktesebatı (Acquis Communautaire), temel Avrupa Birliği Antlaşmaları'nda ve diğer yardımcı hukuk kaynaklarında bulunan kural ve kurumların tamamıdır. Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin AB müktesebatını olduğu gibi kabul ederek AB hukuk düzenini benimsemesi gerekmektedir. AB müktesebatı iç hukukun üstünde yer almaktadır. Tüm üye devletler, AB Müktesebatı'nı benimsemekte ve egemenlik yetkilerinin bir kısmını AB kurumlarına devretmektedir. Şekil 8.6'da görüldüğü üzere, AB üyesi devletlerin iç hukukundan üstün olan AB Müktesebatı beş ana bölümden oluşmaktadır (Zorvath, 221, 2007):

AB'de 31,000'den fazla yasal düzenleme bulunmaktadır. Bunların dışında AB vatandaşlarının ve şirketlerinin uyması gereken 44,000 uluslararası standart ve 11,000 mahkeme kararı vardır. Bazı düzenlemeler, yönetmelikler, direktifler, kararlar ve uluslararası antlaşmalar, yasal olarak bağlayıcıdır. Bazı düzenlemelerin ise (Yeşil Kitap, Beyaz Kitap ve tebliğler), ancak bazı durumlarda yasal etkisi bulunabilmektedir (<http://en.euabc.com/word/2152>).

Şekil 8.3 AB Müktesebatı

Birincil Mevzuat

Avrupa Birliği hukukunu oluşturan antlaşmalar AB Hukuk düzeninin temel kaynağını oluşturmaktadır, bu nedenle de “Birincil Mevzuat” olarak nitelendirilmektedir. Birincil mevzuat, üye devletler arasında doğrudan müzakereler sonucu kabul edilen ve ulusal parlamentolar tarafından onaylanan mevzuattır. Bunlar, kurucu antlaşmalar (AKÇT, AET ve EURATOM Antlaşmaları) ile onlara ilişik çeşitli ekler, protokoller ve daha sonra yapılan ilaveler ve değişikliklerden (Avrupa Tek Senedi, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması, Nice Antlaşması, yeni üyelerin katılımını sağlayan Katılım Antlaşmaları) oluşur. Antlaşmalar, karar-alma süreçleri ile yasama, yürütme ve hukuk süreçlerinde rol oynayan Avrupa Birliği kurum ve organlarının temel yapı, işleyiş ve sorumluluklarını da tanımlamaktadır (Horvath, 2007, 227).

İkincil Mevzuat

Topluluk kurumlarının Antlaşmaları temel olarak geliştirdikleri yasal araçlara “ikincil mevzuat” adı verilmektedir. AB kurumları, Antlaşmalarla kendilerine verilen muhtelif yetkiler doğrultusunda farklı derecelerde ulusal hukuk sistemlerine müdahale edebilmektedir. İkincil mevzuat araçları, Avrupa Birliği’ne amaçlanan hedeflerle orantılı uygun mevzuat önlemleri alma imkânı tanımaktadır. Bu araçlar şunlardır (<http://www.gofrm.com/forums/hukuk/8475-avrupa-birligi-hukuku-kaynaklari.html>):

Yönetmelikler (Regulations): Yönetmelikler tüm üye devletler için tamamen bağlayıcı nitelikte olup doğrudan uygulanabilir etkiye sahiptir. Yönetmeliklerin uygulanması için üye ülkelerin ayrıca uygulama mevzuatı çıkartması gerekmemektedir.

Yönetmelikler üye ülke vatandaşlarına ulusal yasalarda olduğu gibi hak ve yükümlülükler getirir.

Yönetmelikler Avrupa Birliği Resmi Gazetesi’nde yayınlanır ve Yönetmelik çerçevesinde belirlenen zamanda yürürlüğe girer. Eğer Yönetmelik içerisinde böyle bir zaman belirtilmemişse, Yönetmelik, Resmi Gazete’de yayımlandığı günü izleyen 20. günde yürürlüğe girmektedir.

Direktifler (Directives): Direktifler tek bir üye devletle ilgili olabilecekleri gibi tüm üye ülkeleri bağlayıcı da olabilmektedir. Uygulama şekil ve metotlarının seçimi ulusal makamlara bırakılmıştır. Diğer bir ifadeyle, direktiflerin uygulanabilmesi için ulusal hukuka uyarlanmaları gerekmektedir.

Tüm üye devletlere yönelik olan direktiflerin Avrupa Birliği Resmi Gazetesi’nde yayınlanması gerekmektedir. Direktiflerin yürürlüğe girişleri de tıpkı yönetmelikler gibidir. Eğer Direktif içerisinde yürürlüğe giriş tarihine ilişkin bir hüküm bulunmuyorsa direktifler de Resmi Gazete’de yayımlandıkları günü izleyen 20. günde yürürlüğe girmektedir.

Avrupa Birliği’nde direktiflerin kullanımı oldukça yaygındır. Bunun nedeni, bu yöntemin Avrupa Birliği’ne hukuki sonuçlarla ilgili karar verme ve bu hedefleri ulusal mevzuatta uyarlamayı üye ülkelere bırakma imkânı tanınmasıdır.

Kararlar (Decisions): Kararlar hitap ettikleri taraflar için tamamen bağlayıcıdır. Üye ülkeleri, gerçek ve tüzel kişileri muhatap alabilirler.

Topluluk kurumları pek çok alanda “kararlar” doğrultusunda hareket edebilmektedir. Bazı alanlarda ise, Antlaşma, politika oluşturma metodu olarak kararların kullanılmasını şart koşturmaktadır. Bu alanlara örnek olarak, rekabet kuralları ihlalleri ile devlet yardımlarının Ortak Pazar’a uygun olmadığı durumları göstermek mümkündür.

Bakanlar Konseyi, kendi yetki alanı içerisindeki konularda Avrupa Komisyonu’na karar alma yetkisi verebilmektedir.

Tavsiye ve Görüşler (Recommendations and Opinions): Tavsiye ve görüşler bağlayıcı nitelikte değildir. İlgili konuda benimsenebilecek bir tutum önermekte ya da görüş bildirmektedirler. Tavsiyeler politika oluşturmada yönlendirici olabilmektedirler.

Diğer Politika Geliştirme Metotları: Yönetmelik, direktif, karar, tavsiye ve görüşlerin yanı sıra Topluluk diğer politika geliştirme metotları da kullanılmaktadır. Örneğin, Avrupa Komisyonu devlet yardımları alanında yetkilerini ne şekilde kullanacağına ilişkin bazı kılavuz ilkeler (guidelines) geliştirmiştir.

Kurumların politika geliştirmede kullandıkları bir diğer araç da kurumlararası antlaşma veya bildirimlerdir (inter-institutional agreements or declarations). Kurumlararası antlaşma veya bildirimler, Antlaşma'da yer alan belli bir maddeye ya da hükümetlerarası konferanslarda sunulan çerçeveye açıklık getirmek amacıyla kullanılmaktadır.

Uluslararası Antlaşmalar

AB üye olmayan ülkelerle ve diğer uluslararası kuruluşlarla uluslararası hukuk antlaşmaları yapılmaktadır. Uluslararası antlaşmaları 3 grupta incelemek mümkündür:

- AB'ye üye olmayan ülkelerle ve diğer uluslararası kuruluşlarla ticaret sahasında veya endüstriyel, teknik ve sosyal alanlarda kapsamlı işbirliği öngören antlaşmalar,
- Belirli ürünlerde ticarete ilişkin antlaşmalar,
- Topluluk ve üye olmayan ülkeler arasındaki ortaklık antlaşmaları, işbirliği antlaşması veya ticari antlaşmalar.

Üye ülkelerin AB'yi kuran antlaşmalardan önce akdettiği antlaşmalar, AET Antlaşması'nın 234. Maddesine göre, Roma Antlaşması'ndan etkilenmeyecektir. Bu maddeye göre, üye ülkelerin önceden yaptıkları antlaşma ile AB Kurucu Antlaşması arasında çelişki olması durumunda üye ülke bu durumu gidermek için gereken önlemleri almak zorundadır. Roma Antlaşması'nın 228. Maddesine göre AB'nin yaptığı antlaşmalar üye ülkeler bakımından bağlayıcı nitelik taşımaktadır.

İçtihatlar

Mahkeme kararlarının oluşturduğu hukuk ilkelerinin tümüne ise "içtihat" adı verilmektedir. Avrupa Birliği hukukunda Adalet Divanı'nın içtihatları büyük önem taşımaktadır. Adalet Divanı'nın verdiği kararlar, 1952 yılından itibaren Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), 1958'den itibaren Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve EURATOM olmak üzere, uzun yıllar boyunca çeşitli anlaşmazlıkların çözümünü sağlamış ve kapsamlı bir Topluluk içtihadı oluşmasıyla sonuçlanmıştır (<http://www.gofrm.com/forums/hukuk/8475-avrupa-birligi-hukuku-kaynaklari.html>).

DİKKAT: Adalet Divanı İçtihadı Türkiye açısından da önem taşımaktadır. Gümrük Birliği'ni kuran 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, Gümrük Birliği'ne ilişkin olarak alınan kararların Adalet Divanı'nın ilgili kararlarına uygun olarak yorumlanacağını belirtmektedir.

Üye Devletler Arasındaki Sözleşmeler

Üye ülkeler arasındaki antlaşmalar da Topluluk Hukukunun kaynakları arasında yer almaktadır. Bu antlaşmalar, Topluluğun faaliyetleriyle yakından bağlantılı olan; fakat Topluluk kurumlarına herhangi bir yetkinin devredilmemiş olduğu konuların çözüme bağlanması için yapılabilmektedir. Medeni ve Ticari Konularda Yargı Yetkisi ve Kararların İnfazı Üzerine Sözleşme (1968), Akitlerden Doğan Yükümlülükler Uygulanacak Kanun Üzerine Sözleşme (1990) ve Topluluk Patenti Üzerine Sözleşme (1989) bu kapsamda örnek olarak verilebilir (DTM, 2007, 31).

AB mevzuatı ile ilgili daha fazla bilgiye "Sources and Scope of Community Law" başlığında: http://www.europarl.europa.eu/factsheets/121_en.htm adresinden ulaşmak mümkündür.

Öğrenme Çıktısı

5 Avrupa Birliği Antlaşmalarında ve diğer yardımcı hukuk kaynaklarında yer alan kural ve kurumları tanımlayabilme

Araştır 5

AB'ye üye ülkelerin önceden yaptıkları antlaşma ile AB Kurucu Antlaşması arasında çelişki olması durumunda nasıl bir yol izlenmesi gerekmektedir?

İlişkilendir

Avrupa Birliği ikincil mevzuatının üye ülkelerin hukuk sistemine etkisini değerlendirin.

Anlat/Paylaş

Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşmaları nelerdir?

AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK POLİTİKALARI VE SOSYAL TARAFLARIN ETKİNLİĞİ

Avrupa Birliği üyeler arasındaki işbirliğini arttırmak ve dolayısıyla Avrupa Birliği'ne uyum düzeyini yükseltmek amacıyla birçok alanda ortak politikalar uygulama yolunu benimsemiştir. Avrupa Birliği ortak politikaları kısaca, üye ülkeleri Avrupa Birliği'ne bağlayan, hukuklarını uyumlaştırıp uygulamalarını entegre eden Avrupa Birliği yönetimi araçları olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede, AB müktesebatı bütünüyle AB mevzuatını, AB ortak politikaları da bu mevzuatla belirlenmiş AB ortak yönetim faaliyetlerini (Avrupa Topluluğu Antlaşmasında Topluluk politikaları başlığı altında düzenlenmiş Topluluk ortak politikalarını ve Maastricht Antlaşmasıyla düzenlenmiş olan 2. Sütun politika ve 3. Sütun işbirliği alanları politikalarını) ifade etmektedir. Dolayısıyla, üç sütunlu AB tanımlamasının AB'yi yönetme yöntem ve ilkeleri olan ortak politikalara dayandığını söylemek mümkündür.

Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın son şeklinde Topluluğun görevi, "ortak bir pazarı ve ekonomik ve parasal birliği kurmak ve 3. ve 4. Maddelerde belirtilen ortak politikaları ve faaliyetleri yürürlüğe koymak suretiyle, ...üye devletler arasında ekonomik ve sosyal bütünleşmenin ve dayanışmanın iyileştirilmesini sağlamak" olarak esas alınmıştır. Amaçlara ulaşmak üzere uygulanacak eylemler Topluluk Politikaları ana başlığı altında düzenlenmiştir.

Antlaşmada "ortak pazar kurmak", "ekonomik ve parasal birlik kurmak", ve "ortak politikalar ve ortak eylemleri yürürlüğe koyarak üye devletler arasında ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi sağlamak", Topluluk Antlaşması'nın ve dolayısıyla topluluk entegrasyonunun ana stratejisini oluşturmaktadır.

Ekonomik işbirliği antlaşmasında temel amaç taraf ülkeler arasında ticaret hacmini arttırmak iken; gümrük birliğinde ise üye ülkelerce üretilen malların ticaretini tümüyle serbest bırakarak ortak bir piyasa yaratmaktır. Gümrük Birliğinde ise üyelerin karşılıklı ticaretleri üzerindeki her türlü engel (kota, gümrük, ithalat ve ihracat yasakları...) kaldırılır. Ortak Pazar ise malların yanında üretim faktörlerinin de serbest dolaşımını sağlamak suretiyle ekonomik birleşme yolunda daha ileri bir aşamayı simgeler (Aydın, 2008, 249, 250).

Gümrük Birliği'ne ek olarak üretim faktörlerinin serbest dolaşımını kapsayan Ortak Pazar Avrupa Birliği'nin temelini oluşturmuş, Ortak Pazar kavramı Avrupa bütünleşmesi ile özdeşleştirilerek, 1970'li yıllarda AET kısaca "Ortak Pazar" kavramıyla ifade edilmiştir. 1985'te AT Konseyine sunulan Beyaz Kitap (White Paper) gerçek bir iç pazarın kurulması için alınması gereken önlemleri ve izlenecek programı ortaya koymuştur. Topluluk, Beyaz Kitap'ta belirtilen iç pazarın oluşmasını zorlaştıran engellerin ortadan kaldırılması, iç pazarın uyumlu olarak kurulması ve haksız rekabete uğramaması için bazı ortak politikalar oluşturulmasına karar vermiştir. Ortak Pazarı destekleyen Ortak Tarım Politikası, Ortak Ticaret Politikası, Ortak Ulaştırma Politikası, Rekabet Politikası gibi

bir kısım Ortak Politikalar da Ortak Pazar oluşturma süreci içerisinde ve Ortak Pazar oluşturma çalışmaları ile iç içe yürütülmüştür. Ortak Pazarın hedeflenen süreden önce 1990 yılında tamamlanması üzerine Roma Antlaşmasındaki ekonomik bütünleşme amaç ve programı çerçevesinde ekonomik ve parasal birlik hedefi ön plana çıkmıştır. Antlaşmada öngörülen ekonomik politikaların yakınlaştırılması, ortak bölgesel politikaların tespit edilmesi yanında, örneğin, ortak sanayi, bilim, teknoloji, eğitim politikaları gibi yeni unsurlar da ayrıca ortaya çıkmıştır (Aydın, 2008, 256, 257). Ortak ekonomi ve ticaret politikaları Birlik içinde çalışanların hak ve yükümlülüklerinin ortaklaşa düzene bağlanması gereği yani, Ortak bir Sosyal Politika ihtiyacı yaratmıştır.

Avrupa Birliğinin kurucu felsefesi, Avrupa Topluluklarının temelde “sosyal” değil, “ekonomik” bir yapı olarak oluşturulması sonucunu doğurmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, toplum modeli olarak demokrasiyi ve ekonomik serbestliği (liberalizmi) seçen Batı Avrupa, Roma Antlaşması ile üye devletlerin ve Topluluğun, rekabetin serbest olduğu bir açık pazar ekonomisi ilkesine saygı içinde hareket edeceklerini öngörerek bir Topluluk sosyal politikasından söz etmemiştir. Bu yaklaşıma göre, başarılı bir ekonomik politika ve bütünleşme zamanla, Toplulukta çalışma ve yaşam koşullarında uyum ve sosyal bütünleşmeyi de sağlayacaktır. Ancak, ulusal sosyal düzenlemelerin Ortak Pazarın işleyişine bağlı olarak kendiliğinden uyumu gerçekleştirmemiştir. Kurucu üye devletler, “ekonomik” alanda daha geniş yetki aktarımına olumlu yaklaşırken, “sosyal” alanda yetkinin ulusal düzeyde kalmasını istemişlerdir (Gülmez, 2008, 153-155).

Ekonomik bütünleşmenin doğal sonucu olarak gerçekleşmeyen sosyal bütünleşmeyi zorlamak ve ekonomik bütünleşmeye bağımlı olmaktan çıkarmak için sosyal politika konularında Topluluk kurumlarına yetki aktarmak ve kural üretme yöntemini kolaylaştırmak gerekmiştir. 1992 Maastricht Antlaşması, Topluluk sosyal politikasında hem nitelikli çoğunlukla karar alınabilecek konular, hem de sosyal ortakların karar sürecinde yer almaları yönünden önemli bir aşama olmuştur. Beş yıl sonra yapılan Amsterdam Zirvesi ise, istihdam ve işsizlik konusundaki olumsuz görüntünün etkisiyle, “istihdam”ın ayrı bir başlık altında düzenlenmesine yol açmış, özellikle de Sosyal Politika Antlaşmasını Maastricht Antlaşmasıyla bütünleştirmiştir (Gülmez, 2008, 159).

Antlaşmada İngiltere dışında kalan 11 üye ülkenin sosyal düzenlemelerini belirli ölçüde uyumlaştırmaları öngörülmüştür. İngiltere, Topluluk-

taki sosyal politikaların yakınlaştırılmasına karşı çıkmıştır. Bunun üzerine diğer üye ülkeler; sağlık, bilgilendirme ve işçilerin katılımı, iş alanında kadın-erkek eşitliği gibi konularda nitelikli çoğunlukla karar almak için bir Protokol oluşturmuşlardır. Topluluk aşağıdaki alanlarda üye ülkelerin faaliyetlerini tanımlayacak ve destekleyecektir:

- Çalışanların sağlığının korunması ve güvenliği için çalışma ortamının geliştirilmesi,
- Çalışma koşullarının iyileştirilmesi,
- Çalışanların bilgilendirilmesi,
- İşgücü piyasasında kadın ve erkek eşitliği,
- İşsizlerin işgücü piyasasına entegrasyonu

Komisyon her yıl bu alandaki hedeflere ulaşmada kat edilen mesafeye ve Toplulukta demografik duruma ilişkin olarak bir rapor sunmaktadır (DTM, 2007, 48).

Avrupa Birliği’nde sosyal taraf kavramı, başlangıçta işçi ve işveren temsilcileri yani işçi ve işveren örgütleri için kullanılmış ise de, günümüzde toplumun belli bir mesleki ya da sanayi grubu veya belli bir sosyal grubu temsil eden örgütlü veya örgütsüz bütün kamuoyu grupları için kullanılabilir. Bu gruplardan örgütlenmemiş olanlar “Sivil Toplum Örgütleri” olarak ifade edilmektedir. Her kamuoyu grubu, ilgili olduğu konunun sosyal tarafını oluşturmaktadır. Avrupa Birliği politikalarının oluşturulmasında sosyal tarafların etkinliklerini artıran düzenlemeler Amsterdam ve Avrupa Topluluğu Antlaşması içine dahil edilmiştir. Antlaşmaya göre, Komisyonun önerceği tasarruflar için öncelikle sosyal tarafların görüşlerinin alınması gereklidir. Ayrıca, sosyal taraflar arasında akdedilmiş sözleşmelerin ulusal hukuk veya AB direktifleriyle yürürlüğe konulması mümkündür (Aydın, 2008, 270).

Komisyon düzenli olarak Avrupa Sosyal Tarafları Listesi yayınlamaktadır (ATA-Md.138/2). Mevcut listede 75 kuruluş yer almaktadır ve bunlar 5 gruba ayrılmıştır (<http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/EUROPEANSOCIALPARTNERS.htm>):

- Genel sektörler arası kuruluşlar (CEEP, ETUC, BusinessEurope)
- Belirli işçi gruplarını ya da işletme gruplarını temsil eden, endüstriler arası kuruluşlar (Eurocadres, UEAPME, CEC)
- Belirli alanlarda faaliyet gösteren kuruluşlar (Eurochambres)
- Sektörler arası herhangi bir bağlantısı bulunmayan sektörel kuruluşlar (53 kuruluş)
- Avrupa Sendikaları (15 kuruluş)

Sonuç

Avrupa Birliği “Eurobarometer” adlı bir kamuoyu araştırma programıyla Avrupa Birliği’yle ilgili çeşitli konularda Avrupa vatandaşlarının görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu araştırma sonuçları aynı zamanda Avrupa Birliği’nin geleceğiyle ilgili tartışmaların temelini oluşturmakta, atılacak adımlarla ilgili ipuçları vermektedir. 1990’ların başından itibaren, AB genelinde yapılan kamuoyu yoklamaları, vatandaşların üyelikten memnuniyetsizlik duyduğunu ve seçmenlerin uzak, güvenilmez, masraflı ve müdahaleci olarak görülen AB ile bir bağlantılarının olmadığı yönünde genel bir inanış olduğunu göstermektedir. Örneğin, 1990 yılında kendi ülkesinin AB üyeliğinden yarar sağladığına inananların oranı % 58 iken, bu oran 2000 yılında %47’ye düşmüştür (McCormick, 2002, 143). AB Anayasasının hazırlanmasındaki en büyük itici güç de bu algıyı değiştirmek ve Birliğe meşruiyet kazandırmaktır. Ancak, 2005 yılında yapılan halk oylamalarında Fransa ve Hollanda’da Anayasa’ya hayır denmesi, bazı siyasetçilere göre, “güçlü” bir Avrupa’nın yaratılması fikrinin de artık vatandaşlar için çok önemli sayılmamasının bir göstergesidir. Bunun nedeni, “Sovyet” tehlikesinin ortadan kalkması ile ilişkilendirilmektedir. Doğal olarak bu halklar üzerinde bir birlik olma düşüncesinin azalmasına da yol açmaktadır (<http://turkiye-ab.blogspot.com/2009/05/ab-anayasas-projesi.html>). İngiltere’nin AB’den ayrılma kararı bu dönemde gelen son nokta olmuş ve AB’nin geleceğini daha fazla tartışılır hale getirmiştir?

Agnes Haller’e göre, Avrupalıların eski oldukları doğrudur; ancak “aslında bir Avrupa kültürünün hiçbir zaman mevcut olmadığı, fakat gelecekte oluşturulabileceği” düşünüldüğünde, Avrupa henüz gençtir (Agnes Heller, “Europe: An Epilogue” (Der. Brian Nelson, David Roberts, Walter Veit), *The Idea of Europe* (Oxford: Berg, 1992).

Bazı görüşlere göre ise, Avrupa Birliği Anayasası’nın hedefinin, siyasi liderler tarafından kendi vatandaşlarına yeterince anlatılmaması ve doğru bir iletişim yönteminin geliştirilmemesi sürecin başarısız olmasının en mühim nedenlerindedir. Ayrıca, AB içinde, henüz “Avrupalılık” kavramının tam oturmadığı ve AB’nin bazı alanlardaki siyasal “yetersizliği veya beceriksizliğinin” AB vatandaşları arasında endişeye yol açtığı ileri sürülmektedir. Ekonomik durgunluk, işsizlik oranlarındaki artış, büyümenin yavaşlaması gibi birçok faktör de yeni anayasanın “önünü tıkayan” gelişmeler olarak de-

ğerlendirilmektedir. Diğer taraftan, Avrupa Birliği Anayasası’nın kurucu iki ülke halkı tarafından daha ileri boyutta bütünleşmenin ve karar mekanizmasında ulus devletin rolünün azalmasının reddi olarak da yorumlanmaktadır. Çünkü AB Anayasası Projesi’nin en önemli hedeflerinden birisi de, ilerideki dönemde Avrupa Birleşik Devletleri olma yolundaki en ciddi ve en önemli adım olmasıdır. AB yetkilileri, iktisadi ve idari kuralların tekrar ele alındığı, temel hak ve özgürlükler kavramının yeniden gözden geçirildiği bir Konvansiyon üzerinde anlaşarak, aslında uluslararası bir örgütlenme değil, uluslar-üstü bir tüzel kişilik yaratma fikrini açıkça göstermektedir. Bunlardan çok daha önemlisi, iki kurucu ülkede anayasanın reddi, bütünleşmenin ilerleyişini belirleyen vatandaşlar olduğunu teyit etmektedir (Bonde, 2007, 43; Karaca ve Bozkurt, 2005, 10).

Avrupa Birliği’nin geleceği tartışılırken çeşitli senaryolar üzerinde durulmaktadır. Bunlardan biri, gelecek on-onbeş yıllık süreçte kültürel ve ekonomik çeşitliliğin engellediği bütünleşmeye doğru yavaş ancak istikrarlı bir gidişin var olacağıdır. Bu süreçte etkili unsurlar ise, güçlü bir yönetim ve sağduyulu liderlerdir (<http://www.globalchange.com/futureeurope.htm>). “AB’nin politik, coğrafi ve kültürel genişlemesinin sınırları liderler tarafından kamuoyunun görüşleri dikkate alınarak belirlenmelidir” görüşü ön plana çıkmaktadır. Kamuoyunu bu konuda ikna etmenin en temel yolu ise, AB’nin genişlemesiyle birlikte her geçen gün daha fazla büyüyen çeşitli sorunlara yönelik politikalar geliştirmektir (http://europa.eu/abc/12lessons/lesson_12/index_en.htm).

Bu kapsamda 3 Mart 2010 tarihinde AB’nin yeni ekonomik stratejisi ve 2020 yılı için ekonomik hedefleri açıklanmıştır. “AB 2020 Stratejisi: Akıllı, Yeşil ve Kapsayıcı Büyüme için Avrupa Stratejisi” raporu, dünyada yaşanan küreselleşme, iklim değişikliği gibi hızlı gelişmeler ve Avrupa’da nüfusun yaşlanması gibi sıkıntıların Avrupa Birliği üzerinde yarattığı etkileri dikkate alarak, AB’nin 21. Yüzyıl’da bir sosyal piyasa ekonomisi olarak rolünü belirlemektedir.

2020 Stratejisi, AB’nin yaşanan ekonomik krizden daha güçlü çıkması, AB içerisindeki yapısal sorunlara çözüm bulması ve küresel alanda rekabetçi olabilmesi için yüksek seviyede istihdam sağlayan, verimli ve sosyal uyumu yüksek akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir ekonomi haline gelmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Avrupa Toplulukları Komisyonu, 2009, 6,7).

Bütün bu gelişmeler, AB'nin bundan sonraki rotasının federalistler ve ulus-devletçiler arasındaki çekişmenin sonuçları, ekonomik performans ve birlik kurumlarının işleyişinin meşruiyeti ve etkinliği gibi birbirine bağlı üç konuya endeksli olduğunu göstermektedir.

Avrupa Komisyon'un 1973'den beri Avrupa Kamuyunun genişleme, vatandaşlık, sosyal yapı, kültür, sağlık, çevre vb. konulardaki görüşlerini almak için uyguladığı Eurobarometre Anketlerini yayınladığı "Public Opinion" adlı sitesine http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm adresinden ulaşabilirsiniz.

Öğrenme Çıktısı

6 Avrupa Birliği'nin ortak politikalarını ve bu politikaların oluşturulmasında sosyal tarafların etkinliğini değerlendirebilme

Araştır 6

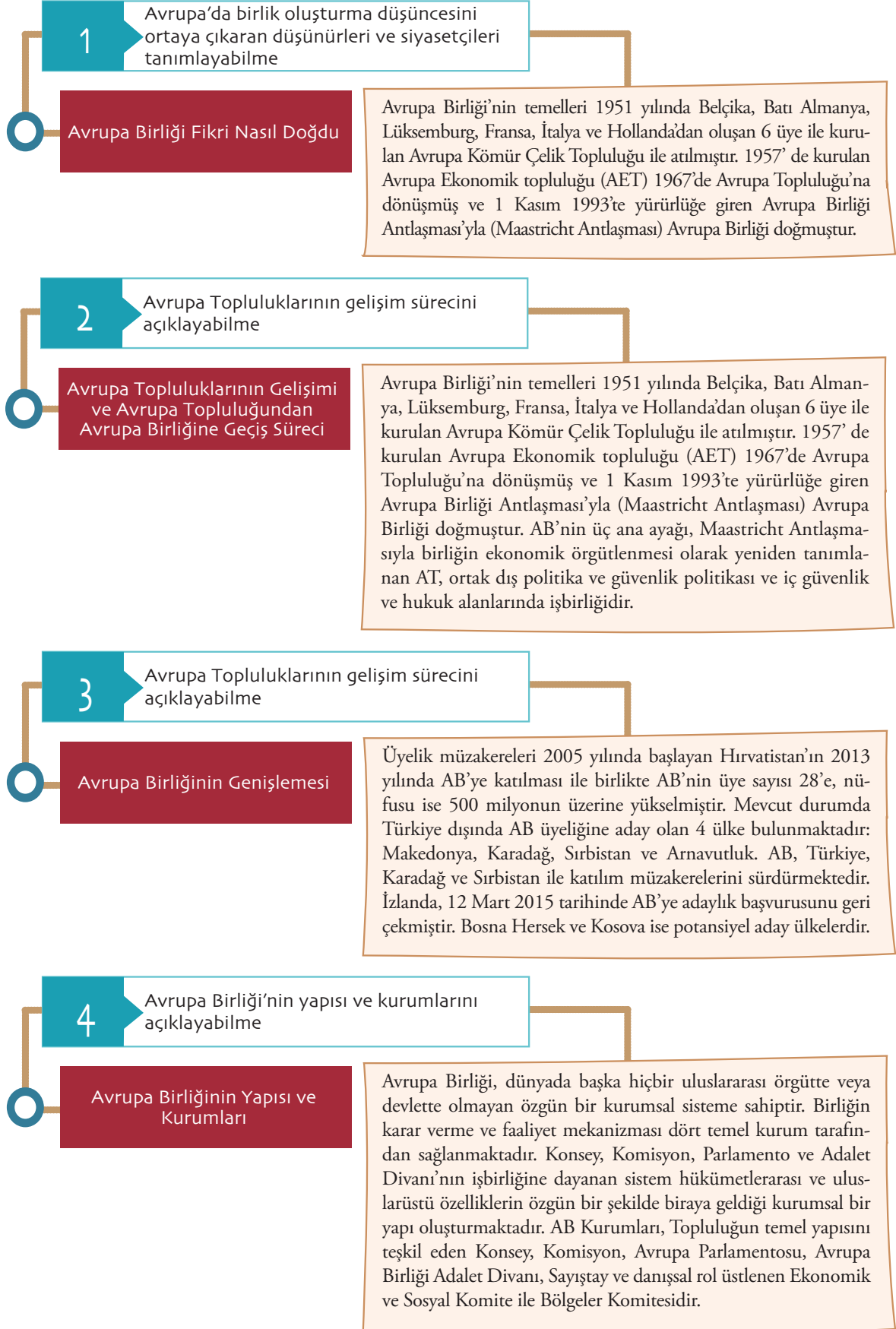
Avrupa Konseyi'nin insan hakları alanında en önemli sözleşmesi hangisidir?

İlişkilendir

Avrupa Birliği'nde ekonomik bütünleşmenin sosyal bütünleşmeyi de beraberinde getirdiği değerlendirilebilir mi?

Anlat/Paylaş

Avrupa Birliği'nde sivil toplum kuruluşlarının rolünü araştırınız.

1 2017 yılı itibariyle AB'ye üye olan kaç ülke bulunmaktadır?

- A. 23
- B. 24
- C. 25
- D. 27
- E. 28

2 Avrupa Birliği'nde karar alma organı aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Avrupa Birliği Zirvesi
- B. Avrupa Konseyi
- C. Avrupa Komisyonu
- D. Avrupa Birliği Konseyi
- E. Avrupa Parlamentosu

3 Avrupa Birliği'nde, tüm gelir ve giderlerin bütçe kural ve yönetmeliklerine ve amaçlarına uygunluğunu denetleyen aşağıdakilerden hangisi denetler?

- A. Ekonomik ve Sosyal Komite
- B. ATAD
- C. Sayıştay
- D. Danıştay
- E. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

4 AB Anayasası yerine hazırlanan ve AB Kuru-cu Antlaşmalarına önemli reformlar getiren Antlaşma aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Lizbon Antlaşması
- B. Roma Antlaşması
- C. Brüksel Antlaşması
- D. Amsterdam Antlaşması
- E. Maastricht Antlaşması

5 Aşağıdakilerden hangisi ikincil mevzuat kapsamında yer almamaktadır?

- A. Uluslararası antlaşmalar
- B. Yönetmelikler
- C. Tavsiye ve görüşler
- D. Direktifler
- E. Kararlar

6 Avrupa'da kömür ve çelik kaynaklarının birleştirilmesini, savaş sanayinin temel girdileri olan bu maddelerin üretim ve kullanımının uluslararası bir organın sorumluluğuna bırakılmasını fikrini hayata geçiren kişi aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Jean Monnet
- B. Churchill
- C. Marshall
- D. Shcuman
- E. Victor Hugo

7 Aşağıdakilerden hangisi AB'ne en son katılan ülkedir?

- A. Çek Cumhuriyeti
- B. Malta
- C. Hırvatistan
- D. Arnavutluk
- E. Romanya

8 ATAD kaç yargıçtan oluşmaktadır?

- A. 23
- B. 25
- C. 28
- D. 29
- E. 36

9 Aşağıdakilerden hangisi, Avrupa Birliği üyeliği adaylığından çekilmiştir?

- A. Türkiye
- B. Bosna-Hersek
- C. Sırbistan
- D. Karadağ
- E. İzlanda

10 Avrupa Birliği'nde sosyal politikaların uyumlaştırılmasına yönelik politikaların dışında kalmayı tercih eden ülke aşağıdakilerden hangisidir?

- A. İngiltere
- B. Almanya
- C. Fransa
- D. İtalya
- E. İrlanda

1. E	Yanıtınız yanlış ise “Avrupa Birliğinin Genişlemesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	6. D	Yanıtınız yanlış ise “Avrupa Birliği Fikri Nasıl Doğdu?” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. D	Yanıtınız yanlış ise “Avrupa Birliği’nin Yapısı ve Kurumları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	7. C	Yanıtınız yanlış ise “Avrupa Birliğinin Genişlemesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. C	Yanıtınız yanlış ise “Avrupa Birliği’nin Yapısı ve Kurumları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	8. C	Yanıtınız yanlış ise “Avrupa Birliği’nin Yapısı ve Kurumları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. A	Yanıtınız yanlış ise “Avrupa Topluluklarının Gelişimi ve Avrupa Topluluğundan Avrupa Birliğine Geçiş Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	9. E	Yanıtınız yanlış ise “Avrupa Birliğinin Genişlemesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. A	Yanıtınız yanlış ise “Avrupa Birliği Müktesebatı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.	10. A	Yanıtınız yanlış ise “Avrupa Birliği Ortak Politikaları ve Sosyal Tarafların Etkinliği” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

8

Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Avrupa'da birlik oluşturma düşüncesi Dante, Kant, Victor Hugo gibi çeşitli yazar ve düşünürler kadar Schuman, Spinelli, Marshall ve Churchill gibi siyasetçiler tarafından desteklenmiştir.

Araştır 2

Avrupa Birliği'nde para birliği 1969 yılından beri gerçekleştirilmeye çalışılan resmî bir hedef olmuştur ve 1990 yılında Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'nde bunun için ilk çalışmalar başlatılmıştır. 1 Ocak 2002'de on iki ülkede eski ulusal para birimleri tedavülden kalkmış ve avro kullanılan tek ortak para olmuştur. Avro kullanan AB ülkeleri 16 ülke: Almanya, Fransa, İtalya, Avusturya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İrlanda, Finlandiya, Yunanistan, İspanya, Portekiz, G.Kıbrıs, Malta, Slovakya, Slovenya'dır. Birleşik Krallık ve Danimarka dışında tüm ülkeler üyelik koşulu Avroyu ortak para olarak kullanmayı kabul etmişlerdir. Avro ile ilgili işlemler ve Avroyu para birimi olarak kullanan ülkelerin para politikaları Avrupa Merkez Bankası'nca düzenlenmektedir. Avro, Avrupa Birliği vatandaşlarının ve malların özgürce yolculuk etmesini ve dolaşmasını kolaylaştırmak, kur farkı gibi soruları ortadan kaldırmak, fiyat şeffaflığı oluşturmak, tek bir ortak finansal pazar yaratmak, fiyat istikrarı sağlamak, düşük faiz oranı ve tek bir ortak para birimiyle uluslararası bunalımlara karşı korunmak amacıyla kullanıma sokulmuştur.

Araştır 3

Avrupa'nın birleşme süreci halkların gelenekleri ve kültürleri gibi yaşamın farklı yanlarını ortadan kaldırmamış ve çeşitlilik AB'nin temel değerlerinden birini oluşturmuştur. Örneğin, AB'de 23 farklı dil konuşulmakta, her ülke kendi geleneksel ve kültürel yapısına sahip çıkmaktadır. Bununla birlikte, AB'ye üye olan ülkeler AB'nin ortak değerlerini ve politikalarını benimsemek durumundadır. Buna örnek olarak, AB'ye üye ülkelerin tümünde ölüm cezasının kaldırılmış olması verilebilir.

Araştır 4

Bu kurum ve organların dışında bazı teknik, bilimsel ve idari konularla ilgili olarak ajanslar kurulmuştur. Hali hazırda 16 Avrupa Topluluğu Ajansı bulunmaktadır (Avrupa Çevre Ajansı, Europol, Eurojust vb.)

Araştır 5

Üye ülkelerin AB'yi kuran antlaşmalardan önce akdettiği antlaşmalar AET Antlaşması'nın 234. Maddesine göre, Roma Antlaşması'ndan etkilenmeyecektir. Bu maddeye göre, üye ülkelerin önceden yaptıkları antlaşma ile AB Kurucu Antlaşması arasında çelişki olması durumunda üye ülke bu durumu gidermek için gereken önlemleri almak zorundadır. Roma Antlaşması'nın 228. Maddesine göre, AB'nin yaptığı antlaşmalar üye ülkeler bakımından bağlayıcı nitelik taşımaktadır.

Araştır 6

160'tan fazla uluslararası anlaşma ve sözleşmesi olan Avrupa Konseyi'nin insan hakları alanındaki sözleşmeleri özel bir öneme sahiptir. İnsan hakları konusunda çok sayıda sözleşmesi ve protokolü bulunan Avrupa Konseyi'nin en önemli sözleşmesi, 1950 tarihli İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'dir.

Kaynakça

- Akgül, M.E. (2008). *Avrupa Birliği Adalet Divanının Yargı Yetkisi*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Ateş, M. (2006). *Avrupa Birliği Ekonomik ve Sosyal Komitesi*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- Avrupa Toplulukları Komisyonu. (COM 2009). *Komisyon Çalışma Belgesi Geleceğin "AB 2020" Stratejisine İlişkin İstisare*, 647/3, Brüksel.
- Ayhan, U. (2009). *Avrupa Birliği'nin Yönetel Yapısı ve Türkiye*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Aydın, S. (2008). *Siyasi ve Hukuki Olarak Avrupa Birliği*, Ankara: Asil Yayınevi.
- Bonde, J.P. (2007). *From EU Constitution to Lisbon Treaty*, Brussels: Foundation for EU Democracy and The EU Democrats.
- Bozkurt, E.; Özcan, M.; Köktaş, A. (2001). *Avrupa Birliği Hukuku*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bozkurt, V. (2001). *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Bursa: Vipai Aş. Yayınları.
- Can, H. (2009). *Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmaları*, Ankara: Adalet.
- Çelebi, A. (2002). *Avrupa: Halkların Siyasal Birliği*, İstanbul: Metis.
- Dedeoğlu, B. (1996). *Adım Adım Avrupa Birliği*, İstanbul: Çınar Yayınları.
- Demir, N. (2005). *Avrupa Birliği Parlamentosu*, Ankara: Nobel.
- Dinan, D. *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Dinan, D. (2008). *Avrupa Birliği Tarihi* (Çev.Hale Akay), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- DTM. (2007). *Avrupa Birliği ve Türkiye*, 6. Baskı, Ankara: DTM Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.
- Fontaine, P. (2007). *AB Nedir? Brüksel: Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu*, Avrupa Komisyonu Basın ve İletişim Genel Müdürlüğü.
- Gülmez, M. (2008). *Avrupa Birliği ve Sosyal Politika*, 2. Baskı, Ankara: Hatiboğlu.
- Horvath, Z. (2007). *Handbook On The European Union*, Third Edition, Hungary: Hungarian National Assembly.
- Karaca, N. ve Bozkurt, S. (çev). (2005). *Yirmi Soruda Avrupa Birliğinin Geleceği*, Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Rapor No 13.
- Karluk, R. (2008). *Avrupa Birliği'ne Evet mi, Hayır mı?* İstanbul: Beta.
- Karluk, R.ve Tonus, Ö. (2002). *Avrupa Birliği Kapısında Türkiye*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Karluk, R. (2005). *Avrupa Birliği ve Türkiye*, 8. Baskı, İstanbul: Beta.
- McCormick, J. (2002). *Understanding The European Union A Concise Introduction*, Second Edition, New York: Palgrave.
- Miller, P. (20 May 1999). *Institutional Reform in The European Union*, Research Paper 99/54, House of Commons Library.
- Pagden, A. (2010). *Avrupa Fikri* (Çev. Rahmi Ögdül, Mesut Varlık), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Pinder, J. (2001). *The European Union A Very Short Introduction*, New York: Oxford Press.
- Tonus, Ö. (2009). "Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişim, Kurumsal Yapısı ve Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri", *Uluslararası Çalışma Normları* (Ed. Ö.Z. Altan), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını No: 899.
- Weiler, J.H.H. (2000), *Federalism and Constitutionalism: Europe's Sonderweg*, Jean Monnet Working Paper, no. 10/2.
- Yiğit, D. (2000). *Avrupa Birliği Anayasası ve Kurumsal Yapı Reformu*, Ankara: TC: Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- <http://dmwturkiye.org/sayfa.php?sayfa=52>
- http://www.ab.gov.tr/_46220.html